

Lei 10,50

CUTEZĂTORII

REMUS LUCA • DRUM DE SOARTĂ ȘI RĂZBUNARE

REMUS LUCA

DRUM DE SOARTĂ ȘI RĂZBUNARE

EDITURA ALBATROS

REMUS LUCA

DRUM DE SOARTĂ ȘI RĂZBUNARE

O baladă din Ardeal

EDITURA ALBATROS

Desenul copertei
ADRIAN IONESCU

I.

1.

Vălean a dezertat din escadronul de husari, la Dumbrăvioara, sat de răscruce întins şi bogat, la jumătatea cale dintre Tîrgul-Murăşului şi Reghinul-Săsesc.

Cînd, pe la amiază, zări în depărtarea tremurată de zăduf turla săgetată spre cer a bisericii reformate, el zvîcni uşurel, pe furiş, frîul şi apăsă pe greabăn cu pumnul drept. Vilma, iapa sură, care-l purta de doi ani şi se învăţase cu el, înţelese semnul. Se cabră brusc, nechezînd ca de-o spaimă, ţîşni în două picioare, gata să cadă pe spate. Vălean abia reuşi s-o potolească, şi nu imediat. Un timp, iapa mai continuă să se învîrtească în loc, smucindu-şi frîul şi făcînd salturi mici, parcă speriată, parcă enervată, ieşind mereu din rînd, împiedicîndu-i şi pe ceilalţi cai la mers, neliniştindu-i prin mişcările ei dezordonate şi nechezăturile iritate pe care le scotea. Strîngînd puternic frîul, apăsînd-o între coaste cu genunchii, bătînd-o uşurel cu palma pe grumaz şi vorbindu-i gingaş ca unui copil, în cele din urmă, Vălean o calmă...

După o jumătate de ceas, călăreţii, sufocaţi de arşiţă, năclăiţi în sudoare, osteniţi şi lihniţi de sete, pătrunseră printre primele case ale satului, învăluiţi într-un nor compact de praf. Caii se înviorară şi grăbiră pasul neîndemnaţi. Simţeau că s-apropie o haltă — odihnă, o gură de fîn, apă... Atunci se observă că Vilma şchioapătă de piciorul drept dinainte.

— Ce-i cu proasta ta de iapă ? îl întrebă sergentul Łaszló pe Vălean.

— Nu ştiu încă, da' mă tem să nu-i fi căzut potcoava.

— D-apoi nu te temi degeaba, rîse sergentul. Chiar i-a căzut.

— Dracii s-o ia... mîrîi Vălean. Asta-i norocul meu. Voi să stați la bere, eu să umblu după potcovar.

Trecînd de biserică, escadronul se opri la răspîntia din mijlocul satului, unde ținea crîșmă și han Știrbu. Dăduse ordin locotenentul Wechsler, care călărea în frunte. Era și el transpirat și colbăit ca și oamenii săi și tot așa de însetat.

Vălean se opri printre ceilalți și privi la ograda largă a hanului, pustie la ora asta, potopită de lumina orbitoare a soarelui de vară. Și crîșma era liniștită. Sub umbrarul de trestie, la una din mesele lungi, cu picioarele bătute în pămînt, ședea Știrbu și scotea fum din pipa lui cu coadă lungă și căpăcel de alamă. Își lăsase plete și barbă, și-avea acum o înfățișare aproape blîndă.

Vălean se uită la el indiferent, parc-ar fi văzut un bolovan în fața lui. Nici Știrbu nu arătă că l-ar fi recunoscut; nici măcar că l-ar fi observat dintre ceilalți călăreți. Ședea liniștit pe lavița de brad și pîciia din pipă, fără să dovedească vreun interes pentru husarii care intrau la pas în ograda hanului, urmîndu-și locotenentul.

Wechsler descălecă sprinten și s-apropie de Știrbu, lovindu-și cu biciușca mărunt și repede tunica și pantalonii ca să mai scuture din praful care îl îmbîcsise tot.

Îl întrebă, rîzînd prietenos, pe hangiu :

— Bere este ?

Știrbu răspunse, fără să se ridice :

— Este orice, dacă sînt bani, mărite domnule ofițer.

Wechsler rîse iar :

— Și dacă nu-s bani ?

— Atunci nu-i nimic, fără numai apă și umbră, care-s de la Dumnezeu date, mărite domnule ofițer, și pentru care nu plătim dări la înălțatul împărat, stăpînul nostru.

— Și dacă am să caut ?

— N-ai să găsești, mărite domnule ofițer, răspunse Știrbu cu același glas gros și teribil de calm.

— Și dacă am să găsesc ?

— Au mai căutat și alții și nu le-a plăcut ce-au găsit.

— Așa ! făcu Wechsler cu pumnii rezemați în șolduri. Și ce-ai să-mi faci ?

— Asta nu știu, mărite domnule ofițer. Asta am s-o știu numai *atunci*.

Wechsler era un sas vesel, de prin părțile Mediașului. Îi plăceau glumele, vinul, femeile și tot ce putea să fie plăcut în viață. Îl bătu pe umeri pe Știrbu și s-așeză lîngă el :

— Îmi place de tine. Vii la mine, te fac plutonier. Capeți cinci sute de coroane pe an leafă și încă o sută pentru hrana calului și ai dreptul la trei salve de pușcă la îngropăciune, dacă mori pentru împărat, stăpînul nostru.

Știrbu se ridică încet, arătîndu-se măgulit de oferta locotenentului :

— Mulțumim frumos de vorba bună, dar am locotenentul meu la care-s juruit pe viață. Ce doresc măriile voastre să bea și să mănînce pentru banii pe care-i au ?

În clipa aceea intra în curtea hanului plutonierul, în furgonul care purta calabalîcurile și administrația escadronului, după cum era moda pe atunci, urmat de alte două furgoane destinate a-i căra pe recruții cîți aveau să fie angajați pentru slujba la împărat, în acest destul de lung marș prin valea Murășului la deal.

Wechsler îl chemă pe Danzer, care se apropie toropit de căldură și respect.

— Ia scoate douăzeci de coroane. Hangiule, ajung douăzeci de coroane pentru un butoi de bere, mîncare la treizeci și cinci de oameni și cîte o porție de fîn la treizeci și nouă de cai ?

— Ajung, mărite domnule ofițer, răspunse Știrbu, iar bere are să fie două butoaie, fiindcă-i mare căldura și praf mult pe drum, și un butoi nu-i destul. Marie ! strigă apoi, îndreptîndu-se spre ușa cîrciumii, printre husarii care se așezau pe la mese, după ce scoseseră șeile și legaseră caii de conovețe, la umbra unor salcîmi, în curte.

Știrbu trecu domol printre ei, legănîndu-și trupul masiv. Trecu și pe lîngă Vălean, parcă fără să-l vadă și mai strigă o dată :

— Mariee, tuu !

Îmboldindu-l ușor în spinare, Vălean îl întrebă :

— Bade, aveți potcovar în satul ăsta ?

— Avem... Da' ce-i năcazul ?

— Sura mea și-a pierdut o potcoavă.

— Apoi aia se poate bate la loc. Mai la deal cu vreo trei case îi fierăria lui Porumb.

— Porumb ? Ce nume-i ăsta ?

— Aşa-l cheamă, Porumb. E-un ţigan de-al grofului nostru, măria sa Teleki, dar şi-a plătit preţul acum vreo şase ani şi-acuma-i de capul lui şi-i meşter bun.

— Aşadar Porumb.

— Da. Dacă-i spui că te-a trimes Ştirbu hangiul, îţi potcoveşte chiar el calul şi-l potcoveşte bine.

— Aşa am să fac. Mulţam de sfat...

Vălean se uita ţintă la Ştirbu, curios parcă de ceva, un lucru pe care nu-l înţelegea ; hangiul îşi ferea privirile într-o parte ; părea un pic sîcîit că-i ţinut pe loc atunci cînd el are treabă, se arăta însă răbdător, ca orice negustor care trebuie să-şi vîndă marfa. Cam atîta s-ar fi înţeles, dacă cineva s-ar fi ostenit să-i observe.

— Adică dumneata eşti Ştirbu ? întrebă apoi Vălean. Aşa ai zis parcă...

— Da. Eu sînt Ştirbu...

— Am auzit eu pe undeva despre dumneata. Nu eşti din Şopteriu ?...

— Ce-ţi pasă dumitale de unde sînt eu ?

Ştirbu trecu mai departe. Se încruntase puţin, dar nu scăzu din starea lui demnă.

Apăru şi Maria, o femeie tînără cu părul negru, împletit într-o singură coadă masivă, încolăcită într-un coc mare. Avea sprîncene groase, îmbinate şi ochii ca smoala, iar pielea obrazului albă, ca de domnişoară. Plină în trup, fără să fie grasă, putea să-l ducă la pierzanie şi pe un sfînt, cu unduirea şoldurilor ei zdravene.

Văzînd cîtă lume se adunase, pieri repede undeva în adîncul cîrciumii şi reveni peste cîteva clipe, legîndu-şi basmaua roşie ca floarea de mac.

— Dă repede nişte brînză şi pîine proaspătă şi pune carne să se frigă, îi spuse Ştirbu, apoi întorcîndu-se spre Wechsler, adăugă : Mărite domnule ofiţer, dacă ar veni patru soldaţi să-mi ajute, aş aduce mai curînd butoiul de bere din pivniţă. Pînă atunci îndulciţi-vă cu un rachiu pe care-l ţin de trei ani.

Pieri în cîrciumă şi reveni cu un butoiaş, ţinîndu-l în braţe ca pe-un bostan şi-l aşeză în faţa locotenentului, apoi coborî în pivniţă, însoţit de patru husari.

În acest timp, Maria, ajutată de-o slujnică, împărţea pe la mese brînza în blide mari de lut şi pîinea tăiată în călhane, iar un fecioraş de vreo doisprezece ani, apărut şi el pe nesimţite de undeva, umplea tăcut şi grav paharele cu rachiu.

Vălean urmărea foarte atent mişcările Mariei, şi ea simţi. Îl fulgeră de cîteva ori cu privirea şi o flacără scăpără de fiecare dată în ochii ei ca smoala. Cînd îi aşeză în faţă blidul cu brînză, surîse fără vorbă, uitîndu-se însă alături, de parcă ar fi surîs stîlpului care sprijinea umbrarul, şi trecînd mai departe, să-i servească pe ceilalţi, făcu o mişcare ca de mîţă, alunecată, prelinsă, cum treci pe sub o creangă prea joasă în pădure — s-ar fi zis că simte privirea lui cum îi mîngîie spatele şi vrea să iasă de sub ea, însă fără să se grăbească prea tare.

„Scumpă femeie, gîndi Vălean, care avusese parte de multe în viaţa lui şi se obişnuise să le ghicească mai repede ca alţi bărbaţi. Ea trebuie că-i locotenentul ăla de care a pomenit adineauri Ştirbu... Dar ea pe mine n-are de unde să mă cunoască... Înseamnă că uşor s-aprinde şi numai de la o scînteie..."

O negură ca înserarea pluti cîteva clipe în ochii lui, altfel reci şi nepăsători în ultima vreme. Îndată însă se limpeziră şi nimeni n-ar fi putut să ştie, chiar de-ar fi fost atent la el, dacă femeia îl tulburase sau ba.

Apăru şi butoiul de bere, i se dădu cep şi fiecare husar îşi primi cana lui cu spuma prelingîndu-se peste margini. Vălean îşi potoli şi el setea şi nu mai aşteptă carnea care sfîrîia în tigăi, pe plita din bucătărie, răspîndindu-şi pînă în drum mirosul aţîţător. Ceru voie de la locotenent să meargă să caute un potcovar. Îngăduit, se duse în ogradă, o dezlegă de la conovăţ pe Vilma, care pe lîngă sarcina de fîn, mai primise şi un pumn de zahăr, o adăpă şi plecă, ducînd-o de dîrlogi, vorbindu-i molcom cine ştie ce şi, pînă pieri după un cot al drumului, iapa şchiopăta parcă şi mai tare.

2.

Vălean găsi uşor fierăria. S-afla la vreo cincizeci de paşi de han într-o fundătură. O colibă de lut, cu pereţii afumaţi şi-un singur ochi de geam spre drum. Uşa prinsă-ntr-un zăvor simplu, atîrna într-o singură ţîţînă. Socotind însă după uneltele agăţate în cuie pe perete sau risipite cam la întîmplare pe jos, sub şopronul care prelungea streaşina, ciocane mai mari şi mai mici, două baroase cu coada lungă, fel de fel de cleşti, dălţi, raşpe, pile, o nicovală de vreo cincizeci de ocale şi altele două mai pitice, ba şi-o menghină prinsă-n şuruburi pe un butuc gros de stejar, fierăria era bine înzestrată, iar fierarul bogat.

În spatele fierăriei se întindea o ogradă imensă, povîrnită spre pîrîul care-i da ocol din trei părţi şi era năpădită de bălării dese, înalte cît omul. Casa în care, se pare, locuia fierarul şi familia lui, ceva mai înaltă şi mai cuprinsă decît fierăria, dar nu într-o stare cu mult mai îngrijită, s-afla în mijlocul bălăriilor şi nu i se vedea decît acoperişul de paie, negru de bătrîn şi cam flocăit de cîte vînturi l-or fi pieptănat.

Vălean s-oprise în locul unde ar fi fost să fie poarta, privind în jur, căutînd un chip, pîndind vreo mişcare. Nimeni nu se vedea însă. Strigă, mai mult hăulind :

— He-heei !

Vreo cinci cîini răsăriţi din bălării se repeziră la el, hămăind înnebuniţi, dar simţind mirosul de cal se potoliră dintr-o dată şi se întoarseră la adăposturile lor de umbră.

Imediat, parcă ar fi aşteptat numai acest semnal, uşa casei se deschise şi se ivi un ţigan. Numai în izmene, gol de la brîu în sus, destul de bine legat, deşi scund şi subţire şi oleacă adus din spinare. Privi cu mîna streaşină la ochi, spre Vălean, apropiindu-se alene, fără entuziasm şi fără cel mai mic semn de curiozitate. Tot la trei-patru paşi căsca opintindu-se, fie de somn nedormit pînă la capăt, fie de lenea care-i toropea mişcările.

Cînd fu aproape, Vălean îl salută întinzîndu-i mîna :

— Bună ziua, Porumbe !

Ţiganul strînse mîna întinsă cam mirat şi, sfidînd bănuiala care-l îmboldea să fie prudent şi chiar să se teamă de vreo păcăleală cu batjocură pregătită pe seama lui, răspunse :

— Bună să-ţi fie inima. De unde mă cunoşti ? Ori ţi-a vorbit cineva de mine ?

— Mi-a vorbit Ştirbu, dar te cunosc de mai demult. Şi tu mă cunoşti pe mine.

Porumb îl privi de-aproape, cu atenţie. Vălean, pentru prima dată de vreo două săptămîni de zile încoace, surîse ; un surîs scurt şi rău ; şi se uită la ţigan printre genele mijite, aproape ameninţător.

— Doamne ! suspină Porumb şi o emoţie năprasnică îi învineţi obrajii. Vălean ! mai oftă, după ce-l privise cîteva clipe aproape disperat, parcă sperînd că totuşi s-a înşelat, pe urmă, prinzîndu-l de braţ, îngăimă : — Haide, şezi aici la umbră... N-am ştiut că te-ai făcut husar.

— Gîndeai şi tu că m-am prăpădit.

— Aşa gîndeam...

Se aşezară pe laviţa de sub şopronul fierăriei şi Porumb continuă :

— Da. Gîndeam că te-ai prăpădit. Aşa gîndea toată lumea. Da' se vede că eşti înţeles cu dracu. Tu scapi şi din iad.

— Aşa-i. Sînt înţeles cu dracu... A ta-i curtea asta ori lucri pentru grof ?

— Nu lucru pentru grof. M-am răscumpărat. I-am plătit o sută de zloţi ca să mă lase slobod, şi notarului i-am plătit cinci de mi-a scris hrisovul. Locul l-am plătit cu cincizeci de zloţi. Ce s-a mai strîns, le-am făcut din ciocan şi nicovală. Ca un zmău am lucrat, Vălene. Pe Dumnezeul meu îţi spun, ca un zmău.

Vorbise cu îndărătnicie, cu un fel de duşmănie, dar glasul îi tremurase tot mai rău şi la sfîrşit alunecase în scîncet.

— De unde-ai avut tu atîţia bani ? Ori te-ai înţeles şi tu cu dracu...

— Ba, cu dracu n-am avut de lucru... Am avut şi eu un om bun odată, care m-a ajutat... El mi-a dat banii.

— Bogat om a fost acela, de ți-a dat așa de mulți bani.

— Era bogat pe-atunci.

— Acum poate nu-i bogat.

— Dacă-mi cere, îi dau și cămașa de pe mine.

Vălean se uită la trupul gol de la brîu în sus al țiganului, care strălucea de sudoare, la izmenele lui murdare și peticite fără pricepere și începu să rîdă :

— Care cămașă, Porumbe ?

Rîse și țiganul, dar numai din vîrful buzelor :

— Lasă, că am eu și cămașă. Acum vara nu trebuie... Da', dacă-mi cere, îi dau și bani. Am strîns. Mă gîndeam să mai cumpăr un cal și căruță nouă.

— N-am lipsă de bani. Mă știi tu să fi cerut înapoi ceea ce am dat pentru totdeauna ?...

Țiganul tăcu. Numai din ochi parcă se ruga cerînd îndurare.

— Acum îmi trebuie numai să potcovești iapa asta. S-o potcovești cum se cuvine. Pentru drum lung.

Bucuros, închipuindu-și că n-are să i se ceară mai mult, se repezi în fierărie, dînd de perete ușa cea șubredă și se întoarse într-o clipă cu vreo zece potcoave înșirate pe-un fir de sîrmă. Le trînti la pămînt și strigă în direcția casei dintre bălării :

— Rozaa !

Nu mai așteptă răspunsul. Cuprins de neașteptate de hărnicie și neastîmpăr, îngrămădi la îndemînă mangalul, cleștii, ciocanele, pilele și celelalte lucruri necesare, mișcîndu-se ca o sfîrlează. Aprinse focul într-o vatră scundă, ațîțîndu-l cu un foale mic de mînă și o mai strigă o dată pe Roza, înjurînd-o și-amenințînd-o vesel pentru că întîrzia să se arate. Cînd jăratecul se încinse, stropind scîntei, lăsă foalele jos și s-apropie de Vilma. O bătu cu palma pe grumaz și își sticli dinții spre Vălean :

— Fain dobitoc !

S-aplecă și-i ridică piciorul drept dinainte și-i examină atent copita. Tresări și lăsă repede piciorul calului, de parcă și-ar fi fript degetele. Reveni la Vălean și schimbat la față îi șopti drept în ureche, deși nimeni nu s-afla pe-aproape s-audă :

— Potcoava asta n-a căzut singură. A fost ajutată cu o pilă anume făcută... Să știi că, acolo unde ești, ai un *prieten* care te paște. Să te păzești, Vălene...

Se repezi apoi înfrigurat, să examineze și celelalte potcoave ale Vilmei, însă Vălean îl potoli :

— Nu te omorî cu firea, Porumbe. Încă nu ți-am spus să te grăbești. Ți-am spus numai că trebuie potcovită iapa. Hai șăzi aici, și las-o pe Roza să doarmă, să nu se sperie și ea, că numa-ncepe să bocească... Mai am să te întreb cîte ceva.

— Da' tu nu te grăbești ? Așa credeam că...

— Cîtă vreme-i escadronul în sat, să năimească recruți, eu n-am pentru ce să mă grăbesc. După aceea, văd eu.

Scurta însuflețire a lui Porumb și hărnicia lui înfrigurată se stinseră deodată. Se așeză iarăși lîngă Vălean, cu aceeași înfățișare de om încolțit care abia reușește să-și stăpînească frica nelămurită care-i dă tîrcoale. Mai mult ca să îndepărteze bănuiala, să mai amîne o anumită deslușire, pe care o presimțea, întrebă :

— Pentru recruți ai venit ?

— Pentru recruți. Împăratul are lipsă de cătane să-și facă războaiele lui.

— Și de unde-o să-i luați ? Pe feciori i-a trimis groful la tăiat de pădure. Pe toți cei neînsurați. Poate de-aia i-a trimis groful. O fi știind că veniți.

— O fi știind. Da' nici feciorii n-or sta un an la pădure.

— N-or sta un an. Numai o săptămînă.

— O săptămînă n-are să-i aștepte măritul domn locotenent Wechsler. O să suduie și-o să plece. Pînă-n seară trebuie să fie la Reghin și mai sînt cîteva sate pînă acolo.

— Atunci să bat potcoava, spuse Porumb și se încordă să se ridice, cu un licăr de speranță în ochi, dar Vălean îi puse pumnul pe umăr :

— Am să-ți spun eu cînd s-o bați... Știrbu de cînd ține crîșmă și han aici ?

— D-apoi de-*atunci*, de cînd mi-am făcut și eu fierăria *aici*. Șapte ani îs de-atunci.

— Și-i aduce vreun cîștig ? Nu pierde ?

— Nu. Are cîştig bun. Drumu-i umblat. Mai cu seamă iarna face dever, că ţine vin bun şi ştie să facă un rachiu care numai la el se găseşte. Hanul lui a ajuns vestit. Vin şi domni de la oraş cu domnişoarele lor şi-şi petrec în odăile de deasupra şi are fel de fel de învîrteli cu negustori care-i lasă marfă în păstrare şi cu vameşul cu care-i înţeles. Face şi de-acestea.

— Bună meserie şi-a găsit Ştirbu. Şi pe nevasta asta tinăruţă de cînd o ţine ?

— De vreo doi ani, de cînd i-a murit cealaltă. Maria asta a fost slujnică. Apoi, după aceea, s-a cununat cu ea.

— Aşa... adică a mai avut una şi aia a murit ?...

— Da ? A căzut din pod. A alunecat de pe scară şi-a căzut drept în cap şi-a murit acolo pe loc. Nici n-a mai apucat să se spovedească.

— Cum a căzut drept în cap ? Doar oamenii nu coboară din pod cu capul înainte.

— Nu se ştie cum s-a întîmplat. Nimeni n-a văzut.

— Da' pe Ştirbu nu l-au întrebat jandarii cum s-a întîmplat să cadă femeia lui în cap ?

— Ştirbu n-a fost acasă. A fost la tîrg la Rîciu după marfă.

— A găsit martori ?

— Martori au fost chiar jandarii. El a dormit în noaptea aceea în temniţă, la post, şi cînd s-a trezit a plătit zece coroane pentru un cap ce l-a fost spart seara, cînd se îmbătase.

— Nu-i mult pentru un cap spart. Şi nici pe Maria n-au întrebat-o cum s-a întîmplat ?

— Nici ea n-a fost acasă. A fost la Tîrgul-Murăşului. A trimis-o Ştirbu să cumpere pentru bucătărie mirodenii şi sare, şi zahăr, şi vase, şi ea mai ştie ce. Cînd a ajuns acasă, stăpînă-sa era întinsă pe năsălie cu lumînări la cap şi-i citea popa rugăciunile de pe urmă.

— Nici slugă nu era pe care să-l întrebe ?

— Sluga era cu Maria la oraş, el a dus-o cu căruţa.

— Nimeni nu era acasă, aşadar, cînd s-a întîmplat.

— Numai biata femeie.

— Atunci chiar că n-aveau pe cine să întrebe jandarii.

— Nu. N-aveau.

Vălean se-nveseli brusc. Veselie tăioasă, rea, din care ţiganul nu înţelegea nimic şi de care se temea, poate tocmai de aceea.

— Ce zici tu, Porumbe, cîtu-i de norocos Ştirbu ăsta ! Ei ? ! Averea i se prelinge singură în pungă. El numai trebuie să ţină punga şi să numere. Ba şi muierea-i moare cînd el nu-i acasă şi nici după alta nu trebuie să umble, că-i acolo, în casă, tînără şi amarnică-n şale.

— Da. El îi norocos, confirmă Porumb, înnegurat. Zic unii c-ar fi găsit o comoară.

— Apoi a găsit, dacă zic unii. Mie poate are să-mi spună, dacă-l întreb, unde-a găsit-o.

— Ţie poate că are să-ţi spună, da' cine ştie, poate că n-are să-ţi spună nici ţie, că de cînd s-a strîns aurul în ladă la el, s-a făcut mai rău ca un fişpan şi-a uitat de fraţii lui şi de mama care i-a dat ţîţă.

— Ştiu eu descîntecul care-o să-l îmblînzească.

— Nu-l îmblînzeşte nici un descîntec. Nu se mai teme de nimeni.

— Cunosc eu un bărbat de care o să se teamă.

— Să-ţi ajute Dumnezeu, Vălene, numai să te păzeşti. Are prieteni mari la oraş. Poate că pînă-n ceasul ăsta a şi trimis într-acolo veste.

— Dacă a trimis, am să aflu, şi-atunci multe n-am să-l mai întreb. Dar poate că nu s-a prostit de tot şi n-a trimis. Şi m-aşteaptă. Iar tu să-mi potcoveşti iapa la toate patru picioarele. Da' să-i faci alte potcoave, ştii tu din care. Uşoare şi să ţină la drum lung şi la alergare.

Vălean se ridicase şi sta gata să plece. Porumb îl întrebă supus şi într-un fel împăcat cu neliniştea lui :

— Ce-ai de gînd, Vălene ?

— Tu să nu mă-ntrebi ce-am de gînd.

— Cu mine, Vălene, ce-ai de gînd ? Asta am vrut să te întreb.

— Pe sub seară, cînd m-oi întoarce, ai să afli.

Porumb se ţinuse de el ca umbra şi acum, cînd ajunseră în drum, îl apucă de braţ şi-l strînse, tremurînd şi-aproape plîngînd, murmură ca într-o rugăciune :

— Vălene, am şase copii şi-al şaptelea-i pe drum...

Vălean nu-i răspunse imediat. Domol, îşi desfăcu braţul din mîna zgîrcită a lui Porumb, privind intrigat, stă-

ruitor peste capul lui Porumb, unde printre bălării, ceva se mişca apropiindu-se încoace şi stîrnind colbul.

Cînd, în sfîrşit, se văzu iţindu-se un bariş galben cu flori roşii, legat neveste la ceafă, lăsînd liber la vedere gîtul tot înhingat în mărgele de sticlă de toate culorile, Vălean înţelese de ce nu apăruse Roza imediat la chemarea lui Porumb şi, parcă îmbunat, îl întrebă :

— Ţi-i de danci, ori de frică ţi-i, ori de Roza care uite-o vine în haine de duminică, să-ţi ajute la potcovit ?

Porumb nu se întoarse s-o vadă pe Roza, care se oprise rîzînd la vreo douăzeci de paşi.

— Mi-i şi de danci, mi-i şi de Roza, da' poate că mai mult de frică.

— Am cunoscut eu un ţigan îndrăzneţ, pe care l-am scos din ştreang şi mi s-a jurat pentru toată viaţa lui.

— Da, Vălene.

— Atunci să facă aşa cum zic. Pînă mă întorc, să fie Vilma bine potcovită. Să-i dai şi-o porţie de ovăz s-o ronţăie şi s-o ţăsali. Iar pentru dancii ascunşi prin buruieni, uite aici nişte bomboane de la oraş. Dă-i şi Rozei galbenul ăsta, să şi-l adauge la salbă. Cu tine m-oi plăti desară. Da' să nu întîrzii, că nu se ştie cît stă escadronul în sat.

3.

Cînd ajunse Vălean iarăşi la cîrciumă, locotenentul Wechsler era în culmea furiei şi pe prima treaptă a obişnuitei lui beţii de ziua. Aflase de renghiul pe care i-l jucase işpanul, trimiţînd tocmai azi pe flăcăii buni de oaste la tăiat de pădure, cine ştie unde, la dracu-n praznic, şi n-avea ce-i face şi de aceea era furios şi înjura. Presimţind că ghinionul ar putea să-l însoţească şi în celelalte sate înşirate pe drumul ţării pînă la Reghin, simţise nevoia să reflecteze dacă n-ar fi mai nimerit cumva să schimbe itinerarul fixat de garnizoană şi trecînd Murăşul, să-şi continue vînătoarea pe malul drept. Şi cum de fiecare dată cînd era nevoit să-şi pună mintea la lucru, setea lui se înteţea, căutase să şi-o astîmpere şi băuse mai multe

căni de bere la rînd, şi în fiecare cană de bere turnase şi cîte un păhărel de rachiu, după o reţetă învăţată de la un tînăr conte rus, în tovărăşia căruia îşi făcuse praf solda pe trei luni şi preţul a doi cai, de bucurie că scăpase teafăr din cumplita încăierare de la Lipsca. Acum ajunsese tocmai în faza în care privirile începeau să i se împăienjenească şi limba să i se încleieze, în ciuda minţii care i se limpezea, ca spălată. Între timp, bînd şi mîncînd luase cîteva măsuri, care, după cum se va vedea, aveau să încurce atît de bine lucrurile, încît aşteptata şi meritata lui avansare avea să fie amînată încă vreo doi ani. Îi trimisese pe plutonierul Danzer şi pe sergentul Laszló, însoţiţi de cîte încă cinci husari, în satele următoare să pună lucrurile la cale şi să vîre groaza în primari, prevenind orice şiretlic prin care s-ar putea ocoli îndeplinirea poruncii împărăteşti. Nu ţinuse seama însă de starea clătinată a subalternilor săi şi nici de zăpuşeala care domnea peste lume.

Vălean, care află de la sergentul Lanner despre aceste măsuri, se cam îndoia că patrulele trimise înainte au să ajungă la destinaţie în timpul hotărît. Aşa că îşi văzu de ale sale. Îl căută întîi pe Stoica şi-l găsi dormind în umbra salcîmilor, cu capul pe şeaua rezemată în gard. Ronţăitul cailor îl ajuta la somn. Nu-l trezi, gîndindu-se că, bine odihnit, Stoica are să-i fie mult mai de folos deseară. Pe Frîncu îl găsi în bucătărie, hîrjonindu-se cu slujnica. O ţinea pe genunchi şi căuta mere pe sub bluza ei descheiată. Văzîndu-l, fata ţîşni ţipînd speriată şi se mistui pe-un coridor care ducea în han, iar Frîncu rămase zăpăcit pe scaun. Vălean nu-l certă, îi spuse doar să aibă grijă să nu beie şi s-aştepte o vorbă de la el. Pe urmă, dînd o raită prin ograda hanului, constată că jumătate dintre feciorii din escadron lipsesc ; întrebînd, află că s-au risipit prin sat, ceea ce iarăşi cădea în folosul lui.

Abia pe urmă se prezentă la locotenentul Wechsler şi-i raportă că iapa lui avea şi celelalte trei potcoave slăbite, potcovarul din Luduş fiind un ticălos, care face lucru de mîntuială, şi merită să fie pedepsit pentru înşelăciune, cînd s-or întoarce ei pe acolo.

— Caporale Vălean, ai să plăteşti din solda ta potcovitul ăsta nou. De ce n-ai controlat ? Sau nu ştii că un cal prost potcovit nu mai e cal, ci brînză ?

— A fost grabă mare şi plecarea înainte de momentul hotărît, după cum ştie şi măritul domn locotenent.

— Un husar împărătesc nu-şi pierde capul nici cînd îl alungă dracii din urmă. Fără cap, husarul e-un bou fără coarne. În ce-o să poarte el frumosul coif cu panaş, dacă-şi pierde capul ? Şi cum o să defileze la paradă, fără coif ?... Ai mîncat, caporale ?

— Încă n-am apucat, să trăiţi.

— Să mănînci imediat. Un husar flămînd e mai prost decît un civil. Pe urmă să se sune adunarea.

Vălean salută cu respectul cuvenit şi se retrase, pornind să caute nu mîncare şi băutură, ci cu totul altceva, o să aflăm îndată ce anume, fiindcă din acest moment, ştiind că plecarea escadronului fusese hotărîtă, zicea că-i nevoie să se grăbească şi el.

Rămas singur şi liniştit în privinţa pregătirilor de plecare, locotenentul Wechsler mai dădu peste cap o cană de bere, în care nu uitase să toarne un pahar din faimosul rachiu lăsat pe masă de Ştirbu. Reuşi astfel să depăşească prima treaptă a beţiei sale zilnice şi să urce uşurel pe cea de a doua care-i plăcea mai mult decît toate cîte-i erau îngăduite unui tînăr şi nu prea ofiţer chezaro-crăiesc, neam de baron. Trupul lui muiat cu încetul, ca într-o baie caldă, se imaterializa, simţurile toropite şi scămoşate strecurau lumea ca o sită de pluş şi nu lăsau să pătrundă la conştiinţa lui decît sunetele cele mai duioase. Undeva, într-un colţişor tainic al sufletului se năştea nevoia de cîntec. Locotenentul surîdea dulce privind la cana smălţuită pe care n-o mai vedea limpede şi din cînd în cînd ofta cîte-un sfert de strofă, bătînd cu destulă stîngăcie un ritm fantezist şi şchiopătat cu degetul pe masă. Şi-atunci se ivea momentul critic, eterna dilemă a nefericitului ofiţer de husari. Dacă nu mai bea, starea plăcută a duioşiei se topea, iar el adormea. Dacă bea, alcoolul îl sălta mai repede decît ar fi dorit-o pe cea de a treia treaptă a beţiei, care de obicei se sfîrşea cu căni sparte şi scaune rupte şi nu rareori cu cucuie şi vînătăi vizibile mai multe zile după aceea. Drept care locotenentul Wechsler ajunsese demult la convingerea că fericirea omenească-i scurtă şi de aceea nici nu ţine mult.

În vreme ce comandantul său îşi mormăia frînturile de cîntec, cu nasul în spuma de bere, Vălean, căutîndu-l pe Ştirbu, dăduse peste nevastă-sa într-o odaie mai ferită, cu fereastra deschisă spre grădina din spatele hanului. „Nu-i rău aşezată odaia asta", îşi spuse, privind curios la tînăra femeie, fără bluză pe ea, numai cu o cămaşă de giolgi care-i lăsa goi umerii şi jumătate din sînii rotunzi ca nişte pepenaşi. Cînd intrase, fără să bată la uşă, femeia se pieptăna în faţa oglinzii. Se întoarse spre el şi nu spuse nimic ; continuă să se pieptene, fără s-alerge să-şi acopere cu ceva umerii şi pieptul.

— Tu eşti nevasta lui Ştirbu ? o întrebă, apropiindu-se.

— Eu.

— Cîţi ani-ani ?

— Cîţi îmi dai ?

— Nu mulţi. El unde-i ?

— Pînă-n Glodeni, la un om.

— Acum, cînd i-au venit atîţia oaspeţi ? Acum i-a căşunat să plece ? Nu se teme pentru o nevastă tînără, care-i şi frumoasă cînd îs atîţia bărbaţi tineri pe-aproape ?

Maria rîse descoperindu-şi dinţii albi ca porţelanul. S-aflau la un pas unul de celălalt, iar ea, simţind nevoia să se răsfeţe, îşi suci pe jumătate trupul într-o parte, arătîndu-i prin deschizătura cămăşii unul din sîni întreg.

— N-are de ce să se teamă. Ştiu să mă păzesc singură..., şi ca să răspundă şi la prima întrebare care poate i se părea importantă, răspunse inteţindu-i bănuiala : Era hotărît să plece mai dinainte. Pînă n-aţi venit voi. N-a avut ce face.

Vălean o apucă de bărbie cu două degete şi-i întoarse faţa încet spre dînsul :

— El te-a învăţat să minţi ori ştiai de mai 'nainte ?

— Nu mint. I-a dat omului ăla bani împrumut şi azi îi sorocul.

— Cine-i omul ăla ?

— Nu ştiu.

— Cîţi bani i-a dat, de nu mai putea s-aştepte pînă mîine ?

— Nu mi-a spus. Ştirbu mie nu-mi spune tot.

— Singur a plecat ?
— Singur.
— Cu căruța ?
— Da.
Sub ochii lui aspri, femeia nici nu clipise și nu tremurase și nici stingherită nu se arătă cînd, punîndu-i palma pe umărul gol și strîngîndu-l, o întrebă :
— Drăguț ai ?
— Îl am pe Știrbu.
Avea glas moale, ușor răgușit, care în anume împrejurări poate înnebuni pe un bărbat.
Ca să n-o plesnească de pe acuma, cînd mai spera să afle unele lucruri de la ea, Vălean îi lăsă umărul, aproape îmbrîncind-o.
— Știi tu să minți, încă de pe cînd sugeai țîță de la mamă-ta.
Se duse la fereastră și se uită în grădină, cercetător. Era întinsă, plină de pomi. Suia pînă-n poalele pădurii. Iar pădurea aceea Vălean o cunoștea bine. O auzi pe Maria chicotind cătinel îndărătul lui :
— Nu-i acolo Știrbu. Degeaba te uiți. Nu-i nimeni acolo. Poate vreo miță.
Vălean reveni de la fereastră și se așeză pe un scaun. O luă pe femeie de mînă și o trase încetișor spre el.
— Nu mi-i frică mie de Știrbu. Mai frică-i e lui de mine. De aceea doar a fugit de cum m-a văzut. Nu la Glodeni s-a dus. M-aș fi întîlnit cu el. În altă parte s-a dus, că nu vrea să ne întîlnim între patru ochi, iar dacă nu se întoarce pînă-n seară, tot lui are să-i pară rău.
Vorbindu-i, o apucase de mijloc și o silise să i se așeze pe genunchi. Fără să se învoiască pe față, femeia nu se împotrivise, ci numai își rezemase pumnii de umerii lui, ca o măsură de apărare, care însă se dovedi curînd zadarnică.
— Ți-i frică și ție de mine.
— Nu mi-i frică, răspunse ea cu un soi de alint, închipuindu-și că nu-i decît o glumă, fiindcă nu simțise încă amenințarea din vorbele lui.
— De nici un fel ?
— De nici un fel.
— Nu ți-a spus Știrbu cine sînt ?

— Nu mi-a spus, dar știu. Ești Vălean.
— De unde mă cunoști ?
— Ai fost odată în sat la noi la joc. Ai venit cu tîlharii tăi, călare și le era frică la toți de voi. Ați jucat și-ați băut și-ați aruncat cu bani pe jos cînd v-ați îmbătat.
— Unde ?
— La Păingeni.
— Aha ! Și mă ții minte ? Doar au trecut vreo zece ani, erai o copilă pe-atunci.
— Nu te-ai schimbat. De-aia te țin minte.
— Acum poate că n-ai mințit, spuse el și cu o mișcare bruscă, hoțească, la care ea nu se așteptase, o răsturnă pe un braț și o sărută. Fu un sărut lung, a cărui apăsare năprasnică o duru violent, la început, cînd surprinsă, rămăsese cu fălcile-ncleștate, în încordarea unei inutile împotriviri de-o clipă. Pe urmă, amețită, se muie, și descleștîndu-și dinții îi întoarse sărutul, sorbindu-i-l lacomă, gemînd și strîngîndu-i ca nebună capul în brațe. Și-i plăcu. Iar la sfîrșit, cînd el se desprinse, ea se întinse repede și-l mușcă de buză, apoi voi să fugă ; el însă era Vălean și ținuse în brațe multe femei, și proaste și viclene și nu-i îngădui. Cu un gest fulgerător îi smulse cămașa de pe umăr și își înfipse dinții în sînul care parcă singur se săltase spre gura lui. Ea țipă și de durere alunecă în genunchi la picioarele lui, scîncind.
— Blăstămatule ! Acum ce-i spun lui Știrbu, dacă mă vede cînd se întoarce ?
— Dacă-l cunosc eu bine pe Știrbu și nu s-a prostit de cînd nu ne-am mai văzut, atunci aici nu se mai întoarce curînd, răspunse Vălean domol, jucîndu-se cu părul ei, tot răsfirat pe umeri.
Femeia îl privi de jos, abia acum speriată, și nu de vorbele, cît de glasul lui.
— Ce spui tu ?
— Iar dacă s-a prostit și se întoarce și mă mai găsește aici, n-are să aibă timp să te vadă.
Înfiorată, ea se ridică, se repezi la un dulap și scoase de-acolo o maramă cu care își înveli umerii și pieptul despuiat. S-apropie apoi șovăind și cu voce pierită întrebă :
— Ce vrei să-i faci ? Ce-ai cu el ?

Vălean nu răspunse la întrebare, continuă ceea ce începuse :

— Chiar dacă vine după ce-am plecat eu, tot n-o să-i rămînă vreme să te vadă.

Femeia înțelese acum limpede amenințarea. Se repezi îngrozită la el și-l îmbrățișă, scîncind :

— De ce, Vălene ? Nu trebuie să-l...

Lipindu-și obrazul de pieptul lui, adăugă în șoaptă :

— Poți să vii cînd vrei. El pleacă des pe la tîrguri și lipsește și trei-patru zile. Să-mi dai numai semn și te-aștept.

Putea să fie un vicleșug femeiesc, dar Vălean nu mai avea vreme să stea să-l descîlcească. O îndepărtă cu un gest potolit și spuse :

— De Știrbu ție să nu-ți mai pese. Ce am cu el, pe tine nu te privește. Iar dacă aflu că ai țesut și tu la războiul lui, o să-ți fac parte și ție. Așa că, oricum, să m-aștepți, că am să viu.

Femeia se cutremură, cînd înțelese. Încercă să-l îmbuneze cu o glumă, care însă sună trist :

— Fiecare așa zice cînd se duce, că iar vine, și pe urmă uită ce-a zis.

— Eu n-am să uit, răspunse el și-o sărută iar, de astă dată grăbit și parcă în silă, și ei nu-i mai plăcu și rămase, după ce el ieși, mînioasă și încruntată. Și așa, mînioasă și rea, uitînd de Știrbu și de primejdia care îl amenința, nemaigîndindu-se la el în nici un fel, umblă încoace și încolo din odaie în odaie, perpelindu-se, negăsindu-și locul. Îl vedea pe Vălean în ograda hanului, poruncind la oameni, încercînd chingile, controlînd potcoavele, îl auzea răstindu-se și înjurînd, sau îl vedea sub umbrar stînd smirna în fața locotenentului, raportînd una sau alta și iarăși plecînd încotrova, și ar fi vrut să-l strige, să-l cheme, știa, însă, că degeaba l-ar striga, el tot n-ar veni acum, și-i era ciudă pe el că s-a grăbit și n-a mai rămas cu ea, și nu pricepea de ce tot ce face el acolo între husari e mai important decît ce ar fi putut să se întîmple, dacă el ar fi rămas cu dînsa, măcar un ceas, că tot n-ar fi aflat nimeni. Și-i venea că-l urăște pe acest bărbat care n-a rîs la ea nici cînd a sărutat-o, că-l urăște și ar fi în stare să-i scoată ochii, dacă s-ar mai atinge de ea. Și numai peste două ceasuri, după ce obosise de neastîmpărul și ațîțarea care o tot zădăriseră, ca pe o codană proastă, cînd, aproape de scăpătat, nu-l mai văzu nicăieri pe Vălean, nici între husarii care ieșeau în formație cam alandala, cu locotenentul încă tehui de somn în fruntea lor, și nu-l găsi nicăiri, oricît sperase nebunește că ar fi putut să se ascundă de ceilalți și se convinsese că a plecat, abia atunci se trînti pe pat, izbucnind în plîns. Pentru prima dată în viața ei se simți părăsită, și părăsită fără să fi fost iubită, măcar în grabă, așa cum e felul soldaților să iubească.

4.

Presupunerile lui Vălean se dovediră întemeiate. Nici László, nici Danzer n-au ajuns acolo unde fuseseră îndrumați. Frîncu, trimis pe urmele lor, se întoarse după un ceas, cu două rapoarte. Unul pentru locotenent, nu-i găsise, nu erau nici în Gornești, nici în Periș, nici nu fuseseră văzuți prin partea locului. Un alt raport pentru Vălean ; cu toții, plutonier, sergent și husarii de-a valma dormeau la umbră de sălcii, în zăvoiul morii lui Ganea, iar caii pășteau liniștiți prin apropiere.

Planul lui Vălean avea sorți buni. Wechsler n-avea cum să ajungă în seara asta în Reghin. Vălean nici n-avea nevoie de un răgaz mai mare, pentru cîte mai avea de împlinit în acest loc.

Cum nu-l lăsa inima să-i năpăstuiască pe camarazii săi nici măcar acum cînd se pregătea să-i părăsească pentru totdeauna și nu se mai socotea husar nici pe jumătate, raportă locotenentului numai dispariția fără urmă a patrulelor. Mai strecură o falsă bănuială a sa, care dacă era acceptată, ar fi împins escadronul pe drumurile proaste de la Voivodeni și Fărăgău, întîrziindu-i marșul cu încă o zi ; poate, spuse el locotenentului, plutonierul văzînd că și popasul de la Gornești ar fi zadarnic, a trecut Mureșul, îndreptîndu-se spre sate mai izolate, pe unde nu trece drumul de poștă și veștile ajung ocolit și întîrziat ; stăpînii locurilor n-or fi aflat încă de noile recrutări și nu

i-or fi trimis pe flăcăi prin păduri. Năucit de berea băută amestecată cu rachiu şi de somnul dormit pe scaun, în căldura mocnită de sub umbrar, şi optimist din fire, locotenentul Wechsler îl crezu pe Vălean şi ordonă schimbarea direcţiei de marş. Nu se arătă însă nici el prea grăbit. Ieşi în ograda hanului să controleze pregătirile de plecare. Constată că Vălean îşi face datoria, încercînd fiecare chingă în parte şi cercetînd potcoavele cailor cu un zel care-l făcuse să asude. Îl încurajă înjurîndu-l prieteneşte, de departe, şi se întoarse sub umbrar, să se dreagă cu o cană de bere proaspătă.

Dură destul de mult şi culegerea husarilor risipiţi prin grădinile satului, la umbră cu unele fete vesele; după ce apăreau vreo cîţiva, osteniţi, mişcîndu-se moleşiţi şi fără chef, întîrziau cei care porniseră să-i caute, ademeniţi la rîndul lor...

Trecuseră două ceasuri de la sunarea semnalului de adunare, cînd Vălean veni să raporteze că escadronul e gata de marş. Ceru îngăduinţă pentru sine încă o jumătate de ceas; potcovarul încercase şi aici să-l prostească şi au trebuit să fie din nou înlocuite două potcoave, şi tocmai la picioarele dindărăt.

— Un husar nu se lasă prostit, bîigui locotenentul Wechsler, privind cu ochi înceţoşaţi la Vălean. Încartiruim la Voivodeni. Ne ajungi din urmă deseară.

Vălean plecă spre fierăria lui Porumb, Wechsler mai goli o cană de bere, reuşind pentru a doua oară în ziua aceea să urce pe fericita treaptă de mijloc a beţiei. Ca să nu aibă mustrări de conştiinţă şi coşmaruri la noapte, ordonă de vreo trei ori consecutiv „rupeţi rîndurile" şi „încolonarea" şi-abia pe urmă, satisfăcut că oricum oamenii lui se mişcă mai sprinten decît el, porni în fruntea escadronului spre viitorul pe care niciodată n-avea să ştie cine şi cum i l-a încurcat atît de bine.

De sub şoprul fierăriei, Vălean urmări îngîndurat trecerea cam lălîie a escadronului toropit de arşiţa care încă tot nu se domolise. În frunte, pe armăsarul lui arăbesc, locotenentul părea cufundat într-o cugetare neguroasă, care-i ţinea genele mijite, nu era însă decît aţipit. Vălean ar fi putut rîde de starea în care se afla locotenentul său, dacă nu, să se înduioşeze de el, pentru paguba care

avea s-o plătească din punga lui; nu-i fusese om rău şi nu-l duşmănea, dar, gîndi el, lasă-l să plătească, are de unde, aşa cum şi-a cumpărat titlul de baron, poate să cumpere şi cîţiva cai şi nişte uniforme husăreşti.

Îl văzu şi pe Stoica, în rîndul al treilea de călăreţi, nepăsător ca toţi tinerii şi pe Frîncu, pe jilţul furgonului cu administraţia, unde de obicei şedea Danzer. Pe Frîncu îl ştia demult; era şi el dintre aceia pentru care cătănia a fost salvare de la ştreang; poate să fie om de credinţă şi poate să nu fie decît un tîlhar înrăit; acum o dată însă n-avea să-l înşele, se săturase de cazarmă şi bivuacuri, de muştru şi de manevre şi de bătălii care nu se poartă prin păduri şi pe la răspîntii, ci pe cîmpuri întinse sub bubuit de tunuri şi tînjea după viaţa liberă şi ieftină, fără legi şi constrîngeri; acum n-avea să-l înşele, fiindcă nici să aleagă altă cale n-avea, dar după ce are să se vadă scăpat la pădure, ce avea să facă Frîncu atunci, Vălean n-avea de unde să ştie. De Stoica trebuia poate să se teamă chiar mai mult, pe el încă nu-l mîna nimic în pădure, se înrolase ca să scape de iobăgie şi viaţa de cazarmă nu-l chinuise peste măsură. Se legase de Vălean cu recunoştinţă pentru cătana mai bătrînă care-l ferise de primejdie în cîteva rînduri şi-l iniţiase în micile viclenii soldăţeşti care te ajută să înduri o viaţă păcătoasă; n-avusese vreme să înţeleagă că Vălean şi-l alesese anume pentru planurile lui şi că sub bunătatea şi prietenia lui s-ascunde calculul viitorului său stăpîn. Stoica însă putea să-l înşele, dacă în momentul hotărîtor îl apucă frica. El n-avea altă datorie faţă de Vălean decît recunoştinţa. Această posibilitate n-o nesocotise Vălean, de aceea lăsase greul lucrurilor de *acolo* pe umerii lui Frîncu; el, dacă avea să se ivească nevoia, avea să folosească pumnalul fără să tremure.

Escadronul trecuse de mult, colbul stîrnit se aşezase la loc, Vălean mai sta încă pitit sub şopronul fierăriei şi îşi asculta gîndurile. Eliberarea pe care şi-o pregătise cu răbdare vreme de trei ani şi mai bine, acum cînd o avea în braţe ca pe o fată mare dăruită toată, nu-l mai bucura. Era un amar pe care-l tot rumegase ani de zile şi-i stricase gustul gurii; amarul nu mai era, se topise şi se mistuise, dar gustul mai stăruia şi cînd soarele se

scufundă după dealurile Curtenilor, lui Vălean i se păru că s-a lăsat negură, ştergînd culoarea lucrurilor, cernindu-le. „E ! N-am să mor chiar mîine“, gîndi şi, smucindu-se de-i zăngăni sabia de la şold, îl strigă pe Porumb, care se ivi imediat din bălării.

— Ei, să văd ce fel de potcovar eşti, spuse şi s-apropie de Vilma, care simţindu-l se opri din ronţăit, întoarse capul spre el, peste umăr şi sforăi molcuţ, aşteptînd să fie mîngîiată. Vălean îi ridică, îndoindu-le cu băgare de seamă, picioarele şi-i examină foarte atent potcoavele cele noi, care erau atît de strîns bătute şi de frumos lustruite pe margini, încît păreau crescute acolo o dată cu copitele.

— Bine, Porumbe. Eşti meşter vrednic. N-ai să păgubeşti slujind la mine, spuse ridicîndu-se.

Descăţă traista de ovăz din grumazul iepei, dar frîul nu i-l puse. Mai întîi îi dădu zahăr din palmă şi, numai după ce iapa-l ronţăi, îi vîrî zăbala între dinţi. Vilma se supuse cuminte, şi cînd Vălean se întoarse iarăşi spre porumb, ea îşi lăsă botul pe umărul lui.

— Ce crezi, Porumbe, s-o fi întors Ştirbu de la oraş ?

— Nu cred că s-a întors. Ar fi venit Guba al meu să ne spuie.

— Şi dacă Guba al tău s-o fi îndulcit pe undeva la scorobeţe ?

— Nu face el aşa ceva, cînd îi spun eu să nu facă şi-l mai şi ard cu joarda, ca să nu uite.

— Bine. Te cred. Înseamnă că Ştirbu are să plătească de două ori dobînda.

Încălecă şi-şi struni iapa, care zvîcnise s-o pornească pe-acolo pe unde venise.

— Mai sînt case, pe pârău la vale ? îl întrebă pe Porumb, pălmuindu-şi iapa uşurel pe grumaz, ca s-o domolească.

— Nu mai sînt, că primăvara vine mare şi îneacă lunca toată.

— Cît îi de adîncă albia ?

— E-adîncă. Iar pe mal îs sălcii.

— Nu-i mîlită ?

— Nu. Îi nisip aşezat. Poţi să mergi. Şi de-acolo, de la plopul trăsnit, se înfundă în zăvoi.

— Da' oameni cu vite nu sînt ?

— N-aş crede să mai fie. Seara, oamenii se trag pe la casele lor. Şi nici groful nu prea-i lasă pe-acolo, că-i alungă iepurii şi vulpile. Poţi să mergi.

— Unde iese la Murăş ? Mai sus ori mai jos de pod ?

— Mai la vale.

— Cine ţine podul ? Tot Fodor ?

— Nu, că Fodor a murit acum doi ani, iarna, s-a îmbătat în seara de Crăciun şi-a ieşit pentru nevoile lui şi a lunecat şi l-a furat apa sub gheaţă. L-au găsit primăvara, mîncat de peşti. Se chinuie văduva lui cu podul şi-o ajută fecioru-său cel mare.

— Cît de mare-i feciorul ăsta al lui Fodor ?

— Apoi nu-i mare. Îi crud încă. Poate să aibă doisprezece ani.

— Da, îi crud. Şi de la gura pîrîului departe-i vadul Curtenilor ?

— Cam un ceas de mers pe jos. Este cărare, da' să nu mergi pe-acolo. Cărarea trece pe la hodăi şi acolo dorm ciurdarii şi sînt cîini. Mai bine să ocoleşti, ţinînd malul.

— Aşa am să fac... La noapte ori mîine dimineaţă, ori poimîine, ori chiar răspoimîine, au să vie doi oameni de-ai mei cu patru sau cinci cai. Tu să nu te miri că-s husari şi să nu te temi de ei. Să-i întrebi cum îi cheamă. Unu-i Frîncu. Celălalt îi Stoica. Dacă vine unu' singur, atunci îi Frîncu. Tu să potcoveşti toţi caii, şi repede, să nu pierzi vremea. Îi duci apoi pe oamenii ăia şi caii la stînă la Creţu şi m-aştepţi şi tu acolo. Ţine jumătatea asta de inel, aşa ca să n-o vadă nimeni la tine. Numai tu să ştii unde-i. Cînd are să vină la tine un om pe care poate nu-l cunoşti, nu aceştia de mîine, altul, mai tîrziu, şi o să-ţi arate cealaltă jumătate şi-ai să vezi că se îmbină, tu pe omul acela să-l asculţi şi să faci aşa cum zice el.

— Bine, Vălene, fac tot ce-mi ceri, numai să omor oameni să nu-mi ceri, că-i visez noaptea.

— Să nu-i mai visezi, spuse Vălean, rîzînd în felul lui, că asuzi degeaba. Cheamă-l pe Guba al tău, mai adăugă şi plecă pe pîrîu la vale. Depărtîndu-se la pas, prin apa puţină care plescăia sub călcătura prudentă a iepei, Vălean auzi înapoia lui şuierînd o mierlă şi îndată răspunzîndu-i alta, mai de departe şi se gîndi că feciorul de patru-

sprezece ani al lui Porumb ar putea ajunge un pîndar tot așa de bun ca tatăl-său.

Înainta fără grabă pe albia întortocheată a pîrîului la vale, conducîndu-se ușor după luciul stins al firului de apă. Cînd întunericul se înteți deodată, înțelese că a ajuns la zăvoi. Căută un loc pe unde să iasă din albia pîrîului și-și continuă drumul în același pas domol al iepei, printre sălcii gheboase și arini cu frunza lucie, pînă cînd ajunse la Murăș. Murmurul domol al apei îi deschise pofta să se scalde. Se bălăci vreo jumătate de ceas, curățindu-se de praf și de sudoare, apoi merse mai departe, ținînd seamă de sfatul țiganului, care se și dovedi folositor, fiindcă din cotul cel mare, unde Murășul se izbește de vestita Rîpă a Miresii, Vălean zări focul ciurdarilor la hodăi. Trecu nesimțit de cîini, fiindcă vîntul adia dintr-acolo. Străbătu și vadul Curtenilor, fără să fie văzut de cineva și ocolind satul pătrunse, după ce lăsă în urmă cucuruzele, în pădurea imensă care se întindea pe atunci pînă aproape de Ceuaș și chiar mai spre nord pînă pe la Almaș, care peste cîțiva ani avea să capete numele de pădurea lui Vălean. Erau destule poieni bune de adăpost în această pădure neumblată, dar el căuta una anume. O găsi aproape de miezul nopții, la vreo două ceasuri după ce răsărise luna, parcă anume să-i arate calea. S-aflau aici, în mijlocul poienii, șase stejari bătrîni așezați în cerc, de gîndeai că-s moșnegi care-și încurcă bărbile deolaltă într-un sfat tainic, iar mai spre margine un altul și mai bătrîn care părea că trage cu urechea la ceilalți.

Vălean privi din marginea poienii la cei șapte stejari și chiui deodată lung, ca nebun. Sări apoi din șa și începu să joace bătînd bărbuncul după o muzică pe care o auzea dinăuntrul său. Juca înverșunat și, dacă ar fi fost cineva să-l vadă, cînd în răstimpuri 'nălța fruntea lui spre lună, s-ar fi mirat cît e de încruntat. Nu jucă însă prea multă vreme; ostenit se opri și cu mișcări zvîcnite desșeuă iapa, îi scoase frîul și-i dădu drumul să pască. Se întinse apoi pe iarba goală și adormi ca trăsnit, pînă-l trezi foamea.

II.

1.

Cînd a dezertat din escadronul de husari al locotenentului Wechsler, întorcîndu-se la viața sa de hoț, Vălean avea în jur de treizeci și cinci de ani, era, cum s-ar zice, în floarea vîrstei bărbătești.

De baștină, Vălean era cică din Monor, sat de munte risipit de-a lungul prăpăstioasei văi a Recii, nu-i însă de loc sigur; unii își aminteau să-l fi văzut copilărind pe ulițele strîmbe ale Galaților Bistriței, alții pomeneau de dragostea care-l mistuise, pe cînd era un flăcăiaș, pentru fata primarului din Prundul Bîrgăului, sat în care tată-său ar fi ținut un atelier de cusut cojoace, perete în perete cu primăria; ba unii cerșitori din aceia care căutau să înduioșeze pe oamenii ce petrec în cîrciumi cîntîndu-le balade vechi, ziceau într-un cîntec de-al lor despre un Vălean care-și plînge păcatele, îngenuncheat la mormîntul maicii sale, în cimitirul din Glăjăria Gurghiului. Am spune noi, dacă ni se permite să avem o părere, că poate au fost mai mulți Văleni, iar pînă la noi a ajuns amintirea lor contopită în istoria unuia singur și pe aceea o dăm și noi mai departe acelora care sînt dispuși să ne asculte.

Cînd se tîlhărise, Vălean încă nu avea împliniți șaisprezece ani. Povestea începe într-o duminică, la horă, pe un tăpșan din mijlocul satului, nu departe de cîrciumă. Vălean sta printre alți flăcăiandri încă neintrați la joc, și nu-și mai lua ochii de la fericiții care se învîrteau cu fata sortită în brațe, în țiuiturile amarnice ale viorilor. Ar fi jucat și acești flăcăiandri, nici copii, nici bărbați, cum e mai rău să fii în viață, noroc doar că nefericirea aceasta nu ține mult și trece, ar fi jucat așadar și ei, și n-aveau cu cine și nici bani pentru ce-

terași și nici să joace nu prea știau încă într-adevăr. Codanele de doisprezece, treisprezece ani, dintre care aveau să se aleagă perechile lor în verile viitoare, s-aflau și ele acolo privind cu aceeași admirație și invidie la petrecerea îndătinată. Le mai îndulcea necazul un obicei bun, care mai poate fi cunoscut pe-alocuri și azi. Cîte un flăcău ostenea sau se prefăcea ostenit și atunci își încredința fata fratelui său mai mic, sau o fată ostenea și flăcăul lua la joc pe viitoarea sa cumnată. Era o mîngîiere și-o școală.

În duminica de care se pomenește, s-au nimerit niște jandari, care veniseră mai mult pentru petrecere decît în vreo misiune. După ce băuseră la crîșmă ceva rachiu, pe care nu-l plătiseră, se îndreptaseră spre horă, mai făloși, cu aer și țifnă de stăpînitori. Se mai întîmplaseră vizite de acestea care oamenilor nu le plăceau, dar le îngăduiau, că nu aveau încotro. Tocmai cînd jandarii — vreo cinci sau șase la număr — se hotărîseră să se amestece în horă, Mitru, fratele cel mare al lui Vălean, se săturase de joc pentru moment și dorea să ciocnească vreo cîteva ulcici de vin cu prietenii lui, și de aceea a încredințat-o fratelui său mai mic pe logodnica lui care mai voia să joace, iar vin nu-și îngăduia să bea de față cu lumea. Abia se repezise, chiuind cocoșește, feciorașul de Vălean, bătînd mărunt pămîntul, în jurul fetei, că o mînă dură l-a apucat de umăr și l-a îmbrîncit atît de neașteptat, încît s-a rostogolit de-a berbeleacul pînă-n șanț. Amețit și speriat, Vălean a răcnit :

— Mitre ! Sări !

Mitru, care nu era tot așa de arțăgos cum s-a dovedit mai pe urmă mezinul său, s-a întors din drum și, supărat, însă nehotărît, i-a spus jandarului :

— Domnule jandar, lasă fata în pace, că-n cîșlegi eu mă însor cu ea și are să-mi fie nevastă.

— Pînă-n cîșlegi mai este vreme destulă, a răspuns jandarul, aprins la joc și, mîndru și prost, l-a împins într-o parte pe Mitru, să nu-l împiedice, să-l lase să-și petreacă.

Mitru a prins fata de mînă și a încercat s-o smulgă din brațele jandarului, acesta însă, pregătit pentru așa

ceva, l-a plesnit cu dosul palmei peste gură, de-a dat sîngele.

Totul n-a durat mai mult timp decît a avut nevoie Vălean să se ridice din șanț și să ajungă lîngă fratele lui care — în timp ce jandarul învîrtea fata — își ștergea cu mîneca de la cămașă sîngele de pe gură și se gîndea că a pățit o rușine cam aspră.

— De ce-l lași ? i-a șuierat în ureche Vălean, strîngîndu-l ca un apucat de braț.

— Ce să-i fac ? a răspuns Mitru, care încă nu se dezmeticise de tot. Nu vezi că-s șase și toți au puști ?

În aceeași clipă s-au auzit geamătul și sudalma lui Vălean, acoperind cîntecul tarafului și bubuitul jocului, și l-au văzut, dar numai aceia care erau aproape, pe acest fecioraș, nu prea băgat în seamă pînă atunci, cum s-a năpustit cu o repeziciune, ce numai rîsul din pădure mai poate, cu capul în pîntecele jandarului, răsturnîndu-l și culcîndu-l la pămînt și tocindu-i obrajii cu pumnii. Vîrtejul lor, prin colbul tăpșanului, a tulburat hora. Mai întîi au fugit țiganii să-și pună la adăpost viorile și propriile lor coaste. Au fugit și fetele, țipînd. S-au îngrămădit flăcăii, să desfacă pe bătăușii încleștați sau poate să încîlcească și mai tare încăierarea. S-au repezit și jandarii să-și ajute camaradul. Iar jandarul care întîi fusese atacat reușise să se desprindă de acest țînc sprinten ca argintul viu și cu un pumn în falcă îl aruncase iarăși în praf și poate că mai multe nu s-ar fi întîmplat, dacă Mitru ar fi apucat să-l ia în brațe pe Vălean și să-l scoată mai la margine — după cum se și gîndea s-o facă, numai că se gîndea încet, pe cîtă vreme Vălean lucra iute. Cu aceeași repeziciune de fiară din pădure, Vălean a țîșnit în picioare și-a scos cuțitul din tureacul cizmei, și l-a înfipt pînă-n prăsele în gîtlejul jandarului, omorîndu-l pe loc ; iar pînă să înțeleagă ceilalți ce se petrecuse sub ochii lor, el a și pierit, ca un fum. Zadarnic au răscolit ceilalți jandari tot satul și satele din jur și pădurile și tot muntele din vecinătate și stînile, că nu l-au mai găsit.

Mitru n-a pățit nimic. Ceilalți jandari nu-l văzuseră decît pe Vălean în încăierare. De cearta lui Mitru cu jandarul cel junghiat nimeni nu și-a adus aminte, iar

despre dosul de palmă Mitru n-a mai spus, după aceea, nimic nimănui. Norocul a fost al lui Vălean, că Mitru n-a fost luat la întrebări și a fost lăsat în pace, fiindcă numai el știa văgăunile pe unde se ascundea și-i aducea pe furiș de mîncare. După două săptămîni i-a adus un rînd de schimburi, mîncare pe trei zile și zece coroane de argint, cît putuse strînge, împrumutîndu-se, fără a trezi bănuieli — și l-a învățat cum și pe unde să treacă munții în Moldova sau în țările de la miazănoapte, oriunde, și să se năimească soldat sau să-și caute alt rost, oricare, numai să se depărteze de locurile acelea.

Vălean n-a mai ajuns în Moldova. A nimerit în ceata lui Grozea care pe atunci stăpînea toți munții Călimanilor și-ai Rodnei, vămuia cu măsură, dar mereu, căruțele cu mărfuri ale negustorilor ce coborau de la Tihuța, prin Bîrgaie, spre Bistrița, ușura lăzile de zloți și coroane și florini ale diligențelor poștei, bătea și tîrgurile uneori pînă la Beclean și chiar mai departe, și nu-i scutea de dări nici pe perceptorii împărătești.

Acest Grozea ar fi fost să ajungă popă, măcar că nu-i plăcea fumul de tămîie și viața lîngă o singură preoteasă. Răbdase vreo patru sau șase ani de școli teologice numai fiindcă așa dorise maică-sa și apucase a scrie în testament înainte de a muri, că fiul ei va intra în posesia averii părintești numai în ziua în care avea să fie hirotonisit. El mai bucuros s-ar fi ocupat de sculptură și mai ales de migălita prelucrare a metalelor prețioase. Și chiar această patimă l-a pierdut; după ce a cheltuit tot ce moștenise, cum și pe mai departe a avut nevoie de bani pentru femei și alte bucurii, s-a apucat să și-i fabrice singur. A fost prins și condamnat la moarte, dar în ziua cînd trebuia să fie spînzurat și se adunase lumea să vadă cum se leagănă un popă în frînghia de cînepă, iar călăul îi și dezlegase mîinile și-l împingea spre scăunel— Dumnezeu s-a mîniat pentru că slujitorul său, oricît ar fi fost de păcătos, era pîngărit și a trimis o furtună turbată asupra Clujului și a trăsnit exact în spînzurătoare, care a ars ca un pai, îngrozind mulțimea, pe călău și pe soldații care-l escortaseră pe condamnat. Guvernatorul Transilvaniei, îngrozit la rîndul lui de acest semn supranatural, a schimbat pedeapsa în

temniță pe viață. Grozea, care știa cum se poate pili un lanț și niște biete gratii atît de fin încît să nici nu se observe, și mai știa cum să adoarmă zelul paznicilor, într-o noapte — zice-se — tot pe furtună, dar nu e sigur că Dumnezeu l-a iubit chiar așa de mult pe-acest fiu pierdut al său — a fugit din temniță și și-a recrutat o frumoasă ceată de hoți, care în scurtă vreme a ajuns renumită.

Vălean nu-l căutase dinadins pe Grozea, despre care auzise desigur. Încă nu-și dorea o viață de tîlhar. Dorea doar să-și păzească viața. Nedecis să se înstrăineze, tînjind după satul în care crescuse și cine știe dacă nu și după vreuna dintre fetișcanele de vîrsta lui pe care acum trebuia s-o părăsească pentru totdeauna și s-o uite, mai zăbovea rătăcind prin pădurile munților din preajma locurilor natale. A fost găsit dormind într-o tufă, în apropierea unui izvor, de oameni de-ai lui Grozea. Nu l-au ucis, fiindcă nu arăta a iscoadă, dar l-au dus la șeful lor, care auzind ce ispravă fusese în stare să facă, i-a propus să intre în slujbă la el, cu plată, după cum are să-i fie norocul. Desigur, Vălean a primit fără să mai stea pe gînduri și a făcut școală bună, și numai după un an de ucenicie, a trecut în rîndul hoților de breaslă, iar după încă un an, a primit rang de mînă dreaptă a lui Grozea.

Pisma însă lucrează și între lotri întocmai ca și în societatea oamenilor de treabă, cu urmări însă ceva mai sîngeroase.

Ridicarea atît de rapidă a lui Vălean, neobișnuită nici chiar în viața în continuă schimbare a lotrilor, l-a supărat mai ales pe Bocu, cel mai vechi dintre cei vechi rămas în bandă și care în ierarhia stabilită trecea drept al doilea după șef, și se bucura de privilegiul de a cunoaște unele secrete și dreptul de a contrazice uneori pe stăpîn. Cînd Bocu a bănuit că locul său este amenințat, și-a pregătit o răzbunare care să-l scape de șef și de rival, lăsîndu-i lui stăpînirea răspîntiilor. L-a împins pe Grozea într-o cursă destul de grosolană, un chef cu lăutari și fete, la un han, în care mai petrecuseră ei de cîteva ori. Acolo i-au împresurat jandarii, anunțați de Bocu și-n încleștarea care a urmat, Grozea

a fost împuşcat, iar Vălean a scăpat numai datorită sprintenelii lui de drac turbat. Cu cele două pistoale pe care nu le lepăda nici cînd dormea, a împuşcat doi jandari care se nimeriseră în calea lui, pe-al treilea l-a străpuns cu pumnalul, şi aşa şi-a tăiat spărtură în cercul care le sugruma ceata buimăcită. Alergînd ca ogarul, şi-a găsit calul păscînd dezlegat în pajiştea din apropiere şi încălecîndu-l dintr-un salt, a mai avut vreme să-l vadă pe Bocu cum înjunghie pe unul din foştii lui ortaci, care mai apăra trupul căzut al lui Grozea.

Cîteva săptămîni, Vălean n-a stat nici cîte o jumătate de zi într-un loc. A tot cutreierat adăposturile ştiute ale bandei, cu prevedere, schimbînd mereu şi pe neaşteptate direcţia, temîndu-se de urmărire şi căutînd pe cei scăpaţi cu viaţă. După trei săptămîni de goană neîncetată a reuşit să strîngă vreo douăzeci din şaizeci cîţi fuseseră. I-a întrebat dacă-l vreau stăpîn pe el, adăugînd că, de nu-l vreau, nu încape supărare, pot să plece în treaba lor, fieştecare unde ştie. Hoţii l-au primit stăpîn şi au jurat să-l asculte.

Cunoscînd de la Grozea cîteva din cele mai tainice ascunzători, Vălean a avut cu ce să-şi hrănească oamenii în lunile de aşteptare şi inactivitate; nu voia să-şi înceapă lucrul la întîmplare, iar spioni buni şi de încredere nu se găseau chiar pe toate cărările. Între timp, Bocu, resemnat că nu reuşise s-ajungă şef de bandă, se angajase la jandari, pentru doi zloţi pe lună, o uniformă şi un cal. Vălean nu-l uitase şi-i urmărea prin oamenii săi toate drumurile. L-a şi încolţit într-o dimineaţă, în zori, cînd acesta, abia dezlipit din braţele ibovnicei, se întorcea fericit şi încă beat spre casă. Ca să ştie şi el de ce trebuie să moară şi să înveţe ceva şi hoţii din păţania lui Bocu a fost adus la judecată şi acolo a căzut la picioarele lui. Vălean şi i-a spălat colbul de pe cizme cu lacrimi adevărate. Purtarea lui i-a îngreţoşat pe lotri, iar moartea lui, de cuţitul lui Vălean, i-a înfricoşat.

În scurtă vreme, Vălean a ajuns chiar mai vestit şi mai temut decît Grozea şi a tîlhărit şase ani încheiaţi şi părea că va sfîrşi ca şi alţii de teapa lui, atîrnat în frînghie de cînepă, fiindcă a fost la rîndul lui trădat.

Împăratul însă avea lipsă de soldaţi în nenumăratele războaie mari şi mici pe care le purta în cele patru zări ale împărăţiei sale şi l-a iertat, îmbrăcîndu-l husar şi l-a trimis spre o moarte bănuită a fi mai plăcută. Zece ani l-a slujit Vălean pe împărat, obţinînd în schimbul unor isprăvi grad de caporal şi-ar fi putut să rămînă în escadronul locotenentului Wechsler, în aşteptarea unor grade mai înalte. El, însă, urmărit de blestemul stelei sale, a fugit, după cum am văzut, într-o senină şi dogorită zi de vară, înapoi în pădurea lui, fiindcă nu uitase viaţa liberă şi nu-l uitase pe cel care, pentru un pumn de galbeni, îl vînduse.

2.

Cînd Vălean se trezi scurmat de foame, zorile erau numai o vagă presimţire şi nu tulburaseră încă întunericul subţiat de stele. Se ridică într-o rînă şi căscă bine dispus, privind în jurul lui, şi se mira parcă de atîta linişte. Observîndu-l că s-a mişcat, Vilma se apropie călcînd domol. Paşii ei foşneau prin iarba mare, rămasă necosită şi păscută rareori, poate numai de căprioare. Se opri în faţa lui, parcă întrebîndu-l ceva din ochii ei inteligenţi care sclipeau vînăt prin întuneric.

Ei ! ? făcu Vălean, sculîndu-se în picioare.

Drept răspuns, Vilma scutură din cap şi necheză molcuţ, ca întotdeauna cînd aştepta zahărul sau o mîngîiere. Vălean îşi lipi palma cu cîteva bucăţi de zahăr de botul ei. O lăsă să ronţăie şi se duse la un izvor aflat aproape, într-o crăpătură la care trebui să coboare. Se spălă pe faţă, pe urmă reveni la locul unde dormise, scoase din traista ce-o avea la coburi brînză, pîine, carne afumată de capră şi ceapă, mîncă, nu mult, bău vin din ploscă vreo două înghiţituri.

Începuse între timp a se zări. Păsările se trezeau, s-auzea piscuit de pui flămînzi cerîndu-şi încă somnoroşi, blegi, prînzul cuvenit, cîte un fîlfîit zbătut printre ramuri sfîşia parcă pînza sură a dimineţii. Rezemat de trunchiul unui stejar, Vălean asculta nemişcat, ori

poate nu asculta şi se gîndea la ale lui aşteptînd cine ştie ce.

Cînd se făcu destulă lumină ca să se vadă şi lucrurile mărunte, firul de iarbă şi frunza copacilor şi crăpăturile scoarţei, Vălean o chemă pe Vilma, şuierînd scurt. Îi puse şaua, strîngînd chinga cu grijă. Iapa primi supusă şi şaua, şi frîul, şi porni sprinten, încă mai înainte ca Vălean să fi încălecat de-a binelea.

— Unde alergi, proasto ? strigă Vălean strunind-o, silind-o la un pas mai domol.

Vreun ceas merseră prin pădurea cea mare pe unde nici poteci nu erau, spre răsărit, după semne pe care Vălean le recunoştea greu şi uneori le căuta în zadar. Rarişti pe care nu le ştia îl opreau, făcîndu-l să zăbovească. Cioturile negre pe care se aşternuse muşchi arătau pe unde fuseseră tăiaţi copacii. Ar fi putut să se rătăcească, un simţ al lui însă pe care-l avea poate de pe cînd în copilărie îşi căuta caprele pierdute de turmă, îl conduse în cele din urmă aproape de locul spre care trăgea. Ieşi la vechiul drum de pădure, mai rar folosit, năpădit de iarbă, pe care nici acum nu se vedeau urme proaspete. Coborînd domol, o dată cu drumul, nimeri într-o poiană de margine, care se arăta mult mai largă decît o ştiuse. Casa pădurarului însă era tot acolo şi nu se schimbase, numai acoperişul de şindrilă i se înnegrise.

Vălean s-apropie şi, fără să descalece, bătu în poartă. Se stîrni o întreagă haită de cîini. Ieşi din casă Indrei, pădurarul, numai în cămaşă şi izmene şi, privind încruntat la poartă, strigă la cîini. Pe urmă adresîndu-se călăreţului, spuse :

— Îndată ! şi abia după ce mai privi o dată încruntat de nedumerit, coborî în ogradă şi s-apropie fără grabă.

Cînd ajunse la vreo zece paşi de el, tresări şi-şi bătu palmele deolaltă :

— Vălean ! No, dar tu eşti ? Bată-te norocul, şi se repezi să deschidă poarta. Haide, intră. M-am şi speriat cînd am văzut un husar şi-am gîndit că oare ce dracu vrea de la mine, şi cînd colo eşti tu.

— Ce mai faci, Indrei ? întrebă Vălean, după ce descălecă, strîngîndu-i mîna.

— Ce să fac ? Bine. Păzesc pădurea şi-ascult păsările, iar cînd mi se urăşte, cobor în sat şi mă-mbăt şi-apoi iar mă-ntorc aici.

— Îmi place de tine, Indrei, că ai rămas om glumeţ.

— D-apoi cum ! Numai vremea se schimbă după vînt. Eu am rămas cum am fost de cînd mă ştiu.

— În toate, Indrei ?

— În toate, Vălene, răspunse pădurarul, devenind deodată foarte serios şi grav chiar. Poţi să cercetezi, dacă vrei. Zece ani te-am aşteptat, şi-aş mai fi stat zece, tot aşa, şi după aceea iarăşi. Dacă ai zis că vii... eu te-am aşteptat. Şi ce-mi-ai lăsat în grijă sînt toate aşa cum le-ai pus tu, nimic nu s-a clintit de la locul lui, aşa să ştii.

— Bine. Te cred. Ai fost totdeauna omul meu cel mai bun şi-ai să rămîi omul meu, şi-am să te răsplătesc pentru credinţa ta.

— Nu-mi trebuie mie răsplată, Vălene. Mai bună plată ca viaţa asta, ce tu mi-ai dat-o înapoi nu mai poate fi, că de n-ai fi fost tu, nici eu n-aş mai fi fost, şi-acum de mult numai oasele ar mai fi rămas din mine. Da' hai, şezi să mănînci ceva, că poate vii de departe şi poate vrei să te şi odihneşti.

— M-am odihnit cît a fost nevoie azi-noapte. Am şi mîncat.

— Aşa. Atunci bine. Da' tot şezi un pic, nu se poate să treci chiar aşa, doar de mai zece ani nu ne-am văzut noi doi. Să-ţi dau măcar un blid de faguri şi o ulcică de lapte proaspăt. Şi dacă-i vrea, ai să-mi spui despre drumurile tale.

— Bine. Am să-ţi spun şi-am să gust un fagure, iar laptele n-are de ce să-mi strice, se învoi Vălean şi se aşeză pe podmolul înalt al casei.

Indrei aduse din casă faguri de miere într-un blid de pămînt şi i-l puse în mîini, apoi se duse în grajd să mulgă vaca, lăsînd uşa deschisă, aşteptînd întrebările prietenului său, care nu întîrziară.

— Tu îi cunoşti pe ăştia din Curteni pe toţi ?

— Nu sînt mulţi pe care să nu-i cunosc, şi am pe cine să întreb, dacă ţi-i de lipsă să ştii ceva despre ei.

Cine nu vrea să înghețe iarna trebuie să fie prieten cu pădurarul.

— Copăcean este ?

— Cum să nu fie ! Îi meșter de vînători la grofu. Are simbrie bună și haine. Și-a luat nevastă și și-a făcut casă frumoasă. S-a așezat bine Copăcean ăsta. Și pămînt și-a cumpărat, cînd a vîndut grofu. Trece pe-aici destul de des, că pune capcane pentru ospețele stăpînului ori, cînd se face vreo vînătoare, caută urmele pe unde să-i ducă pe domni drept pe acolo pe unde se țin sălbătăciunile, să nu umble ăia după ele degeaba. Îmi aduce cîteodată și mie cîte un ied ori un iepure, cînd cum se întîmplă, iar eu îi dau rachiu de afine, că-i place.

Vălean asculta și nu se putea ști ce gîndește. Îl lăsă pe Indrei să vorbească, nu-l întrerupse, ci mai tîrziu, cînd ieși cu șiștarul plin de lapte înspumat, care aburea ușor, răspîndindu-și mirosul fraged în aerul ogrăzii, atunci îl întrebă iarăși dacă are prieteni și în Glodeni. Indrei răspunse că are cîțiva prieteni și-acolo.

— Prieteni de pahar sau prieteni de suflet ? ceru Vălean o precizare de care Indrei nu s-arătă surprins. Răspunse în timp ce-i turnă lapte într-o ulcică și i-o întinse surîzînd.

— Am și de un fel și am și de celălalt fel, ca toți oamenii, că poți avea prieten să-i dai și cămașa din spinare ori să-ți pui și pielea la bătaie pentru el, da' nu-i place băutura și-atunci îți cauți un ortac de la care alta nu ceri, fără să nu i se urască la masă cu tine. Știu eu cum să-i deosebesc pe prietenii mei.

— Da' Fidileș ți-i prieten ?

— Nu mi-i prieten.

— Da' unde stă cu casa, știi ?

— Nu știu, da' pot să aflu.

— Nu trebuie să mergi tu. La Fidileș să meargă nevastă-ta, să cumpere o oală ori un ulcior... Da' nici nu te-am întrebat unde-i Cătălina, de nu s-a arătat pînă acum. Ori nu s-a sculat încă ? Ori o fi plecată undeva cu noaptea-n cap, că o știam harnică.

Ciudatul pădurar, mult prea vorbăreț pentru îndeletnicirea lui, sau cine știe, numai cu acest prilej vorbăreț, răspunse cu același glas uscat și cu nepăsare parcă :

— Doarme săraca, uite-acolo, sub pămînt. Sînt vreo cinci ani de cînd a murit. Așa se vede că n-am avut eu dragoste destulă pentru ea, ca să aibă de ce să rămîie și s-a dus.

— Doar era tînără... murmură Vălean și, uitîndu-se țintă la Indrei, adăugă : Cum a murit ?

— Repede, așa cum a avut ea obiceiul să le facă pe toate.

Indrei, care pînă acum stătuse în picioare în fața oaspelui său, se așeză deodată lîngă el pe podmol, parc-ar fi obosit.

— Într-o seară, continuă el, i-au venit fierbințeli, ardea toată și nimic n-o putea alina. Nici descîntecele, nici doftoriile nu i-au folosit. Trei babe au descîntat-o și i-au fiert leacuri de tot felul. L-am adus și pe popa Gheorghe să-i citească. Degeaba a fost tot. Într-a doua seară mi-a spus : „Indrei, să mă îngropi în spatele casei, în pădure, că mie mi-a plăcut în pădure și să-mi sădești la cap un păr pădureț, că are spini și poamele nu le poți mînca, decît numai după ce le bate bruma, că uite eu n-am apucat să trăiesc pînă-mi dă bruma..." N-am înțeles de ce vorbește așa, da' așa am făcut... A treia zi, cînd să se lumineze bine, s-a stins.

— D-apoi rău destul, spuse Vălean molcom.

— D-apoi bine nu-i, dar așa mi-a fost soarta.

— Îmi pare rău de tine c-ai rămas singur.

— Nu-s eu singur de tot.

— Te-ai însurat ? intebă Vălean, parcă mai curios de acest amănunt decît de toate cîte le aflase pînă atunci.

— Nu m-am însurat, că asta nu se mai poate. Da' o țin aici pe-o nepoată a mea, fată de-a fratelui meu. Îi copilă încă, da' spală și-mi face mîncare, cît se pricepe și ea. Și ce-oi putea strînge eu cît trăiesc, am să-i dau ei zestre.

— Ai s-o trimeți pe ea la Fidileș.

— Am s-o trimit. S-o chem ?

— Mai așteaptă. Îți spun eu cînd s-o chemi. Spune-mi, Fodor ăla, podarul din Glodeni, cum a murit ?

— Destul de urît a murit.

— Da. Am auzit. Dar cum s-a întîmplat ? Fodor ținea doar zdravăn la băutură. Și-apoi n-a fost nimeni acolo să-l ajute ?

— A fost, cum să nu ! A fost Știrbu. A venit să-l colinde și să-și petreacă împreună cu cumnatul-său, cum ar fi, că prima lui nevastă i-a fost soră lui Fodor și măcar că ea murise săraca, Știrbu nu uitase de nemșug.

— Știrbu... murmură Vălean. Trebuie să-l întreb, așadar, și despre Fodor.

— Te-ntîlnești și cu Știrbu ?

— Poate să mă întîlnesc. Doar se-ntîlnesc și dealurile, d-apoi oamenii... Să mergem acum să vedem lucrurile pe care le-am lăsat în grija ta.

Se ridicară și, ocolind casa, se îndreptară spre pădure. Pornise și Vilma după ei, dar o vorbă a lui Vălean o opri. Ajungînd la o moviliță, marcată de-o lespede de piatră goală înfiptă în pămînt în picioare, Vălean observă părul pădureț care se înălța zvelt, cu frunze lucioase. Se opri întrebînd :

— Aici e ?

— Aici, săraca.

Vălean zăbovi o vreme, privind la movilița năpădită de iarbă mare și lăstari de păr sălbatic. Pe fața lui nu se vedea tristețe, ci obișnuita asprime și-n ochi o lumină încruntată, care uneori putea să te sperie.

— Să mergem, spuse apoi.

Ajunseră curînd la rîpa pe care o căutau. Aici pădurea se repezea dintr-o dată la vale ; coborîră cu greu, ținîndu-se de rădăcinile groase, ieșite la suprafață, de tufe care atîrnau ca niște ciucuri, nimerind ca într-un fund de căldare destul de larg, năpădit de zmeuriș și tufe de corn sălbatic. Nu era nici o cărare și-și făceau drum cu greutate.

La un moment dat, Indrei se opri și spuse :

— Ei, caut-o. Aici e. La cinci pași de unde stai tu.

Vălean se uită, dar nu văzu decît tufele și peretele rîpei, lutos, plin de crăpături și muchii de stîncă. Ridică din umeri :

— Nu-i timp de joacă, Indrei, spuse el.

Indrei îngenunche și îndoi o tufă de porumbele, cu spini deși. Chiar sub tufă se deschidea o gură ca de vizuină, în care și un copil ar fi încăput greu.

— Aici ai vîrît-o ?

— Aici. Chiar dacă nimerește cineva aici și vede gaura asta, zice că-i vreun cuib de fiară. Da' n-are cine să nimerească. M-am gîndit mult și-am căutat, dar loc mai bun n-am găsit.

— Și cum ai s-o scoți ? Nu te poți băga înăuntru.

—Nu-i nevoie să mă bag.

Privi în jurul său și tăie o creangă de alun, groscioară, cu cîrlig la capăt. Vîrî creanga și, gemînd ușor, pipăi pe dinăuntru, tot încercînd, pînă cînd creanga se înțepeni. Trase cu băgare de seamă și scoase o lădiță de aramă înverzită toată, cuprinsă ca într-o traistă într-un soi de plasă de sîrmă, destul de trainică.

— Asta-i ? !

— Da. Asta.

— E coclită un pic, da' arama ține.

Vălean o deschise. Nu erau decît galbeni : unguresti, polonezi, turcești și poate și din alte părți ale lumii. Erau așa cum îi lăsase acum zece ani, cînd îi dăduse în păstrare lui Indrei.

— Indrei, spuse Vălean, ia-ți. Ia-ți cîți vrei, cît gîndești că ai nevoie.

— Nu-mi trebuie, Vălene. Ce să fac cu ei ?

— Poate mai vinde groful pămînt ori altceva. Poate se va găsi vreo crîșmă de vînzare ori cine știe, vreo dogărie, la Teaca ori la Lechința.

— E ! Nu mai plec eu de-aici din pădure. Și pentru tine-i mai bine.

— Ia. Cine știe cînd ne-om mai vedea ! Ia acum.

Indrei privi ciudat la Vălean. Parcă ar fi vrut să-l întrebe ceva, tăcu însă. Luă cu pumnul, puteau să fie zece galbeni și-i așeză cîte unul în despărțiturile șerparului. Vălean luă vreo doi pumni și-i dădu și pe aceștia lui Indrei. Pe urmă scoțînd două pungi largi de piele le umplu. Închise lădița la loc și-i spuse lui Indrei s-o vîre înapoi în văgăună și adăugă după o scurtă pauză :

— Cînd ai să fii lipsit, poți să-ți iei cît gîndești că ai nevoie.

Cînd ajunseră înapoi în ogradă, o fetişcană desculţă cu părul bălan, împletit într-o coadă căzută pe spate, îi da Vilmei mere şi-o mîngîia pe frunte, spunîndu-i :

— Hai mîncă. Îs dulci. Mîncă, mîncă. Mai am.

Cînd îi zări, zvîcni din loc şi alergă repede în casă, trîntind uşa în urma ei.

— Îi nepoata mea, spuse Indrei.

— Cheam-o ! zise Vălean.

— Floaree ! strigă Indrei. Vină numai pînă afară. Hai, că nu te-a mînca.

Fata reapăru, mişcîndu-se sfioasă ; avusese timp să-şi pună basmaua şi să-şi lege un şorţ.

— Vino, Floare ! îi spuse Vălean, care se aşezase iarăşi pe podmol.

Fata se apropie, cu genele plecate, de parc-ar fi fost foarte atentă, pe unde să calce pe pămînt, nu cumva să se împiedice. Vălean însă ştia că femeile, privind pe sub gene şi pieziş, văd mai multe şi mai bine decît bărbaţii privind drept în faţă. O întrebă :

— Umblat-ai pe la Glodeni ?

— Umblat.

— Pe Fidileş îl cunoşti ?

— Nu.

— Da' biserica românească, aia de lemn, ştii unde-i ?

— Ştiu.

— De-acolo, pe sub ţintirim, suie o hudiţă.

— Da.

— Trei case sînt mai sus de ţintirim.

— Le-oi găsi.

— Una are la fereşti brîuri smălţuite, vinete, şi sus, pe casă, un cocoş de lut, cu smalţ daurit pe pene.

— Am să văd.

— Nu întrebi pe nimeni. Intri acolo şi ceri să vorbeşti cu badea Fidileş. O să-l cunoşti mintenaş, că are un cercel în urechea stîngă şi se uită cruciş. Dacă nu-i acasă, spui numai că ai vrut să cumperi o oală, să fierbi curechi în ea, o oală pe care unchiul tău a arvunit-o la tîrgul Sîntămăriei, s-o aleagă Fidileş cînd vine acasă şi s-o aducă unde ştie. Dacă-l găseşti pe el, îi spui că-ţi trebuie trei oale în care să pui lapte la prins. El o să întrebe cîte vaci ai, de-ţi trebuie trei oale, tu-i spui că

vaci n-ai, da' ai trei capre, şi că-i bun şi laptele de capră. Da' coarne au caprele tale ? o să întrebe el. Tu să-i spui că au coarne toate trei şi că pe una o cheamă Sîmbătă şi că duminica se duce la horă, de vale, la vadul Curtenilor. N-ai să uiţi ?

— N-am să uit, zise fata rîzînd.

— Spune.

Fata repetă lecţia, fără să fi uitat nici un cuvînt.

— Bine, spuse Vălean. Cîţi ani ai ?

— Doisprezece.

— No, uite aici doisprezece zloţi, să ţi-i prinzi în salbă, să fii mîndră la joc şi să te placă feciorii, că ai să fii frumoasă.

Fata surîse şi-l fulgeră o dată cu privirea, şi Vălean avu timp să vadă în ochii ei albaştri, mai mult decît uimire, o bucurie poate pe care încă fata nici n-o înţelegea. Iar Vălean n-avea să uite lumina ochilor ei niciodată, dar nici el nu înţelese şi nu văzu în clipa aceea decît un copil în faţa sa.

— Du-te, îi spuse, şi să nu caşti gura la nimic. Să te grăbeşti şi cînd mergi şi cînd vii.

3.

După ce Floarea plecase, Vălean ceru de la Indrei să-i dea nişte schimburi. Indrei îl pofti în casă şi, descuind un tron din scînduri de stejar, ferecat şi ţintuit cum era obiceiul pe atunci, scoase de sub iile şi catrinţele fetei, un rînd de straie frumoase fecioreşti. Era acolo tot ce trebuie, ţinut în bună stare, mirosind a foi de nuc şi busuioc : cioareci de aba, cămeşi albe de giolgi, pieptar cu bundiţă, obiele curate, pălărie bîrsănească, cu cănaci. Era şi un şerpar frumos, cusut plin cu mărgeluţe în flori şi frunze, numai cizme nu erau.

Indrei le scoase cu grijă şi le întinse pe un pat.

— Zic că ţi-or fi bune, că n-aş crede să te fi îngrăşat. Da' încearcă-le totuşi. Zece ani îs vreme şi dacă ţi-s strîmte, mai bine să căutăm altele. Cînd ţi-s straiele strîmte, parc-ai fi legat în funii.

— Am să le încerc. Tu numai stai pe-afară, să nu vie cineva.

Vălean dezbrăcă hainele husăreşti fără părere de rău şi trase pe trup vechile lui straie şi se simţi bine în ele, de parc-ar fi fost nu haine, ci o altă piele a lui. Se privi într-o oglindă mică atîrnată lîngă fereastră şi-şi spuse că n-a îmbătrînit încă. Vîrî pistoalele în şerpar, şi cele două pungi grele, iar pumnalul lung de vînătoare, cu teacă de piele, la tureac. Îngrămădi în cămaşa soldăţească uniforma, o strînse ghem şi, ieşind, i-o dădu lui Indrei :

— Îngroap-o undeva.

— Mai ai lipsă de ea ?

— Nu.

— Atunci o bag sub o lespede, pe fundul pîrîului. Putrezeşte mai repede.

— Bine. Şi-acum du-te la Copăcean. Spune-i că doresc să-l văd. Să lase tot şi să vie cu tine aici.

— Şi dacă nu vrea să vie ? Dacă nu mă crede ?

— Îi spui că la moară la Ogra tot mai macină morarul Vancea.

— Şi dacă nici atunci nu mă crede, că poate nici nu vrea să mă creadă şi-mi spune : du-te-n treaba ta şi nu vorbi prostii, nu-s eu ăla, caută în altă parte.

— Nu cred să spuie aşa ceva, dar dacă spune aşa, înseamnă că-i un porc de cîine şi-atunci ştii tu ce să faci.

— Da. Atunci musai să-l omor, de bună seamă, da' poate că-i fecior cu minte şi n-are să mă silească să iau în spinare şi păcatele lui. Atunci, eu mă duc.

— Du-te.

Rămas singur, Vălean o chemă cu un şuier scurt pe Vilma, care şi veni, cu urechile ciulite, dar se opri la vreo zece paşi, uitîndu-se cu frică la el. Vălean dădu să se apropie, dar iapa fornăi şi necheză nervoasă şi, sărind, se întoarse şi începu să azvîrle cu copitele dindărăt.

Vălean o ocoli şi-i ieşi iar în faţă, apucînd-o scurt de căpăstru. Ea se ridică cu picioarele din faţă în aer, încercînd să-l lovească. Vălean se atîrnă de grumazul ei şi-i spuse :

— Nu fi proastă, Vilma. Eu sînt.

Auzindu-i glasul, iapa se supuse, dar nu voi să primească zahărul, ci dădu să-l muşte. El o apucă de cap şi i-l strînse la subsuoară, continuînd să-i vorbească şi s-o bată uşor cu palma pe grumaz.

— Hai, Vilma, hai. Linişteşte-te. Eu sînt. Nu fi proastă. Hai, Vilma.

Cu greu şi încă bănuitoare primi zahărul, tot smucind din cap.

Vălean o încălecă pe neaşteptate, dintr-un salt, aşa pe deşelate, strîngînd-o puternic între genunchi. O îmboldi cu pintenii şi iapa ţîşni ca un fulger, sări peste poartă şi s-aşternu în galop, pe drumeagul de pădure la deal şi parcă-i şi plăcea că-şi recunoscuse stăpînul din această săritură, că alerga uşor şi-aproape fără să gîfîie.

După un timp o întoarse şi reveniră la pas, şi numai cînd s-apropiară, Vălean o îmboldi iarăşi şi iapa săltă ca o ciută peste poartă, minunînd-o pe Floarea care se întorsese şi aştepta aşezată pe podmol.

Vălean sări din spinarea calului, sprinten ca un flăcău de douăzeci de ani. Se simţea în toate mişcările lui o veselie şi-un neastîmpăr, care însă pe faţă nu i se vedeau. Chipul îi rămăsese aspru şi rău cumva. Duse iapa de căpăstru la stogul din marginea curţii, smulse un braţ de fîn şi i-l aşternu în faţă. Se apropie pe urmă şi s-aşeză lîngă Floarea. Îi puse o mînă pe umăr, apăsînd-o blînd şi o întrebă :

— L-ai găsit ?

— L-am găsit.

— Ce-a zis ?

— Că bine.

— Numai atît ?

— Ba a mai zis că să mă-nchin dumitale de sănătate pentru el şi mi-a dat un ulcior frumos, cu flori pe el. A zis că l-a făcut anume pentru o fată frumoasă şi cuminte, da' că poate să mi-l deie şi mie că, chiar de nu-s frumoasă, cuminte vede că sînt. Şi mi-a mai spus să nu mai ocolesc prin sat, mi-a arătat el o cărare, care dă mai de-a dreptul.

Poate unde i se părea că-i de acum şi ea părtaşa unui secret înspăimîntător, în mod ciudat, copila ieşise din sfiala ei, ori poate simţea de pe atunci adiind spre

dînsa patima care avea s-o piardă, și-l privea de pe atunci pe Vălean ca pe unul de-al ei, chiar dacă încă nu știa ca-i dragoste. Vorbea rîzînd și răsfățîndu-se, fără să-și dea seama că-n rîsul și-n mișcările și privirile ei fulgeră în răstimp primele semne de femeie care vesteau că are să fie și frumoasă. Continuînd, adăugă cu o mirare copilărească :

— Vaai, da' urît îi ! Nu-i țigan ?

— Ba-i țigan.

— Și nu i-i frică să te slujească ?

— Vezi bine !

— Da-i om bun ?

— Nu chiar pentru toată lumea. Da' ție nu trebuie să-ți fie frică de el. Și de nimeni să nu-ți fie frică.

— De ce ?

— Ești nepoata lui Indrei și Indrei îi prietenul meu...

Întinse brațul și o cuprinse pe după umăr, apropiind-o ușurel de pieptul lui și, fără nici un gînd ascuns, adăugă :

— Și tu ești prietena mea și-o să te apăr și-o să am grijă de tine.

Ea își întoarse fața spre Vălean și-l privi dintr-o parte, cu aceeași uimire, care-i mai lucise în ochi și azi-dimineață, pe care însă el nici acum n-o înțelese. Înțelepciunea străveche a femeii tresări instinctiv în mintea ei. Murmură, ușor gravă :

— Numai să nu uiți...

Și el se miră că ea poate să spună astfel de vorbe și se gîndi că nu-i bine să glumească cu un copil nevinovat care poate chiar din astă-seară are să înceapă a visa lucruri menite să nu se împlinească niciodată. Soarta hoților e ca focul, uneori arde cu pălălaie mare luminînd pînă departe și se stinge repede, alteori mocnește vreme îndelungată, dar pînă la urmă tot se stinge. Cine știe cît are să ardă focul pe care-l aprinde el acum ?

Simțind cumva o părere de rău, își retrase brațul de pe umerii ei.

O auzi rîzînd :

— Doar n-ai să-ți pierzi vremea, gîndindu-te la o proastă ca mine. Ai dumneata destule pe cap...

— Prietenii nu mi-i uit, oricîte treburi aș avea.

Ca să schimbe vorba, o întrebă :

— Da' drăguț ai ?

— N-am, răspunse ea repede.

— Da' la horă mergi ?

— Merg, da' încă nu m-a cerut nimeni la joc.

— Poate li-i frică.

— De ce ?

— Poate că ești rea...

— Nuu... Să nu-ți dau ceva să mînci ?

— Dă-mi. Chiar că mi s-a făcut foame.

Grăbindu-se, mișcîndu-se sprinten și parcă-n joacă, aduse o masă scundă pe care o așternu în fața lui. Puse slănină și brînză pe o farfurie de lemn. Dintr-un ulcioraș îi turnă rachiu, într-un pahar de sticlă groasă, ruginie, spunînd :

— Pînă sparg ouăle, bea și gustă ce-avem și noi să-ți dăm. De-amiază am să tai o găină.

Pieri apoi în casă și s-auzi de-acolo zgomot de tigăi.

Mîncînd, Vălean își mută gîndurile la lucrul pe care-l avea el de făcut. S-ar putea întîmpla să nu se întoarcă Știrbu acasă nici în seara asta, dar de venit tot are să vie, singur sau cu prieteni care să-l apere. Oricum ar veni, de întîlnit au să se întîlnească și au să schimbe niște vorbe. Banii nu se știe dacă-i mai are, hanul însă-i bun și trebuie păstrat și-astfel ajunse cu gîndul la femeia care parcă anume pentru dragoste fusese plămădită și care-l plăcuse de cum dăduse cu ochii de el și i s-ar fi supus fără pic de împotrivire, dacă ar fi avut el vreme să mai stea acolo. Amintirea sînului săltat spre dinții lui îl moleși deodată. Cîteva minute lungi nu se gîndi decît la ea și-i văzu ochii de smoală ca aievea înaintea lui și umerii rotunzi lucind albi prin umbra odăii și fu gata să s-arunce în spinarea Vilmei și s-alerge-ntr-un galop pînă-n vale. Se chinui să se deștepte și o strigă pe Floarea să-i aducă apă rece. Ea îi aduse într-o ulcică, iar el se răsti la ea spunîndu-i că-i trebuie să se spele, nu să bea. O văzu că tresare, posomorîndu-se, cînd se întoarse în casă s-aducă găleata. Îi păru rău că se răstise la ea, dar tot nu se potoli, decît mai tîrziu, cînd îi văzu venind pe Indrei cu Copăcean.

Floarei îi spuse să-și vadă de treabă cu amiaza, iar dacă vine cineva, să lase cîinii să latre mai multă vreme și numai după aceea să iasă să vadă cine-i.

Apoi se înfundară toți trei în pădure, la deal, pe unde era mai deasă. Se întoarseră numai după două ceasuri, și fetei, care-i pîndea pe sub colțul perdelei, ascunsă în casă, i se părură îngrijorați. Unchiul ei ducea încovoiat o desagă, care parcă fusese goală cînd plecaseră. În poartă, Copăcean se despărți de ceilalți doi, și, luîndu-și rămas bun, își urmă drumul la vale. Indrei și Vălean intrară în curte tăcuți. Floarea nu se arătă, pînă n-o strigară; voia să-i dea de înțeles lui Vălean că-i supărată fiindcă se răstise la ea, fără să fi fost vinovată. Vălean însă uitase și nici nu observă supărarea fetei, muțenia și încruntarea ei, care îi și trecură în timp ce le dădu de mîncare, văzînd cu cîtă poftă înfulecă bucatele gătite de ea.

Pe urmă, Vălean se culcă în fîn, la umbră și dormi pînă-n seară, cînd încălecă și plecă și nu se mai întoarse. Floarea avea să-l revadă numai peste vreo cinci sau șase ani, însă avea să audă mereu pomenindu-se numele lui și n-avea să-l uite.

4.

Vălean calculase bine, îndreptîndu-l pe locotenentul Wechsler la Voivodeni. Plutonierul Danzer și sergentul Làszló, după ce așteptaseră escadronul pînă a doua zi la prînz, se întoarseră la hanul din Dumbrăvioara, unde, firește, nu-l găsiră și porniră în căutarea lui, reușind să ocolească, cu sau fără voie patrulele trimise după dînșii. Căutîndu-se astfel, se învîrtiră în cerc vreme de trei zile, prinși parcă într-un joc „de-a baba oarba", neizbutind să se găsească, deși distanța dintre ei n-a fost niciodată mai mare de zece kilometri. Zăpăceala fusese înlesnită de un eveniment pe care Vălean nu avusese cum să-l prevadă, care însă adeveri zicala: norocul îi ajută pe cei hotărîți. La Voivodeni, locotenentul Wechsler se întîlni cu unul din vechii lui prieteni de chef, domnul Bîrsan, care pe vremea cînd studia la Viena, se prezenta Birschman. Revenit acasă pe moșia părintească, el folosea, după împrejurări, cînd unul, cînd altul, cind amîndouă aceste nume. Domnul Bîrsan se bucură nespus de mult de norocoasa întîmplare care îl conduse pe Wechsler în satul lui natal și trînti un chef așa de bine improvizat, încît amenința să nu se mai sfîrșească. Wechsler sui și coborî de mai multe ori treptele beției sale, însoțit cu pietate ospitalieră de domnul Bîrsan, care îl ajuta zelos, după cum se simțea nevoie, fie să cînte, fie să spargă ulcioare și căni, fie să iasă în curte să vomeze, fie să-și îmbrace tunica lepădată și călcată în picioare în momentele de extaz.

Husarii, vrednici de un comandant ca Wechsler, se îmbătară la rîndul lor, care pe unde găsi de băut și de mîncat și se încăierară de mai multe ori cu localnicii din pricina femeilor înghesuite prin fînare sau a găinilor furate.

Petrecerea ar mai fi durat probabil și după aceste trei zile, dacă, din întîmplare, comandantul și ajutoarele sale nu s-ar fi întîlnit, minunîndu-se și bucurîndu-se, la Murăș, unde veniseră să se răcorească și să-și limpezească mahmureala.

Cînd ajunse la Reghin, cu cei douăzeci de recruți angajați, ceea ce tot ar fi însemnat un mic succes, și ordonă apelul, Wechsler constată că-i lipseau un caporal, doi dintre husarii de rînd, cinci cai și, lucrul poate cel mai supărător, toți banii escadronului.

Garnizoana din Tîrgul-Murășului însă nu primi înștiințarea decît în cea de a cincea zi. De o zi avusese nevoie Wechsler să se desmeticească din mahmureala firească după trei zile și trei nopți de chef neîntrerupt și încă o zi mai așteptase, sperînd într-o minune. În raport, locotenentul ghinionist se feri să pomenească de banii lipsă, de caii furați și de uniformele care trebuiau scăzute din inventar — avea intenția și posibilitatea să răscumpere paguba din propriul său buzunar — se mulțumi să anunțe superiorilor săi doar dezertarea lui Vălean și-a celor doi husari de rînd, fără să facă vreo legătură între ei. Nici garnizoana nu se grăbi să informeze comandamentul jandarmeriei preferînd, din motive lesne de înțeles,

să-şi caute cu forțe proprii dezertorii, şi mai trecură trei zile pînă cînd evenimentul, consemnat în documentele cancelariilor respective, stîrni oarecare senzaţie şi numai în rîndul militarilor; lumea civilă află mult mai tîrziu şi pe o cu totul altă cale de întoarcerea lui Vălean la vechea lui meserie.

Cine multă vreme nu greşeşte şi-i mereu prevăzător şi se obişnuieşte să-şi calculeze fiecare pas şi să-şi cumpănească fiecare mişcare, cînd îi vine vremea şi lui s-o scrîntească, se şi cunoaşte apoi toată viaţa, dacă nu cumva şi-o pierde şi pe aceea. Aşa şi Ştirbu, de astă dată, grăbindu-se, greşi şi pierdu.

Stăpînul lui, colonelul grof Telegdi, comandantul jandarilor din comitat, se amuză constatînd că spionul său cel mai vechi şi mai hîrşit, mai dibaci şi mai ieftin din toţi, se teme de pe urma unei isprăvi de acum zece ani. Prea bine nu-şi amintea de acel Vălean, în viaţa lui prinsese mulţi tîlhari, Ştirbu însuşi îi dăduse destui pe mînă, şi nu numai unul singur dintre aceştia avusese norocul să scape de spînzurătoare înrolîndu-se în armata împărătească; îl sfătui pe vrednicul său servitor să-şi vadă liniştit de treburi şi rîzînd cu multă poftă, pomeni de iepurele care se sperie de propria-i umbră. Ştirbu însă, care — se vede — îşi avea motivele sale să nu-l fi uitat pe Vălean, îşi luă îndrăzneala să amintească de o comoară, zloţi şi nu puţini, pe care el o descoperise şi pe care Telegdi n-o vărsase la vistieria statului, cum cerea legea, ci o folosise pentru nevoi personale; nici acum însă colonelul nu-şi aminti, fie că nu voia, fie că nu fusese singurul caz în care păstrase pentru sine banii găsiţi la hoţii prinşi, fie că într-adevăr uitase. Şi, fiindcă în felul său ţinea la sluga lui, încercă s-o ostoiască, să-i dea curaj, zicînd că nu-i de crezut ca un om, fie şi fost tîlhar, după ce îşi văzuse o dată moartea cu ochii, s-o caute iarăşi cu tot dinadinsul, şi în afară de asta, zece ani de cătănie obosesc şi sufletul din om, nu numai trupul. Ştirbu nu mai insistase; nu voia nici să-i pară şefului său fricos din cale afară şi nici să-l supere scormonind prea departe în încîlcita lor colaborare. Se prefăcu a fi convins şi se retrase. Nu se întoarse însă în seara aceea acasă, mai aşteptînd veşti. Cum ştirile de

care se temea nu sosiră nici a doua zi şi nici în cea de a treia, se trezi în el speranţa că se înşelase şi, după ce îşi încărcă bine căruţa cu mărfuri de care avea nevoie la crişmă, porni spre casă cam la trei ceasuri după-amiază.

La capătul oraşului, cînd ajunse, trebui să se oprească la vamă. Schimbă cîteva vorbe de salut cu vameşul, urîndu-i sănătate şi folos mult de la toţi călătorii şi bunătate pentru prietenii pe care-i are. Vameşul îi răspunse bătîndu-l pe umeri şi zicînd că bunătate are pentru toată lumea, că nu-l costă bani, mai bine să-i spună ce are în căruţă, să nu trebuiască s-o răscolească toată şi să-i mai dea de lucru, cînd poate se grăbeşte. Ştirbu îi spuse tot şi vameşul îi ceru 76 de creiţari vamă pentru lucrurile declarate şi 3 coroane pentru ceea ce nu declarase, fiindcă adăugă la sfîrşit: „nu se poate, un bărbat care are nevastă tînără, să nu-i ducă nişte pînzeturi de mătase şi chiar un inel şi poate şi cercei de aur". Ştirbu rîse şi nu se apără. Plăti, scoţînd dintr-o pungă de catifea, şi coroanele şi cei 76 de creiţari. Ştia bine că vameşul avea să vîre în buzunar coroanele acelea de argint, pe care i le luase pe degeaba, dar mai ştia că-i un obicei al locului la care se supune orice negustor cu minte, ba îl mai şi îmbie pe vameş la cîrciuma de peste drum, să bea cu el un pahar de rachiu. Vameşul primi bucuros, iar după ce băură primul pahar, mai oferi şi el unul, pe care Ştirbu nu-l refuză, ci îl plăti de asemenea, aproape certîndu-se cu invitatul său pentru această cinste.

Vama, vorbele de politeţe schimbate pînă s-a băut rachiul şi ciorovăiala din cîrciumă îl mai costară pe Ştirbu aproape un ceas. Socoti că are motive să se grăbească, s-ajungă acasă pe ziuă şi dădu bici cailor, ţinîndu-i în trap necontenit.

Ameţeala uşoară lăsată de rachiu şi trapul egal al cailor l-ar fi adormit poate, dacă n-ar fi fost bătut de nişte gînduri pe care numai el le ştia. Plăcute nu puteau să fie aceste gînduri, fiindcă era încruntat şi căzut în sine. De aceea nici nu-i observă pe cei trei inşi călări care se ţineau după dînsul, decît după ce ieşise din Sîngeorz. Poate că erau nişte călători obişnuiţi: aveau cai buni.

dedați la drum, și erau îmbrăcați ca niște domni, cu nădragi de postav cafeniu vîrîți în cizme, cu contășe ușoare de catifea deschisă la culoare ca de vară și pălării de modă apuseană, largi în boruri, care lăsau umbră pe fețele lor. Văzînd că nici nu se silesc să-l întreacă, dar nici nu rămîn de el, ci se țin mereu la aceeași distanță, la gîndurile lui Știrbu, care-l încruntau, se mai adăugă unul.

Opri la crîșma din Ernei, încă mai sperînd că gîndul sîcîitor care-i venise avea să se dovedească o simplă părere, cum îi vin omului uneori fără nici un motiv ; cei trei călăreți au să treacă mai departe sau, dacă au să se oprească, are să-i vadă la față și are să știe : trebuie să se teamă și să se apere sau are să se întoarcă liniștit acasă și să-și vadă mai departe de treburile sale.

Coborî din căruță și intră în cîrciumă, strigîndu-l pe Imre, crîșmarul, pe care-l cunoștea bine. Trebui să bea și aici două păhărele de rachiu, ca să nu li se usuce gura, în vreme ce schimbă vreo două vorbe între ei.

Nu uită să pîndească necontenit drumul. Călăreții însă nu apărură la cîrciumă, nici nu trecură prin fața ei, mai departe. Cînd ieși, nu-i mai văzu nici în urmă. Pieriseră. Or fi cotit la dreapta, spre Călușer, gîndi, și numai lui i se năzărise că-l urmăresc. Era într-adevăr o răspîntie de unde o creangă de drum ducea spre Călușer și, mai departe printre dealuri cu păduri pline de vînat, la Hodoșa, ieșind la munte prin Eremitu. S-or fi dus la vînătoare, cine știe ce domni de la oraș, la prieteni de-ai lor pe care îi au prin partea locului, își spuse iarăși, căutînd să-și potolească gîndurile pe care rachiul băut cu Imre, adăugîndu-se celuilalt, băut la vamă, în loc să le adoarmă, le răscolise.

Se urcă în căruță mai treaz decît dacă ar fi băut apă rece de izvor. Mai privi o dată în urmă și nici acum nu-i mai văzu pe cei trei călăreți. Drumul era pustiu pînă departe. Nu se liniști însă cu totul. Soarele coborîse binișor spre asfințit, mai avea însă timp s-ajungă acasă pînă nu se înserează.

În același trap egal, poate un pic mai grăbit, își continuă drumul, parcă mai înseninat, fiidcă nimeni nu se

arătă îndărătul lui și nici înainte nu se vedea nimic să-l îngrijoreze. Totuși, cînd se apropie de Bercul Turcilor, un zăvoi nu prea întins, însă des, rămășița unei păduri care pe vremuri coborîse pe aici pînă la Murăș, Știrbu se aplecă și căută sub jilțul căruței pistoalele pe care niciodată nu uita să le ia cu sine. Lipseau amîndouă. Fiori de gheață îi gîdilară spinarea în lung, la vale. Nu se pierdu însă. Să se întoarcă n-avea rost. Cei care îl ușuraseră de pistoale (cînd ? unde ?) aveau un plan și se puteau gîndi că el are să observe și desigur îl pîndeau, poate chiar și acuma ; mai degrabă, acasă trebuie s-alerge, acolo-s și banii și puștile încărcate și nu-i singur. Biciui caii, care se năpustiră în goană nebună, ca să treacă mai repede prin Berc.

S-ar fi părut că are să răzbească. Printre fagii cu trunchiuri alburii era liniște. Mai era o cotitură, și-ar fi scăpat la cîmp deschis.

La această ultimă cotitură îl așteptau cei trei călăreți și-i strigară de departe să se oprească. „Poate că am să pot trece", își spuse și arse caii cu codiriștea biciului. Călăreții își cunoșteau meseria. Se gîndiseră și la asta. Doi dintre ei s-alăturară cu caii lor, din două părți, cailor lui Știrbu, apăsîndu-i și stînjenindu-i, pînă-i domoliră, și-n cele din urmă-i opriră. Cel de-al treilea sărise în căruță, la spatele lui Știrbu, îmbrățișîndu-l repede, și-i șopti :

— Stai, Știrbule, nu fi prost ! Doar nu vrei să ne certăm...

Știrbu se îndoi, repezind mîna spre tureacul cizmei și-l auzi pe celălalt rîzînd :

— Ce cauți, Știrbule ?

Și-i sticli prin fața ochilor, cuțitul, aproape să-i taie nasul.

— Stai blînd, doar nu vrei să rămîi și tu fără nară.

Acum îl recunoscu, după glas numai, Știrbu pe Ispas, și își aduse aminte că pe el îl întîlnise în oraș, cînd ieșise de la Telegdi și se întrebase oare cine o fi, parcă-l mai văzuse undeva pe acest bărbos. Acum însă degeaba-i părea rău că nu-și amintise imediat și nici nu se gîndise destul.

— Ce vrei ? îl întrebă.

— Las' că-ți spun, răspunse Ispas, așezîndu-se lîngă el și apucînd hățurile.
Întoarse căruța și coti spre Murăș pe un drumeag care abia se vedea.
— Unde mă duci ? îl întrebă iarăși.
— Pînă-ntr-un loc...
Știrbu se întoarse și se uită la vecinul său nedorit. Cum de nu-l recunoscuse ? Barba care-i acoperea obrajii pînă sub ochi și musteața care se pierdea în barbă nu-i ascundeau decît pe jumătate nara despicată. Bucata din buză care lipsea nu se vedea de loc. „De-aceea nu mi-am adus aminte, gîndi, fără nici un rost acum, nu i-am văzut colții descoperiți", și înțelese primejdia în care nimerise ; o presimțise, și uite, nu se pregătise cum trebuie. Se uită și la ceilalți doi, care călăreau în laturile căruței. Nu-i cunoștea. Nu-i mai văzuse.
— Da' ce dracu, Doamne iartă-mă, nu te bucuri de revedere ? spuse Ispas rîzînd urît cu gura-i ciuntită.
— Tu văd că te bucuri.
— Cum dracu să nu mă bucur cînd văd un prieten ?
— Banii nu-s la mine, încercă Știrbu o șansă. „Poate-a ieșit iarăși la drum, gîndi, și-atunci scap". Adăugă : N-am decît vreo sută de coroane.
— Las' că ai tu mai mulți...
Știrbu se hotărî s-atace de-a dreptul văzînd că Ispas nu se grăbește și lasă caii la pas.
— Cît vrei ?
— Cît îmi dai ?
— O sută de zloți.
Ispas rîse :
— Da' ce, tu ești om de o sută de zloți ? Ce-nseamnă o sută de zloți ? Pot să-mi cumpăr cu ei o crîșmă ca a ta ? Și la feciorii ăștia ce le dau, că doar m-au ajutat frumos ?
— Le dau și lor cîte cincizeci de zloți.
— Auziți, mă ? Vă dă și vouă cîte cincizeci. Nu v-am spus eu că Știrbu-i un om cumsecade ?
Rîseră și cei doi flăcăi, privind curioși la Știrbu, măsurîndu-l.
— Poate le dai lor cîte o sută iar mie de zece ori cîte una ? Ei ?

— Vă dau !
— Ați văzut, mă, nu v-am spus eu că ne dă ?
Știrbu înțelese acum că altcineva hotărîse prinderea sa și nu se mai îndoi că viața lui ține numai de un fir de păr.
Se hotărî s-aștepte și să nu se împotrivească.
Intrară în Murăș, la un vad, altul decît al Curtenilor, trecînd pe o insulă cu sălcii multe și dese. Hoții traseră căruța la adăpost, pe Știrbu îl legară de un trunchi și-i astupară gura cu un căluș de cîlți.
Apoi Ispas le spuse celorlalți doi :
— Tu, Petre, stai și-l păzești. Tu, Ghermane, ai grijă să nu se apropie vreun alt nefericit, că unul ajunge pe ziua de azi. Eu mai am un drum de făcut. Iar tu, Știrbule, să stai cuminte, că te așteaptă o bucurie. Are să sosească mai spre seară, dacă nu plouă cumva, după arșița de azi.
Încălecă, rînjind și se pierdu spre malul celălalt.

5.

Știrbu, legat de trunchiul salciei bătrîne, n-așteptă prea multă vreme bucuria ce-i fusese anunțată. Nu trecu nici un ceas și fu dezlegat de-acolo, legat de-un cal deshămat de la căruța lui și dus peste Murăș, de cei doi flăcăi care-l păziseră. Le făcuse vreun semn cineva ascuns undeva ori fusese o înțelegere mai din timp, Știrbu nu și-a dat seama. Flăcăii erau veseli și glumeau între ei ; aveau ei ceva de împărțit și nu reușeau să cadă de acord, ceea ce-i distra peste măsură.
Știrbu se simțea obosit, cu trupul zdrobit de nemișcarea silită în care stătuse. Se întreba totuși dacă n-ar putea, luîndu-i pe neașteptate pe paznicii săi, să fugă, chiar așa, cu mîinile legate la spate. Făcu o mișcare, mai mult tresări, parc-ar fi fost gata să cadă și și-ar fi refăcut doar echilibrul, izbise însă cu călciile în burta calului, care făcu un salt mare înainte, pregătindu-se s-o pornească în galop. Avîntul calului însă fu frînat brusc ;

puţin lipsise să nu cadă, smucit înapoi de funia legată de la hamul lui la şaua unuia din flăcăi. Ştirbu, zdruncinat, menţinîndu-se anevoie în spinarea calului, se trezi alături de el cu celălalt flăcău. „Asta mă mîntuie cît zici peşte", gîndi el, văzînd cît de urît se uită feciorul la el.

— Ce-i, bade ? Vrei să ne sperii ? Nu sîntem sperioşi, aşa să ştii.

„Înseamnă că mi-am mîncat toată prescura mea", gîndi Ştirbu, fără să răspundă flăcăului. Nu se resemnă totuşi. Nu putea să se resemneze. Ajunsese pe un prag bun şi trainic şi la o vîrstă împlinită, de unde viaţa i se părea prea scumpă ca s-o dea aşa de ieftin. Îşi spuse că nici Vălean nu-i dracul gol ; poate găseşte un lucru cu care să-l plătească. Are să-i dea una sau două din ascunzătorile cu galbeni. Şi hanul şi crîşma poate să i le dea. „Da, poate că i-or ajunge", îşi spuse, dar nu simţi speranţa alinîndu-l şi trebui să înţeleagă că niciodată în viaţă nu-i mai fusese aşa de frică şi să se împace cu situaţia, lăsîndu-se în voia norocului său, care pînă acum nu-l părăsise niciodată.

Ieşiră la drum nu departe de Rîpa Miresii şi îndată şi intrară în pădure, urcînd pieptiş coasta. Urcară aşa cam o jumătate de ceas, scoţînd trei rînduri de sudoare din cai. Cînd ajunseră sus, se opriră cît să numeri la douăzeci, apoi merseră mai departe, printre fagi bătrîni, care puneau umbră groasă pe pămînt. Paşii cailor abia se auzeau, picioarele lor nervoase se înfundau pînă la chişiţă în frunzişul putred de pe jos, dar nu se mai grăbeau şi caii se uscară frumos în răcoarea de sub crengi.

„P-aici îşi ţinea el oamenii", gîndi Ştirbu, recunoscînd locuri pe unde mai trecuse cîndva demult, şi-i era ciudă acum că nu aflase mai devreme. „Dar cum ? Cu ce ?" se întrebă şi se gîndea la bani şi la felul risipitor al hoţilor, gata în orice moment de petrecere şi veselire. De ani de zile, pe aceste meleaguri nu se mai auzise de vreo tîlhărie ; de s-ar fi întîmplat, el ar fi aflat negreşit, dacă nu auzise, înseamnă că fusese linişte. Pe la hanul lui treceau aproape zilnic negustori cu căruţele lor lungi încărcate şi toţi se opreau la el, că-l cunoşteau şi aveau interes să ceară un sfat prietenesc, să întrebe, poate toc-

mai acum nu-i bun tîrgul şi-i mai cuminte să ocoleşti oraşul, cîrmind pieziş peste cîmpie, spre Cluj sau spre Dej, scuteşti o vamă, două, şi-i un cîştig ; la un negustor bun chiar şi un creiţar clinteşte limba cîntarului. Unii negustori se opreau chiar două-trei zile, odihnindu-se după drumul lung şi foloseau răgazul ca să descarce o căruţă, două şi treceau mai uşori prin vamă ; venea apoi pe urma lor Ştirbu, aducînd vin pentru cîrciumarii cu care avea înţelegere ; îşi avea şi vameşul — care-i era prieten — partea lui, un ulcior de zece cupe şi nu mai cerceta chiar aşa de amănunţit ; chiar dacă bănuia, n-avea nici o curiozitate să afle că în trei butoaie din zece nu-i vin, ci suluri de mătase sau catifea. Putea să fie o pierdere pentru vama oraşului, dar pentru vameş era un cîştig.

Toată această mişcare, care se desfăşura sub ochii lui şi cu ştiinţa lui, nu fusese tulburată niciodată, poate şi de cinci ani încoace. Înseamnă că Vălean îşi păstrase cu multă grijă aceste locuri, păzindu-le şi de alţii. Înseamnă că avea oamenii lui care ştiuseră cum să lucre şi că avea un gînd al lui şi Ştirbu simţi fiori de groază scărpinîndu-l pe spinare. Orice gînd ar fi avut Vălean, pentru el nu putea să fie bun.

„Mai rău, dacă numai la asta mă gîndesc..." Însă nu reuşi să se gîndească la altceva. Îşi spunea că Vălean, dacă-şi păzise cu atîta grijă acest adăpost, ca o lupoaică vizuina unde-şi ţine puii şi vînează numai la mare depărtare de cuib, înseamnă că n-are numai doi-trei oameni, şi înseamnă că la el fusese doar una din ascunzători, că are şi altele, poate chiar în această pădure, altfel cu ce bani şi-ar fi plătit oamenii ? Ar fi cea mai mare prostie să încerce o evadare acum. Locurile-s împînzite cu de-ai lui Vălean. Ar fi putut să-şi dea seama mai demult, nu acum cînd e prea tîrziu...

Ieşiră îndată după scăpătat pe platoul ierbos, un fel de poiană imensă, unde ţinea stînă, îngăduit de groful din Păingeni pentru bani, caş şi piei de miel, baciul Creţu, pe care nimeni nu-l ştia de unde-i de baştină, ci doar că-i foarte bogat, are oi multe care trec şi-n ţară,

pînă la Dunăre, în bălți. Stîna era mult mai trainic încheiată din bîrne, decît se fac de obicei stînele; aducea mai curînd a casă, în care și iarna se putea locui, fără teamă de ger și vînt; era așezată mai spre marginea goliștei, aproape de geana pădurii, ceea ce ar fi putut să mire pe cineva mai atent la amănunte, fiindcă era mai primejdios pentru oi. Alături de stînă era și un grajd, fiindcă baciul ținea și cai pentru drumurile destul de lungi pe care le avea de făcut, pe la turmele lui răspîndite și prin alte părți.

Cînd fură aproape de stînă, Știrbu îl zări pe Crețu stînd în pragul casei. Era descins de șerpar și n-avea pe el decît cămașă și izmene și nici pălărie nu purta în cap. Părul sur îi cădea pînă pe umeri. Era desculț.

„Și de ăsta am uitat, își spuse Știrbu. Cum dracu? Nu m-am gîndit eu destul la toate..." Și-i părea grozav de rău, măcar că pe acest mărginean șiret ar fi fost destul de greu să-l strîmtorească.

Ajunseră în dreptul casei tocmai cînd ciobanii mînau turma în ocolul ei de noapte. Crețu urmărea munca lor răbdătoare, mormăind în răstimpuri cîte un sfat.

Flăcăii descălecară strigînd veseli:

— Sara bună, bade Crețule! Ne faci un balmoș?

— Balmoș, la primăvară, răspunse morocănos Crețu. Acum bună o să fie și tocana de berbec.

Feciorii îl ajutară pe Știrbu să coboare de pe cal și-l petrecură pînă-n fața casei, lîngă masa de lespede cu picioarele de pociumbi groși, zdravăn bătuți în pămînt. Îi făcură semn să se așeze pe un buștean răsturnat alături de masă, în chip de laviță. Crețu se uită numai în treacăt la el și-i răspunse la bună seara, dînd abia din cap, fără vorbe; ocupat cu treburile lui de baci, își îndruma oamenii cu mormăieli greu de deslușit pentru străini, ciobanii însă înțelegeau și-l ascultau. Și iar gîndi Știrbu, înfuriindu-se degeaba și numai pentru o clipă: „Cum naiba de l-am uitat pe-afurisitul ăsta de Crețu?"

— Dezlegați-l, spuse Crețu celor doi feciori. Poate că vrea să-și aprindă pipa. Apoi mergeți de mîncați acolo... și arătă cu un gest din cap înspre pădure.

Privind într-acolo, Știrbu zări mai mulți bărbați tolăniți pe iarbă în jurul unui ceaun care aburea, atîrnat în pirostrii, deasupra focului abia pîlpîit.

Un țigan avea grijă de foc, să nu-l lase s-adoarmă cu totul, dar nici să dea pălălaie mare.

„Ăsta-i Porumb, trăsni-l-ar Dumnezeu, să-l trăsnească", își spuse Știrbu, și de durerea surprizei care-l sugrumă o clipă, nici nu băgă de seamă că mîinile-i sînt libere.

După ce se dezmetici, atît cît se putea în situația lui, își aprinse pipa cu ciubuc lung, pe care i-o lăsaseră. Sorbind fumul cu năduf, dar și cu un fel de slăbiciune care-l făcea să tremure, își dădu seama că abia acum frica nu-i mai lasă nici o speranță.

În apropierea lui nu mai rămăsese decît Crețu. Cine știe ce-i trecu prin cap lui Știrbu, însă nimic nu poate mira, cînd pe-un om îl stăpînește spaima morții. Spuse:

— Crețule!

— Ce-i? întrebă acesta, fără să se întoarcă spre el.

— De ce m-ai adus aici?

— Nu te-am adus eu.

— Dar cine?

— Nu știu.

— Ba știi. Vălean m-a adus.

— Se poate.

— Ce vrea el de la mine?

Baciul se întoarse acum cu fața spre el. Chipul lui rămase posomorît și nepăsător, așa cum și-l purta întotdeauna.

— Dacă vrea ceva, are să-ți spuie.

— E-aici?

— Îl vezi tu aici?

— Poate-i în casă?

— Intră și vezi.

— Vine aici?

— Dacă vine, ai să-l vezi.

Știrbu își simțea capul arzînd de gîndurile care-i săgetau prin minte. Erau ultimele momente în care mai putea încerca să scape. Dacă nu-i aici Vălean, dacă n-a

venit încă... Şi n-a venit încă, fiindcă n-ar fi răbdat să nu i se arate, să-l sperie şi mai tare.

— Creţule ?

— Ce-i ?

— Noi am fost prieteni amîndoi.

— Cînd ?

— Da' nu ţii minte cînd am lovit la Sîntu, la grofu Ciorba şi-am scos un cufăr de aur de-acolo şi l-am cărat încoace cu măgarii tăi, în desagi de pănură. Şi-am stat toată iarna la stîna ta.

— Nu mai ţin minte. Îs bătrîn. Am uitat.

— N-ai uitat. Nu se poate să uiţi un prieten.

— Ba se poate.

— Creţule, ce-ai cu mine tu ?

În glasul lui Ştirbu tremurase sincer durerea.

— Eu cu tine n-am nimic. Nici nu te cunosc.

— Lasă-mă să mă duc.

— Din partea mea poţi să te duci unde bine-ţi cade.

Creţu intră în casă, trecînd nepăsător pe lîngă Ştirbu, care se zăpăcise şi nu mai ştia ce să creadă. Calul lui, în spinarea căruia îl căraseră pînă aici, păştea cam la o azvîrlitură de băţ. Nu era înşeuat, dar asta nu-l încurca pe Ştirbu ; ştia să călărească şi pe deşelate, ca orice bărbat care a fost tîlhar la viaţa lui. Să se vadă în spinarea calului, asta voia, era destul de întuneric să-şi poată pierde urmele, şi cum i se poate întîmpla oricărui om, oricît ar fi de cumpănit, cînd e în primejdie, Ştirbu avu un moment de nebunie curată. Se ridică şi parcă uitînd de situaţia lui, se îndreptă spre focul în jurul căruia stăteau oamenii lui Vălean. Nu se grăbea. Erau paşii unui om care nu vrea decît să-şi dezmorţească oasele, plimbîndu-se. Cam pe la jumătatea distanţei se întoarse, însă nu reveni spre casă, la masa unde şezuse, ci se abătu mai într-o parte, ajungînd in dosul grajdului. Era mai aproape de cal acum şi-l vedea mai bine. Bucuria tresări în el, ameţindu-l, cînd observă că, păscînd, calul venea drept spre el. Şi îşi pierdu răbdarea. Ieşi din adăpostul grajdului, care-l ferea de ochii hoţilor tolăniţi pe lîngă foc, ocupaţi cu cina. Ajunse lîngă cal şi voi să se salte în spinarea lui. Atunci văzu că-i împiedicat. Se aplecă să

dezlege piedica, dar un mîrîit ameninţător îl trezi din bucuria lui. Un dulău cît un viţel se ţinuse pe urmele lui, neobservat, şi-acum îşi arăta colţii. În aceeaşi clipă, hoţii grămădiţi după colţul grajdului, ca nişte copii puşi pe şotii, izbucniră în hohote de rîs.

Ştirbu înţelese că îşi bătuseră joc de el. Se întoarse în faţa casei şi îşi înfundă a doua oară pipa cu tutun şi şi-o aprinse. Trebuia s-adune cît mai multă răbdare în nervii săi, fiindcă - vedea bine — revederea cu Vălean n-o putea ocoli.

III.

1.

Vălean pîndise capturarea lui Știrbu dintr-un ascunziș din vreme ales și fusese mulțumit de îndemînarea lui Ispas și a ajutoarelor sale. Lucraseră frumos — curat și repede. Învățaseră fără greș lecția; el însuși deprinsese mișcarea din bătăliile și hartele la care participase în zece ani de slujbă la împărat și-i plăcuse și acolo — un prizonier bogat aducea întotdeauna cîștig bun la răscumpărare — îi plăcu și acum, fiindcă-i promitea un cîștig pe care de zece ani îl aștepta, visîndu-l și noaptea.

După ce Știrbu fusese întors cu căruță cu tot pe drumeagul ce ducea la Murăș, Vălean nu se grăbi în bucuria lui. Triumful și reușita nu-l scoteau din minți. Mai așteptă răbdător în adăpost, alături de însoțitorii săi printre care se afla și Copăcean, cam o jumătate de ceas.

Nu aflase încă de încurcăturile în care nimerise escadronul. Întîmplarea făcuse ca Frîncu și Stoica să ajungă la fierăria lui Porumb în aceeași zi și să sosească la stîna lui Crețu cam pe vremea cînd Ispas îl lua în brațe pe Știrbu și-l convingea că n-are nici un rost să se împotrivească. Chiar de-ar fi știut însă că norocul îi ține parte deocamdată, tot n-ar fi renunțat la această măsură de prevedere.

Ispas îl asigurase că Știrbu vine singur, că nimeni nu-i cu el și nici nu vine pe urma lui, nici aproape și nici mai departe, ca să-l ajute adică, și că, desigur, jupînul nu bănuiește ce bucurie îl așteaptă la răspîntie; ori că nu l-a recunoscut pe bunul său prieten din junie, în uniformă de husar împărătesc, ori că are încredere prea mare în disciplina militară. Vălean însă se îndoia că Știrbu s-ar fi prostit tocmai acum, cînd are de păzit o avere mare și o nevastă tînără și drăcoasă; nu poate

fi întîmplare că s-a grăbit s-alerge la Tîrgul Murășului, fără s-aștepte alt semn și că primul lui drum a fost la Telegdi; firește că s-a dus să-l anunțe. Poate că nu s-a dus anume pentru asta, fusese de părere Ispas, poate că s-a dus pentru obișnuitul lui raport de spion al jandarilor; o fi spus poate și despre apariția lui Vălean, o veste ca asta nu se tace; ar însemna însă că nu mai este el Ispas, „cirnul fără nas“, dacă ar fi vreun șiretlic, iar el nu l-a mirosit — ar însemna că Ispas nu-i decît un biet țîrcovnic, bun numai să tragă clopotele și să mucărească luminările din biserică. S-ar putea într-adevăr să nu fie nici un șiretlic și nici Telegdi, nici Știrbu să nu se aștepte la acest atac fulgerător, răspunsese Vălean, au să vadă ei dacă-i una sau alta, că adică nu știu sau nu se tem sau, la rîndul lor, pregătesc o mișcare a lor; să facă așadar cum s-a hotărît și celelalte să le lase în seama lui.

După ce jumătatea de ceas trecu și nimeni nu se ivi pe drum, nici dintr-o parte, Vălean dădu semnalul convenit și oamenii se urniră din locurile lor, îndreptîndu-se fără zgomot și răsfirați, spre Murăș. Știa fiecare dintre ei că nu trebuie să lase urme ale trecerii lor pe-acolo, rămase totuși ultimul, cercetînd cu grijă locul peste tot, măsură care avea să se dovedească folositoare.

Își ajunse curînd oamenii, opriți într-o adîncitură a malului, apărată din toate părțile de lăstăriș des și sălcii cu coroana bogată. Nu rămase decît vreo cîteva minute cu ei, cît să-i spună lui Copăcean ce au de făcut mai departe, apoi se despărțiră. Oamenii trecură de cealaltă parte a apei, el porni pe țărm la deal, spre casa lui Porumb, urmînd același drum pe care venise acum trei zile.

Nu avea alt gînd decît să afle dacă venise Frîncu și Stoica. Dacă nici azi nu apăreau, unele amănunte din planul mai mare ce și-l făcuse, dezertînd, trebuiau imediat schimbate.

Pe Porumb nu-l găsi acasă, ci numai pe Roza. Tremura toată, vînătă de frică și de grija bărbatului. Uite, numai acum s-a dus, îi spuse, abia ținîndu-și plînsul. Au venit doi husari cu cinci cai și s-au dus pe pîrău la vale; nu s-a întîlnit cu ei? Vălean o întrebă dacă-i vreun semn de neliniște în sat, cum se întîmplă cînd

apar jandarii. Ea îi răspunse, îngălbenind, că nu-i nici un semn de acest fel, ea n-a auzit nimic, e linişte.

— Bine! Cheamă-l pe Guba încoace, mai spuse el descălecînd.

— Doamne, Vălenee, începu femeia să se vaite.

— Strigă-l, insistă el, fără să ridice glasul.

— Nu-l strig. Nu ţi-l dau. Mi-i frică.

Guba însă apăru nestrigat din bălării, vesel şi sprinten. Uitîndu-se la el, Vălean gîndi: „Porumb s-a lăudat. Pruncu' ăsta n-are patrusprezece ani. Cel mult doisprezece... Poate nici nu-i de la Porumb, că prea-i frumos şi prea nu-i negru..." Îl întrebă:

— Tu eşti Guba?

— Eu.

— Ţi-i frică să stai la pîndă?

— Nu mi-i frică.

— Să fugi ştii?

— Ca un ogar.

— Tu ştii că tatăl-tău a fost hoţ?

— Ştiu.

— Că m-a slujit pe mine şi nu m-a înşelat?

— Ştiu.

— Vrei să mă slujeşti şi tu? Am să te fac bogat, să te însori cu cea mai frumoasă ţigancă din lumea asta.

Guba rîse arătîndu-şi dinţii albi ca porţelanul:

— Cu Iţa.

— Văd că ai şi găsit-o. No, atunci bine. Te duci la han. Te uiţi ce lume-i pe-acolo. Te uiţi bine. Dacă sînt oameni străini de loc. Şi ce fel de oameni sînt. Da' să nu stai mult. Să umbli repede.

Guba pieri ca o şopîrlă printre bălării. Roza sta şi se uita la Vălean, scîncind neputincioasă.

— Am să te blestem, Vălene, că pe toţi mi-i iei.

— Să nu mă blestemi, Roza, că-s destul de blestemat eu, încă din leagăn. Mai bine învaţă-mă o vrajă să-mi pot păzi bine oamenii şi să mă păzesc pe mine, măcar pînă-mi plătesc nişte datorii, pentru care mai trăiesc. Lui Porumb să-i spui să nu taie bălăriile astea din ogradă. Să le mai sporească.

— Cum să le sporească?

— Să puie sălcii. Pădure de sălcii să facă. Şi pe mai în jos să tot puie, pe-ncetul şi cîte-un pic, pe nesimţite, pînă se face pădure.

Guba se întoarse repede. Îi spuse lui Vălean că la han nu-i lume multă. Sînt nişte negustori veniţi de la deal, l-au aşteptat pe Ştirbu, dar nu se ştie cînd vine Ştirbu acasă şi-acum negustorii se duc, să nu-i apuce noaptea pe drum, s-ajungă pe ziuă la Tîrgu-Mureşului. Alţi oameni nu mai sînt acolo.

— Bine, îi răspuse Vălean. Eu am să merg acolo. Nu ştiu cît am să rămîn. Un ceas, două, trei. Tu să stai de pază. Să te ascunzi bine, să nu te simtă nici duhurile. Să vezi şi să auzi cine vine şi cine trece. Dacă s-arată vreo primejdie, fluieri ca mierla. Ai înţeles ce trebuie să faci?

— Am înţeles.

— Ţi-i frică?

— Nu mi-i frică.

— Cînd mă vezi că am plecat, vii şi tu acasă. Du-te.

Nu se gîndise mai dinainte să treacă pe la han în seara asta. Intenţia îi răsărise brusc în minte, în timp ce vorbea cu Roza şi ea îl ameninţa că o să-l blesteme. Dragostea de femei era unul din blestemele care-i însoţiseră soarta încă de pe cînd abia împlinise vîrsta de bărbat. Îşi adusese aminte cît e de frumoasă hangiţa şi că-i singură acum, numai cu slugile, şi se hotărîse deodată, fiindcă o simţise îngăduielnică.

Apropiindu-se de han, un gînd ca un spin otrăvit îl zgîrie pe neaşteptate şi-i strică toată voia. E-o nebunie, îşi spuse în gîndul lui, o prostie cît el de mare, care poate să-i strice toate rosturile; se duce aşa, pe vorbele unui copil şi pe o părere, mai mult o dorinţă a lui, decît un semn, o înţelegere, se duce unde n-a fost chemat şi nu-i aşteptat... şi poate că Maria, cu ochii ei de smoală şi pielea ca laptele, care se arătase aşa de grăbită să i se supuie şi aşa de dornică de el, nu-i decît cea mai obişnuită momeală, cum sînt de multe ori femeile.

Se trezi deodată într-o stare afurisită, care-i fusese întotdeauna urîtă, mai urîtă decît orice pe lume; cînd se îndemna şi se constrîngea să-şi refuze un lucru care-i

plăcea sau se obliga să facă un lucru care nu putea să-i placă.

Dacă se duce, își spuse iarăși, poate nu-i nici o primejdie, dar el nu știe, și își pune pielea la bătaie, așa, la un noroc și pentru o prostie, iar pe urmă, chiar dacă toate cele bune se împlinesc și nimic rău nu se întîmplă, el mereu are să fie mai slab decît dorința care-l împinge într-acolo.

Nehotărît încă și de aceea mînios pe sine, își jucă iapa pe loc, smucind dezordonat de frîu. Prostită și enervată, fiindcă nu înțelegea ce-i cere, Vilma necheză scurt, iritată, într-un soi de exclamație aproape omenească, parcă s-ar fi răstit: „Dar hotărăște-te, odată, măi, omule!“

Vălean rînji și, aplecîndu-se pe coama ei, o bătu ușurel cu palma pe grumaz, murmurîndu-i în ureche, cu cel mai blînd glas al său, șoaptă aproape complice:

— Hai, Vilma, hai... Iartă și nu te supăra, proasto! Doar te-apucă și pe tine din cînd în cînd. Știi cum ii! Hai, hai.

Și primind o hotărîre, care nu putea să vie dinlăuntrul său, fiindcă nu-i plăcea, acum nu-i mai plăcea fiindcă-l tulburase gîndul adevărat că face o prostie, lăsă frîul moale și s-apropie la pas de han. Nu intră imediat în crîșmă. Opri iapa-n loc și, ascultînd, privi în juru-i.

Negustorii de care pomenise Guba plecaseră într-adevăr, însă nu demult. Înspre capătul de jos al satului mai stăruia în aer norul de praf stîrnit de căruțele lor. Sub umbrar, mesele lungi, cu picioarele împlîntate în pămînt, stăteau goale. Înăuntru în cîrciumă, lampa fusese aprinsă, dar nu se auzeau glasuri de oameni așezați la băut. Era liniște. Guba nu se vedea. O fi și el pe undeva pe aici, își spuse Vălean. Sări din șa și mai zăbovi cîteva momente, privind în sus și în jos pe drum, îndreptă pe Vilma spre ograda hanului, împingînd-o ușurel cu umărul, mergînd alături de ea. Și în curtea hanului era pustiu. O lăsă pe Vilma acolo, fără să-i slăbească chinga, fără să-i scoată zăbalele. Reveni spre cîrciumă, pipăindu-și pistoalele vîrîte la șerpar, sub lăibărelul cusut cu arnici.

Deschise larg ușa și se opri în prag. Nu era decît slujnica, aproape adormită, șezînd pe-un scaun, în despărțitura cu băuturi. Zgomotul ușii trîntite de perete o trezi. Sări în picioare speriată.

— Bună seara.

Fata rîse:

— Bună să-ți fie inima, da'ncă nu-i seară.

— Are să fie și seară.

Îi văzuse, cînd rîsese, buzele jimbate și gîndise: „Păcat de tinerețea ta, n-are să te ia decît vreun văduvoi... Vai de tine“. La Vălean și mila s-arăta încruntată și fata se sperie de el, și, cine știe de ce, începu să-și netezească fusta, uitîndu-se în pămînt. Nu-l recunoscuse, fiindcă desigur nu-l remarcase printre treizeci de husari.

— Acasă-i jupînu? o întrebă.

— Nu-i acasă.

— Și cine-mi dă mie de băut și de mîncat? Îmi dai tu?

— Pot să-ți dau și eu, dacă-i grabă. Da' pot s-o chem pe jupîneasa, dacă așa poftești, că jupînu-i dus la oraș și încă n-a venit.

„Îi și proastă, sărăcuța, gîndi Vălean. I-i frică pentru că-i singură cu mine aici... Cu ușa deschisă la drum...“

— Atunci cheam-o pe jupîneasa, să-mi ție de urît ea, dacă ție nu-ți place...

Fata se uită la el, parcă mirată și rîse iarăși, dezdoindu-și buzele jimbate.

— N-am zis că nu-mi place, da' te-am văzut că ești mînios...

— Ți s-a părut, că erai adormită. Cine știe ce-ai visat. Du-te și cheam-o pe jupîneasa și tu fă ceva de mîncare.

— Mă duc, da' nu vrei pînă atunci să bei un pahar de rachiu?

— Nu. Rachiu nu-mi trebuie. O ulcică de vin să-mi dai, că mi-i sete.

Fata îi aduse vin într-un ulcioraș și o ulcică, pe care i-o umplu și i-o întinse, zîmbind.

Pe urmă ieși alergînd, pe ușa care ducea la bucătărie.

2.

Vălean o aşteptă multişor pe Maria. Îl zărise de sus, de la fereastră, cînd se oprise şi descălecase în faţa hanului. Mai înainte însă îl simţise. Tremurase în ea o bucurie şi nu ştiuse de unde-i vine, şi-acum înţelegea că simţise apropierea lui. Alergă în odaia în care dormea şi-şi ţinea toate lucrurile, ca să-şi schimbe hainele de pe ea. Aruncă de pe dînsa tot şi-şi răcori trupul încălzit cu un ştergar muiat în apă, îşi puse apoi cea mai frumoasă cămaşă pe care o avea, una de mătasă şi nici prin minte nu-i trecu să se mustre că îmbracă pentru un alt bărbat cămaşa pe care i-o cumpărase de la oraş Ştirbu. Peste cămaşă îşi puse o bluză roşie şi-apoi pieptăraşul de barşou negru, iar dedesubt, fusta de stofă, roşie cu dungi negre, deşi era vară şi năduşeală în aer. În picioare îşi trase ciorapi negri de aţă şi ghetele de box, cu tureci înalţi, pînă aproape sub genunchi şi potcoave galbene de alamă pe călcîiele înalte de trei degete.

Era nerăbdătoare şi-i tremurau degetele, în timp ce-şi alegea mărgelele şi cerceii. Nu-i tremurau numai degetele. Îi tremura carnea pe dinăuntru şi se înfiora tot gîndindu-se că venise Vălean şi o aştepta pe ea. Uitase cu totul că Ştirbu-i plecat de trei zile şi-ar putea să se întoarcă în orice clipă.

S-aşeză în faţa oglinzii să se vadă şi să-şi lege năframa şi enervată, fiindcă nu-i plăcu cum e pieptănată, bătu cu talpa în podea şi-şi desfăcu părul cu o singură mişcare a miinii. Ca un val de noapte i se aşternu părul pe umeri. Să-l lase aşa, se gîndi o clipă. Îi stătea bine. Ochii-i ardeau ca dintr-un întuneric. „Nu. După aceea. Are să vadă el..." şi începu să şi-l pieptene, repede, zvîcnit, trăgînd fără milă de pieptene cînd se împiedica, fără să-i pese că o doare. Îl împleti frumos în două cozi şi-l legă colac împrejurul capului. Năframa şi-o legă aproape stînd să-i alunece pe ceafă la vale, lăsînd să i se vadă la tîmple colacii de păr, lucind.

În vremea asta, Vălean, nerăbdător, băuse două ulcici de vin şi-ar fi trebuit să vie ameţeala moale care-i cade bine oricărui om ostenit cînd s-aşează să-şi mai

tragă sufletul. Nu venise însă ameţeala, ci o încordare urîtă, care-l mai supărase şi acum vreo jumătate de ceas, venind încoace. Se gîndea că jupîneasa întîrzie prea mult, poate că ştie ea de ce întîrzie, are un motiv, poate că nu întîrzie numai pentru ca să se facă şi mai dorită, iar el să fie şi mai nerăbdător. Mai cuminte ar fi poate să se depărteze de locul acela, cît mai stă uşa deschisă şi-i drumul liber înaintea lui şi să revină altă dată, cînd are să fie sigur că nici o primejdie nu-l aşteaptă.

Se şi ridică la un moment dat. Era nemulţumit şi dacă ar fi fost un om mai repezit, ar fi lovit cu pumnul în masă ori măcar ar fi înjurat. Acum nu mai trebuia să bea. Ieşi în drum, mişcîndu-se încet, posac la faţă, ca un om care n-are ce să facă şi i s-a urît să stea singur locului şi mai bine se plimbă puţin, îşi dezmorţeşte picioarele.

Încă era ziuă plină. Pînă s-apună, soarele mai avea vreun ceas, poate şi mai mult. Pe drum se vedeau femei întorcîndu-se de la cîmp, grăbite s-ajungă acasă, să facă de cină pentru bărbaţii care mai rămăseseră să lucre, cît se mai vedea. Copiii îşi căutau de joacă pe ici, pe colo. Era linişte. Nici un semn pe undeva care să-l îngrijoreze.

Trecu în curtea hanului. Vilma aştepta răbdătoare, în umbra salcîmilor, lîngă conovăţ. Cînd îl simţi, se clinti din nemişcarea ei cuminte şi-i veni în cale. Vălean o mîngîie pe frunte între ochi, îi desfăcu zăbala şi-i dădu zahăr, aşteptînd să-l ronţăie. În vremea asta, arătîndu-se nepăsător şi plictisit, privea în jur, pîndind atent tot ce putea să vadă. Livada care se ridica pînă-n pădurea de pe coama dealului, curţile vecine, de unde s-auzeau vorbe nelămurite de femei şi copii, cîinii tolăniţi la umbră, găinile care scurmau paşnic, vrăbiile care se agitau gălăgioase prin praf.

Toate acestea însă nu-l liniştiră de tot. Ştia el, poate mai bine ca alţii, cum sînt organizate capcanele. Liniştea nu-i un semn întotdeauna adevărat. Uneori înşeală.

Îngîndurat şi încă nehotărît puse iarăşi zăbala între fălcile Vilmei, încercă din nou chinga, pipăi coburii, în care mai avea două pistoale. S-apropie de gardul din fundul curţii, să vadă mai de aproape grădina şi locul

pe unde ar putea să fugă, în caz de nevoie. Ieşind apoi din curtea hanului, s-opri în fața porții şi măsură din ochi zaplazul casei de peste drum. Se putea trece şi pe-aici. Direcţia neaşteptată e cea mai bună în caz de primejdie. Cu paşi rari, parcă s-ar fi plimbat fără nici o treabă, trecu drumul mereu atent la tot ce se întîmpla prin apropiere. Aruncă o privire în ogradă peste zaplazul de nuiele. Văzu o babă şezînd chinuită pe-un butuc; ţinea un ceaun între genunchi şi rădea icnind, cu un cuţit, coaja de mămăligă rămasă de la amiază ori poate chiar de asearǎ. În jurul ei, cîteva găini se băteau ciocănindu-se pentru fărîmituri.

— Bună seara, spuse, aplecîndu-se cu grijă peste poarta cam dărăpănată.

Baba se uită la el şi răspunse neprietenos:

— Bună să fie, dacă aşa zici.

— Acasă ţi-i omul?

— Nu-i acasă... Da' ce-ai cu el?

— Am auzit că are un cal de vînzare... Un mînz de doi ani.

Vălean văzuse în capătul ogrăzii, mai într-o parte, un grajd, nici ăla într-o stare prea sănătoasă şi gîndi că poate lungi vorba cu minciuna născocită în clipa aceea, pînă cînd îşi întipăreşte locul bine în minte.

— Poate pureci să aibă de vînzare, spuse baba mînioasă. De ce umbli dumneata să-ţi baţi joc de oamenii săraci?

— Nu-mi bat joc eu de nimeni, spuse Vălean. Dar aşa mi-a spus un om, şade mai încolo, vreo trei case mai la deal. A zis că la dumneavoastră poate găsesc ce-mi trebuie, un cal tînăr şi nu prea scump.

— Ăla-i prostul de Duca. Numa el doarme-n picioare şi vorbeşte din somn. D-apoi du-te, omule, în treaba dumitale, că pe-aici n-ai ce căuta.

— D-apoi atunci, bună seara şi iartă...

Vălean se depărtă alene, cu aceleaşi mişcări de om fără treabă. Nu se îndreptă însă spre cîrciumă. Mai rămase, parcă nehotărît, în mijlocul drumului, pînă ce o văzu pe babă ducîndu-se spre fundul curţii, la un fel de ocol, în care grohăia un purcel. Mai departe, dincolo

de-un gard scund de nuiele, spart în mai multe locuri, se-ntindea cîmpul — o luncă netedă, ierboasă, folosită ca imaş; pînă departe, la malul Mureşului, tivit cu sălcii şi plopi, nu se vedea nimic, numai iarbă şi muşuroaie de cîrtiţă. „Pe-aici nu-i nici o scofală să fugi", gîndi Vălean şi se întoarse, fără să se grăbească...

Maria şi-a terminat pregătirile şi a coborît la cîrciumă, gîfîind de emoţie, cam în momentele în care Vălean discuta, peste drum, cu baba cea oţărită. A deschis uşa şi a intrat, cu ochii-n pămînt. Aştepta să audă o vorbă, bună seara sau altceva, abia după aceea să se uite şi să se prefacă mirată. Nu auzi însă vorba aşteptată. Era tăcere în crîşmă. Atunci se uită şi văzu că nu mai era nimeni acolo. Numai pe-un capăt de masă, ulciorul şi alături ulcica.

„Doamne!... S-a şi dus," gîndi femeia şi i se întunecă în faţa ochilor. Părăsită de puteri, se aşeză pe un scaun, gîndind obidită: „Eu îs proastă, că l-am crezut. Eu am fost proastă... că l-am lăsat să mă pupe... Să se creadă... Şi m-a mai şi muşcat..." Şi-i învie în trup durerea şi spaima scurtă de o clipă, cînd el ar fi putut face orice-ar fi vrut cu ea, fiindcă i s-ar fi supus fără nici o împotrivire, fericită; iar el, după ce s-a jucat cu ea şi a aţîţat-o, a lăsat-o şi s-a dus. Şi-acum iar s-a dus, ca un afurisit şi-un blăstămat şi nu s-a gîndit la nimic, şi-a văzut de drum ca unul care n-are de împărţit cu nimeni nimic, nici nu i-a păsat că ea s-a dus să se îmbrace frumos de dragul lui. Doar putea să aştepte măcar un pic, drumul nu-l fură nimeni; parcă el n-ar şti că, dacă aştepţi un pic şi eşti nerăbdător, e mai bine după aceea.

Îşi afundă obrajii în palme.

Ar fi plîns de ciudă şi de ruşine că ea l-a dorit aşa de mult şi el n-a simţit nimic.

Auzi paşi în prag şi se ridică posomorîtă, pregătindu-se să primească cine ştie ce oaspe, venit tocmai acum cînd ea nu mai are chef să vadă pe nimeni. Şi deodată îl văzu intrînd pe Vălean, încruntat şi parcă supărat şi parc-ar fi fulgerat şi ar fi orbit-o; rîse, uitînd cît de mîniată fusese pe el, dar imediat se stăpîni şi îşi făcu o înfăţişare serioasă, pentru ca el să nu observe că ea-i aşa de bucuroasă de venirea lui. El însă apucase s-o

vadă tristă și posomorîtă și-apoi, cînd îi răsărise înaintea ochilor, scăpărarea bucuriei în ochii ei întunecați. Și o crezu tocmai pentru că se silea să-și ascundă bucuria și plăcerea că-l vede, ceea ce nu fac femeile cînd vor să mintă și să înșele, ba s-arată și mai bucuroase și mai mulțumite, pe cît nu sînt.

— Am venit, îi spuse apropiindu-se și luînd-o de mînă.

— Da, răspunse ea aproape șoptit. Hai, șezi.

Mîna îi tremura în mîna lui și încercă să și-o elibereze, el însă nu-i dădu drumul, ci o strînse puternic. Crezu că leșină de durere, dar nu țipă, ci tremurînd toată se lăsă ușurel pe o laviță, lîngă el. Aștepta s-o sărute, poate și el asta voia, însă tocmai atunci s-auziră pașii slujnicei care aducea mîncarea. Ea se smulse de lîngă el și se depărtă cîțiva pași, iar el n-o reținu.

Slujnica așeză pe masă, în fața lui Vălean, blidul cu carne friptă și pe-o merindare pîine. Alături puse ceapă. Întrebă pe urmă dacă mai dorește ceva. El îi răspunse că nu mai e nevoie de altceva și slujnica ieși, la un semn pe care i-l făcuse stăpînă-sa.

— Mănîncă, Vălene. Poate că ești flămînd.

— Sînt flămînd. E-adevărat, răspunse el și începu să mănînce, rupînd cu dinții bucăți mari de carne și mestecîndu-le cu un fel de îndărătnicie, de parcă ar fi fost mîniat pe friptură nu se știe de ce.

— Să-ți torn vin ?

— Toarnă-mi. Toarnă-ți și ție.

— Îmi torn...

Maria își aduse o ulcică. Turnă vin. Ciocniră și băură. Ea îl prinse de braț și fără să se mai ascundă, îi spuse, cu glasul ei un pic răgușit și mai gros decît îl au de obicei femeile :

— Te-am tot așteptat.

— Am venit.

— Trei nopți am stat singură.

— Noaptea asta n-ai să mai fii singură.

— Și dacă vine Știrbu ?

— Nici atunci n-ai să fii singură.

— Nu vreau să vină. Nu vreau să vină în noaptea asta. Să mai stea o noapte, cum a stat trei.

— Să-i trimitem vorbă să nu vie noaptea asta. Să mai stea acolo unde a stat trei zile.

— Nu știu unde-i.

— La Glodeni. Așa ziceai parcă. Peste Murăș. Trimetem slujnica. Pînă se întunecă, s-a și întors cu răspuns.

— Nu fi prost. De la Glodeni s-ar fi întors pînă acum, dacă s-ar fi dus numai acolo. Cine știe unde s-a mai dus ? Niciodată n-am știut eu toate drumurile lui.

El o smuci pe neașteptate, aproape izbindu-și-o de piept și o sărută tot așa, ca rîndul trecut, apăsîndu-și buzele pe buzele ei, parcă anume s-o doară. Acum însă n-o mai duru. Se învățase repede cum să primească și cum să întoarcă o astfel de sărutare. Pe urmă se lăsă încet pe spate, pînă ce aproape i se atinse ceafa de masă și uitîndu-se pe sub gene la el, îi spuse rar, aproape gemînd, vorbele :

— Să plecăm de-aici. Hai în odaie, acolo nu poate să ne vadă nimeni.

— Și dacă vine Știrbu ?

— Am să-ți arăt pe unde să ieși, dacă vine el.

3.

Văzînd cum îl trage de mînă după dînsa, înfrigurată și fără rușine, Vălean uită de toate și nu se mai temu și n-o mai bănui. Se lăsă călăuzit pe culoarul întunecat și pe scările de lemn, vreo șapte, care duceau din han în încăperile locuite de stăpîni. Deveni și el nerăbdător și nestăpînit și cînd ajunseră în odaia cu ferestrele spre livadă, unde o mai văzuse o dată aproape dezbrăcată, o ridică în brațe și, clătinîndu-se, se îndreptă spre patul larg, care-i aștepta așternut.

Mai tîrziu, după ce se mai dezmeticiră și puteau să-și stăpînească gîndurile și să înțeleagă tot ce se întîmplase, ea tresări deodată și coborî speriată din pat, desculță și despletită și numai în cămașa aceea de mătasă. Se furișă la ușă și o încuie, rîzînd :

— Vezi cum am uitat... Putea să vină și proasta aia de Ravecă și să ne vadă.

Reveni alene, cumva obosită, cu surîsul rămas pe față. Afară se lăsa amurgul. În cameră era mai umbră, dar încă destulă lumină, încît să-i vadă trupul întreg prin țesătura străvezie a mătăsii. Și lui îi plăcu s-o vadă așa. Iar cînd s-opri în picioare, lîngă el, întinse mîna, lăsîndu-și-o să se odihnească pe șoldul ei frumos adîncit.

— Ești mai frumoasă decît am gîndit eu, îi spuse foarte liniștit.

Ea se așeză pe dunga patului, și i se lăsă moale pe piept, întrebîndu-l :

— Ți-s dragă ?

O privi și nici acum nu zîmbi măcar. Ci numai în glasul lui se simți o undă mai moale, care însă venea poate numai din oboseală :

— Nu știu dacă mi-ești dragă... Poate că mi-ești dragă, că de ceva doar am venit eu încoace și nu din bun senin... Da' nu știu dacă anume că mi-ești tu mie dragă, ori pentru altceva. Parc-am beut vin și m-am îmbătat și încă nu m-am trezit de tot. Trebuie să mă duc și să nu te mai văd o lună de zile. Atunci am să știu.

— De ce vorbești așa ? se tîngui ea, mai răsfățîndu-se încă, fiindcă nu era-n stare să creadă că poate fi adevărat ce spusese el. Doar ai fugit de la husari și te-ai îmbrăcat ca un țăran și-ai venit aici și-ai trimes slujnica să mă cheme... De ce-ai venit ?

— Oi fi avut eu un drum pe-aici, că n-am trecut fără nici un rost. Nu de-aia i-am lăsat pe husari, ca să vin la tine. S-a nimerit să-mi fie drumul și rosturile pe-aici, de-aceea am venit. Ești proastă dacă gîndești că, de ochii tăi, mi-aș strica eu rosturile, dac-ar fi ele în altă parte.

Ea se ridică într-un cot, depărtîndu-se un pic de el. Era parcă mirată, parcă speriată, dar încă tot nu-l credea.

— Să nu glumești cu mine, Vălene. Să nu te joci. Eu încă niciodată n-am fost fericită. Și-am crezut că am să fiu cu tine.

— Poate că ai să fii, dacă se va putea...

Vălean înțelegea acum că are s-o stăpînească el pe femeia asta, care ar putea ușor scoate din minți pe oricare bărbat, numai împungîndu-l cu sînii ei sălbatici.

Fiecare femeie însă, cît ar fi de rea și de vicleană, are un ceas al ei cînd e slabă și se pierde, iar el a nimerit să-i iasă în față în acel ceas, și are să facă pentru el orice nebunie i-ar cere. Ghicind ușor că ea se teme cu adevărat și nu se preface, o apucă de mînă și o trase spre el și ea îl sărută, gemînd :

— Să nu mă prostești, Vălene, că eu pot să și mor... Eu numai pe tine te am...

— D-apoi Știrbu ? rîse el, cu răutate, hotărît s-o umilească, nu de tot, un pic numai, atît cît să-i știe de frică.

— Știrbu... oftă ea, clătinînd din cap. Știrbu mi-i bărbat...

— Nu-l iubești ?

— Nu l-am iubit niciodată.

— De ce l-ai luat ?

— El m-a luat.

— De ce te-ai învoit ?

— Ce să fac ? Mi-a fost stăpîn. Nu m-a întrebat dacă mă învoiesc ori ba. A venit noaptea peste mine și n-am avut ce face.

— Adică el umbla la tine și cînd trăia muierea lui cealaltă ?

— Da... Și-apoi cînd mi-a spus să ne cununăm, am gîndit că tot mai bine nevastă, decît ibovnică de voie de nevoie...

— D-apoi, asta așa-i cum zici. Mai bine-i să fii jupîneasă decît să fii slujnică. Mai cu seamă cînd tot se întîmplă ce trebuie. Altu-i folosul...

Ea își culcă obrazul pe pieptul lui, jucîndu-se cu un năsturaș de la cămașă, care i se nimerise printre degete

— N-aveam pe nimeni atunci. Eram singură, fără apărare. Ce-aș fi putut să fac ?...

El îi ridică încet, cu blîndețe capul, ținînd-o de bărbie cu două degete :

— Da' nici el n-a făcut un tîrg rău... Ești frumoasă Și tînără. Pentru o femeie ca tine, nici să omori nu-i păcat. Dumnezeu te iartă cînd înțelege de ce.

— O, cum vorbești și tu...

Întinzîndu-se îi puse palma peste ochi, să-i acopere. să nu mai vadă cît de lacom se uită la ea. Ea numai atît

înțelesese. Că el o place și mai ales pentru ce anume o place. Că o plăcuse încă de cînd dăduse cu ochii de ea, dar acum, după tot ce se întîmplase, o plăcea și mai mult, că poate abia de acum începuse s-o placă într-adevăr. De aceea îi acoperise ochii, fiindcă se simțea, oricum, stingherită, că doar nu numai *de aceea* trebuie să-i placă unui bărbat o femeie.

El însă nu întîmplător spusese tocmai acele vorbe. Nici nu se gîndise s-o laude că-i frumoasă. Îi răsărise un gînd, că poate știe și ea cum murise cealaltă nevastă a lui Știrbu, cum fusese aranjată căzătura aceea, din gura podului, care era înalt de doi stînjeni și jumătate, iar curtea podită cu lespezi de piatră jur împrejurul casei. Poate fusese o înțelegere între ei, chiar dacă nu cu vorbe lămurite, adică eu fac asta, tu faci aia, iar pe urmă eu spun așa și tu așa. Înțelegerea se poate face și cu vorbe învăluite pe care le pricep doar cei care le schimbă între ei. După cum se purta însă, nu fusese nici un fel de înțelegere, se părea că ea nu știe nimic, nici nu bănuiește măcar, poate că nu-l știe pe Știrbu decît ca pe un soț pe care nu și l-a dorit și l-a primit neavînd încotro ; Știrbu, dinspre partea lui, știind cum stau lucrurile între ei, și tocmai de aceea neavînd încredere în ea, nici el nu se grăbise să-i mărturisească toată viața lui, cum și-a trăit-o pînă atunci. Se mai putea, însă, și să fie o femeie vicleană, dedată la dragoste, care știe cum să umble cu bărbații... „Să lăsăm pe altă dată povestea asta", își spuse Vălean. „Dacă știe, tot nu spune, și-i mai rău pentru mine. Dacă nu știe, tot nu mai are rost să-și încarce sufletul și cu păcatul ăsta, care nici măcar nu-i al ei."

Și schimbă vorba.

Luînd-o în brațe și răsturnînd-o peste el, o întrebă :

— Face bani mulți Știrbu, cu crîșma lui și cu banii ?

— Face destui, că mai umblă și cu alte învîrteli.

— Și unde-i ține ?

— Nu știu unde-i ține. Să-l întreb, cînd vine ?

— Nu-l întreba, că tot nu-ți spune, dacă nu ți-a spus din bună voia lui. Ba-i ascunde și mai bine...

Femeia îi strînse capul în brațe și începu să-l sărute des și repede, șoptindu-i întretăiat, printre gemete :

— Îți trebuie... bani, Vălene ?... Ți-i dau... cîți... îs în casă... Da' nu-s mulți... Am să-l pîndesc. Poate... aflu unde... îi ține... și-ți spun... după aceea... Am... să-ți dau... cît de... mulți...

El o îndepărtă răsucind-o cu încetul și apăsînd-o de umeri, o răstigni pe perină, șuierîndu-i în ureche :

— Nu bani îmi trebuie de la tine... De la muieri nu iau niciodată bani... Cînd am nevoie de bani, știu eu de unde să-i iau...

Ea însă nu mai auzea nimic. Se atîrnă de brațele lui, scîncind, oarbă :

— Vălenee... Eu...

Mai tîrziu, după ce afară se întunecase, și ea rămăsese întinsă pe spate, cu mîinile aruncate în lături, ca moarte, se ridică deodată de lîngă ea și începu să se îmbrace grăbit. Foșnetul hainelor lui o trezi pe Maria din toropeala în care plutise. Se ridică din pat și s-apropie de el cu mișcări istovite.

— De ce te îmbraci ?... Mai stai, și se întinse să-l îmbrățișeze, dar el se feri, continuînd să-și aranjeze hainele pe el :

— Mă duc. E tîrziu. Mă grăbesc.

— Ai putea să rămîi pînă dimineață. El noaptea nu pleacă la drum. Numai ziua. Noaptea se teme, că are bani la el. Dacă n-a venit pînă acum, numai mîine mai vine.

După ce-și trăsese și cizmele și-și încinsese șerparul și vîrîse la locul lor cele două pistoale de care nu se despărțea, le avusese și-n timp ce se iubise cu ea, aproape, acolo la îndemînă, pe un scaun, o cuprinse pe după umeri și se așeză, trăgînd-o lîngă el, pe marginea patului.

— Mai bine spune-mi pe unde merge el, pe-aici, pe-aproape, numai el singur, și se păzește să nu-l vadă nimeni.

— Nu prea merge el nicăiri.

— Trebuie să fie așa un loc, singuratic și ascuns, nu se poate să nu aibă el un loc, un adăpost bun. În pădure, la Murăș...

— N-am băgat de seamă... Da' nici nu m-am gîndit... La pădure singur nu merge şi nici la Murăş. Numai la oraş, la Tîrgul Murăşului şi la ţintirim.

— Ei ! La ţintirim ?!! Da' ce caută el acolo ?

— Acolo-i îngropată muierea lui cea dintîi. I-a ridicat criptă. Zice că şi pe el acolo au să-l îngroape cînd o să moară. Acum se duce acolo de pune untdelemn în candelă, să nu se stingă şi mai afumă cu tămîie.

— El grijeşte de candelă ? El cu mîna lui ?

— Mai mult el are grijă. Cîteodată trimite slujnica, da' foarte rar. Mai mult el se duce.

— Şi cînd are nevoie, la o cheltuială mare şi grabnică, la care nu s-a aşteptat şi n-a putut să se pregătească din timp, se duce repede să scoată untdelemn din candelă ?

Femeia îl privi surprinsă :

— Untdelemn din candelă ? De ce ? Cînd înţelese, izbucni în rîs : — Doar n-o să-şi ţină banii în sicriu. Pe urmă, potolindu-se, continuă redevenind serioasă, îngîndurată chiar : — Adică... Ştiu eu ?!... Da' tot n-aş crede. Îşi teme banii tare. Şi-acolo-i numai o uşiţă de fier de deschis. Eu altfel zic. Trebuie să aibă pe cineva la Tîrgul-Murăşului, vreun zaraf ori vreun negustor, că şi rîndul trecut, cînd grofu' a vîndut o bucată de pădure şi a cumpărat-o el, s-a dus, ca niciodată, seara, la oraş şi s-a şi întors dimineaţa cu toţi banii, de a plătit preţul.

Vălean şuieră prelung, a uimire, ori poate a admiraţie.

— Tu zici ceva... He !

Îşi plesni genunchii cu palmele, cu entuziasm sau cu ciudă, şi rîse scurt şi sec, într-un fel al său, care putea să te înfioare, dacă-l cunoşteai şi ştiai că de mult se dezbărase el de năravul rîsului.

— Nu-i om prost bărbatu-tău. M-am gîndit eu că nu-i om prost. Acum numai trebuie să vedem cît.

Ea nu înţelese, dar nu întrebă. Pentru ea era un lucru firesc, pe un om ca Vălean să-l intereseze banii şi locurile de unde i-ar putea lua şi nici nu-i păsa că el se gîndeşte să-l uşureze de bani pe Ştirbu, a cărui avere încă n-ajunsese s-o simtă ca pe un bun al ei, cum nici pe el, pe Ştirbu, încă nu ajunsese să-l iubească ; era încă tot numai un stăpîn şi averea lui era averea stăpînului.

Şi nu se nelinişti.

Vălean rămăsese pe gînduri. Parc-ar fi uitat că numai cu cîteva minute mai înainte se grăbea. Nu zăbovi însă prea mult. Se ridică deodată, îndreptîndu-se spre uşă.

Ea trecu înaintea lui repede şi cînd ajunseră pe prag, i se atîrnă de grumaji :

— Cînd mai vii ?

— Cînd oi veni, aici oi fi.

O sărută repede şi plecă.

Ajunse în curte, fără să mai treacă prin cîrciumă, îşi chemă iapa, şuierînd uşor ; încălecă dintr-un salt şi, în trap uşor, porni pe drumul ţării, la deal, spre Reghin. Cînd părăsea ograda hanului, apucase a auzi o mierlă, fluierînd paşnic. Gîndi : „Am să-i trimet un galben, prin tată-său. Guba ăsta-i fecior vrednic". Curînd coti pe drumul ce l-ar fi scos la podul plutitor de la Glodeni, de nu l-ar fi părăsit, îndată după ce trecu de ultima casă, ieşind în luncă spre stînga.

4.

Îşi mînă iapa într-un buiestru strîns, fără să se grăbească prea tare, alegînd în luncă, locurile cu iarbă, să nu se audă prea departe tropotitul copitelor. N-ar fi fost nevoie. Oamenii cetei sale, cîţi se strînseseră pînă acum, prin grija lui Ispas, ar fi observat dacă s-ar fi găsit jandari prin apropiere şi ar fi lăsat semne, l-ar fi aşteptat ascuns vreunul, l-ar fi avertizat într-un fel oarecare ; se învăţase însă cu furişarea prudentă, care-i folosise şi cît fusese soldat, scoţîndu-l de multe ori din situaţii disperate, în care cei zgomotoşi se pierduseră singuri, ca nişte copii proşti.

Ar fi fost să rîdă, ca de o glumă nesărată... Acum se păzea şi el, cînd nu mai era nevoie, fiindcă intrase în plasa de pîndă prudentă a cetei sale, iar cînd se grăbise înfrigurat spre han, se mulţumise să-l lase pîndar pe Guba şi s-ar fi dus, desigur, şi dacă nu l-ar fi avut pe Guba la îndemînă, s-ar fi dus chiar de n-ar fi avut pe nimeni să păzească.

Nu se mînie imediat pe această nesocotință a lui, nimic rău nu se întîmplase deocamdată; ba cu un fel de satisfacție, gîndi: „Așa se vede că n-am îmbătrînit încă". Într-adevăr, parcă simțea nevoia să se bucure că mai este în stare să-și piardă mințile, așa, într-o clipă și să se vîre ca feciorașii cei necopți la loc închis și puțin cunoscut. Poate că se și bucură, întrucîtva, pentru că mai departe se gîndi, tot așa, cam prostește, tinerește, că ar putea s-o ia pe Maria de-acolo și s-o ducă undeva, într-o ascunzătoare, unde s-o țină, bine păzită, numai pentru el, să meargă din cînd în cînd la ea. Mai avusese el femei ascunse așa; fete furate de la părinți, femei fugite de la bărbatul lor. Era un vis și nu se mai potrivea, gîndi, pentru prima dată nemulțumit, sau poate nu tocmai nemulțumit, ci numai sîcîit că-i mai răsar prostii în minte. Pe Maria nu mai trebuie s-o fure, n-are de la cine s-o fure și n-are nici un rost s-o ia de acolo, de la han, că hanul îi mai trebuie, e bine așezat, aproape de oraș, aproape și de munte, pe-un drum de țară umblat, legat de alte drumuri umblate. Trebuia s-o lase acolo. „După cum se pare, repede mi-a căzut cu tronc... și repede am primit-o", gîndi cam iritat de astă dată. O crezuse dintr-o dată. Nici nu simțise cînd se topiseră toate îndoielile. Și în continuare, cu părere de rău, de loc bucuros, cumva cu ciudă, își spuse că măcar de acum înainte trebuie s-o pună la încercare pe Maria; fiindcă nu-i om pe pămîntul ăsta în care să te încrezi, pînă ce nu l-ai pus la încercare, și chiar de mai multe ori. Guba, poate și ceilalți copii ai lui Porumb, care dintre ei pot înțelege și pot fi învățați să tacă și să vadă, Porumb însuși, chiar și Roza, oricît i-ar fi de frică și oricît ar tremura, să nu piardă din ochi hanul și să n-o piardă din ochi pe hangiță, să afle cine trece pe acolo și poposește și cît timp poposește și cu cine vorbește și ce spune fiecare dintre cei care ospătează la han. Porumb era bun pentru treaba asta și știa cum să-și găsească ajutoare printre cei de un neam cu el.

Cînd ajunse la vadul Curtenilor, răsărea luna, roșie, dintr-o zare prăfuită. Mai avea să treacă poate o jumătate de ceas pînă să dea lumină destulă, să se vadă. Apa, înaintea lui, era neagră, cu sclipiri stinse, de plumb.

Malul celălalt era îngropat în beznă, te dureau ochii dacă te uitai prea mult într-acolo.

Pînă să-și mîie iapa în vad, Vălean se opri s-asculte. Nu se auzea decît vuietul rostogolit al rîului. Vînt nu bătea. Noaptea înțepenise parcă, năclăită în zăpușeală.

Vălean plecase vesel de la han și mulțumit, ca orice bărbat care lasă în urma lui o femeie dornică să mai fie iubită. Acum nu mai era vesel. Bucuria îi tot scăzuse, o dată cu gîndurile care se adunaseră, unul cîte unul, încet și furișat, cu un fel de dușmănie.

Trecea prin vad, lăsîndu-se în voia Vilmei, în dibăcia și instinctul ei. Pînă cînd ea mergea liniștită, alegînd cu grijă locurile unde-și așeza copitele, el putea să se gîndească nestingherit la toate cîte fuseseră făcute și la cele care mai rămîneau de făcut.

Și gîndindu-se astfel, se și miră că nu se bucură, că se simte nemulțumit, cînd n-avea motive de nemulțumire; lucrul lui, pentru care dezertase de la husari, începuse bine, ba și cu unele surprize plăcute. Poate prea ușor se întîmplase, cît se întîmplase pînă acum, s-ar zice că avusese noroc de astă dată, iar el nu credea în noroc.

De cîteva ori, Vilma alunecă pe pietrele alunecoase din vad și se încordă sforăind, trezindu-l pe Vălean din gîndurile sale. O liniști, vorbindu-i ca unui prieten bun și vorbindu-i parcă se mai opăci el însuși. „Lasă, își spuse. Nu-mi trebuie noroc. Să nu fiu prost. Asta-mi trebuie. Să nu mă-mbăt de cap. Să-mi văd de treaba mea..." Și mai departe, parcă s-ar fi certat cu cineva, gîndi că nu norocul lui îi adusese pe Frîncu și pe Stoica, fusese un plan, țesut în ceasuri multe, cu grijă; nu norocul i-l păstrase pe Indrei și nici pe Copăcean, nici pe ceilalți, pe care mai avea să-i caute în zilele următoare, cîți i-or fi rămas credincioși, nu norocul lui îi ținuse, ci norocul lor. Se gîndi că pe vreo doi-trei, care locuiau pe-aproape, mai avea timp să-i ia pe neașteptate. Pe urmă, știrea are să se răspîndească, au să afle toți că Vălean a trecut pe aici. Unii aveau să-l aștepte, alții poate nu și, dacă n-aveau să se ascundă bine, vor trebui să moară.

Poate de-aceea era nemulţumit, îşi spuse, fiindcă nu ştia tot. Încă nu avuses timp să afle tot.

Ieşi din apă pe celălalt mal şi trecu drumul, oprindu-se după ce pătrunse în pădure. Era linişte. Un foşnet moale, mai mult simţit decît auzit, apăsa o dată cu aerul mocnit ; vîntul nu bătea şi simţeai că te înăbuşi. Vălean îndemnă iapa, care porni la pas pe coastă la deal, pipăindu-şi cu băgare de seamă drumul printre copaci. Cînd ajunse sus pe platou, luna se înălţase destul ca să se poată vedea. De aici încolo era şes şi iapa trecu singură într-un trap egal, fără să aştepte vreun semn de la stăpînul ei, pricepîndu-l, ea ştia cum, că se grăbeşte.

5.

Intrînd în pădure, încă de jos, din drumul Curtenilor, Vălean auzise cucuveaua, dar nu se oprise. Acum, cînd s-apropia de marginea pădurii, o auzi iarăşi, ţipînd în stînga lui. Erau santinelele sale, nu dormeau şi anunţau de la unul la celălalt că s-apropie cineva de locurile lor.

Cînd să iasă în poiana cea mare, auzi un strigăt :

— Cine eşti, mă, ăla care vii ?

Şi îndată se trezi strîns la mijloc între doi călăreţi.

— Stai mai cătinel, spuse unul dintre ei, să te vedem cine eşti.

Şi s-aplecă s-apuce frîul iepei.

Vălean strînse din genunchi şi o îmboldi cu botul cizmelor în pîntece, un semn pe care Vilma îl cunoştea. Fornăind urît, sări dînd îndărăt, mişcare anevoioasă pentru un cal, şi tocmai de aceea îi surprinse pe cei doi flăcăi. Pînă să se întoarcă cu caii lor neînvăţaţi, Vălean sta cu cele două pistoale îndreptate spre ei. Le spuse rîzînd :

— Aş fi avut vreme să vă găuresc scăfîrliile de cîte două ori la fiecare...

— Vălean !

Rîseră şi ei, încurcaţi.

— Nu te juca, Vălene, cu noi, că uşor se poate întîmpla o poznă, mai mormăi unul.

— Da' mişcarea asta nu strică s-o ştim şi noi, adăugă cu admiraţie celălalt, care se pare era mai vesel din fire.

Vălean îi lăsă pe cei doi feciori la locurile lor de pîndă şi îndemnînd-o pe Vilma ajunse curînd la stînă, unde-l împresurară cîinii lătrînd. Apăru baciul Creţu şi-i risipi, înjurîndu-i. Vălean descălecă şi-i întinse mîna :

— Bine te-am găsit, baciule.

— Bine-ai venit, fiule ! Te-am aşteptat cam mult...

— Cît a fost nevoie. Copăcean a venit ?

— E-aici.

Baciul arătă, cu un gest scurt, în spate, spre focul din marginea pădurii, care nu se stinsese.

— Bine, spuse Vălean. Ştirbu ce face ?

— Visează, dacă o fi adormit. L-am dus în casă şi i-am dat pat.

— Bine. Nu-l trezi încă, dacă a adormit.

Între timp desfăcuse şaua de pe iapă şi-i scosese zăbalele, lăsîndu-i numai pătura pe spate, şi o mînă să pască. Iapa însă nu plecă. Rămase în spatele lui, îmboldindu-l uşurel cu fruntea.

— Aha ! rîse Vălean.

Căută într-unul din buzunarele şerparului, scoase bucata de zahăr cuvenită şi i-o dădu. Mulţumită, Vilma se îndepărtă încet, ronţăind zgomotos.

Vălean s-apropie de foc şi-l strigă pe Copăcean, care aţipise, lungit pe iarbă printre ceilalţi. Copăcean tresări şi se frecă la ochi, buimac. Înţelese pe urmă unde se află şi-l recunoscu şi pe Vălean. Se ridică domol şi se apropie cu paşi mici. „S-a îngrăşat, gîndi Vălean, ori poate numai s-a împlinit în trup. O fi nevastă-sa mai lăsătoare şi nu-l cere prea des la dragoste. Nici n-a fost el prea pofticios de muiere, niciodată. Banii i-au plăcut şi traiul larg. Avere a dorit să-şi facă. Încă de-atunci începuse a şi-o strînge. Dar nu singur, din truda lui. Asta nu trebuia lăsat s-o uite. Am să-i aduc aminte cum a fost," îşi spune şi-l chemă mai la o parte, unde ceilalţi nu puteau să audă ceea ce aveau ei să vorbească.

— Te-ai gîndit, Copăcene ? Ai zis să te mai las, să te gîndeşti, să te socoteşti, să nu te iau repede. Te-am lăsat. Ai avut vreme destulă...

— M-am gîndit.

— Te-ai hotărît într-un fel oarecare ?

— M-am hotărît.

— Spune-mi şi mie cum te-ai hotărît, că vreau să ştiu şi eu ce-i în capul tău.

— Mi-eşti stăpîn. Dacă nu vrei să-mi dai drumul, înseamnă că trebuie să mă supun. Asta m-am hotărît.

— Da' nu cu voie bună.

— Nu.

— Nu te bucuri că mă vezi iară.

— Ba mă bucur că te văd şi că ai scăpat viu, da' nu mă bucur că trebuie să ies iar la tîlhărit.

— Poate că te gîndeşti să scapi. Să fugi într-un fel oarecare.

— Nu mă gîndesc să fug. Ţi-am jurat. Şi mă şi tem de tine. Ştiu că n-ai milă.

— Poate că n-am milă pentru oricine. Am numai puţină şi-o ţin pentru prieteni. Iar tu, dacă mi-eşti prieten, n-ai de ce să te temi...

Vălean aşteptă un răspuns. Copăcean însă tăcea încruntat. „De loc nu-i vesel, gîndi Vălean. Trebuie să-mi spună şi mie de ce." Continuă :

— Ţi-am fost doar om de bine, dacă n-ai uitat cumva.

— N-am uitat.

Vălean s-apropie şi mai mult, încît îi vorbea acuma parcă la ureche, dar nu atît pentru ca să fie auzit mai bine, cît să vadă mai desluşit, cît se putea prin noaptea bătută de lună, acolo sub fag, faţa lui Copăcean. Ştia că sînt oameni, născuţi şi rămaşi să fie mîndri, cărora nu le place să le aminteşti că ţi-s datori cu recunoştinţă ; nu uită de un bine ce li s-a făcut şi îşi plătesc datoria, dar nu le place să li se amintească, vor să fie lăsaţi să se gîndească singuri la asta ; şi chiar de-aceea insistă Vălean, fiindcă era şi Copăcean dintre aceia mîndri şi băţoşi, şi voia să-i mai moaie puţin mîndria :

— Poate că ai uitat. Omul nu ţine minte chiar tot ce i s-a întîmplat. Poate nu de tot, dar aşa un pic, ai uitat. Cui îi place să se tot gîndească într-una c-a stat

la pămînt odată şi a scăpat numai pentru că a venit altul să-l scape ? Doar doisprezece ani au trecut de-atunci de cînd te-am scos din jug, unde te vîrîse işpanul grofului din Şamşud. Şi mîinile şi picioarele ţi le-a prins în jug, şi grumazul. Şedeai acolo neputincios şi fleşcăit ca o traistă goală şi nici să te mişti nu puteai. Umblau muştele pe obrazul tău şi pe gură, îţi intrau în ochi şi-n nări. Te-a legat acolo, fiindcă nu l-ai ascultat, nu te-ai dus la coasă unde te trimisese el, unde-ar fi fost să stai două zile şi două nopţi, iar el ar fi avut vreme să treacă pe la nevastă-ta cealaltă, nu asta de-acum. Şi-am venit eu cu oamenii mei şi am izbit curtea grofului şi-am pus foc după aceea, şi pe tine te-am scos din jug. Şi-ai zis că mergi cu mine pînă la capătul pămîntului şi mă slujeşti, pînă mori, dacă ţi-l dau pe işpan pe mîna ta. Şi ţi l-am dat şi i-ai tăiat frumos gîtlejul. Şi-ai înjunghiat-o şi pe muiere, că-l primise de bună voie pe işpan.

— N-am uitat, Vălene, spuse Copăcean mohorît. Un lucru ca ăsta nu se uită cît trăieşti. Doar ai putut să vezi că n-am uitat.

— Numai de aceea ţi-am spus, ca să ştii că dacă-i vorba să te temi de cineva, nu-s numai eu acela. Încă s-ar mai putea afla că nu te cheamă Copăcean, că ăsta-i un nume pe care eu ţi l-am dat.

— N-am uitat nici că mi-eşti naş... De alta mă tem eu. Femeia mea nu ştie nimic. Nici ce-a fost, nici ce este acum.

— Tu nu i-ai spus ?

— Nu i-am spus. Şi nici nu ştiu de i-oi spune prea curînd.

— Femeia ta nu te iubeşte ?

— Eu aşa cred că mă iubeşte.

— Chiar te iubeşte, ori crezi numai tu aşa ?

— Le femei nu poţi să ştii niciodată ce au în inima lor. Ele spun mai uşor vorbele de dragoste şi mai uşor le uită.

— Aşa o fi cum zici. Da' cînd te-ai însurat, nu m-ai întrebat şi nici acum nu mă amestec. Gîndesc numai că a doua oară ai fost mai cu băgare de seamă... Alt-

ceva aveam eu cu tine... Tu cum ai intrat sîmbriaş la grofu' ăsta de-aici ?

— Cu anul.

— Şi-i bună slujba ?

— Bună. Umblu pădurile şi caut urmele şi-l duc apoi pe el şi pe prietenii lui pe-acolo pe unde se ţin fiarele. Dacă-mpuşcă trei-patru tauri de cerb şi doi-trei urşi, nu-şi mai încape în piele. Cînd face ospeţe cu domnărie multă, eu trebuie s-aduc ţapi şi capre şi porci, după cum îi găsesc şi, cînd nu se poate, măcar iepuri... Nu-i grea slujbă. M-ajung.

— Eşti un om cu minte, Copăcene. Păcat ar fi să fugi de mine. Da' eu aşa zic, să fugi.

Copăcean nu credea ori nu înţelegea. Pălise aşa de tare, încît observă şi Vălean, prin umbra lăsată de fag, şi-acum nu se mai uita de aproape la el.

— Eu aşa zic. Să fugi. Să cauţi să-ţi pierzi urma. Nevestei să-i spui că ţi-i teamă de mine, să nu te caut cumva şi să te găsesc. Nu acum. Mai încolo, după ce s-o auzi că am ieşit iar la drum. O să afli tu cînd îi momentul. Îi spui tu ceva, să înţeleagă oarecum, că nu eşti prost ; da' asta-i spui numai ei. Grofului ăsta, care ţi-i stăpîn acum, îi spui să-şi caute alt om în locul tău, că nu mai poţi sta în slujbă la el şi în anul care vine, că ai alte gînduri, că vrei cîştig mai mare, ca să-ţi fie mai uşor la bătrîneţe. Casa şi pămîntul le vinzi. Cumperi în altă parte. Poate o crîşmă la oraş, mai la margine, ori un han la vreo răspîntie bună. Ai să vezi. Pînă la iarnă ai vreme să cauţi un loc bun unde să te aşezi, să te găsesc uşor cînd oi avea nevoie. Are să te ajute şi Ispas, dacă singur n-ai să te poţi descurca... Dacă n-au să-ţi ajungă banii, ai să-i spui tot lui Ispas şi-ai să capeţi cîţi au să-ţi trebuiască...

— Aşa am să fac, Vălene, cum zici.

Nu se bucura însă. Glasul lui sunase supus, dar cumva întunecat.

— Oriunde ai să fii, să aştepţi veşti de la mine şi să fii pregătit. N-are să-ţi pară rău, dacă mă slujeşti bine şi nu mă înşeli... Şi-acum hai să auzim ce ne mai spune Ştirbu ?

IV.

1.

Ştirbu se trezi numai cînd intră Vălean, urmat de Copăcean şi Creţu.

Odaia era destul de mare. S-aflau acolo două paturi, aşternute cu blănuri de oaie şi ţoluri miţoase mocăneşti, cu perne îndesate cu lînă. Era şi o masă lungă din scînduri de brad, cam slinoasă, fiindcă se mîncase pe ea şi nu fusese spălată poate niciodată. De o parte şi de alta a mesei erau două laviţe şi încă una, de-a lungul unui perete. Scaun nu era decît unul, în capul mesei. Un opaiţ de lut cu feştila muiată-n seu pîlpîia chinuit pe-o policioară, într-un ungher ; se putea însă vedea destul de bine în lumina lui tremurată.

Era o căldură îmbîcsită şi puţea a piele de oaie, a seu, a obiele, a sudoare de om, a fum de tutun înăcrit de vechi.

Ştirbu nu se dezbrăcase. Voise poate să se păstreze treaz. Răzbit însă de oboseală şi de gînduri se întinsese de-a curmezişul pe patul aşezat în dreptul ferestrei, lăsîndu-şi picioarele să-i atîrne peste margine, pînă la pămînt şi îl furase somnul. Poate visase ceva, ori dibuise vreun plan care-i da speranţe sau ştia numai să se prefacă ; ridicîndu-se în şezut privi calm la Vălean care, oprit în faţa lui, îl întrebă paşnic :

— Ce-i ştirbule ? Te-am trezit ?

Nu-i răspunse imediat. Parc-ar fi trebuit să se gîndească puţin pînă să-şi dea seama dacă dormise sau ba. Mormăi apoi fără nici un chef :

— Nu m-ai trezit, că nu dormeam chiar. Numai cît aţipisem...

— Adică nu dormeai chiar... Poate că tu mă aşteptai pe mine şi eu am întîrziat...

Îi părea rău, își cerea iertare că-l supărase, asta s-ar fi putut înțelege, după cum îi suna glasul. Ce-a înțeles Știrbu nu se știe. El tăcea.

Vălean se așeză pe celălalt pat, spunîndu-le însoțitorilor săi :

— Ședeți și voi, nu stați în picioare, că nu-i el domn așa de mare, nu-i nici popă, nici notăraș, îi hangiu la Dumbrăvioara și mai înainte a fost și el hoț ca noi...

Era și o undă de ironie, dar mai mult bunăvoință, o glumă de prieteni, însă Știrbu ori că n-o simțise ori că puțin se sinchisea de ea. Privea, de astă dată, la Copăcean cumva supărat, cu un fel de ciudă, neputincioasă, întîrziată, dar rea și cu venin. Zise mai mult explicîndu-și sie însuși :

— Adică și tu ești de-ai lui Vălean...

— N-ai știut ! exclamă surprins Vălean și continuă mîhnit : N-aș fi crezut că nu știi... Tu de ce nu i-ai spus, mă Copăcene, că ții pe undeva trei mii de galbeni turcești și că aștepți să vin să mi-i dai ? Că doar ți-am dat de veste că vin curînd... Drept, că nici tu n-ai știut că Știrbu și cu mine sîntem legați.

Copăcean știa că întrebarea, măcar că-i fusese adresată, nu era pentru el. Nu știa ce legături anume fuseseră între Vălean și Știrbu. Nici de ce se dușmănesc. Abia azi aflase și el că a fost o poveste la mijloc, și numai urîtă a putut să fie, judecînd după cum fusese capturat hangiul, pe care el nu-l cunoscuse decît așa — cu barbă și pipă, aducînd vin la masă, habar n-avusese că fusese cîndva lotru de pădure. Se uita la el mai mult curios. I se părea curajos și calm și numai puțin îndărătnic, puțin mînios, ca orice bărbat demn, tulburat din treburile sale, fără să fie întrebat dacă vrea sau nu. Gîndi, aproape cu milă, că n-o să reziste el mult în dîca lui, că are să-l îndoaie și pe el Vălean, cum mai îndoise și pe alții și-i făcuse să tremure. Ca vîrstă, era și cu zece ani mai mare decît Vălean și chiar așa cum sta șezînd pe pat se vedea că-i înalt măcar de-un stînjen.

Vălean, mai subțiratec și mai scund, era în fața lui ca un cocoș în fața unui dulău morocănos. Era și Vălean bărbat ajuns, dar părul tuns scurt, țepos deasupra frunții, cum se cerea la cătanele nemțești, îl mai întinerea — și dacă n-apucai să-i vezi încruntarea dintre sprîncene, rămasă acolo neschimbat și negura din ochi care nu se mai lumina parcă niciodată, ci te uitai la trupul lui șerpesc și neastîmpărat, puteai să-l crezi un băietandru, gata mereu să se încaiere, din lipsă de altceva mai bun.

— Nu ți-a spus nimeni că am să vin iar, de-aia te-ai speriat miercuri cînd m-ai văzut la crîșmă la tine și te-ai dus ca vîntul, de-a trebuit să trimit oameni după tine, continuă Vălean, după ce înțelese că Știrbu n-are de gînd să primească jocul în care-l îmbia, că nu se lasă atras, n-are încredere, își cunoaște omul și de aceea tace, așteaptă, poate din prudență sau de frică sau poate mai speră că are să scape... Nici nu ți-a venit să crezi că-s eu, cînd m-ai văzut, pînă nu mi-ai auzit glasul. Ai tot gîndit și tu, cum au gîndit și alții că m-am prăpădit pe undeva, dacă nu ți-am trimis nici o veste că trăiesc și-s bine și sănătos... Da' uite că nu m-am prăpădit pe acolo pe unde am umblat, fără voia mea, tot printre străini, mai mult singur și fără prietenii mei. Și mi s-a făcut dor de prietenii mei și de locurile mele și am venit... Ce zici tu de asta, Știrbule ?... Ar trebui să te bucuri c-am venit, că doar de cînd nu ne-am mai întîlnit noi doi ?

Știrbu continua să-l pîndească tăcut pe Vălean, care nu se arăta grăbit și nici supărat nu părea. După glas, doar puțin trist, cum se întîmplă în astfel de prilejuri, anii au trecut și prietenii se întîlnesc mai bătrîni și își aduc aminte că au fost tineri cîndva...

— Unde ne-am și despărțit noi, Știrbule, acum zece ani ?

— Nu mai țin minte.

— Nu mai ții minte. Ai uitat. Se poate. Doar îs zece ani de-atunci. Nu-i un ceas. Nici o zi. Îi vreme... Mulți au murit de-atunci, da' noi n-am murit, am rămas. Am îmbătrînit, da' nu mult, numai un pic. Da' zic eu, ție nici nu-ți pasă. Traiul ți-a fost lesne, nevasta ți-i tînără și frumoasă. Nici slujnica nu-i bătrînă... N-ai stat tu să numeri zilele și nopțile și ceasurile cîteodată. De ce să nu uiți ce nu vrei să-ți amintești ?... Eu n-am

uitat, Știrbule. Dacă vrei, îți și spun. La Sărățel ne-am despărțit, la moara lui Dragotă. Toamna era. După sfinții Mihail și Gavril. Se făcuse frig și umezeală. Parcă și fulguia un pic, da' nu rămînea nimic. Se topea. Era tină mare. Le dădusem drumul la oameni să se risipească pe unde au adăpost, pe care numai ei să-l știe, fiecare numai pe al său, și eu. Să știu de unde să-i adun primăvara. Cam așa făceam cînd s-apropia iarna, ne trăgeam pe la locuri de liniște știute numai de noi... Și atunci ne grăbeam mai tare ca-n alte dăți, că ne strîmtorise măritul domn Telegdi cu jandarii lui și noi am zis că-i mai bine să nu ne găsească... Da' auzi, mă Știrbule, ce mai face măritul domn Telegdi ?

— De unde să știu eu ce face măritul domn Telegdi ?

Pe fața lui Vălean s-așternu părerea de rău ca o umbră care-l întunecă.

— Gîndeam că știi, de aceea te-am întrebat... Aș fi vrut să aflu și eu ce mai face măritul domn Telegdi... Pe cine să-l fi întrebat ? Doar pe un prieten al măriei sale, că numai prietenii știu unul de celălalt, oricînd îi întrebi.

— Nu mi-i prieten. Nu-l cunosc. Nu mă cunoaște. Caută pe altul să-l întrebi, dacă vrei să știi ce mai face.

— Așa o fi cum zici, și atunci nu ți-i prieten. Că ar fi și greu, un domn ca el și un hangiu să fie prieteni... Ar fi trebuit să-mi dau seama și să nu vorbesc pe negîndite ca o cumătră proastă... Da. Poate că altfel sînteți legați voi, că și altfel pot să fie legați niște oameni, nu numai ca prieteni...

Și iarăși glasul lui era molcomit de părere de rău ; își cerea iertare pentru o jignire fără voie...

— ...Da. La Dragotă ne-am despărțit. Pe tine te-am trimis înainte, că trebuia pînă-n seară s-ajungi la Sîntu, iar eu am mai rămas, cu Stan eram, cu Iova și cu Orza cei mai buni din oamenii mei. Voiam să trecem în țară. Am luat cu noi bani mulți, să ne ajungă. Aveam de gînd să cumpărăm, acolo în țară, o moară și un pămînt cu pădure. Le și găsiserăm și lăsaserăm arvună. Era un loc bun, unde ne puteam aciui oricînd... După un timp am pornit și noi la drum și la Herina vedem că tu te întorci. Ziceai că nu ți-i la îndemînă să mergi singur

atîta drum, pînă la Sîntu, că singur ți-i nu știu cum, urît, că ai bani la tine... Aveai, bun înțeles, ca și ceilalți, nu numai banii tăi, partea ta, care ți se cuvenea după lucrul din vara aceea, mai aveai și alții, pe care ți-i dădusem eu să-i îngropi într-un loc.... Și-ai zis să mergem împreună măcar pînă la Lunca. Eu te-am crezut și te-au crezut și ortacii mei, că era de crezut să-ți fie frică la un drum așa de lung, singur și cu bani la tine... Da' de Dragotă ce mai știi ?

— Ce să știu eu de Dragotă ? N-am mai fost pe-acolo de-atunci.

— N-ai mai fost ?

— N-am mai fost.

— Da. Poate că am să te cred, așa cum te-am mai crezut și altă dată, că tu ești norocos. Așa zic unii că ai găsit o comoară. Ai găsit, mă ? Chiar ai găsit o comoară ?

Știrbu se uită urît la Vălean. I se păruse că înțelege și blîndețea și tristețea lui prefăcută ; își amintise de o toană de-a lui, care-i căşuna uneori din sfînt senin, alteori cînd se supăra pe careva ; să-și bată joc, se mînia fiindcă nu fusese ascultat sau vreun plan de-al lui fusese zădărnicit, și în loc să se înfurie și să înjure, în loc să se repeadă cu pumnul, își bătea joc, se prefăcea blînd și bun și nu se știa niciodată ce avea să urmeze, moartea sau altă pedeapsă sau nimic, iertarea — fiindcă oricît de nemilos și de rău era Vălean, uneori ierta, avea momente de bunătate și dărnicie. Și acum, la asta se gîndise Știrbu, că Vălean vrea să-l omoare, cum se gîndise și cînd fusese prins și după aceea de cîteva ori, și se uitase urît, nu se putuse stăpîni, fiindcă iarăși se speriase și imediat îi păruse rău, cînd își amintise că pe unii Vălean îi iertase sau numai îi alungase. Și se gîndi că poate Vălean nu știe chiar tot ce se întîmplase și cum se întîmplase atunci și l-a prins numai pentru banii pe care-i lăsase în grija lui și poate are de gînd să mai ia și din cei pe care-i agonisise între timp și atunci el mai poate scăpa cu viață, chiar dacă dă jumătate din averea lui, că toată n-o dă, Vălean n-are de unde să știe tot ce a strîns el în zece ani care au trecut.

— Şi-am mers împreună cu tine, continuă Vălean, fără să mai aştepte răspunsul lui Ştirbu, şi ne-am oprit la Dipşa, să dormim. Aveam o gazdă bună acolo. Pe văduva lui Ciru, Anica. Nici măcar oamenii mei nu ştiau toţi de ea. Nici tu nu ştiuseşi pînă atunci. Numai aceia trei care erau cu mine ştiau şi încă unul care nu era cu noi, dar trebuia să ne găsească a doua zi. Trebuia s-aducă nişte bani şi el, dintr-un loc, unde-i ţinuse ascunşi pentru mine. Da' n-avea să ne mai găsească... Şi cînd am ajuns noi la Anica, pe sub seară, ocolind dinspre cîmp, am găsit casa încălzită; ne aştepta, ştia că o să venim, îi trimiseserăm vorbă ; şi era şi mîncarea gata, şi vinul pe masă şi-am zis eu să nu bem, poate cîte-o ulcică aşa de sete, că sîntem la drum. Şi nici n-am băut. Am mîncat bine, eram flămînzi şi înfriguraţi şi vin am băut numai cîte o ulcică, iar tu parcă n-ai băut nici o picătură. Şi-am şi adormit îndată, de parc-am fi fost descîntaţi şi poate că am şi fost descîntaţi, că dimineaţa, nici ziua nu se făcuse încă, ne-am trezit gata legaţi, cu jandarii peste noi în casă. Nici cîinii n-au lătrat, nici noi n-am simţit nimic. Nici Anica n-a simţit nimic. Ea nici nu s-a trezit. Adormise pe veci, cu gîtlejul tăiat. Mă, cine-a omorît-o pe Anica, tu ori jandarii ?

— N-am omorît-o eu, spuse repede Ştirbu şi era speriat.

— Să zicem că-i aşa. Acum tot una-i, că numai oasele or fi rămas din ea. Da' tu cum de-ai scăpat atunci, de nu te-au prins şi pe tine jandarii ?

— Am fugit.

— Cum dracu ai fugit, că erau pe puţin douăzeci de jandari ?

— Chiar de-aia am fugit, că erau mulţi.

— Pe noi de ce nu ne-ai trezit ?

— N-am mai avut vreme să mai intru în casă. I-am văzut pe jandari la poartă şi am fugit.

— Da' tu unde erai, cînd i-ai văzut pe jandari la poartă ?

— Am fost ieşit şi eu să mă piş.

— Aha ! Uite că n-ai uitat chiar tot. Cîte ceva îţi mai aduci aminte. Şi ţi-a venit să ieşi tocmai cînd a

trebuit, cînd jandarii erau la poartă, de-ai avut vreme să fugi, măcar tu să scapi. Am zis eu că eşti norocos.

La sfîrşit, glasul lui Vălean se subţiase şi tremurase sugrumat. Sunase un fior de cruzime, pe care toţi cîţi trăiseră aproape de el i-l cunoşteau. Îl recunoscu şi Ştirbu şi tresărind îngăimă :

— Ce-ai de gînd cu mine ?

Vălean se ridică domol. Era palid. Gura i se strîmbase ca de-un efort care te încordează, o clipă numai înainte de a te repezi să loveşti.

Ştirbu izbucni dînd să se ridice :

— De ce vrei să mă omori ?

Vălean îl privi pieziş, nedumerit cumva şi cu dispreţ :

— Şăzi la locul tău... Cine ţi-a spus că vreau să te omor ?... Ce mi-ai făcut tu, ca să te omor ? Sau ce, ai auzit tu că l-am omorît pe careva, dacă nu mi-a făcut nimic ? Da' ce-s eu, işpan ?

Era iarăşi calm. Vorbise potolit, moale, ca înainte de somn. Se întoarse spre Creţu, continuînd :

— Eu mă duc să mînc. Mi-i cam foame. Voi mai ţineţi-l de vorbă, să nu adoarmă şi-apoi să-l speriu cînd m-oi întoarce.

2.

Nu-i era foame de loc. Nu să mănînce ieşise. Mergînd repede, la început, înaintă destul de departe prin poiana întinsă de abia-i vedeai marginea cealaltă. Puteai să crezi că eşti într-o cîmpie. În lumina lunii, iarba părea neagră, foşnea sub paşi, uşor umezită de rouă.

Era nemulţumit. De-aceea ieşise, să mai răsufle. Aşteptase zece ani să se întîlnească cu Ştirbu şi se gîndise mereu cum are să fie. Şi veninul se tot adunase şi-l tot strecurase, tot numai singur, în sine, fără să-i destăinuiască nimănui, şi se învîrtoşase în el, ca smoala, ca o rană veche care s-a închis, de nici nu-l mai durea, ci numai o ştia acolo şi nu putea să uite că-i acolo. Crezuse că are să-l gîtuie, să-l omoare repede, să nu piardă vreme multă cu el, că mai avea şi alte lucruri

de făcut. Și deodată, cumva, nu-i venise la îndemînă, se întîmplase totul altfel decît plănuise el. Îi era și greață și scîrbă. Ar fi dorit să se arunce în șa, să galopeze vreun sfert de ceas, să se stîmpere și să se limpezească în aerul proaspăt de noapte. N-o găsi însă pe Vilma și nu voi s-o fluiere, să nu alarmeze străjile — care-ar fi putut crede că-i altceva.

Mergînd așa, depărtîndu-se de stînă, grăbit, înverșunat, gîndi la un moment dat: „N-am să-l omor deodată..."

Se întoarse apoi și mai era încă nemulțumit, sîcîit de starea lui mocnită, tulbure; era ca o mîzgă lipicioasă de care nu se putea curăți. Chiar gîndi într-o străfulgerare: „Mai bine i-l dădeam lui Ispas, să facă orice-ar fi vrut cu el, iar eu să-mi văd de celelalte..." Și imediat, ca un răspuns: „Ba încă nu... Altfel trebuie..."

Coti spre focul în jurul căruia dormeau grămădiți pe iarbă o parte dintre oamenii lui. Se gîndi că nu-i cunoștea pe toți, doar pe cîțiva bine, care fuseseră flăcăi atunci cînd el căzuse în capcană și acum erau bărbați ajunși; îl așteptaseră unii, care pe unde își găsise un adăpost, și nu toți cîți fuseseră, mai pieriseră dintre ei sau se rostuiseră la viața pașnică; pe cei mai tineri îi năimise Ispas, păreau de ispravă și mai avea să vadă el, mai era destulă vreme să-i cunoască și să-i aleagă.

Era și Porumb, acolo, lîngă foc, dar nu dormea. Ședea cu picioarele încrucișate sub el și bolborosea ceva, supărat parcă, rugîndu-se parcă, nu puteai ști; privea țintă între flăcările abia pîlpîite și bolborosea, legănîndu-se încet înainte și înapoi.

Venind fără zgomot, ca umbra, Vălean se opri aproape de el, urmărindu-i curios mișcările și încercînd să prindă măcar un cuvînt din bolboroseala lui, fără să reușească. Acum, Porumb era îmbrăcat așa cum se purtau țiganii mai avuți pe vremea aceea: șalvari largi de catifea și cizme de iuft moale, cu tureac scurt, cămașă de mătase, cu poala pînă la genunchi, revărsată peste șalvari și lăibărel ușor, tot de catifea, cu nasturi de argint sau poate numai argintați, sclipind frumos însă. Părul negru, pieptănat și uns, îi ajungea pe umeri.

— Ce-i cu tine, Prorumbe?

Țiganul își întoarse puțin capul, privindu-l peste umăr, fără să tresară. Răspunse liniștit:

— Stau și eu, Vălene, și mă gîndesc.

— Cum te gîndești, că parc-ai vorbi cu cineva, parcă te-ai certa ori ce știu eu.

— Așa mă gîndesc eu, cînd îmi vine să mă gîndesc. Stau și mă uit, cum e-acum, în foc, da' cînd îs acasă, mă uit la perete ori chiar la un bolovan, ori la nicovală, după cum se nimerește, da' nici nu mă mai uit la foc, mă uit la *ăla* care-i acolo, care tot *eu* sînt și vorbesc cu *el*.

— Și ce vorbești acum cu *ăla* care ești tu?

— D-apoi ce să vorbesc? Am ce. Îi spun: S-a întors Vălean. Zece ani n-am auzit de numele lui și acum s-a întors. Nu s-a prăpădit pe-acolo pe unde a fost dus, prin străini. S-a întors. Și *el* zice: Nu cumva-ți pare rău că s-a întors, că a scăpat teafăr ca un măr care-i încă pe creangă și se coace și s-a întors la locurile lui? Și-i răspund *eu*: De ce să-mi pară rău? Îmi pare bine că s-a întors, că-i viu și s-a întors. Și *el* mă întreabă: Atunci de ce ești necăjit, dacă zici că-ți pare bine? Și *eu* îi spun: Nu-s necăjit de-aia că s-a întors, că mie mi-a fost om bun și numai bine mi-a făcut. Apoi atunci de ce ești necăjit, mă întreabă iar *ăla*. De-aia, zic *eu*, că Vălean își adună ceata, Ispas și Copăcean au și venit, și-a venit și Fidileș, și-au venit și alții noi, și iarăși iese la tîlhărit. Și *el* zice atunci: Ce-ai vrea tu să facă un lotru ca el? Nu poate să facă altfel, spun *eu*, că asta-i soarta lui și ăsta-i blestemul lui și numai așa poate trăi el, numai așa se simte el om și bărbat și mulțumit. Și bine face ce face, ia de la cei care au prea mult și agonisesc prea ușor și de oamenii săraci nu se atinge și-i apără și i-i milă de ei, cum și de mine i-a fost milă. Și iar zice *ăla*: Și acum ce vrei tu de la el și-i răspund: Nimic nu vreau, că mi-i stăpîn și-s om de-al lui și eu, din ceata lui și trebuie să-l ascult. Poate de-aia ești necăjit, zice *el*, că trebuie să-l asculți. Poate că de-aia, zic *eu* — da' poate că nu de-aceea, poate numai pentru că nu știu ce are să-mi poruncească să fac. Da' *el* spune: Ce crezi tu că are să-ți poruncească și tu te temi *de aia*? Poate-mi poruncește, spun *eu*, să omor pe cineva, un om care trebuie să fie

omorît. Doar ai mai omorît oameni, zice *el*. Am omorît, zic *eu*, doi. Mi-a poruncit să-i omor, că erau nişte netrebnici, şi i-am omorît. Şi-atunci ce-ţi pasă, zice *el*, dacă erau nişte netrebnici. Îmi pasă, zic *eu*, că erau oameni, chiar dacă au fost nişte netrebnici, şi-au sîngerat, şi-i visez şi-acum cîteodată cînd dorm şi tremur tot cînd mă trezesc. Şi mi-i frică. Şi zice *el*: Da' atunci nu ţi-a fost frică ? Şi zic *eu* : Mi-a fost frică şi atunci, da' eram tînăr şi n-aveam şase copii şi-al şaptelea pe drum, n-aveam decît doi şi erau mici şi-i vedeam numai cînd dormeau, şi rar, şi glasul nu li-l cunoşteam, nici cum plîng nu ştiam...

— Tu, Porumbe, nu te mai gîndi. Culcă-te şi dormi şi nu mai visa prostii, spuse Vălean. Dimineaţă, pînă-n ziuă, ai să mergi acasă, să te culci lîngă Roza şi-ai să stai acolo s-aştepţi pînă te-oi chema iar.

Porumb rînji arătîndu-şi dinţii şi privind în sus la Vălean întrebă :

— Mă laşi să stau acasă ?

— Păi acasă, unde să stai în altă parte ? Ori poate vrei să te muţi la Viena ?

— Nu. Nu vreau să mă mut nicăiri. Şi ce-mi ceri să fac, dacă stau acasă şi nu merg cu tine, cu ceata ?

— Cînd oi avea lipsă de tine, ai să afli.

Chipul lucios şi negru al ţiganului, mai lucios parcă aşa pe întuneric, bătut numai dintr-o parte de răsfrîngerile blînde ale focului obosit, juca între bucurie şi frică, schimbîndu-se mereu dinspre rîs spre tristeţe şi-n ochii lui uleioşi se presimţeau lacrimile.

— De ce nu-mi spui, Vălene, ce-ai de gînd cu mine, ce vrei să-mi dai să fac ?

— Ceva am să-ţi spun. Vino ! zise Vălean, hotărîndu-se brusc şi-l îmboldi în umăr cu genunchiul, pornind apoi repede spre stînă.

Porumb ţîşni în picioare şi-l urmă de aproape, furişat fără zgomot. Cînd ajunseră lîngă stînă, Vălean se opri şi privi în jur.

— Vino mai aproape, că nu-mi place să strig... Cîţi ani are Clara, aşa o cheamă pe fie-ta cea mare ?

— Cincisprezece.

— No, bun. Are să intre slujnică la han, la văduva lui Ştirbu.

— L-ai omorît ? întrebă şuierat Porumb.

— Încă nu... Mai trăieşte.

— Da' ai să-l... ?

— Poate că n-am să-l omor eu... Poate are să moară el singur, de frică...

Şi mai mult pufni decît rîse, bucurîndu-se de o idee care atunci îi venise pe neaşteptate.

— Ai să vezi şi tu, mai adăugă, pufnind iarăşi... Pînă una, alta, Porumbe, asta-i partea ta. Clara intră slujnică acolo, lucră ce trebuie să lucre o slujnică de la han, ascultă şi priveşte, şi tot ce aude şi vede îţi spune ţie... Tu numai s-o înveţi cum să se păzească...

— Vălene, nu-i bine aşa, şopti gemînd Porumb. E-o copilă proastă care-şi mai face păpuşi din coceni de cucuruz şi cîrpe. Ce poate ea să înţeleagă ?

— Te temi că n-o să-şi ţină gura, nici dacă-i spui tu că-i primejdie ?

— E-o copilă, Vălene. E ca buruiana abia răsărită, nu poţi şti dacă are să scoată flori sau numai spini.

— Poate că ai dreptate. Gîndeam că seamănă cu maică-sa, Roza. Parcă cincisprezece ani avea cînd ai furat-o, şi nici nu te-a zgîriat măcar, şi nici nu i-a umblat gura, după aceea, cînd a aflat anumite lucruri. Da' poate că numai de dragul tău... Atunci are să fie slugă la han Guba...

Nu mai aşteptă răspunsul lui Porumb, care înleminise. Intră repede în stînă. Se grăbea iarăşi.

3.

Înăuntru îi găsi pe ceilalţi aşa cum îi lăsase. Tăceau posomorîţi şi un pic somnoroşi. Ştirbu pufăia din pipă, ghemuit peste gîndurile sale. Arăta un chip muncit, parcă mai îmbătrînise, parcă se mai înrăise. Frica pe care Vălean s-aştepta să i-o vadă pe faţă sau măcar în ochi

nu se arăta încă, nu răzbătuse deasupra, mai dospea pe dinăuntru, bine ascunsă şi încă stăpînită.

Vălean se aşeză de astă dată mai aproape de el, pe scaunul care se afla în capul mesei. Nu vorbi imediat. Mai aşteptă. Tăcerea apăsa, dar Vălean părea vesel. Apoi spuse tot aşa, paşnic, aproape prietenos, ca şi rîndul trecut, de-ai fi putut crede că-i pare rău de situaţia în care se găsea celălalt :

— No, Ştirbule, eu aş zice să ne socotim...

—Îs în mîna ta. Poţi face cu mine ce vrei.

— Am spus eu întotdeauna că nu eşti un om prost. Ai fi zis că-i bucuros de constatarea asta, că Ştirbu nu-i prost şi înţelege situaţia în care nimerise, că nu face greutăţi, s-a împăcat cu soarta, se supune. Ştirbu însă părea să fie de altă părere. Cu întunecată hotărîre, dureros cumva, suferind dar încă îndărătnic, încă decis să-şi ascundă bine frica, se grăbi să adauge :

— Banii ăia am să ţi-i dau. Am să ţi-i dau toţi. Da' şi tu să-mi dai drumul să mă duc.

— Cum ai zis ? Să-ţi dau drumul. Adică tu îmi dai banii şi eu să-ţi dau drumul ?... D-apoi aşa se vede că m-am grăbit şi prea devreme te-am lăudat... Tu crezi că sîntem la tîrg şi ne tocmim... Da' nu sîntem la tîrg. Poate n-ai înţeles ori n-ai auzit bine. Eu ziceam să ne socotim. Şi aia-i altă căciulă...

Era dispreţ în tonul lui Vălean şi ciudă şi neplăcere că-i nevoit să explice un lucru care i se păruse limpede, despre care crezuse că nu mai trebuie explicat.

— ...Ori poate că eu n-am înţeles. Ce fel de bani ziceai că-mi dai ?

Ştirbu se uită mirat şi bănuitor la Vălean. Cînd răspunse, aproape se bîlbîia, cuvintele-i scăpau clătinate din gură, parcă ar fi vrut să le mai ţină, parcă s-ar fi temut să nu-i cadă pe genunchi, să-l lovească :

— Banii ăia... care mi i-ai dat mie... atunci...

— De ce zici că ţi i-am dat ţie ?

— Mi-ai dat două mii de zloţi... atunci.

— Da. Două mii au fost. Zloţi ungureşti noi-nouţi. Sclipeau de ziceai că ard. Te speriai cînd te uitai la ei. Te apuca tremuratul, cînd îi vedeai grămadă. Numai că banii ăia eu nu ţi i-am dat ţie. Două mii de zloţi

îs avere mare. Poate că nici Vlădica de la Sîbii n-are atîţia să-i numere o dată... Ba, Vlădica trebuie să aibă mai mulţi... Iarăşi se înveselise Vălean. Îi ardea să glumească. Ai înnebunit cînd ai văzut atîţia bani pe mîna ta. Ce-ai zis tu ? Oare de ce nu mi-aş face o zestre din ei ? Ţi-ai şi făcut. N-ai mai stat să te gîndeşti şi la altele. Ai uitat că banii ăia au stăpîn. I-ai furat. Nu i-ai mai îngropat unde ne-am înţeles.

— Ţi-i dau.

— D-apoi bun înţeles că ai să mi-i dai. Doar sînt banii mei. Şi ai să mi-i dai şi pe ceilalţi.

— Care ceilalţi ?

— Mai aveam la noi, patru cîţi am fost, patru fără tine, eu cu Stan, cu Iova şi cu Orza, mai aveam zece mii de zloţi. Îi împărţisem, să nu-i ducă unul singur. Fiecare aveam cîte o taşcă de piele, cum au toţi drumeţii, şi-n taşcă, frumos înnodaţi în cîrpe, să nu sune, erau zloţii. Cîte două mii cinci sute de zloţi la fiecare. Şi de cheltuială, pe deasupra, cîte două, trei sute, de căciulă, că ne-aştepta drum lung pe vreme rea. Aşa că mai sînt şi ăia zece mii, poate chiar unsprezece...

— Ăia nu i-am luat eu.

— Da' cine să-i fi luat ?

— Nu ştiam de ei. Nu mi-ai spus nimic de ei.

— D-apoi un om cu minte nu ştie numai ce-i spun alţii. Mai află şi singur, că de-aia are urechi şi ochi, şi judecată.

— Nu i-am luat eu.

— D-apoi Anica nu i-a luat, că era moartă. Nici jandarii n-au găsit banii aceia ; îndată după ce ne-au legat şi ne-au trezit cu ghionţi în coaste, s-au apucat şi-au răscolit casa toată, au despicat şi pernele, au scormonit în strijace şi-au împrăştiat paiele pe jos, au spart oalele şi ulcioarele şi au dărîmat cuptorul pînă la pămînt, şi pragul l-au ridicat şi uşciorii i-au desprins şi cercevelele de la ferestre, credeai c-au trecut turcii pe-acolo. Iar tăştile noastre frumoase de piele le-au găsit goale ; n-au găsit în ele nici măcar un creiţar ruginit, că ne-am mirat şi noi, aşa buimaci şi burduşiţi cum eram. Da' Telegdi nu i-a crezut pe jandari. A zis : nu se poate să nu fie bani la un tîlhar aşa de mare ca Vălean.

Și-a închipuit că jandarii au luat banii și i-au împărțit între ei și i-a pus pe jandari la cazne, ca să spună ce-au făcut cu banii. Pe unul l-a și omorît, c-a tras prea tare hoherul de el. Apoi ne-a venit rîndul nouă să ne căznească, să spunem cîți bani am avut la noi. Eu le-am spus la feciorii mei să nu spună, mai bine să tacă, pentru că orice-ar spune, tot nu ne-ar crede, ar zice că au fost mai mulți. Și n-a spus nici unul nimic. Am văzut cu ochii mei cum i-a căznit hoherul pe rînd pe fiecare ; le smulgea tot cîte un smoc de păr din cap și mustața i-a smuls-o la fiecare și unghiile și i-a mușcat cu cleștele rupînd carne din trupul lor ; și am văzut cum i-a sugrumat cu brăcinarul, pe rînd, întîi pe Orza, apoi pe Iova și la urmă pe Stan, dar n-au spus nici unul, au tăcut, m-au ascultat. După aceea m-au pus la cazne pe mine. M-au lăsat la urmă de tot, ca să văd și să înțeleg că n-am scăpare. Aș fi putut să le spun de cele zece mii, ba aș fi putut să mint c-au fost douăzeci sau să zic treizeci, pentru mine tot una ar fi fost, cînd ți-ai pierdut averea toată, tot atîta-i ori de pierzi o mie, ori de pierzi zece. O vorbă de-aș fi spus de bani, te-ar fi pus la cazne și pe tine, *dar eu n-am voit să te căznească Telegdi.*

— Nu știu ce s-a ales de banii ăia.

— Ba știi, oftă Vălean. Părea trist și din nou parcă obosit și fără chef. Continuă după cîteva lungi clipe de tăcere tot așa, obosit și parcă trist : Ba știi foarte bine. N-ai fost tu prost atunci, ai știut ce să faci și cum să faci, pentru folosul tău și pentru cîștigul tău. Da' se vede că ai mai îmbătrînit de-atunci și te-ai îngrășat, mintea nu-ți mai merge tot așa de sprintenă. S-a mai înțepenit și scîrțîie... Da' atunci mergea ca unsă... Nu te-ai grăbit. N-ai scos imediat banii la iveală. I-ai lăsat să zacă unde i-ai ascuns. Ai așteptat. Nu te-ai amăgit gîndind că Telegdi te-ar crede un îngerel nevinovat. Știai că are oameni care te pîndesc și-i spun tot ce faci și pe unde umbli și ce vorbe scoți din gură și noaptea cînd dormi. Te-ai păzit bine. L-ai făcut să creadă că umbli să descoperi ascunzătorile mele. El te-a crezut sau s-a prefăcut că te crede, că nu mai avea de ales. Cum ați ajuns la înțelegere, așa, vorbă cu vorbă, atîta ție, atîta mie, nu se poate ști, s-a văzut numai după aceea...

— N-am avut nici un fel de înțelegere cu Telegdi.

Vălean se opri o clipă. S-ar fi părut că vrea să-l asculte pe Știrbu, că-i curios ce mai are să spună. Știrbu însă nu mai continuă.

Cu același glas moale și-un pic întunecat, Vălean urmă :

— Destul că, într-o bună zi, măritul domn Telegdi și-a plătit datoriile toate și n-avea puține, că-i cărțaș și curvar și dedat la băutură și petreceri. Ba și-a înnoit și păluța că era cam hîrbuită, și cai și-a cumpărat, și cupeu cu spițe aurite la roți, de-au zis unii că a găsit o comoară, cum au zis alții despre tine, că tot atunci ai cumpărat și tu hanul și livada.

Știrbu tăcea și acum frica se vedea sticlind în ochii lui și degetele i se zgîrciseră strîngînd de dunga patului. Sta gîrbov acum, cu capul tras între umeri, cu spinarea încovoiată, aproape frîntă în două.

— Cît ai dat pe han și pe livadă ?

Întrebarea sunase altfel. Nu mai fusese glasul aproape pașnic, un pic trist. Șuierase, parc-ar fi tăiat aerul o sabie și Știrbu tresărise. Tăcuse însă. Nici nu se mai uită la Vălean. Ci numai în podea, îndărătnic și cumva prostit, fiindcă începuse a înțelege că nu numai banii și-i cere Vălean.

— De-aia te întreb că poate am de gînd să cumpăr și eu un han și vreau să cunosc prețul. Nu vrei să-mi spui cît ai dat pe han ?

— Zece mii... spuse în sfîrșit Știrbu, cu glas înfundat și răgușit de efort.

— Glumești, Știrbule. Nu te-am lăsat să te gîndești destul. Te-am luat prea repede. Minciuna și merele numai atunci îs bune cînd le dai timp să se coacă. Poate c-ai dat mai mult...

— Atît am dat.

— Poate-ai dat douăzeci de mii.... Poate ai dat treizeci... Ai să-mi spui tu cîți ai dat. Ai să te mai gîndești. Da' pînă atunci ai să-mi spui de unde-ai avut bani să-ți cumperi han ?

Deodată, Știrbu, cine știe ce i-o fi trecut prin cap, se înverșună :

— Cîți bani îți trebuie, să-mi dai drumul ?

— Banii mei îmi trebuie toţi.
— Cîţi ?
— Cîţi mi i-ai furat tu în noaptea aceea.
— Două mii.
— Două mii care i-am lăsat eu la tine să-i îngropi undeva şi nu i-ai îngropat. Zece pe care le-ai luat din tăştile noastre de piele. Şi încă una, care s-a strîns din ce-am avut, partea fiecăruia. Fac treisprezece mii.
— Ţi-i dau.
— Şi mai este preţul meu.
— Care preţul tău ?
— Pentru care m-ai vîndut.
— Nu te-am vîndut eu.
— Poate că nu m-ai chiar vîndut. Că doar ce vînzare-i aia cînd dai un lucru scump pe un preţ de nimic ? O sută de zloţi ţi-a dat Telegdi pentru mine. A rîs de mine. S-a lăudat că în viaţa lui n-a făcut un tîrg aşa de bun, să cumpere aşa de ieftin un hoţ scump ca mine, numai cu o sută de zloţi. Zicea că ar fi putut să mă cumpere şi mai ieftin, da' apucase să-ţi făgăduiască o sută de zloţi. Chiar aşa : „Apucasem, zicea, să-i făgăduiesc la prostul ăla, aşa zicea de tine, prostul ăla, o sută de zloţi“. Da' ce, atîta preţuiesc eu în ochii tăi, Ştirbule, o sută de zloţi ?
— Te-a minţit.
— Nu m-a minţit. Îi domn. Nu se osteneşte să mintă pe un ţăran şi un hoţ ca mine. Poate între ceilalţi domni ca el să mai tragă cîte o minciună, aşa pentru veselie... Şi pentru oamenii mei ţi-a dat cîte douăzeci şi cinci de zloţi... Pentru fiecare dintre oamenii mei pe care i-ai vîndut, pe Orza, pe Stan, pe Iova, care au fost prinşi o dată cu mine şi după aceea pe Toma, şi pe Gaşpar, şi pe Ilisie, şi pe Dămian, şi pe Cîndea. Trei sute de zloţi cu totul.
— Nu te-am vîndut eu.
— Trei sute de zloţi pentru Vălean şi opt ortaci de-ai lui. D-apoi asta-i puţin. Eu nu recunosc aşa un preţ de batjocură. Eu şi oamenii mei preţuim mai mult de-atîta... M-am gîndit eu destul la treaba asta şi am înţeles că Telegdi s-a păcălit cu tine. Că tu n-ai fost prost. El a fost prost că te-a crezut. Ţie nu de suta aia de

zloţi îţi era, cît luai pentru mine, şi cîte douăzeci şi cinci, cît luai pentru ortacii mei. Ţie ţi-a fost de banii care-i aveam la noi şi pe care i-ai şi luat. Ăla a fost preţul. Tu l-ai hotărît aşa şi poate că se potriveşte. Se mai adaugă zece mii şi fac în total douăzeci şi trei de mii de zloţi.
— Ţi-i dau.
— Stai un pic. Trebuie s-adăugăm şi dobînda.
— Ce fel de dobîndă ?
— D-apoi Ciontea, zaraful din Tîrgul Mureşului, care are dugheană sub biserica papistaşilor şi vinde acolo podoabe de aur şi argint, da' cîştigă mai mult cu camăta, ăla cît îţi plăteşte ţie dobîndă pentru banii pe care-i laşi la el, cum ar fi în păstrare, cu scrisoare, ca la bancă ?
Ştirbu gemu cîteva vorbe bolmojite, din care nimic nu se înţelese, decît că-i zdruncinat, că s-a rupt ceva în el. Şi ochii i se făcuseră tulburi, ca la un om beat.
— Zece zloţi îţi dă după fiecare sută. Nu-ţi dă mult şi dacă numai atît ar fi cîştigul tău, nu s-ar plăti. Negustorii strîmtoraţi, la care le dai bani să cumpere marfă şi s-o şi vîndă repede, îţi dau şi cincizeci după o sută, şi nu într-un an. În două-trei luni. Tu ţii banii la Ciontea, atîţia cîţi ţii, nu tare mulţi, dar nici prea puţini, cam cît trebuie să se creadă că-i cîştigul tău de la han şi de la crîşmă, că Finanţul îl întreabă pe Ciontea şi-apoi şi pe tine, şi-ţi cere un bir mai cu măsură, şi-i toată lumea împăcată, că nici Finanţul cu jucuţăii lui nu pleacă de la tine cu mîna goală, cînd vin să plăteşti birul.
Ştirbu gemu iarăşi şi de astă dată se înţelese :
— Cîţi bani vrei ?
Vălean răspunse parcă şi mai potolit şi mai necăjit decît vorbise pînă acum :
— D-apoi eu aşa am socotit că, adăugînd zece zloţi la fiecare sută şi adăugînd mereu zece ani la rînd, de la douăzeci şi trei de mii, ajungi la şaizeci şi cinci de mii şi cîteva sute, zic eu şaptezeci, ca să rămînem prieteni şi să nu-mi pără rău că ne-am întîlnit.
Ştirbu se uită cu ochii holbaţi la Vălean, şi numai albul se vedea din ochi, ca la boi cînd încearcă să se uite într-o parte, de credeai că-i orb şi începu să rîdă

cu hohote repezi, scurte, seci, parc-ar fi plîns. Și rîse așa, scuturat și zgîlțîit un timp cît ai fi putut zice un Tatăl nostru. Și după aceea, după ce se liniști cît de cît, și sta gîfîind acolo, grămădit pe dunga patului, tot mai icni de cîteva ori, ca îmboldit. Apoi spuse :

— N-am. Nu-ți mai dau nici un creițar măcar. Tot ai să mă omori, chiar de-ți dau toată averea mea. No, omoară-mă.

Ai fi crezut că-i calm și decis, că nu-i pasă și are curaj să refuze, să mai aibă această bucurie, pînă nu moare, să-l lase pe Vălean fără banii pe care tot de la el îi furase. Și poate că și lui Vălean i-ar fi plăcut de-ar fi fost așa.

— Ai să mi-i dai, spuse Vălean. Poate că ai să-mi dai și mai mult.

Se întoarse spre ceilalți doi, care nici nu se mișcaseră, nici șezînd măcar, pe locurile lor, acolo pe-al doilea pat, ci ascultaseră cu răbdare, nepăsători, ai fi putut crede că dormiseră tot timpul, șezînd și cu ochii deschiși.

— Copăcene, spuse, du-te și cheamă-l încoace pe Fidileș. Spune-i să-și aleagă vreo patru feciori zdraveni și să vie cu ei aici. Să-i spui și lui Frîncu să vie.

Știrbu țîșni pe neașteptate, în picioare, dînd să iasă înaintea lui Copăcean, să-l oprească, mugind :

— Nu-l chema...

Tot atît de repede, însă, Vălean îl izbi scurt cu pumnul în pîntece și Știrbu căzu lat pe patul de pe care se ridicase. Apoi, sprijinindu-se greu, gîfîind, se ridică iar, rezemat în coate, și rămase așa cîteva momente, suflînd greu, cum te oprești cînd sui la deal, să-ți mai tragi sufletul, și tremurînd, și alb tot în obraji, cît se vedeau deasupra bărbii lui, crescută mare și încă neagră sau cănită, poate, schimonosit de durerea loviturii și schimonosit poate și de frică, întrebă :

— De ce ? De ce-l chemi pe Fidileș ? Ce caută Fidileș aici ? Ce-ai tu cu Fidileș ?

— De ce te temi de Fidileș mai tare ca de mine ? Pentru că a fost hoher și a spînzurat oameni în deal sub pădurea Corneștilor ? I-am poruncit eu să se facă hoher la Tîrgul Murășului și m-a ascultat și nu m-a

vîndut. Mi-a prins bine c-a fost hoher, că de-aia n-am murit că s-a nimerit să mă lucre el, cînd m-au pus la cazne. Cîți au scăpat din feciorii mei, el le-a arătat cum să fugă și cînd să fugă și le-a pilit lanțurile și pe care n-a mai putut să-i scape nici cum, i-a ajutat să moară ușor, le-a dat să beie otravă care-i adormea întîi și numai după aceea îi omora și-i scutea de durerea și de groaza morții. De Fidileș să nu te temi, că-i hoher bun și priceput.

4.

— M-ai chemat, Vălene ? Am venit... Uite-l și pe Știrbu, spuse Fidileș, intrînd și privind la hangiu cu ochii săi crucișî, părea că se uită la ochiul de fereastră din spatele acestuia.

În urma lui Fidileș intrară patru vlăjgani, parcă tuspatru scoși dintr-un singur tipar, groși în trup și îndesați, încît nu-ți puteai da seama că-s și înalți, și erau urîți la față, cu nasul mare și obrajii mîncați de vărsat ; erau cei patru frați Șuta, despre care într-o vreme s-a vorbit chiar mai mult decît despre Vălean, stăpînul lor. Intrînd, înclinară toți deodată din cap și mormăiră ceva nedeslușit, poate bună seara, apoi se opriră lîngă ușă.

La urmă intră și Frîncu, veni și se așeză pe laviță, la masă, în fața lui Vălean. Întrebă :

— Ăsta parcă-i hangiul de la Dumbrăvioara, dacă văd eu bine ?

— El îi, da, răspunse Vălean. Se uită apoi la Fidileș care părea nehotărît cum sta în mijlocul camerei, cu mîinile lui lungi atîrnîndu-i ca moarte pe lîngă trup. Îi spuse, de-ai fi crezut că i se plînge, cerîndu-i un sfat :

— Mă Fidileș, Știrbu nu vrea să-mi dea banii ăia.

— De ce nu vrea ?

— Zice că n-are, zice că nu vrea. Zice că nici măcar un creițar nu-mi dă, chiar de mă dau peste cap.

— De ce să te dai peste cap ?

— Aia zic şi eu. Întreabă-l şi tu de ce nu-mi dă el banii mei, care mi se cuvin ?

Fidileş se întoarse spre Ştirbu şi iarăşi parcă nu la el se uita, ci la ochiul de fereastră din spatele acestuia. Întrebă curios :

— De ce nu-i dai banii dacă-s ai lui ?

Ştirbu se feri sau nici nu se feri, fiindcă nu se mişcă din loc, nici nu se clinti, se retrase totuşi cumva în sine, ca o pisică sau un cîine, care se ghemuie, căutîndu-şi scăparea undeva în propria lui piele, sperînd că are să se facă nevăzut, în cele din urmă. Şi îngăimă :

— Îi dau.

— Auzi că ţi-i dă, spuse Fidileş nedumerit.

Vălean observă atunci lipsa lui Copăcean şi se mînie :

— Da' Copăcean unde-i ?

— Pe-afară.

— Să vie aici şi el !

Se duse să-l cheme unul dintre fraţii Şuta.

Nu se poate şti ce-l înspăimîntase pe Ştirbu acum, cînd Vălean ţipase doar să vie Copăcean ; se ridică şi şi ca un rătăcit strigă, şi mai că se tînguia muiereşte :

— Ţi-i dau, Vălene. Îţi dau tot ce am. Nu mă omorî.

— Şezi ! zise Vălean plictisit. De ce nu vine Copăcean ? Da' ce crede el ?

În clipa aceea intră Copăcean cu Şuta care-l căutase şi, ca prin farmec, Vălean se îmblînzi :

— Aşa ! spuse el. Aţi auzit toţi. Ştirbu a zis că-mi dă tot ce are. Da' mie nu-mi trebuie decît banii mei, care mi se cuvin. Mi-i dai ?

— Ţi-i dau. Da' n-am atîţia. N-am şaptezeci de mii.

— Cîţi ai ?

Ştirbu nu răspunse. Se frămînta pe loc, în locul acela mic, strîmt, cît îi mai rămăsese să se poată mişca, între pat şi laviţa de lîngă masă, se frămînta zvîcnind din genunchi, şi-i zvîcneau şi degetele de la mîini, şi sprîncenele groase, făcea paşi sau nici paşi, ci doar începea să facă paşi, călcînd mereu în acelaşi loc, unde chiar nemişcat abia încăpea.

— Şezi acolo ! spuse iarăşi Vălean. Şezi şi tu lîngă el, Fidileş, să nu-i mai fie aşa de frică. Îmi vine şi mie să plîng cînd îl văd cît i de frică. De ce ţi-i frică, mă ?

Ştirbu, încă stînd în picioare, încă chinuit să se strîngă în el însuşi — poate simţea că toate se împrăştie din el — mai şuieră înecat :

— Nu mă omorî !

— Fidileş, spune-i să şadă acolo, eu i-am spus şi nu mă ascultă.

— Şezi, mă ! spuse Fidileş şi-l ajută, lovindu-l fără mare efort cu dosul pumnului în piept, îndată sub gîtlej, şi Ştirbu căzu icnind pe pat, bufni ca un sac şi dădu ochii peste cap.

— Nu ţi-am spus să-l omori, spuse Vălean.

— N-ai grijă că n-a murit, răspunse Fidileş şi se aplecă spre Ştirbu şi parcă se uita la urechea lui. A ameţit un pic, da' se trezeşte îndată. Hai, mă, trezeşte-te, mai zise, ciupindu-l de obraz şi smucindu-l de barbă şi Ştirbu se şi trezi şi se ridică pe jumătate, privind buimac pe rînd la bărbaţii aceia care-l înconjurau, curioşi.

— Cîţi ai ? întrebă iarăşi Vălean, dintr-o dată nerăbdător.

— Ţi-i dau... toţi...

— Toţi ? Şaptezecei de mii ?

— N-am atîţia.

— Cîţi ai ?

Ştirbu tăcu. Încă ameţit, căuta să se adune. Durerea loviturii parcă-i mai domolise frica sau poate începea nebunia care-l prinde pe om cînd îşi simte moartea şi nu mai vede nici o cale de scăpare, dar mai crede că trebuie să fie una, fiindcă nu poate crede că are să moară, cînd el ştie că ar mai putea să trăiască şi mult.

— Şaptezeci de mii ai ?

Ar fi fost o minune să aibă Ştirbu atîţia bani, cu care ai fi putut cumpăra o moşie s-o ocoleşti o zi întreagă călare şi chiar mai întinsă, aşa gîndiră bărbaţii aceia care se aflau în stînă, dintre care unii cu greu numărau chiar şi pînă la o sută, cînd era vorba să ai atîţia zloţi sau coroane sau florini în mînă şi şaptezecei de mii însemna ceva imposibil şi de gîndit sau de visat şi de aceea deveniră foarte curioşi.

— Nu ştiu, răspunse Ştirbu, după ce se gîndi puţin. Să mergem *acolo* şi ţi-i dau toţi cîţi îi am....

— D-apoi n-o să mergem, spuse Vălean. Mai sînt poate două ceasuri, poate două și jumătate pînă se face ziuă. N-am vreme să mă joc dea gîcitelea, că mai am și alte treburi. Fidileș, eu zic să-l strîngi un pic, poate-și aduce aminte cîți are și pe unde-i ține ascunși.

Fidileș făcu un semn zvîcnind dintr-un umăr și numai abia văzut din cap, într-o parte, în partea în care se afla Știrbu lîngă el, și cei patru frați Șuta se grămădiră repede și în tăcere peste Știrbu și ținîndu-l de mîini și de picioare îl ridicară ușor de parcă n-ar fi cîntărit o maja, de parcă ar fi fost un sac cu pene, și îl întinseră pe masă, doi așezîndu-i-se încleștați pe picioare, sub genunchi, ceilalți doi îmbrățișîndu-i mîinile, atîrnîndu-se de ele din toată puterea și greutatea lor.

Surprins, năucit de repeziciunea mișcării, Știrbu nici nu se împotrivi în prima clipă. Poate nici nu-și dăduse seama ce i se întîmplă decît în momentul în care lipit cu spinarea și ceafa de masă, simți că nu se mai poate mișca, de parcă ar fi fost strîns în chingi sau bătut în cuie, numai capul și-l putea mișca și numai puțin, încît nu mai vedea decît grinzile și scîndurile afumate ale tavanului. Și încercă să se desprindă, gemînd și mugind, și credea că se zbate, dar numai pieptul i se umfla și i se dezumfla, și trupul nu i se clintea, și ceea ce simțea el ca o zbatere era numai o părere. Și cînd înțelese pînă la urmă, frica îl trăsni, și-l despică și-l arse, și-l sfîșie pînă-n carne și-n rărunchi, și-n oase și-n suflet, și începu să urle. Nu se înțelegea ce urlă. Nu se putea înțelege pentru că spaima lui coborîse atît de adînc în el, în carnea și în sîngele lui, în miezul oaselor lui, încît uitase cuvintele. Ca taurul înjunghiat, așa mugea. Și de la colțul gurii i se prelingea spumă pe mustăți și pe barbă.

— Fă-l să tacă! Trezește-l, că l-a apucat, spuse Vălean către Fidileș, care-n vremea asta își descinsese brăcinarul și acum era preocupat doar de brîul lung de mătasă roșie, pe care și-l înfășura foarte atent, măsurat, în jurul mijlocului, ca să nu-i cadă șalvarii între timp.

Fidileș s-apropie, ținîndu-se cu o mînă de brîul pe care încă nu terminase să-l înfășoare pe el, și cu același gest mic, iute, de astă dată însă cu palma, îl plesni pe Știrbu în moalele capului. Parc-ar fi fost o vrajă care retează urletul și Știrbu se muie și se lăți pe masă, cu ochii deschiși și întorși și cu gura rămasă căscată.

— Iar ai dat prea tare, spuse Vălean nemulțumit. Ți-am spus doar să-l trezești și tu-l adormi.

— N-am dat tare. Numai o țîră am dat, da-i el molfăit, nici n-am crezut. Traiul bun l-a mămăligit. Da' las că se trezește îndată. Știu eu cum să-l trezesc.

Se întoarse la masă, și brăcinarul, o curea îngustă și groscioară, luată dintr-un ham, mult mai lungă decît ar fi fost nevoie pentru rostul unui brăcinar, îl înfășură pe după gîtul lui Știrbu, numai o dată, fără să facă laț, iar capetele le lăsă să atîrne. Avu grijă să-i ridice barba și să-i descheie și să-i răsfrîngă gulerul cămășii, să-i petreacă cureaua drept pe piele. Scoase după aceea din sîn punga de piele în care își ținea tutunul și din pungă o sîrmă cu care-și desfunda pipa. Dezdoi sîrma și se aplecă spre Știrbu, zicînd celor patru frați Șuta:

— Țineți-l! Nu-l lăsați!

Vălean zise:

— Stai! Tu, Copăcene, și tu, Frîncule, veniți mai aproape.

Cei doi s-apropiară, Copăcean — încruntat, nemulțumit, Frîncu — rîzînd.

— Prindeți de cîte un capăt! zise iar Vălean.

Fidileș arătă la cureaua înfășurată pe gîtul lui Știrbu. Copăcean și Frîncu apucară de capetele curelei.

— Stați așa pînă vă spun eu. Cînd vă spun: trageți — trageți, nu vă jucați... Apoi lui Fidileș: — Trezește-l! Și vezi cum umbli cu el... Cu grijă.

Fidileș spuse din nou fraților Șuta:

— Țineți-l!

Și-l înțepă pe Știrbu în ureche cu sîrma cu care-și desfunda pipa. Știrbu tresări, dar nici acum din tot trupul, fiindcă îl împiedicau frații Șuta, încleștați pe picioarele lui, sub genunchi, și atîrnați de mîinile lui, ci numai capul și-l feri într-o parte, cum ar fi fost supărat de o muscă tehuie sau de un țînțar, și își schi-

monosi fața și nu ca de durere, mai curînd de-o enervare, de-o sîcîială, și deschise ochii după aceea, privind mirat, surprins, la cei doi Șuta care ședeau grămadă pe picioarele lui, ca niște saci plini, îndesați cu nisip; ei îi căzură întîi sub ochi, la ei se uită, mirat, nedumerit, dar nu spuse nimic, numai gemu puțin, cînd încercînd să se miște, să-și sucească trupul, să iasă de sub apăsare, simți că nu are atîta putere. Se uită apoi la tavanul de scînduri și la grinzile afumate și la lucrurile care atîrnau acolo, în cuie, la oale și străcurători, și foarfeci de tuns oile, și cuțite de jupuit și de curățat pieile, și răbojuri crestate-n fel și chip, și chiar și-un fluier lung din lemn de cireș, vîrît pe jumătate într-o oală. Își întoarse cătinel capul într-o parte și în cealaltă și nu văzu altceva, decît pereteie și scîndurile afumate ale tavanului și-apoi pe Crețu șezînd pe pat și după aceea chinuindu-se, pe Copăcean și pe Frîncu stînd în picioare de-a dreapta și de-a stînga lui. Întrebă cu glas stins, scîncit.

— Unde-i Vălean ?

— Ce vrei ? spuse Vălean, de la locul lui, de pe scaunul din capul mesei, unde se așezase cînd intrase a doua oară și de unde nu se mai mișcase de atunci.

— Dă-mi drumul, și-ți dau toți banii.

— Cîți ?

— Toți cîți îi am.

— Cîți ai ?

Știrbu gemu iarăși, încordîndu-se, încercînd să se întoarcă, să se ridice, ca să-l poată vedea pe Vălean, dar toată încordarea lui nu se văzu, se simți numai din geamăt, fiindcă frații Șuta îl țineau mai bine decît de-ar fi fost strîns în cercuri de fier.

— În țintirim, în criptă cîți ai ?

În loc de răspuns, Știrbu icni. S-ar fi putut crede că s-a înecat cu vorba pe care fusese cît pe-aci s-o scape din gură, fusese prea mare, prea grea și prea noduroasă, nu avusese loc să treacă printr-un loc strîmt și gingaș cum e un gîtlej omenesc. Și de aceea se înecase și icnise, înghițindu-și vorba nici măcar spusă; sau poate numai se speriase în clipa cînd înțelese că o dată cu vorba spusă pierde și toți banii pe care-i avea ascunși în criptă.

— Trageți ! spuse Vălean.

Frîncu smuci de capătul de curea și se vedea că-i place, fiindcă rîdea pe mutește. Copăcean nu trase de curea, o ținea numai și nu-i plăcea ce trebuie să facă; își încleștase fălcile, de parcă nici nu mai avea buze și pălise, era alb la față.

— Mai încet, Frîncule, că-i rupi gîtul, spuse Vălean, uitîndu-se curios și mirat și parcă și supărat.

Știrbu, cu ochii holbați, tot căsca gura, ca un pește ajuns pe uscat. Sudoarea îi năpădi fruntea. Sîngele zbucni ca un păienjeniș roșu pe albul ochilor.

— Vezi, Fidileș !

Fidileș s-aplecă și prinse încheietura mîinii lui Știrbu.

— Lăsați-l ! spuse.

Frîncu și Copăcean dădură drumul curelei, lăsînd-o să atîrne. Frîncu tot rîzînd încă, mutește. Copăcean, oftînd.

După puțin timp, Știrbu începu să răsufle, trăgînd lacom aerul. Pieptul i se umfla și se dezumfla repede.

— Apă ! șuieră. Dați-mi apă ! scînci uscat.

— După aceea o să-ți dăm și apă, spuse Vălean. Cîți bani ai ascunși în criptă ?

— Cincisprezece sute de taleri nemțăști.

— Apoi nu-s mulți. Patru mii de zloți... În criptă unde-s, că nu-i mică și n-am vreme să caut ?

— În copîrșeu.

— Printre oase...

— Nu-s oase-n copîrșeu. Ea-i în altă parte îngropată, în pămînt. În copîrșeu nu-s decît banii.

— Așa ! În pivniță cîți ai ?

— Mai am trei mii.

— Zloți ?

— Zloți.

— S-au făcut șapte mii. Puțini. N-ajung. Mai ai și alții ?

— Mai am.

— Unde ?

— Într-o ladă sub pat, în odaia unde dorm.

— Cîți ?

— Vreo opt sute de zloţi, în coroane şi florini ungureşti. Poate să mai fie două sute, la crîşmă.

— Opt mii. La Ciontea cîţi ai ?

— Patrusprezece mii.

— Eşti om bogat, Ştirbule. Te-ai chivernisit frumos. Păcat de mintea ta. Douăzeci şi două de mii încă tot n-ajung. Datoria ta-i mai mare.

— Alţii n-am. Pot să mă jur pe sfînta cruce.

— Dacă te juri pe sfînta cruce, te şi cred. Te-ai mai jurat o dată şi pe cruce şi pe icoană ; te-am crezut şi-atunci. Nu pierd nimic, dacă te mai cred o dată. Cînd pierzi ce-ai mai pierdut o dată, înseamnă că a doua oară n-ai pierdut nimic... Hanu' cît preţuieşte, şi cu livada şi cu pădurea ?

— Vrei să mi le iei ?

— Dacă n-ai bani, dai altceva, în preţul banilor...

— Nu pot să-ţi dau hanul şi să rămîn pe drumuri...

— Trageţi ! spuse Vălean.

— Nu !

Strigase însă prea tîrziu. Frîncu, tot rîzînd, şi Copăcean, tot încruntat, cu fălcile încleştate, apucaseră să tragă de capetele curelei, retezîndu-i strigătul, care se schimbă într-un horcăit frînt şi-acesta într-o clipă şi Vălean îi lăsă să-l sugrume iarăşi, pînă ce Fidileş, care-l ţinea pe Ştirbu de încheietura mîinii, făcu semn să-i dea drumul şi Vălean zise :

— Lăsaţi-l !

Îl ţinuseră mai puţin de astă dată şi se trezi mai repede şi tot repede îşi reveni din buimăceală ; îl durea locul unde-l sugrumase cureaua şi durerea îl trezise, şi se grăbi să-i promită lui Vălean toată averea pe care o avea, hanul cu crîşma, tot ce s-afla în han şi în crîşmă, şi livada, şi pădurea, şi un imaş pe care-l avea în lunca Murăşului, cu tot cu vitele pe care le ţinea, şi porcii pe care-i creştea şi-i îngrăşa, şi galiţele toate, şi cîteva pămînturi date în arendă, care toate împreună preţuiau douăzeci şi cinci de mii de zloţi, poate chiar mai mult, că preţurile mai crescuseră, de cînd le cumpărase el. Mai mult n-avea, atît era tot, şi nu-i rămînea decît să meargă la cerşit după aceea.

Vorbise ca-n friguri, cu voce uscată, şuierată, fierbinte şi cînd termină sau crezu că terminase, ceru apă şi Vălean îi spuse lui Creţu :

— Dă-i !

Creţu veni cu o ulcică de apă şi i-o turnă uşor, prelins, între buze, iar Ştirbu ars de sete se lăcomi şi cum sta rău aşa întins pe spate, lipit de masă, şi nici înghiţi nu putea uşor, se înecă şi tuşi şi pufni şi mai mult îşi udă cămaşa pe piept şi barba, şi mai ceru o ulcică.

— Las-că-i destul ! spuse Vălean şi adăugă : Patruzeci şi şapte de mii încă tot n-ajung. Mai trebuie încă : douăzeci şi trei de mii.

— Ţi-am dat tot. Nu mai am nimic.

— Poate mai ai. Le spun la feciorii ăştia să te mai strîngă un pic şi-ţi aduci aminte...

— Nu. Să nu mă mai strîngă. Mă gîndesc... Mă gîndesc... Da. Mai am. Daţi împrumut. O mie cinci sute. La negustori. Am hîrtii de la ei acasă. Şi camăta. Şapte sute cincizeci. Luna viitoare vin cu banii.

— Tot n-ajung.

— Mai mult n-am. Chiar n-am. Nimic. Da, chiar nimic...

Scîncea, plîngea cu adevărat, veniră şi lacrimile, adevărate, prelingîndu-se pe tîmple de la coada ochilor. Şi tremura, scîncit şi plîns şi subţiat de durere şi de disperare, glasul îi era tremurat şi rupt, fărîmiţat.

Tăcu deodată şi se văzu bine cum păleşte, din cît era de galben de chinuit şi căznit, se făcu mai alb acum, alb tot, fruntea şi urechile şi pielea grumazului, fugise tot sîngele de-acolo şi pielea rămăsese albă. Un gînd îi venise, mai de spaimă decît spaima, înţelesese poate că nimic nu era adevărat din toată tîrguiala cu Vălean şi speranţa pe care şi-o plătise — era gata s-o plătească şi-acum — nu era bună de nimic, fiindcă Vălean putea să-i ia totul, fără să se mai tîrguiască, era în puterea lui şi numai îşi bătuse joc, amăgindu-l. Poate însă la altceva să se fi gîndit, oamenii se gîndesc uşor şi chiar dinadins la moarte, cînd o ştiu sau o bănuiesc departe de ei, într-o zi cîndva, nu se ştie cînd, dar nu vor să creadă că vine atunci cînd e-aproape. Se gîndise poate numai la pustiul în care avea să-l lase Vălean, luîndu-i

toată averea, și putea să fie mai bine așa, decît moartea și uită că-l vînduse, uită că Vălean nu iartă, uită de toate și speră că-l va putea îmbuna.

Și lacrimile-i conteniră. Îi limpeziseră ochii, care acum luceau ciudat, mai vii decît sînt de obicei la un om sănătos. Și începu să și-i rotească, și la dreapta, și la stînga, și înapoi, și înainte, atît cît putea, lipit și ținut cum era pe masă, căutîndu-l pe Vălean uitase cum îl văzuse, șezînd pe un scaun, care acum era la capul său. Vălean nu se mutase de acolo, nu se mișcase, dar vorbise tot timpul, fără să ridice vocea și Știrbu nu-și dădea seama de unde vorbește. Și-l căuta. Și negăsindu-l nicăieri unde putea el să vadă, îl strigă :

— Vălene, nu mă omorî. Îți dau tot ce am.

— N-ajunge.

— Dacă-ți mai trebuie, am să lucru pentru tine, orice.

— Ce să mai lucri tu pentru mine. Poate doar să mă mai vinzi o dată, la Telegdi.

— Nu, Vălene. Am să lucru eu și muierea mea, ca robi ai tăi, toată viața.

— Da. Poate muierea ta să mai aibă vreun preț. Poate chiar are, dacă mă gîndesc bine. Să fie cum zici. Mi-o dai roabă pe muierea ta, pentru zloții ce-or rămas neplătiți. O iau și mă duc în lumea mea cu ea de mînă, măcar că nu cred — cît ar fi ea de scumpă și frumoasă — să prețuiască douăzeci de mii de zloți. Cu banii ăștia poți cumpăra și o fată de grof, ba poate chiar două.

— Nu, Vălene. Așa nu ți-o dau.

— De ce să nu mi-o dai ? Că dacă te omor, tot singură rămîne și poate că nici n-o să plîngă după tine.

— Nu pot să ți-o dau.

— Mi-o dai și-nseamnă că ne-am răfuit. Ți-ai plătit toți banii cu care ești dator la mine.

Nu ți-o dau.

— Trageți ! strigă Vălean. Are să mi-o deie, porcul și mișelul, o să vedeți, și dacă i-o cer pe maică-sa, și le cer pe surorile lui, mi le dă dacă le are și dacă mai trăiesc și chiar dacă nu trăiesc, le scoate din mormînt și le vinde. Și pe sfînta Născătoare din cer îi în stare s-o vîndă...

De astă dată îi lăsă să-l sugrume mai multă vreme. Știrbu tot căscă din gură întîi repede și mai zvîcnit,

apoi din ce în ce mai încet, și fața i se făcu vînătă și ochii i se dădură peste cap și scoase limba, vînătă și aceasta, și atunci Fidileș strigă.

— Vălene !

— Lăsați-l ! spuse el. Și către Fidileș : Poți să-l trezești ?

— Să vedem ! S-aplecă și descheie cămașa lui Știrbu și își lipi urechea de pieptul lui și ascultă. Mormăi : Poate are noroc, și începu să-i frece pieptul fără milă cu un petic de țol aspru, zicînd celor doi Șuta care-i țineau mîinile : Dați-i drumul ! Pe urmă iar își lipi urechea de pieptul lui, ascultînd foarte atent. După aceea rîse scurt, uitîndu-se la pereți, și-acum se putea ști că se uită la peretele în care se afla și ușa și spuse : Da, îi norocos. Se trezește.

Pieptul lui Știrbu începu să se ridice și să coboare repede, de parcă s-ar fi zbătut ceva pe dedesubt, acolo sub cămașa descheiată sau chiar sub piele și i se auzi gîfîiala, ca de om ajuns la capătul puterilor. Apoi gîfîiala încetă, pieptul se ridică încet ca un val și s-auzi un oftat lung. Știrbu însă nu se trezi chiar atunci. Cît timp îl sugușaseră, ochii lui stăteau holbați și dați peste cap, apoi cînd începuse să răsufle repede, gîfîind, grăbit să tragă cît mai mult aer în piept și cît mai repede, ochii i se închiseseră încetișor, de parcă numai trupul se trezea, iar capul adormea, istovit. Și mai rămase așa, cu ochii închiși un timp și nimeni nu-l zori să se trezească. Și numai frații Șuta continuau să-l țină, că le făcuse semn Fidileș. Și Copăcean voi să deie drumul capătului de curea, dar Vălean îi spuse s-aștepte. Vocea lui Vălean îl trezi pe Știrbu, care gemu :

— Oo...

Și deschise ochii.

Vălean veni lîngă masă, într-o latură, ca să-l vadă Știrbu. Și-l întrebă :

— Mi-o dai pe nevastă-ta ?

— Ți-o dau, gemu Știrbu și, după ce răsuflă o dată pînă-n rărunchi, și apoi încă o dată, nesătul de aer, adăugă : Ți-o dau și să-mi dai drumul.

Parcă nici nu-i părea rău, se împăcase cu gîndul. Și-ar fi vrut să se ridice. În sinea lui poate chiar simțise miș-

carea, chiar prin trup, pe dinăuntru, fiindcă icnise adînc, ca într-un efort greu, dar ţinut de cei patru fraţi Şuta, rămase nemişcat acolo, lipit de masă, sub ochii lui Vălean.

5.

Trecură vreo cîteva minute şi nimeni nu mai tulbură tăcerea. Părea că un anumit lucru, de mult şi multă vreme pregătit, se terminase şi acum oamenii se odihneau. Vălean stătea în picioare lîngă masă şi se uita la Ştirbu. Stătea nemişcat şi numai se uita şi tăcea şi nu se putea şti ce gîndeşte. Iar Ştirbu, cum sta ţinut ţeapăn, ca răstignit, pe masă, încercă de cîteva ori să ridice capul. Nu reuşi însă decît să geamă şi, cum îl vedea pe Vălean de jos şi dintr-o parte, se temu de el mai mult acum, decît se temuse cînd nu putuse să-l vadă şi numai îl auzise. Şi iarăşi scînci, cu alt glas decît ar fi vrut el, subţiat şi plîngăcios, trădîndu-şi frica pe care nu şi-o mai putea stăpîni :

— Nu mă omorî, Vălene.

Vălean nu răspunse. Mai rămase puţin, uitîndu-se la Ştirbu aşa cum te uiţi la un animal pe care nu l-ai mai văzut. Se întoarse apoi şi se aşeză iarăşi pe scaunul pe care şezuse şi mai înainte, în capul mesei şi spuse paşnic :

— Vrei să mai trăieşti... Am înţeles eu bine. Şi poate c-am să-ţi dau drumul, da' tu nu te gîndeşti că nu mai ai la ce să trăieşti ? Avere nu mai ai nimic şi ai dat-o şi pe nevastă-ta. Eşti ca un lemn din pădure, uscat şi putrezit.

— Nu mă omorî...

— D-apoi chiar la asta mă şi gîndesc : oare cum să fac să nu te omor. Să nu-mi mai încarc sufletul şi cu păcatele tale ? Zece ani m-am gîndit numai cum să te prind şi să te ucid. Şi-acum mă întreb cum să te scap. Să te păstrez cumva. Aia mă întreb eu : oare la ce mai eşti tu bun ? La ce mi-ai putea folosi ?

Era ca o chibzuială de gospodar care-şi cercetează uneltele la un moment dat şi le alege : ce-i de păstrat şi ce-i de aruncat. Şi tonul era de asemenea liniştit, aproape nehotărît, de om care stă la îndoială scărpinîndu-se după ceafă.

— Fac orice... Tot ce-mi ceri fac.

— Poate că ne-om înţelege, da' oare ce mai pot eu să-ţi cer ţie ?

— Orice, Vălene... Acuma tot una-i.

— Asta cam aşa-i. Pentru tine tot una-i orice şi de-i muri şi de-i rămînea în viaţă.

— Nu, Vălene. Nu mă omorî. Ce cîştigi dacă mă omori ?

— Da. Nu cîştig mare lucru. Poate c-am să te scap, da' nu ştiu dacă ai să faci ce-ţi cer... dacă ai să poţi...

— Fac.

— Să-mi aduci aici pe cineva, un om la care am eu de plătit o datorie. Să mi-l aduci să i-o plătesc, să nu mor cumva şi să-mi duc datoria pe lumea cealaltă, că acolo toate datoriile rămase neplătite se înzecesc şi se însutesc.

— Ţi-l aduc.

— Bine. Adu-mi-l aici pe Telegdi. Dă-mi-l pe mîna mea şi-atunci poate că am să te scap.

Ştirbu nu răspunse. Se înecă şi tuşi. Pe urmă începu să gîfîie, făcînd eforturi să se elibereze din strînsoarea în care-l ţineau fraţii Şuta.

Vălean aşteptă puţin, apoi întrebă :

— Mi-l aduci pe Telegdi ?

— Nu pot, gemu Ştirbu tremurînd, dîrdîind ca scuturat de friguri. Fraţii Şuta, care-l ţineau, tremurau şi ei atîrnaţi de el... Nu pot să ţi-l aduc.

— D-apoi atunci nu pot să-ţi dau drumul.

— Cere-mi orice altceva, Vălene...

— Strîngeţi-l, spuse Vălean, şi-acum strîngeţi tare, că nu mai are ce să-mi deie.

Frîncu şi trase îndată, rîzînd mulţumit, de capătul curelei. Copăcean însă întîrzie o clipă, schimonosindu-se cu scîrbă; o clipă scurtă a fost, o întîrziere care i-a dat răgaz lui Ştirbu să înţeleagă că n-are de ales şi să urle :

— Dau...

Vălean făcu semn şi Frîncu slăbi strînsoarea.

— Ţi-l dau. Lasă-mă să mă duc la el şi ţi-l aduc aici.

— Văd că repede faci tîrgurile, nu te tocmeşti mult. Asta n-am ştiut-o şi-ar fi trebuit s-o ştiu încă de-atunci. Da' pe unele nu strică să le afli nici mai tîrziu... Da' poate că tu acum te gîndeşti că ai să fugi şi că n-am să te

mai pot găsi a doua oară. Ori că ai să vii cu Telegdi, da' și cu jandari mulți. Ori numai cu jandarii...

— Nu, Vălene. Jur pe crucea mea.

— Lasă, nu mai jura. S-a văzut cît înseamnă jurămîntul la tine.

— Ți-l aduc.

— Pe măritul domn Telegdi ?

— Pe el.

— Da' ziceai că nu-l cunoști.

Știrbu începu să înghită des și greu. Abia se înțelese ce spune din oftatul lui, parcă și-ar fi dat sufletul :

— Îl cunosc.

— De mult îl cunoști ?

Din nou Știrbu întîrzie cu răspunsul și Vălean trebui să stăruie :

— Spune, Știrbule, de mult ?

— De-atunci...

— Adică...

— De cînd te-or prins.

— Din chiar seara aceea, ori poate mai dinainte un pic ?

— Da. Mai dinainte.

— De cînd ?

— M-ai fost trimis la Tîrgul Murășului după un cal pe care ți l-a cumpărat Bota, cupețul de cai.

— Adică Bota te-a dus la Telegdi ?

— Bota.

— Înseamnă că-i și Bota om de-al lui.

— Da. Și el.

— Și-i plătește bani pentru asta ?

— Îi plătește ceva.

— Și cine mai este ? Pe cine mai cunoști tu dintre oamenii lui Telegdi ? Dintre spionii lui ?

— Nu-i cunosc pe toți.

— Cîți îi cunoști...

— Îs vameșii de la toate vămile orașului, a Sîngeorzului, a Podenilor, a Coruncii, a Murășenilor...

— Vameșii așadar...

— Da.

— La ăștia n-ai ce le face. Asta li-i pita. De alții să-mi spui.

— Poi Imre, crîșmarul de la Ernei.

— Mai spune.

— Și Horong.

— Cine-i Horong ?

— Ține han la Bălăușeri.

— Da' Fodri ?

— Hanul lui Fodri îl ține acum Horong. L-a cumpărat de la el.

— Și Fodri unde-i ? Ce-i cu el ?

— Nimeni nu știe. I s-a pierdut urma încă de pe-atunci, de pe cînd a dat hanul.

— Oare chiar l-a dat de bună voie ?

— Nu știu.

— Las' c-am să aflu eu. Am să-l întreb pe Horong. El trebuie să știe, dacă-i om de-al lui Telegdi și a cumpărat el hanul de la Fodri care mi-a fost prieten mie. Norocul tău, Știrbule, că n-ai știut...

Părea liniștit, împăcat cumva și mulțumit că Știrbu nu-i amestecat și în povestea asta. Părea că-i numai puțin curios, și curios de un lucru nu cine-știe-ce important, fiindcă se întîmplase demult și i se întîmplase altcuiva, nu lui, cînd adăugă blînd, aproape cu prietenie, mingîios :

— ...și care mai sînt ?

— Mai este și Albu, care ține diligențele... Și surugiii lui, așa cred că-s toți. Sau poate nu chiar toți. Nu-i cunosc. Da' știu că el, Albu, nu iese din oraș. Numai de la ei poate afla ce-i de aflat.

— N-ar fi fost nici asta greu de ghicit, da' tot îi bine că mi-ai spus... Mai spune.

— Alții nu mai știu. Ți-am spus că nu-i cunosc pe toți...

— Mai gîndește-te.

— Da. Și Cioca.

— Cărăușul ?

— El.

— Vezi că mai cunoști, dacă te gîndești un pic. Mai gîndește-te.

Știrbu nu răspunse imediat de astă dată. I se vedea pe față încordarea neputincioasă și frica și deznădejdea. Vălean nu-l zorea și poate că răbdarea lui îl înspăimînta mai mult pe Știrbu. Gemu grăbit după un timp :

— Și oamenii lui Bota. Cei de s-ajută cu ei la negoț. Nu-i știu cum îi cheamă, da-s știuți că-s ortaci și lucră pe-o mînă... Pot să aflu dacă vrei...

— Las' că și cu Bota am eu de vorbit și are să-mi spuie el, că știe mai bine... Da' cu Bota ăsta cum te-ai înțeles așa de repede, că doar nu vă știați dinainte ?... Așa, deodată te-a luat de mînă și-a zis : hai să mergem la măria sa domnul Telegdi ?

— Nu deodată.

— V-ați încercat mai întîi.

— Da.

— Hai spune-mi cum, să știu și eu, că pînă azi tîrguri de-acestea n-am făcut...

Urmă iarăși un răstimp de tăcere. Știrbu se hotăra greu să răspundă, s-o fi gîndit însă că-i totuna acum și degeaba ar mai ascunde suta după ce mia o dăduse.

— Voiam să cumpăr un han... Mă gîndeam mai de mult...

— De ce nu mi-ai spus și mie că vrei să te faci hangiu ?

— De tine mi-era frică.

— De Bota nu ți-a fost frică. Lui i-ai spus. Cîinii numai un pic se miroase și se și cunosc îndată și dau din coadă. Și, ca orice cupeț, avea și-un han de vînzare.

— Știa un han care era de vînzare.

— Ăsta ?

— Da.

— Cît ai dat pe el ?

— Ți-am spus. Zece mii.

— Și nu-i aveai.

— Nu.

— Da' știai unde să-i găsești.

Iarăși nu răspunse îndată Știrbu, parcă s-ar fi împiedicat, ori poate numai obosise, ținut așa nemișcat și țeapăn, nevoit să vorbească cu aerul și cu tavanul.

Și-acum Vălean stărui, și numai cine-l cunoștea bine și de multă vreme ar fi înțeles că începe să-și piardă răbdarea și stăpînirea de sine. Glasul lui tot blînd și prietenos rămăsese, doar că vorbi puțin mai repede :

— De ce nu vrei să spui că-ți trebuiau banii mei ?... Spune, măcar de păcatul ăsta să te iert, că m-ai vîndut și m-ai furat pe mine, să te iert, să nu-l mai duci *dincolo.*

— Nu mă omorî... scînci Știrbu.

— Tu i-ai luat banii ăia.

— Da.

— Cîți i-ai dat lui Telegdi ?

— Cinci mii.

— De unde-ai avut pentru han ?

— De la ceilalți.

— *Așadar și de la ceilalți...*

La această din urmă frază, glasul lui Vălean se schimbase deodată. Era parcă vesel. Parcă trumfa. Parcă numai pentru asta se străduise, să afle de unde făcuse rost Știrbu de banii care-i lipseau ca să împlinească prețul hanului.

Auzindu-l, Știrbu strigă :

— Nu mă omorî... Dă-mi drumul... Ce mai vrei de la mine ?...

— Eu chiar că nu mai vreau nimic. De mine doar te-ai plătit și te-am iertat. Da' de prietenii mei, pe care i-ai vîndut tot atunci cînd m-ai vîndut și pe mine, și de ceilalți pe care i-ai vîndut după aceea, cum ai să te plătești ? Opt au fost, fără mine, pe care i-ai vîndut, și au fost omorîți toți opt. De șapte ori ar trebui să te omor și să te înviu iară și numai a opta oară să te omor de tot, dar n-ai atîta suflet în tine și-mi pare rău.

— Mă omori ?

— Nu se poate să nu te omor.

— Ți-am dat tot. Ți-am spus tot. De ce mă omori ?

— Oricum ți-aș fi luat tot, că-i averea mea tot ce-ai avut. Și toate le-am știut, cîte te-am întrebat și încă mai multe. Aș fi putut să te omor atunci cînd te-am prins ori cînd ai ieșit din oraș, da' am vrut să știi de la cine-ți vine moartea și pentru ce... Tu, Copăcene, și tu, Frîncule, trageți ! Trageți tare acum, nu vă jucați. Și voi, măi Șuta, țineți-l bine.

Și apoi privi liniștit cum Știrbu moare și se face vînăt și rămîne țeapăn, cu ochii holbați și limba scoasă.

V.

1.

— Gata ! spuse Fidileş, ridicîndu-se, iar după ce încheie cu grijă, chiar cu un fel de gingăşie cămaşa pe pieptul mortului şi laibărul de postav cafeniu, completă : Acuma-i gata ! şi mai spuse adresîndu-se fraţilor Şuta : Daţi-i drumul. Acum nu mai e nevoie.

Fraţii Şuta se desprinseră uşor, cu mişcări mlădioase şi se retraseră spre uşă, unde se opriră, doi de o parte, doi de cealaltă parte. Şi se văzu iarăşi acum, cînd stăteau nemişcaţi şi muţi, cît de mult semănau între ei, încît păreau gemeni, şi nu numai la trup şi la chip semănau, voinici şi urîţi, ci şi la mişcări, mult mai sprintene decît te-ai fi aşteptat după cît erau de ciolănoşi, ca nişte saci îndesaţi cu pietre sau ca nişte buşteni cioturoşi.

Fidileş prinse mîinile mortului şi le întinse în lung pe lîngă trup, pe masă. Desfăcu de pe gîtul lui cureaua, dîndu-i din nou întrebuinţarea căreia-i fusese sortită cînd fusese tăiată dintr-un ham vechi, aruncat. Se încinse cu ea, înşirînd-o încet, cu răbdare în găicile, care păreau nenumărate, ale şalvarilor săi de catifea. Cu aceleaşi mişcări lente îşi înfăşură apoi pe mijloc, peste cămaşa cu poalele pe afară, brîul de mătasă roşie. După aceea se aşeză pe laviţă, cu spatele spre mort şi, meticulos, atent, preocupat, îşi umplu pipa ţigănească de lut şi începu să scapere din amnar, pînă prinse scînteia pe iască şi curînd începu să pufăie împrăştiind fum mult şi puturos.

Era o tăcere obosită în stînă. În lumina săracă, pîlpîită a opaiţului, oamenii păreau trişti sau numai adormiţi, poate toropiţi de căldura lîncedă şi de toate mirosurile grele care s-amestecau acolo şi cărora li se adăuga acum, în valuri, fumul iute al pipei lui Fidileş.

Vălean şedea în acelaşi loc, pe scaunul de la capătul mesei lungi, şi era ca mai totdeauna încruntat şi tăcea, ca şi ceilalţi, şi cine ştie ce se gîndea.

Şi numai o dată se ridică în picioare, brusc, ţîşni, zvîcni şi spuse repede, printre dinţi, împroşcat, încordat, fără să strige :

— Fidileş ! Luaţi-l de-aici ! Luaţi-l şi duceţi-l ! Repede ! Duceţi-l acolo unde-am spus. Ispas vă aşteaptă.

— Bine, Vălene ! S-a înţeles ! L-om duce şi-om face tot cum ai spus tu, răspunse Fidileş, ridicîndu-se domol. Ieşi, fără să se grăbească, trecînd printre fraţii Şuta, care nu se mişcaseră de lîngă uşă şi aşteptau acolo şi nu se mişcară nici acum, decît puţin, cît să-i facă loc. Fidileş se întoarse imediat, tîrînd după el un fel de năsălie, împletită din crengi de curînd tăiate, nici măcar curăţate de frunze care nu erau încă veştede, ci doar un pic pălite. Îi chemă cu un semn pe fraţii Şuta. Ei luară cadavrul, îl întinseră pe năsălie şi o ridicară, ţinînd de ea tuspatru, apoi ieşiră urmaţi de Fidileş, care-i chemă să meargă şi pe Copăcean şi pe Frîncu.

Vălean rămase singur cu Creţu. Părea că se liniştise. Tăcu o vreme, gîndindu-se la ceva, iar baciul nu-l tulbură, ci, ca o gazdă bună, aşteptă să-şi spună oaspetele lui dorinţa.

La un moment dat, Vălean începu să vorbească încet şi rar, însă cumva înverşunat, scrîşnit :

— Aşa m-au suguşat şi pe mine. Trei zile la rînd. Mă suguşau şi mă trezeau. Mă udau cu apă rece şi mă împungeau cu ace înroşite în foc să mă trezesc, să mă sugrume iar. Gîndeam c-am murit, că s-a gătat şi iar mă trezeam... Voiau să le dau banii pe care-i aveam, să le spun unde sînt, unde i-am ascuns... Şi să le spun unde s-ascund ortacii mei şi care sînt, că *el* nu-i ştia pe toţi, numai eu îi ştiam şi numai eu cunoşteam ascunzătorile şi adăposturile lor unde erau...

Apoi deodată se înveseli, aşa cum ştia el să fie vesel, rîse scurt şi numai din glas, şi cumva tăios, iar chipul lui rămase încruntat şi rău :

— M-au suguşat degeaba. Nu le-am spus nimic. Le-am spus să caute ei singuri, că de-aia capătă simbrie şi jumătate din banii găsiţi la lotri. N-ar fi trebuit să le spun

una ca asta. S-au supărat pe mine... M-au bătut peste șale cu un bici de curele și curelele aveau toate cîte o boabă de plumb la capăt... Se văd și-acum semnele, că mi-au flendurit pielea pînă în carne și pînă la os... Și m-au adăpat. Mi-au băgat în gură o pîlnie și turnau în mine apă cu găleata ca într-un butoi. Eu gîndeam că plesnesc, iar ei turnau mai departe. Simțeam apa prin gîtlej de parc-ar fi îndesat-o cu un drug de fier. Și iarăși glasul i se schimbă : Ar fi trebuit să-l adăp și eu pe *ăla*... Tot a cerut el apă, că-i era sete... Resemnat, explică : M-am gîndit prea tîrziu... Acum tot atîta-i... Și din nou se întoarse la amintirile din care începuse a spune : M-au și întins. Mi-au legat o ghiulea de picioare și m-au atîrnat de tavan, de mîini. Să mai cresc, ziceau, că-s mic și-afurist, poate mă potolesc dacă oi fi lung... După aceea m-au strîns. M-au băgat într-un fel de copîrșeu, scurt și strîmt, făcut ca pentru un copil, și un hoher gras ca o butie mă călca, să mă bage tot în lădușia aia, se preumbla pe mine ca pe spațir. Și rîdeau de mine. Ziceau să nu mă supăr, să-i iert și să fiu cu răbdare, că greșiseră și mă întinseseră prea tare, mă lungisem mai mult decît trebuia și nu mă mai cuprind hainele și stăpînirea n-are bani să-mi cumpere altele...

Crețu ieși din tăcerea lui. Răgușit, aproape răstindu-se, spuse :

— Ce-a fost a trecut... Nu-ți mai bate capul.

Vălean continuă, parcă nici nu l-ar fi auzit :

—M-au și sărat... Ziceau că să nu mă stric, ar fi păcat, așa fecior fain ca mine, să se strice. M-au crestat cu briciul pe spinare și m-au sărat. Au așternut de un deget sare pe crestăturile pe care mi le-au făcut pe spinare. Au zis pe urmă că nici așa n-am să țiu, că afumat am să țiu mai mult. Și m-au afumat cu fum de ardei iute. Nici nu mai simt de-atunci dacă florile au miros ; unde altul amețește și se-năbușă de-un miros oarecare, eu abia-l bănuiesc. Parc-aș avea nările numai ca să răsuflu prin ele... Da' nu-s supărat pe ei. Hoherii ăștia-s oamenii cei mai nefericiți, și au slujba cea mai păcătoasă ; își vînd sufletul pentru un blid de mîncare și nici copiii nu-i sufere și-i blastămă și aruncă cu zbruși după ei, cînd trec pe uliță. I-am iertat încă de atunci. Da' pe alții, nu !

Vălean se ridică deodată. Nu era nervos, nici mîniat, numai nemulțumit, cu gura strîmbă ca de greață :

— Crețule, dă-mi niște apă și săpun, dacă ai...

Baciul aduse un ciubăraș cu apă și-l puse pe una din lavițe. Îi aduse și un săpun negru ca pămîntul și un ștergar nu tocmai curat.

Vălean se spălă, frecîndu-și deolaltă multă vreme palmele clăbucite, apoi se clăti și pe față, pufnind și stropind și iarăși multă vreme se șterse cu ștergarul.

Oftînd se așeză pe scaunul din capătul mesei. Zise :

— Cam așa-i cum zici tu... A trecut... Tu-mi ești prieten mie și ești om de treabă...

Și uitîndu-se în ochii baciului, o clipă, o singură clipă foarte scurtă, mai scurtă chiar decît o scăpărare de amnar, fața lui se însenină și fu frumoasă, ca de copil. Demult însă dezobișnuită să arate bunătate și blîndețe, se încruntă iar și numai în ochi mai stărui o lumină cuminte, dar nu mult și se stinse și de acolo.

—...și cît trăiesc eu, continuă, vai o să fie de acela care o să-ți facă vreun rău sau o să te supere într-un fel... Da' nu toate-au trecut... Au mai rămas unele... Ascultă, baciule, n-ai vreun pic de vin ?

— N-am. Vin n-am aici. Da' pot să-ți dau niște rachiu. Îi bun, drept că-i cam tare, da' la ciobani ăla le place.

— Bine-i și-așa. Dă-mi rachiu și ceva de mîncare, că-s flămînd de nu te mai văd.

— No, hai, că-ți dau, da' ajută-mi un pic s-arunc masa asta afară.

— Masa ?

— D-apoi da. N-o mai pot ține. Nu mai pot să mînc nici eu și nici la oamenii mei nu le pot da de mîncare pe scîndurile pe care a zăcut hoitul.

— Ai, Crețule ! Iartă-mă ! Cum de nici nu m-am gîndit... Așa se vede că m-am sălbăticit și m-am ticăloșit de tot, în zece ani ăștia la cătănie.

— Da' de ce ? Lasă că doar nu-i nici un bai. Niște scînduri acolo. Fac eu alta nouă, că bardă am și lemne doar sînt în pădure. Fac una chiar mai bună.

Ridicară împreună tăblia mesei, patru scînduri lungi îmbinate fără cine știe ce meșteșug, și o scoaseră afară, lepădînd-o lîngă cuptorul în care-și făceau pîine ciobanii.

— Pînă am să fac alta, să punem în loc ușa asta veche, zise Crețu.

De sub șoprul care prelungea streașina grajdului, scoase o ușă, mai scurtă decît fusese masa, dar lată destul. O cărară în casă și o așezară pe pociumbii care închipuiau picioarele mesei.

După ce mîncă și bău rachiu, Vălean se culcă și adormi îndată.

2.

Ziua care urma era duminică.

Vălean se trezi încă înainte de se făcu ziuă bună, pînă se mai îngînau încă zorile, pe un cer tot năpădit de nori negri și coborîți. Se sculă și după ce își limpezi obrajii cu apă proaspătă, adusă de la izvor, se încinse cu șerparul și se îndreptă spre pădure.

— Unde mergi, Vălene, că uite vine vreme mare ? N-ai să poți ajunge departe, îi strigă baciul Crețu, de pe podmol, de la un colț al stînii unde se tolănise să doarmă pe un cojoc.

— Nu mă duc departe. Pînă-ncepe ploaia, m-am și întors, răspunse Vălean și pieri printre tufele de porumbele și de iasomie sălbatică, pe sub fagii înalți, încă neclintiți și numai din adînc înfiorați de-un freamăt ca de așteptare.

Vălean păstrase de la Grozea obiceiul de a se ruga. Erau un soi de meditații scurte, încruntate sau poate nici măcar meditații, niște învoieli simple și practice, gîndite repede undeva în liniște, după un Tatăl nostru sau o Născătoare murmurate ca o parolă de recunoaștere. Vălean îl informa pe Dumnezeu, sincer și cinstit, ce intenționează și-i cerea protecția în schimbul unui dar, care putea să-l intereseze pe El ; patronarea vreunei mînăstiri sărace și izolate, o icoană sau un clopot dăruite vreunei biserici mai nevoiașe, o cădelniță, un sfeșnic sau chiar o sumă de bani. Cînd lucrurile se împlineau după dorința sa, Vălean se grăbea să-și plătească datoria, iar cîteodată dania putea să-și schimbe destinația, o văduvă lipsită primea ca picată din cer o vacă de lapte sau o logodnică

orfană se alegea cu o zestre bunicică din partea sfîntului sau sfintei căreia își destăinuise necazul și nefericirea, și putea să se mărite cu cel pe care-l voia.

Nici acum, rugăciunea lui Vălean nu dură mult. Spuse, după ce își scoase pălăria din cap, aplecînd ușor fruntea și privind drept înaintea lui, fără o țintă precisă, Tatăl nostru, își făcu cruce, scurt, aproape-ntr-o singură mișcare a mîinii, pe urmă gîndi : „Doamne, îți mulțumesc pentru că mi l-ai dat pe mîna mea pe Știrbu. Ispas are să ducă la biserica din Podeni cupa de argint suflată cu aur. Am cumpărat-o de la Viena cu șaptesprezece zloți și patruzeci de coroane. Să fii cu mine bun și de-acum înainte. Să-mi dai minte și noroc să-l prind și pe Telegdi, să-i plătesc tot ce mi-a făcut el mie, cînd cu hoherii lui m-au tăvălit pe jos și mi-au scos cu cleștele limba din gură și-au șters cu ea talpa de la cizma lui. Îți mulțumesc că mi-ai dat putere să pot răbda. Fă așa acum, să se prostească Telegdi și să nu ghicească drumurile mele și semnele mele, să uite și că trăiesc și să-mi pice în mînă cînd am să cred eu că trebuie. Și am să zidesc o biserică, unde ai să-mi arăți Tu s-o zidesc. Sau ce o să-mi poruncești, altceva, am să fac“.

La sfîrșit, încheind, își mai făcu o dată cruce. În aceeași clipă, un fulger lung, cu pleasna despicată, izbi creștetul unui fag, nu departe de-acolo și trăsnetul bubui cutremurînd lumea. Vălean nu se sperie ; era ca un semn pe care l-ar fi așteptat, că ruga lui fusese ascultată și cererea încuviințată.

Liniștit, se întoarse la stînă și ploaia se dezlănțui, potop, în momentul în care trecea peste prag.

Nu mai intră. Se opri acolo, în ușa lăsată deschisă, primind în față boarea proaspătă, umedă și răcoroasă care se prelingea dinspre pădure. Pregătită mocnit, o noapte întreagă sub zăduful înțepenit, după o săptămînă de zile dogorîte, ploaia se așternuse temeinic. După prima răbufnire, care se lăsase ca un val prăbușit deodată, cu fulgere și trăsnete dintr-o zare într-alta, se potoli și apoi curse cîteva ceasuri la rînd, egal, parcă așezată cu porții exact cîntărite, susurînd blîndă ca mîngîierea și numai din cînd în cînd tresărea, tulburată de cîte un tunet

întîrziat, rătăcit, care venea parcă grăbit, rostogolindu-se de departe, în căutarea celorlalte.

Încă mai ploua, cînd reveniră Ispas — care cîtă vreme durase judecarea și pedepsirea lui Știrbu, păzise drumul cu oameni de el aleși — și Fidileș. Pe Vălean îl găsiră tot acolo în prag, stînd în picioare, numai cu cotul rezemat de ușcior, și privind la crengile pădurii bătute de ploaie.

— Nu era nici o grabă, le spuse. Ați fi putut să vă trageți undeva la adăpost, pînă s-oprește ploaia. Sînteți uzi ca paparudele...

— D-apoi nu-i nici un bai că sîntem uzi... răspunse Fidileș. Ne-am gîndit noi să ne adăpostim, da' am zis că mai bine să nu ne vadă nimeni pe-aproape. Ar fi fost hodăile acolo în calea noastră, da' văcarii grofului mă știu, că de la mine cumpără oale și s-ar fi mirat ce caut eu duminica dimineața în zori, pe imaș, la trei ceasuri depărtare de casa mea, și mai ales călare, cînd se știe că eu n-am cal.

— E-adevărat și asta, spuse Vălean. Cereți ceva haine de la Crețu și schimbați-vă și puneți-le a voastre să se usuce... Și să mîncați... Apoi o să-mi spuneți ce-ați făcut și cum.

Crețu le dădu niște flenduri care de mult nu mai îmbrăcaseră un trup omenesc, și pe care nu le aruncase, fiindcă era gospodar și știa că niciodată un lucru nu poate fi atît de stricat, încît să nu-și găsească vreo întrebuințare oarecare. Rîse prietenos, cînd îi văzu în zdrențe : bărboși cum erau și lățoși, ar fi putut ieși la cerșit și-ar fi avut cîștig. Își spuse cu glas tare gîndul, cînd le dădea mîncare. Rîse și Vălean, apropiindu-se. Se așeză pe pat, așteptînd să se sature, să-i poată povesti pe urmă. Altceva tot n-avea ce să facă, pînă nu sta ploaia.

Ispas și Fidileș mîncară fără grabă și mult, ca niște bărbați în putere, după un lucru pe care l-au făcut cu osteneală și bine, așa cum li se ceruse.

Pe urmă, mai sorbind cîte un pic din rachiul amarnic al baciului, tușind aproape după fiecare înghițitură și strîmbîndu-se, îi povestiră lui Vălean, cu modestie, simplu, înșirînd toate amănuntele cîte socotiră că sînt necesare, cum l-au dus pe Știrbu cu căruța lui și l-au așezat la locul său, așa cum sunase porunca.

— Ați avut grijă de toate ? întrebă Vălean.

— Cum ne-ai spus tu să facem, așa am făcut, răspunse Fidileș.

— Pistoalele le-ați pus la loc ?

— Pus. Și cuțitul in tureacul cizmei. Și banii, cîți i-a avut la el, în șerpar.

— V-ați uitat să nu rămînă urme pe-aproape ?

— Uitat. Da' și ploaia a venit chiar cînd trebuia. Are să spele tot, și dac-a rămas vreo urmă pe care noi n-am văzut-o.

— Bine, spuse Vălean. Ați lucrat bine...

Scoase de sub pat o tașcă mare și greoaie de piele, veche și scorojită, și o puse pe ușa care acum folosea drept masă. Scoase două pungi mari de catifea și vărsă din ele o grămăjoară bunicică de galbeni vechi, care sclipeau stins, dar sunau frumos și curat.

— Luați cît credeți că aveți nevoie.

Fidileș și Ispas se uitară la Vălean, posomoriți amîndoi, și o dată amîndoi, parc-ar fi fost dinainte înțeleși, clătinară din cap a refuz. Fidileș spuse :

— Nu-mi trebuie, Vălene. N-am ce face cu ei. Eu nu pentru bani te slujesc. Mi-ai fost ca un frate, și de aceea. Și într-un pat ai dormit cu mine, cînd n-a fost chip altfel și la o masă ai mîncat cu mine. Și nu m-ai disprețuit și-am fost prieteni și la bine și la rău... Ce să fac eu cu banii ? Copiii mi-au murit toți și baba mi-i bătrînă și nu-mi mai poate face alții. Și-s bătrîn și eu. Fac oale și din ce vînd mi-ajunge să trăiesc... Mai mult ai tu lipsă de ei.

— Am să-ți dau eu atunci. O pungă. Ține-i la tine. Poate că am să ți-i cer cînd oi avea nevoie. Și tu, Ispase ?

— Tot așa. Dă-mi tu cîți crezi că o să-mi trebuiască.

Vălean umplu pungile la loc, fără să numere și dădu fiecăruia cîte una.

— Mai am cîteva vorbe să vă spun, adăugă el. Tu, Fidileș, ai să te duci acasă la oalele tale. Ai să-ți cumperi căruță și cal ș-ai să bați tîrgurile, să vinzi oale și blide. Și ai să ții minte ce vezi și ce auzi. Mai cu seamă drumurile lui Bota, cupețul de cai, să le înveți și pe ortacii care-i are să-i afli. Și-ai să capeți știri de la mine prin Ispas sau prin altcineva, care-ți va arăta semnul știut. Văduva

lui Fodor să țină podul pînă-i trimit eu cumpărător; așa să-i spui, dacă n-oi trece chiar eu, cumva, pe-acolo... Și tu, Ispas, faci cum ne-am înțeles. Popa Chirilă are să se mînie un pic, pentru că o săptămînă întreagă ai băut și te-ai destrăbălat, da' o să-ți deie canon și-o să te ierte în cele din urmă și o să te primească înapoi să-i slujești de crîsnic, tot așa, ca și pînă acum. O să-ți dau o cupă aurită, s-o pui pe altar, cînd nu te vede nimeni, s-o găsească popa acolo și să se bucure ca de-o minune dumnezeiască. La oameni am să le las vorbă să te asculte și să nu iasă din vorba ta. Să-i ții din scurt. Să nu-i lași să-și facă de cap. Să steie blînzi și numai lucrul ce l-am vorbit noi să-l facă și să fii și tu acolo. Altminteri pe locurile mele să fie liniște și domnul Telegdi să doarmă liniștit, iar jandarii lui să se îngrașe de tihnă. Ai să vezi tu... Asta-i tot. Pe Stoica îl duc cu mine și pe cei patru Șuta.

— Mult ai să lipsești ?

— Nu știu dinainte cît am să lipsesc... Poate și-un an, poate chiar mai mult... Acuma culcați-vă și vă hodiniți, iar pe sub seară mergeți acasă și faceți apoi ce v-am spus să faceți.

3.

Cînd Șamu, sluga de la grajduri, veni și bătu la ușă, strigînd de afară cu un glas ciudat: „Nu știu ce-i, da' caii au venit cu căruța și jupînul nu-i, și plouă ca de sfîrșitul lumii“, Maria era trează de mult, poate și de un ceas, o treziseră tunetele și fulgerele. Nu mai adormise pe urmă, nu se sculase însă, rămăsese în așternut, dezvelită, scăldîndu-se în adierea care pătrundea înăuntru prin fereastra deschisă, răcorindu-i trupul fierbinte încă toropit de somn sau poate și de oboseala dulce de aseară. Era o stare prea plăcută și-i fu ciudă pe Șamu că venise strigînd și o tulburase. Ea nu voia să se trezească de-a binelea. N-asculta ce-i spune băiatul. Nu-i păsa de nimic și n-avea chef de nimic — și nu-i răspunse. Se răsuci pe burtă și-și îngropă obrajii în perna moale. Voia să mai

dormiteze, să-și reamintească pe îndelete de Vălean și de tot ce se întîmplase aseară.

Șamu, închipuindu-și că doarme greu și de aceea nu l-a auzit, o strigă și ciocăni iarăși în ușă.

„Doamne, da' prost mai poate să fie !“ gîndi Maria și, sîcîită, întrebă :

— Ce-i ? De ce strigi așa ?

— Caii au venit singuri și jupînu' n-a venit, și plouă de rupe pămîntu'.

— Și-acum, eu ce vrei să fac, dacă plouă ?

— D-apoi eu nu vreau nimic, numai ți-am spus că n-a venit jupînu' și caii au venit singuri.

— Las' că are să vie și jupînul, n-ai grijă. S-a mai întîmplat.

— Da' eu ce să fac ?

— Să faci ce trebuie... Așază caii, bagă-i în grajd. Bușumează-i, dacă-s uzi și pune pături uscate pe ei. Apoi culcă-te și mai dormi, că-i noapte încă...

O enerva și-o plictisea încăpățînarea prostească a slugii. Ce-i păsa ei că n-a venit Știrbu ? Poate să nu vie nici mîine. Și-un an poate să nu vie. Nu simte ea lipsa lui Știrbu. Mai bine ar veni Vălean s-o fure... Ce s-o fure ? și începu să rîdă bucuroasă, cu capul înfundat în pernă. Să vie numai Vălean, că merge cu el și nefurată, de bună voie, oriunde, și la capătul pămîntului.

Și înfiorată, și ațîțată iarăși, își aminti cum îl visase toată noaptea. Un ceas, poate și două, nu se mai gîndi la altceva. Poate că nici nu se gîndea, ci numai fremăta în ea însăși, mîngîiată pe suflet de ploaia care, după ce se istovise în primele ei răbufniri, acum cernea mărunt ca un foșnet.

Și veni după aceea Raveca, slujnica de la bucătărie, ciolănoasa, rugînd-o să se scoale, că au venit niște negustori care-l caută pe jupînul. Se chinui să înțeleagă ce vrea toanta; se ridică în așternut și-și lăsă tălpile pe podeaua răcorită și abia reuși să se adune întrucîtva, încît să poată răspunde. Îi spuse fetei să meargă acolo și să le deie mîncare și băutură negustorilor ăia, cine-or fi, să le deie ce au ei nevoie și să le spuie să o aștepte, că se îmbracă și vine.

Își spuse, amărîndu-se, că uite cum n-are ea noroc, și-și plînse de milă, că pe vremea asta somnoroasă, cînd alte neveste tinere sau ibovnice stau cu bărbații lor în brațe și sînt răsfățate și răzgîiate, ea trebuie să coboare la crîșmă și să rîdă la niște oameni străini, să vorbească cu ei, să le rabde glumele și obrăzniciile. Se supără pe Vălean pentru că plecase așa de repede și-l blestemă să n-o poată uita și să tînjească de dorul ei zi și noapte și să se întoarcă să-l vindece ea.

Se îmbrăcă fără grabă în hainele ei obișnuite de han, rochie de postav ușor, de culoarea tuciului nou, bluză de giolgi alb, cu mîneci largi, umflate pe la coate, și-un laibărel de mătase groasă, vișiniu, iar în cap basma neagră, cu flori mărunte, roșii. Se văzu în oglindă, frumoasă și rumenă și veselă, cobori la crîșmă, unde negustorii o primiră cu glume și rîsete de admirație, întrebînd-o dacă și la dragoste îi silește pe bărbați la așteptare așa de lungă. Ea le răspunse, tot rîzînd, că dragostea-i altceva, cine-o prețuiește așteaptă cît de mult și că pentru dragoste nu-s buni negustorii burtoși. Apoi devenind serioasă îi întrebă grijulie, cum se învățase să fie cu oaspeții, dacă sînt mulțumiți de mîncare și de băutură.

— De mîncare și de băutură nu ne plîngem, răspunse unul dintre negustori (patru erau), cel mai bătrîn, poate chiar stăpînul celorlalți. Totdeauna le găsim bune la hanul acesta... Dar nu de aceea ne-am oprit, numai să ne hrănim ; avem treabă cu jupînul și-am vrea să-l vedem.

— Jupînul nu-i acasă, dar cred că-i pe-aproape și n-are să întîrzie mult.

— Atunci eu aș zice să-l așteptăm, spuse negustorul cel mai bătrîn și ceilalți încuviințară dînd din cap și mai cerură bere, ca să nu steie chiar degeaba.

Maria porunci să se aducă berea și mai rămase o vreme să-i țină de vorbă pe oaspeți. Îi întrebă de unde vin, dacă nu-i secret, și ce scumpeturi duc în căruțele lor. Ei răspunseră că nu-i nici un secret, vin de la Lvov și-au coborît prin Bistrița și sînt a treia săptămînă pe drum, n-au mărfuri deosebite, numai postavuri și mătăsuri și tot felul de podoabe femeiești care se cer și se vînd repede. Și i-au dăruit un șal frumos de cașmir, pe care — după cum spuneau — l-au cumpărat anume pentru ea.

Ea îl primi mulțumind cu un surîs frumos, măcar că își dădu seama că nu-i cașmir adevărat, poate seamănă pentru niște ochi nepricepuți și înțelese atunci că negustorii mint, și nu trebuie să-i creadă ; nu era însă treaba ei să știe învîrtelile lor și înțelegerile pe care le au cu Știrbu.

Trecu apoi în bucătărie să vadă ce-i pe-acolo și să dea poruncile cuvenite. Era duminică. După ce-au să iasă de la biserică, de la liturghie, oamenii au să vină să bea. Iar mai tîrziu s-ar putea să pice și oaspeți de la oraș, să-și petreacă și trebuia să fie toate pregătite.

Mai veni de cîteva ori în crîșmă și-i întrebă pe negustori dacă mai vor ceva. Nu mai doreau decît tot bere. Continuau să stea, beau bere și fumau din lulele nemțești de porțelan și așteptau cu răbdare, liniștiți. Veniseră și servitorii lor și mîncaseră și-acum și ei beau bere la o masă mai într-o parte și nu erau nici ei nerăbdători.

Maria ieși de cîteva ori și prin ogradă, cercetînd cuibarele și alegînd galițele care-ar trebui tăiate, dacă ar veni oaspeți și-ar cere așa ceva.

Ploaia încetase. Încet, încet se însenina. Vremea s-apropia de amiază.

Maria lăsă în crîșmă pe Raveca, iar ea urcă în odaia ei, să se mai odihnească. Nu era ostenită, dar o apucase o lene cum nu prea cunoștea ea. Îi era urît să vadă oameni, i-ar fi plăcut să steie numai singură și pe întuneric, dacă el nu-i aici, ca să steie cu el. Să steie singură și să se gîndească la nimicuri sau cum ar fi dacă el nu i-ar fi ibovnic, dacă i-ar fi bărbat cu cununie și n-ar avea han, ci numai o gospodărie mai mică, și ea l-ar aștepta acum să se întoarcă de la crîșmă, ar ieși la poartă și s-ar uita în lungul drumului și cînd l-ar vedea că vine, ar alerga să umple blidele cu mîncare, s-o găsească el nici fierbinte, nici rece. Se simțea bine gîndindu-se cum i-ar coase cămașa și i-ar peteci-o pe la coate și pe la guler, unde se roade și se destramă mai repede, cum i-ar spăla rufăria, cum l-ar purta curat și fercheș, și ar ști care mîncări îi plac și l-ar bucura hrănindu-l numai pe gustul lui, și în fiecare noapte ar dormi în brațele lui și cînd s-ar trezi, cîteodată, pînă nu s-a făcut ziuă, pînă nu-i încă dimineață, l-ar auzi cum răsuflă întins alături de ea.

Pluti aşa, în lenea molcuţă care o toropea, cine ştie cîtă vreme...

O trezi o larmă de glasuri multe, sfişiată şi sfîrtecată de ţipete femeieşti, de lătraturi şi schelălăituri de cîine. Îndată apoi auzi paşii lipăiţi ai slujnicii şi strigătul ei subţire, tremurat :

— Hai, jupîneasă, repede, că-i bai.

Ieşi nedumerită şi o întrebă :

— Ce-i, tu ? Ce-i larma asta ?

— Hai iute ! Hai, că l-au adus pe jupînu'.

Se căznea să plîngă, dar se vedea că-i doar puţin speriată, nu de ajuns ca să-i vină şi lacrimile.

Încă tot nedumerită, Maria coborî şi găsi lume multă îngrămădită în crîşmă şi în faţă, sub umbrar şi mai încolo pe drum, cît se zărea prin uşa deschisă şi prin ferestre ; bărbaţi şi femei şi copii, lărmuind agitaţi. Cînd apăru şi o văzură, tăcură toţi, ca la un semn şi se mişcară deschizînd cărare înaintea ei, parcă anume să-i arate pe unde să iasă.

Era şi ograda plină de lume, înghesuindu-se mai ales în jurul şopronului de lîngă grajd. Acolo îl văzu, cînd ajunse şi oamenii se feriră în lături, pe Ştirbu, holbat, cu limba afară din gură, vînătă, cu părul şi barba şi hainele plouate, mustind de apă, întins pe pămînt, pe nişte paie aşternute în grabă. Tocmai îl dăduseră jos dintr-o căruţă.

„Doamne, cîtu-i de urît !" gîndi Maria, simţind greaţa cum o sugrumă. Lumea se întunecă înaintea ei şi leşină. Şi toţi gîndiră că aşa se cuvine.

Se trezi în casă, întinsă în pat. Raveca o stropea cu apă şi o pălmuia uşurel peste obraji, ţipîndu-i în urechi :

— Jupîneasăă ! Jupîneasăă !

În jurul patului mai erau cîteva femei pe care le cunoştea, neveste şi babe de prin vecini. Erau toate plînse şi speriate.

Se ridică pe jumătate şi privi mirată la ele. Nu înţelegea ce caută aici, de ce-s atît de abătute şi miloase.

— Ce-i ?

— Trebuie să vii... E-aici primarul. Te aşteaptă. Şi oamenii ăia. Ca să le plăteşti, aşa zic.

— Bine, viu...

Se lăsă să lunece uşor pe marginea patului şi nu înţelegea de ce-i aşa de obosită, de parc-ar fi urcat saci în pod. Se rezemă chiar de umărul Ravecăi, să nu se clatine.

— Da' pentru ce să le plătesc ? Cine-s ăia ?

— D-apoi pentru că or tăiat funia şi l-or cărat pe jupînul acasă...

Atunci iarăşi i se năzări că-l vede pe Ştirbu, cum sta întins pe paie, holbat şi cu limba scoasă, vînătă, şi ud tot, cu părul numai laţe şi hainele fleaşcă şi se cutremură ca de frig, gemînd :

— Ooof !

Vecinele se strînseră pe lîngă ea, spunîndu-i vorbe de încurajare şi o sprijiniră. Cînd să treacă pragul, una dintre ele, mai bătrînă, îi spusese să-şi lege năframă neagră, că-i văduvă acum şi nu se cade să apară în lume cu năframă înflorită. O ascultă supusă şi se lăsă împinsă spre cîrciumă şi încă tot nu înţelegea ce se întîmplă.

Jos, în sala cea largă a cîrciumii, primarul făcuse oarecare ordine. Scosese lumea, lăsîndu-i acolo doar pe negustori şi pe oamenii lor. Primarul sta de vorbă cu negustorul cel bătrîn şi Maria mai auzi un capăt de explicaţie :

— ...Cine poate să ştie ce-o fi avînd el pe suflet ? !

„Ce caută omul ăsta aici ?" se întrebă ea, şi era mirată că-l vede acolo pe primar, fiindcă de obicei venea numai seara, să bea cu notarul şi cu conţopistul şi cîteodată cu popa. Şi nici de ce sînt negustorii cu feţele trase şi parcă nemulţumiţi nu înţelegea, fiindcă numai de curînd fuseseră veseli şi glumiseră cu ea.

— Jupîneasă, îi spuse primarul cînd o zări, Dumnezeu să-l ierte, măcar că nu ştiu zău dacă s-o îndura, că mare păcat a făcut... Trebuie să-l îngropi şi cît mai repede. Popa nu-l îngăduie în ţintirim, că-i loc sfinţit. Trebuie să-l duci undeva, în pădure, ori aş zice, în rîpa Caprelor, că-i pămînt de-al lui. Da' să te grăbeşti, jupîneasă, că-i mare spaima şi tulbureala în sat.

Maria i se uita drept în ochi şi nu înţelegea nici un cuvînt şi se întreba de ce-o fi supărat şi de ce se răsteşte la ea, că nu i-a făcut nimic.

— De ce ? întrebă. De ce în pădure ?
— Am zis că mai bine în rîpa Caprelor.
— Acolo-i departe şi-i pustiu...
— D-apoi chiar de-aceea.
Deodată, femeia începu să plîngă :
— Ce vreţi de la mine ? De ce nu-mi daţi pace ?
Atunci negustorul cel bătrîn, căruia ceilalţi îi ziceau jupîn Şurli, înţelegînd ce se întîmplă cu ea, sau închipuindu-şi că înţelege, s-apropie şi o luă de mînă pe Maria, vorbindu-i protector ca un tată :
— Linişteşte-te, jupîneasă... O prinse pe după umeri, cu un gest de grijă şi o îndemnă spre un scaun : Hai, şezi aici... E-o nenorocire, o mare nenorocire, ne pare rău şi nouă, că sîntem străini, dar caută şi-ţi ţine firea... Se întoarse pe urmă la primar şi-i zise : Am să văd eu de toate, dar te rog să mă ajuţi.
Se şi dovedi îndată că jupînul Şurli era un bărbat energic şi cunoscător al legilor — mai priceput şi decît primarul şi chiar decît notarul care fusese chemat de asemenea acolo, la faţa locului.
Mai întîi îndepărtă lumea care se strînsese ca la minune. Tocmai pe urmă doi ţigani, aduşi de vătăşel, care pentru optzeci de creiţari şi-o cină cu carne friptă şi vin, aveau să sape groapa, în rîpa Caprelor, sub supravegherea lui Şamu, argatul de la han, care nici nu mai era bun de altceva acum, şedea şi se smiorcăia, ca un nevolnic. Un dulgher, tocmit în pripă, se şi apucă să facă sicriu din ce scînduri se găsiră.
Pe urmă, un ţigănuş care se nimerise pe-acolo şi care nu era altul decît Guba însuşi, trimis de tatăl său, Porumb, fu pus să scotocească în chimirul şi buzunarele mortului. Fu scormonită şi căruţa, amănunţit şi tot ce s-a aflat fu adunat grămadă. Două coşuri cu lucrurile cumpărate de la oraş, ude, fleşcăite, terciuite, pipa şi sculele de pipă, punga de tutun, bine jilăvită de ploaie, amnarul şi cremenea şi iasca, şi-un briceag mare cu plăsele de aramă, două pungi în care se găsiră — număraţi cu băgare de seamă — patruzeci şi patru de zloţi şi o sută şi douăzeci de coroane de argint, iar într-o despărţitură de la chimir, şaisprezece florini şi şaptezeci şi patru de creiţari. Într-o altă despărţitură fu găsită o legătură de chei şi cheiţe.

În tureacul cizmei era un cuţit cu tăişul lung, iar sub jilţul căruţei două pistoale, încărcate. În căruţă, pe lîngă lucrurile care de obicei nu lipsesc, găleata, legătura de nutreţ, traista cu ovăz şi lanţul de piedică, păturile cailor şi-un ţol de pus pe jilţ, să fie mai moale, se găsi şi o taşcă de piele, bine închisă, în care erau hîrtii şi scrisori, arătînd ce datornici avea Ştirbu şi cîţi bani îi datorează şi cîţi bani are în depozit la Ciontea, zaraful din Tîrgul-Murăşului.
Notarul scrise totul şi iscăliră drept martori jupînul Şurli şi încă unul dintre negustori, iar primarul puse degetul ca reprezentant al autorităţii.
Maria asistă amorţită de frică, fiindcă iarăşi nu pricepea ce se petrece. I se părea că-i silită să fie părtaşă la un ceremonial cu vrăji, plin de primejdii, parcă s-ar fi oficiat un legămînt cu diavolul. Feţele trase, împietrite, ale acestor bărbaţi străini, lucrurile luate de la mort înşirate pe masă, numărate, însemnate pe hîrtie trezeau spaima ei dintotdeuna în faţa hîrtiei scrise, şi neîncrederea şi dorinţa de-a fugi de acolo.
Cînd o chemară să pună şi ea degetul, în dreptul numelui ei, sub ultimele trei rînduri adăugate de notar, declaraţie că banii şi obiectele toate mai sus arătate le-a luat ea în stăpînire ca moştenitoare legală, ţipă deznădăjduită :
— Nu ! Lăsaţi-mă ! De ce nu-mi daţi pace odată ?
Şi porni să iasă, să scape.
Îi ieşi înainte jupînul Şurli şi-o prinse blînd de mînă :
— Linişteşte-te, jupîneasă, spuse iarăşi cu glasul lui de bătrîn cumsecade. Caută să te stăpîneşti. Îi greu, se înţelege, dar sînt lucruri trebuincioase. Toate lucrurile acestea sînt acum ale dumitale şi trebuie să le iei în stăpînire. Hai, vino şi fă ce-ţi spunem, că-i spre binele dumitale.
Fură chemaţi pe urmă ţăranii care-l aduseseră pe spînzurat şi li se ceru să povestească tot, aşa cum se întîmplase. Şi Maria ascultă, puţin străină, puţin absentă, ca pe o istorie ciudată despre cineva necunoscut, cum îl găsiseră pe Ştirbu, în bercul Turcilor. E un drumeag, ziceau ţăranii, care vine de la Murăş, de la vadul Curte-

nilor şi se uneşte cu drumul ţării. Acolo l-au găsit, nu departe de drum, cam la o azvîrlitură de băţ. Nici nu l-ar fi văzut, poate, ar fi trecut în treaba lor, dacă nu s-ar fi speriat caii şi n-ar fi început să fornăie. Şi cîinii au început să latre şi să urle şi să schelălăie, repezindu-se ca turbaţi, mai să se sugrume în lanţurile cu care erau legaţi de căruţe. S-au uitat să vadă ce-i, că lucru curat nu putea să fie şi atunci l-au văzut atîrnat de-o cracă, picioarele-i ajungeau cam cum ar fi pînă la butucul roţii. Şi pălăria i-au găsit-o, zăcea jos în tină. L-au şi recunoscut, îndată ce s-au apropiat, măcar că se învineţise şi le era cam frică. S-au sfătuit şi-au zis că nu-l pot lăsa acolo. Au tras o căruţă sub el, i-au rezemat picioarele în şireglă, doi l-au prins, unul a mînat caii ţinîndu-i de frîu şi celălalt a tăiat funia şi-apoi l-au culcat în căruţă. N-a fost greu, dar acum ei s-au spurcat şi trebuie să cheme popa să-i stropească şi pe ei şi pe cai şi căruţa cu apă sfinţită, şi n-o face nici el fără plată şi li se cuvine şi lor pentru osteneală şi pentru curaj şi bunăvoinţă o plată cît de mică, fiindcă uite, au pierdut o zi cu încurcătura asta.

— O să primiţi tot ce vi se cuvine, spuse jupîn Şurli, numai să puneţi şi voi degetele aici, unde sînt scrise numele voastre.

Le dădu pe urmă din punga lui cîte cinci coroane de căciulă şi-o strigă pe Raveca, poruncindu-i să le deie de mîncare şi cîte un canceu de vin. Plăti şi dulgherului, care întocmise sicriul, şi ţiganilor care-i duseseră pe mort la groapă, aproape pe furiş, în grabă şi fără solemnitate, fără flori şi colaci şi ştergare şi fără banul de vamă.

Spre seară, cînd Şamu, argatul, reveni, încă smiorcăit şi palid (poate el era singurul care plînsese după cel plecat), la han lucrurile păreau aşezate în vechiul lor făgaş.

Negustorii se mai aflau acolo. Cinau. Nu mai arătau feţe smerite, întristate. Erau chiar veseli, fiindcă băuseră bere multă şi se simţea după surîsurile lor cam tulburi şi vorbele cam îngălate. Nici Maria, care stătea cu ei, nu arăta tristă. Puţin buimacă doar, străină, cu mintea în altă parte, cumva pustie de gînduri. Dacă ar fi fost cineva care s-o urmărească tot timpul, de cînd fusese

trezită din starea ei de lene plăcută după oboseala unei nopţi de dragoste, ar fi putut să-şi dea seama că nici nu fusese tristă nici o clipă măcar. Uluită şi mirată, mînioasă şi speriată, buimacă şi rătăcită fusese pe rînd şi de mai multe ori, trecînd dintr-o stare în alta pe nesimţite şi parcă la întîmplare, tristă însă nu fusese şi nu era nici acum.

După ce negustorii îşi încheiară cina, decişi să rămînă peste noapte la han, jupîn Şurli s-apropie de Maria şi-i spuse :

— Eşti o văduvă bogată, jupîneasă Marie. Numai la Ciontea ai şapte mii de zloţi, care aduc dobîndă. Eu însă cred că răposatul a lăsat mai mulţi în păstrarea băncii lui Ciontea. Şi-aş zice că mai are şi daţi împrumut cu camătă bună, cum are bunăoară la noi, că ne-am oprit şi de aceea, să-i plătim o datorie, o mie de zloţi şi camăta cinci sute. Hîrtia noastră, pe care i-am lăsat-o, nu-i printre cele găsite. O fi în altă parte şi noi nu-ţi cerem s-o cauţi acum. Îţi dăm banii şi ne dai o ţidulă că i-ai primit, cu martori, primarul şi notarul. Te rugăm să-i primeşti, că altfel camăta creşte prea mult... Or mai fi şi alţi datornici. Ai să te lămureşti dumneata, după ce-or mai trece cîteva zile ş-ai să te opăceşti... Ai să înţelegi atunci că am avut dreptate, că eşti o văduvă bogată. De-aş fi mai tînăr, te-aş peţi, şi n-aş pierde nici într-un fel, că eşti şi frumoasă.

Maria îl ascultase îngîndurată şi oarecum obosită, şi deodată ceva sclipise în ochii ei, iar chipul i se înseninase pentru o clipă şi toţi crezură că se bucură de laudă ca orice femeie, dar ea abia acum înţelese limpede, că a rămas singură şi fără stăpîn, singură de capul ei, şi că de azi încolo îl poate primi pe Vălean cînd vrea şi fără să se ascundă de cineva.

4.

De ar fi fost un pic mai tînăr sau doar un pic mai atent sau mai puţin preocupat de măruntele sale necazuri imediate şi foarte personale, contele Telegdi, comandantul

jandarilor din Comitatul Murăşului de sus, ar fi avut de trei ori prilejul să scape încă din ziua aceea de sfîrşitul pe care Vălean i-l pregătea cu atîta grijă şi migală. De tustrele ori însă el trecu nepăsător şi orb pe lîngă şansa pe care soarta şi norocul lui i-o oferiseră.

Era tot într-o duminică, exact la o săptămînă după ce Ştirbu fusese cărat acasă mort şi apoi îngropat fără măcar o rugăciune, aproape pe-ascuns, şi lăsat fără cruce la căpătîi, ca un cîine.

Telegdi se trezi cam pe la ceasurile unsprezece înainte de amiază, tehui de cap, sîcîit de arsuri în stomac şi trist. Buimăceala şi arsurile nu-l neliniştiră din cale afară ; ştia că nu sînt decît urmarea naturală a chefului din ajun, prelungit pînă-n zori şi încheiat prosteşte într-o casă cu fete ; s-ar fi mirat dacă ar fi fost altfel, fără arsuri în stomac şi gust de leşie în gură, fără ceaţa lipicioasă care-i năclăia gîndurile în cap. Chiar i se rostogoli greoi şi tîmp prin minte o frază pe care de cîţiva ani şi-o repeta după fiecare chef ca pe un sfat înţelept : „Gata ! Nu mă mai ţin curelele. Altă dată trebuie să bag de seamă..." Dacă nu l-ar fi sîcîit afurisitele de arsuri din stomac şi i-ar fi fost mai limpede capul, ar fi rîs cu poftă, aşa, de unul singur, zăcînd înfundat în pilota moale, jilăvită de transpiraţie, aşa cum rîdea întotdeauna de orice sfat înţelept, de la oricine ar fi venit.

Toate erau fleacuri ; şi arsurile, şi mahmureala, şi gîndul cel bun („Curios om îi creştinul, se desfrăbălează fără nici o măsură şi imediat îi vin gîndurile frumoase de mîntuire ; parc-ar fi legate între ele, destrăbălarea şi mîntuirea sufletului"). Nici măcar această constatare nu-l înveseli, poate fiindcă de asemenea nu era ceva nou şi urma firesc, treaptă cunoscută în ceremonialul trezirii după beţie. Altceva îl rodea ; nu reuşea să-şi amintească motivul tristeţii care-l înnegura, ţinîndu-l într-o stare vecină cu plînsul ; era ceva nou, neobişnuit, nemaiîntîmplat ; şi-l rodea surd şi continuu, ca presimţirea unui atac de podagră.

Un timp, zăcînd pe spate, privind tavanul presărat cu îngeraşi goi, rezemaţi de nori rotunzi, se întrebă ce-i cu el, exclamînd de cîteva ori cu glas tare : „Ce dracu !"

Pe urmă îşi strigă valetul şi, ajutat de el, se spălă, bălăcindu-şi multă vreme capul într-un lighean cu apă rece, atunci adusă de la fîntînă. Limpezit cît de cît, se aşeză pe marginea patului şi lipindu-şi tălpile goale de podeaua răcorită, începu să se gîndească oare ce putuse să i se întîmple lui ieri, încît azi, la trezire, să fie trist şi fără chef de nimic. Şi tot gîndindu-se aşa, stăruitor, cu tot dinadinsul, într-una era tulburat de propria sa imagine din tabloul de pe peretele din faţă, făcut acum mai bine de patruzeci de ani, pe cînd era cadet în garda imperială ; se vedea acolo un tinerel înalt şi ţanţoş, în uniformă albă, cu găitane de argint şi epoleţi rotunzi cu ciucuri, cu cizme pînă deasupra genunchilor, care-l privea obraznic şi-i făcea parcă cu ochiul. „Da, la nouăsprezece ani nu-i mare scofală, sigur, şi-ţi poţi permite şi să fii obraznic, porcule !" gîndi contele Telegdi, admirîndu-şi şi nu tocmai chipul din tinereţe, de care era mai curînd invidios decît înduioşat. Avea peste şaizeci de ani acum şi toate-l costau mai scump, pînă şi să-şi amintească împrejurările de aseară cerea un efort de gîndire, care de multă vreme nu-i mai plăcea, fiindcă-l ostenea exact ca şi mersul pe jos.

Şi tot căznindu-şi mintea, nu de tot convins că trebuie, că aflînd motivul are să-i şi treacă mîhnirea care-l îngreţoşa mai rău decît rîgîielile care din cînd în cînd îl imboldeau pe dinăuntru ca nişte ghionţi, apucă să-şi amintească mai închegat oarecum, cîteva momente, dar într-o curgere curioasă, de-a-ndăratelea şi văzute cumva de departe, parcă i s-ar fi întîmplat altcuiva. Se văzu mai întîi răsturnat pe spate, în patul larg, zgîindu-se la candelabrul de cristal ce spînzura din tavan ; sta gol-puşcă, scuturîndu-se, agitîndu-şi mîinile, ferindu-se de cămaşa de noapte în care valetul voia să-l vîre ; îşi privea buricul zbîrcit şi-i venea să urle. „Înseamnă că eram la pămînt. M-or fi adus sus, pe braţe... Se poate." Apoi se văzu lunecînd uşor, aproape plăcut, într-o stare de abandon total al propriei fiinţe, dar tot trist, din cupeul cu portiera deschisă drept în braţele valetului, care, ca orice prost, rîdea fericit şi protector. Nu simţea c-ar mai avea picioare, mîini, corp, nimic. „Eram topit..." Da. Cam aşa fusese ; dar mai înainte ?... Da, cu fetele acelea. („Au fost drăguţe, săracele !") Dansau în faţa lui, arătîndu-i-se

cît mai ispititoare, îmbiindu-se la dezmierdare, el însă, şezînd cam dezhămat, pe marginea divanului, plîngea şi bîiguia ceva. „Ce dracu' spuneam ?" Da. Spunea : Sînteţi dulci şi drăgălaşe. Tare dulci şi tare drăgălaşe, dar acum nu-mi trebuie... Nu-mi mai trebuie nimic... Otravă-mi trebuie !" Iar fetele rîdeau şi se zbenguiau şi se arătau cu tot ce aveau tainic şi ispititor.

„Dar cum dracu am ajuns acolo ?"

În cele din urmă, căznindu-se tot aşa, de la frîntură la frîntură de amintire, adunîndu-şi-le aşa cum i se limpezeau în cap, mai mult de-a-ndăratelea, înţelese că încă de la nouă seara, cînd ajunsese la casină, era foarte supărat, foarte necăjit, într-o stare afurisită de disperare şi lehamite, şi mînie pe sine însuşi şi chef de a sparge-n dreapta şi stînga, şi poftă de a-şi da cu pumnii în cap. Venise la casină treaz, dar pus pe isprăvi mari. Refuzase să se aşeze la partida de taroc la care încercaseră să-l ademenească prietenii. Ceruse lăutarii numai pentru el şi supărarea lui, şi strigînd : „Cine vrea să se îmbete, încît să-i cadă nădragii-n cizme, să vie cu mine !" coborîse drept în pivniţă şi se îmbătase imediat.

Tristeţea însă nu-l părăsise ; ca un prieten lipicios şi încăpăţînat îl însoţise în toate stările prin care el trecuse îndîrjit, cu năduf, fără să se astîmpere. Şi-i muia şi acum pleoapele amorţite ca după prea mult plîns... „Da, la mine nu merge să beau de necaz, că nu-mi trece. Da' de ce oi fi fost eu supărat aseară ?"

Şi mai trecu o bună bucată de timp pînă ce, tot scurmînd de-a-ndăratelea în şirul lung de întîmplări, întîlniri, discuţii, gesturi, cîntece, drumuri, plecări de undeva, întoarceri undeva, Telegdi o descoperi pe Poli, încruntată şi răutăcioasă, şi crudă, şi cu o sclipire de satisfacţie retrăi de la început pînă la capăt cearta lor din ajun. Refuzul ei îndărătnic de-a fi drăguţă cu el ca de obicei, ţipete, lacrimi, reproşuri, ameninţări de despărţire veşnică şi încheierea care-l înfundase în pămînt : „Du-te la nevastă-ta, boşorogule, drăgosteşte-te cu ea, că ei i-ai cumpărat mătasă, iar de mine ai uitat !"

Va-să-zică ăsta fusese tot necazul. De-acolo se năpustise în chef, în beţie, în cîntec de lăutari şi desperare, uitîndu-şi minţile cine ştie pe unde...

„M-am copilărit, dracu' s-o ia de treabă... Au să rîdă de mine trei luni măgarii ăia..."

Acum după ce aflase de ce-i trist, de ce fusese trist aseară şi toată noaptea în continuare, măcar că încercase tot ce omeneşte se poate ca să scape de starea aceea afurisită, Telegdi se simţi limpezit şi se învioră. Nu-şi mai pierdu vremea cu alte întrebări. Îl chemă iarăşi pe valet, să-l ajute la îmbrăcat.

În zilele cînd n-avea treabă la cancelarie, purta un costum de postav, ca un tîrgoveţ oarecare, dintre cei cu avere, iar faţa şi-o ascundea cît se putea sub borurile largi şi aplecate, ale unei pălării de pîslă fină. Coborî pe scara bucătăriei, închipuindu-şi că astfel trece neobservat şi ieşi pe uşa servitorilor. Poruncise între timp valetului să-l anunţe pe vizitiul lui de taină, dar n-avu răbdare s-aştepte ; lăsă vorbă la grădinar unde poate fi găsit şi se îndreptă grăbit aproape tremurînd de neastîmpăr, spre casa în care ţinea prăvălie jupînul Şurli.

Şurli îl primi pe Telegdi după toate regulile bunei cuviinţe şi-ale bunei tradiţii negustoreşti, cu plecăciuni pînă-n podele, cu respect de mai multe ori mărturisit prin vorbe şi gesturi, cu mirate complimente stîrnite de prospeţimea, vigoarea şi sprinteneala cinstitului oaspe ; iar la urmă îl întrebă cu ce-i poate fi de folos într-o sfîntă zi de duminică.

Telegdi minţi cu seninătate că nu mai are linişte acasă de gura nevesti-si şi-a fiică-si, care auziseră vorbindu-se printre cucoane de mărfurile arătoase aduse de curînd de Şurli tocmai de la Lvov. Ce mai, femeile nu mai aveau linişte şi i-o tulburau şi pe-a lui, mai împiedicîndu-l şi de la treburi ; îi ceru iertare negustorului că i-a tulburat duminica, şi-l rugă să aibă bunăvoinţă şi să înţeleagă situaţia în care se află. Şurli, bărbat cam de aceeaşi vîrstă cu Telegdi, n-avu nevoie să facă mari eforturi ca să înţeleagă situaţia. Ca orice negustor, ştia mai multe decît li s-ar fi părut altora c-ar şti. Şi în afară de aceasta, contesa şi fiică-sa îi vizitaseră dugheana încă în cursul

săptămînii și cumpăraseră mătasa trebuincioasă, pe care feciorul jupînului Șurli o și dusese la croitoreasă. Iar aseară trecuse și Poli alegîndu-și mătasa de care avea nevoie și spusese la plecare, rîzînd drăgălaș : „are să vină moșulică s-o plătească și să mi-o aducă. Pentru un pupic, nu-i mult".

Firește, jupîn Șurli se feri să facă vreo aluzie, ci dimpotrivă, îi ținu hangul contelui, declarînd cu oarecare solemnitate că femeile nu se gîndesc decît la podoabe și haine și tot felul de zorzoane. Pe urmă îl pofti jos în prăvălie, poruncind în același timp unei slujnice să pregătească o mică gustare.

Prăvălia lui Șurli avea două încăperi separate, una cu intrare din stradă, pentru cumpărătorii de rînd, și alta, cu ferestre mari spre grădină, mobilată ca un salon; aici nu pătrundeau decît clienții de vază și prietenii cei mai apropiați.

Intrînd în această de a doua încăpere, jupîn Șurli îl rugă pe conte să șadă și să-l îngăduie o clipă, pînă aduce marfa la vedere, iar pentru trecere de vreme să fie atît de bun și să guste un șnaps de secară, a cărui principală calitate este că poate fi băut și înainte de mîncare, și după mîncare, și dimineața, și seara, la orice oră de zi sau de noapte, și-i atît de tare, încît chiar de visezi numai că-l bei, te trezești beat, de parcă l-ai fi băut cu adevărat.

Șnapsul se potrivea de minune cu starea contelui Telegdi. Fu de asemenea bine primită și pulpa afumată de gîscă adusă de slujnică pe o frumoasă tavă de argint. Iar mătasa vișinie cu dungi subțirele fumurii, aleasă în ajun de Poli, prezentată acum de negustor drept marfa cea mai aleasă, mai fină și mai de bun gust din tot ce avea și avusese vreodată în prăvălie în lunga sa carieră de negustor, îl entuziasmă pe conte. Bărbații, la orice vîrstă, sînt înclinați să viseze. Rachiul îi stinse arsurile din stomac, pulpa de gîscă era fragedă, contele sui repede din supărarea care-l mînase încoace, într-o legănată bună voie, de unde, întrezărind în apele schimbătoare ale mătăsii toate bucuriile serii care avea să vie, se consideră cel mai fericit bărbat de pe pămînt. Uitase de hachițele lui

Poli, de țipetele și de toate vorbele ei de batjocură, scrîșnite cu mînie și dispreț pentru vîrsta lui. Acum, neastîmpărat și nerăbdător ca un cocoș tînăr, abia mai stătea locului, șezînd în jilțul de piele ca pe jăratic ; ar fi vrut să alerge într-un suflet spre căsuța dintre vii, în care o adăpostea pe Poli, dar mai întîrzia, să nu-l jignească pe negustor, care-l primise și-l servise cu atîta bunăvoință și respect.

— Așadar, din nou s-a făcut cald, îi spuse, după ce sorbi din păhărelul care fusese umplut pentru a treia sau a patra oară.

— Da, răspunse Șurli, e-o vară nemaipomenit de călduroasă.

— Pe-acolo, prin Polonia aceea, pe unde-ai călătorit, tot așa-i vremea ? Cald ca pe aici ?

— Cam tot așa. Ziua, arșiță, noaptea, zăpușeală. Colb mult, te înăbuși dacă stai mult pe-afară și nu tragi cîte-un gît de bere... Nici trecînd munții încoace, printre păduri, nu ne-am bucurat de cine știe ce răcoare. Doar noaptea, cîte puțin.

— Greu drum ați făcut... Obositor...

— Nu chiar așa de greu. Am umblat cu caii și căruțele noastre și cu simbriașii noștri. E și mai ieftin și știi cu cine te afli. Și nici n-a trebuit să ne grăbim. Cînd ne-am simțit osteniți, ne-am oprit, și-am pornit iarăși, cînd bine ne-a căzut.

— Așa mai merge...

— Da. Mai luați...

— Mmm... Într-adevăr, minunat șnapsul dumitale. Pe-acolo, poleacii ăia beau așa ceva ?...

— Beau și ei, au o răchie, zubrovka, destul de bună, da' nu-i ca ăsta...

Pe urmă, Șurli povesti cîteva întîmplări de la drum, de-ale lui sau de ale altora, aflate pe la popasuri. Nu tăcu cu totul nici Telegdi, mai scăpă și el cîte o vorbă, în răstimpuri, deși nimic nu-l mai interesa, decît fătuca lui, care poate nici nu se sculase încă și-ar fi fost un noroc teribil s-o surprindă în așternut și s-o poată admira îmbrăcîndu-se.

Șurli înțelegea bine starea împrăștiată a contelui și nu i-o lua în nume de rău. Ar fi pus poate capăt taclalelor,

dar voia neapărat să-i mai servească o ştire oaspetelui său ; nu era măcar convins că ştirea ar putea să fie o surpriză pentru conte ; n-ar fi fost o minune dacă Telegdi ar fi aflat, chiar a doua zi sau chiar să se fi aşteptat mai de înainte că are să se întîmple ; şi greu era de presupus că ar putea să-l intereseze mai mult — în ceasul acesta — decît negruţa din deal. Şurli, însă, îşi urmărea un gînd al său. De aceea mai întinse ciorba, cît se putea între doi bărbaţi care prieteni nu pot fi, dar se preţuiesc reciproc şi se stimează, iar la urmă, printre altele, ca pe un lucru de mult sfîrşit şi pus deoparte, de care n-are rost să pomeneşti decît aşa, în treacăt, strecură delicat, fără nici un accent, ba chiar oftînd uşor, cum se şi cuvine.

— ..Şi bietu Ştirbu, aţi auzit, gîndesc...

— Ştirbu ? Care Ştirbu ?

— Hangiul de la Dumbrăvioara.

— Aha ! Ce-i cu el ?

— Păi s-a spînzurat.

— Nu mai vorbi !

— Aşa-i cum vă spun.

— Dar de ce ? Doar îi mergea destul de bine...

— Nimeni nu ştie de ce... Nimeni nu înţelege...

— De !... Păcat de el. Avea un han bun. Se putea petrece acolo...

— Hanul a rămas... Şi hangiţa... tînără... Se mai poate petrece...

Telegdi rîse, dar nu prea de tot vesel, ca la o glumă bună, mult mai reuşită decît altele, dar pentru care nu eşti pregătit sau pentru care n-ai chef chiar în clipa aceea...

Şurli se miră în sinea lui, îşi spuse însă că omul îşi are motivele lui să nu se arate prea curios de nenorocirea lui Ştirbu, şi aşteptă puţin să i se mai ceară amănunte şi completări ; şi iarăşi mirat că Telegdi nu întreabă nimic şi nici măcar nu-şi dă cu părerea despre soarta omului şi subţirimea firului numit viaţă, cum se întîmplă de obicei cînd vine vorba despre moartea cuiva, indiferent cine ar fi el, Şurli povesti de la sine, neîntrebat, cum fusese găsit Ştirbu, spînzurat, cum fusese adus acasă şi-apoi îngropat ca un cîine, şi-apoi ce-au declarat ţăranii care-l găsiseră şi ce-au constatat primarul şi notarul,

cercetînd căruţa şi taşca şi buzunarele hainelor, şi adăugă vreo cîteva cuvinte şi despre starea de năuceală a bietei văduve — şi-n tot acest timp, nu prea mult timp, fiindcă Şurli nu era un povestitor nărăvit, nu încetă să se mire cît de bine ştie să se prefacă musafirul său. Socoti însă că însăşi înalta lui slujbă cere o astfel de purtare şi nu mai insistă ; şi nici altfel n-avea vreun interes să trezească bănuielile contelui asupra unui alt negoţ de care se ocupa, cu alte mărfuri decît acelea puse la vedere în dugheană. Trebuie să mai spunem că negustorul Şurli de la început nu crezuse că Ştirbu şi-ar fi pus cu mîna lui laţul de gît, dar era şi el numai un om şi, cu toate că ştia destule, nu ştia chiar totul, de Vălean nici nu auzise măcar şi nu avea de unde să cunoască legăturile care-au fost între acesta şi Ştirbu şi nici împrejurările care-i împrieteniseră pe Ştirbu şi Telegdi. Rămase deci convins că însuşi Telegdi aranjase sinuciderea lui Ştirbu, ca să se descotorosească de un slujitor care ştie prea multe — nu era nici pentru Şurli un secret că Telegdi cheltuieşte mai mulţi bani decît e-n stare să facă, agonisindu-i pe cei de lipsă prin mijloace pe care probabil nici duhovnicului său, la spovedanie, nu i le mărturiseşte.

Lămurit dinspre partea lui (convins şi de loc dornic să ştie mai multe decît bănuia a şti), Şurli schimbă vorba şi curînd apoi cei doi bărbaţi respectabili se despărţiră în deplină prietenie.

Orice om, oricît de multe ar şti şi oricît ar fi de cunoscător al celor omeneşti, se mai înşală cîteodată ; se înşelase şi Şurli închipuindu-şi că lui Telegdi nu-i pasă de moartea lui Ştirbu şi încă presupunînd că s-ar fi descotorosit de el ; oricum s-au întîmplat însă lucrurile şi orice ar fi crezut Şurli despre ele, pentru dînsul urmările n-aveau să fie nici bune, nici rele şi poate că nici n-avea să le cunoască. Contele însă ar fi avut motive să fie mai atent la această ştire şi să se gîndească puţin şi dacă n-ar fi fost la mijloc Poli şi dorinţa lui nestăpînită de împăcare şi de tot ce însoţeşte împăcarea dintre doi ibovnici, poate că s-ar fi gîndit puţin şi-atunci i s-ar fi părut ciudată sinuciderea asta şi-ar fi cercetat poate lucrurile mai de aproape şi nu se ştie ce ar fi aflat ; ori dacă ar fi fost mai tînăr şi memoria lui n-ar fi fost

obosită şi predispusă mai curînd să doarmă şi să se odihnească decît să scormonească trecutul, măcar mai tîrziu, după ce avea să se împace cu Poli, şi-ar fi amintit că numai cu trei zile înainte de a fi găsit mort, Ştirbu venise la dînsul, nechemat, stăpînit de teamă şi presimţiri întunecate, şi-ar fi cercetat, desigur, şi iarăşi nu se ştie ce-ar fi aflat şi ce-ar fi înţeles şi cum s-ar fi purtat în continuare.

Şi după aceea încă, după ce se despărţise de Şurli şi pornise legănat pe pernele cociei sale cu perdele la geamuri, mîngîind mătasa ce-o ţinea pe genunchi, într-un coşuleţ, încă ar fi avut prilejul să-şi pună soarta la adăpost. Era un drumeag, desprins din drumul mare care te ducea la Sighişoara, puţin folosit şi numai de proprietarii viilor de pe deal şi doar rar şi întîmplător de străini ; pe-aici urca, legănată, la pas, cocia lui Telegdi, cu perdelele lăsate peste geamuri şi se întîlni cu şase călăreţi care coborau ; şi-n locul strîmt unde se întîlniră, cocia se opri, aşteptînd să treacă, pe alături, cu oarecare greutate, cei şase călăreţi, negustori, judecîndu-i după îmbrăcăminte şi bogaţi, socotind că numai ce-i şase cai şi făceau o avere. Telegdi nu mişcă perdeaua să vadă cine trece şi nici nu se ştie, l-ar fi recunoscut sau ba pe Vălean, dacă l-ar fi văzut, aşa cum era îmbrăcat, în haine negre nemţeşti şi cu pălăria coborîtă peste ochi.

Şi la întoarcere, topit şi neadunat în sine după ceasurile petrecute cu nebunatica Poli, aproape adormit în cocia lui cu arcuri mlădioase, Telegdi încă ar mai fi avut un prilej, măcar să tresară şi să devină mai chibzuit pentru viitor, întîlnindu-se iarăşi cu aceiaşi şase călăreţi. Cocia cobora, călăreţii suiau. Acum se opriră călăreţii, ţinîndu-şi caii pe margine, deschizînd drum cupeului, să treacă. Şi numai vizitiul se întoarse o singură clipă, după ce trecu, dar nici el nu-şi puse vreo întrebare, ci numai admiră caii puternici care urcau dealul, aproape fără efort.

Nici Vălean care călărea în fruntea pîlcului nu bănui vreodată cît de aproape fusese de omul pe care avea să-l vîneze peste alţi cîţiva ani ; nici el nu ştia toate legăturile lui Telegdi şi habar n-avea de existenţa tinerei sale ibovnice ; poate că l-ar fi capturat de-atunci, n-ar fi fost greu şi nici cu primejdie ; şi atunci multe s-ar fi întîmplat altfel.

VI.

1.

În ziua în care, fără măcar să bănuiască, se încrucişase de două ori cu omul pe care apoi avea să-l caute cîţiva ani buni la rînd, pînă să-l prindă, cu mare risipă de efort şi cheltuială în bani şi oameni, renunţînd la bucurii pe care ar fi putut să le aibă, şi judecîndu-l avea să constate că-l plătise mai scump decît preţuia, Vălean era bătut de gînduri şi obosit.

În săptămîna care trecuse, după ce-l pedepsise pe Ştirbu aşa cum se ştie, lucru de care, o dată făcut, aproape şi uitase, nu prea stătuse locului, în afară de scurtele popasuri de noaptea, cîte două-trei ceasuri. Cutreierase sate şi păduri şi munţii, locurile lui vechi recunoscîndu-le. Suise pînă la Bilbor şi Corbu, căutînd un om mai vechi de-al său, Todoran, a cărui urmă se pierduse. Şi nu-l găsise, fie că murise între timp sau numai fugise cu banii lăsaţi în păstrarea lui, fericindu-se prin vreun ungher ascuns al lumii, fie că-i risipise aceşti bani şi se ascundea de frică. Oricum s-ar fi întîmplat lucrurile, pierduţi erau pentru Vălean şi banii şi omul. Coborîse pe la Stînceni şi trecuse munţii prin Monor, pe Valea Recii, ţinîndu-se departe de drumul ţării ; îl găsise într-o văgăună, după multă căutare, pe Trifan, care se sihăstrise şi ajunsese sfînt cu barbă, îmbrăcat în zdrenţe ; îşi ţinea zilele din pomenile ciobanilor, care îl şi păzeau, socotind că le apără turmele de lupi şi urşi şi gălbează şi păşunile de uscăciune ; îi îndrumase spre ascunzătoarea cu banii neatinşi, iar el nici n-se apropiase, de parc-ar fi fost vrăjiţi şi afurisiţi, numai le arătase locul, stînd deoparte şi degetul îndreptat într-acolo îi tremura ; fericit că se tăiase şi ultima lui legătură cu lumea şi cu trecutul, se despărţise de Vălean blagoslovindu-l şi făgăduindu-i că „am să mă

rog pentru iertarea păcatelor tale". Vălean plecase mai departe, gîndind scîrbit : „S-a dus și ăsta, parc-ar fi mort. Așa se vede că frica sfințește pe om."

Aflînd, la Lunca, la crîșmă de la niște drumeți care veneau dintr-acolo, că la Sărățel moara n-o mai ține Dragotă, ci un sas din Viișoara, Vălean schimbase drumul și mergînd tot printre dealuri, istovind caii, schimbîndu-i și alergîndu-i mereu, trecînd prin Pintic, cotind pe la Cozma și-apoi prin Filpiș și Fărăgău, căutîndu-și oamenii, lăsîndu-le o vorbă, un semn de-i găsea, neoprindu-se nici dacă nu-i găsea, cinase miercuri seara la Voivodeni, la un prieten care nu-l uitase și nu se temea de el ; peste un ceas trecea Murășul cu podul plutitor la Glodeni, și în trecere îi spunea cîteva vorbe, lăsîndu-i și cîțiva zloți văduvei lui Fodor care-i mulțumise și pentru vorbe și pentru zloți și curînd apoi intrase în odaia Mariei din grădină, pe fereastră, speriind-o, cu bucurie însă.

Stînd cu Maria, nu dormise mai de loc. O drăgostise oarecît, nu cît ar fi vrut ea, și mai mult o învățase ce să facă cu hanul, cum să-l păstreze și să aibă grijă să-i observe pe toți care trec pe-acolo și se opresc pentru vin și mîncare și pentru somn, și chiar pe cei care trec și nu se opresc, și-i promisese că-i trimite un om care știe scrisul și cititul, s-o ajute să se descurce în hîrtiile rămase de la Știrbu ; îi poruncise să păstreze toate legăturile pe care le avusese Știrbu, sașii de la Teaca, de la care cumpăra vinul cel bun, negustorii pe care-i împrumuta cu camătă, și toți cîți erau însemnați în vreun fel în catastifele hanului. O învățase cum să-l recunoască pe acel om pe care avea să i-l trimită și cum să se împrietenească cu jandarii și cu spionii lor și să le dea de băut și de mîncare, chiar și fără bani, și să nu se teamă de nimeni, că sînt pe aproape bărbați care s-o apere.

Maria înțelesese îndată ce-i cere Vălean și se învoise, știind că astfel îl leagă de ea și are să-l vadă mai des, chiar dacă numai noaptea și pe fugă. Nici nu mai întrebase altceva decît : „Cînd mai vii ?"

Joi dimineața, Vălean era la tîrg la Rîci, seara se întorsese la Maria, tot pe furiș intrase la ea, acum însă mai mult dormise. Vineri și sîmbătă cutreierase pe drumeaguri de munte și cărări, de la Ibănești pînă la Beica, și pînă

la Eremitu, și venind pe Niraj la vale, după ce se abătuse și pe la Hodoșa, trecuse dealul duminică pe la prînz dinspre Iedu, și așa se întîlnise cu cocia lui Telegdi, fără să știe și fără s-o fi aflat nici după aceea, niciodată.

Venind spre oraș, unde avea să se întîlnească cu Ispas, încă nu știa că are să mai treacă sau nu mai înainte de-a porni la drumul cel lung spre țară, pe la Maria. Chiar de o dorea însă și-i plăcea s-o țină în brațe și s-o asculte vorbind cu glasul ei un pic mai gros decît îl au de obicei femeile, tot nu s-ar fi dus la dînsa, dacă treburile pe care le avea de dus la bun sfîrșit nu i-ar fi îngăduit răgazul necesar.

La întoarcere, știa că mai poate zăbovi la hanul din Dumbrăvioara două zile, poate și trei. Ispas își văzuse de lucrul lui, făcînd bine și cu cap tot ce-i ceruse Vălean, așa cum acesta se și așteptase de altfel ; găsise o cîrciumă bună pentru Copăcean, la Podeni, cu vecini puțini, gata oricînd să vîndă cocioabele în care locuiau și avea s-o cumpere după tocmeala cuvenită, și avea să cumpere și cocioabele, mutînd în ele oameni prieteni. Timp aveau, nu era grabă. Mai avea Ispas să strecoare printre jandarii lui Telegdi doi sau trei feciori aleși de prin sate diferite, încît nu se știe unul pe celălalt. Și mai avea de făcut și alte cîteva lucruri, despre care se va afla la timp ; toate făceau parte dintr-o pregătire al cărei rost însuși Ispas abia îl bănuia. Lui însă puțin îi păsa de asta.

Vălean alesese, să pătrundă și să iasă din oraș, această potecă, fiindcă nu voise să treacă pe sub ochii vameșilor. Ajungea cu ocol la Dumbrăvioara, după miezul nopții, dar Maria n-avea să se supere pentru că-i tulbură somnul.

2.

Cam pe la jumătatea săptămînii care urmă, spre seară, Vălean și Stoica și cei patru frați Șuta intrară în ograda hanului din Bălăușeri colbuiți și nădușiți și ei și caii. Descălecară cu mișcări moi, semn că erau osteniți de drum și sleiți de arșiță, intrară în cîrciumă și Vălean întrebă dacă se găsește mîncare și-un strop de băutură

şi loc de dormit pentru şase bărbaţi şi nutreţ pentru şase cai. Horong, care sta de vorbă cu nişte localnici veniţi să-şi stîmpere setea, s-apropie, salutîndu-i şi le răspunse că se găsesc de toate şi vor fi mulţumiţi şi măsurîndu-i cu privirea fără nici o sfială, pe rînd, unul după celălalt, pe toţi, întrebă :

— Veniţi de departe ?

— Da, răspunse Vălean. Venim într-una de azi-dimineaţă şi-ar fi vremea să ne odihnim şi să mîncăm.

— Se poate şi una şi alta, spuse hangiul, aşezaţi-vă unde vă place şi eu am să poruncesc să vi se aducă mîncare şi băutură şi n-am să uit nici de cai.

Ieşind, hangiul se întoarse o dată din prag mai aruncînd o singură privire, scurtă, spre oaspeţii care tot domol cum intraseră, cu gesturi moi, se aşezau de-o parte şi de cealaltă a unei mese aflată mai în marginea încăperii, chiar în dreptul ferestrei larg deschise spre ograda, dincolo de care începea lunca împînzită de lăstăriş a Tîrnavei-Mici. Horong nu se miră de îmbrăcămintea lor, care-i arăta drept negustori, însă nişte ochi ageri ar fi văzut îndată că n-o purtau decît de foarte puţină vreme şi nu se simţeau la largul lor în ea ; măcar că avea ochii ageri, Horong se miră numai cît de mult seamănă patru dintre ei, de parcă ar fi fost gemeni, şi numai de aceea se întorsese din prag să-i mai vadă o dată, să se convingă că într-adevăr seamănă între ei ca picăturile de apă. Şi puţin mai tîrziu, în cămară, în timp ce alegea bucatele pentru oaspeţi, îşi spuse : „Negustori vor să pară dînşii, dar nu-s cum nu-s eu catolic chiar de mi-aş face crucea întors, şi ăia patru gîndeşti că-s gemeni şi poate nici ei nu-s gemeni, dar naiba să-i ia, ce-mi pasă mie ! Au cai frumoşi, cu şei scumpe, înseamnă că au şi bani."

S-ar fi mirat mai mult şi s-ar fi uitat mai bine, mai atent şi cu bănuiala necesară la aceşti drumeţi, dacă cineva i-ar fi spus că şi în ceasul morţii sale, care n-avea să întîrzie ani prea mulţi, tot feţele stricate de vărsat ale acestor fraţi ieşiţi parcă din unul şi acelaşi tipar are să le aibă în faţa ochilor săi îngroziţi şi n-avea să ştie să spună la judecata de apoi care dintre ei i-a dat lovitura de graţie.

Nimeni însă nu se găsi să-i facă prezicerea (şi desigur n-ar fi crezut-o) şi se întoarse foarte liniştit în

cîrciumă cu două căni mari din care turnă vin în ulcicile mai mici din faţa călătorilor. Nu-i mai întrebă de unde vin — i-ar fi spus-o dacă ar fi avut chef cînd îi întrebase întîi — şi nici încotro se îndreaptă. Închină cu ei o ulcică, după cuviinţă, şi-i întrebă dacă le place acest vin aspru, că de nu, are şi mai dulce.

— Mai mult de mîncare simţim nevoie, dar vinul e bun şi lasă-ni-l pe acesta, spuse tot Vălean. S-ar fi zis că dintre toţi numai el ştie vorbi.

„Înseamnă că el îi stăpînul," gîndi Horong şi spuse cu glas tare :

— Are să vie şi mîncarea îndată, numai un pic să îngăduiţi, pînă-ncălzim ciorba, şi are să fie după aceea nişte fripturi de porc, iar dacă n-are să vă placă, să nu-mi plătiţi nici un creiţar...

Horong îşi schimonosi faţa, zicînd el că rîde de propria lui glumă, dar oaspeţii nici nu zîmbiră măcar. Tăcuţi, sorbeau tot fără grabă, gustîndu-l parcă mereu, vinul din ulcici.

Horong nu se supără că gluma nu fusese luată în seamă. Era şi gluma veche şi răsuflată ; nici pe el nu-l mai înveselea cu adevărat ; şi mai ştia că oaspeţii sînt de toate felurile — unii te năucesc cu pălăvrăgeala lor şi trebuie să-i asculţi şi chiar să-i încurajezi, alţii tac de parc-ar fi muţi din naştere şi trebuie şi pe aceştia să-i înţelegi şi să nu-i sîcîi. Şi chiar de-i plăceau mai mult cei limbuţi, era destul de dibaci în meseria lui, încît să ştie să-şi facă o părere a lui şi despre cei care îşi păzeau gura.

Ieşi în curte să vadă de şi-au primit şi caii tainul lor. Îi certă pe argaţi că întîrziaseră cu ţesălatul, că fînul era puţin şi ovăzul nu îndeajuns de muiat în apă. Ştia că, prin fereastra deschisă spre curte, oaspeţii pot să-l audă şi să-l vadă, şi de-aceea strigă tare, agitîndu-se, suduind, punînd şi el mîna s-ajute, s-arate cum trebuie făcută o treabă, aşa încît să se înţeleagă ceva din ea, ceea ce îi permise să observe că şeile sînt noi-nouţe şi caii de curînd potcoviţi şi aleşi de om care se pricepe la cai, nu prea arătoşi, nici înalţi şi nici zvelţi măcar, vînoşi, pietroşi, şi nu tare tineri, la vîrsta lor cea mai bună patru, cinci ani, care obosesc greu şi, dacă-i nevoie, pot

să și alerge ceasuri de-a rîndul, corcituri parcă anume prăsite pentru bărbați care-și petrec jumătate din viață călare. „Nu-s negustori, asta-i limpede, gîndi el, dar nici domni care călătoresc de plăcere sau pentru alte scopuri pe care le pot avea domnii... N-au nici înfățișare domnească și nici nu se poartă așa..."

Și tot umblînd încoace și încolo, gazdă grijulie păzind ca toate să fie bine, mîncarea bună la gust, așternutul fără cusur, străduindu-se să-și mulțumească oaspeții în toate privințele, mereu, pe furiș, în trecere, fără să se lase observat, se uita la ei, îi măsura, îi cîntărea, îi prețuia și nu ajungea la o părere de care să fie sigur și convins.

„Bagaje mari n-au, înseamnă că trebuie să umble sprinten și se grăbesc... își spuse. Chiar și niște tîlhari s-ar fi putut să fie, urmăriți și căutînd o scăpare sau urmărind ei înșiși o pradă. Altfel n-ar avea rost să călătorească de dimineață pînă seara fără oprire, pe căldura asta." Nu numai tîlharii sînt urmăriți și nu numai ei se grăbesc, fără să ție seama de arșiță sau vreme rea, mai sînt și alte meserii lucrate pe ascuns. „Hoți, greu de crezut c-ar fi..." gîndi Horong mai tîrziu cînd oaspeții, după ce mîncaseră și, întrebați, tot cel care părea să fie stăpînul, adică Vălean, răspunse : toate-au fost bune și-ți mulțumim — ieșiseră în ogradă și alene se apropiaseră de cai, să vadă cum fuseseră țesălați și ce nutreț li se dăduse să ronțăie — „Ar fi mai deșănțați, s-ar putea altfel, fie c-ar fugi de-o amenințare, fie c-ar alerga ei după un vînat... Nici unul din oamenii aceștia n-are barba mai veche de o zi. Înseamnă că și-au ras-o azi-dimineață, înainte de a porni la drum — iar tîlharii se folosesc mai rar de brici, și niciodată cînd se grăbesc..."

„Poate-s militari," își zise Horong iarăși, văzîndu-i prin curte, tot grămadă, tot muți, plimbîndu-se și uitîndu-se la toate, la han și la gardul curții, la grădină și la lunca Tîrnavei, peste care se lăsase ceața ușoară a serii, după ce mai înainte examinaseră atenți potcoavele cailor. S-ar fi potrivit, după purtarea lor țeapănă, caii iarăși puteau să fie de-ai armatei, iar insul cel subțiratec și nu prea înalt, singurul dintre ei căruia îi auzise glasul, să fie omul cu grad, care dă porunci și duce pe umerii săi răspunderea. Așa i se și supuneau ceilalți și-l ascultau, ca niște cătane pe un ofițer, de care se și tem. „Curieri imperiali să fie ?... Ori poate de-ai guvernămîntului... Ba și prea sfințiile lor episcopii au, pentru anumite treburi, militari în serviciul lor..." Așa dacă stăteau lucrurile, socotind că sînt șase, însemna că duceau în tăștile lor, sau măcar într-una din ele, lucru scump.

Nici a doua zi în zori, încă de cu noapte, cînd Vălean și oamenii săi plecară, după ce plătiseră fără tocmeală, exact cît li se ceruse, nici un creițar mai mult, fără s-arate o grabă prea mare, dar nici îngăduindu-și să întîrzie, Horong încă nu se decise ce părere să-și facă despre oaspeții săi. Dormise și el bine, fără neliniște — de-ar fi fost o urmărire, ar fi fost prevenit, de are să vină vreo înștiințare de-acum încolo, are să știe ce să spună — și tot liniștit hotărî că n-are motive să se amestece. Și pe urmă, cum nici o întrebare nu veni de la stăpînul său, colonelul Telegdi, uită de cei șase călători, care i se păruseră atît de ciudați sau măcar neobișnuiți. Și chiar de n-ar fi uitat și s-ar fi decis să-și înștiințeze stăpînul, soarta lui n-ar fi fost alta : înștiințarea lui ar fi nimerit în gol, ca și a lui Știrbu, pentru că Telegdi avea alte preocupări la vremea aceea.

3.

Trei ani de zile apoi, prezența lui Vălean nu s-a mai simțit prin aceste părți.

Spun unii, și-i poate adevărat, că în acest timp a lipsit de pe aici, că a fost prin țară, a călătorit pe acolo ca un drumeț obișnuit, după interese numai de el știute, dar desigur pașnice, fiindcă s-a ferit de ciocniri, de gîlceavă, de orice ar fi putut trezi atenția asupra lui ; avea hîrtii bune la el, pe care le-a arătat cînd i-au fost cerute de slujbași îndreptățiți să le ceară, datorii n-a lăsat în urma lui, fiindcă avea bani destui să plătească pentru tot ce folosea, și vama numită bacșiș a plătit-o pe unde exista obiceiul și a cutreierat țara, umblînd de la Jii spre Răsărit și suind apoi, din Vrancea, pînă pe sub Rarău,

tot căutînd un loc anume, numai printre munți și dealuri, fiindcă nu-i plăcea cîmpia întinsă; că în cele din urmă a găsit locul pe care-l căuta pe undeva de la Ștefănești mai spre munte, nu departe de Moșteni, la un pîrîu nu mare, dar cu apă destulă, ce se chema Potop — o moșie bunicică, pămînt cu pădure și pajiști și-o luncă bună pentru grîu și alte bucate; că a cumpărat moșia aceea și a plătit-o numărînd banii pe masă, a plătit și pisarului care a întocmit actele și judelui care a apăsat cu pecetea și adălmașul l-a plătit tot el, cinstindu-i pe martori și pe boierul care-i vînduse pămîntul și pe prietenii și pe rudele acestuia, cu miel fript și vin; că a adus niște meșteri de i-au clădit acolo un conac încăpător, cu toate acareturile necesare, bine adăpostit sub geana pădurii, cu ziduri ca de cetate, cu porți grele, ferecate, cu turn de pază, ceea ce n-a mirat pe nimeni, judecînd pustietatea locului.

Mai zic unii că și-ar fi găsit și o ibovnică prin părțile acelea, pe care a încîntat-o cu daruri scumpe, ceea ce iarăși poate fi.

Alții presupun că n-a lipsit necontenit în toată vremea asta, trei ani bătuți pe muchie; s-ar fi risipit ce-a adunat în cele nici trei săptămîni întregi, de la ziua în care a dezertat și pînă-n ziua cînd a pornit împreună cu Stoica și cei patru frați Șuta spre țară, trecînd pe la Sighișoara, ocolind Sibiii, ieșind la Sebeș și trecînd munții pe-acolo, pe drumul Novacilor. Spun ei că, în acest răstimp, Vălean a mai fost el prin țară, știut numai de unii, de cîțiva din prietenii lui, nu de toți, și poate-i adevărat așa, pentru că în vremea asta s-au mai întîmplat unele lucruri, știute și legate mai tîrziu, iar cei care au trăit pe atunci și-ar fi avut interes poate să le știe și să le lege nu le-au cunoscut sau nu le-au înțeles, de-aceea nici nu le-au legat de numele lui Vălean și unii au și plătit că n-au știut sau numai nu le-a păsat.

Poate trecuse numai un an, poate ceva mai mult, de cînd Vălean trecuse în țară și călătorea pe acolo și făcea ce făcea. Că s-a repezit el pînă în satul lui de baștină ori a trimis un om anume, nu se poate ști chiar precis. Destul că fratele său Mitru, bărbat către patruzeci de ani la vremea aia, parcă pișcat de streche, parcă înnebunit deodată, împins și mînat parcă de diavol, și-a vîndut într-o singură zi boii de jug și vacile de prăsilă, oile vreo sută, și caprele cîte avea și plugul, și grapa, și carul, și sania, și toate de pe lîngă casă care i-au trebuit cuiva și a dat vreun preț oarecare pe ele, iar pentru casă dacă n-a găsit cumpărător în graba aceea, a bătut scînduri pe ferestre și pe ușă; și împreună cu nevasta și copiii toți, mari și mai mărunți, vreo șapte, și cu fata mai mare pe care-o măritase între timp și cu bărbatul ei și cei doi prunci ai lor, în noaptea care urmase au plecat, au pierit toți, nesimțiți de nimeni, fără să spună cuiva încotro se duc și pînă unde, și și-au luat și cîinii cu ei. Sînt unii care știu și toaca în cer, ei zic, și se poate crede și asta, că Mitru și cu familia lui toată, după ce și-au vîndut ce-au putut vinde, la repezeală, au petrecut sfîrșitul de vară și începutul toamnei la stîna lui Crețu, ajutîndu-i cît se pricepeau la ciobănie și apoi, după ce-a căzut prima brumă și turmele au început a trece la iernat spre cîmpiile mai calde din țară și spre Dunăre, unde zăpezile vin mai tîrziu și iarna-i mai blîndă, au trecut și ei hotarul de atunci o dată cu oile, cei mari urmîndu-le pe jos, iar copiii nevîrstnici, călare pe măgari, printre tarhaturi, unii cei mai mărunți chiar vîrîți, împachetați, în desagi, înveselindu-i pe vameși.

Rămîne însă știut că Mitru a plecat din satul lui, care-a fost Monor ori Galații Bistriței, ori Herina, ori Glăjărie, ori altul, în dricul verii și a ajuns să se mute cu toți ai lui, în conacul clădit de Vălean undeva de la Ștefănești mai spre munte, nu tare departe de Moșteni abia în decembrie, avînd însă vreme să s-așeze bine și să-și mănînce colacii de Crăciun, împreună cu toată familia lui, în casă bine încălzită și o curte în care dulăii aduși de dincolo aveau ce să păzească.

Și tot atunci, într-o noapte, zice-se că toamna era în toiul ei, via fusese culeasă și se putea bea vin tulburel, au venit hoții la hanul lui Horong. Tîrziu, după miezul nopții, s-au strecurat neauziți în grajd și i-au legat pe argați și le-au înfundat gura cu cîlți, și tot așa, prelingîndu-se ca șerpii, au găsit în bucătărie slujnicile și le-au legat și pe ele, pe urmă, iarăși fără să facă zgomot, ca niște meșteri adevărați, au deschis pe rînd odăile toate, i-au trezit ușor pe oaspeți, pe toți cîți se aflau în han, și arătîndu-le

pistoalele, fără un cuvînt măcar, prin semne numai, i-au sfătuit şi i-au convins să tacă şi să pună pungile cu bani pe masă, apoi i-au legat şi pe ei, culcîndu-i la loc în pat cu faţa către perete, după ce le îndesaseră cîrpe în gură, şi la urmă de tot l-au luat pe Horong, şi tot aşa, în linişte şi tăcere, cu ghionţi însă şi-mpunsături de pumnal şi alte imbolduri, l-au lăsat să scoată la vedere toţi banii ce-i avea şi i-au luat. L-au lăsat şi pe Horong legat burduf, cu gura plină de cîrpe, întins pe-o masă din crîşma hanului, şi au plecat, luînd cu ei toţi caii din grajd, şi pe ai călătorilor şi pe ai hangiului. Şi toţi cîţi au fost, nu se ştie precis, zece sau cincisprezece, aveau pe faţă năframă legată sub ochi, ca să nu-i cunoască nimeni, şi haine de oraş pe dînşii şi cizme scumpe de iuft, iar în cap pălării de pîslă trase pe sprîncene. Caii furaţi au fost găsiţi peste trei zile, în hotarul celui de al treilea sat de la Bălăuşeri la deal, urma hoţilor s-a pierdut şi nimeni n-a putut spune pe unde au luat-o. Ca nişte umbre veniseră, ca nişte umbre au pierit.

Nenorocirile nu l-au ocolit nici după aceea pe Horong. După ce a plătit paguba călătorilor jefuiţi în noaptea aceea, din împrumut, unde a găsit, nu cît au cerut aceştia, fiecare, ci după tocmeli înverşunate, s-a săltat iarăşi, cum a putut, zbătîndu-se, şi mai fiind ajutat şi de stăpînire, care avea nevoie de un spion destoinic la această răscruce de drumuri, că aici se întîlneau cei care coborau cu sare de la Praid şi de la Corund cu oale, de la Sovata cu scînduri, şi cu oi, şi vite de tăiat, şi cu lînă, şi de la Sîngeorz şi Fîntînele cu bucate, grîne şi cucuruz, şi tot aici poposeau alţii care urcau cu vin de la Coroi-Sîn-Martin şi Şona şi Jidvei, şi cei care voiau să iasă de la Tîrgu-Mureşului la drumul Braşovului prin Sighişoara şi cei care de la Sighişoara şi mai de departe voiau să vină cu mărfuri spre Cîmpia Ardealului, tot pe aici trebuiau să treacă şi să facă popas. Cîteva luni au trecut numai şi Horong s-a simţit iarăşi bogat. Păţit însă, n-a mai ţinut cîştigul său în ladă, ci cum se înfiripa, îl ducea la banca lui Ciontea, şi dormea mai liniştit. Şi a mai luat şi alte măsuri. Şi-a înconjurat ograda cu gard înalt de-un stînjen şi jumătate, porţile le-a ferecat şi la toate uşile a pus zăvoare pe dinăuntru. A dat drumul argaţilor cei proşti

şi fricoşi şi a angajat trei bărbaţi zdraveni, care fuseseră şi soldaţi la viaţa lor şi poate că nu numai soldaţi, ştiau trage cu pistolul, iar pe întuneric parcă erau mai sprinteni decît ziua ; ceruseră simbrie mare şi tain de vin la prînz şi la cină — Horong le-a dat ce-au cerut, spunîndu-şi că paza bună trebuie plătită bine. Şi lucrurile au mers destul de frumos în continuare, călătorii curgeau, zloţii se adunau, şi parcă anume sporeau văzînd cu ochii. Şi-a auzit după o vreme, de-o vie care se vindea aproape, în hotarul Bălăuşerilor, cale de o jumătate de ceas cu căruţa de la han, şi s-a gîndit s-o cumpere, l-a căutat pe proprietar, s-a tîrguit cu el cîteva zile, s-a învoit apoi la un preţ, a pus arvuna pe masă faţă de martori, luînd şi hîrtie scrisă, şi s-a dus la Tîrgu-Murăşului să scoată banii ce-i lăsase în păstrare la Ciontea, să plătească preţul întreg, să se bucure încă în acelaşi an de mustul şi vinul propriei sale vii. Noaptea a dormit la oraş, la un cunoscut, împreună cu unul dintre argaţii cei noi, pe care-l luase cu sine, să nu umble singur la drum. Dimineaţa în zori a aşteptat la vama Coruncii, stînd de vorbă cu vameşul pînă s-au ivit trei căruţe, cizmari care îşi duceau marfa la tîrgul de la Sîntămărie, chiar la Bălăuşeri ; Horong îi rugă să-l îngăduie şi pe el în tovărăşia lor şi ei îl primiră că-l cunoşteau. Şi-au mers bine, pe-o vreme bună şi nu se gîndeau la nimic rău — şi cînd au intrat în pădurea Acăţarilor, şi au început să urce dealul, la prima cotitură au ieşit din desiş nişte zdrahoni călări, vreo cincisprezece, dacă nu şi mai mulţi, tot cu năfrămi legate sub ochi, i-au oprit, arătîndu-le pistoalele, pe Horong l-au luat cu îndemînare, aşa călare cum se afla, şi ţinîndu-l strîns între caii lor, l-au purtat cu grabă, într-o poiană, mai într-o parte, unde l-au buşit un pic, pînă a scos banii. Apoi i-au dat drumul. Iar pe cizmari, care n-aveau bani, ci numai marfă, nici nu i-au luat în seamă, ci i-au lăsat să meargă în voia lor. Argatul, care sărise în ajutorul stăpînului său, s-a ales cu o lovitură în moalele capului, dată cu latul baltagului de unul dintre hoţi, ar fi murit poate, de n-ar fi fost pălăria de pîslă care să moaie puţin lovitura ; aşa, doar a lunecat din şa şi a rămas lăţit în drum şi s-a trezit după ce toate trecuseră şi Horong se întorcea, pe jos, să se plîngă autorităţilor din Tîrgu-Murăşului. Şi iarăşi

urma hoţilor s-a pierdut de parc-ar fi fost năluci, nu oameni.

Horong nu era bărbat prost. A înţeles, fără să fie nevoie să-şi muncească prea mult creierii, că stă cineva de capul lui şi urmăreşte o răzbunare. Duşmani avea destui şi răuvoitori ca orice spion care-şi făcuse bine slujba şi n-a pierdut vremea întrebîndu-se care anume dintre ei îl caută şi-l găseşte şi mai trage şi foloase din întîlnirea lor — şi a cerut pază armată pentru hanul său. A şi primit-o. Cinci jandari, comandaţi de un sergent fură trimişi să păzească răscrucea de drumuri a Bălăuşerilor.

Şi a fost linişte după aceea. Vreo doi ani de zile, Horong n-avea să fie supărat, ci într-o iarnă, noaptea, ţăranii din Bălăuşeri treziţi din somn de dangătul clopotelor aveau să se mire cît de repede se poate mistui, lăsînd numai cenuşa grămezi, un han frumos şi bine păzit, încît nimic să nu se mai poată scoate din lucrurile dinăuntru. Horong însuşi avea să dispară în noaptea aceea şi n-avea să-l mai găsească nimeni, nici viu, nici mort.

VII.

1.

Cînd s-a întors Vălean din ţară, era toamnă. Soarele mai lumina încă frumos pădurile pălite şi mai dădea căldură un pic, topind bruma căzută noaptea, se simţea însă din toate, din ceaţa rară care se răsfira printre crengi, din aerul subţire, din cîrîiala speriată a ciorilor care se tot mutau încotrova în stoluri mari, stîrnite, că vremea asta domoală n-avea să ţină mult, că numai să înceapă vîntul şi s-aducă norii, că îndată se întunecă toate, se face zloată şi noroi şi frig, s-aştern zile rele.

Porniseră Vălean şi cu prietenii lui, Stoica şi cei patru fraţi Şuta, într-o duminică, poate chiar prima din octombrie, şi nu în zori, cum se porneşte de obicei la drum lung, ci mai tîrziu, aproape către prînz, coborîseră un timp pe valea pîrîului ce se chema Potop, apoi trecuseră dealul şi străbătuseră Dobreştii în trap uşor, tocmai cînd ieşeau credincioşii din biserică de la liturghie, şi iarăşi trecură peste un alt deal şi tot coborînd, apucaseră la drumul mare în dreptul Ştefăneştilor, cam după ojină, şi intraseră în tîrgul Piteştilor seara tîrziu, după ce se întunecase, găsiseră un han, la răspîntia mare spre Bascov şi dormiseră acolo, odihnindu-şi caii, care nici nu erau cine ştie ce obosiţi.

Nici după aceea nu s-au grăbit, ci s-au mai oprit şi cînd n-ar fi fost nevoie, pe la crîşme, să mănînce pastramă de capră perpelită pe jăratec şi să bea tulburel, şi numai a treia zi, marţi, au ajuns la Rîmnicul Vîlcii, unde-au zăbovit pînă mai după-amiază, cînd umbrele începeau să se lungească.

Şi-au urmat drumul pe dreapta Oltului la deal, tot fără grabă, de parcă n-ar fi avut o ţintă anume, iar noaptea au cerut adăpost la Cozia, unde pentru darul

făcut în bani mînăstirii, călugării le-au dat de cină brînză, pîine şi ceapă şi i-au culcat în două chilii neîncălzite, destul de strîmte ca să încapă dormind înghesuiţi pe podele.

Dimineaţa, după ce s-au trezit, cam rebegiţi, şi-au limpezit obrajii cu apă rece şi şi-au dezmorţit trupul cu rachiul pe care-l aveau în ploşti. Numai Vălean n-a băut şi n-a mîncat. El a cerut duhovnic şi s-a spovedit, apoi a coborît la ţărmul Oltului să-şi facă rugăciunea, aşa cum obişnuia el să şi-o facă în anumite momente, de unde s-a întors la prietenii lui şi mai întunecat la chip. Abia acum a cerut rachiu şi a băut o înghiţitură, a mîncat puţină pîine şi brînză, mai mult a ciugulit, tot tăcut şi mohorît.

Pe urmă a spus :

— Să mergem !...

Şi în mai puţin de un sfert de ceas erau din nou pe drum.

Purtarea lui Vălean — spovedania şi-apoi rugăciunea, singur, sub salcie, pe malul apei — nu-i mirase pe prietenii lui. Nu i-ar fi mirat nici de-ar fi început să facă tumbe în curtea mînăstirii ; nimic nu i-ar fi mirat. Intraseră în slujba lui, îl ştiau de stăpîn, nu se osteneau să-l judece. Nici căutătura posacă nu-i tulburase după aceea, cînd îşi continua călătoria. Nu bănuiau că mărturisirea nu fusese ca de obicei şi nici rugăciunea care urmase, cu împăcare şi cu pace. Fusese ceartă, mai întîi cu duhovnicul, care nu-i acordase iertarea păcatelor şi tot ceartă fusese şi rugăciunea. Chiar de-ar fi bănuit şi de-ar fi ştiut Stoica şi fraţii Şuta, şi tot nu s-ar fi mirat şi nu i-ar fi neliniştit, fiindcă aveau încredere în Vălean. Orice-ar fi făcut el, oricum, pentru ei, în ceea ce-i privea şi putea să-i intereseze, era bine făcut, era aşa cum trebuia.

Poate dacă ar fi fost cu ei Ispas, el ar fi fost îngrijorat... Vălean nu era în voia lui cea mai bună. Ceva se întîmplase cu el. Se muiase cumva, se lîncezise. Ca o mahmureală, după un chef prelungit, aşa simţea ; ca după un şir întreg de nopţi cu o femeie care i-ar fi plăcut aşa de tare şi-ar fi fost aşa de lacom de ea, încît n-ar mai fi dormit, ci numai s-ar fi drăgostit cu ea, fără odihnă, cheltuindu-se tot, de toată vlaga şi voinţa, rămînînd ca un sac

deşertat, aşa simţea, parcă ar fi vrut numai să tîndălească aşa cum tîndălesc oamenii iarna, cînd nu-i de lucru, stau cu ceasurile şi se uită la flăcările din sobă şi din cînd în cînd picotesc şi chiar visează ceva şi se trezesc tot somnoroşi, cu ochii împăienjeniţi, şi ies pe-afară puţin, să mai dea nişte fîn la vite, şi se învîrtesc un pic prin curte şi se uită şi la găinile care stau zgribulite prin colţuri, la adăpost de vînt, şi apoi iar se întorc în casă şi se aşază pe lîngă sobă şi se tot uită în foc şi picotesc şi-adorm şi se trezesc tot somnoroşi, şi o zi, şi două, şi trei tot aşa, şi mai nimereşte cîte un vecin şi se bea cîte o ulcică-două de vin sau rachiu sau ce se găseşte şi încep discuţii de tot felul, discuţii de oameni plictisiţi şi adormiţi pe jumătate, mai mult tîrîte şi niciodată duse pînă la vreun capăt, şi vecinul pleacă, şi omul îl petrece pînă la poartă, dar tot aşa, cu nişte paşi înceţi, moi, tîrşiţi, şi tot cam aşa, pînă primăvara, cînd începe lucrul şi oamenii scutură somnul de pe ei, ca gîştile fulgii cînd năpîrlesc. Aşa îi venea şi lui Vălean acum, să tot tîndălească, să nu facă nimic, să steie şi nu-i plăcea să tîndălească, nu-i plăcuse niciodată să tîndălească, trăise o viaţă de om numai încordat, numai gata să sară, să ţîşnească şi se obişnuise aşa şi chiar de aceea scăpase din toate, fiindcă fusese întotdeauna încordat ca un arc strîns şi sărise el întîi, surprinzîndu-şi adversarii, lovise fără să aştepte ; şi chiar atunci cînd fusese trădat şi prins numai aşa că-l adormiseră cu leacuri, tot încordat rămăsese şi nu se lăsase şi oricît îl torturaseră, nu-şi vînduse ascunzătorile cu bani şi prietenii rămaşi liberi ; iar acum era ca un arc moale, descălit ; ştia că trebuie neapărat să se ducă înapoi în Ardeal, că are o treabă de făcut acolo, dar nici sufletul nu-l mai asculta şi nu se dorea în Ardeal şi mai mult se gîndea şi-i părea rău după ceea ce lăsase în urmă, la conacul de sub geana pădurii, mai din vale de Moşteni şi numai cu lehamite se gîndea la ceea ce avea el de făcut şi trebuia să facă. Nu şi-ar fi iertat-o niciodată în viaţa asta dacă s-ar fi oprit, dar inima lui nu-l trăgea într-acolo.

Starea aceasta venise încet peste el, la început nici n-o simţise. Nu-şi dăduse seama decît mai tîrziu, cînd îi veni greu să se desprindă, fiindcă nu-l mai trăgea inima

să facă altceva, decît să steie acolo, la conac și să trăiască în pace. Visase să trăiască așa, se gîndise de multe ori la asta, se și hotărîse, dar numai după ce avea să-l omoare pe Telegdi. Numai așa putea el să intre într-o viață curată, după ce Telegdi avea să plătească jignirea, rușinea, numai după aceea avea el să se simtă iarăși om, așa se gîndise întotdeauna.

Cît timp umblase prin țară, tot căutînd un loc bun și nu departe, unde să se retragă în liniște și siguranță după aceea, după ce avea să-l omoare pe Telegdi, după ce avea să se răzbune, toate fuseseră ca de obicei în toți anii de cătănie și-apoi încă doi care se adăugaseră pînă găsise locul și clădise conacul — sau măcar i se păruse lui că toate sînt ca de obicei. Măcar așa simțise. De răzbunarea lui nu uitase, se gîndise într-una la ea ; acum, în ultima vreme, nu se gîndise ca la început, fierbinte, tulburat și cu mînia în ochi și-n nări și-n buzele strînse și subțiate, ci altfel, mai așezat, chibzuit, ca la un lucru pe care-l ai de făcut și te pregătești cu toată migala de care ești în stare, pentru ca să nu-l greșești, să-l faci așa cum se cuvine, cînd are să vie momentul, fiindcă n-ai să-l faci de două ori, ca să poți mai întîi să încerci doar.

Și deodată uitase. Poate că nu de tot. Un timp însă, un an întreg aproape, nu se mai gîndise ; poate numai așa, uneori, în răstimpuri, ca o fulgerare îndepărtată, cînd deasupra ta și jur împrejur e cerul senin ; numai ca o amintire care ți se năzare fugară, părelnică și nu-ți pare bine de ea, cumva te sîcîie și zici că mai bine de n-ar mai fi venit amintirea aceasta, căci n-ai chemat-o.

2.

Vălean nu putea să știe cînd se întîmplase momentul acela de uitare. Poate în celălalt an, mai pe la sfîrșitul verii, cînd ceea ce fusese mai important era făcut. Conacul gata, întreg, cu toate geamurile sticlind în lumină, cu acoperișul de șindrilă încă proaspăt, încît părea de aur din depărtare, sta semeț înfipt sub geana pădurii, de parcă dintotdeauna ar fi fost acolo, cu zidurile înalte jur îm-

prejur, cu poarta de stejar țintuită în piroane și-n rame groase de fier, cu acareturile — și acelea încăpătoare, zdravăn construite — pline de vite și de cai. Și toate celelalte erau bine puse la punct, toate așa cum trebuie, miezuniile așezate și semnele de hotar ale moșiei înfipte în pămînt pînă sus, pe deal, în pădure, pînă unde se întindeau pămînturile lui, și oameni anume năimiți să păzească, cutreierînd cărările știute de ei, călări și înarmați cu flinte și pistoale, și urmați de aproape de cîini aproape sălbatici.

Acum, Vălean nu mai avea nimic de făcut aici, deocamdată. Ar fi trebuit să plece, să se întoarcă în Ardeal, să-și ducă la capăt treburile pentru care dezertase de la husari, din care numai o parte fuseseră aranjate, și numai în grabă.

N-a plecat însă imediat. A mai zăbovit cîteva zile. Așa crezuse, că n-avea să mai zăbovească decît cîteva zile ; vreme mai era ; abia se domolea vara ostenită de arșițe și încă pînă-n toamnă mai era.

Mitru apucase să secere primul lui grîu, în vale, pe luncă și se ivise un răgaz. Nu unul de odihnă, cu somn mult și nimic altceva decît somn ; Mitru era bărbat harnic și nu-i plăcea să steie cînd se mai putea găsi ceva de făcut, orice, și să folosească cît de puțin. După ce secerase, se pregătea de îmblătit nu în grabă, mai era de așteptat pînă se uscă grîul bine în stoguri ; avea să îmblătească după obiceiul adus de acasă, cu caii și cu îmblăciul, dar trebuia pregătită aria și netezită și bătucită cu maiul, să fie ca o lespede pe piatră, și adăpostită sub acoperiș, fiindcă îmblătitul avea să țină mai multă vreme, pînă toamna tîrziu, în noiembrie, că nu era numai grîul, mai era și ovăzul și apoi secara.

O săptămînă mai trecuse și fusese gata și aria. Mai erau vreo două săptămîni pînă să taie ovăzul și-apoi secara și așteptînd nu erau multe de făcut, doar de hrănit boii și vacile și de plimbat caii, să nu se îngrașe. Mitru însă tot nu stătea, că mai adusese de acasă și alte obiceiuri. Din corcodușe coapte și răscoapte și pere de vară, mălăiețe și dulci, și afine din pădure, puse frumos la dospit în ciubere și butoaie anume, fierbea — cînd era timp pentru asta — rachiu tare, limpede ca lumina, din

care oamenii beau cu plăcere, şi gemeau şi lăcrămau după ce-l înghiţeau. Beau din rachiul ăsta mai ales fraţii Şuta, care de tăria lui se uitau cruciş şi întindeau paharele să le fie umplute iarăşi, şi după ce beau cinci-şase pahare, dar nu mici, ci mai mărişoare, se şi culcau şi sforăiau tus-patru de credeai că au început furtunile de iarnă.

Lui Vălean i-a plăcut moşia şi se bucura că o găsise; şi de conac iarăşi se bucura, îi plăcea cum fusese clădit, cum gîndise şi ceruse el. Meşterii îl ascultaseră. Îi plăceau toate acolo, şi cum le luase în stăpînire Mitru, care din prima clipă a ştiut ce trebuie să facă şi cum să lucreze şi să găsească lucrători buni să-l ajute şi lucrul să nu stea. I-a plăcut şi rachiul, din care gustase şi el de cîteva ori, fără să bea mult. Şi vremea îi plăcea şi recolta şi se bucura de ele. Şi s-a mai bucurat şi că Vilma, iapa lui sură, fătase de două ori de cînd venise în ţară, mînji frumoşi, pe care i-a ţinut; pe primul şi începuse să-l înveţe, cîte puţin, pînă una, alta şi nu-i era greu, fiindcă-l ajuta şi Vilma, parc-ar fi înţeles că ea are să îmbătrînească şi are să-şi piardă agerimea, iar stăpînul ei are să aibă nevoie de alt cal învăţat în loc.

Toate i-au plăcut lui Vălean şi de toate se bucura şi într-o zi îl luă pe Mitru şi merseră amîndoi călări să deie o raită, să mai vadă o dată toată moşia pînă-n hotarele ei. Vălean işi zise: „Mai stau o zi sau două şi-am să mă duc şi cine ştie de mă mai întorc vreodată... să le mai văd pe toate, să nu le uit..."

Coborîră la pîrîul ce se chema Potop, şi care era hotarul din vale al pămînturilor lui Vălean, şi merseră apoi de-a lungul malului cam vreun ceas, în pasul cailor, fără să-i zorească, aşa în voia lor — şi ajunseră la capătul moşiei, la un alt pîrîu, Surpata, mai mic, însă mai nebun, care se unea cu Potopul la o bulboană în care uneori se înecau copii şi chiar oameni în toată firea, dacă intrau orbeşte şi n-aveau grijă. Pe malul Surpatei urcară apoi vreo două ceasuri tot prin pădure; era un loc sălbatic, malul rîpos, mîncat adînc, stejari umbroşi şi din cînd în cînd cîte o salcie, cîte un arin, cîte un plop, rătăciţi pe aici, bolovani şi văgăuni, şi ruguri de mure, şi tufe de porumbele, şi au ajuns apoi la semn, un stîlp de piatră, înalt cam de o jumătate de stînjen, încă nou, neafumat

de vreme şi curat, nenăpădit de muşchi, şi ocoliră, intrînd acum în pădure, pe-o golişte lată, cam cît să poată trece două care alături şi lungă cît ţinea partea lor de pădure; ei tăiaseră copacii de aici şi-i folosiseră o parte la construcţie şi ce rămăsese grămădiseră în stive pentru iarnă, iar buştenii buni îi puseseră la păstrare, să facă din ei doage pentru butoaie sau să-i vîndă aşa, unora care-ar avea lipsă de ei; pe dîra asta care mergea aproape ca o aţă întinsă, întîlniră din loc în loc acelaşi semn de hotar, stîlpul de piatră, şi prin locuri neaşteptate pe paznicii care-şi vedeau de treaba lor, după ce-i recunoşteau.

Ajunseră la capăt şi-n partea asta şi se făcuse amiază. Era şi aici un semn pus, un stîlp de piatră, iar mai dedesubt, la o azvîrlitură de băţ, se deschidea un izvor care îşi strecura apele la vale şerpuit şi şovăit, neobservat şi neştiut, cunoscut pînă atunci poate numai de ciute şi de mistreţi; oamenii încă nu-i dăduseră nume, şi Vălean botezase valea, zicîndu-i Strîmba.

Vălean şi Mitru se opriră la izvorul Strîmbei, un ochi de cristal nu mai mare cît o năframă, destul de adînc însă ca să nu se tulbure cînd scoteai apă afundînd ulciorul în el. Descălecară şi scoaseră şeile de pe cai, lăsîndu-le doar păturile în spinare, că era umbră pe acolo, şi-i lăsară să pască, apoi se aşezară lîngă izvor, pe şeile puse drept scaun. Mitru scoase din traistă pîine şi brînză şi slănină şi-o merindare pe care o întinse pe iarbă. Îl îmbie pe Vălean cu rachiu din ploscă şi Vălean bău, apoi bău şi Mitru. În timp ce mîncau, Vălean întrebă:

— Îţi place?

Se putea înţelege: îţi place moşia? dar şi: îţi place rachiul? sau numai: îţi place locul ăsta, cu izvor şi umbră şi linişte? Şi se puteau înţelege şi toate la un loc. Iar Mitru răspunse:

— Păi da...

Mai tîrziu, Vălean spuse:

— Mai stau şi eu vreo două-trei zile şi-apoi mă duc un pic în Ardeal...

— De ce să te duci? N-ar fi mai bine să rămîi?

— Poate c-ar fi mai bine, da' nu se ştie...

— Ai putea să te şi însori... stărui Mitru.

— Aş putea, bineînţeles. Să te însori nu-i greu niciodată.

— S-ar putea găsi și pe-aici, pe-aproape, vreo văduvă, femeie de treabă și vrednică.

Vălean rîse. Altfel decît rîdea el de obicei ; acum veselia-i strălucea și-n ochi și în obraji ; și glasul îi sunase altfel, mai molcuț.

— Dacă-i de treabă, înseamnă că nu-i frumoasă...

Mitru se uită mirat :

— Acum tu vrei să fie și frumoasă ?

Pe urmă rîse și el :

— Da. Bunînțeles...

Și redevenind serios, adăugă :

— Ai putea să-ți iei și-o fată mare, că s-ar găsi ; la averea ta... Numai că nu s-ar potrivi. Oricum, tu ești om trecut. Nu mai ești un fecioraș să te aprinzi și să sfîrîi la dragoste...

Vălean rîse iarăși :

— Poate că vremea nu-i trecută să m-aprind, că doar pînă acum n-am prea avut răgaz să sfîrîi, că toate le-am trăit în grabă, chiar și dragostele...

— Asta cam așa-i... spuse Mitru, dînd din cap cu gravitate. N-ai avut viață ușoară...

Și după un răstimp, în care au tăcut cum se tace între oameni cînd preocuparea și discuția nu-s prea importante, Mitru continuă de unde o lăsase :

— Chiar de-aia eu zic să nu te mai duci nicăieri. Mai bine să rămîi. Să te așezi... Iar la oamenii tăi de acolo ai putea să-l trimiți pe Stoica, sau din ăialalți patru pe careva, cu vorbă că-i dezlegi, că pot să-și vadă de ale lor, după cum le-a plăcea...

— Da, s-ar putea și așa, zise Vălean întunecîndu-se. Bunînțeles... Ar fi un modru, da' nu se poate, că nu-s numai ei pe care ar trebui să-i dezleg. Mai este unul care mă așteaptă... care nu poate muri pînă nu mă mai vede o dată...

Întinse mîna după ploscă și bău mai mult decît bea el de obicei deodată. După aceea se arătă mai liniștit, aproape ca înainte, nu tocmai vesel acum, cît mai senin, împăcat cumva. Iar mîncă niște pîine și apropiindu-se de izvor se întinse pe burtă și bău apă, pe urmă așezîndu-se iarăși în fața lui Mitru se șterse pe gură cu mîneca de la cămașă și spuse oftînd :

— Bună apă !

— Bună... încuviință Mitru, posomorît.

Vălean nu prea luă în seamă posomoreala fratelui-său. O fluieră pe Vilma, care a venit repede și s-a oprit în spatele lui, urmată de mînzul pe care-l avea acum, al doilea, nu acela pe care Vălean începuse să-l învețe. Vălean îi întinse zahărul cuvenit, pe care iapa îl ronțăi, pe urmă o adăpă și o înșeuă fără să se grăbească, așteptîndu-l și pe Mitru să-și adape și să-și înșeueze calul său.

Încălecară și, pornindu-și caii la vale, Vălean spuse :

— Așa stă povestea, Mitre...

— Păi, bunînțeles, tu știi mai bine.

— Eu am să plec în două-trei zile. Tu să ai grijă de toate. Așa cum trebuie. Știi tu...

— D-apoi cum altfel ?

Își continuară drumul în tăcere, coborînd tot printre stejari bătrîni și Vălean se gîndi că n-ar strica să taie și aici copacii, pînă-n vale ori măcar pînă unde Strîmba devenea pîrîu cumsecade, cu apă mai multă, de la alte izvoare, adunate de pe alături, în drumul ei. Îi și spuse asta lui Mitru, iar el răspunse că se poate, are să angajeze oameni, mai tîrziu, la iarnă, cînd alt lucru nu-i, să taie arborii, cîți va fi nevoie.

Și ieșiră iarăși din pădure și zăriră pîrîul Potop și lunca largă și, nu tare departe, conacul, la care ajunseră, mergînd tot în pasul cailor, fără grabă, cam pe la chindie...

Vălean însă n-a plecat peste două-trei zile, cum se gîndise și cum spusese, și nici peste o săptămînă și nici peste două.

A mai zăbovit așa, într-o doară, fără să fi vrut cu tot dinadinsul să rămînă și fără să se îndemne prea stăruitor să plece. I-a plăcut să vadă cum se seceră secara și cum se îmblătește grîul pe arie, cum vîntură femeile grăunțele pe cearșafuri așternute pe iarbă în livadă.

Secara încă nici nu fusese cărată din clăile de pe cîmp în stogul de la arie, cînd Mitru, după semne numai de el cunoscute (sau poate și de alții), dar neînțelese de Vălean, a hotărît că trebuie cosită otava. Zicea că, o dată strînsă în snopi și așezată în clăi, secara mai poate aștepta, nu prea mult, dar o săptămînă-două nu i se întîmplă nimic. Tot ce ciugulesc păsările cerului li se și

cuvine, e plata lor, fiindcă au lucrat și ele toată vara cinstit, au cules omizi și goange, au apărat pomii și semănăturile. Iar în poienile mari din pădure, nedate la pășcut, lăsate pentru fîn, otava-i fragedă și grasă, dacă mai stă, îmbătrînește, se îmbățoșează și-apoi la iarnă, în fînar, se sfarmă toată, se face numai hoaspe.

— Și vremea-i bună, că nu-i prea cald, a mai spus Mitru. Fînul se usucă mai pe-ncetul, nu deodată. Rămîne în el dulceața, n-o fură soarele...

Vorbea de parcă el ar fi trebuit să roadă otava la iarnă, parcă pentru el ar fi pregătit-o, ca pe o mîncare pe care o dorești gustoasă și cu saț.

Și au ieșit zece inși cu coasele, în cap cu Mitru. S-a luat și Vălean după ei, să vadă, că alta tot n-avea ce să facă. Îi plăcuse însuflețirea fratelui său. S-a gîndit că de plecat mai este vreme, nu-i așa grabă, și poate chiar atunci a uitat și nu s-a mai gîndit că el trebuie să se întoarcă în Ardeal, și a uitat pentru ce trebuie să se întoarcă, să caute un om care-l jignise de moarte, un om pe care să-l prindă și să-l judece și să-l omoare, pentru că numai așa are să mai poată trăi cinstit și curat în lumea asta. Poate atunci a uitat în ziua aceea de coasă și nu și-a mai amintit decît peste un an, ceea ce vom vedea mai tîrziu.

Poienile cu iarbă erau vreo trei sau patru și nu erau departe. Erau destul de întinse și au cosit trei zile încheiate.

Mai la început, Vălean a stat și s-a uitat. Se așezase pe contășul întors, așternut pe iarbă, rezemîndu-se cu spatele de-un trunchi. Îl văzu pe Mitru umblînd încoace și încolo, pe marginea poienii, tot alegînd locul de unde să înceapă, să aibă în față numai urcuș sau loc drept, să nu coboare cosind, că ar fi prea obositor. Vălean se miră un pic că înțelege ce vrea Mitru și simți cum se încălzește și-l furnică prin tot trupul un neastîmpăr. Îl văzu apoi pe Mitru că se oprește într-un loc, mai pe stînga poienii. Se gîndi că începe acum îndată să taie otava, dar Mitru nu se grăbi. Înfipse coada coasei în pămînt, își dezbrăcă sumăieșul, îl împături, și-l lăsă jos, pe iarbă, își strînse tare șerparul pe mijloc și își făcu cruce, întors cu fața spre soare. Își luă coasa și o bătu

cam un minut cu cutea și numai după aceea o înfipse în otavă, și tot fără grabă, într-o mișcare nu înceată, cumpănită, cu trupul ușor aplecat din mijloc. După ce Mitru merse așa, tăind iarba, vreo zece pași, intră în rînd alt cosaș, repetînd aceleași gesturi de la început, înaintînd în același ritm, apoi al treilea și al patrulea, și ceilalți, răspîndindu-se egal, urmîndu-se fără grabă, fără să se apropie, fără să rămînă unul de celălalt, parc-ar fi fost înșirați pe-o sfoară.

Și cum se uita așa, ca într-un vis care-l legăna și pe el, Vălean auzi pasările, o mierlă care fluiera, undeva, tare aproape, și mai încolo turturelul gungurind, ori poate mai mulți, gungurind surd, parc-ar fi răgușit azi-noapte, și auzi ciocănitoarea lovind într-un lemn și parcă și-o pupăză, dar asta mai departe, ca o părere și cumva îi veni și lui să cînte. Nu mai cîntase de mulți ani, nu mai simțise nevoia, și-acum simți că ar putea cînta. Nu cîntă însă. Rămase așa. Se uita cum se leagănă cosașii, ca într-un dans, și asculta cum cîntă păsările, cum bîzîie muștele și bondarii, cum foșnește frunza pădurii...

Și simți deodată că îi încearcă nările mirosul crud de iarbă proaspăt tăiată, un pic sălciu, pătrunzător însă. Nu-l mai simțise de mult mirosul ăsta. Nu-și mai amintea de cînd. Îl recunoscu însă. Îl săgetase pînă-n creier. Se ridică în picioare, uluit, fiindcă era de mirare că poate să-l simtă.

— Ce dracu ! zise tare, parc-ar fi fost cineva lîngă el, să-l audă.

Veni încet, pînă aproape de Mitru, pe urma lui, printre brazdele de otavă culcate. Îl strigă :

— Mă Mitre !

— A ! răspunse Mitru, fără să se întoarcă.

— Nu mai ai vreo coasă pe-aici și pentru mine ?

— Ba am, cum să nu, răspunse Mitru și acum se opri și se întoarse spre frate-său, rîzînd. Musai să am, chiar și două, și trei, că una se poate rupe și n-ai să faci iarăși un drum pînă acasă, s-aduci alta.

— Păi, dă-mi și mie una, să cosesc și eu un pic.

— Hai să-ți dau.

Îi aduse o coasă, una un pic mai veche, era un pic mai îngustă decît celelalte și coada-i era mai neagră și mai lucioasă pe unde trebuia s-o apuci cu palmele.

Vălean o luă ca pe o lance şi Mitru rîse văzîndu-l şi zise :

— Nu aşa trebuie s-o ţii.

— Las' că ştiu. Unde să-i dau ?

— Acolo !

Vălean se duse în urma ultimului cosaş din rînd şi se opri acolo şi se uită înaintea lui, la otava frumoasă, deasă ca părul de ţigancă şi se uită la coasă şi o jucă puţin în miini, parc-ar fi vrut s-o cîntărească. Pe urmă, ca amintindu-şi un ritual, înfipse şi el coada coasei în pămînt, îşi strînse bine chimirul pe mijloc, şi îşi făcu cruce, iar după ce dădu cutea pe tăiş, îşi scuipă în palme şi începu să taie iarba, mergînd şi el ritmic şi legănat, parcă legat de ceilalţi.

Şi a cosit într-una, parcă stăpînit, ieşit din sine, căzut într-un trup, tot al lui, dar de care se dezvăţase între timp, şi acum şi-l regăsea şi se mişca firesc în el, regăsindu-şi gesturile, care poate-au fost totdeauna în el, fiindcă erau tot el, dar pînă acum dormiseră şi-acum s-au trezit.

La prînz, parc-ar fi dat cineva semn, se opriră toţi şi simţi şi Vălean momentul acela şi se opri şi el o dată cu ceilalţi şi se strînseră la marginea poienii, care era cosită mai toată. Mitru întinse o faţă de masă şi toţi se aşezară în jurul ei. Apoi Mitru tăie pîinile în călhane şi carnea friptă de-aseară în felii, şi ceapa o zdrobi cu pumnul. Scoase din tufa unde-l pitise la umbră, să rămînă răcorit, un ulcior de vin. După ce mîncară şi băură în tăcere, se întinseră la umbră şi aţipiră vreun ceas şi se treziră iarăşi şi se ridicară deodată, de parc-ar fi dat semn cineva. Îşi luară coasele de unde le lăsaseră şi se duse şi Vălean să-şi ia coasa lui şi Mitru zise :

— Vălene, lasă, nu mai cosi, că nu eşti învăţat şi-au să te doară şalele şi oasele toate.

— Poate c-au să mă doară, dar nu-i bai, că o să-mi treacă doar, n-o să mă doară un an întreg într-una, răspunse Vălean rîzînd. Cosi şi el în continuare pînă-n seară şi după aceea îl durură şalele, într-adevăr, şi oasele, şi muşchii miinilor şi ai picioarelor, dar nu ţinu mult ; cosi şi a doua zi, pînă-n prînz, durerea îi trecu şi ieşi a treia zi, pînă terminară de tăiat toată otava. Mitru nici

nu-i mai spuse să lase, să nu mai cosească ; se uita numai, din cînd în cînd la el, şi dacă li se întîlneau privirile, rîdeau amîndoi.

Vălean n-a plecat nici după ce-au cosit otava toată...

După ce grîul fusese îmblătit tot şi vînturat bine şi ales, şi pus în hambare, iar paiele şi fînul cărate şi clădite în stoguri, după ce începuseră să îmblătească secara, care nu era multă, şi o lăsaseră pe seama femeilor şi a copiilor mai mărişori şi după ce miriştile fuseseră bine păscute cu vitele şi cu caii, ieşiră la arat ogoarele de toamnă. Asta mai tîrziu, în octombrie. Înjugară cîte patru boi la fiecare dintre cele trei pluguri şi Vălean, cînd văzu brazdele lucioase cum se răstoarnă moale şi se culcă leneş îndărătul plugurilor şi se întind ca nişte şerpi negri care îndată ce se nasc adorm, vru şi el să are şi proptindu-se bine în coarnele plugului, merse şi el în rînd cu Mitru şi cu ginerele lui şi înţelese că mai are în el puterea aceea şi ştiinţa să ţină plugul adînc în pămînt, să răstoarne brazda mai din afund şi parcă-i venea să chiuie ca mai demult cînd era băieţandru şi i se îngăduise pentru prima oară să are. Nu mai ştiu de el şi, ca dus de un vînt, lucră toată săptămîna, fără oprire. Arară, grăpară şi semănară grîu şi secară, şi Vălean împreună cu ei, fără să şovăie, fără să greşească, bucuros că nimic nu uitase din lucrurile învăţate pe cînd era copil şi băieţandru şi se ridica fecioraş, lucrurile pe care măcar nu le învăţase pînă la capăt, dar stăruiau în sîngele lui din părinţi, de cînd încă nici nu-l plămădiseră poate şi-l purtau în toate ale lor, în gînduri şi-n vorbe, în gesturi şi priviri, în somnul lor şi-n lucrul lor din zori în seară ca pe un viitor care are să-i continuie — şi totuşi le ştia bine pe toate şi cum se vede nu le uitase, că erau chiar din fiinţa lui.

Şi cînd terminară şi această treabă, începu o vreme cu ploi sîcîitoare, cernute des şi mărunt ca din sită, cenuşă umedă, lipicioasă, şi ceţuri cînd ploaia se oprea, nu dese, nu grele, nici reci din cale afară, care însă pătrundeau ca un duh rău peste tot, jilăvind pînă şi aşternuturile, pînă şi oasele din om. Pe vremea asta urîcioasă, două sau trei săptămîni cît a ţinut, a dat Vălean de Voica, o femeie văduvă şi nu bătrînă, însă nici la prima ei

tinerețe, care avea casă așezată bine, chiar în marginea Moștenilor, nu departe de pădure, și s-a dus la ea, în ascuns, în mai multe nopți și nu i s-a urît cu ea, că era veselă și drăgăstoasă.

Cînd se mai răzbună vremea și ieși soarele, și pămîntul se mai zbicise cît de cît, nu te mai înecai în noroi și pe marginea drumului se bătuciseră cărări, încît puteai s-ajungi curat la biserică sau la crîșmă, Mitru îi spuse într-o zi lui Vălean :

— Hai să vedem grîul.

— Hai, răspunse Vălean.

Și se duseră călare, și ocoliră frumos cîteva ceasuri, pe lîngă locurile pe care le araseră și le semănaseră și văzură că grîul și secara răsăriră bine, ca peria, și se bucurară și Mitru spuse, făcîndu-și cruce și scuipînd într-o parte, peste umăr, ca orice țăran, de teamă să nu întărîte nenorocul : „Dacă vine omăt mare și n-a fi îngheț, și-a da Dumnezeu și ploile la timpul lor, n-o să murim de foame“. Vălean zise și el, făcîndu-și cruce și scuipînd într-o parte, peste umăr : „Da“, și-i rîdeau și lui ochii cînd se uita la lanurile frumos răsărite, învinețind pînă depare cîmpul.

Era în noiembrie acum, mai pe la sfîrșit, cînd lucru cine știe ce nu mai este de făcut, doar să cari gunoiul, cînd vremea permite, și alt lucru ce mai este, mai mult pe acasă-i prin ogradă, la vite și la cai ori la mărunțit de lemne pentru iarna care-i în prag, ceea ce — la urma urmei — nici nu-i lucru, ci doar așa, o ocupație, să nu dormi chiar toată ziua, cînd încă nici petreceri nu prea sînt, c-a început postul Crăciunului și pe mîncare de post, băutura n-are gust, nici vinul, nici rachiul, și chiar de bei, bei că n-ai ce face, și-atunci, zise Mitru, că el se duce cu vreo trei, patru butoaie, în vale, la Ștefănești, unde sînt vii multe, să cumpere niște vin, a auzit el că-i bun și nu-i scump, acum cît e nou, ar cumpăra acum numai atît, trei, patru butoaie, să vadă cum se ține în pivnița cea nouă, dacă se împacă, să știe ce să facă în viitor, să păstreze vinul acolo, ori să sape în alt loc beci mai bun, și-l întrebă pe Vălean dacă nu merge și el.

Vălean se învoi să meargă, gîndindu-se că de la Ștefănești poate da o fugă și pînă la tîrg, la Pitești, să cumpere

pentru Voica o maramă sau chiar un cojocel, ori niște cizmulițe, un dar, orice, să-i facă o bucurie și că, poate, nici Mitru n-ar strica să-l însoțească, să cumpere și el ceva pentru femeia lui și pentru copii și nepoți.

Vin bun și ieftin găsiră pînă n-au ajuns la Ștefănești, într-un sat ce se chema Inuri. Umplură butoaiele și trimiseră încă în noaptea aceea oamenii înapoi cu ele, iar Vălean și Mitru merseră mai departe, la Pitești.

Erau cam amețiți, fiindcă tot gustaseră vin și de multe feluri, pe la oameni, pînă cînd se hotărîseră din care să cumpere, și vorbeau pe sărite, despre toate cîte le veneau în minte și cam anapoda, ascultîndu-se unul pe celălalt numai cu o ureche — tot se înțeleseseră însă că n-ar strica să cumpere o vie, chiar dacă nu una mare, poate să fie și una mai mică, doar cît să facă vin bun.

Veni și iarna, cu zăpezi pînă-n streașină și cu geruri sănătoase, țapene și Crăciunul și toate sărbătorile cu petreceri după datină. În seara de Ajun începură a curge către conac, cățărîndu-se printre troiene, colindătorii ; bătură la poartă mai întîi, pe cînd abia învinețea amurgul, pîlcuri de copii, iar mai tîrziu sosiră și feciorași crescuți și chiar bărbați în toată firea. Pe lîngă împlinirea obiceiului, oamenii din sat din Moșteni, mai voiau să-și stîmpere o curiozitate, să încerce credința și dărnicia boierului cel nou, pe care nu-l cunoșteau în această privință, ci doar ca pe un gospodar prea chibzuit și cinstit la plată.

Mitru îi primi pe toți și-i plăcu și lui Vălean cum i-a primit. După ce-i lăsă să colinde sub ferestre, cum cerea obiceiul, îi chemă pe rînd în casă, în încăperea cea mare de jos, unde era bucătăria, cu plită mare nemțească și cu cuptorul în care încăpea și-un bou întreg la nevoie ; mai era și o masă lungă de stejar, la care mînca numeroasa familie a gazdei, argații și slujnicile. La masa aceasta așternută și încărcată îi poftea și pe colindători, pe rînd cum veneau le dădea să guste carne friptă de porc și să bea vin, și după ce se dezmorțeau bine, îi ruga să mai colinde o dată și la plecare le da cîte un colac și-un bănuț de aramă fiecăruia, dovedindu-le că, fără să fie hapsin, boierul cel nou e chibzuit și-n dărnicie.

Cam pe la miezul nopţii, colindătorii conteniră. Erau şi sarmalele fierte. Se întinse masa pentru căseni. Închinară paharele, urîndu-şi sănătate şi numai bine. După ce mîncară, iar copiii se năpustiră ca hămesiţi, la colaci şi la plăcinte, Mitru întrebă :

— D-apoi oare noi să nu mai colindăm ?

— Ba să colindăm şi noi, că doar tot creştini sîntem, răspunseră ceilalţi.

Şi cîntară, acolo, ei în de ei, colinde pe care le ştiau de acasă. Cu glasuri domoale, prelung tărăgănate, învăţate la doină, privindu-se cu seriozitate în ochi, îşi comunicară o Veste Minunată despre o Stea care răsărise tocmai în noaptea asta şi iarăşi că se întîlniră trei păstori şi se sfătuiesc să ducă un dar micului Dumnezeu-Om nou-născut, care ca orice prunc plînge într-una, stare n-are, şi ca să-l ostoaie, Mama lui, ca orice mamă omenească, îi promite două mere, două pere, două boabe de mărgele, numai să tacă, să nu mai plîngă, pruncul însă nu se lăsă amăgit, continuă să plîngă, fiindcă are o presimţire sumbră de viitorul care-l aşteaptă.

Băură iarăşi, clătindu-şi gîtlejul, care se uscase de efortul cîntării lungi şi monotone, pe urmă cîntară mai departe. Pe încetul, pe nesimţite, părăsiră tărîmul întîmplărilor cît de cît sfinte, coborînd în viaţa lumii acesteia ; cîntară în continuare cîteva întîmplări de pe acest pămînt, biete istorii neînsemnate despre oameni neînsemnaţi, în care numai refrenul, şi nu de fiecare dată, amintea că fuseseră destinate serii de Crăciun.

Aşa, cică, începu Mitru, cîntînd gros şi cu o gravă convingere :

„Sub umbre-bre a nucilor
loru-sub umbre-bre a nucilor
loru-hop-şi-şee
şe-şi-iar-aşeee...

Este-un pat-pat frumos de brad
bradu-este-un pat-pat frumos de brad
bradu-hop-şi-şee
şe-şi-iar-aşee..."

şi-n patul acela doarme „mort de bat" Ion şi vine maică-sa să-l trezească, fiindcă i-au venit prietenii, iar Ion răspunde că lui nu-i pasă de dînşii, treaba lor dacă au venit.

Colinda aici se încheie şi cîteva momente urmă tăcere şi nici unul dintre cei prezenţi nu simţi nevoia să rîdă de această întîmplare care nici nu însemna nimic altceva decît că Ion se îmbătase zdravăn — nici măcar nu se ştie de ce — şi nu-i păsa de nimeni pe lumea asta, nici măcar de prietenii lui.

Pe urmă îşi încercă galsul Aurelia, nevasta lui Mitru, istorisind într-un ritm mai săltat :

„M-a trimis mama la capre
M-a trimis mama la capre
Mărului
Cade frunza
Iarba-i chichirinainai
Hop-hop-hop
Ţup-ţup-ţup...

Cu o cojiţă de mălai
Cu o cojiţă de mălai
Mărului
Cade frunza
Iarba-i chichirinainai
Hop-hop-hop
Ţup-ţup-ţup..."

Băiatul se întîlneşte cu un lup flămînd şi-l întreabă dacă n-a văzut caprele lui şi lupul răspunde : „Plin mi-i pîntecul de ele."

Nici prostia băiatului, nici neruşinarea lupului nu le stîrni rîsul. Nici măcar nu comentară, aşa cum se obişnuieşte, întîmplarea destul de năzdrăvană. Erau prea vechi cîntecele-colindă, prea cunoscute, încrustate într-un ritual care suferă greu şi numai puţine schimbări. Păreau mai degrabă glume decît istorii adevărate, ei însă erau convinşi de adevărul lor şi cîntînd rămîneau solemni şi-un pic trişti, poate fiindcă le aduceau aminte de locurile lor de baştină sau poate numai pentru că şi aceste

colinde atît de lumești, ca mai toate cîntecele Românilor, poartă cu ele, în dedesubtul lor nespus, o undă străveche de tristețe.

Și cîntă și Vălean, îngînat moale de ceilalți, colinda care-i plăcea lui mai mult :

„Izvor-izvoraș,
Izvor-izvoraș,
Hai-Linui-Lerui-Domn
De-ai fi grăitor,
Cum ești mergător
Hai-Linui-Lerui-Domn
Eu te-aș întrebare,
Întreba cevare.
Să-mi spui de-o nevastă
Fugită de-acasă
Maria blăstămată
Că ea și-a lăsată
Un copil beteag
Și-un bărbat ca un steag.
Fire-ar blăstămată
Că ea și-a lăsată
O turmă de oi,
Păcurari îs doi,
O stavă de cai,
Și străvari îs doi,
O ciurdă de boi
Și ciurdari îs doi,
Hai-Linui-Lerui-Domn."

Cîntară așa pînă miji de ziuă. Atunci femeile îi duseră pe copii la culcare, că abia se mai țineau pe picioare și le cădeau pleoapele, rămăseseră însă cu cei mari, fiindcă asta era legea, copiii să învețe încă de mici datinile și obiceiurile toate, să le știe și să nu le uite, să n-apuce vreodată să se înstrăineze.

Deschiseră apoi ferestrele să mai împrospăteze aerul, să-l curețe de atîtea mirosuri care s-adună și se tot așează și dospesc într-o încăpere prea încălzită — ca de Crăciun — în care se perindă mulți oameni și alții, nici ei puțini, stau cîteva ceasuri grămadă, miros de varză și de carne

friptă, și de untură încinsă, și de cojoace umede, și de sudoare, și de răsuflări multe ; de la un timp ți-i capul greu și-ți simți ceafa țeapănă.

În acest timp, Mitru și Vălean și cei doi argați ieșiră să vadă de vite și de cai, să-i hrănească și să-i adape și să curețe de sub ei, să mai care niște lemne în casă și să mai aducă vin, că ei, cei mari, n-aveau să se culce, aveau să vegheze așa cum se cerea în noaptea asta.

Zăpada crișca sub pașii lor în ogradă, gerul îi mușca de obraj și de urechi și de mîini, aerul aspru ca un rachiu întors le ardea nările, și simțeau cum oboseala îmbîcsită în ei de vin și de nesomn și de cîntecele multe cîntate se topește, simțeau cum se limpezesc și cum se întoarce în ei voia bună și cheful de petrecere, de care nici n-aveau să se sature prea curînd.

Mitru, pe cînd se întorceau în casă, îl luă pe după umeri pe Vălean și-l întrebă :

— A fost fain, ce zici ?

— Da. A fost fain, răspunse Vălean surîzînd.

— Tare frumos ai colindat.

— Da.

— Nu ți s-a stricat glasul.

— Încă nu.

Pe la prînzișor grămădiră familia toată în două sănii și coborîră în sat, la biserică, s-asculte liturghia, iar după prînz se întoarseră iarăși, la hora îngrămădită în două încăperi ale crîșmei.

Și tot așa, într-o petrecere, trecură și celelalte zile cîte mai rămăseseră din anul cel vechi și încă o săptămînă-două din cel nou și Vălean cu un cuvînt nu pomenea că ar mai avea de gînd să plece de-acolo.

3.

Vălean ar fi putut să rămînă în conacul de sub geana pădurii, mai din vale de Moșteni, întors pe totdeauna la viața de lucrător al pămîntului, pentru care fusese crescut pînă la vîrsta de șaisprezece ani, cînd nenorocirea îl tîlhărise. De-ar fi rămas, n-ar fi trăit, desigur, ca un

simplu țăran, s-ar fi boierit, că avea avere mare; s-ar fi însurat poate și ar fi avut copii, că nu era așa de bătrîn încît să nu-i poată face și crește. Iar dincolo, Maria s-ar fi săturat să-l tot aștepte și s-ar fi rostuit astfel și ea pînă la urmă, hangiță bogată și frumoasă ușor și-ar fi găsit bărbat pe placul ei. Oamenii lui s-ar fi risipit și ei; poate Indrei și Ispas, ei singuri l-ar mai fi așteptat, pînă ar fi murit, fiecare în felul lui. Toate altfel s-ar fi întîmplat de aici încolo, nimeni nu poate să știe cum.

Vălean însă n-a rămas acolo pentru totdeauna. Era el blestemat așa, să n-aibă parte de bine și de liniște.

Ceea ce uitase o bună bucată de timp și părea îngropat pe veci, și n-ar fi fost o mirare de-ar fi rămas așa, uitat și îngropat, gîndul pentru care trăise și pentru care făcuse tot ce făcuse în toți acești vreo treisprezece ani din urmă s-a trezit iarăși în mintea lui, și a venit tot așa, cum îl și uitase, pe nesimțite, așa cum vine boala, ca o cădere în somn, de-ți și place la început, uneori, dar pe urmă tresari și stai buimac și cînd ai înțeles ce-i cu tine, poți să și turbi de mînie. Așa s-a pomenit și el, într-o zi, cumva tehuit, fără nici un chef de ceva; se tot uita la toate cîte erau și se întîmplau în jurul lui și nimic nu-i mai plăcea. Pînă ieri, toate fuseseră bine și-i plăcuseră și nu s-ar mai fi săturat de ele, și azi deodată, nimic nu-i mai era pe voie și dacă s-ar fi găsit cineva să-l întrebe n-ar fi știut ce să răspundă, anume ce nu-i place și de ce nu-i place și cum ar vrea să fie ca să-i placă... Așa deodată, mai că nici nu-i păsa de nimic din toate cîte erau acolo și se întîmplau.

Dar ziua asta a fost puțin mai tîrziu.

Iarna trecuse cu bine.

Zăpada s-a tot subțiat și s-a topit cu încetul, de parcă i-ar fi întrebat pe oameni cum să facă.

În toată vremea asta, vreo două luni și mai bine, au fost fel de fel de petreceri și nunți și Vălean s-a dus și el pe unde a fost poftit.

Au venit apoi vreo două săptămîni, cînd nimeni nu mai avea astîmpăr. Streșinile nu mai picurau, acoperișurile se uscaseră, zăpada pierise toată, ce mai rămăsese pe ici, pe colo, prin cotloanele ferite din pădure; ziua, cîmpul

aburea; prin fierării, ciocanele și baroasele băteau de dimineața pînă seara.

Și s-a făcut cald și Vălean a ieșit la arat ogor de primăvară, împreună cu Mitru și-au semănat ei ovăz și orz și după aceea cucuruz și mei și au împlîntat după aceea cartofi, într-un pămînt mai aproape de casă, de încercare.

Și într-o dimineață au auzit cucul, cîntîndu-le din dreapta și Vălean a început să numere și a ajuns pînă la douăzeci și opt și a rîs:

— Dă-mi mai mulți, cucule, că aș vrea să tot trăiesc de acum încolo...

A rîs și Mitru:

— Lasă c-ai să trăiești, n-ai grijă.

Și tot așa, după aceea, au cosit fînul și grîul cînd s-a copt și toate au fost bine. Vremea și ploile îi ajutaseră și holdele și lanurile erau grase.

Și a venit iarăși un răgaz scurt, două-trei zile, poate patru sau cinci, cînd un lucru mai mare, mai important s-a terminat și-aștepți să-l începi pe celălalt, care urmează din vechi; ai secerat orzul și grîul și-acum stai puțin, aștepți să seceri secara.

Atunci s-a întîmplat.

Timpul era senin și nici un pic de vînt. Seara, Vălean se culcase fără vreun gînd pentru a doua zi, dar în zori, cînd încă abia se zărea, mai era cam un ceas pînă să răsară soarele, se sculă, îl trezi și pe Stoica și-i spuse să pregătească puștile, că au să meargă în pădure, într-un loc mai afund, la adăpători să pîndească, poate-are să vină cerbul cel bătrîn, pe care-l goniseră astă-primăvară și îl pierduseră, fiindcă se speriaseră caii.

Ideea vînătorii îi răsărise chiar în momentul în care se trezise. Vălean nu era vînător că i-ar fi plăcut; trăise mult prin păduri și împușcase destule animale, dar numai cînd avusese nevoie de mîncare. Așa se și gîndise: un taur de cerb ori măcar un țap ori poate un mistreț ori și amestecați de s-ar nimeri, s-ar potrivi cum nu se poate mai bine, că Mitru n-ar mai fi nevoit să junghie din viței sau din berbeci pentru hrana lucrătorilor, acum în toiul muncilor, cînd carne trebuie în fiecare zi; ar fi un folos; Mitru s-ar bucura.

Ieşi în ogradă, vesel de-a binelea, rîzînd de unul singur prin întuneric, pe cînd se gîndea în continuare, la surpriza care-l aştepta pe fratele său mai spre seară. „Acum doarme şi nu ştie nimic. Şi toată ziua are să întrebe : mă, da' Vălean unde-i ?"

Se hîrjoni ca un copil cu dulăii care îi ieşiseră înainte gudurîndu-se, apoi se îndreptă spre grajd să scoată caii şi se gîndi că are să-l ia şi pe Spulber, să-l mai învețe cîte ceva, că vînătoarea n-avea să le ia ziua toată. Dezlegă juganul lui Stoica şi cu o palmă dată moale peste crupă îl mînă afară, Vilma, din ungherul ei, necheză nerăbdătoare şi Vălean se gîndi s-o necăjească puțin. Se duse şi-l dezlegă din cealaltă margine pe Spulber, mînzul pe care îl fătase întîi Vilma, după ce trecuseră încoace, şi care acum crescuse frumos, tretin mlădios şi sprinten, aproape negru. Vilma simți că-i ocolită şi necheză iarăşi, scurt, scuturînd lanțul care o ținea legată la iesle. „Ce-i, tu ? Doar nu te-ai supărat ?!" zise Vălean apropiindu-se de Vilma. O dezlegă şi porni să iasă, iar Vilma îl şi urmă imediat, suflîndu-i sforăit în ceafă. Şi tot aşa se ținu aproape de el şi cînd ridică în spinare cele două şei de pe polița din şură şi nu-l slăbi nici în curte. Vălean se prefăcu a n-o băga în seamă. Înşeuă juganul lui Stoica, apoi îl chemă pe Spulber. Cînd să-i puie şaua, Vilma se vîrî la mijloc, îmbrîncindu-l pe Spulber cu umărul. „Ce-i tu ? Doar nu eşti proastă ?" spuse Vălean rîzînd şi-i dădu zahăr să ronțăie, apoi o împinse de piept şi s-apropie iarăşi de Spulber, apucîndu-l de căpăstru. Îi dădu zahăr şi lui şi-i puse şaua în spinare şi strînse bine chinga, după ce netezise cu grijă mare pătura subțire şi moale. Iar Vilma iarăşi dădu să se vîre între el şi Spulber, cînd vru sau se prefăcu a voi să-l încalece. Vălean o plesni uşurel cu palma peste grumaz : „Acum tu ce gîndeşti că vreau eu să fac ?..." Vilma stătea în fața lui, cu capul înălțat, atentă şi încăpățînată. Vălean îi dădu zahăr şi-acum iapa îl refuză, lăsîndu-l să cadă în țărînă. „Am zis eu că eşti proastă", spuse Vălean şi observîndu-l pe Stoica ivindu-se încărcat, încovoiat de greutatea puştilor şi a celor două traiste-n care s-aflau plumbii, pulberea şi mîncare

pentru o zi, îl întîmpină să-l ajute. Împărțiră încărcătura în coburii şeilor, sfătuindu-se în vorbe domoale, ce drum să apuce. În tot acest timp, pe care Vălean îl prelungi amuzat, Vilma se învîrti mereu în jurul lor tropăind mărunt şi sforăind ațîțată. Pe urmă, mereu nepăsător față de Vilma, prefăcîndu-se nepăsător, urmărind-o însă din coada ochiului, Vălean îi spuse lui Stoica : „Du-te deschide poarta dinspre pădure". Poarta grea de stejar scîrții prelung. Vălean încălecă dintr-un salt pe Spulber şi îl mînă într-acolo, la pas, mai mult din genunchi decît din frîu. Vilma îi urmă, alăturîndu-se tretinului, tot sforăind şi tot mai nervoasă. După ce îşi scoase şi Stoica juganul dincolo, Vălean strigă : „Hai, Vilma, du-te acasă !" Iapa însă nu-l ascultă. Merse puțin pe drum spre pădure şi se opri să-i aştepte. Vălean rîse şi-l întrebă pe Stoica : „No ! Ce zici de iapa asta ?" „Ce să zic ? răspunse Stoica şi adăugă cu admirație : Afurisită, da' mie-mi place cum îi". „Du-te, adu-i şaua, ştii unde-i ?"

Vălean descălecă şi o chemă pe Vilma care veni şi se opri în fața lui, răbdînd mîngîierea pe spinare, încă încordată şi prudentă şi numai după ce se simți înşăuată, cu chinga bine strînsă, primi iarăşi zahărul.

Plecară în linişte, străbătînd pădurea, la deal, de-a curmezişul, fără mare grabă, lăsînd caii să-şi găsească singuri drumul printre trunchiuri, în întunericul care se destrăma lent. Ajunseră cam după o jumătate de ceas, la o poiană întinsă, de unde mai aveau puțin pînă la locul spre care tindeau. Lăsară caii acolo desşeuați, să pască în voie, iar Vălean şi Stoica se furişară cu grijă la adăpători şi se ascunseră sub frunze, să aştepte ivirea cerbului. Aşteptară tăcuți şi nemişcați ca bolovanii pînă ce răsări soarele şi se ridică de-un stînjen pe cer ; în acest timp veniră şi îşi afundară botul în izvor cîteva ciute sperioase, urmate de iezi nevolnici şi mai speriați, cerbul cel bătrîn însă nu se arătă.

— Crezi că de acum încolo mai poate să vie ? întrebă Stoica şoptit ca în biserică.

— Nu. N-are să mai vie. Poate deseară... Hai să mergem şi noi !

— Puteam pușca măcar o capră, urmă Stoica pe cînd se ridica și se scutura de frunzele ce i se prinseseră de îmbrăcăminte, ca niște petice de rugină.

— Aveau iezi toate, răspunse Vălean ca o lămurire.

— Da. Așa-i...

Coborîră la poiană, mîncară ceva și pe urmă Vălean puse șaua pe Spulber și-l încălecă. Îl alergă în buiestru ușor, ca să-l mai dezmorțească și pe neașteptate îl înghimpă cu pintenii, nu prea tare, însă într-un loc, sub coaste, în adîncitura de unde începe coapsa, unde pielea-i subțire și gîdiloasă și unde armăsarul nu suferea nici o atingere. Spulber țîșni aruncat parcă din praștie. Vălean nu-l lăsă decît puțin timp să alerge în galop. Îl frînă fără milă din frîu, smucindu-l brusc și brutal și-l sili să se oprească deodată și imediat să îngenunche numai pe picioarele de dinainte. Nemulțumit, fiindcă i se păru mișcarea nu îndeajuns de iute, sili armăsarul s-o repete încă de vreo cinci ori și numai cînd socoti că mai bine n-o poate face, se opri și-l lăsă în pași moi, dîndu-i și zahărul cuvenit. Din nou apoi îl ținu în muștru, punîndu-l să sară brusc într-o parte sau îndărăt și să se culce și să rămîie țeapăn ca mort și să se ridice pe picioarele dindărăt, lovind repede cu cele din față în aer, vreme de aproape un ceas pînă ce tretinul fu tot o spumă și gîfiia și tremura. Îi scoase șaua și frîul și iarăși vreun ceas îl bușumă cu șomoioage aspre de iarbă uscată și numai după aceea îi dădu drumul, așternîndu-i o pătură pe spinare. În tot acest timp, Vilma nu mai păscu, ci pîndi atentă, urmîndu-i de aproape, nechezînd din cînd în cînd, atunci cînd i se părea că Vălean s-a decis să părăsească poiana și să se facă pierdut în pădure, sforăind moale cînd se lămurea și pricepea că a fost numai una din figurile pe care și ea le știa. Își reluă păscutul numai după ce Vălean, el însuși obosit, transpirat și aprins la față, se așeză la umbră, lîngă Stoica, să se odihnească.

— Faină joacă ! spuse cu admirație Stoica. Numai la țircus am mai văzut de-astea, cînd am fost la Viena cătană.

— Ar putea să fie cum zici, da' nu-i. La țircus îi joacă, lumea dă bani să vadă și să se mire, da-n pădure nu-i joacă.

— Nu, bunînțeles. Aici îți poate și folosi la o adică.

— La o adică îți poate folosi chiar bine... Că dacă stă unu după tufă și se uită cu pușca-n piept la tine și tu l-ai văzut, faci semn și calul te înțelege, se lasă iute în genunchi și ăla pușcă pe deasupra ta, nimerește frunzele și, pînă-i vine să se mire, l-ai și mîntuit.

— Asta așa-i, fire-ar să fie. De-am avea toți cai învățați, nici hantatar nu ne-ar mai nimeri. N-am muri niciodată.

— Învață-l și pe-al tău. Ți-am mai spus...

— Ce să-l învăț pe juganul meu ? Măcar de-ar fi mai tînăr, poate s-ar prinde ceva de el, da' așa...

— Pe jugan greu îl înveți, chiar de-i tînăr. Las' că-ți dau ție mînzul celălalt al lui Vilma, pe Schinteie. De la primăvară-ncolo poți să-l bagi la școală.

Stoica rîse :

— Chiar mi-l dai ?

Nu credea.

— Dac-am zis așa, înseamnă că ți-l dau.

— Ohoho ! Atunci a mea-i lumea. Se ridică în picioare și adăugă entuziasmat : Să bem una pe asta, ce zici ?

— Putem să bem de-om avea ce.

— Am avut grijă.

Rîzînd se pierdu în tufe și se întoarse purtînd în brațe, ca pe un copil, o ploscă mare, de mai două ocale, îmbrăcată în piele.

Băură unul după celălalt, urîndu-și sănătate, după obicei, mai și mîncară — puțin, că nu erau flămînzi, — dar vinul lunecă mai bine pe-un gîtlej uns. Și iarăși mai băură în tihnă, fără să se grăbească, timp aveau destul pînă-n seară. Și după mai multe duște de vin, surîzînd cumva vîntului, care începuse a foșni prin frunze, Stoica se rezemă, cu mîinile duse la ceafă, de trunchiul stejarului sub care se așezase și, cu un licăr duios în ochi, oftă :

— Doamne, da' frumos îi pe-aici! Şi după vreun minut de tăcere adăugă, parcă trezindu-se: Da' şi pe la noi îi frumos.

Vălean nu răspunse, privea peste poiană, nepăsător, cu gîndurile rămase în altă parte, şi poate nici Stoica nu aştepta un răspuns. Cu gesturi lente, toropite, tînărul scoase din chimir o pipă de lut ars, cu coadă lungă de cireş şi muştiuc meşterit din corn de vită, şi-o înfundă alene cu tutun, murmurînd un cîntec nedesluşit, ciocăni cu amnarul în piatră de mai multe ori, pînă reuşi să prindă scînteia pe iască, apoi pufăi mult, zgomotos şi, în sfîrşit, dădu drumul unui nor de fum, tuşind satisfăcut, cu lacrimi în ochi.

Vălean, care îi urmărise atent gesturile din urmă, se strîmbă cu neplăcere:

— Te-ai apucat să te afumi şi tu cu buruiana aia puturoasă. Du-te mai încolo, că mă înăbuşi.

Stoica rîse, numai pe jumătate convins că are vreo vină, dar se ridică domol şi trecu, şovăind uşor, mai încolo, de unde fumul nu putea ajunge la Vălean, iar între timp explică:

— M-am învăţat cu ea. De urît m-am învăţat, că pufăi şi nu mai simţi cum trece vremea, cînd altceva n-ai ce să faci. Buruiană afurisită, da' nu-i rea. Şi amară, şi dulce, după cum ţi-i voia...

— Prostii! mormăi Vălean, întorcîndu-se pe cealaltă coastă, ca să stea cu spatele la Stoica. Parcă i se stricase cheful. Nu din cauza mirosului înecăcios al fumului din pipă — care se şi ridica repede şi pierea printre frunzele de deasupra şi, de altfel, Vălean nici nu-l putea simţi prea bine; de cînd îl afumaseră cu ardei, mirosurile bune sau rele nu ajungeau pînă la el, decît abia-abia. S-ar fi putut mira, dacă ar fi fost preocupat de schimbarea aceasta pe care încă n-o simţea. Acum altceva gîndea: „Poate-am să dorm o postată," şi îşi culcă obrazul pe mîna îndoită din cot, închizînd ochii. Nu adormi, ci tot aşa, nemulţumit de ceva, se întrebă oare mai are rost să aştepte amurgul, poate nici nu mai vine cerbul, s-o fi mutat la alte pajişti să pască, ori poate l-au mîncat lupii, cine ştie...

Şi, deodată, Stoica începu să cînte, cu glas puternic, să sperie toată pădurea:

> Din tine să nu mai ies,
> C-am intrat băiat blajin
> Şi-acum îs moşneag bătrîn,
> C-am intrat la tinereţe,
> Şi-acum îs la bătrîneţe..."
> „Ardă-mi-te-ar, codru des,

Vălean se întoarse spre el, încruntat. Îl văzu acolo, pe tînăr, la vreo zece stînjeni de el, cu pipa alături căzută în iarbă; îşi răcnea cîntecul cu ochii închişi, cu pălăria dată la ceafă, apăsîndu-şi fruntea cu palma, ca omul beat în clipa disperării sale.

Strigă:

— Ce dracu, mă! Ce-ai păţit de urli?

Stoica deschise ochii, lăsă mîinile la pămînt, îl privi nedumerit:

— Nimic n-am păţit. Mi-a venit aşa, să cînt.

— Mai bine te-ai culca, să dormi un pic. Te-ai îmbătat.

Stoica rîse încuviinţînd cu candoare:

— Îi drept. Da'nu m-am îmbătat tare. Numai un pic m-am îmbătat. N-am să pot dormi.

— Atunci mişcă-te un pic. Umblă. Du-te şi călăreşte vreo jumătate de ceas, pe-aici, jur împrejur.

— Nu, lasă. Mai bine mă culc. Poate adorm.

Se întinse pe spate şi adormi îndată, iar Vălean îl veghe, stînd întins într-o rînă, supărat fără să ştie pentru ce şi poate nici măcar ştiind că-i supărat, numai aşa ieşit din firea lui, căzut din voia bună care-l ţinuse cînd porniseră la vînat.

A stat aşa pînă a ajuns soarele la ojină. Atunci l-a trezit pe Stoica. Au dus caii la adăpat, mai în vale şi i-au adus înapoi, mişcîndu-se cu prudenţă, pe tăcute. Apoi au urcat la adăpători şi-au aşteptat la pîndă, ascunşi. Cerbul cel bătrîn n-a venit. S-a ivit, mai pe înserat, altul, mai tînăr şi nu cine ştie ce voinic şi l-au împuşcat pe acela.

L-au cărat pînă acasă, legat cu picioarele încrucişate de-un par gros.

Mitru s-a bucurat cînd l-a văzut şi le-a mulţumit.

Vălean însă nu s-a bucurat nici de cerb, nici de mulţumirea fratelui său, nici de mirarea plină de admiraţie a nepoţilor.

Tăcut şi închis, a cinat repede şi numai puţin, măcar că nici de dimineaţă şi nici în pădure nu mîncase pe săturate, apoi s-a dus să se culce, dar n-a putut să adoarmă. S-a tot sucit şi răsucit de pe-o parte pe cealaltă, în aşternut, un timp, iar după aceea s-a sculat şi s-a îmbrăcat, a scos-o pe Vilma din grajd a înşăuat-o în grabă şi aproape nerăbdător a pornit în vale, spre casa Voicăi, nu că i-ar fi fost dor de femeie, ci numai aşa, fiindcă n-avea stare şi se gîndea că poate, stînd cu ea, avea să se liniştească.

Vilma, care învăţase cărarea, îi duse neîndemnată acolo şi se opri, bătînd din picior la ferestruica din spate a odăii în care dormea Voica. Vălean se aplecă şi ciocăni uşor cu degetul. Curînd se auzi uşa scîrţîind şi paşi lipăiţi apropiindu-se într-o fugă molcuţă. Voica apăru de după colţul casei şi-l strigă cu glas înăbuşit :

— Tu eşti, Văleane ?!

— Eu.

Descălecă şi o luă în braţe, femeia îl strînse dornică şi-l sărută şoptind :

— Te aşteptam. Ştiam că ai să vii. Nici nu dormeam.

— Uite că am venit.

— Haide înăuntru. Copiii i-am culcat dincolo.

— Nu-i prea cald în casă ?

— Nu-i cald. E bine. Haide... De cîte zile n-ai mai fost ?... De-o săptămînă... Ţi-ai găsit alta ? Zi, ţi-ai găsit ?...

Îl ţinea în braţe şi-l săruta şi în acelaşi timp îl împingea, stăruind gingaşă şi decisă, spre colţul de unde apăruse, desculţă şi despletită, numai în cămaşă.

— Mi-am găsit. Şi ce ?

— E frumoasă ? Ai ?!

— Frumoasă, bunînţeles.

— Şi tînără. Ai ? Mai tînără ca mine ?

— Mai.

Femeia se desprinse, dar continuă să-l ţie de mînă, ducîndu-l uşurel după dînsa :

— Şi de ce nu te-ai dus tot la dînsa ? Dacă-i tînără...

Vălean nu răspunse. Simţea că femeia nu crede minciuna pe care tot ea o provocase, că numai se răsfaţă — că aşa sînt ele făcute, nu se pot dezbăra de nevoia răsfăţului şi care bărbat nu ştie lucrul ăsta nici n-are parte de dragostea femeilor.

Ocoliră casa şi intrară într-o încăpere palid luminată de opaiţ, şi Vălean se întrebă oare cînd a avut vreme să-l aprindă ; ori poate îl aşteptase cu el aprins şi numai ferit să nu se vadă de-afară, îşi spuse. Într-adevăr, după ce se uită mai bine, zări o bucată de cergă agăţată peste geamul din spate, la care bătuse el. Rîse privind la ea :

— Aşa dormi tu, pe lumină ?

— Ştiam c-ai să vii. De-aceea.

— De unde ştiai ? Nici eu nu ştiam acum un ceas.

— Ştiam. Mi-am dat cu bobii şi mi-a ieşit că vii. Şi ai venit.

Vălean rîse iar, dar nici de astă dată tocmai vesel. Ştia că femeia se aşteaptă la dragoste, iar el nu prea se îndemna în acest moment.

— Să-ţi dau ceva să mănînci ?

— Am cinat.

— Atunci nişte vin. Mi-a adus naşu' un ulcior plin.

— Naşu' ăsta vine cam des pe-aici. Şi zici că nu te place ?

— Ei, mă place ! E bătrîn, nu-i arde de-aşa ceva. Pe băieţi ii place. Pe amîndoi el i-a botezat. Şi n-are copii. Le-aduce de toate la ai mei. A zis că el îi însoară şi le dă lor pămîntul.

— Să-i ţie Dumnezeu gîndul. Atunci adă vinul ăla să-l gustăm, să vedem de-i bun.

Gustară şi vinul, chinciţi pe nişte scăunele, lîngă masa rotundă, scundă de trei şchioape, trasă într-un ungher. Nici vinul, care nu era rău, nu-l făcu mai vesel pe Vălean. Se tot uita la Voica şi cum o vedea surîzînd a aşteptare, mai că i se părea urîtă, măcar că nu era. Numai că acum — şi Vălean înţelegea bine lucrul acesta, i se mai întîmplase — nu-i plăcea cum îi plăcuse în alte dăţi

şi n-o dorea şi de-aceea n-o mai vedea frumoasă. Subţire-n trup, aproape slabă, cu trăsături mici, delicate, urîtă n-avea să fie nici cînd avea să îmbătrînească, îşi spuse Vălean. Nici de bărbaţi n-avea să ducă lipsă, cît timp se va mai ţine femeie, că-i place şi nu ocoleşte prilejul.

Întinse mîna şi o mîngîie pe umăr şi-i simţi osul şi se întrebă: oare cum de pînă acum nu-l simţise. Îşi aminti că are ţîţe mici de tot, pierite, nici nu poţi zice de ele că-s ţîţe. Coborî palma într-acolo şi atunci ea se repezi şi suflă în opaiţ şi-l stinse. Îl luă de mînă, bîjbîind puţin şi-l duse spre pat.

O drăgosti, dar fără multă bucurie şi parcă-i şi păru rău că o stîrnise. Şi se gîndea, cum se mai gîndise uneori, stînd alături de altă femeie în alte împrejurări, că dacă nu eşti în voie şi nu ştii de ai s-o iubeşti pînă la capăt, cît poate femeia să dorească şi să fie mulţumită, mai bine să-i dai pace, că dragostea-i un joc de jucat pînă la capăt; rămas pe la jumătate, e mai mult venin.

Voica, întinsă lîngă el, încă de loc domolită, spuse, poate nu convinsă şi numai din nevoia de a prelungi o stare aţîţată:

— Tu ai ceva pe suflet, Văleane. Nu eşti ca de obicei.

— Da' cum sînt?

— Nu ştiu. Parcă nici nu eşti aici. Parcă eşti plecat.

— Cum nu-s aici, dacă-s lîngă tine?

— Ei, aşa, cu gîndurile aiurea. Ce ştiu eu!

Şi se lipi de el, sărutîndu-l şi cerîndu-se la mîngîiere, şi murmurînd totodată:

— Unde ţi-s gîndurile tale?... Te gîndeşti la cealaltă... Ai? La care-ai fost toată săptămîna...

Vălean o mîngîie, acum însă de tot supărat, nu pe Voica, supărat aşa, în sinea lui, şi cînd îi răspunse îşi simţi chiar şi el glasul schimbat:

— Cealaltă-i departe... N-ai de ce să te temi şi să-ţi faci gînduri...

— Unde-i aşa departe? întrebă Voica şi i se schimbase şi ei glasul, fiindcă abia acum începea a bănui cu adevărat că poate exista şi cealaltă, o femeie care i l-ar putea ademeni sau care l-a şi ademenit.

— Departe, la capătul pămîntului...

Şi-acum era supărat şi pe Voica, fiindcă-şi amintise deodată de Maria şi, viu şi fierbinte, de trupul ei plin şi dur şi de glasul ei înfundat, un pic răguşit, şi de mişcările ei molatice şi grele şi-l sfredelise pînă-n ceafă şi pînă-n creieri dorul de ea. Ştia că Voica n-are nici o vină — ar fi putut doar să nici nu vie la dînsa în noaptea asta — şi parcă tocmai de aceea, fiindcă n-avea nici o vină, îi fu şi mai ciudă pe ea, aproape că-i venea s-o bată. Şi numai ca să n-o bată, acum, în clipa asta — ştia că o să-i treacă repede, dacă se stăpîneşte — se ridică de lîngă ea, dar rămase şezînd pe dunga patului.

Ea se întinse şi-l prinse de umăr şi-l sili, trăgînd uşor, să se întoarcă spre ea.

— De ce te superi? spuse. Am întrebat şi eu aşa... Ca să vorbim ceva... Am glumit.

— Nu m-am supărat, răspunse el.

Şi-şi lăsă palma pe fruntea ei, netezindu-i-o, dar fu un gest repezit, lipsit de gingăşie, nu aşa cum îl intenţionase şi cum ştia că ar fi trebuit să fie.

Şi fiindcă femeile înţeleg mai mult din gesturi decît din vorbe, care pot să fie oricînd mincinoase, şi Voica înţelese ceva. Întrebă, şi acum era cu adevărat îngrijorată:

— Ce s-a întîmplat? Ce-ai cu mine?

— Nimic n-am cu tine. Am eu ale mele, ca tot omul.

— Spune-mi şi mie, să te mai alini. Omul, cînd spune, se mai alină.

— N-am ce să-ţi spun ţie, că tu nu ştii nimic...

Ea se întinse iarăşi pe spate şi, parcă obosită, spuse:

— Adineauri glumisem şi nu credeam nimic, dar acu'zic poate că-i adevărat şi ţi-ai găsit alta.

El reveni lîngă ea. Pe loc, atunci, pentru moment se mai potolise. Îmbunat întrucîtva, o luă în braţe şi o sărută şi o drăgosti iarăşi, însă mai mult cu gîndul la Maria, iar mai tîrziu plecă, pînă nu se făcuse ziuă, şi nu se simţea de loc împăcat, ci tot nemulţumit şi sălciu.

Cîteva zile apoi, poate şi o săptămînă întreagă, n-a mai avut nici un astîmpăr. Pornea din zori călare, cutreiera pădurile, bătea drumurile, lua dealurile pieptiş, ca bezmetic, parc-ar fi fugit de cineva, un duşman care se ţinea de el, ori, mai curînd, el ar fi alergat după

cineva care mereu îi scăpa, nu-l putea ajunge. Se oprea numai seara tîrziu, cînd nu mai vedea și dormea unde se nimerea, în pădure, pe frunze ori sub o salcie, în luncă ori într-o căpiță pe cîmp, ori într-o glugă de coceni, cum se nimerea.

Îi luă într-o zi cu el și pe Stoica și cei patru frați Șuta și-o ținură într-o goană turbată stîrnind colbul pe drum, ca o năvală de tătari, înnebunind cîinii prin cătunele peste care fulgerau ca nălucile și băgînd spaima în oameni, pînă cînd, osteniți, cu caii în spume, se opriră tocmai la Găiești, la hanul lui Tache Grecu. După ce se ocupară de cai, îi bușumară cu șomoioage de paie uscate și-i înveliră în pături, să nu s-aprindă, lăsîndu-i apoi legați de conovăț cu traista de ovăz atîrnată de grumaz, să ronțăie după poftă, intrară în crîșmă și cerură mîncare și vin. Văzîndu-i pe Stoica și mai ales pe cei patru Șuta cum înfulecă hălcile de pastramă abia perpelită, ca hămesiții și cum gilgîie vinul din căni mari de-o jumătate de oca, Vălean se simți muiat de-o undă de duioșie pentru oamenii săi și se gîndi : „Să mă îmbăt și eu cu ei o dată". Bău alături cu ceilalți pînă la un punct. Observă cum li se împăienjenesc ochii, cum privirile le șovăie, cum limbile li se lenevesc și li se împiedică și înțelese că se îmbătaseră, iar el nu simțea decît greață și nici un pic de bucurie și chiar gustul vinului se schimbă, de abia-l puteai înghiți. Îi mai lăsă un timp să bea și să cînte prostii, pe urmă opri cheful, plăti Grecului doi galbeni, făcîndu-l să se încline în fața lui cu fruntea pînă-n pămînt și-i zori pe flăcăi să plece. La întoarcere nu mai alergară caii, îi lăsară mai în voie, într-un buiestru domol și ajunseră acasă în dimineața zilei următoare, treji de vin, osteniți însă de drumul lung și monoton.

Nici după aceea Vălean nu s-a liniștit pe de-a întregul. Nici după aceea nu și-a găsit locul. Nu mai pleca fără rost, încoace, încolo, dar nici voie bună n-avea. Se mai ducea pe la Voica, dar tot mai rar, cînd își închipuia că s-a mai potolit, că i-a trecut și poate iarăși să se bucure ca toți oamenii de mîngîieri înfrigurate și șoapte fierbinți, dar nu mai era ca altă dată și zăbovea pe acolo tot mai puțin. Femeia înțelegea din toate măcar atît că

Vălean se înstrăinează de ea, nu stăruia însă ; nu mai era de mult o fetișcană, era femeie coaptă, știa că de ce atîrni mai strîns de grumajii bărbatului, de aceea se și depărtează el mai repede, cînd a început să nu-i mai priască. Se purta cu el veselă, nici îmbiindu-se prea de tot, nici sîciindu-l cu întrebări și numai după ce rămînea singură, plîngea și-o blestema pe cealaltă și-i făcea vrăji de boală și moarte. Nu se gîndise niciodată că l-ar putea cîștiga pe Vălean pentru totdeauna, se împăcase de la început cu soarta de ibovnică, dar bărbatul îi plăcea și-ar fi vrut să țină mai mult dragostea lor. Vălean, îngropat în grijile sale, nu-și dădea seama că femeia-i neliniștită, și chiar de și-ar fi dat seama, puțin i-ar fi păsat ; Voica devenise pentru el doar un obicei și numai de aceea n-o părăsise, venea la casa ei ca într-un loc oarecare, ce-i cădea întîmplător în drum.

Atunci începuse starea lui lîncedă, mahmură, fiindcă atunci își amintise, în zilele și nopțile acelea, nu se poate ști cînd anume, în care ceas și în ce împrejurare, că el trebuie să se întoarcă în Ardeal să-și plătească o datorie. Și încă era supărat pentru că își amintise și pentru că știa că trebuie să plece, că nu poate să rămîie, că nici gîndi nu se poate la rămas, și nu-i venea să se desprindă de aici. Își spunea mereu ; mîine-poimîine plec, mă duc, nu mai stau, nu mai este vreme să stau, că mucezesc de tot, însă nu era un gînd hotărît din el, era ca o poruncă venită din altă parte, de la altul. Știa că trebuie să se supună, că n-are alegere, nu se îndemna însă de loc, zăbovea în lîncezeala lui, chinuit și tehui și-i era ciudă că se întîmplă așa.

Și tot așa au trecut săptămînile și a venit toamna, luminoasă și fără ploi, de nici nu-ți venea să crezi că după asta are să fie iarnă și viscol.

Mitru a simțit el ceva, că Vălean nu-i în voia lui, cum a fost vreme de un an și mai bine, că se întîmplă ceva cu el, dar n-a zis nimic. Și-a văzut de lucrul lui, a cules cucuruzul și via, a făcut vinul. Lucrul care mai rămăsese de făcut era tot mai puțin. Era timp destul pentru petreceri. Și Mitru a găsit prilejuri destule să cheme lăutari, să pună vin pe masă, s-adune oameni, să se vese-

lească, să cînte și să joace, gîndindu-se că are să-l ogoaie pe Vălean.

Și-așa lui Vălean i-a fost mai ușor să tot amîne.

4.

Într-una din zile, poate chiar în prima săptămînă din octombrie, se pomeniră cu baciul Crețu.

După cum îi spuse lui Mitru, își trecea turmele spre bălțile de la Dunăre la iernat. Pornise mai devreme decît în alți ani și urmase alt drum la trecerea munților, din motive care puteau să fie adevărate ; cică pe la Bran vameșii ar fi fost mai îngăduielnici, arenzile cică s-ar fi ieftinit de vale, pe la Turnu-Măgurele. Mitru îl crezu ori se prefăcu că-l crede. Se bucură de revedere și spuse : „Bine-ai făcut c-ai dat pe-aici. Nici să nu te gîndești că mergi mai departe așa de curînd. Aici poți să stai și o lună, ba și toată iarna. Loc de pășune este destul, iarba-i încă bună și cînd n-are să mai fie, avem fîn destul și mai găsim, de n-are să ajungă". Crețu nu-i spuse deslușit cît are de gînd să rămînă, îi mulțumi de primirea bună și dădu de înțeles numai că, oricum, cîteva zile, încă nu poate ști cîte, are să mai zăbovească prin partea locului și nu-i refuză găzduirea.

Mînară oile în țarcul anume făcut într-o margine a curții, chiar lîngă zid. Era acolo și-o șură destul de lungă să s-adăpostească sub ea oile de ploaie și de ninsoare. Treaba nu merse tocmai lin, mai întîi se încăierară cîinii casei cu ai turmei, pe urmă își încurcară coarnele berbecii, apoi începură să ragă speriați cei doi măgari și trecu ceva vreme pînă ce lucrurile se așezară și se făcu un pic de liniște și oarecare ordine. Atunci Mitru se repezi să vadă de cină și așternut pentru oaspeți.

Vălean nu crezu că baciul venise încoace, fiindcă pe-aici îi era drumul. Nu se grăbi însă cu întrebările. Mai așteptă.

După cină, cînd Crețu ieși să mai vadă o dată cum stau oile, îl însoți și afară, dînd ocol țarcului, în care oile grămădite laolaltă rumegau, îl întrebă :

— Ce vești îmi aduci, baciule ?
— Veștile nu-s toate bune.
— Cele bune lasă-le deoparte. Spune-mi-le pe cele rele.
— Frîncu te-a părăsit. A ieșit la drum pe barba lui.
— Da' Ispas ce păzește ?
— Ispas nu-i cloșcă și nici Frîncu pui.
— Bine. Am să văd. Mai departe...
— S-au pierdut zece mii și încă una de taleri.
— Cum s-au pierdut ?
— Copăcean a zis să izbească diligențele. Două au fost, în două rînduri. Da'Ispas a zis că nu și a rămas după el.
— Ce fel de taleri au fost äia ?
— Dările de pe toată Săcuimea și de pe Murăș și de pe Niraj și de pe Cîmpie. Le-a strîns Fiscalul, la Tîrgul-Murășului. O dată șase mii, a doua oară cinci mii. Și s-au pierdut. Nu-i mai capeți.
— Am să capăt alții... Nu murim noi de foame, n-ai grijă, că avem prieteni destui care strîng bani pentru noi. Iar dările împăratului îs ca izvorul, nu se mai gată niciodată.
— Și asta-i drept.
— Și ce mai este ?
— D-apoi mai este că a murit Indrei.
— E !
— Da, a murit. Az-primăvară. S-a culcat seara, zdravăn și în bună stare, după ce-a venit acasă un pic chefuit din sat și dimineața nu s-a mai trezit. L-am îngropat *acolo*, lîngă muiere-sa.
— Săracu ! murmură Vălean înnegurat. Păcat... Mai putea doar să trăiască. Nu era așa de bătrîn... Nici n-avea șaptezeci de ani.
— Mergea pe șaizeci și cinci... Numai că moartea n-are o măsură, să zici că, no, acum vine și să știi. Nu-ți dă de veste cînd vine. Că uite și cu Indrei, tu l-ai scos de la ștreang, da'moartea nu l-a iertat pînă la urmă, l-a găsit acasă în pat, de nici n-a băgat de seamă. Așa i-a fost soarta lui. Da' poate că-i mai bine așa.
— Mai bine, dacă altfel nu se poate... da' cine știe dacă nu se poate și altfel ?
— Nu știe nimeni, numai bunul Dumnezeu...

— Da... Apoi Dumnezeu să-l ierte și să-i fie țărîna ușoară. O să dăm o slujbă și noi să-și primească iertarea și-o să dăm pomană și n-o să-l uităm cît trăim, iar cînd ne-om întîlni *după aceea*, are să fie bucuros că am avut grijă de sufletul lui. Da... Mi-a fost prieten bun și credincios și nu-i un semn bun cînd încep să-ți moară prietenii, Crețule. Da .. Și-acum cine-i pădurar *acolo*, în locul lui Indrei ?

— D-apoi este unu Cătană, așa-l cheamă. Eu nu-l cunosc. L-am văzut de cîteva ori numai. Se poartă bine, da' nu-l cunosc. Ispas îl cunoaște, zice că-i om de-al tău.

— De-i Cătană din Luieru, atunci îl cunosc. El trebuie să fie.

— Da, din Luieru-i.

— Și cum de l-a primit grofu' ?

— I l-a dus Copăcean, că grofu' n-a găsit încă meșter de vînători pe placul lui și-l cheamă pe Copăcean, cînd are nevoie. Trimite după el la crîșma aia din Podeni, că nu-i departe. Și-i și plătește pentru asta. Și grofu' i-a spus lui Copăcean : „Adă-mi un pădurar bun ca Indrei, că tu știi cum trebuie să fie un pădurar bun". Și Ispas a zis să i-l ducă pe ăsta, pe Cătană.

— Bine și așa. Mai ai și alte vești ?

— Mai am una. Nu știu de ți-o plăcea.

— Nu-i bai. Spune-o. Una rea după atîtea bune n-are ce să-mi strice.

— Zice Ispas că umblă cam prea des pe la hanul din Dumbrăvioara locotenentul de jandari Kupari și că rămîne și noaptea, mai de fiecare dată și nimeni nu știe în care odaie doarme.

— D-apoi odăi sînt destule, da' Ispas nu umblă și el des *pe acolo ?*

— Ba umblă și el, că de-aceea doar știe lucrul ăsta.

— Și Socol, scriitorul, pe care l-am lăsat să țină hîrtiile și socotelile, nu-i și el *acolo ?*

— Ba este, cum să nu. Și zice Ispas că își pricepe slujba, numai că mai mult bea decît socotește și mai către seară poți să-i furi și nădragii de pe el.

— Nu l-am oprit să beie, c-am știut că-i place și-atunci de ce-i neliniștit Ispas ?

— El nu-i neliniștit, numai îți trimite vorbă să știi și tu că locotenentul ăsta, Kupari, o place pe Maria, asta se vede mintenaș, și nici ea nu se ferește, rîde frumos la el și ce se întîmplă noaptea, nu se știe. Aia-i !

— D-apoi o hangiță trebuie să rîdă frumos cu oaspeții, da' Kupari ăsta cine-i, că eu n-am mai auzit de el ?

— Nici eu nu-l cunosc și n-am auzit de el, da' Ispas zice că a fost sergent și-i român, l-a chemat înainte Cupariu, și-acum s-a dat cu domnii și-și spune numele altfel, c-ar veni, zice, mai nemțește-ungurește așa, și că ar fi din neam de domni.

— Bine. Și ce-ar mai fi ?

— D-apoi nu-i destul ce ți-am adus ?

— Ba, că-mi ajunge.

— Și mai zice Ispas să te aduni și să vii acasă, că măru-i jumătate putred și azi-mîine cade de pe creangă și tu rămîi de pagubă. Așa a zis. C-ai stat destul și că este de lucru.

— Am să-l ascult, Crețule, și-ți mulțam c-ai venit, măcar că, oricum, eu tot veneam, că m-am și săturat de huzur și trai moale. Dracu știe de ce-am stat atîta...

— Dacă mergi, îi bine. Că nici eu n-oi sta cine-știe-cît. Vreo două-trei zile, s-ajungă aici și celelalte turme, apoi cobor cu ele la vale și ne-om vedea la primăvară. Așa !

— Acuma du-te și te culcă. M-oi duce și eu să mă culc. Și noapte bună !

Nu s-a dus însă la culcare imediat, i-a căutat pe Stoica și pe frații Șuta și le-a spus să se scoale a doua zi cît mai devreme și să se pregătească de drum, pînă-n prînz trebuie să pornească.

A doua zi însă s-a văzut că un lucru, de nu l-ai pregătit din vreme, se răzbună după aceea. A trebuit să curețe flintele și pistoalele și să ascută pumnalele cele lungi, hoțești și să împartă în pungi de piele pulberea și-n altele plumbii, a trebuit să țesale caii și să bată alte potcoave unde lipseau ori erau tocite și slăbite, și șeile să le ia pe rînd la cercetare, și hainele de drum, și toate celelalte, mîncarea și schimburile, și n-au isprăvit nici pînă-n seară. Așa că numai duminică, aproape de prînz, au putut porni la drum și-au ajuns, cum se știe, abia marți seara la Cozia.

VIII.

1.

Duhovnicul care îl primi pe Vălean la spovedanie era un călugăr prizărit și slab ca o surcică. Avea înfățișarea chinuită a renunțării și a răutății evlavioase. Cînd Vălean intră în chilie, bătrînul ședea în dreptul ferestrei, la o masă îngustă de brad și citea adîncit, dintr-un ceaslov; se întoarse mîniat spre el și îl întrebă repezit, cu glas uscat, țîfnos:

— Ce vrei?

— Să mă spovedesc aș vrea, părinte! răspunse Vălean, însă fără obișnuita umilință a păcătoșilor, mai mult resemnat, fiindcă nu-i plăcuse călugărul și nici primirea neprietenoasă.

— Tu nu ești oaia cea pierdută, ești capra cea îndrăcită care trage turma în prăpastie.

— Nu mă cunoști, părinte. Nu poți să știi cine sînt.

— Nu te cunosc pe tine, dar soiul ți-l știu. Ești trufaș și semeț...

— Sînt un creștin ca oricare altul.

— Ți-am văzut încruntarea și împunsătura ochilor. Ești îndărătnic. Umilește-te, omule, cît n-a bătut ceasul. *Atunci* va fi prea tîrziu.

Parcă țîfna din vocea bătrînului s-ar mai fi domolit și chiar în ochii lui mînioși parcă s-ar fi strecurat o undă de bunăvoință. Vălean însă nu observă această schimbare, dacă ea o fi fost cumva. Un pic amărît, atît cît își putea îngădui el să se arate amărît față de un străin, spuse:

— Umilința-i o minciună a slabilor și a lașilor.

— Umilește-te, îți zic, și spune ce păcate ai.

— Am păcate și eu, ca tot omul, dar nu de ele am venit la Sfinția Ta. Pentru altceva am venit, mai ales. Mi-au

spus oamenii și frații călugări că ești cel mai cu minte și cel mai înțelept bătrîn din lume...

— Nu mă lingușí, omule. Mintea și înțelepciunea sînt la Dumnezeu. Îngenunchează și mărturisește în fața Domnului tot ce ai greșit cu fapta și cu gîndul, cu voie și fără de voie.

Vălean înțelese că n-are altă cale. Îngenunche și murmură vorbele rituale pe care le știa încă din copilărie.

— Binecuvîntează, Doamne!

Duhovnicul șopti repede, șuierat, formula sfîntă și tăcu, în așteptare.

Vălean nu vorbi imediat. Stătu și se gîndi. Nu era pregătit să se spovedească, nu-și adunase păcatele grămadă, să le înșire acolo pentru iertare. Nu simțea nevoia iertării, fiindcă sentimentul vinovăției nu-l avea și nu-l avusese niciodată. Se hotărî, așa cum se hotăra el uneori, repede, să-i facă pe voie bătrînului. Îi spuse despre Voica, înnegrindu-se pe sine, că ar fi ademenit-o cu promisiuni, că i-ar fi dat speranțe de cununie, ba născoci și o femeie cu bărbat pe care ar fi înduplecat-o cu daruri la preacurvie și tot așa, pornit în direcția asta, mai adăugă și o fată mare, pe care ar fi rușinat-o și ar fi adus-o într-o stare de-a trebuit să se mărite cu un văduv răscopt, ca să scape de ocară; încărcă socoteala și cu niște beții la care și-ar fi pierdut mințile și ar fi spart capete de oameni pașnici; recunoscu și că nu-și poate stăpîni limba și înjură fără rușine, fie că are, fie că n-are motiv; mărturisi că obținuse cîștig de bani pe la bîlciuri, prin înșelăciune, la vînzarea unor biete corcituri, date drept cai de rasă; îi cam tot așa minți vreo jumătate de ceas, încărcîndu-se cu păcate închipuite.

Vălean era enervat că trebuie să mintă prostește, numai să cîștige bunăvoința unui moșneag înscorțoșat în răutatea vîrstei lui uscate, care poate nici nu era omul dorit de el în momentul acela și nici nu era minciuna un nărav pe care să-l fi deprins ca lumea — de aceea glasul lui nu mai suna tot așa de decis ca pînă atunci, șovăia, se împiedica, vorbele întîrziau, cădeau rare, greoi, nu tocmai deslușite, iar cuviosul bătrîn înțelese din toate că păcătosul se căiește. Îl certă pentru nelegiuirile lui, însă mai cu milă acum, cu un efort de apropiere și înțelegere și îi

dădu canon să ajuneze toate vinerile, timp de un an, să-şi trudească trupul dormind numai pe scîndura goală şi fără perină sub cap, iarăşi timp de un an şi, după ce-l întrebase de are avere, dinainte convins că la astfel de păcate banii nu pot să lipsească, îi porunci să înzestreze o fată săracă, orfană.

După aceea, parcă regretînd cele cîteva clipe de blîndeţe şi înţelegere, ca pe o slăbiciune neiertată, se înăspri din nou şi cu glasul ţîfnos şi uscat de la început îi spuse :

— Acum du-te !

Şi se aplecă peste ceaslov grăbit să-şi continue cititul.

Vălean se ridică în picioare, dar nu plecă. Începuse să înţeleagă că venise degeaba, poate însă nu era tocmai convins, ori se gîndi că totuna-i acum, nu mai are ce pierde.

Se uită la călugăr şi spuse cît putea el de blînd :

— O vorbă aş mai avea.

— Ce vorbă ? Te-am spovedit, te-am iertat.

— N-am venit numai pentru asta.

— Aha ! Mi-ai spus... Da.

Se întoarse iarăşi spre Vălean :

— Ce mai este ?

— Mă aşteaptă drum lung. Am o datorie de plătit. Şi nu mi-s la îndemîna mea. Mi-i sufletul tulbure.

— Datoriile trebuie plătite.

— Tocmai de aceea, părinte, am venit la dumneata.

— E mare datoria ?

— Mare !

— Şi n-ai banii toţi ?

— Nu de bani îi vorba...

Lui Vălean i se păru că bătrînul tresare ; ieşise din atitudinea lui de ţîfnă, se uita de astă dată altfel la el, nu supărat, nici mînios, ci foarte atent :

— Ce datorie ai tu de plătit, dacă zici că nu de bani e vorba ?

— Este un om, un prieten al meu. Mi-a făcut un bine, odată, pentru toată viaţa. Trebuie să mă plătesc de el. Nu pot muri pînă nu-l plătesc.

Nu din toată inima, mai îndoindu-se încă, duhovnicul spuse cu ton sfătuitor, de mîngîiere :

— Binele făcut aproapelui nu aşteaptă răsplată pe pămînt, în cer îşi are răsplata. Recunoştinţa însă e-o floare plăcută lui Dumnezeu... Atunci de ce ţi-i sufletul tulbure ?

— Nu ştiu de ce... Nu mi-s eu în voia mea. Parcă-s muscă năclăită în miere. Nu-mi mai vine să mă duc unde-i lucrul meu şi unde-s treburile mele şi nici unde sînt nu-mi vine să mai stau.

— Roagă-te !

— M-am rugat şi nu m-am limpezit.

Călugărul se uita de la un timp tot mai bănuitor la Vălean :

— Ce bine ţi-a făcut ţie omul acela ?

— M-a batjocorit cînd eram neputincios să mă apăr şi să răspund.

— Ce ţi-a făcut ?

— A poruncit oamenilor lui, cînd eram legat şi tăvălit prin praf, să-mi scoată limba din gură cu cleştele şi să-i şteargă cizmele cu ea şi talpa de la cizme...

Poate că bătrînul înţelese mai multe din vocea lui Vălean, decît din cuvinte. Pe faţa lui se văzu groaza şi mila. Cu un glas neaşteptat, aproape speriat, întrebă :

— Cine eşti tu, nefericitule ?

— Eu îs Vălean şi-s lotru de pădure.

Bătrînul ridică mîinile spre tavan şi gemu :

— O ! Doamne-sfinte !

Şi îndată, parcă l-ar fi îngrozit ceea ce putuse să vadă acolo, pe peretele la care privise cu ochii holbaţi, îşi îngropă faţa în palme şi iarăşi gemu :

— Doamne-Dumnezeule !... Doamne !

Şi tăcu un pic de timp, aşa cum stătea, ghemuit peste masă, cu faţa în palme. Pe urmă, stăpînindu-se întrucîtva, mai liniştit, trist însă, cu glasul aproape şoptit continuă :

— Ţi-am văzut gîndul. Eşti un pierdut... Ai furat şi ai ucis, iar eu te-am iertat de păcatele tale, şi tu ai minţit în faţa Domnului. Eşti un nemernic şi un proclet.

— Ce am furat eu, numai de la alţi tîlhari, mai mari ca mine, am furat şi nu din bună voia mea am furat, am fost silit, ca să nu pier, şi-am dat de-acolo celor care au avut nevoie ; şi-am tras cu pistolul şi-am lovit cu cuţitul

numai cînd a fost să-mi scap viața, să-mi fac loc; dinadins n-am omorît oameni și nici de plăcere.

Moșneagul parcă nu l-ar fi auzit. Tremura tot și nu-și ridica fața din palme, de parcă s-ar fi temut să se uite la Vălean. Murmura, așa ghemuit peste masă :

— Ești un pierdut... Ești un pierdut...

Și iarăși invocă, ridicînd brațele spre tavan :

— Doamne-Dumnezeule, de ce mă-ncerci ? De ce l-ai trimis pe acest ticălos la mine ?

Se întoarse apoi spre Vălean, supărat și cu ciudă aproape lumească țipă :

— De ce-ai venit la mine ? Ce vrei de la mine ? Ți-am văzut gîndul. Mergi să ucizi. Am să te afurisesc pentru nelegiuirea ta...

— Trebuie să-l ucid, murmură Vălean.

Călugărul țîșni deodată în picioare, se repezi pe lîngă Vălean și se proțăpi cu mîinile depărtate în laturi, în prag. Cu o ură de neînchipuit în făptura lui subțirică și slăbănoagă șuieră cu înverșunare, scrîșnind :

— Piei, Satana ! Piei, Satana ! Piei, Satana !

Și de fiecare dată scuipă (Ptiu !) și-și făcu cruce.

Fără să-și dea seama, impresionat, Vălean își făcu cruce și el de fiecare dată, repetînd gestul călugărului.

Și tot așa, pe neașteptate, bătrînul se muie. Mergînd cum îl obliga vîrsta, gîrbov, obosit, se așeză la loc, în dreptul ferestrei și oftă :

— Ești om. Ești un nefericit.

— Moșule, șopti Vălean, primindu-i fără împotrivire mila, ajută-mă să nu-mi pierd hotărîrea.

Călugărul se uită la Vălean. Fața i se făcuse aproape blîndă de compătimire și păreri de rău :

— Ceea ce vrei tu nu se poate. L-ai înfruntat pe Dumnezeu care știe și drumul firului de nisip purtat de vînt. N-am să te pot ierta nici de păcatele pe care le-ai mărturisit, nevrednicule, și care nu sînt ușoare. Ți-i sufletul negru. Putred tot. Ești un pierdut. Oh, n-am să am zile să mă rog de-ajuns pentu tine... Du-te !

— Trebuie să mă ajuți.

— Du-te, îți zic. Nu mă întărîta. Sînt obosit și-s la capătul răbdării. Nu mă împinge să te afurisesc. Atunci n-ai mai avea scăpare în veacul veacului. Iartă-mă și du-te.

— Da' ce fel de popă ești tu care nu te înduri de un om necăjit și ții parte nedreptății ? Harul de ce ți s-a dat ? Să-l lași pe cel umilit și batjocorit singur în sila și în scîrba lui ?

Fu ultima sforțare a bătrînului preot să-și păstreze cumpătul și să fie blînd cum îi cereau Scripturile :

— Du-te, omule ! Smerește-te și te roagă și întoarce-ți gîndul. Poate că Domnul te-a încercat și de-aceea suferi. Poate nu te-a uitat și-ai să scapi. Am să mă rog pentru tine.

În Vălean zvîcni deasupra firea lui obișnuită. Cu dispreț și obidă strigă :

— Ești și tu de-al lor. Că toate le-au cumpărat, dacă au avut bani ; și lumea asta, și mila lui Dumnezeu *dincolo*. Da' mai bine mă dau cu dracu, decît să-l las nejudecat.

Și-atunci bătrînul turbă. Se ridică și răcni, cu palma dreaptă întinsă în față, parcă ar fi vrut să-l acopere și să-l nimicească.

— Anatema ! Să fii afurisit și blestemat să fii.

Vălean ieși ca un vîrtej de vînt și nu mai auzi cum își izbește călugărul fruntea de tăblia mesei lui de brad, scîncind a plîns.

Coborî tot așa, repezit, în salturi neegale, fiindcă malul era rîpos, pînă ajunse la apa Oltului. Acolo se opri sub o salcie bătrînă, cu frunzele pornite spre rugină. Se uită pe rîu în sus, și la dealurile din față, la pădurea pălită, stropită cu aur și aramă, și nu văzu că-i lumea frumoasă, văzu numai norii care se strîngeau și se lăsau încet în jos și apa de plumb curgînd grea peste pietroaie sure.

Și stătu așa, un timp, încruntat în sine și gîndi cu mînie : „Mi-ai pus în drum un nevolnic. Un sfînt uitat. Un nimurug care nu știe nimic și nu înțelege... Da' eu niciodată nu ți-am rămas dator. Ce Ți-am făgăduit Ți-am dat tot și chiar mai mult, cînd m-am gîndit așa. Ți-am făcut și biserică și i-am cumpărat pămînt, să aibă popa din ce să trăiască. Și-am dat la văduve și la orfani și la oameni nevoiți. Și-am scos pe unii de la moarte și n-am lovit fără numai pe Sfînta Dreptate. Și silă nimănui n-am făcut... De ce îl aperi pe Telegdi, că-i un porc și un mișel și-i cununat cu Diavolul ? De ce nu mă asculți pe mine ?

Dă-mi-l pe Telegdi, dă-mi gîndul bun cum să-l prind și-ți ridic o mînăstire, cu biserică și chilii și cu moșie".

Și așteptă așa, încruntat în sine și nu simți de loc, în sufletul lui, că ar fi vreun răspuns. Și-atunci continuă: „Dacă te-ai mîniat pe mine, nu-s de vină eu. Popa-i de vină. El a vrut să mă spovedesc și să-i spun ce n-a fost, că n-am avut ce să-i spun, că nu să mă spovedesc m-am dus la el. Că n-am de ce să mă spovedesc, doar știi. Dă-mi gîndul cel bun și lasă-mi hotărîrea și-am să-i dau mînăstirii un clopot mare, cel mai mare din toată țara..."

Era liniște și apa venea la vale tot întunecată, cu plumbul vechi și norii se lăsau lent. „Nu-i nimic, gîndi Vălean mai departe. Poate c-am greșit, dar n-am greșit tare. Am stat prea mult acolo, la conac, și am uitat de datoria mea. Dar n-am uitat de tot. Și eu îs supărat că m-am lăsat așa pe tînjeală. Da' o să-mi treacă. Poate că atunci are să-mi vie și gîndul. Ai să mi-l dai..."

Și iarăși așteptă și tot degeaba și se întoarse după aceea să plece și-n momentul acela se auzi toaca de sus; bătea într-un ritm șchiopătat, reluînd regulat aceleași poticneli. Vălean simți în bătăile toacei răspunsul pe care-l aștepta și îl simți ca pe o dojană, nu blîndă, de părinte, ci țîfnoasă, dîcoasă, ca a duhovnicului; oprit în loc, se răsuci iarăși spre apă și spre dealuri și zise în gînd: „Am să aștept. Am să caut să te îmbun, cum s-a mai întîmplat... Da' eu pot să fac și prostii. Că-s și eu om, la urma urmei..." Și-abia atunci se desprinse de acolo și se înapoie la prietenii săi și ceru rachiul și-o bucătură de mîncare...

2.

Nici în timp ce coborau de la Cozia, pe drumul mare, nu s-au grăbit, ci au ținut-o într-un buiestru ușor, care nu obosea caii prea mult și au ajuns cam pe la prînz, la gura Lotrului, unde pe vremea aceea nu se vedea sat; nu-și așezase nimeni casă pe-acolo, de spaima viiturilor de primăvară. Numai cățărat pe-o costișă, cum ar veni pe stînga Lotrului, era un soi de han cu înfățișare sărăcuță,

neîmprejmuit, fără grajduri, prăfuit și ponosit, unde numai la mare nevoie te puteai opri.

Nici nu s-au oprit acolo și nici vadul nu l-au trecut să urce mai departe pe șoseaua bătută pe dreapta Oltului. Pînă-n seară, de s-ar fi grăbit, ar fi ajuns la Turnu Roșu. Sau măcar pînă a doua zi, tot pe vremea asta, dacă ar fi poposit noaptea pe undeva. Cam la așa ceva se așteptau Stoica și cei patru frați Șuta — mai trecuseră pe-acolo, știau că sînt sate mari, cu crîșme și hanuri bine chivernisite.

Vălean, însă, care mergea în frunte, călare pe iapa lui sură, a cotit spre stînga, pe drumeagul de munte ce suia însoțind albia Lotrului, trecînd mereu cînd pe-un mal, cînd pe celălalt, prin vaduri vijelioase, iar prietenii săi l-au urmat, fără să întrebe nimic și fără să se mire.

Au ajuns curînd la Brezoi, unde au mîncat de amiază și au adăpat caii, după ce i-au odihnit cît de cît.

Vălean tăcuse tot drumul pînă aici și nici acum, la popas, cît a ținut, n-a scos vreun cuvînt. Nu mai era însă încruntat, ca în momentul cînd pornisera de la Cozia, ceea ce au observat și prietenii lui. Vesel încă nu, dar mai deschis. Se tot uita la cer și ce vedea doar el știa. Nimic deosebit nu se arăta, numai se înseninase; norii care apăsaseră se topiseră pe undeva și ieșise iarăși soarele molcuț de toamnă.

De la Brezoi au mers mai repede. Cam pe la ojină s-aflau la Mălaia, un sat cu case puține, rare, înșirat pe-o distanță bunicică. Vălean a spus: „Nu ne oprim. Mergem mai departe. Mai avem ca două ceasuri de lumină".

Au intrat în Voineasa o dată cu întunericul și s-au oprit la prima casă, unde au cerut sălaș. N-au dormit însă înăuntru, în singura încăpere pe care o avea rumânul, plină de copii, ci afară în fîn, bine înveliți în pături și cojoace, lîngă cai.

Dimineața s-au sculat pînă nu se făcuse ziuă, o dată cu gazda lor, care le-a și oferit obișnuitul prînz, oala de lapte și mămăliga, cît o roată, răsurnată pe merindare. După ce au atîrnat sub botul cailor traistele cu ovăz, au mîncat și ei, apoi au pornit să caute și au găsit cu greu cătunul era sărăcuț, cîteva sarcini de fîn, pe care frații Șuta le-au îndesat mult, să încapă destul în niște saci

anume, și i-au legat bine în spinarea lui Spulber și-a lui Schinteie, care făceau neînșeuați acest drum.

Cu caii hrăniți între timp și adăpați, au părăsit drumul și au cotit pe apa Voinesei în sus, înșirați pe potecă, unul după altul.

Vălean s-a uitat iarăși la cerul senin și parcă un surîs de încredere i-a sticlit pe față. A văzut în dreapta lor, dincolo de dealurile cu păduri, ridicîndu-se golaș, numai piatră sură, Vătaful, cu fruntea albită de-o scuturătură de zăpadă. Strălucea limpede. Vălean a spus :

— Să nu ne omorîm caii, că de-aci urcăm mereu. Vremea bună parcă mai ține, după cum simt eu.

Glasul lui sunase aproape vesel.

— Da' și de se strică, a răspuns Stoica, a glumă, nu mai cer preț mare pe pielea mea, că măcar două zile mai avem pînă să găsim casă de om, *dincolo*.

— Dacă se strică, om vedea, a spus Vălean, nemulțumit cumva, ca de o cobe în care ar fi crezut.

Stoica și-a dat seama că nu-i încă moment pentru glume, și n-a mai continuat, măcar că avea chef. Scăpase din chingile unui trai strîmt, prea liniștit, știa că de-acum încolo o zi n-are să mai semene cu alta, îl luase în primire pe Schinteie, îl încercase, constatase că și mînzului îi place de noul său stăpîn și presimțea isprăvile pe care ei, doi buieci tineri, au să le facă împreună de-acum încolo, de aceea nu mai avea astîmpăr, ar fi tot zburdat, așa cum și mînzul, în ciuda încărcăturii care-l îngreuna, voia mereu să iasă înainte, să-i întreacă pe toți și într-una trebuia să-l strunească. S-a și gîndit : „Eu îl strunesc pe Schinteie, Vălean mă strunește pe mine — fiecare cu stăpînul lui". S-a uitat la cer și la creștetul nins al piscului de munte, apoi la malurile șerpuite ale pîrîului de care poteca parcă ar fi vrut mereu să se desprindă și nu reușea, coasta muntelui mereu o împingea înapoi, iar pe-alocurea mai o strîmtora în apă. „Poți să și dormi" — și-a spus și luat de un alean tulbure, dar nu neplăcut, s-a trezit că lălăie, cu voce nu prea tare, mai mult pentru urechile lui, o doină.

După un timp îl auzi pe Vălean întrebînd, cumva ațîțat :

— Mă, voi n-ați văzut nimic ?

— Acolo, răspunse unul dintre frații Șuta, a fost ascuns cineva și a fugit cînd ne-a văzut pe noi.

— Tu unde l-ai văzut ? insistă Vălean și se opri, făcîndu-le semn și celorlalți să se oprească.

— Sub zada aia strîmbată.

— Zadele de-acolo-s strîmbe toate, așa le bate vîntul, către vale.

— Ba că mai este și-un bolovan de stîncă, gîndești că-i un urs care-ar șede la zmeură. Acolo a stat ăla.

— Înseamnă c-a fost. Nici n-ar fi rău locul pentru pîndă, da' nici prea bun, dacă l-am văzut și noi. Da' poate că nu locu-i de vină.

— Avea căciulă cafenie.

— Cine ?

— Ăla. Și cojoc peticit cu negru.

— Ai ochi buni, mă Ferencz.

— Ferencz nu-s eu. Ferencz îi fratele-meu ăla, și arătă cu degetul mare peste umăr.

Vălean rîse :

— Atunci îi fi Tibor.

— Tibor nu-s eu. Tibor îi celălalt și repetă gestul.

— D-apoi atunci tu care ești ?

— Eu îs Iusti.

— Bine, Iusti. Înseamnă că ai ochi buni.

— Am.

— Da' tu, Stoica, tu n-ai văzut nimic ?

— Am văzut și eu zada mișcată, da' am zis că-i vreo dihanie care umblă pe-acolo.

— D-apoi că tu chiar de vezi moartea, zici că-i vreo babă care adună găteje... Și ce-ai să zici dacă dihania aceea ne iese în drum acolo, după cotitură, și ne cere cîțiva galbeni împrumut, pe cît se poate toți cîți îi avem și, ca să nu ne gîndim mult, ne-arată și pistolul ?

— D-apoi ce, noi n-avem pistoale ?

— No, no. Așa parcă mai vii de-acasă... Șuta ăsta, Iusti, a văzut bine ce-a văzut. Pînă și peticul de pe cojoc. Iar eu am mai văzut că are opinci în picioare. Nu l-aș ține în slujbă la mine nici să pieptene coada la cai.

Vălean se înviorase. Sări dintr-o singură mișcare, parcă fără efort, din șa, și se apucă să strîngă chinga, mai mult s-o controleze, de fapt, fiindcă fusese prea bine

strînsă, cum şi trebuia, la plecare — ori numai căuta ceva, să-şi stăpînească un neastîmpăr care-l furnica prin trup, un fel de înfrigurare cum nu mai simţise de mult.

Îl imitară şi ceilalţi, descălecară şi controlară legăturile toate şi încărcăturile ce le aveau, aşezarea lor, să stea bine în cumpănă, să nu tragă într-o parte, să nu se slăbească la galop, de-o fi nevoie de galop, şi să se bălăngăne.

După aceea, cu un semn din mînă, Vălean îi chemă mai aproape şi spuse :

— Şi-acum să ne gîndim un pic...

Parcă-i părea rău de ceea ce-i venise în minte :

— Ăla poate să fie şi vreun rumân fugit, care se ascunde. N-ar fi mirare. Fugarul locurile pustii le caută. Dacă-i aşa, poate să creadă că-l căutăm pe el ; altceva nu poate să creadă, că pe aici nu-i drum pentru călători obişnuiţi. Atunci n-are să se întîmple nimic dincolo de dealul ăsta. El are să fugă cît îl ţin puterile, iar noi o să zicem că ne-am speriat de-o umbră care a mişcat...

— Da' poate că nu-i vreun fugar, îl întrerupse Stoica şi se vedea că i-ar părea rău şi lui să fie numai un fugar care s-a speriat de ei şi-acum aleargă de nici ogarul nu-l mai poate prinde din urmă.

— Cam aşa cred şi eu, reluă Vălean. După semnele mele n-ar fi un fugit şi nici nu-i singur. Ar fi, zic eu, nişte prieteni care ne aşteaptă să ne caute în chimire. Şi iar de mă gîndesc nu pot fi nişte hoţi de soi... Ce cred ei, adică, pe-aici să umble negustorii cu pungi grele la brîu ? Dar să zicem şi aşa că-s deştepţi dînşii şi au ghicit că avem bani buni la noi şi aşa măcar ştim de ce trebuie să ne temem...

— Nu trebuie să ne temem prea tare, interveni unul dintre fraţii Şuta. Nu-s decît numai cinci, poate şase, mai mulţi nu-s...

Vălean se răsuci spre Şuta, cel care vorbise, şi uimit şi vesel, aproape cîntînd spuse :

— Ascultaţi la Tibor ce spune...

— Tibor nu-s eu, Tibor îi acesta, şi îşi aşeză palma pe umărul fratelui său, care-i stătea în dreapta.

— Ferencz eşti ?

— Ferencz.

— N-am să vă mai învăţ niciodată, că prea semănaţi unul cu altul. Mă mir cum de nu vă încurcaţi chiar voi în de voi...

— D-apoi ne mai încurcăm şi noi, cîteodată, seara şi rîdem bine.

— Atunci eu după ce să vă ghicesc ? Doar şi de îmbrăcat vă îmbrăcaţi tot la fel, şi glasul vi-i parcă numai unul şi-l folosiţi cu rîndul.

— Da' nici nu trebuie să cauţi cu ghicitul, că noi tot grămadă sîntem şi dacă-l strigi pe unul, acolo-i şi răspunde.

— Măcar aşa n-am să mă păcălesc... Da' cum i-ai numărat tu, de ştii că-s cinci, poate şase ?

— I-am auzit cînd au trecut azi-noapte. N-au fost mai mult de şase cai. După tropotit.

— Şi dacă-au fost cîte doi pe-un cal ?

— S-ar fi simţit pe mersul cailor greutatea. Mergeau uşor şi repede.

— Da. Alţii nu pot fi. Pe-aici nu-i drum umblat. Numai ciobanii trec pe-aici cînd duc oile la munte ori le coboară la cîmpie. Şi atunci înseamnă că ne-aşteaptă anume pe noi. Altfel cum ?

— Şi-atunci de ce stăm şi pierdem vremea aici ? sări Stoica, nerăbdător. Să mergem acolo, să nu li se urască de aşteptat.

— Şi ce strică dacă li se urăşte de aşteptat ? Dacă se întreabă : oare de ce întîrzie ăia ? Dacă li se pare cumva că ne-am răzgîndit şi ne-am întors din drum, poate se neliniştesc un pic... Poate aşa-i bine, să mergem încet. Poate n-o mai avea răbdare s-aştepte ascunşi, şi ies mai devreme decît trebuie la vedere.

— Aha !

— Şi acum daţi-i drumul, spuse Vălean încălecînd, în felul lui, dintr-un salt. Tot după mine, da' să nu staţi niciunul drept la spatele meu. Niciunul să nu fie drept la spatele altuia. Răsfiraţi şi împrăştiaţi, da' aproape unul de celălalt. Ştiţi cum. Şi să vă uitaţi bine în toate părţile pe unde trecem. Să nu ne pomenim scărpinaţi pe spinare tocmai cînd o fi să stăm de vorbă cu ăia care au să ne iasă înainte. Şi să nu vă grăbiţi, că la o adică şi un prost ne poate nimeri, măcar din greşeală, dacă altfel nu ştie.

Se urniră apoi, continuîndu-şi călătoria. Urcau uşor, şerpuit, cum îi ducea poteca, nici repede, nici prea încet, în voia cailor. Poteca se încovoia mult, căutînd să ocolească muntele care aici îşi împingea un perete de piatră pînă aproape în pîrîu, de părea grumazul unui bivol uriaş aplecat să se adape. Cînd ajunseră lîngă zidul de stîncă şi nu se mai vedea cum se continuă poteca, încetiniră trăgînd de frîie. Se uitau cu grijă la tufele de bozie şi de corn, care se cam scuturaseră de frunze, dar mai erau încă bune de o ascunzătoare de nevoie şi mai atent la hăţişul de pe ţărm, unde rugii de mure păreau o plasă în care orice s-ar fi putut piti. Soarele se ridicase şi lumina plin şi, ca un noroc, vîntul nu bătea, s-ar fi observat şi cea mai mică mişcare. Numai pîrîul, strîns între maluri rupte de piatră, se zbătea urlînd furios, şi alt zgomot nu s-ar fi putut auzi, nici tunurile de-ar fi bătut.

Nimic însă nu se întîmplă în locul acela şi trecură de-a lungul peretelui de piatră, nu mult, cam vreo douăzeci de stînjeni, şi cum nu încăpură alăturea, fraţii Şuta îşi mînară caii prin apă, care mai sus începuse a se lărgi.

Trecuţi de strimtoare ieşiră într-un şes, un fel de covată, care vara putea să fie bună păşune şi pentru vite. Creştea mai mult iarbă pe întinsul presărat rar cu bolovani şi din loc în loc tufe scunde de alun şi arini rămaşi pitici.

Stoica spuse atunci, cu glas coborît, uşor înfiorat :

— Poate-s ascunşi după dîlmuţa aia, de pe mîna stîngă.

Era ca o umflătură din coasta aproape dreaptă a muntelui şi numai ghicită, fiindcă din faţă o ascundea mai toată o tufă bătrînă de alun şi buruienişul.

— Numai acolo, aprobă Vălean. În grabă, alt loc mai bun n-au putut găsi. Aici n-ar fi încăput toţi. Nu vă opriţi, veniţi tot aşa, da' aveţi grijă.

Înţelese după zgomotul înfundat de copite prin iarba mustoasă că Stoica şi cei patru fraţi Şuta se ţin aproape de el şi, fără să se uite, îi simţi încordaţi şi o simţi şi pe Vilma cum se încordează. Pricepuse, poate din glasul lui ori poate de la vreo mişcare pe care o făcuse el fără voie, că în curînd începe o joacă la care şi ea trebuie să ia parte. O netezi delicat cu palma pe grumaz şi iapa îndată

îşi reluă pasul de mers în voie, numai îşi ciulea mereu urechile, atentă şi puţin neliniştită.

Şi merseră aşa, cum ceruse Vălean, fără grabă, cu grijă să nu se afle vreunul drept pe urma celuilalt şi nici alături prea aproape, ca să nu se stînjenească între ei, dacă avea să fie nevoie cumva de mişcări repezi şi neprevăzute.

Poteca se depărta de pîrîu şi încovoindu-se, cusută ca un tiv parcă de poala dealului, ajungea tocmai la dîlma pe care o ghicise Stoica ascunsă după tufa de alun. Şi într-adevăr de-acolo le ieşiră înainte doi, călare pe nişte cai mărunţi şi tare slabi, fără şei şi cu frîie de frînghie. N-avea niciunul petice pe cojoc, însă nădragii lor de pănură ţărănească erau flenduriţi pe la genunchi. Amîndoi purtau opinci în picioare. Unul era mai vîrstnic, în barba nerasă de vreo săptămînă se vedeau spice cărunte, altfel era negricios şi avea ochi mici, adînciţi, sub sprîncenele groase ; puteai gîndi despre el că-i om rău sau numai disperat în acest moment, fiindcă se încruntase şi se uita ameninţător. Celălalt era mai tinerel, neras nici el, mai rumeior şi mai plinuţ în obraji, dar tot aşa de nespălat ca şi celălalt. Era şi el încruntat, dar nu părea tot aşa de furios ca tovarăşul său. Amîndoi aveau cîte un pistol în mînă şi amîndoi îl ţinteau, nu se ştie de ce, numai pe Vălean, de parcă ar fi fost singur în faţa lor.

După anumite tresăriri ale frunzişului şi nişte şoapte înăbuşite, Vălean ghici că mai sînt cîţiva ascunşi acolo şi se miră că nu se arătaseră şi ei şi imediat îşi răspunse : „Ba poate că vor să mă facă să cred că-s mulţi tare şi să mă tem de ei".

Cel vîrstnic strigă :

— Staţi, măi ăştia !

Vălean trase uşurel de frîu şi iapa se opri, ţinînd capul ridicat şi urechile ciulite. Îşi opriră caii şi Stoica şi fraţii Şuta, aşa cum s-aflau în mers, răsfiraţi puţin şi nu prea departe unul de celălalt, numai atît cît să se poată mişca nestingheriţi şi gata să sară în orice clipă.

— Ce vrei ? întrebă Vălean şi lăsă frîul să cadă, să-i rămîie ambele mîini libere.

— Banii ! răspunse insul mai vîrstnic şi îşi strîmbă gura într-un rînjet.

— Păi, hai să ţi-i dau ! spuse Vălean, fără să arate nici un fel de frică şi îşi vîrî mîna stîngă în chimir.

Insul cel cărunt se apropie, mînîndu-şi căluţul încet ; era neîncrezător sau numai descumpănit, ceva nu înţelegea, poate prea grabnica supunere a lui Vălean ori purtarea lui nefricoasă şi glasul paşnic, aproape prietenos, cînd îl întrebă :

— Tu pentru Spiru lucri ? şi-n gîndul lui : „Oare-s încărcate pistoalele alea ? Mira-m-aş... Da' poate că îs..."

— Ce-ţi pasă ţie pentru cine lucrez eu ?

Omul voia poate să s-arate mînios, dar părea numai nerăbdător şi-un pic nedumerit.

— Să ştiu cine-mi rămîne dator, şi Vălean rîse.

— Gogea-ţi rămîne dator. Dă punga !

Atunci Vălean apăsă neobservat cu vîrful cizmelor în coastele Vilmei şi iapa, care aştepta pregătită încă din clipa în care simţise frîul lăsat liber, îngenunche brusc. Surprins de mişcarea neaşteptată, Gogea descărcă pistolul, fără să ţintească. Tot aşa păţi şi tovarăşul său mai tînăr. Şi amîndoi nimeriră în vînt. În aceeaşi clipă, Vilma, care cunoştea bine mişcarea, şi îl mai scosese astfel pe Vălean şi din alte primejdii, ţîşni împingîndu-se cu picioarele dindărăt ca o mîţă ce se aruncă după vrabie. Cînd iapa se ridicase iarăşi, fulgerător, Vălean, înainte de a izbi cu pumnalul pe care-l scosese între timp din teaca lui ascunsă între chimir şi cămaşă, văzu în ochii lui Goga spaima, groază neagră şi atunci, aproape fără să-şi fi dat seama, întoarse pumnul şi îl lovi pe hoţ sub nas, deasupra buzei, numai cu prăselele de corn şi tot atunci, sucindu-se numai puţin în partea cealaltă, îl lovi pe hoţul cel tînăr în frunte, cu ţeava pistolului, fără să-l descarce, şi îi răsturnă pe amîndoi de pe cai şi bufniră de pămînt ca sacii.

Fraţii Şuta şi Stoica, în aceeaşi secundă, smulşi parcă, supţi parcă de însăşi mişcarea lui Vălean, se năspustiră şi ei, spre tufa de alun, gata pregătiţi cu pistoalele în mînă, dar nu mai avură cu cine să se bată ; ceilalţi hoţi, cîţi au mai fost pe acolo, fugeau ca nişte căprioare stîrnite, care călare, care pe propriile lui picioare, spre pîrîu, unde îşi vedeau scăparea. Arme n-aveau nici unul, decît nişte ciomege, pe care le şi azvîrleau, pe rînd, cînd îşi dădeau

seama că-i încurcă la fugă. Şi Vălean înţelese de ce stătuseră aceştia ascunşi, cînd Gogea ieşise să ceară vamă...

Durase totul cît să numeri pînă la trei şi fusese ca o singură mişcare a unui singur om.

Vălean o potoli pe Vilma, care ar fi tot alergat acum şi sforăia nervoasă şi nemulţumită că-i întoarsă din drum. După ce se convinse că hoţii fugiţi peste luncă şi dispăruţi în adîncurile albiei, printre sălcii şi arini, cine mai ştie pe unde, nu mai au de gînd să se întoarcă nici într-un fel, reveni la Gogea, care zăcea cu gura toată sînge. Puţin mai încolo zăcea întins celălalt, cu fruntea vînătă în locul unde-l nimerise ţeava de pistol.

— Au murit ? întrebă Stoica. El nu observase, dintr-o latură, unde se afla, că Vălean întorsese pumnalul — văzuse numai lama lui sticlind şi credea că sîngele de pe gura lui Gogea ar fi de la tăietură şi tot aşa, gîndea că a doua detunătură ar fi fost din pistolul lui Vălean şi nu dintr-al flăcăului aşternut pe jos.

— N-au murit, răspunse Vălean, după ce se uită bine la ei. Au să mai zacă un pic, pînă vin ăilalţi să-i stropească cu apă. Iar de n-au să vină, au să se trezească şi nestropiţi, mai tîrziu. Acum hai să ne vedem de drum, c-am petrecut destul şi am şi întîrziat.

— Să le luăm pistoalele ! spuse Stoica.

— Ce fel de pistoale ? zise Vălean mirat.

— Păi alea ! şi Stoica arătă cu degetul armele căzute pe jos, alături de potecă.

— Da' tu n-ai văzut ce vechituri îs, bune numai să sperii ciorile ? Altele nici nu mai au, aşa cred. Şi-s descărcate amîndouă.

— Şi de s-or lua după noi, mai încolo, şi ne împuşcă pe la spate ?

— N-aş crede să se mai ieie după noi...

Mai merseră o bucată bună şi într-adevăr nu se mai întîmplă nimic deosebit. După ce părăsiră cursul Voinesci şi cotiră spre stînga, lăsînd destul de departe în dreapta piscul Voineagului, şi ăsta spuzit de omăt în creştet, urcară aproape pieptiş printr-un brădet rar şi cam pe la amiază se opriră pe culme, la o golişte cu iarba încă bună. Scoaseră zăbalele din gura cailor şi-i lăsară să pască ; nu-i deşeuară, le slăbiră numai puţin chinga. Mîncară şi ei şi se odihniră,

dar nu mult, așezați pe niște steiuri scunde de stîncă, parcă anume puse acolo. Unul din frații Șuta spuse în acest timp :

— Eu pe ăla care zicea despre el că-l cheamă Gogea l-am mai văzut.

— Se poate. Și mie așa mi s-a părut, că-l cunosc de undeva, răspunse Vălean. De-aceea l-am și întrebat dacă nu lucră pentru Spiru. Atunci s-a cam speriat și n-a știut ce să facă. Am știut că-i de curînd băgat în meseria asta.

— La Bascov l-am văzut, la han, unde-am dormit și la Rîmnic, în obor, unde-am cumpărat ovăz, și la Cozia. Da' nu m-am gîndit să-ți spun și ei s-au ținut mereu pe urmele noastre.

— A văzut că plătim bine și-a zis că ne sperie cu ciomegele.

— Nu s-au gîndit bine... Da' poate că-s flămînzi și-atunci nici nu s-au mai gîndit de loc.

— Ce-au căutat au găsit, spuse Stoica vesel și un pic mîndru.

— Oameni necăjiți... Vai de capul lor ! murmură Vălean, dînd parcă o încheiere. Și-acum, hai mai departe, că n-are să fie mereu așa...

Își continuară drumul pe o potecă mai bună și mai des umblată se vede, decît cea pe care veniseră pînă aici și merseră tot pe culme, o nesfîrșită spinare, rotundă și domol vălurită. Vedeau la dreapta și la stînga lor și înainte, pînă departe, alte culmi teșite, valuri rămase în nemișcare, și pădurile de brad, vinete, și imense poiene ruginii, iar și mai departe, creste alburii de piatră. Și tot merseră așa în tăcere, înșirați ca pe ață, pînă-n seară, cînd văzură în fața lor Cîndrelul, ca un coperiș de catedrală, întunecat pe zarea roșie. Vălean se uită mult la piscul care domina împrejurimile ca o cetate de piatră și spuse, oprindu-se la un moment :

— Acum putem zice că am ajuns în Ardeal.

Găsiră o stînă părăsită de ciobani și dormiră acolo. În ziua următoare, vinerea, tot coborîră și seara intrară în Jina, unde înnoptară. Gazda, bucuroasă de banii promiși, le fripse două găini și le fierse o mămăligă, la care ei mai adăugară rachiul ce-l aveau în ploști, și-așa cinară bine.

Odihniți și mulțumiți că răzbiseră peste singurătățile muntelui la lumea cu sate, merseră mai departe pe drum drept, pînă la Poiana, de aici iarăși aleseră drumul mai prost și trecură dealul, fără să silească însă caii, la Miercurea. Acolo se opriră numai cît mîncară ceva și mai cumpărară niște ovăz pentru cai, și apoi trecînd repede prin Dostat și Panca, numai pe drumeaguri rele de cîmp, nimeriră la Roșia de pe Secaș, unde își căutară sălaș de noapte. Nu se duseră la han, ci la un om care avea o gospodărie destul de mare, așezată la oarecare depărtare de sat. Așa se vede că Vălean îl cunoștea mai de mult pe gospodar, că povestiră mai bine de un ceas, numai ei doi, în odaia dinspre drum, cea pentru oaspeți.

Noaptea, după ce se culcaseră în fînar, alături de grajduri, după ce trecuse o postată de somn greu, unul dintre frații Șuta, parcă Ferencz, simți mișcare și auzi șoapte și pași. Nu se gîndi și nu se întrebă, se tîrî șerpește și scoase capul de sub streașină. Îl văzu pe gospodarul care-i găzduia, în cămașă și în izmene, cum se sculase din pat, numai cu un cojoc pe umeri, ținînd un cal de dîrlogi și explicîndu-i ceva cu glas scăzut, încît nu se putea înțelege, unui flăcău care tocmai se pregătea să încalece calul ; pe urmă pieri ca o nălucă, prin grădină, peste cîmp ; gospodarul se întoarse liniștit în casă.

Ferencz însă nu era tot așa de liniștit și îl trezi pe Vălean să-i spuie. Vălean, după ce înțelese despre ce-i vorba, zise căscînd de somn : „Bine, bine, culcă-te și mai dormi un pic".

Mai departe merseră tot așa, ocolind drumurile prea umblate. De la Roșia plecară de cu noapte, peste deal, prin pădure. Coborîră oarecît pe țărmul pîrîului Cergău, îl lăsară apoi în stînga și ieșiră la Tîrnava Mare pe care o trecură pe la Valea Lungă. Suiră la Bălcaci și după ce mai călcară un rînd de dealuri, cu vii multe și livezi și pîlcuri de pădure pe-alocurea, ajunseră pe la amiază la Jidvei. Nu se opriră acolo, ci prînziră la Feisa, un cătun pricăjit, înfundat ca într-un sac, într-o fundătură de vale, sub păduri.

De-aici apoi ținură drumul țării spre Dicio-Sîn-Martin, dar nu intrară în oraș, îl ocoliră pe la Boziaș și Săuca și se opriră seara la Căpîlna, iar dimineața, tot așa, peste

dealuri, pe şleauri nepietruite, acum însă bine bătute şi linse, ca nişte curele, fiindcă de mult nu mai plouase, prin Cerghid şi Tirimia, ieşiră la Murăş, mai sus de Vidrasău şi din nou se depărtară de drumul ţării, care i-ar fi scos la Tîrgu-Mureşului cam într-un ceas; se opriră în luncă, printre sălciile cu puţine frunze rămase şi plopii de tot scuturaţi de ele, după ce trecuseră vadul, în hotarul Moreştilor.

Vălean nu le-a spus oamenilor săi de ce s-au oprit şi nici ce aşteaptă, iar ei n-au întrebat, aşa cum nu întrebaseră nici de ce ocoleşte pe poteci prin munţi şi nu-i duce pe drumul mai bun şi mai drept pe care umblă toată lumea. Îl văzură că descalecă şi desface zăbala dintre fălcile iepei şi o lasă să pască şi făcură şi ei la fel. Pe urmă, Vălean se aşeză pe un ciot de salcie, tot aşa, în tăcere. Stoica se duse mai departe şi îşi aprinse pipa, iar fraţii Şuta se culcară pe nişte pături aşternute jos.

Stoica pufăia din pipă şi se gîndea: „Cu Vălean avem şi noroc. Vremea a rămas tot bună; de parcă s-ar fi tocmit pentru ea. Nici tu ploaie, nici tu îngheţ. Numai bună de plimbare. De stăm aici, ştie el ceva, că-i om cu minte. Cine ştie ce semne sînt, pe care eu, şi de mă uit cu zece ochi, nu le văd!"

Fie că fusese vreun semn, pe care ceilalţi nu-l observaseră sau nu-l ştiau, fie că fusese numai un calcul, tot numai de Vălean gîndit, pe la ojină se ridicară şi merseră mai departe, urcînd pe dreapta Murăşului la deal, fără să intre în Moreşti, mereu numai pe ţărm şi, după ce trecură de Nazna şi Sîncrai, intrară o dată cu noaptea în Podeni.

3.

Pe-atunci, despre Podeni nu se putea spune c-ar fi sat nici cu bunăvoinţă; era un cătun de strînsură, în coasta Tîrgului-Murăşului, dincolo de pod, mai mult din cocioabe, şi-acestea parcă semănate din pumn de cineva care trecuse pe-acolo în grabă, fără să se uite; aşa ceruse poate locul, pămînt rămas din viituri, cîndva, pe cînd Murăşul încă

nu-şi găsise albia şi o tot căuta, cînd mai departe, cînd mai pe lîngă oraş.

Crîşma lui Copăcean era la răspîntie, nu departe, dincolo de pod, unde drumul ţării se desfăcea în două, o creangă suia la Band, cealaltă la Rîci. Cine o construise avusese — pare-se — şi alt scop decît să stîmpere setea drumeţilor şi să-i sature; n-o clădise chiar la drum, aşa cum sînt clădite de obicei crîşmele, ci un pic mai într-o parte, pe jumătate pitită într-un mic crîng de salcîmi.

Vălean şi cu oamenii lui nimeriră repede cîrciuma — nici n-a fost prea greu, era singura casă de prin împrejurimi care se vedea luminată. În faţă, pe-o bătătură fără gard şi poartă spre drum, în răsfrîngerile de lumină ce veneau de la ferestre, putură ghici că-i plină de căruţe cu caii deshămaţi, legaţi la loitre. Nu se opriră acolo, ci intrară sub salcîmi, în spate, unde sub un şopron larg erau conoveţe, îşi lăsaseră caii acolo, cu zăbalele scoase şi cu traistele de ovăz în cap şi cînd intrară în crîşmă, o găsiră plină de oameni şi Vălean se gîndi: „Aduce şi dever, dacă şi-n mijlocul săptămînii îi stup de muşterii". Avea să afle însă că nu-i tot mereu aşa.

După ce dădu bună seara, îşi căută loc la una din cele două mese lungi şi ca orice drumeţ ostenit şi flămînd ceru mîncare şi ceva de băut pentru el şi oamenii lui.

Copăcean şedea la o masă mai mică, într-o margine, înconjurat de vreo şapte-opt clienţi veseli, poate cunoscuţi mai apropiaţi de-ai lui, care strigau învălmăşiţi, aprinşi la o discuţie începută cine ştie cînd. În spatele lui era un soi de cuşcă de ostreţe în care pe rafturi pînă-n tavan se aflau sticle de rachiu, pachete de tutun şi de sare, legături de covrigi... Nu arătă cu nici un semn că Vălean ar fi un oaspete mai puţin obişnuit; ştia, se pare, să se stăpînească sau se aşteptase la sosirea lui, era pregătit şi nu era surprins, nici speriat, nici bucuros. Prin fumul des care înceţoşa lumina şi aşa destul de neputincioasă a celor două lămpi agăţate pe un perete, se uită numai şi clipi cumva, dar poate că numai din cauza fumului, spre sluga care ducea băutura pe la mese, şi acesta şi aduse imediat cele cerute şi le puse de-a dreptul pe tăblia goală, şi nu tare curată, a mesei, în faţa lui Vălean şi a oamenilor lui. În vremea asta, Copăcean îşi continua discuţia veselă şi zgomotoasă

cu prietenii lui.

Lui Vălean îi plăcu purtarea lui Copăcean, nici el însă nu arătă cu vreun semn, oricum, că l-ar cunoaşte pe crîşmar şi văzînd aşa, şi Stoica şi fraţii Şuta, cei patru, se prefăcură şi ei că nu ştiu nimic şi că nu-i interesează decît mîncarea şi ulcica de vin.

Curînd apoi veni Ispas şi se aşeză pe laviţa cea lungă, lîngă Vălean, fără să fi cerut voie, dădu bună seara numai şi strigă să i se aducă şi lui vin, fiindcă i-i sete. Ciocni fără vorbe, cu Vălean, apoi cu un ţăran de lîngă el, şi cu altul din faţă, peste masă, în respectul obiceiului de pe aici.

Sorbi de cîteva ori din vin, gustîndu-l îndelung, oftînd după fiecare duşcă, dar nu de vreun alean, nu arăta supărat, surîdea într-o doară, ca omul căruia-i place vinul şi se bucură de el cînd are ocazie să-l bea, şi tot aşa cum surîdea — lăsînd să i se vadă nara despicată şi colţul de buză rupt în barba lăsată să crească mare şi lăţoasă — se şi uita la Vălean, tot cam într-o doară, cum se uita şi la ceilalţi oameni de primprejurul lui.

Şi aşa se uita şi Vălean la el, cum şi trebuie cînd te afli într-un loc unde se strîng oameni de tot felul. Te uiţi, fiindcă nu poţi sta cu ochii închişi. Nu-ţi pasă de ei, dar nici nu-i treci cu vederea.

Ispas nu se schimbase mai de loc, de cînd nu-l mai văzuse, nici nu avusese timp în aceşti doi ani să se schimbe cine ştie cît. Mai încărunţise, dar nu prea mult, un pic numai, pe la tîmple şi în barbă ; dacă nu-i vedeai decît părul şi barba, ziceai că-i mai bătrîn decît era, pe obraji, însă, pe frunte şi pe grumaz, pielea era netedă şi bine tăbăcită de soare şi vînt şi dovedea sănătate şi putere. Vălean se şi bucura că-l vede bine şi sănătos.

După ce bău două ulcici de vin, Ispas se ridică, se duse la masa la care şedea Copăcean, înconjurat de prietenii lui, îi puse în faţă trei piţule de aramă şi numai după aceea ieşi, dînd bună seara la toată lumea, şi Vălean se gîndi că nu-i rău aşa, să nu se ştie şi să nu se bănuiască vreo legătură oarecare între Ispas şi Copăcean. Mai stătu şi el ce mai stătu, şi-acum parcă sîcîit de larma îmbîcsită din cîrciumă, pe care înainte abia o auzise, şi nerăbdător să iasă de-acolo, dar se stăpîni şi numai peste vreo jumătate

de ceas, cînd Stoica, răzbit de oboseală şi de vin poate, îşi rezemase bărbia în piept, Vălean se apropie de Copăcean şi îi spuse :

— Cum se vede, dumneata ai fi stăpînul aici...

— Cam aşa ceva.

— Spune-mi atunci cît trebuie să-ţi plătesc pentru ce am mîncat şi am băut eu şi prietenii mei, aceia.

— D-apoi de-mi dai o coroană de argint, îţi mai şi dau înapoi din ea vreo doi-trei creiţari, răspunse Copăcean şi rîse ca oricare crîşmar dornic să-i convingă pe muşterii că la dînsul e mai vesel şi mai ieftin şi toate-s mai bune decît în altă parte.

— Să nu-mi dai înapoi nimic din ea, o coroană nu-i mult, că am mîncat bine şi nici vinul n-a fost rău.

— Aşa preţuri sînt la mine, ca să ştiţi şi să nu mă ocoliţi nici mîine, dacă mai treceţi pe drumul ăsta...

— Poate că o să mai trecem, dacă nu mîine, altă dată, de-om trăi şi-om avea sănătate.

— Apoi să dea Dumnezeu şi numai aşa să fie.

Vălean plăti coroana de argint şi ieşi urmat de oamenii lui.

Afară, printre caii pe care-i legaseră la conovăţ, sub şopru, îl găsiră pe Ispas, care-i aştepta.

— Tu eşti, mă Ispase ? Bine te-am găsit !

În glasul lui Vălean se simţea o înviorare, pe care n-ai fi bănuit-o acum cîteva minute, şi nici înainte, cît ţinuse drumul pînă aici, poate numai la încăierarea de pe Voineasa, că şi după aceea tot tăcut venise.

— Bine-ai venit, mă Vălene, numai că destul de tîrziu. Te-am aşteptat ca pe bunul Dumnezeu. Nici nu mai ştiam ce să cred.

— N-aveai ce să crezi. Ţi-am spus că am să viu şi nu se putea să nu vin pînă-n cele din urmă.

— Da, da, ştiu. Da' ar fi fost mai bine să fi venit tu mai repede. Acuma bine-i şi aşa. Haideţi să mergem la mine acasă. Acolo am să-ţi spun eu toate.

Îl urmară ducînd caii de dîrlogi, pe o cărare şerpuită printre casele prizărite, presărate fără nici o regulă, bănuite numai prin întunericul fără lună, subţiat de stele doar cît să nu-şi vîre omul degetele în ochi. Şi aşa, pe dibuite, mai împiedicîndu-se, trecură prin ogrăzile fără gard, fără

grădini, fără pomi, năpădite de buruieni uscate, care trosneau sub paşi şi speriau cîinii, mulţi şi aici ca în toate cătunele de săraci. Lătrăturile şi schelălăiturile lor turbate însă nu scoteau pe nimeni de prin case, ceea ce încă îl nedumeri pe Vălean.

N-au mers mult aşa. Ieşiră curînd la pîrîul ce se chema al Beşei. Un drumeag mai larg un pic şi mai bătut ţinea ţărmul, care îi scoase îndată la biserică, o construcţie de lemn pe-o dîlmă, ce se întrezărea cumva mai bine, ca scrisă pe zare.

Ispas locuia într-o casă a parohiei, în dosul bisericii şi ajunseră acolo, ocolind în lungul gardului de şipci. Era o casă adevărată, de zid, cu cerdac şi trepte, cu acoperiş de olane şi cu ograda împrejmuită. Ferestrele odăii dindărăt erau luminate şi Vălean văzu o umbră mişcîndu-se înăuntru. Se opri şi întrebă :

— Tu nu eşti singur acasă ?

— Nu, răspunse Ispas. Îs cu muierea mea, Saveta.

— Te-ai însurat adică de-atunci încoace.

— M-am însurat că aşa a trebuit. Nu se poate crîsnic fără nevastă. Ţiitoare numai popa poate să aibă, şi numai dacă rămîne văduv cumva.

— Cine-i ?

— Tu n-o cunoşti. Am găsit-o după aceea, după ce te-au prins pe tine, da' atunci n-am putut-o lua, că mai trăia bărbatu-său cel dintîi, nu-l putea lăsa că era beteag şi nu mai avea pe nimeni să aibă grijă de el şi nici eu nu ştiam bine ce s-ar mai putea întîmpla, aşa că m-am ţinut cu ea într-ascuns. Apoi acum doi ani, bărbatu-său, celălalt, a murit şi am adus-o aici, cu cununie.

— Da' ea ştie cu tine ce-i ?

— Vezi bine că ştie, altfel nu se poate, da' tu să n-ai nici o grijă din partea ei, că nu-i aşa de tînără să nu înţeleagă un lucru cînd i-l spui cum trebuie. Da' hai înăuntru...

Întorcîndu-se spre Stoica, adăugă :

— Caii duceţi-i acolo, în şură. În grajd nu-i loc. Găsiţi nişte belciuge prinse de stîlpi. Legaţi-i acolo. Este şi fîn. Lăsaţi-le păturile în spinare, n-au să îngheţe, că nu-i aşa de frig...

Apoi îl conduse pe Vălean prin tinda neluminată, în odaia de locuit. Acolo, masa era aşternută.

— Bună seara !

Vălean se uită curios, fără să se prefacă, la Saveta care împietrise într-un colţ, stingherită, aproape speriată. „Ce-o fi cu ea ? De ce se teme ?" gîndi Vălean. Nu se miră prea tare văzînd că-i grasă ca un episcop şi nu mai frumoasă cît putea fi o femeie aşa de voinică, mai tînără însă decît s-ar fi aşteptat după spusele lui Ispas.

— Bună să-ţi fie inima, răspunse ea, după un moment de ezitare şi deodată roşi toată ca un măr şi cu un gest repede îşi legă năframa peste gură.

„O fi ştirbă, îşi spuse Vălean, sau cine ştie ?" şi n-o mai băgă în seamă, de parcă ar fi uitat-o chiar din clipa aceea. Se aşeză la masă, pe scaunul pe care i-l întinse Ispas şi se uită cam nedumerit la castronul care aburea şi la blidele înşirate în faţa lui.

— Mă gîndeam că o să fiţi flămînzi după atîta drum, explică Ispas. Şi chiar de-aţi mîncat la Copăcean, poate că nu v-aţi săturat şi o să gustaţi un pic şi la mine.

— Poate ei să mai mînce, eu îs sătul.

— Atunci măcar o ulcică de vin mai încape, că noaptea-i lungă şi avem şi ce vorbi...

Intrară şi Stoica şi fraţii Şuta, cu zgomot, tropăind veseli, foarte la îndemîna lor, poate de la vinul pe care-l băuseră la crîşmă, strigară şi ei o bună seara, iar Saveta roşi iarăşi, pipăindu-şi nodul năframei legat peste gură, de astă dată însă şi vorbi, şi glasul ei sună limpede, neschimbat de legătura care-i acoperea buzele :

—Poftiţi, şedeţi. Luaţi şi mîncaţi, beţi, ce avem şi noi. Simţiţi-vă ca acasă.

Nu se urnea însă de loc din colţul ei, parc-ar fi fost pironită acolo, sub icoana cu candelă.

Stoica şi cei patru fraţi Şuta nu aşteptară să mai fie îmbiaţi încă o dată, se aşezară la masă şi se apucară de cea de a doua cină cu atîta convingere, de parcă mai multe zile la rînd ar fi dus-o tot pe nemîncate.

După puţin timp, după ce băură şi cîteva ulcici de vin împreună, Ispas îl chemă pe Vălean în cealaltă odaie, din faţă, ţinută ca de obicei pentru oaspeţi.

Și aici, focul ardea în sobă, aruncînd pîlpîiri rumene pe podeaua așternută cu scoarțe. Ispas s-apleacă și luă flacără cu un fir de pozderie de cînepă și luminînd tremurat odaia se pregăti s-aprindă lampa.

— Las-o ! spuse Vălean.

— De ce ?

— Nu-i nevoie. Văd mai ușor în ogradă, explică el și s-așeză pe dunga patului, chiar lîngă fereastră.

— E ! exclamă Ispas și suflă peste fir, stingînd flăcăruia, strivi apoi între degete capătul de jar rămas. N-ai să vezi nimic nici așa, sînt oameni puși, nu se poate apropia cine nu trebuie. Ce gîndești ? și se așeză în fața lui, pe un capăt de laviță.

— Ai dreptate, da'putem vorbi și pe întuneric.

— No, bine, fie cum zici, nu sîntem noi altfel nici pe întuneric, da'mi-a fost și dor să te văd și nu numa de-aia, da' de veneai măcar acum trei luni, l-am fi putut prinde pe Telegdi fără pic de osteneală.

— De-am să-l prind, n-are să fie bai, nici dacă are să fie cu osteneală multă.

— Da, bun înțeles, numai că puteam să-l pierdem de tot. A fost bolnav toată iarna. Greu. Au chemat doftori de la Viena. Ziceau unii că are să moară... Iar eu nu mai știam pe ce lume trăiesc. Am dat și acatiste, am plătit liturghii și daruri am dat la toate bisericile și la papistași, și la calvini, și la români, la toți Dumnezeii și sfinții. Nici pentru un frate nu m-aș fi perpelit așa... Mă gîndeam ce-ai să faci tu dacă moare cîinele. Degeaba ar fi fost toate cîte le-ai făcut. Mă gîndeam că ai să turbi.

— Chiar că aș fi turbat, șopti Vălean cu fior în glas.

— Da' s-a făcut bine, oftă Ispas cu satisfacție, parcă în clipa asta ar fi aflat vestea, după ce multă vreme n-ar fi fost sigur de nimic. Și-am zis că : norocul nostru, că dacă pierea, ce ne-am fi făcut ? Și ce gîndești ? Are o ibovnică pe care toată vara, în toți anii ăștia, încă de cînd te-ai întors tu, a ținut-o în casa din via de la Iedu și mergea la ea tot mereu, și de trei ori într-o săptămînă, și de multe ori noaptea. Numai singur, cu vizitiul, fără pază. Și uite că atunci n-am știut, că puteam să-l pîndim și să-l prindem. Numai după ce-ai plecat în țară am aflat. Și la băi s-a dus împreună cu ea, tot așa, numai cu vizitiul

și cu sluga lui de casă. Aș fi putut să-l prind și numai eu singur, cînd s-a dus într-acolo, ori venind înapoi de acolo.

— Pe Telegdi am să-l prind eu și numai eu am să-l judec.

— Așa m-am gîndit și eu, de-aia am stat și m-am văzut de treabă, da'mi-a părut rău, că ar fi fost ușor să-l iau și am fi isprăvit și cu asta.

— Ție Telegdi nu ți-a făcut nimic. De mine-i legat el și numai eu am să-l dezleg.

— Știu. Numai că de-acum încolo are să fie mai greu. Vine iarna. Și iarna el nu mai iese din oraș, nici pentru vînătoare, ca alți domni. Și ibovnica și-a adus-o mai aproape, într-o casă din oraș.

— Las-că nici iarna n-are să ție un veac. Se gată în primăvară. Poate-o să-și mute ibovnica iar în vie, dacă n-o să găsim noi alt modru să-l scoatem afară din oraș. Da' ibovnica aia cine-i ? Ce fel ?

— D-apoi o sfîrlă de fătucă, poate că nici douăzeci de ani n-are. Și-a adus-o de la Peștea, de la un teatru de acolo. După cum îi îmbrăcată și o vezi cum se poartă, ai crede că-i din neam și că-i domnișoară, da'cu astea nu poți ști niciodată. Că așa s-a întîmplat cu una, pe vremea cînd eram și eu tînăr și fecior ; morarul de la Murășeni, Mișì, avea o fată, Susana, gîndeai că-i icoană, nu te vedea, nu te auzea, orice i-ai fi spus, orice-ai fi făcut ; umbla așa de smerită, de ziceam noi, asta sigur se face stareță la mănăstire. Apoi morarul a murit, moara s-a hîit, familia s-a risipit. Susana a intrat slujnică la hanul lui Feher. Aici o fi dat și ea de lucru bun, că s-a făcut mai veselă și nu se mai ferea cînd glumeai cu ea. Și odată numai a pierit de parcă ar fi suflat-o vîntul. Nimeni nu știa ce s-a ales de ea. Și acum un an am avut eu drum la Sîbii, cu popa ăsta al meu și, cum căscam gura pe uliți, o văd pe Susana îmbrăcată doamnă mare, mătura cu poala rochiei praful de pe caldarîm și în cap avea o pălărie cît un cuib de cocostîrc, cu flori pe ea și-n mînă parapleu, măcar că era senin și soare. În urma ei mergea slujnica, ducea un coș mare, cu tot felul de pachete și sticle, de-abia îl căra, săraca. Nu-mi venea să cred că doamna aia așa de scump îmbrăcată îi Susana. Mă uit eu bine la dînsa și-mi vine un

gînd. Mă iau după ele şi, într-un loc, unde s-au oprit, le ies înainte şi zic: „Nu te supăra, doamnă dragă, dumneata nu eşti cumva din Tîrgul Murăşului?“ „Ba de acolo-s, zice ea, da' dumneata cine eşti? De unde mă cunoşti?“ şi se uită la mine aşa cam peste umăr. Zic: „Oare nu cumva eşti domnişoara Susana?“ Ea începe să rîdă: „Doar nu-i fi Ispas, Doamne fereşte! De cînd ţi-ai lăsat barbă?“ Şi m-a chemat să merg cu dînsa, că stă — zice — aproape...

— Înseamnă că n-a stat ea tot icoană, dacă te-a cunoscut şi cu barbă şi după atîţia ani de vreme.

— Nu, bunînţeles, n-a mai stat, după ce a ajuns slujnică la han. Numai înainte, cît a fost acasă, la moară, atunci nu s-a învoit de loc... Şi mergem noi la ea acasă şi, ce crezi! ţine vreo zece fete tinere, într-o casă frumoasă, mare, cu grădină, cu un zid mare jur împrejur, vin domni acolo să petreacă cu fetele. Adică, am zis eu, tot un fel de stareţă a ajuns, numai că nu chiar la mînăstire. Da' pe drum, cînd o vezi, la preumblare ori cu slujnica după cumpărături, gîndeşti că-i doamnă de rang mare... Aşa şi cu ibovnica lui Telegdi, nu poţi să ştii din ce cuib a zburat ea cînd a pornit-o în lume... Spun unii că asta-i ultima lui zvîcnire de bărbat, că aşa se întîmplă, la o vîrstă anume, la unii mai de vreme, la alţii mai tîrziu; pînă nu te stingi de tot, să ajungi neputincios şi ghiuj, te mai aprinzi o dată, tot ca în tinereţea ta dintîie şi arzi bine şi ţi se pare că tot aşa are să fie pînă mori, da' totodată ştii şi că-i focul din urmă, că te mai şi trezeşti şi te mai vezi în oglindă şi-ţi simţeşti încheieturile dureroase pe vreme rea şi chiar de-aceea nu te mai cruţi şi eşti în stare de orice pentru dragostea aceea, dragostea bărbatului cea de pe urmă, cea mai scumpă.

— Da' bine ce le mai ştii, Ispase! Parcă le-ai citi dintr-o carte, spuse Vălean înveselit.

— Aşa spun oamenii, eu nu ştiu cum îi. Încă n-am de unde să ştiu. Numai de la alţii, care au păţit-o poate, se feri Ispas, glumind cît se pricepea şi el.

— Şi-aici, în oraş, la cine-o ţine?

— Este o băborniţă, o codoaşă de-a lui, spun oamenii că i-ar fi mătuşă, un neam de-al lui mai săracut. Am

căutat eu să aflu toate, că bani dacă ai, se poate orice pe lumea asta, da' să ştii că n-ai să te poţi ajuta nici cu fata, nici cu baba. M-am gîndit şi eu, da' nu se poate. Acum Telegdi are bani şi avere cum n-a mai avut niciodată. A murit fratele lui, care nu mai avea nici nevastă, nici copii şi încă şi un unchi care nici ăla n-avea alte rude. Şi toate averile lor, pămînturi şi pălute, şi giuvaiere, şi banii din bănci, şi vitele, şi tot i-au rămas lui Telegdi. N-ai să le îndupleci nici pe una, nici pe cealaltă; nu lasă ele aşa vrabie grasă, chiar de le-ai arăta aurul lumii.

— Da, se poate... Da' dacă i-ar plăcea fetii un fecior mai tinerel, dacă-i şi ea tînără, unul pe care să-l ştim, care să se învoiască să i-l scoatem din drum pe Telegdi? Ce crezi tu? Cîteodată, dragostea-i mai scumpă ca aurul...

— Eu ce să zic? S-ar putea să-i placă şi un fecior, poate că-i şi place pe-ascuns, că mai iese ea şi-afară din casă, nu-i încuiată acolo, da' cu dragostea ştii şi tu cum îi, nu-i cum vrei, îi cum se întîmplă şi rar se întîmplă aşa cum ai socotit. Poţi încerca aşa la un noroc, dacă vrei...

— Nu cu norocul am să-l caut eu pe Telegdi, că nu-i baba-oarba ce am eu de făcut... Da' poate şi altfel am putea s-o folosim pe fata aia. S-a mai făcut şi chiar şi eu am scos bani în felul ăsta. Am putea s-o furăm pe fată şi s-o ducem undeva, mai departe, într-un loc al nostru. Ea să-l cheme cu scrisoare să vie s-o scoată de-acolo, cu bani ori cu puterea...

— M-am gîndit eu şi la asta. Chiar şi la locul unde s-o ducem. Stîna lui Creţu s-ar fi potrivit. Da' m-am întors şi-am zis că nu poţi şti dacă el are să vie după fată singur, ba s-ar putea să nici nu vie el de loc, şi să trimită pe altul cu oameni, că are pe cine.

— Văd că la toate te-ai gîndit.

— Ba şi la mai multe, că vreme mi-ai lăsat destulă.

— Şi te-ai gîndit bine. Parcă pentru tine le-ai fi socotit, pentru folosul tău. De-aia mi-eşti tu mie drag, mă Ispase, că mi-eşti prieten şi mi-ai rămas cum ai fost totdeauna, nu te-ai schimbat. Că am început să ne rărim, măcar că bătrîni nu sîntem... Şi-acum, că Îndrei, săracul,

a murit, nici nu mai am pe altcineva mai lîngă suflet, numai pe tine...

Ispas asculta mirat, întrebîndu-se : ce l-a apucat ? În glasul lui Vălean tremura uşor, ca într-o picurare de streaşină, toamna, tristeţea şi aleanul. Se întîmpla prea rar să-l răzbească necazul şi supărarea, şi să-şi dea drumul ; Ispas nici nu mai ţinea minte cînd se întîmplase ultima oară şi se gîndi : „Trebuie să-l păzesc două-trei zile bine, să văd ce-i cu el..."

— Şi pentru Indrei, continuă Vălean, trebuie să ne grijim de parastas şi să dăm la popă să-l pomenească.

— Am avut eu grijă de toate, cînd a murit, i-am făcut îngropăciune după datină, cu colaci şi pomeană şi tot cum trebuie. O să facem şi parastasul şi n-o să-l uităm, că a fost om bun, de-al nostru.

— Da, oftă Vălean şi rămase un timp îngîndurat.

Ispas s-aplecă şi mai puse lemne pe foc, înteţindu-l, altfel încă tot atent la gesturile şi glasul prietenului său.

Cînd Vălean vorbi iarăşi, după răstimpul de tăcere, glasul lui era iarăşi uscat şi fără căldură :

— Aşa dar pe ibovnica asta a lui Telegdi n-o putem folosi. Trebuie s-o lăsăm în pace. N-avem încotro. Măcar de-i sfîrîie sufletul după ea, aşa cum zici tu, tare mi-ar plăcea să i-l sting, cum face Porumb cu potcoavele înroşite în foc.

— Ea nu-i vinovată că o place Telegdi. De ce s-o pedepsim şi pe ea ?

— Parcă pedepsele-s întotdeauna după vina pe care o ai ? Poate în iad să fie aşa, da' pe pămînt nu-i... Da' nu-i nici un bai, că şi fără fătuca aia o să găsim noi ceva potrivit, că alt lucru nu mai avem de făcut de acum înainte... Da' cu Frîncu ce s-a întîmplat ?

Ispas răspunse cu glas schimbat, înjumătăţit cumva, parcă în frică :

— Ce să se întîmple ? Nu ţi-a spus Creţu ? S-a prostit de cap şi a ieşit la drum.

— Da' el a uitat ce i-am spus eu ?

— A uitat ori n-a uitat, nu ştiu... Doar că a început să tîlhărească pe barba lui.

— Nu se teme de mine ?

— Aşa se vede că nu.

— Spune-mi ce a făcut. Tot.

Ispas nu răspunse imediat, parcă ar fi fost luat prin surprindere şi ar fi avut nevoie de timp să-şi adune gîndurile. În aceste cîteva din urmă schimburi de vorbe fusese mai atent decît înainte la Vălean, dar prin lumina puţină pe care o dădeau răsfrîngerile focului din sobă nu-i vedea bine faţa şi schimbările de pe ea, şi nu putea să ghicească anume cum primeşte el situaţia afurisită în care se aflau după toate cele întîmplate. Începu de aceea destul de nehotărît. Îşi ştia răspunderea şi poate şi-o exagera. Se întreba chiar, mai îngrijorat acum, de cîteva clipe, decît fusese în tot acest timp de cînd fugise Frîncu, şi înfiorat cînd şi cînd, oare n-are să se aleagă şi el cu unele ponoase, în cazul în care Vălean s-ar înfuria prea tare şi ar uita ceea ce spusese despre prietenia dintre ei doi ; de-ajuns ar fi fost şi un singur moment, chiar dacă pe urmă i-ar fi părut rău.

Căzut în această stare mai tulbure şi un pic neliniştită, Ispas se încurcă în explicaţii voind să-l convingă pe Vălean că Frîncu îşi făcuse planul mai dinainte. Altfel greu s-ar putea înţelege povestea asta. Petreceri şi chefuri fac oamenii toţi, să le mai treacă de urît, cînd altă treabă n-au, şi nu se întîmplă nimic, beau, se îmbată, apoi se culcă şi se trezesc, după ce îşi dorm beţia, da' Frîncu s-a apucat la un moment dat şi una a ţinut-o cîte două, şi trei, şi patru zile şi nopţi în şir, şi nu din cînd în cînd, ci mereu, trecînd de la o crîşmă la alta, dintr-un sat într-altul ; s-ar mai fi putut răbda şi aşa ceva, dar i-a luat şi pe feciori cu el, pe cei mai tineri, cînd n-ar fi trebuit să se ştie că sînt împreună şi se cunosc o ceată de cinci şi de zece, mereu aceeaşi şi-acum — să zicem — unii cînd se îmbată îi apucă pofta de cîntat, da' ei numai aşa cred, că mai mult urlă şi răcnesc şi chiuie, şi trei zile după aceea nu le mai trece răguşeala, şi iarăşi nu se întîmplă nimic, doar mai rîde lumea, da' ei se şi legau de fete şi de femei, aşa, faţă de lume, fără să se uite dacă-s singure şi se învoiesc, şi se încăierau cu feciori şi cu bărbaţi însuraţi de prin partea locului şi repede scoteau cuţitul, ba şi pistolul cîteodată şi spărgeau ferestre şi sfărîmau mese şi scaune...

— Atîtea s-au tot strîns, spuse Ispas oftînd acum, cu un fel de năduf, de parcă numai ieri s-ar fi întîmplat toate sau chiar în astă-seară şi încă ar mai fi putut să fie întoarse cele ce au urmat după aceea, că m-am făcut cap de gînd. Au ajuns să vorbească lumea de ei ca de revărsarea Murăşului, ori de cutremur, şi jandarii să ciulească urechile şi să caute după ei...

— Da' tu nişte funii n-ai găsit ?

— Să-i leg cumva...

— Ori să-i spînzuri cumva.

Ispas simţi ca un nod în gît şi tăcu poate şi un minut întreg. Încă nu era convins că a explicat destul şi destul de limpede şi de aceea nici liniştit încă nu era. Îşi avea el părerile sale, bine aşezate care la locul ei, dar emoţia îl împiedica să le scoată înainte pe rînd, după cum şi le pregătise, pentru ca şi Vălean să înţeleagă lucrurile aşa cum se întîmplaseră. La urmă se şi temu ca tot explicînd nu cumva să pară mai vinovat decît este şi îngăimă :

— M-am gîndit că sînt oamenii tăi... Că tu ai puterea...

— Da' nu ţi-am lăsat ţie puterea pe cît lipsesc ?

— Dacă ar fi fost numai unul singur, poate...

Şi iarăşi tăcu.

Se hotărîse aşa dintr-o dată, pe loc, să nu i le mai spuie pe toate cîte se petrecuseră, legat de Frîncu, numai puţine, cît să priceapă şi cine poate n-ar fi vrut, ceea ce şi el dorea şi era adevărul, că vina mai mare, oricum s-ar judeca, nu-i a lui — a lui Ispas adică — mai ales că nu el îl adusese în ceata lor pe Frîncu, altcineva era, care-i şi făcuse parte din tot, şi din încredere, ca unui om vechi, îl preţuise — cum ar veni — nu după lucru, ci pe o promisiune şi chiar de aceea, păcălitul nu era numai el, Ispas, mai erau şi alţii ; şi mai la urma urmei, mai bine-i aşa, că se cunoaşte marfa pînă n-a început tîrgul mare, că de-ar fi rămas să se întîmple mai tîrziu, poate că mai scump s-ar plăti.

După puţin timp, cînd vorbi din nou tot în grabă şi încă nemulţumit că prea le explică şi în continuare şi nu cum ar fi dorit, aşa cum se gîndise înainte şi nici aşa cum se gîndise acum în ultima clipă — arătă că Frîncu într-o bună zi s-a oprit din chefuri, se scîrbise

de băutură, de ceteraşi şi de tovarăşi de petrecere, parcă s-ar fi jurat, da' fusese altceva, are să se vadă mai încolo, el zicea că o femeie, una cum nu mai avusese în viaţa lui, de-i gata să şi moară din patima asta. Şi scumpă, Frîncu venea mereu şi cerea bani peste cei cuveniţi... Iar Ispas i-a tot dat, s-a gîndit că mai bine aşa, zece-douăzeci de zloţi colo pot fi daţi pentru linişte, numai că nu se mai sătura şi, la un moment, a zis Ispas ajunge, zloţii nu plouă din cer, ba nici piţulele măcar, mai stîmpăr-o, dracului, şi-n alt fel, nu numai din bani şi Frîncu s-a mîniat şi a zis că nu-i bai, are să găsească zloţii şi singur, că meseria o cunoaşte şi el, poate mai bine ca unii care vor să-i fie stăpîni şi să-i poruncească lui şi cine ştie unde s-au dus şi ce dreg pe-acolo şi dacă se mai întorc...

Vălean mîrîi ceva, nu se înţelese ce anume, cum însă nu mai adăugă nimic, Ispas continuă, tot aşa explicînd, să se priceapă că Frîncu nu-i un prost şi are tactica lui, că n-a fugit imediat, a mai venit de cîteva ori şi a cerut bani, a înjurat şi a ameninţat, şi nici n-a ieşit la drum chiar a doua zi după ce fugise împreună cu feciorii pe care-i prostise. S-a făcut cupeţ şi a fost văzut mai în toate tîrgurile din Ardeal, vreo jumătate de an asta a făcut, a cumpărat şi a vîndut cai şi boi.

— Aşadar cupeţ, murmură Vălean şi rîse în felul lui, sec, parc-ar fi muşcat. Da' bani de unde-a avut atîţia ?

— D-apoi doar ţi-am spus, răspunse Ispas. O parte de la mine, i-am dat pentru ibovnica aia, dar el nu i-a cheltuit pe ea, i-a strîns pentru ce voia să facă. Da' cu ăştia tot nu s-ar fi ajuns. Putea să cumpere vreo trei-patru cai ori două-trei perechi de juncani. Grosu i-au rămas din cei luaţi de la escadron, cînd a dezertat, după tine. Nu ţi i-a adus toţi ţie. Mai mulţi a ascuns din ei. S-a şi grozăvit faţă de feciori, după ce şi i-a ales pe cei care să meargă cu el. Le-a arătat taşca plină de zloţi şi coroane şi taleri şi a zis : „Ce crede Vălean, că numai el are bani ? Şi asta-i numai sămînţa. Culesul are să fie după asta..."

— De unde le ştii tu aşa de bine toate ? Chiar şi ce-a zis Frîncu ?

Glasul lui Vălean susurase subțire ca sîrma. Ispas știa ce poate însemna blîndețea uneori și se grăbi să răspundă :

— Mi-a spus Chifor.

Vălean pufni cumva, parc-ar fi vrut să-și înăbușe rîsul, dar poate numai de ciudă :

— Și Chifor ?! Da' ce, i s-a urît și ăstuia să mai doarmă în cămașa lui ?

— Lasă-l în păcatele lui ! O fi fost beat cînd s-a dus cu el, iar cînd s-a trezit, s-a speriat. S-a întors la mine și a zis : „Dă-mi ce pedeapsă vrei", da' eu l-am trimis înapoi să steie cu Frîncu.

— Bine. Cînd a început Frîncu să bată ?

— Astă-toamnă, prin septembrie.

— A lovit și pe locurile mele ?

— Nu chiar de la început. Numai în ultima vreme. Am să-ți spun tot.

Prima lovitură o dăduse Frîncu mai departe, cum cobori de la Cluj către Gherla, imediat după ce drumul, într-un ocol larg, trece peste pîrîul Iclodului, prin pădure, pe sub coasta dealului. Acolo a izbit diligența de poștă și a avut cîștig bun, nu numai banii și giuvaericalele de la călători, ci și din lădița perceptorului care ducea, păzit numai de doi jandari, dările pentru guvernămînt și pentru măritul împărat. Atunci a și venit Chifor înapoi, chiar a doua zi, la Ispas și încă tremura de groază.

— Da' de ce s-a speriat ? întrebă Vălean. C-a oprit Frîncu diligența ? Ori pentru că au cîștigat așa de bine ?

— Nu de-aia s-a speriat el. Da' Frîncu i-a omorît și pe vizitiu și pe ucenicul lui, care n-avea făr' vreo cincisprezece ani, și pe cei doi jandari care-l păzeau pe fiscal, și pe călători pe toți. Erau și două doamne bătrîne, cu un copil care nici zece ani n-avea. Le-a omorît și pe acelea și pe copil.

— S-au apărat ăia ? Au tras jandarii cu pușca ?

— N-a tras nimeni cu pușca. Nu s-a apărat nimeni. S-au lăsat ca mielușeii. Frîncu a deshămat caii și i-a mînat pe luncă, pe ăia cu jandari cu tot, i-a legat de roți și de oiște, i-a înjunghiat pe rînd, a stropit tot cu petroleu, și diligența, și pe oameni, și a dat foc, după ce a golit lada de bani. De-aia s-a îngrozit Chifor...

— Putea să se îngrozească și Talpa Iadului, murmură Vălean printre dinți. Și pe Chifor l-ai trimis îndărăt, cu el...

— A trebuit să-l trimit. I-am spus că deocamdată asta-i pedeapsa, să steie în coasta lui Frîncu și să nu-l piardă din ochi. I-am spus că numai așa poate ai să-i ierți pentru prostia pe care a făcut-o.

— Poate-am să-l iert, dacă m-ajută și nu mă minţește.

— Măcar de frica ta și nu minţește. De la el știu tot și ce mi-a adus, cînd a putut veni, s-a potrivit de fiecare dată.

— Bine. Spune mai departe, da' repede, că am început să mă satur.

— Vezi numai să nu te grețălești, că pe cele grase numai de-acum ți le pun în blid... Aș zice să mai bei o ulcică de vin din ăsta aspru, să-ți spele rînza, ca să poată primi...

Fără să mai aștepte răspuns, se întinse și umplu dintr-un ulcior cănițele de pe masă. Vălean bău mocnit. Ispas îl simțea cătrănit, supărat, poate și ostenit și desigur nemulțumit că nu găsește lucrurile așa cum le-ar fi vrut să fie, după ce la plecare, înainte cu trei ani, le lăsase numai bine, ca de aici încolo să-și înceapă goana după Telegdi, iar acum goana aceea nu se putea porni ; și chiar de aceea, își spuse Ispas, pentru că lucrul acesta trebuia amînat și Vălean nu era prost să se apuce de el, ar fi însemnat să-și lege singur ștreangul de grumaz, mai bine-i să nu-l cruțe și să-i arunce grămadă înainte tot ce-a mai rămas de spus ; chiar de s-ar mînia Vălean, de l-ar răscoli toate furiile, acum noaptea asta nu mai poate să facă nimic pe nechibzuite, iar pînă la ziuă se va potoli.

Mai umplu o dată ulcica și Vălean bău iarăși, de astă dată însă nu dintr-o răsuflare, ci mai încet, din cîteva înghițituri.

— După aceea, Frîncu și cu banda lui s-au depărtat și mai mult, continuă Ispas. Au mers spre Oradea și mai departe și au cîștigat bine. Au trecut și în Ungaria, da' acolo nu le-a priit, că nu știau locurile și nici limba ungurească. Au pierdut și din oameni.

— Cîți ? întrebă Vălean.

— Cinci.

— Morți ori prinși ?
— Trei au murit împușcați cînd s-au ciocnit cu jandarii. Pe doi i-a omorît el, după aceea, pe drum. Au rămas plumbii în ei și li s-a înveninat rana și i-au prins frigurile, nu mai știau de ei. N-a mai vrut să-i care cu el, nici să-i lase vii în urma lor.
— Hă ! exclamă Vălean, parcă l-ar fi izbit cineva pe neașteptate cu pumnul în mijlocul spatelui și adăugă apoi, cu părere de rău cumva : Adică așa lucră el ?
— Așa. Nu lasă om viu pe unde trece, cînd lovește.
— Da. Fiecare-și face legea lui. Cînd are să afle legea mea, n-are să se bucure.
— D-apoi nu tot ce știi te bucură. Nici tu n-ai să te bucuri de cele ce ai să mai afli.
— Nu să mă bucur am venit...
— Da, se știe asta, aprobă Ispas și povesti mai departe. Așadar, Frîncu s-a întors, și cam cu grabă, în Ardeal. A ieșit pe la Arad și a cotit-o încoace iarăși. Iarna, cît a fost, a stat cuminte la Turda. Și-a găsit acolo o muiere care l-a primit bărbat în casa ei. Așa-i și zice ea, bărbatul meu și el ei, nevasta mea. Și lumea așa îl cunoaște. Din primăvară pînă de curînd încă s-a ținut, oricum, mai departe. A bătut pe la Hațeg și spre Sibii și în Făgăraș. Dar în noaptea de Sîntă-Măria-Mare a lovit, la Ocna Mureșului, crîșma lui Dănilă. Pe crîșmar l-au omorît repede. Pe nevasta lui și pe fată și pe slujnică le-au batjocorit și după aceea le-au omorît și pe ele. Apoi au dat foc.
— Da' ce amaru' a putut găsi la crîșma lui Dănilă ? Nu știa că mi-i prieten ?
— Poate că nu știa, da' tot una-i... De-acolo au venit la Iernut, cuminte, fără să mai facă nimic și de aici au intrat în Cîmpie, au suit la Icland, unde au pîrjolit conacul grofului, au mers apoi repede pe vale-n sus și au trecut peste dealul Bărboșilor la Zau. Acolo au dat foc la moară. La Mihăș au jefuit hanul lui Moș și l-au aprins. Și i-au omorît pe toți cîți s-au nimerit acolo.
— Așadar și pe Moș mi l-a omorît.
— Și pe el și pe toată familia lui.
— Ai crede că o face anume, că nici Dănilă și nici Moș cine știe ce bogați și bănoși n-au fost.

— Nu știu dacă o face anume, ori ba, da' zic să-l întrebăm cînd l-om prinde.
— Și ce-are să-mi folosească să-l mai întreb ?
— Și aia-i drept... De la Mihăș s-au risipit. Așa fac totdeauna după ce lovesc. Asta-i tactica lor. S-au strîns iarăși chiar aici, la Tîrgul Murășului, venind răzleți, tot pe alte drumuri. Au cumpărat boi și vaci, cît o ciurdă, și au pornit-o pe drum la vale, ca niște cupeți adevărați. Acum trei săptămîni l-au călcat pe groful de la Adămuș...
— Și-acum unde-i ?
— Duminică erau la Turda... L-am trimis pe Fidileș să vadă ce-i, că el cu țiganii lui repede află tot ce vrea, că se bagă peste tot. M-am temut să nu fi pățit Chifor ceva, să nu-l fi simțit ăia, că de trei săptămîni, de cînd au bătut la Adămuș n-a mai trecut pe aici. Da' n-a pățit nimic și-i în bună stare. Frîncu nu bănuiește nimic. Cum toate i-au succes pînă acum, crede că-i el pașa peste Ardeal. Și-am zis că poate chiar de aceea am putea să-i înșelăm încoace și încă ușor, pe toți ori măcar pe Frîncu.
— Îmi trebuie toți. Cîți îs ?
— Șapte-s feciorii, cu Frîncu opt. Chifor ar fi al nouălea, dar el îi de-al nostru și are să ne ajute pe noi.
Ispas se înviorase, era aproape vesel, acum după ce văzuse că Vălean e calm și stăpînit.
— Și mai este muierea, adăugă Vălean, nedumerindu-l un pic pe Ispas.
— Care muiere ? A lui Frîncu ?
— D-apoi au și ceilalți neveste ?
— Ceilalți n-au. Își iau și ei cîte o fată pentru cîte o seară, cînd se trezește dorul în ei. Numai Frîncu s-a așezat — cum ar fi — la casa lui. Da' muierea aia poate nu știe nimic, poate crede și ea despre el că-i cupeț, așa cum crede toată lumea pe-acolo.
— Poate nu știe, da' poate știe. Bărbatul, în pat sub țol, mai multe spune ca la spovedanie sub patrafir. Soarta ei nu eu am scris-o... Cum te-ai gîndit să-i înșelăm încoace ?
— D-apoi ar fi un modru... Într-o săptămînă, poate două, au să transporte banii strînși din dări pentru măritul împărat. Are să fie convoi mare, patru-cinci fur-

goane cătăneşti. păzite de jandari şi armată. Banii au să fie numai într-unul, nu se ştie în care din ele...

— De Frîncu se tem aşa ?

— Mi se pare că de Frîncu... A răscolit comitatul tot. Lumea tremură de frică. Nimeni nu mai călătoreşte noaptea. Negustorii se întovărăşesc cîte cinci şi chiar cîte zece şi duc slugi multe cu ei, numai aşa cutează să călătorească. Atîta vreme nu s-a întîmplat nimic, a fost linişte şi a ieşit el acum şi pe neaşteptate, şi nu cruţă pe nimeni şi-i spaima mai mare că nu se ştie cine-s şi cîţi şi ce putere au. Şi de aceea au început jandarii a bate drumurile, da' şi ei numai în patrule mari, cîte zece inşi, şi n-au astîmpăr, caută urmele ca nişte căpăi, şi n-au ce să găsească, pentru că el, pe unde trece, omoară şi dă foc. Şi acum, că banii-s mulţi, ăştia se tem. Da' nouă acum nu ne pasă de bani. Convoiul are s-ajungă nevătămat acolo unde a fost îndreptat. Doar că Frîncu are să afle despre transport, da' altfel. El are să ştie că banii-s duşi cu diligenţa de poştă, ca de obicei, păziţi numai de doi jandari. Da' diligenţa o trimitem noi şi jandarii au să fie feciori de-ai noştri îmbrăcaţi jandari, iar călătorii tot aşa. În locul unde are s-aştepte Frîncu să izbească, m-am gîndit, şi numai două pot să fie locuri bune, au să mai fie oameni de-ai noştri, cîţi va fi nevoie, ascunşi bine, din vreme.

— Diligenţă de unde ai să iei ?

— D-apoi de la prietenul tău Albu, că aici numai el are.

— Cu chirie ? Ţi-o dă ?

Ispas rîse :

— La chirie nu m-am gîndit încă, da' dacă zici tu aşa... Pe urmă, reluînd tonul de mai înainte, ca gospodar chibzuit adăugă : În privinţa asta să nu-ţi faci griji. Cît ai lipsit tu, eu n-am stat. Am omul meu şi în curtea lui Albu. Am să capăt cupeaua cea mai nouă. Abia s-a uscat vopseaua pe ea. Încă nici n-au adus-o de la meşter.

— Dacă-i aşa, nu-i rău. Da' cum ai să faci să nu fie jandari pe aproape de locul acela ? Că ziceai că tot umblă patrule pe drumuri.

— N-am uitat de jandari. Şi tocmai fiindcă stau mai mult grămadă, e mai bine pentru ce vrem noi. Chiar în

ziua aceea, cineva are să izbească la crîşma lui Pătru, în Lunca. N-are să fie decît sperietură. Pătru şi argaţii au să tragă cu puşca spre pădure. Au să se repeadă acolo jandarii de la Reghin, iar Pătru şi ceilalţi au să le povestească despre nişte tîlhari cu năframă legată sub ochi, care au venit peste ei, ziua, pe lumină, şi ăsta-i norocul că au scăpat. Poate să şi ardă cîte ceva, să fie spaima mai mare. Tot atunci, să zicem peste două-trei ceasuri, cineva are să izbească hanul lui Iohan de la Petelea. Au să fie chemaţi şi jandarii de la Tîrgul-Murăşului şi-au să împînzească satele în sus pe Murăş şi de-aici spre Rîci şi de la Reghin spre Ibăneşti şi dincoace, spre Breaza şi Cozma, şi la deal, spre Deda şi Apalina, au să cutreiere ca viespile stîrnite, fiindcă numai atîta ştiu despre el, că se mişcă repede atunci cînd loveşte. Iar în partea asta, unde o să lucrăm noi, locul are să fie gol, cum ne trebuie nouă.

— Ai să faci aşa cum ştii tu că-i mai bine. Numai că fără larmă şi curat. În sus poate să fie larma cît de mare. În jos să nu se vadă, să nu se audă, urme să nu se cunoască. Şi cînd ai să-i îneci, să le spui la fiecare şi lui Frîncu neapărat să-i spui, după ce-l înfeşi ca pe un sugaci şi-i atîrni bolovanul de piept, că asta-i judecata lui Vălean, să ştie şi ei cine îi pedepseşte. Şi să-i mai spui că îi mulţumesc pentru un gînd bun pe care mi l-a dat.

Ispas ascultase uşor cutremurat de un fior subţire ca sîrma, iar la sfîrşit întrebă mai mult împotrivit decît nedumerit :

— Să-i înec pe toţi ?

— Pe toţi. Vreme n-a mai rămas să cernem...

— Şi pe muierea aia ?

— Şi pe ea.

— Da' nu se ştie dacă are să vie cu ei.

— Are s-o cheme după aceea Chifor, ca din partea lui Frîncu, la o petrecere, să zicem.

— Cum vrei, acceptă Ispas şi, fără să mai adauge ceva, se întinse după ulcior şi turnă iarăşi vin în căni.

4.

Frîncu şi cei şapte hoţi ai lui aveau să fie prinşi aşa cum a cerut Vălean. Parcă anume să asculte de Ispas, ei aveau să aştepte diligenţa la locul ales, în pădurea din dealul Sînpaului. Tot acolo însă aveau să fie şi Stoica şi fraţii Şuta şi Ispas însuşi. Chifor, despre care o să mai auzim în această poveste, avea să-l ţină în braţe pe Frîncu, lovit cu pumnul după ceafă şi bine leşinat. Ceilalţi aveau să fie strînşi ca păsările în plase aruncate cu dibăcie de sus, din crengile crescute peste drum ale fagilor din margine. Iar mai înainte să fie scufundaţi în bulboana cea mare, mai în vale de la Sînpaul, unde după un ocol larg, cît să cuprindă un sat mărişor, Murăşul se năpusteşte în dealurile prăpăstioase ale Oarbei, avea să li se şoptească pe rînd în ureche, tot după cum poruncise Vălean, în chip tainic de bun rămas, cine le scurtase soarta şi pentru ce.

Altul nimeni n-a ştiut nici atunci şi nici n-a aflat după aceea niciodată cum a pierit şi cînd anume şi unde oare, fără să rămîie urme, banda de tîlhari care într-un timp scurt răscolise atît de rău cîteva comitate ale Ardealului, jefuind şi pîrjolind în atîtea locuri, ca trecerea unui vîrtej de uragan şi nu lăsase pe unde sfîrcuise nici măcar un singur om viu care să depună mărturie.

Autorităţile în fiinţă pe atunci erau mai nepăsătoare decît ne putem închipui azi şi enigma n-avea să le neliniştească prea multă vreme. Nici un an întreg n-avea să se scurgă şi, mulţumite că banda nu s-a mai ivit, aveau să închidă dosarul, dacă obiceiul acesta o fi fost şi pe atunci. Numai în legende, care explică şi lămuresc tot ce a rămas misterios din vechi, mai putem găsi pomenite aceste întîmplări, nici măcar pe de-a-ntregul adevărate poate, oricum, însă, frumos născocite.

În seara aceea, Ispas şi Vălean mai mult însă n-au vorbit despre Frîncu. Prea mult nici despre altele n-au vorbit. Parc-ar fi ostenit amîndoi, unul s-asculte, celălalt să povestească. Tăceau acum mai des, şi cînd iarăşi întreba unul şi apoi răspundea celălalt, dacă i-ar fi auzit

un străin, n-ar fi priceput vreo legătură între toate cîte au discutat.

La un moment dat, Ispas a ieşit cu ulciorul, care se golise, şi s-a întors cu el iarăşi plin şi i-a spus lui Vălean că Stoica şi fraţii Şuta se culcaseră. Vălean întrebă unde încăpuseră şi Ispas răspunse că în pat, pe laviţă şi pe jos, care cum nimerise. Vălean, în timp ce bea vin din ulcică, mai vesel acum, după cît i se putea întrezări faţa prin răsfrîngerile arămii ale focului din sobă, între două sorbituri mai întrebă: „Dar nevasta ta ce face?“ şi Ispas explică bucuros, că are în dosul casei o bucătărie de vară, dar este sobă şi acolo, s-a făcut foc pentru acest prilej, acolo se culcase ea şi desigur acum doarme, că n-are ce să facă altceva şi în continuare adăugă că el, Ispas, are să se culce în grădină, în stogul de fîn, înfăşurat în ţundră, iar Vălean în odaia asta, care-i cea mai bună. Parcă-i şi făcea plăcere să explice aşa lucruri neînsemnate, atît de amănunţit.

Tăcură apoi o vreme şi după cum se aşeză convorbirea lor în continuare, cu răstimpuri mute destul de lungi, mai ţinu aproape un ceas.

După ce se împăcase cumva în privinţa lui Telegdi (o să-l prindă adică, o să vadă el cum şi cînd, nu acum, bunînţeles, acum imediat nu se poate, dar după ce aşteptase treisprezece ani, o întîrziere de cîteva luni ori chiar de un an, nu adaugă prea mult, se poate răbda) — şi se împăcase şi în privinţa lui Frîncu (care şi murise, dinspre partea lui, o dată ce i-l dăduse în grijă lui Ispas) — acum Vălean ar fi vrut să întrebe de Maria. Se mai gîndise la asta şi înainte, chiar şi în momentul cînd se întîlniseră în întuneric, la cai, după ce ieşiseră de la Copăcean, simţise nevoia să întrebe de ea şi după aceea încă de vreo cîteva ori, de fiecare dată însă fusese ceva mai important de aflat. Acum, din lucrurile necesare se mai cernuseră, ce era mai important se ştia, se aflase şi deodată parcă nu-i mai era la îndemînă să întrebe; i se păruse uşor — arunc şi eu o vorbă acolo — şi constata mirat şi surprins cumva că, uite, nu-i uşor, vorba *aceea* nu vine singură, n-o găseşte şi tot aşa, din senin, i se năzări că şi Ispas pîndeşte acelaşi lucru, o întorsătură în discuţie de la care să se poată vorbi uşor

despre asta și-atunci se trezi că-l bănuiește pe Ispas că anume se ferește, are un motiv, se teme să-i dea o veste neplăcută și de aceea-i prudent și nu îndrăznește.

Cît lipsise, trei ani de zile, Vălean se mai gîndise el la Maria și mai simțise dor de ea, dar nu într-una, fără încetare, ca un fecior tînăr pentru prima dată îndrăgostit, ci numai uneori, în răstimpuri, printre altele, fiindcă mereu apăruseră, ca și în astă-seară, lucruri de făcut mai importante decît să stai și să te gîndești la dragoste, la o femeie, oricum ar fi ea și oricum ai iubi-o; și chiar atunci, gîndindu-se la ea, rămînea stăpînit, fără aprindere; depărtarea schimbase cumva toate cîte le trăise el cu Maria, le adîncise într-un soi de vis, care adia frumos cînd revenea cu amintirile înviorate și calde și tot frumos se stîmpăra ca un copil care adoarme. Și așa n-o uitase, era în sinea lui ca și o nevastă care avea să-l aștepte oricît. Ar fi putut porni spre ea oricînd și l-ar fi primit și în miez de noapte, de parcă numai de un ceas s-ar fi despărțit. Și a mai fost și Voica și au fost poate și altele, care nu se știu, și vremea îi trecuse ușor.

Iar acum, în tîrziul nopții, după ce mai și băuse vin, mai mult ca de obicei chiar, dacă nu deodată, ci pe un ceas și poate mai bine, și se simțea și obosit de drum, cu trupul bătut cumva, dornic de odihnă, și mintea începuse să i se legene ușor, trasă și ea spre somn, dorul de Maria se înteți în el neașteptat, scăpăra, și în același timp și bănuiala... Acum femeia era aproape, încă în această noapte ar fi putut să ajungă la ea, s-o ia în brațe, să i se uite în ochi, să-i asculte glasul un pic mai gros și mai coborît decît al altora, aproape răgușit, s-o trezească brusc, speriind-o poate... Ar fi înțeles, ar fi ghicit tot ce se petrecuse între timp. Poate n-ar fi găsit-o singură...

Nici acum însă nu întrebă despre ea de-a dreptul. Se gîndi la Maria, și întrebă de cînd ține Pătru crîșmă în Luncă. Prea mult nu-l interesa amănuntul. Fie că află azi, fie că mîine, nimic nu se schimbă și, oricum ar fi fost, trebuia să treacă pe acolo, să vadă cu ochii. Ispas îi răspunse că nu se putuse altfel, altceva căutaseră, dar la Sărățel sasul nu se învoise să vîndă moara;

e vadul prea bun și aduce cîștig tot mereu, iarna-vara, și-i și locul mai apărat, că-i aproape de sat și la încrucișare de drumuri multe și-i mișcare și trecere de oameni într-una. Oricît îi oferiseră nu voise să-l dea și nici ei nu cutezaseră să suie prețul prea mult, să nu cumva să se întrebe sasul: oare de ce? Au căutat pe urmă în celelalte sate, pe drum încoace, dar nicăieri nu se potrivise. Lunca-i poate prea aproape de Reghin, dar crîșma-i afară din sat, dincoace, lîngă răspîntia de unde se desface drumul la Băița, iar mai în jos, un alt drum, spre Goreni, peste deal.

Vălean fu mulțumit de răspuns, se pare, fiindcă nu mai insistă, ci mai tîrziu întrebă ce mai face Iohan, crîșmarul din Petelea, și nici asta nu era important, măcar deocamdată... Iohan nu fusese el prea bucuros cînd se dusese Ispas la el, acum vreo doi ani, într-o seară și ceruse o porție de vinars, de să usture. Strîmbase un pic din nas, însă înțelesese la moment că n-are altă cale, trebuie să se supună și să tacă.

— S-o fi îngrășat și el, murmură Vălean.

— Da. Îi cît un buglan. De se suie pe-un cal, îl deșelează. Numai cei de povară l-ar putea căra, da' el tot se teme și nu călărește. Umblă în căruță și în cocie.

— Da' altfel ce-a mai zis?

— Altfel n-a zis nimic. A primit slugile pe care i le-am dus. La oamenii lui cei vechi le-a dat frai la toți. Bani cîți i-am cerut, atîția mi-a numărat de fiecare dată, nu s-a tîrguit. A înțeles și nici nu se putea altfel, că nu-i bărbat prost.

Și iarăși, după un timp, veni vorba despre podul de la Glodeni, unde chiar după o lună de la plecarea în țară a lui Vălean se prezentase Bozan și cumpărase tot, și podul, și casa văduvei lui Fodor, dar n-o scosese din casă, că Bozan îi văduvoi și el și tot n-avea cine să-i vadă de gospodărie și, după cum s-ar părea, se împacă bine împreună. Oamenii s-au bucurat și ei, țăranii de prin partea locului și alții care au drumuri pe-acolo, că altfel te simți cînd trage podul un bărbat zdravăn și altfel cînd îl trage un copil și mai trebuie să pui și tu mîna și nu te pricepi cine știe cît. Lucrurile s-au aranjat bine și aici în tot. Bozan n-a stat nici el. A ridicat

altă casă, chiar pe țărm, a și înălțat locul și a pus dig jur împrejur, să-l apere de revărsări și a făcut gard de lobde groase, înalt de un stînjen și jumătate, încît nici pasărea nu poate trece și nimic nu se poate vedea de-afară din ceea ce se întîmplă înăuntru. Nimeni nu s-a mirat și au zis toți că așa-i și bine, fiindcă locul e pustiu și casa podarului departe de oameni. A mai făcut el și o trecere despre care străinii nu știu, sub mal, printre sălciile rămuroase crescute acolo și a mai împlîntat și altele, că-i un adevărat hățiș acum. Toate-s așa cum trebuie. Și iarăși n-ar fi mirare dacă văduva lui Fodor și cu Bozan s-ar și cununa, că se potrivesc bine, și ai zice după unele semne că s-au și înțeles în privința asta, și dacă nu mereu, măcar noaptea, uneori, se înțeleg, cînd le vine și lor să vrea.

Toate amănuntele acestea Ispas le înșirase picurat, tot cîte unul, căutînd mereu cotitura, să treacă Murășul dincolo, s-ajungă la Dumbrăvioara și să spună și de Maria, iar Vălean de asemenea așteptase un moment bun să întrebe el, încordat puțin, sîcîit de această apropiere și sîcîit că are emoții, dar nici unul nu găsise cuvîntul care să facă trecerea lină, nezăticnită. Și-au fost nemulțumiți și au tăcut iarăși, gîndindu-se, fiecare în partea lui, că poate nici nu-i așa un lucru important și mai poate aștepta, dar nu erau convinși nici unul.

După aceea, Ispas povesti cum se cumpărase locul de la Bălăușeri din răscruce, unde fusese hanul lui Horong, cu două sute de zloți, poți zice că-i pomană, da' văduva care nici nu știe că-i văduvă, bănuiește numai, se grăbea și la cumpărare nimeni nu se înghesuia; iar ei nimeriseră momentul cel mai bun, fusese un chilipir; la primăvară, în două-trei luni, hanul poate fi zidit la loc, mai încăpător decît fusese, împrejmuit cu ziduri, poate fi cumpărată, și lunca, pînă-n Tîrnavă, și nu scump, e apătoasă, bună doar de imaș, de fîn nu prea, mereu o spală și o băltește Tîrnava; pot fi cumpărate și viile din față, pînă sus, sub pădurea din vîrful dealului; chiar și pădurea poate fi cumpărată, asta însă mai tîrziu.

Și, deodată, Ispas începu să rîdă.

— Ce gîndești tu, Vălene, cine-i cumpărătorul locului de han?

— Cum adică, cine? Noi, dacă bine-am înțeles, răspunse cît mirat, cît nedumerit Vălean.

Ispas însă rîdea mai departe:

— Noi, da, sigur, dar și-un nume de om trebuie pe contractul ăla. Nu pot fi tot Copăcean și eu. Și Vălean nu se poate scrie acolo.

— Cine-i?

— Chifor.

— Și dacă se prostește chiar acum?

— D-apoi el încă nu știe că-i proprietar. Îmi și pare rău că nu i-am spus. Actul l-a scris Socol și eu am pus degetul jos, lîngă numele lui Chifor. Dacă nu se poartă cum trebuie, va trebui să am grijă și de el, iar actul îl va scrie din nou Socol, că asta pricepe bine, și are să scrie alt nume acolo, o să vedem noi pe care.

Și fiindcă ajunseseră la cumpărat și clădit, Ispas își aminti că mai cumpăraseră pădure, în dealul din spatele hanului de la Dumbrăvioara, aproape toată, pînă-n Ilioara, dincolo de deal, pînă la Mura și Petrilaca și că puseseră pădurar pe Drîmbă, fratele lui Rob și-i făcuseră casă, bine așezată, toate pe numele Mariei.

Acum îi fu ușor lui Vălean să întrebe:

— Maria ce-a zis? S-a învoit?

— S-a învoit, bunînțeles, și-a dat și banii, știa că din voia ta se cumpără... M-a întrebat cînd vii înapoi. Mereu mă întreabă cînd vii. Zice să-ți trimit vorbă să vii, că ea te așteaptă, să vii oricînd, cît mai curînd. Așa zice.

Vălean ascultase mai atent decît pînă acum, încordat — se poate spune — pîndise în fiecare cuvînt o intenție ascunsă, un subînțeles, zeflemeaua numai simțită, mirat el însuși că-l poate bănui pînă și pe Ispas amestecat (și se gîndea totodată: Ispas nu se poate, el doar nu îndrăznește să spună tot acum, mai tîrziu însă n-are să tacă nimic, nu poate să se ascundă el de mine) și de aceea, fiindcă era încordat și tulburat și prea atent, nu înțelese tot ce-i spusese Ispas sau numai fiindcă își închipuia că prietenul său e prea prudent, știe că o place prea tare pe Maria și că o dorește, și mai știe că-i repezit uneori, necugetat, și se teme să nu facă vreo pros-

ție de care să-i pară rău pe urmă, întrebă, cerînd explicații mai multe, cu glasul mai mult șoptit :

— Așa zice ? Să viu ? Oricînd ? Chiar așa mă aș-șteaptă ?

— Apoi da. Așa zice. Și te așteaptă, așa cred.

— Da' Cupariu ăla ? Cu ăla ce-i ? Cine-i el ? De unde-a răsărit ?

Acum șoapta lui se subțiase, ascuțită, un șuierat, iar Ispas simți clipa primejdioasă și se grăbi cu răspunsul la care de mai demult se gîndea :

— D-apoi Maria-i frumoasă și avere iarăși are și încă-i tînără și-i toată ziua la vedere, că-i hangiță, nu poate să-i spună nimănui du-te-ncolo, n-am treabă cu dumneata. Ea la toți trebuie să rîdă, că la hangiță posomorîtă, mușteriii nu trag.

— Și vine des pe-acolo ?

— Cine ? Cupariu ? D-apoi vine și el cînd are vreme.

— Și Maria cum îl primește ? Îl place ?

— D-apoi de unde să știu eu dacă-l place ori nu-l place și rîde la el numai așa cum rîde la toată lumea ? Poate să-l și placă, îi tînăr și-i țanțoș, că-i ofițer și urît nu-i. Și tot așa se poate să nu-l placă, doar nu-i musai să-i placă orice flușturatec zornăitor cu pintenii. Și-apoi, la urma urmei, parcă tu nu știi cum sînt femeile ? Chiar de nu le place un bărbat și n-au gînduri cu el, ele tot rîd și le cade bine s-asculte laude și să știe că sînt plăcute. Orice-ar fi, una-i sfîntă. Pe Cupariu trebuie să-l înțărcăm, să-i închidem calea la han, cumva, mai ales de-acum încolo.

— Nu-i totuna de la ce îl înțărcăm. Trebuie să știm.

— Și pe cine să întrebăm ? Pe Cupariu ?

— Poate pe Maria.

—De întrebat se poate, da' cu întrebatul multe nu afli. O femeie, oricare ar fi ea, dacă a făcut prostia, nu spune, da' se mai poate să n-o fi făcut și să n-aibă ce spune, dar tu să n-o crezi. Iar pe el cum să-l întrebi ? Dacă-l prinzi, să-l spovedești, asta se poate, nu-i greu, n-ai să-i mai dai drumul. Și cine știe ce poate să se întîmple după aceea, că ăsta nu-i Știrbu, îi locotenentul lui Telegdi și chiar mîna lui dreaptă.

Vălean rîse deodată scurt, ca un lătrat, pe urmă însă vorbi cumpănit și calm :

— Da, da. Așa-i cum am spus eu, Ispase. La toate te-ai gîndit. Pot zice că fără tine mi-ar lipsi mîna dreaptă... Norocul meu ! De-ar avea Telegdi un locotenent cum ești tu, nu l-aș mai prinde cît îi hăul... Acum te temi să nu-mi fac gînduri proaste despre Maria. Orice bărbat își face gînduri cînd are o femeie ca Maria, după ce trei ani a lăsat-o singură de capul ei... Numai una ai uitat-o... Că nu mai sînt un fecioraș buiac și că-s bărbat, mai degrabă copt decît tînăr, nu mai am eu mintea aia să cred că dragostea-i floare de măr și se culege lesne, că-s pline grădinile pe unde treci, și chiar de se scutură, paguba nu-i mare, că la primăvară iar înfloresc... Nu mai am anii ăia, să nu-mi pese, să zic totuna-i și să trec mai încolo... Acum cine știe dacă o să mi se mai întîmple, și care bărbat dorește să rămîie singur pe cînd are să îmbătrînească... Parcă tu nu știi, ba poate știi chiar mai bine că, uite, te-ai însurat, și nu de fecior, cum se însoară toți ; acum te-ai însurat cînd ți-i barba sură...

— D-apoi, că-i barba sură, asta încă nu înseamnă nimic, spuse Ispas și se putea înțelege din glasul lui scăpat spre glumă, ușurare după ce-a trecut o primejdie de care se temuse. Numai cu barba, fie ea și neagră ca peana corbului, nu poți să ții o femeie, nici dintre cele mai molcuțe.

— Lasă, Ispase, spuse Vălean, fără să rîdă la glumă. Înțeleg eu lucrurile acestea... Nici eu n-am stat călugăr pe unde am fost și am umblat. Dacă ar fi numai că s-a drăgostit de vreo cîteva ori, încă mai pot s-o iert, că doar ce-i aia ?... O bătaie poate că tot am să-i dau, să înțeleagă că-s bărbat și că mi-i dragă și de aceea...

— D-apoi de s-au drăgostit ori ba, asta numai ei doi și cu unul Dumnezeu pot s-o știe... Cupariu a dormit el de cîteva ori la han și lumea vorbește multe, dar vorba lumii-i ca spuma-n scocul morii.

— Nu-i vorba numai de asta, că s-au dezmierdat ori ba și că lumea clevetește. Îi vorba că trebuie să știm tot ce-a fost și ce-au vorbit ei doi.

— Se poate afla și asta. Orice se poate afla. Da', întîi, eu zic să mergi la ea. Noi o să avem grijă să fie

drumul liber și locul curat. Asta se poate ușor. Dau eu semn și-mi vine răspunsul. Preț de o zi numai să ai răbdare și-apoi știm dacă poți merge.

Vălean își turnă vin în ulcică și bău cum ar fi băut apă de sete, apoi spuse fără să rîdă, mai liniștit, constatînd :

— Acum înțeleg eu că ai fi putut să-mi fii tată, așa suflet ai pentru mine.

— Cît despre suflet se poate, dar altfel nu, că nici eu nu-s așa de bătrîn.

Era și Ispas mai liniștit acum. Îi spuse mai departe lui Vălean că ar fi bine, pentru cît timp a mai rămas pînă să se opăcească bine toate, să steie el și oamenii care fuseseră cu el, la stîna lui Crețu, unde poate ajunge fără să treacă prin vreun sat, totul e pregătit, de acolo și la Maria e aproape, și poate să meargă la ea oricînd — chiar și în astă-noapte, spuse uitîndu-se la fereastra dinspre ogradă, cîntase cocoșul și alții mai depărtați îi răspundeau, că uite s-apropie dimineața, miezul nopții e bine trecut. Cît despre Maria, ai să vezi tu, adăugă, dacă-i nevoie de bătaia de împăcare sau se poate și fără ea.

Vălean se învoi, așa-i mai bine și hai să ne culcăm și noi, dar nu era convins că are să adoarmă ușor, oricît era de ostenit. N-ar fi putut spune că-i de toate mulțumit și că n-are să mai aibă gînduri și griji și că de mîine sau poimîine poate să-și înceapă lucrul lui fără îndoieli și teamă de nereușită. Mai era și amețit de vinul băut încetul cu încetul, mai mult decît obișnuia el ; nu se îmbătase prea tare, nu atît de tare încît să-și piardă judecata, simțea totuși că se muiase și cît se zărea prin odaie parcă s-ar fi lăsat ceață și se făcuse mai cald decît era de suferit. Își spuse că Ispas poate anume adusese vin mult și fără să-l îndemne de-a dreptul, îl făcuse să bea anume să se moaie, să se domolească. O înțelegere blîndă se tot așeza peste mintea lui, ca zăpada cernută într-o noapte fără vînt, nu era ceea ce aștepase, acum însă nu mai știa precis ce-ar fi fost să aștepte și gîndi că-i bine deocamdată, mîine mai este zi, deși nu-i plăcea că se poate împăca, vremea aceea încă n-a venit...

După ce se dezbrăcă — și Ispas îl ajută să-și scoată cizmele — Vălean își mai aminti să întrebe și de Fidileș, și de Porumb, și apoi de Copăcean, și află tot vești bune.

5.

Maria nu se aștepta la sosirea lui Vălean *acum*, n-o încerca adică nici o presimțire, neastîmpărul, gîndul că îndată, într-un ceas, într-o clipă, are să-l strîngă în brațe. Altfel, ca oricare femeie al cărei bărbat e plecat de acasă pentru o vreme, se gîndise mereu la el, chiar dacă nu în fiecare zi, numărate una lîngă alta, convinsă că are să se întoarcă la ea, nu se știe cînd, dar negreșit. Și ori de cîte ori i se întîmplase ca fiecărui om tînăr, de venise ca un val peste ea și se aprindea cu trupul ațîțat dinlăuntru, tot numai pe el îl dorise, de parcă s-ar fi aflat doar în odaia vecină sau în grădină printre pomi. Și îl visase de nenumărate ori noaptea și de fiecare dată plînsese la trezirea din vis, și uneori îl și blestema cu of, de parcă el ar fi fost de vină, fiindcă visul se destrăma tocmai în momentul în care mai potrivit ar fi fost să înceapă. Acum însă, în ziua aceasta, nu se aștepta să vie, nu se gîndea la el, nu era ațîțată, dornică, abia se întinsese în așternut, nici măcar obosită, pentru că nu prea lucrase în ziua aceea, nu dormea încă, era numai lenevită și cine știe dacă se gîndea la ceva...

De aceae bucuria ei a fost năprasnică, un trăsnet, o adevărată nebunie, cînd el a ciocănit la fereastra dinspre grădină și ea, ghicind, a sărit din pat și s-a apropiat și l-a văzut, umbră subțiratică, alburie, printre tufele scuturate de frunze ale iasomiei — nici n-ar fi crezut, de i-ar fi spus-o cineva înainte, că-i atît de slabă și de bolnavă de dor și că s-ar putea să i se întîmple așa ceva.

Și a fost norocul ei, măcar deocamdată, că s-a întîmplat așa, că toate s-au învălmășit în mintea ei. Înfrigurată și neîndemînatică s-a încurcat în perdea și a sfîșiat-o smulgînd-o din cutie și a deschis fereastra, zăpăcită de tot și cînd el a intrat și ar fi trebuit să i se arunce în brațe, ceea ce a și voit, picioarele n-au mai

ascultat-o și a căzut pe marginea patului, plîngînd cu sughițuri și nu mai era în stare să spună un cuvînt și numai gemea ca o povară și tremura ca varga...

Dar asta avea să fie seară.

Dimineața, Vălean s-a trezit pe ziuă plină, limpede la minte și în voie bună, ceea ce la el nu însemna numaidecît poftă de rîs sau de cîntec sau de zburdălnicii, dar o stare în care se simțea la îndemînă și îi plăcea să se afle și pe care demult n-o mai simțise, poate din ziua dezertării de la husari. Cine știe dacă se gîndea chiar atunci la revederea care avea să fie, poate nu se gîndea sau se gîndea mai puțin cum zici uneori : trebuie să trec neapărat și pe acolo să văd ce-i, dar nu te grăbești, stai să-ți vezi de altele. Era stăpînit și oarecum senin ; îi venea de parcă în aceste două-trei ceasuri cît dormise și, odihnindu-se, trupul i se împrospătase, toate gîndurile și grijile care îl aduseseră încoace și neplăcerile pe care le găsise la sosire s-ar fi retras singure, potolite, cum se retrag fiarele din pădure în vizuini și în cotloanele lor ascunse și-acum parcă nu l-ar mai fi necăjit, fiindcă știa că are să scape de ele curînd, pentru totdeauna ; poate nu știa sau numai nu credea că are să scape de ele repede și fără eforturi mari, dar în acest moment nu-i mai păsa prea mult de ele.

Și mai era o schimbare, de care nu-și dădea seama în dimineața aceea, fiindcă mai întotdeauna îți dai seama de schimbările prin care treci numai după aceea, cînd se ivesc și urmările, abia atunci poți să înțelegi ce s-a întîmplat. Trecuse lîncezeala care-l ținuse aproape doi ani încheiați, poate și mai mult, aleanul, dorința unei alte vieți, așezate, cuminți, dorință care avea să revină ea cîndva. Acum însă n-o mai simțea, o uitase, se scuturase de ea, fără să-și fi dat seama.

După ce își limpezi ochii și obrajii cu apă rece, se duse la Vilma și o pălmui ușor pe grumaz și, în timp ce ea își ronțăia porția de zahăr, îi cercetă potcoavele. Se sculară și frații Șuta cu Stoica, mai devreme, înaintea lui Vălean, ei se și culcaseră înaintea lui, după ce băuseră vin mai mult, iar acum își vedeau și ei de cai, cum se și cuvenea la capătul unui drum așa de lung, care poate nici nu se încheiase, ei n-aveau de unde să știe.

Ispas s-afla alături, la biserică, să-l ajute pe popă la utrenie, le spuse Saveta, nevastă-sa, n-are să steie mult, că nu-i lungă slujba și îi chemă să prînzească, a încălzit tocana, cît a rămas de-aseară, dacă le trebuie, dacă nu, bate îndată niște ouă, că se găsesc și fierbe și mămăliga, numai că trebuie un bărbat s-o mestece, fiindcă-i în ceaunul cel mare, s-a gîndit să le ajungă, să se sature.

Le vorbea din prag, parcă mai cu îndrăzneală acum, însă tot nemișcată stătea, voinică, acoperea ușa aproape toată, și rumenă în obraji, fie de la aerul proaspăt al dimineții, fie de emoție. Vălean se uită tare la ea, mirat puțin că i se pare aproape frumoasă acum, în lumina zilei, oricum potrivită în toate ale ei, chiar de-i erau șoldurile așa de late și umerii ca de grenadir și deodată zîmbi, fără să-și mute privirile de la ea, fiindcă-i venise în minte că și Ispas e voinic și se gîndi că încape greu în pat alături de ea, dar că își poate odihni bine obrazul pe țîțele ei mari, bine gurguite, ca pe niște perne. Femeia roși acum intens, parcă ardea și își împinse repede nodul năfrămii pe gură, spunînd cu glasul ei plăcut :

— Poftiți înăuntru !

Intrară pe rînd și Stoica, în trecere, se întinse și-i șopti ceva la ureche, nu se înțelese decît numele lui Ispas, iar femeia chicoti scurt și-l plesni cu palma după ceafă. Stoica se repezi prin tindă, poticnit, gata să cadă, abia reușind să-și revină la echilibru, după ce se rezemă cu palmele de perete, fie că se prefăcuse într-un soi de joc, fie că într-adevăr lovitura fusese pusă cu forță și-l clătinase cumsecade ; oricum, gîndi Vălean, uite, cu el îi mai prietenoasă, iar de mine parcă i-ar fi frică.

Înăuntru, în odaia din spate, nimic nu părea să se fi schimbat de aseară, decît lumina zilei ce se revărsa prin ferestre ; aceleași blide în care mîncarea aburea pe masă, patul așternut frumos, lavița, scoarțele de pe pereți, candela în colț sub icoană, toate bine așezate care la locul lor, vasele atîrnate în blidar pe perete, ștergarele, canceile de podoabă, arătînd că de toate are grijă o mînă harnică de femeie gospodină.

În urma lor intră Saveta, ținînd într-o mînă ceaunul cel mare cu mămăliga, parcă fără nici un efort, cum ar

fi dus o lingură şi Vălean nu mai crezu că ea n-ar fi avut destulă putere să mestece mămăliga, oricît de mare ar fi fost; era numai un soi de răsfăţ femeiesc. Careva dintre fraţii Şuta lău ceaunul tot aşa de uşor şi aşezîndu-se pe un scăunel, începu să mestece mămăliga. Strîngea între picioare vasul uriaş de tuci, în care s-ar fi putut scălda fără greutate o fetişcană ceva mai subţirică, şi parcă se juca învîrtind şi răsucind mestecălăul gros de frasin prin mămăliga care se învîrtoşa pe încetul. Pe urmă, ceaunul, cu mămăliga în el, adunată, ţeapănă, fu cărat iarăşi în tindă, să mai steie două-trei minute deasupra flăcărilor vetrei şi numai după aceea fu răsturnat pe fundul de scîndură pe masă, între blide. Stoica şopti iarăşi ceva Savetei, privind între timp lacom la mămăliga care se desprinsese frumos, rotundă, şi tremura uşor, scoţînd aburi. Iar Saveta, reluîndu-şi locul sub candelă, şuieră o frază repezită, încheiată în : „ai să dai de dracu".

Feciorii s-apucară de mîncat, hulpavi, grăbiţi, după obiceiul deprins în meseria lor rareori tihnită. Saveta sta în colţul ei, sub icoana cu candelă, nemişcată, cu năframa înnodată peste gură, se uita la ei cum mănîncă şi părea mulţumită. Vălean îşi dădu seama că are ochi frumoşi, negri, cu gene lungi şi dese, că scapără în ei scîntei dese, vineţii.

Vălean nu simţea că i-ar fi foame. Abia ciugulea. Mai mult se gîndea, şi nu la ceva anume, ci împrăştiat, la tot felul şi la nimic prea mult timp. Se şi mira cînd îşi amintea, cît poate fi de potolit, după ce aseară, azinoapte apoi, ardea în el şi de cîteva ori gata-gata fusese să lase totul, să sară pe cal şi să pornească în goană. Acum şedea acolo, la masă, liniştit, fără griji, se uita la nevasta lui Ispas, care sta ţeapănă, în colţ, cu gura acoperită de năframă, dar nici de ea nu prea-i păsa; vedea numai, fiindcă nu era orb, că ochii ei scăpărau fără nici un înţeles pentru el, poate pentru Stoica să fi însemnat ceva, că şi Stoica, în timp ce mînca harnic, se mai uita cînd şi cînd la ea şi atunci zîmbea, mîncînd mai departe şi îi luceau şi lui ochii, parcă aprinşi de la ochii ei, de la scăpărările hoaţe dintre genele ei lungi şi dese. Poate însemna ceva şi numai ei doi înţelegeau ce. Şi Vălean îşi spuse, nu prea mult preocupat de lucrul ăsta, că femeile aşa sînt toate, şi de-s urîte şi nu tocmai tinere, se dedau bucuros la jocul ăsta cu glume de un anumit fel, chiar dacă n-au vreun gînd, doresc să fie dorite ori măcar luate în seamă. Uneori jocul se stinge pe la mijloc, are să reînceapă în altă parte cu altul, alteori se încurcă, dar nici atunci nu le pare rău, chiar dacă spun aşa după aceea... Cine ştie ce vorbe îşi vor fi spus aseară aici Stoica şi Saveta, în timp ce el şi Ispas şi le spuneau pe ale lor dincolo. Glume şi vorbe în doi peri, glume nu pentru rîs, ci penru aţîţare ; poate a fost şi mai mult, mica hărţuială de început de dragoste. Nu se mira că lui Stoica îi place femeia asta, trecută de tinereţe, dar încă rumenă, cu obrajii netezi şi cu pieptul mare, aşa-s unii, le plac femeile voinice, iar Savetei iarăşi putea să-i placă flăcăul chipeş şi îndrăzneţ, chiar de nu se gîndea cu tot dinadinsul şi la altele. Ce poţi să ştii ? Nimic nu poţi să ştii.

Se întoarse Ispas de la biserică, se aşeză şi el la masă printre ceilalţi şi începu să mănînce, după ce îşi făcuse cruce şi şoptise grăbit o rugăciune, iar femeia nici acum nu se mişcă din locul ei de sub icoană, nici faţa ei nu se schimbă şi ochii tot aşa îi scăpărau mai departe din cînd în cînd. Ispas n-o vedea şi n-o băga în seamă, de parcă n-ar fi fost acolo sau ar fi fost numai unul din stîlpii casei.

Apoi da, îşi spuse Vălean, mai ales cînd sînt străini de faţă, bărbatul trebuie să se poarte nepăsător cu nevasta, să se înţeleagă că-i el stăpîn acolo. Uite că asta o ştie şi el... Dar de-ar simţi oare că azi-noapte s-a întîmplat ceva între Saveta lui şi Stoica sau şi de nu, barem s-a pregătit o înţelegere pentru altă dată, oare tot nepăsător ar rămîne ?

Şi surîde, un pic tăios, cu un fel de răutate pe dedesubt. Îşi amintise deodată, şi-l înveselea, că tot ce gîndise el mai adineauri despre Saveta fusese cam totuna cu ceea ce îi spusese aseară Ispas despre Maria, mai cu aceleaşi cuvinte, că aşa sînt femeile, că nu poţi şti nimic, numai unul Dumnezeu poate să ştie. Aşa şi este, gîndi, totdeauna-i mai ieftină paguba din punga altuia şi-i mai scumpă paguba din punga ta... Oricum, însă, Ispas are dreptate, cu femeile nu poţi să ştii niciodată

ce-i și mai bine-i să nu le crezi nici dacă mor și înțepenesc în fața ta, că pînă la urmă îs în stare să învie la loc... Și astfel reuși să se gîndească mai blînd la Maria, și cu dor, încă domol acum, potolit, care însă pînă-n seară avea să-l aprindă ca pe un fecior tînăr și încă neumblat prin dragoste. Acum însă reușea să fie îngăduitor, Maria n-o fi făcut prostii, n-ar fi o minune, el numai nu trebuie s-o creadă, mai bine-i să-i dea bătaia cuvenită, nu prea tare, cîteva palme bune, cîțiva ghionți, niște bușituri mai îndesate și-apoi o împăcare cu lacrimi și jurămintele care se fac și pe care el are să le primească încruntat cît trebuie... La urma urmei, asta-i legea, o bătaie, chiar de-i nevinovată, unei femei n-are ce să-i strice, doar n-are s-o schilăvească, dacă însă a făcut prostia și scapă nebătută, atunci e mai rău, că se încrede și-și face din bărbat o jucărie.

Și încheie cu această hotărîre și nerăbdător, acum, nemulțumit un pic, fiindcă nu mai terminau de mîncat ceilalți, parcă de o săptămînă n-ar mai fi mîncat, se ridică, un pic smucit și după ce îi mulțumi Savetei pentru cinste, ieși în ogradă și se îndreptă spre șopru, unde Vilma bătea din picior, și ea nerăbdătoare să se miște mai liberă. Cînd îl simți, iapa necheză încetișor. Era ca o întrebare și-i spuse, ca unui om, mîngîindu-i spinarea : mergem îndată, n-ai tu grijă, că nu rămînem aici, și-ai fi zis că l-a înțeles, fiindcă începu să scuture din cap, parc-ar fi vrut să smulgă ea belciugul din stîlp, de care era legată. Vălean o dezlegă și o scoase în curte, să-i pună șaua.

N-avea prea multe-n minte acum și se gîndi la Saveta, numai pentru că pe ea o văzuse mai la urmă, înainte de a fi ieșit, stînd dreaptă și mare în colțul ei, puteai crede că a împietrit acolo, de n-ar fi fost ochii care i se mișcau în cap. Și nu se mai gîndi iarăși la scînteile vineții din ochii ei și la ce glume i-o fi șoptit Stoica, pe care aseară poate le-o fi spus tare. Doar niște întrebări îi trecură prin minte și nu prea stăruitor, cu un rost al lor totuși, care avea să se înțeleagă mai tîrziu. Se întrebă așa oare ce știe ea și cîte le știe din toate ? Poate numai că el îi Vălean și-i lotru de pădure și-i stăpînul lui Ispas încă de mai de mult, de pe vremea cînd erau tineri și cîștigau

bani buni împreună. Poate de aceea se temea cumva de el și se rușina, se pare... Atîta măcar trebuia să știe că averea lor nu-i din cutia milei de la biserică și nici dacă știe unde-s ascunși zloții lui Ispas, partea lui, simbria, nici asta nu-i bai. Nu-i nici un pericol, ar fi numai la un caz, dar greu s-ar crede că Ispas și-ar mai face de lucru cu altă femeie, iar de Stoica are să se îngrijească el să n-aibă drumuri pe-aproape singur, cînd Ispas nu-i acasă...

Strîngea acum chinga, liniștit, fără grabă, iar Vilma răbda cuminte smuciturile. Îi mai dădu o bucată de zahăr și, după ce-l ronțăi, îi vîrî zăbala între dinți și ea primi fără împotrivire. Pe urmă dădu o raită prin ogradă și trecu în grădină. O văzu curată, cu iarba printre pomi încă verde, numai ușor pălită de brume.

Într-o parte era țintirimul și era pustiu și neîngrijit, cu crucile multe căzute, printre bălării veștede și uscate. Mai încolo, peste țintirim se vedeau cîteva bordeie scunde, parcă turtite sub căciuli de stuf și de paie ; sărăcia le însemnase în toate chipurile, pereți coșcoviți, petice de humă, crăpături înfundate cu pleavă frămîntată în balegă și lut, ușile neîncheiate, cu zdrențele curgînd printre scînduri și în ochiurile de fereastră bășici de porc, în loc de geam. Nici acolo nu se simțea nici o mișcare, măcar că fum ieșea, de pe sub streșini și sus pe coame, de parcă ar fi ars mocnit înseși casele. „Nu s-a despărțit greu de ele cine a stat înainte, gîndi. Nici mult nu cred c-a trebuit să le plătească. Pe cine o fi băgat în ele ? Nu mi-a spus."

Era liniște și înspre biserică puteai auzi gîlgîitul pîrîului care curgea la poalele dîlmei. Doar mai departe, dincolo de case, pe undeva s-auzeau zgomot de căruțe în trecere și glasuri de oameni, dar nu se zăreau de aici.

Observînd toate, parcă de loc preocupat de ceea ce vedea și constata, Vălean trecu ușor la alte gînduri. Ispas lucrase bine, nici de-ar fi venit el mai devreme nu s-ar fi făcut altfel cele ce s-au făcut și nici nu se știe de s-ar fi făcut mai repede, așa că nu se poate zice de anul ăsta că l-a pierdut, barem într-o privință, și dacă-l prinde curînd pe Telegdi, nu-i nici el așa de bătrîn să nu-și poată așeza casă, ca Ispas, poate chiar cu Maria.

Reveni în curte tocmai cînd ieşeau din casă şi ceilalţi. Stoica îşi aprinse pipa şi pufăia aruncînd vălătuci de fum şi era mai serios parcă decît de obicei. Apăru şi Saveta în prag şi se opri acolo şi, iarăşi nemişcată ca un zid, urmări pregătirile lor.

Mergea şi Ispas cu ei şi, după ce încălecaseră toţi, cînd să se urnească spre poartă, mormăi peste umăr către nevastă-sa :

— Popii spune-i că-s dus la tîrg şi-apoi c-am să vin eu. Ea răspunse cu glasul ei frumos :

— Mergeţi cu bine !

Şi numai după aceea se mişcă din loc, apropiindu-se să închidă poarta în urma lor.

Porniră nu spre drumul mare, ci trecură pîrîul care nu era adînc şi intrară în luncă, prin desişul de sălcii. Au urcat tot pe ţărmurile Murăşului, trecînd prin vaduri cînd pe-o parte, cînd pe cealaltă, ca să nu intre nicăiri prin sate şi pe la amiază ajunseră la stîna lui Creţu, unde de asemenea erau toate pregătite, şi Vălean ar fi avut motiv să-i spună un cuvînt bun prietenului său Ispas, dar poate că spusese în ajun mai multe decît ar fi fost normal între ei, şi se mulţumi să privească şi să asculte.

Stîna lui Creţu, unde am mai fost acum vreo trei ani şi ştim că nu era ca alte stîni, mai mult casă era, puteai să locuieşti în ea şi iarna, era acum un pic schimbată. Căpătase acoperiş nou, nu chiar în iestan, asta se vedea, dar nu tare demult, şindrila încă nu se înnegrise, era numai spălăcită, începea abia să surească. Pereţii fuseseră căptuşiţi, bătuţi cu nădlag, neteziţi şi humuiţi, nu mai putea să intre vîntul pe nicăiri. În prelungirea casei mai fusese adăugat un hambar din scînduri, şi grajdul iarăşi fusese lungit, putea să primească, socoti Vălean uitîndu-se atent şi mulţumit, pînă la douăzeci de cai şi în spatele lui se vedea coama unui stog de fîn, cît o biserică de înalt şi lung. Ocolul oilor era acelaşi, pustiu acum, şi după smocurile de iarbă ţîşnite firav pe ici-colo se înţelegea că nu mai fusese folosit de-o vreme încoace ; în schimb, într-o lature a grajdului, o streaşină cobora pînă aproape de pămînt, închipuind un soi de saivan, în care puteau fi închise cele vreo douăzeci de oi care se vedeau nu departe, păscînd păzite de un flăcău rezemat

în bîtă, cu ţundra pe umeri şi în cap cu o căciulă mare bîrsănească. „Înseamnă că n-om muri de foame la iarnă, gîndi Vălean. Ispas a avut grijă." Şi parcă anume să-i răspundă, s-auzi un guiţat de porc din dosul grajdului.

Învăţat de la husari să socotească aproape numai din ochi proviantul, îşi spuse că oile pe care le zărise şi porcul sau porcii din coteţ, cu ceea ce putea să fie în hambar şi chiar în stînă au să fie de-ajuns ca să hrănească pe cei vreo zece feciori care-l aşteptau aici, adăugîndu-se pe deasupra şi ei, care veniseră, el, Stoica şi fraţii Şuta, că Ispas urma să se întoarcă, chiar în astă-seară, dacă nimic neaşteptat n-avea să se întîmple. Cînd îi văzu, însă, peste vreo jumătate de ceas, tăbărîţi în jurul mesei din stînă, mîncînd iarăşi, tot mămăligă şi tocană, de astă dată de berbec, gîndi că ăştia pot mînca şi-o turmă toată şi cu măgarul împreună, pînă la primăvară, însă în gîndul lui nu era răutate şi nici dezaprobare, poate numai o undă de haz şi un pic de admiraţie pentru sănătatea lor şi tinereţea scutită de griji. El, tot aşa ca azi-dimineaţă, abia ciuguli din mîncare şi tot aşa se gîndea la lucruri de tot felul, nefiind nimic anume prea important pentru moment, care să-l preocupe. Ispas observă şi spuse :

— Mănîncă, Vălene, şi tu, că nici aseară şi nici azi-dimineaţă n-ai mîncat mai nimica. Doar nu gîndeşti c-ai să trăieşti cu vînt.

— Vezi bine că nu cu vînt am să trăiesc. Mănînc şi eu cît îmi trebuie. Cînd mi-a trebui mai mult, am să mănînc şi eu mai mult. Nu vă grijiţi voi de mine...

Mai tîrziu ceva, după ce Vălean se ridicase de la masă şi umblînd parcă fără vreun rost anumit prin stînă şi prin împrejurul ei, în grajd şi pe la celelalte acareturi şi văzuse că puştile atîrnate în piroane, pe pereţi, în prima odaie, sînt curat ţinute, gata bine să tragi cu ele, şi caii frumoşi, tineri, de alergătură, ţesălaţi, graşi cît trebuie, străluceau ca lustruiţi, şi constatase după semne uşor de înţeles că paza-i fără greş, că, pe rînd, unii dintre feciori plecau liniştiţi încotrova şi veneau de acolo alţii ca să mănînce, şi chiar gîndise, Ispas ăsta şi de n-a fost cătană în viaţa lui, ştie lucrurile întocmai ca acolo, după aceea dar, după ce terminaseră toţi cu amiaza, îl întrebă pe Ispas cît mai stau ei aici şi Ispas îi răspunse că nu ştiu,

trebuie să mai așteptăm, vedem noi cît, trebuie să vie cineva să ne spuie. Cine trebuie să vie, întrebă Vălean, dar Ispas nu știa nici asta precis, poate Guba.

— Aha, feciorul lui Porumb ! exclamă Vălean. O fi crescut și ăla...

Își amintea cu plăcere de țîncul care îl înțelesese așa de bine atunci, îi plăcuse.

— Da' vezi bine că a crescut. Ai să vezi și tu ce fecior s-a făcut din puradelul ăla. Îi argat la han. M-am ajutat bine cu el totdeauna. Da' poate să vie Fidileș sau chiar Porumb.

Vremea trecu destul de greu în continuare, că nu era nimic de făcut decît de așteptat și nici măcar nu se știa cît. Iar spre seară, cînd veni Porumb, răbdarea lui Vălean se subțiase, abia mai ținea. Reveniseră între timp în stînă, în odaia mare, anume clădită așa, ca să poată fi locuită și iarna, și mai discutaseră el și Ispas despre ce s-a mai făcut și ce a mai rămas de făcut, mai discutau încă pe cînd începuse să se insereze, cineva aprinsese opaițul și era cald și lumina moale și clătinată îndemna la somn, Ispas explica unele lucruri, dar Vălean nu era de loc atent și la un moment dat spuse :

— Doar n-o să așteptăm așa toată noaptea. Uite, afară-i întuneric...

— Trebuie să așteptăm, răspunse Ispas calm și Vălean nu mai stărui.

Tăcură după aceea, pînă ce apăru între ei Porumb, ieșit parcă din perete. Nu se auzise nimic, nici măcar deschiderea ușii la intrare în cealaltă odaie, nici pașii pe întuneric, printre lucrurile de tot felul îngrămădite acolo, tot așa, fără nici un fel de zgomot, se deschise și ușa ceastalaltă și-l văzură pe țigan apropiindu-se de Vălean. Puteai să te miri ce mișcări mlădioase, șerpești are un fierar.

— Să trăiești, Vălene, bine c-ai venit, că lumea te așteaptă...

Se opri în fața lui și-i rîse, dar numai cu dinții. Fruntea îi rămăsese înnorată și ochii, sub sprîncenele ce-ncepuseră a cărunți, triști.

Vălean se ridică și-l cuprinse cu brațul pe după umeri :

— Ce mai faci, Porumbe ?

— D-apoi hai să zicem că bine.

— Da' ce-i ? Doar nu v-ați bolnăvit careva.

— Nu ne-am bolnăvit nici care, mulțumesc lui Dumnezeu. Sîntem sănătoși toți.

— Da' Roza ce mai face ?

— Bine și ea. S-a îngrășat și mi-a mai făcut doi prunci, de cînd n-ai mai fost pe aici.

— Asta înseamnă că nici tu n-ai stat și că sînteți încă tineri amîndoi...

— D-apoi sîntem, cum de nu ! Tineri și voioși ; opt îs acum, Vălene, și cu Roza și cu mine, zece. Poți să te gîndești ce mămăligă trebuie să mestec eu, ca să se sature toți...

— Nu te-ajungi, Porumbe ?

— Ba m-ajung, că lucru-n fierărie nu stă, da' dacă mi se întîmplă ceva, ce se alege de ei ? Opt suflete și cu Roza nouă.

— Tot nu ți-a mai trecut frica ?

Porumb rînji, încercînd să glumească :

— Încă de pe cînd mă ținea mama în brațe, a intrat frica în mine și de-atunci nu mi-a mai trecut.

— Las-că a fost și cînd nu ți-a fost frică.

— Nu mai știu cînd a fost, am uitat, murmură Porumb iarăși îngîndurat.

— E ! Las-că ție, gîndesc eu, n-are să ți se întîmple nimic prea curînd, doar dacă nu ți-a cădea barosul în cap. Putem să mergem ?

— Putem dară. De-aceea am venit. Să-ți spun că drumu-i liber...

Plecară îndată, pe drumul cunoscut. La Murăș, Ispas se despărți de ei, îndreptîndu-se spre casă. Mai departe, trecînd vadul Curtenilor, Vălean își continuă drumul, mergînd singur înainte, fiindcă se grăbea și Vilma îi simțea graba și numai ca la o aruncătură de piatră îl urma Stoica și frații Șuta. Porumb venea cel din urmă și cînta ceva, ca o tînguire, dar atît de încet, încît numai el înțelegea cuvintele.

Cînd ajunseră în Dumbrăvioara, chiar pe drumul țării, nu mai ocoliseră prin luncă, Vălean încetini mersul, ca să-l ajungă din urmă ceilalți. Lumea se liniștise peste tot. Nicăiri nu se mai vedea lumină. Numai la han, în față, atîrnat de-un stîlp, pîlpîia un felinar și se mai vedea unul,

mai mult ca o părere, în fereastra grajdului. Porumb, care nici așa topit de frică, după cum zicea că este, nu uitase anumite reguli, ieșise înainte, aproape pe neobservate și cînd să pătrundă în ograda hanului, se opri și șuieră un semnal și imediat se înfiripă din umbră, parc-ar fi răsărit din pămînt, Guba, pe care Vălean îl cunoscu numai pentru că începuse să vorbească pe șoptite, foarte însuflețit, țigănește, cu Porumb, atît de tare crescuse, cu un cap mai înalt decît tatăl său și parcă și mai lat în umeri. Vălean întrebă tot șoptit, fără să-și dea seama de ce :

— Tu ești, mă Guba ?

— Da. Eu îs. Să trăiești, tete Vălene, și să fii sănătos.

— Da pe-aici toată lumea s-a culcat și doarme ?

— Nu știu dacă toată lumea chiar, răspunse rîzînd Guba. Uite, bunăoară eu nu m-am culcat și nici Cucu, uite-l acolo, nici el nu s-a culcat. Numai femeile s-au culcat, lelea Maria și Raveca.

— Cine-i Raveca.

— Raveca-i slujnica. Da' o cunoști și dumneata, că tot ea a fost și atunci. Numai s-o vezi și îți aduci aminte.

— Bine. Mai sînt și alții la han ?

— Nu mai este nimeni. Numai domnișorul Socol, da' el doarme încă de la ojină, s-a îmbătat și a adormit pe scaun, la masă, și l-am dus eu și Cucu, cu scaun cu tot, în odaia dînsului și l-am răsturnat frumos în pat. Nici n-a simțit.

— Bea așadar. Mult bea ?

— Mult nu bea el, numai că toată ziua. Zice că băutura nu-i face nimic, nu-i schimbă măruntaiele, trece prin el și le lasă cum au fost, așa trece și apa prin țeavă, nu se schimbă, rămîne tot țeavă, numai se încălzește sau se răcește, dacă apa-i caldă sau dacă-i rece. El cînd bea, zice, se încălzește. Simțurile, așa zice, numai simțurile-s atinse, cum ar fi cînd te gîdilă cineva, da' ce-s simțurile ? Abur, zice, părere. Trupul rămîne trup, ca un buștean, ca un pietroi. Așa zice, și bea. Toți zic de dînsul că-i om învățat, că nimeni nu înțelege ce spune, mai ales cînd s-a îmbătat.

Guba rîse iarăși, mulțumit că Vălean îl ascultă. Nu uitase zloții pe care-i primise acum trei ani și s-aștepta să mai primească și alții de aici încolo.

— Alții nu mai sînt în han ?

— Nu mai sînt. Lumea s-a cam scurs pînă-n prînz, că-i tîrg la oraș, iar mîine-i toiul, dacă întîrzie, degeaba se mai duc.

Vălean îi puse mîna pe umăr :

— Bine, măi Guba... Am să-l întreb pe Ispas simbria ce ți-a dat-o și am să ți-o sporesc de-ai lucrat cum cred eu și n-are să-ți pară rău.

— Poate vreți să mîncați. Să intrăm înăuntru. Să le trezesc pe Raveca și pe lelea Maria...

— Lasă, nu mai trezi pe nimeni. Așază-i pe feciori, pe undeva, în vreun cotlon, în grajd, în fîn, dă-le niște țundre. Caii să-i bagi la grajd, să-i hrănești. Dacă ți-i somn, spune, că stă Stoica pază și careva dintre Șuta.

— Puteți să vă culcați, să vă odihniți, că pază este. Ne-a spus badea Ispas și am avut grijă.

— Bine.

Îi întinse frîul Vilmei și, bătînd-o ușurel cu palma pe spinare, murmură :

— Du-te, Vilma, frumos. Hai !

Iapa se urni domol, urmîndu-l pe Guba. Se îndreptară și ceilalți spre grajd. Ca să-și stăpînească nerăbdarea care zvîcnea în el, Vălean mai rămase un moment în loc și privi după ei cum se scufundă în întuneric. După ce nu-i mai văzu, trecu în grădină prin portița știută. Nu uitase să se miște fără zgomot. Încălțat cu cizme, pașii nu i se auzeau nici cît ai unui om desculț. Ajuns în fața ferestrei, nu bătu îndată. Simțea că tremură tot pe dinăuntru, parc-ar fi avut friguri. Dîrdîia. Parcă niciodată pînă atunci n-ar fi ciocănit noaptea în vreo fereastră, parcă pentru prima oară venea să trezească din așternut o femeie. Nici așteptarea însă nu fu mai bună ; își aminti de Cupariu, locotenentul de jandari, pe care el nu-l cunoștea, nu-l văzuse niciodată, Ispas zice că-i frumușel, sigur, uniformă, pinteni, musteață subțire, o fi și tînăr, mai tînăr ca el... Cînd bătu, mînios că poate fi așa de aprins pentru o femeie pe care de trei ani n-o mai văzuse, era decis să înceapă cu palmele, fără nici o întrebare, chiar mai înainte ca ea să fi deschis gura. Ciocănitura în geam o auzi ca pe un tunet și se trezi înfiorat de grabă și înțepeni cînd văzu abia deslușit perdeaua frămîntată, ca fîlfîită

de o furtună, o auzi cum se sfîșie smulsă smucit din cuie.

Fereastra se deschise și se zări, numai o singură clipă, umbra albă a femeii și imediat se topi. Ai fi putut crede, de n-ar fi rămas fereastra deschisă, că a fost o nălucire. Vălean, dintr-un salt, trecu în odaie, cum mai făcuse de cîteva ori și de-ar fi găsit-o acolo, în dreptul ferestrei, așteptîndu-l ca de obicei înainte, ar fi început bătaia, fiindcă nu-și uitase hotărîrea pe care o rumegase tot drumul de la stînă încoace și de mai înainte, poate încă din ajun.

Ea însă nu mai avusese putere și căzuse înapoi pe dunga patului și acolo îl aștepta, gemînd și sughițînd ca de plîns și tremurînd toată ca o fetișcană proastă.

Vălean uită că voise să-i dea cîteva palme mai întîi. Se așeză lîngă ea. Ceva ca duioșia îl tulbură. Parc-ar fi băut și ar fi început să se îmbete. O trase spre el, ținînd-o pe după umeri și începu s-o sărute, și nu mai putea să se oprească. Ea răbda moale, cu ochii închiși, fără mișcare, și de n-ar fi gemut necontenit, ca de o durere care nu mai înceta, ai fi crezut că-i leșinată. O luă în brațe și o răsturnă s-o culce în pat și-i simți atunci picioarele reci, și mîinile reci și obrajii și umerii despuiați reci și lăsînd-o din brațe se repezi și închise fereastra.

Nu reveni îndată la ea. Mai întîi își lepădă hainele, și grăbit și nerăbdător sudui de cîteva ori, fiindcă cizmele ieșeau greu și-i furau din timp. Pînă atunci, ea avu timp să-și revină și cuibărită sub țolul cald de lînă se pregătea să-l primească în căldura strînsă acolo. Și cînd s-apropie iarăși, se întinse și îl încolăci cu brațele pe după grumaz și gemu :

— Doamne, Vălene, cît te-am așteptat ! Așa de dor mi-a fost de tine... Am gîndit că mor...

Fraza fusese poate prea lungă și glasul nu mai tremurase, poate ea se gîndise de multe ori la revederea lor și la aceste vorbe și le învățase pe dinafară, așa sunaseră, ca învățate pe dinafară. Vălean, auzindu-le, tresări și se încordă, iarăși mînios că putuse uita o hotărîre care i se părea importantă. Și o și plesni cu palma pe plinul obrazului. Fu ca un pumn de grea palma, lovind de aproape și o răsturnă pe Maria între perne. Rămas în genunchi, desprins de dînsa, o plesni iarăși, tot cu palma.

— M-ai așteptat... Așa-i !... Ți-a fost dor... Da !...

Și continuă s-o bată în lege, temeinic, așa cum își bate rumânul nevasta cîteodată, dintr-un motiv oarecare, lovind îndesat și cu grijă să n-o schilăvească. Și între timp, cu voce surdă, arunca :

— M-ai așteptat !... Ai stat ca sfînta... Și n-ai mai primit pe nimeni... Aici... Da !...

Femeia înțelese acum dezlănțuirea de unde pornise și nu s-ar putea crede că nu era mulțumită într-un fel, trebuia însă să se apere, fiindcă oricum loviturile o dureau. Zgîlțiită de pumni, printre gemete, șopti frînt :

— Da' nu tu... mi-ai spus ?... Ai zis să rîd... la toți... Să aflu...

Vălean însă nu socoti că ar fi de ajuns. Și o mai lovi de cîteva ori, tot așa, spunîndu-i cu răutate :

— Și-ai rîs, da... Numai ai rîs... Altceva, nu... Ai rîs.

„Mă place, gîndi femeia. Mă place tare," și își repezi brațele, cu o putere de nebănuit, și-i cuprinse mijlocul și-l strînse înnebunită de bucuria descoperirii, sărutîndu-i prelung, fierbinte, pieptul, care între timp, în efortul pedepsei, se dezvelise. Frînt la rîndul lui de patima femeii, amețit, uită tot într-o clipă și se prăbuși peste ea, trecînd în îmbrățișare ca într-o urmare firească, așteptată, dorită de mult.

Mai tîrziu, fără să se desprindă de el, fără să-și descleșteze buzele dintr-ale lui, Maria gemu, toropită și învingătoare :

— Vălene... eu numai pe tine te am...

Iar el, poate numai pentru ca mîine sau în altă zi, îndoiala să-l fulgere în momentul cel mai neașteptat, o crezu.

IX.

1.

Fiindcă n-a putut începe goana cea mare după Telegdi, imediat după ce s-a întors, aşa cum ar fi vrut, şi nici să stea şi să aştepte fără să facă nimic nu putea, Vălean a folosit răgazul la care fusese silit pentru nişte pregătiri pe care numai vreo doi-trei dintre prietenii lui le-au ştiut şi nici aceia nu le-au înţeles noima. Le-ar fi priceput ceva mai bine poate Frîncu, de-ar fi apucat să le cunoască, fusese şi el husar şi trăise prin războaie, dar acum mîncau peştii din el — şi nici nu se ştie dacă Frîncu învăţase din militărie tot ce Vălean avusese grijă să înveţe, tot gîndindu-se încă de pe atunci la planul ce şi-l făcuse de încheiere pentru viaţa lui şi-a altora poate.

După ce vreo cîteva zile s-a odihnit şi s-a gîndit, s-a dus la han la Dumbrăvioara, i-a pus pe argaţi să care în şură un butoi mare şi să-l umple cu apă rece din fîntînă, l-a dezbrăcat pe Socol şi atîta l-a tot muiat, pînă l-a trezit destul, apoi l-a lăsat să se îmbrace şi luîndu-l într-o odaie sus, a discutat ceva cu el. Socol trei zile n-a mai băut, ci a scris un frumos pitac în care ispravnicul de Piteşti, dumnealui Radu Dobrescul, dovedea şi întărea apăsînd dedesubt cu pecetea sa într-un petic gros de ceară roşie, că gospodarul Gogu e bărbat de cinste, cu moşie şi conac în Moşteni, că dăjdiile şi dările le-a plătit toate, că nici altora dator n-a rămas şi nici pentru niscaiva păcate sau strîmbătăţi sau nelegiuiri nu-i căutat de nimenea şi de aceea poate să meargă liber ori încotrova pofteşte el şi are trebuinţă sau interes, fără oprelişte alta decît legile ce sînt pe acolo... Şi i-a mai întocmit o patalama, pe o foaie de pergament însă, care arăta şi veche şi purtată, şi chiar era poate, iar urma în ceară a sigiliului avea crăpături dese şi subţiri pe luciul ei şi ciupituri pe margini în cîteva locuri, şi scrisul era parcă de altă mînă pus decît dincolo şi zicea, cum ar fi starostele breslelor de negustori din Bucureşti, că jupînul Gogu din Moşteni ţine de tagmă, cu toate drepturile recunoscute şi cerea breslelor de prin alte părţi să-l îngăduie pe jupînul Gogu a-şi duce negoţul, cum şi în Ţara Românească sînt îngăduiţi negustorii din străini, cu supunere la legile şi obiceiurile locului.

— Placu-ţi ? l-a întrebat Socol, cînd i le-a arătat, bucuros că-i ieşiseră frumoase.

— Plac, a răspuns Vălean. Te pricepi. Văd că n-ai uitat nimic.

— N-am uitat, nu. Încă aş mai putea să cumpăr ieftin Timişoara (zicea : Cimişioara, trădîndu-şi baştina bănăţănească) şi s-o vînd scump dup-aia, şi-aş răuşi.

— Să vedem numai cum o să le placă altora...

— Or să le placă şi altora, n-ai grijă, că întotdeauna ce nu înţelegi îi lucru sfînt, şi rîzînd şi numărînd pe degete îi explică lui Vălean că în întreg guvernămîntul de Transilvania, dacă sînt trei, hai fie, cinci slujbaşi care să ştie citi literele slavoneşti, şi nici aceştia fără să se poticnească şi de aceea n-au nici curaj să spună că nu-i aşa cum zici tu, chiar de li s-ar părea ceva ; numai diecii de la bisericile româneşti ştiu şi popii, dar ei nu te întreabă de hîrtii cînd te duci la dînşii. Apoi senin a încheiat : Îs foarte bune... fără ele, ce vrei tu nici nu se poate, dar numai acestea n-ajung.

— Ce mai trebuie ? a întrebat Vălean care s-ar fi mirat poate dacă Socol n-ar fi încurcat barem un pic lucrurile.

— De mai poţi răbda două-trei zile, am să-ţi spun.

— De ce nu-mi spui acum ?

— Acum încă nu ştiu nici eu chiar bine, că n-am avut vreme să mă gîndesc destulă şi nici să întreb unde se poate... Da' trei zile nu-s lumea...

După cele încă trei zile cerute, s-a întors de la Tîrgul-Murăşului cu un nou act, nu tot aşa de frumos, zicea el, dar cine mai preţuieşte azi un lucru frumos ? — care măcar pe jumătate era adevărat, adică iscăliturile şi pecetea, şi era scris de altcineva, aşa că nicicum nu putea să-i placă lui Socol.

Spunea acolo, pe nemțește, că onorabilul jupîn Șurli, prezidentul breslelor de negustori din comitatul Murăș-Turda, judecînd el după dreptate și legile care sînt, și încuviințat totodată de întregul sfat întrunit al breslelor, îl îngăduie pe dumnealui jupîn Gogu, negustor de la Valahia, care a prezentat toate îndreptările trebuitoare și încă mai stînd chezaș pentru dînsul și jupînul Ciontea, negustor în acest oraș, cunoscut și stimat de toți, să cumpere și să vîndă cai, boi, vaci, oi, în toate tîrgurile ce se țin de comitat și chiar și din sate, cînd nu-s zile de tîrg, numai cît fără stînjenirea negustorilor din partea locului și să plătească vama cinstit oriunde i se cere.

S-a înțeles pentru ce i-au trebuit aceste hîrtii. Și-a mai dres el și înfățișarea oarecît, ca să se potrivească la actele pe care și le făcuse. Încă de mai înainte, în timpul petrecut în țară, își lăsase plete pînă pe umeri, cum le avusese de tînăr și-un pic de barbă, ascuțită și scurtă, ca o țăcălie de țap ; mustățile și le tușina, nu le lăsa să crească lungi cît să fie nevoie să le răsucească. Iar acum, revenit în Ardeal, a îmbrăcat haine pe care le cumpărase încă de la Viena, dar nu le purtase — nădragi strîmți de postav negru și contăș tot negru, cu nasturi de os, jiletca însă n-o suferea și a înlocuit-o cu un cojocel scurt, aproape cît un pieptar, din pielcică de jder, pe sub care, în loc de brîu, se încingea cu șerparul lui lat de piele, mai folositor în călătorii, că avea buzunare multe și loc de ascuns pumnal și pistoale și nu-l stînjenea în mișcări. Pălăria de pîslă fină cu boruri largi și cizmele moi și ușoare de iuft, cu pinteni scurți, erau de asemeni bine alese, fiindcă dovedeau bunăstare și împrumutau stăpînului lor un aer de călător venit de departe.

Schimbat așa, deși nu prea mult, chiar și prietenii îl recunoșteau mai greu, dacă nu-l văzuseră de curînd. Și Maria îl ghicise numai după statură și fiindcă venise pe fereastră, pe unde numai lui îi îngăduia să vie, ziua poate că numai de aproape, ochi în ochi, l-ar fi cunoscut, după ce s-ar fi uitat bine la el. Îi și spusese dimineața, la trezire, răzgîindu-se : „Bine c-ai venit pe întuneric, pe lumină mai că nici nu te-aș fi luat în seamă, că te-ai dus husar buiac, tuns și fără barbă și-acum gîndești că ești un domn de la oraș..." „Poate că nici nu-ți plac domnii

de la oraș", murmurase el și ea răspunse : „Nu orișicare... pe urmă, încurcîndu-și degetele în părul lui, adăugase : Ești sur tot, ca un om bătrîn. Îți fierb zeamă din coji de nuci și ți-l moi tot la două-la trei zile și capătă culoare frumoasă, ca de tăbac. Te face mintenaș cu zece ani mai tînăr..." El o apucase fără veste de mîini, la încheietură, și i le răsucise la spate, ridicîndu-se deasupra ei și gemuse străfulgerat : „Tineri îți trebuie, ă ! ?" și ar fi bătut-o iarăși de la aceeași bănuială, cu gelozie și răutate, dacă sînii ei dezveliți de mișcarea bruscă nu i-ar fi schimbat gîndul...

Cu hîrtii de negustor la chimir și punga plină, care nici pînă atunci nu-i lipsise și-i dăduse curaj, cît și un pistol bun, încărcat, Vălean a făcut cîteva drumuri, de încercare la început, pe urmă după un plan pe care-l avea. Însoțit de Stoica și cei patru Șuta, cu care se obișnuise împreună, îi simțea ca pe frații lui buni, se duse mai întîi la Reghin, unde ajunse spre seară, parcă după o călătorie lungă și obositoare. Hanul de margine, ținut de Moraru la Ierbuș, în loc bun, chiar lîngă podul de peste Murăș, nu-i plăcu, fiindcă n-avea pentru dormit decît o singură încăpere — oamenii dormeau îngrămădiți de-a valma, întinși pe lavițe sau pe paiele așternute pe podele... S-ar fi mirat însuși hangiul dacă s-ar fi oprit să doarmă acolo un domn așa de bogat, judecînd și numai după îmbrăcămintea slugilor și caii grași, cu șei scumpe. Îi urmă mohorît prin ograda neîngrădită, ieșită pînă la apă, unde puteai s-adapi caii, apoi în odaia joasă, cu miros greu de aer stătut, aduse vinul cerut, care nu era rău și nici cu o vorbă nu-i îmbie să rămîie, că face el și drege, cum s-ar fi cuvenit să se poarte un hangiu care își cunoaște meseria... Plătiră și se duseră mai departe, măcar că ploaia măruntă și deasă de toamnă, și vîntul rece care-i asupriseră și pînă aci nu conteniseră. Suiră pe un drum lunecos, cu băltoace, și ajunseră la timp, pînă nu se închisese bariera de la vama orașului.

Întrebară și fură îndrumați la hanul jupînului Walter, în piață, unde s-aflau și toate prăvăliile cu orice fel de mărfuri, acum, după căderea serii, cu obloanele trase. Era și piața pustie și întunecată, numai în cîte un loc luminau abia felinare de veghe.

— Ai crede c-au murit toți, murmură Stoica, zgribulit.

La han îi primi personal jupîn Walter, un sas voinic, destul de bătrîn, dacă te uitai la zbîrciturile care-i brăzdau obrajii. Ochii-i lăcrimau într-una, încît părea supărat dintr-un motiv oarecare. Glasul lui însă sună destul de prietenos și uns cu politețe, cînd îi întrebă dacă vor numai să poposească un ceas-două, pentru cină și-apoi să-și continue drumul sau să rămînă toată noaptea. Vălean îi răspunse apropiindu-se de sobă că ar dori mai întîi să se încălzească și să se usuce, că-s plouați și rebegiți, n-ar refuza nici o cană-două de vin fiert și nici mîncarea n-ar arunca-o, că-s și flămînzi, dac-ar vrea dumnealui, jupînul Walter, să trimită un argat care să vadă de cai, sînt și ei plouați și flămînzi, de mers nu crede că au să meargă mai departe pe vremea asta, pe întuneric și drumuri necunoscute și gîndește că au să mai rămînă și mîine noapte și poate și după aceea, încă nu știe, are să vadă cum va fi — ori la hanul acesta nu sînt găzduiți oaspeții și pe mai multe zile, să fie numai un han de trecere ? Jupînul Walter răspunse cu același glas politicos și aceeași expresie supărată pe chipul lui zbîrcit că drumeții stau cît ei poftesc la hanul lui, numai că pentru o singură noapte e un preț, iar pentru mai multe alt preț, și în același timp aruncase cîteva ordine scurte spre slugile care așteptau în ușa dinspre bucătărie. Cina fu adusă curînd și servită la masa de lîngă sobă. În timp ce mîncau, jupînul Walter, tot în picioare și tot politicos, întrebă dacă doresc o singură odaie pentru toți sau mai multe, în care să doarmă împărțiți. Tot de prețuri îi vorba ? întrebă Vălean. Hangiul se prefăcu că nu simte ințepătura și răspunse că se știe asta, dacă vrea dumnealui să doarmă singur într-o odaie, costă o coroană întreagă, toți dacă se culcă într-o odaie, unde-s trei paturi, costă pentru toți o coroană și douăzeci și cinci de creițari, dacă-i vorba de o noapte ; pentru mai multe nopți se scad cîte douăzeci și cinci de creițari. Oricum îi scump, observă Vălean, iar jupîn Walter răspunse că la el prețurile-s hotărîte, tocmeală nu încape, han mai este unul, ieftin, nu departe de aici. Dacă-i la Ierbuș acela nu-i han, e-un șopron, zise Vălean rîzînd. Un lucru bun nu-i scump, chiar de are prețul hotărît... Hangiul nu arăta că i-ar fi plăcut glumele ; aștepta grav să audă ce doresc oaspeții săi. Vălean înțelese. Luă pentru sine o odaie și ceru

încă două, pe cele alăturate, pentru oamenii săi și întrebă dacă trebuie să plătească dinainte.

— Asta, nu ! răspunse hangiul. V-am spus dumilorvoastră numai ca să știți.

A doua zi, Vălean se duse la primar, onorabilul Herr Binder, cu care avu o altă convorbire veselă, ceea ce îl convinse că hîrtiile sale sînt bune și Socol un meșter cu mîini de aur. Primarul era un bărbat mai tînăr decît hangiul și mai subțire, avea obrajii netezi, un pic palizi, și chiar de nu rîdea, zîmbea destul de des. Vălean îi arătă actele sale, Herr Binder se uită în fugă peste scrisurile slavonești, citind mai atent hîrtia dată de Șurli, apoi întrebă cu ce îi poate fi de folos distinsului său musafir. Fiind negustor cu toptanul, îi explică Vălean, care uneori are cirezi întregi de purtat dintr-o parte într-alta, are nevoie de locuri de popas sigure și încăpătoare, nu se poate lăsa în nădejdea întîmplării și de aceea ar dori să cumpere o casă, nu cine știe ce grozavă, că nu vrea s-o locuiască, să aibă numai curte destul de întinsă unde să poată înjgheba ocoale și șuri pentru adăpostirea nutrețului necesar. Nu era chiar glumă, Vălean avea intenția să-și aranjeze cîteva locuri unde să-i țină pe unii dintre oamenii lui — era un sfat bun al lui Socol, care-i plăcuse.

Primarul îi răspunse surîzînd că mulți ar dori să cumpere proprietăți în oraș, printre ei sînt și grofi, dar asta nu se poate. Numai cetățenii au acest drept. Este lege... Vălean cunoștea legea asta, se mai ciocnise de ea și în alte părți, dar așa cum toate zidurile au crăpături, au și legile cîte o spărtură, trebuie numai s-o găsești... Primarul nu-l contrazise și aproape rîzînd îi spuse că nu-i decît o singură posibilitate, dacă nu-i căsătorit cumva, sau dacă din întîmplare-i văduv și se cunună cu o femeie născută în oraș, e primit cetățean, dacă dorește și cere, și atunci poate cumpăra toate casele aflate în vînzare. Dacă ar fi turc, n-ar fi greu să-și mai ia o nevastă și aici pe lîngă cealaltă pe care o are acasă, unde-i și el cetățean, spuse Vălean, dar a închiria un astfel de loc nu se poate ? De închiriat se poate, cum de nu, trebuie să se înscrie contractul la notar și să se plătească taxa.

Vălean mulțumi pentru bunăvoință și coborî în piața frumos pavată cu bolovani de rîu, unde îl așteptau oamenii

săi şi tot aşa, urmat de dînşii, se prezentă şi la prezidentul din loc al breslelor, care îi explică, la cerere, ce anume le este îngăduit şi ce nu le este în negoţul de vite şi cai celor veniţi din alte părţi, şi-l sfătui mai ales să nu strice tîrgurile celorlalţi, deşi nu-i interzis, dar s-ar uni toţi şi el n-ar mai putea cumpăra nici măcar un smoc de coadă. Vălean îi mulţumi şi lui pentru vorba bună şi se gîndea ce lucru fain ar putea să facă hoţii dacă ar învăţa regula asta de la negustori ; ar putea chiar el, Vălean, să lege o unire între ei, ar şti cum, ba şi între lotri şi negustori — nu chiar toţi negustorii, cîţiva, aleşi cu grijă — iar Socol să le fie ceva ca un prezident ori notar ; ar putea să cumpere un oraş întreg şi cetate să-şi zidească, unde să fie cetăţeni ei şi să facă legi numai pentru ei. De-ar avea vreme şi voie să înceapă un lucru nou, pe acesta l-ar începe şi repede ar ajunge un fel de paşă, dar vreme n-avea să înceapă nou nimic, numai să le încheie pe cele începute şi rămase, şi nici chef pentru aşa ceva.

La Reghin, Vălean n-a închiriat nici casă, nici loc, s-a dus peste trei zile mai departe, tot aşa în văzul lumii, fără să se ferească. Stoica i-a spus :

— Vălene, eu te-aş întreba ceva, dacă nu te superi ?

— Întreabă-mă.

— Noi tot aşa om umbla pe la toţi primarii şi domnii, să ne cunoască bine şi să nu ne uite ?

— N-om umbla chiar la toţi, că nu-i nevoie...

— Ori ţi-ai schimbat gîndul şi om rămîne negustori pe totdeauna...

— Nu-ţi place să fii negustor ?

— Ba-mi place, că-i bine, numai aş vrea să ştiu cît.

— Om rămîne negustori cît trebuie.

Vremea de toamnă cu ploaie mai în fiecare zi şi spicuiri de zăpadă cîteodată şi cu vînt şi nopţile lungi i-au silit să ţină mai mult drumul ţării, pe care se putea merge mai uşor, că era pietruit şi bine bătut şi găseau, cînd aveau nevoie, han, şi erau satele mai bogate.

A trecut spre Teaca, oprindu-se în Lunca, la crîşma lui Pătru, de la care, după ce s-au recunoscut, au aflat cînd şi unde se mai ţin curînd, în noiembrie şi decembrie, tîrguri de ţară şi tot de la el, cam ce putere scot jandarmii pentru paza drumurilor.

Se opriră şi la Sărăţel, la moara care fusese înainte a lui Dragotă. Văzură că moara-i întreagă şi în bună stare, iar alături casa morarului încă adăugită — sasul mai construise, se simţea gospodărie mare. Moara mergea bătîndu-se zguduită, oborul era plin de care şi căruţe, printre boii dezjugaţi şi caii cu traista de bot se mişcau oameni destui, încărcînd ori descărcînd saci, chinuindu-se prin noroiul pînă la glezne. Vălean nu intră printre ei, o mînă pe Vilma, fără să descalece, în faţa morii, şi de la uşa strigă cît putu de tare, ca să fie auzit, să vie cineva, sperînd că are să apară sasul care era acum stăpîn acolo. Veni în cele din urmă o femeie şi voinică, dar şi zdravăn împachetată într-un cojoc pînă la genunchi, cu năframa legată peste gură.

— Dumneata eşti morarul ? o întrebă tot aşa, strigînd tare să se audă din uruitul morii.

— Şi bărbat de la mine, răspunse femeia, strigînd şi ea.

— Da' el unde-i ?

— Ce vrei la el ?

— Să cumpăr nişte ovăz pentru cai.

— Cît trebe ?

— Păi vreo trei feldere.

— Mergi tu la casă, vine îndată şi dă ţie.

Vălean şi tovarăşii săi intrară în ograda casei, unde sosi imediat şi sasul, voinic şi el, îndesat, nins de făină şi pe gene, şi în tăcere scoase din hambar un sac plin cam jumătate, măsură atent cele trei feldere de ovăz şi le scurse cu grijă în traistele lor, pe urmă spuse :

— Şase zece creiţari !

Umblînd la chimir, după pungă, Vălean îl întrebă :

— Nişte vin n-ai ?

— Avem, da' încă nu gata. Pişcă pe limbă. Dăm vinars. La frig, mai bun.

— Fie şi vinars şi ceva mîncare.

— Avem. Lasă cal aici, şi vii cu mine.

Le arătă unde să lege caii, sub şopru şi-i conduse spre capătul casei, strigînd între timp ceva pe săseşte, într-o direcţie ştiută de el. Intră, aşteptîndu-i şi pe ei, într-o odaie destul de mare, în care s-aflau vreo trei mese şi laviţe destule, ca într-o crîşmă. Veni apoi slujnica şi le puse dinainte pîine şi slănină cu ceapă, iar sasul le turnă

ţuică în căni, din sticla pîntecoasă, scoasă dintr-un dulap mare de stejar. Vălean îl întrebă de han, sasul îi spuse că este la Bistriţa, nu-i departe şi tot aşa, întrebat mereu, nedînd nici un cuvînt pe necerute, îi spuse şi unde şi cînd îs tîrgurile importante şi hanuri bune unde sînt, şi pe unde se pot scurta nişte drumuri, iar la multe nu răspunse, zise că nu ştie, el nu-i decît un morar; să mai întrebe de oameni, ei ştiu şi de loc nu s-a arătat curios, cine sînt ei şi cu ce treburi pe-aici. Numai la sfîrşit spuse, fără să fie întrebat :

— Şapte zece şi cinci creiţari asta, tot.

— Nu-i scump, zise Vălean, dîndu-i o coroană.

— Atîta-i ! i-o întoarse sasul, numărîndu-i în palmă restul, creiţari şi piţule de aramă.

După ce se depărtară cîtva, pe drumul Bistriţei, Stoica, rîzînd, spuse :

— Gîndesc că şi pentru cele vreo zece biete vorbe ţi-a socotit trei-patru piţule. Nimic nu ţi-ar da în cinste.

— Aşa-s ei. Tac şi fac, răspunse Vălean mohorît. Încă nu-şi desprinsese gîndul de la moară, se întreba oare ce s-o fi ales de Dragotă şi de alţi prieteni pe care-i avusese prin aceste părţi. Coborîse dealul Herinei cu emoţii, recunoştea locurile pe unde umblase de tînăr şi numai de aceea se oprise la moară şi ceruse ovăz numai pentru că nu găsise altă vorbă, la repezeală. Acum, cînd începea să se liniştească, stăpînindu-şi amintirile, îşi dădea seama că nu-i poate lăsa pierduţi pe prietenii pe care-i avusese. Trebuia aflat un modru să dea de ei, măcar de aceia care mai trăiesc şi sînt liberi, că n-or fi pierit chiar toţi, dar cum să întrebe şi pe cine despre nişte oameni rămaşi răzleţi, un negustor de la Valahia ?... La asta se gîndea... Apoi îşi spuse că mai este timp să dreagă ce se mai poate şi chiar să-i pară rău după oamenii pe care-i pierduse mai are timp.

La Bistriţa nu se opriră, trecură mai departe, în sus spre munţi, pînă la Prundul Bîrgăului, unde zăboviră cam vreo săptămînă, că erau mai multe sate, aproape legate unul de altul, înşirîndu-se în lung pe vale. Zicea că vrea să cumpere boi pentru îngrăşare, nu se grăbea însă, tărăgăna tocmeala şi cum pe aici locuiau tot numai români, acestora le plăcea vorba multă şi veselă şi nu se supărau

cine ştie ce pentru un tîrg rămas pe la jumătate. Şi-aşa, tot sporind vorbele şi ştiind cum să întrebe, Vălean află şi ceea ce îl interesa aici ; Dumitran, omul pe care-l căuta, ştia că-l lăsase prin părţile acestea, nu mai era, murise.

După aceea au coborît spre cîmpie. Au trecut de la tîrg la tîrg, găzduind pe la hanuri şi nicăieri nu şi-au mai arătat hîrtiile, aşteptau să le fie cerute la cercetare, dar nimeni nu le-a cerut deocamdată. Pentru mîncare şi băutură şi pentru dormit plăteau cu bani buni şi pentru banii aceştia erau crezuţi ce voiau ei să se arate.

La Beclean cînd ajunseră, tîrgul era în toiul lui. Se înseninase, dar noroiul era mare şi era frig. Peste păduri se vedea zăpada aşezată şi, pe luncă, băltoacele îşi păstrau pojghiţa de gheaţă. În obor era lume multă. Pămîntul neclăit era ca frămîntat, parcă anume să te mişti greu. Într-o margine, strînsura era ca la minune şi-abia au putut pătrunde. S-au uitat şi ei cum sînt vîndute vitele luate în gloabă de la ţărani — fuseseră scăpate în contenit ori furişate pe păşunea grofească ori păscute în pădurea împărătească. Nişte negustori se foiau pe acolo, îi cunoşteai după îmbrăcăminte că nu erau dintre cei bogaţi, un fel de pleşcari mai curînd, nu umblau călări, poate n-aveau cai, frămîntau şi ei tina cu cizme ţepene-n carîmbi şi nici nu vorbeau prea mult, numai îşi făceau semne din ochi şi, din cînd în cînd, cîte unul mai adăuga cîte-o jumătate de coroană la preţurile strigate cu disperare de jucuţăii vineţi de frig şi supăraţi. Şi aşa, vitele erau vîndute ieftin, iar ţăranii grămădiţi şi ei acolo, poate unii din ei chiar stăpînii vitelor, se uitau cum sînt duse şi înghiţeau în sec.

Pe seară, cînd se întoarseră la han, îi găsiră acolo, cinînd, pe negustorii care cumpăraseră vitele. Mai erau cu dînşii la masă alţi doi negustori, mai graşi şi parcă mai în vîrstă, care în timpul strigării nu se văzuseră. Mai tîrziu veniră şi jucuţăii şi se aşezară la aceeaşi masă, primiră şi ei mîncare şi băutură. La urmă, unul din negustorii mai bătrîni le dădu şi cumpărătorilor şi jucuţăilor fiecăruia cîte o coroană de argint. După aceea, negustorii cei bătrîni se duseră să se culce, iar ceilalţi mai rămaseră să-şi bea coroanele, chemară şi ceteraşii şi strigară la hangiu că de ce nu ţine şi vreo două-trei fete pentru veselie. Las-că-i bine acum şi aşa, strigă careva ca un răspuns, pînă sînt

țărani care nu știu să-și păzească vitele și negustori care au argint în pungă, se mai poate trăi, și rîseră de se cutremurau pereții — se vede că era o glumă care se mai spusese de multe ori și le plăcea.

Mai tîrziu, după ce toți se îmbătaseră bine și hangiul nu le mai aducea vin decît dacă-l plăteau înainte, fiindcă nu se știa de mai au bani, unul dintre jucuțăi se apropie clătinîndu-se și foarte vesel de masa la care ședeau, mai la o parte, Vălean și oamenii lui.

— S-avem noroc și bani, spuse el, încercînd o plecăciune de respect, care-l sili în cele din urmă să se rezeme de masă.

— Cum dorești ! îi răspunse Vălean, nu de tot prietenos, nici cu dușmănie.

— Să dorești nu-i nimic, să capeți, aia înseamnă ceva.

— Un pahar de vin bei ?

— Și două.

— Șezi acolo și-ți toarnă.

Jucuțălul nu s-ar fi deosebit de un țăran mai înstărit, nici la înfățișare, obraji nerași, mustață deasă, căzută peste gură și părul netuns, pieptănat însă cu cărare drept la mijloc, nici la port, cizme din piele de vițel, cioareci strîmți de pănură cafenie, lăibărel de bașon, de n-ar fi fost contășul de postav albastru cu nasturi argintați și cascheta lui înaltă cu cozoroc îngust, roșie ca racul fiert. Se așeză pe laviță, lîngă Stoica. Întrebă :

— N-ați mai fost pe-aici, parcă. Nu v-am mai văzut. Ori poate ați fost ?

— Nu. Pe-aici n-am mai fost.

— Aia-i ! Am pus și rămășag, și cu un semn din cap arătă spre tovarășii săi.

— Ai cîștigat.

— Eu totdeauna cîștig... Negustori ?

— Ai pus rămășag ?

— Pus.

— Iar ai cîștigat.

— Din ce parte veniți ?

— Din partea aia... Vălean își roti brațul cam de la răsărit spre apus.

Jucuțălul se uită la el nedumerit, apoi începu să rîdă :

— Aha ! Sînteți poleci. Cumpărați vite pentru armatele rusului... Nu mă privește. Puteți să cumpărați și pentru Han-tătar, dacă plătiți cu bani.

— Cu pureci nu se poate ?

— Nu se poate, răspunse jucuțălul, foarte serios și după aceea iarăși izbucni în rîs. Nu sînteți poleci. Sînteți talieni și cumpărați pentru Francia.

— Cu bani turcești.

Jucuțălul tresări :

— Aveți bani turcești ?

— Poate că avem și din ăia.

— Nu sînteți talieni. Sînteți armeni... Ori nemți ?

— Ori greci ?

— Hă !... Da' ce-mi pasă mie ?... Două ulcici am băut.

— Mai bea una. Toarnă-ți.

— Mulțam frumos. Vite vreți să cumpărați ?

— Și vite.

— Ieftin ?

— Ieftin.

— Atunci vorbiți cu mine.

— Aici sîntem. Dă-i drumu...

— Cîte ?

— Cinci sute.

— Hm ! N-am atîtea.

— Cîte ai ?

— Să zicem douăzeci.

— Mai toarnă-ți o ulcică și sănătate bună...

— Nu vreți ?

— Poate la primăvară.

— Dacă mai așteptați două săptămîni, v-aduc o sută.

— Le tai bucățele și le semeni pe vale, ca pe cartofi, sau cum ?

— Treaba mea cum...

— Spune-mi, ca să te cred. Degeaba n-am s-aștept.

Jucuțălul, deși mai băuse vreo două căni de vin, era aproape treaz acum, după ce începuse să spere într-un nou cîștig. Îi explică lui Vălean că pornește pe văi la deal, prin satele care cad în ocolul lui și pune gajba pe vitele care pasc unde nu-i permis ; uneori se învoiește cu țăranii, o traistă de mălai, un picior de porc, un ulcioraș de rachie ; alteori, cum e bunăoară acum, vine negustorul și

dă arvuna, atunci nu se mai învoiește cu țăranul ; plătești gloaba, îți dau vaca înapoi, n-o plătești, o mînăm de vale și-o vindem cui știm noi, legea nu spune cui, legea spune numai cîți bani trebuie să dea țăranul sau acela care-i are — și țăranul nu-i are... Vălean îi spuse că bine, dar el vrea vite frumoase, nu niște piei întinse pe cioante goale, iar jucuțălul îi explică mai departe că asta-i numai pentru preț, vitele-s flămînzite anume ; în două săptămîni, dacă-s grijite și hărănite ca lumea, se fac rotunde ca pepenii. Și încheie, întinzînd palma deschisă în fața lui :

— Numeri arvuna aici, peste două săptămîni ai o sută de vaci și dintr-o pungă îți mai rămîne și de adălmaș.

— Cît ?

— Cincizeci de creițari pentru fieștecare junică sau bouț.

Vălean rîse bătîndu-l pe umăr :

— Nu cumva pe dumneata te cheamă Păcală ?

Jucuțălul se supără :

— Nu mă crezi ?

— Nu.

— Pe mine, jupîne, mă cunosc toți negustorii.

— Toți nu. Eu bunăoară nu te cunosc... Și nici nu dau bani numai ca să-i cunosc pe unul și pe altul... Ai dat azi vreo douăzeci, poate douăzeci și cinci de capete și-ai căpătat o coroană dumneata, una tovarășul dumitale și ceilalți zece iarăși cîte una de cap... Vrei să te cred că arvuna a fost mai mare ca prețul ?

Jucuțălul se domoli.

— Ai ochi buni, murmură.

— Și nici n-aduni o sută de capete în două săptămîni. N-ai de unde. Poate-n două-trei luni. Atunci mai trec pe aici și mai vorbim și de arvună...

— Da, oftă jucuțălul îmblînzit de tot și parcă mai beat. Armean trebuie să fii, că prea ești deștept... Apoi resemnat adăugă : Se poate și așa cum zici. Dacă mai vii pe aici, să întrebi de Tihomir și-am să te ajut, că nu m-am supărat.

Fără să mai întrebe, își mai turnă o ultimă ulcică de vîn și se întoarse la prietenii lui, lălăind ceva ca un cîntec.

După ce urcară în odaia lor, una singură pentru toți, că era tîrg de trei zile și înghesuială mare, numai pe asta

o căpătaseră, și încă la preț îndoit, Vălean, foindu-se în așternut să-și găsească locul, îl întrebă pe Stoica, întins pe-un strijac drept pe podea :

— Ce zici tu de asta ?

— Ce să mai zic ? De ne-om gîndi să rămînem negustori, nici nu poți spune că ne-am schimbat meseria. Măcar că mi-ar părea rău, că hoțul, oricum, lucră mai cinstit și nu ia decît din averi, din sărăcie nu se îndură, c-așa-i el plămădit, cu milă și cu frica lui Dumnezeu.

Se ridică într-un cot deodată și întrebă surîzînd :

— Da' dacă am afla oare-ncotro se duc ăia doi, țapenii, care-au tîrguit vitele, n-ar fi greu, Tihomir ăsta pentru un creițar îți vinde și pe Maica Domnului... și i-am aștepta noi pe dumnealor undeva să le spunem bună-seara ?... A ? !... Că mai au ei ceva în tașca lor. I-am scăpa de-o grijă, iar vitele le-am lăsa slobode în drum și s-ar întoarce fieștecare la stăpînul ei... Oamenii, oricum, s-au rugat și-au blăstămat. Ar zice atunci că s-a întîmplat o minune, c-au pornit-o iar Dumnezeu și Sfîntu-Petre în primblare pe pămînt... A ? ! Ce zici ?

— Că ai băut mai mult decît poți duce și că un pic din prostia lui Tihomir ăla s-a lipit și de tine, că te-a rezemat de vreo două ori.

Stoica se întinse la loc pe strijacul lui și, aproape trist, înainte de-a adormi mai mormăi :

— Tare-mi pare rău că-i lăsăm scăpați... corbi așa de grași... doi...

De la Beclean au venit la Lechința, au cotit iarăși prin Teaca și mai departe prin Milaș și prin celelalte sate care erau pe aproape, de-au căutat dintre oamenii vechi ai lui Vălean și pe cîțiva i-au și găsit ; i-au recunoscut și s-au bucurat și-au ciocnit cîte un pahar ; Vălean le-a lăsat noul consemn, să-l știe la un caz, și le-a spus unde să vie la primăvară. Și, mai ales, să steie liniștiți și să tacă pînă va fi momentul ; în cele din urmă au ajuns la Rîci, în ajun de tîrgul Crăciunului, pe omăt mare și îngheț. Aci s-au întîlnit cu Fidileș, care venise să vîndă oale.

Tot acolo la tîrg la Rîci l-a văzut Vălean întîi pe Cupariu, i l-a arătat Fidileș. Într-un colț al pieții, în fața cîrciumii lui Zob, se făcuse joc — ceterașii vineți de frig scîrțîiau viorile — fete și feciori se învîrteau bă-

tucind zăpada și chiuiau. Alții stăteau primprejur și se uitau. S-a amestecat și Vălean prin lume.

Cupariu glumea cu o nevestică și o mînca din ochi, altceva gîndeai că nici nu vede. Jandarii care-l însoțeau, vreo trei, intraseră în joc și băteau ponturile, pocnind din degete.

Vălean se uită bine la Cupariu. Au să se mai întîlnească ei doi, gîndea, într-o zi, nu se știe cînd. Asta neapărat. „Îi tînăr, hoherul," își spuse. Dacă avea treizeci de ani, nu-i împlinise de mult, era subțire și înăltuț, rumen în obraji și cu ochii negri, fără astîmpăr... „Și-i scapără-n cap, de-s în stare să deie foc și la un sat, d-apoi la un biet suflet de muiere"... gîndea Vălean în continuare, constatînd că și uniforma lui nou-nouță de jandarm adaugă... Dolman de postav albastru, cu guler de astrahan negru, cu brandemburguri pe piept, și cizme lăcuite, cu carîmbii pînă peste genunchi, mai înălțîndu-l decît era de înalt, și pintenii de argint care clincăneau la fiecare pas, și sabia, și centironul alb, brodat în fir de argint: „Repede le amețești de cap cu atîtea abțibilduri pe tine..." Cupariu își rezema ușor un umăr de umărul femeii și își tot sucea un corn de mustează, în timp ce-i șoptea ceva la ureche; ea se prefăcea că nu-l ascultă, dar îl auzea bine, că mereu roșea și chicotea înăbușit din cînd în cînd. „Îi place harța asta, observă Vălean în sinea lui. La toate le place. Nu se feresc prea tare. Se joacă bucuroase cu focul și uneori nu mai pot da înapoi și-i greu să crezi că le pare rău, chiar de s-au pîrlit un piculeț." Pînă la urmă, nevăstuica se învoi și intră în joc, alături de Cupariu. Tot în pămînt se uita, da' se învîrtea sprintenă. Acum ofițerul putea s-o strîngă de mijloc și-atunci femeia rîdea.

Nici Vălean nu era sfios cu femeile și chiar de aceea înțelegea bine toate mișcările acestea învăluite și se gîndi că tot așa de bine se poate să-i fi plăcut și Mariei cocoșelul ăsta înzorzonat; și încă aici îs sub cer și pînă se găsește odaia caldă și ferită, se mai pot întîmpla multe, dar la han, unde-s numai cîeva trepte de urcat pînă la adăpost, lunecușul e mai scurt și mai repezit; că Vălean știa cum poate să se aprindă Maria și să se mistuie, dar

nu știa dacă numai de el s-aprinde, că asta despre nici una nu poți s-o știi și să juri, și nici femeia însăși nu știe.

Vălean mai zăbovi printre cei care căscau gura la horă și se uită la Cupariu, pînă-l răzbi frigul. Abia atunci intră în crîșmă și bău vreo trei păhărele de rachiu, să se dezmorțească. Și se mai gîndi la unele în vremea asta. Pe urmă împreună cu mica lui ceată, porni la drum și, fără oprire, călăriră într-una, pînă noaptea. Ocoliră orașul și merseră drept la Dumbrăvioara, la han.

Pe feciori îi lăsă să cineze, după ce o treziră pe Reveca, iar el urcă la Maria. O trezi și o bătu bine, fără să-i spună de ce, și numai după aceea o iubi. Femeia plînse puțin și se împăcă.

2.

Tot cam așa au mers lucrurile un an întreg și încă o iarnă. Vălean apărea des pe la tîrguri, uneori și cumpăra, mai ales boi tineri, pe care-i ținea un timp în locuri pregătite și, după ce-i îngrășa, îi vindea cu oarecare cîștig, cumpăra și cai, mai rar însă, și numai animale bune, iar pe aceștia nu-i mai vindea. Ai fi putut să crezi că s-a împăcat să rămînă negustor de vite și cai, cupeț, cum se mai zice în Ardeal, că-i place meseria.

A locuit în vremea asta la stîna lui Crețu, unde se putea intra pe mai multe drumuri, nu numai de la Curteni, prin pădure, dacă știai să alegi cărările potrivite; urcai la stînă și din Păingeni, și din Almaș, și din Ceuaș și chiar de la Voinceni — erau ca spițele unei roți, cu stîna pe butucul ei, în mijloc; și în toate satele acestea își avea oamenii lui, care știau să vadă ceea ce trebuie.

Mai avea însă și alte locuri de adăpost și oameni cam peste tot. La Beclean îl avea pe Ciomb, îi dăduse bani să cumpere slujba de boactăr la drumul țării, cu casa mai departe, afară din sat; mai încoace, La Bretea, era Dărăban, paznic de cîmp și nici el nu locuia în sat, ci la hodăi, sub pădure; peste deal, la Arcalia, era Cioată, care trăia din vînzarea peștelui prins din apa Șieului și avea și luntre; la Lechința era Suveică, om despre care se credea că-i nebun și era folosit, cît se putea și avea

el chef, să pască vitele pe imaş; la Teaca era Papuc, ţinea cai de poştă pentru diligenţe şi pentru curierii stăpînirii şi se învoise să lucreze în tovărăşie cu Albu din Tîrgul Murăşului — care avea în arendă transportul pe patru drumuri de ţară; Zob, crîşmarul din Rîci, şi Pop, pădurar în Bozed şi Forţa, ţigan ceteraş din Band, nepot — zice-se — de-al lui Fidileş; şi pe cei care-i ştim la Lunca şi la Petelea şi mai încoace iarăşi se găseau oameni de-ai lui; în sus, pe Murăş, la Deda, era Zemeş, mai la deal, la Stînceni, era Bretu, şi la Topliţa, Paşca, toţi paznici în pădurile grofeşti ori ale statului; la Glăjărie era Iov, ciubărar care mereu cobora din munte la şes cu căruţa încărcată, să-şi vîndă marfa; la Hodac era Cotoi, strajă chiar la primărie; dincolo, peste deal, la Beica, îl avea pe Moldovan, care era şolomonar şi umbla mult pe cîmp şi în pădure să culeagă buruieni de leac. Şi avea oameni în satele de pe lîngă Tîrgul Murăşului, la Iedu şi Sîncrai, şi mai la vale, în Sînpaul, pînă la Luduş şi Ciumbrud lîngă Aiud, şi dincoace, la Oaia şi Bălăuşeri şi Ţigmandru, pe drumul Sighişoarei, şi încă prin alte părţi, o să-i aflăm mai tîrziu.

Pe la Maria mergea des acum şi nu numai noaptea, într-ascuns, ci şi ziua, pe faţă, oricînd i se năzărea lui, şi nu se mai ferea nici ea, îl primea bucuroasă, cînd jos, în crîşma unde bea şi mînca oricine poftea, cînd — şi mai des — în odaia ei de sus, unde de multe ori şi dormea noaptea, în pat cu ea, ca un bărbat cu nevasta lui, şi de odihnă, nu numai de dragoste.

Vecinii începuseră să-l cunoască. Îi ziceau cupeţul Mariei. Gîndeau, cei pe care aşa ceva îi preocupa, că pînă la urmă, jupînul acesta, care trebuie să fie foarte bogat, dacă te uiţi cîte slugi ţine după el şi ce cai scumpi are şi cum îi îmbrăcat, tot numai lucruri de preţ, are s-o ia de nevastă pe hangiţa cea frumoasă, cununată după lege şi are s-o ducă la casa lui sau are să se aşeze el la casa ei, dacă nu cumva acolo, de pe unde o fi, n-are soţie şi familie, ceea ce n-ar mira pe nimeni, că tînăr nu mai e, măcar că după cum umblă şi se mişcă şi călăreşte în şa, se vede că-i încă în bună putere.

Oarecum aşa gîndea şi Maria, însă numai cîteodată. Ea trăia în fericirea ei şi puţin îi păsa de va fi cununie

sau nu va fi. Era mulţumită că Vălean s-a întors la ea şi altceva nu mai dorea decît să rămînă pe totdeauna sau dacă are să plece iarăşi, s-o ia cu el, oriunde s-ar duce, şi în iad, de-o fi aşa.

Iar Vălean ce gîndea în această privinţă nu se cunoştea. El îşi urma lucrul lui pentru care dezertase de la husari, şi de celelalte nu se simţea că s-ar preocupa prea mult. Din unele vorbe, Maria ar fi înţeles că el hotărîse cumva aşa, că după ce aici are să le încheie pe toate, are să plece împreună cu ea, să-şi odihnească viaţa ca orice om ajuns la o anumită vîrstă, cînd ştie ce mai poate aştepta de la viitor, nu mult. Ea s-a bucurat de ceea ce a înţeles, n-a mai întrebat ce anume şi unde şi cînd oare, a fost convinsă că el ghicise ce dorea ea şi a lăsat vorbele să treacă aşa, fără să le încerce. De aceea a crezut că-i o glumă de-a lui, măcar că Vălean n-avea obicei să facă glume, cînd peste puţină vreme el i-a spus că vrea s-o mărite, cum ar fi spus un tată către fata lui; a rîs bine şi i-a răspuns şi ea în glumă...

Erau după cină, mai tîrzior, în odaia ei de sus, un pic osteniţi amîndoi, dar încă nepătrunşi. Afară bătea vîntul de iarnă, spulbera zăpezile, cutremura ferestrele, zgîlţîia acoperişul, gîndeai că se dărîmă lumea; ei, sub ţol, se îngropau unul în căldura celuilalt şi mai mult tăceau. Erau mulţumiţi şi aşteptau să se lipească somnul de ei sau altceva, poate să le treacă oboseala şi să le vie iarăşi pofta de dragoste, ar fi primit bucuros orice ar fi urmat, cum se întîmplă uneori chiar şi după ce eşti însurat şi stai cu nevasta şi această nepăsare fericită ţi se pare un bun semn de tinereţe.

— Trebuie să te mărit, spuse el după un răstimp de tăcere, în care şi uitaseră ce vorbiseră înainte, de-or fi vorbit ceva. Eşti femeie tînără. De ce să stai singură?

— Cine ţi-a spus că stau singură? şi glasul ei tremura uşor de aţîţare.

— Da... Tu nu te rabzi să stai prea multă vreme singură... Şi chiar de aceea... Eşti văduvă de vreo cîţiva ani... Hangiţa văduvă-i ca mierea, adună muşte de tot felul...

Ea începu să rîdă:

— Am şi uitat că-s văduvă... Gîndeam că-s fată mare, de-mi intră badea pe fereastră, pe-ascuns...

El își continua însă gîndul, care poate chiar atunci, în seara aceea, îi venise ori mai demult și acum numai se limpezea, și nu primi chemarea ei la joacă și hîrjoană, măcar că își rezemase sînii de el și-l smucea scurt, zvîcnit, de păr.

— Îți trebuie un bărbat aici, la han.

— Oare n-am bărbat aici, la han ? întrebă ea șoptit, încă tot în joacă și deodată începu să-l muște mărunt de buze și de obraji, adăugînd întretăiat : Am.... și-mi... place...

El se feri, nu tare, doar cît să poată răspunde netulburat :

— Treaba ta cum îți place, pe furiș ori la vedere, eu zic numai că trebuie om aici, să se știe că este un stăpîn... Să nu mai deie tîrcoale cine vrei și cine nu vrei.

Ea nici acum însă nu înțelese ce-ar fi vrut el. Înțelese numai că o teme și se bucură. Chiar de se va fi întîmplat ceva în lipsa lui, ea uitase acum și se simțea curată și avea curaj să mintă cu încredere, numai ca să-l ațîțe.

— Poate-mi place mie așa, să fiu rîvnită de toți... să am de unde să-mi aleg... Cînd ai bărbat, nu se poate ; numai pe noroc și pe întîmplare... Da' mie nu-mi place așa. Mie-mi place cînd vreau... și în tihnă, după voie, pînă amorțesc toată... Nu așa, cînd se întîmplă, mereu în grabă și mereu cu teamă și apoi să rămîn neastîmpărată și tehuie pînă ce vine iarăși un noroc... Și tu... Tu cum ai să mai vii atunci, dacă o să am bărbat ?

— Eu am să viu oricum, murmură el înecat, răzbit.

Femeia reușise să-l aducă unde voia dînsa și se drăgostiră lacomi, iar după aceea, cu trupurile trudite, plutind topiți, nu mai vorbiră. Adormiră ținîndu-se în brațe, uitînd de celelalte.

Mai trecu un timp, pînă ce Vălean îi spuse din nou că trebuie să se mărite, și nici de astă dată ea nu-l crezu, gîndindu-se că numai glumă poate să fie și așa o primi, cu rîs.

— Și tu să-mi fii nănaș poate, răspunse ea prefăcut vicleană.

— Se poate și asta.

— Și să zică lumea că uite la asta, că-i în dragoste cu nănașu-său...

— Trebuie să zică și lumea ceva, că nu-i mută.

— Și dacă ar fi și copii ? Nu te gîndești ?

— Ce-i dac-or fi ? O nevastă sănătoasă trebuie să facă și copii.

— Or zice oare de la cine-s, că uite cum seamănă cu nănașul.

— D-apoi ?

— Ți-ar plăcea s-ajung de rîsul lumii ?

— Lasă lumea, că noi nu trăim după voia ei. Trăim după voia noastră...

Pe urmă însă, după ce el de prea multe ori îi amintise vorba asta, măritiș, ca să fie numai o glumă a lor, ea s-a speriat și aproape plîngînd l-a întrebat într-o seară, cînd nu-și mai putea înșela bănuiala :

— Vrei să scapi de mine ? Te-ai săturat și nu-ți mai trebuiesc ?

— Ești proastă, de crezi așa și nu înțelegi.

— Ce să înțeleg, cînd zici că trebuie să mă mărit și nici nu știu cu cine. Măcar de-ai zice că mă iei tu, aș înțelege.

— M-am gîndit eu și așa, și pînă la urmă n-are să fie altfel, da' acum nu se poate...

— Atunci de ce n-ar rămînea cum îi acum ?

— Nici așa nu se poate. Că hanul și toată averea asta n-o pot lăsa de pustie cînd o fi să plecăm de aici.

— Avem să le vindem.

— Nu se știe de-om avea vreme și s-așteptăm cumpărători.

— De ce să ne grăbim ?

— Ai să afli tot, cînd va fi.

Ea tăcu nehotărîtă. Se uita la el fricoasă și nu mai îndrăznea să întrebe nimic. Înțelegea acum că se pregătesc lucruri de care ea era departe și nu se putea să fie blînde, dacă le pregătea Vălean. Mai tremura cînd îi spuse, oftînd totuși :

— Eu nu mă amestec în treburile tale, Vălene. Faci ce vrei și cum îți place ; nu te-am întrebat niciodată și nici n-am să te întreb. Da' să știi că aș fi în stare să mă arunc în fîntînă, dacă tu ți-ai bate joc de mine — că

eu ţi-am fost cu credinţă şi alt bărbat nu-mi mai trebuie mie.

S-ar crede, după cum vorbi mai departe, că Vălean se înduioşase, şi poate era adevărat. Poate însă era numai o încercare :

— Aşa gîndesc şi eu, că mi-ai fost cu credinţă şi că ai să rămîi tot aşa. Altminteri nu cu bărbat te-aş mărita... Asta ar trebui s-o ştii fără să ţi-o mai spun eu. Da' tu ştii că mai am nişte oameni de-ai mei şi mi-s cu credinţă şi ei. N-am să-i car după mine pe toţi, cînd am să plec pentru todeauna şi nici pe drumuri să-i las nu se poate. Trebuie să mă plătesc de ei... De aceea zic să te măriţi cu Socol.

Maria izbucni în rîs atît de neaşteptat, încît Vălean amuţi. În prima clipă crezu că femeia înnebunise. Ea însă era veselă într-adevăr. Auzind numele lui Socol, pricepuse deodată de ce îi fusese ales el de bărbat şi toate bănuielile ei se stinseră ca flăcările înecate de apă. Încă pînă nu se liniştise, îi fulgeră prin minte : „Să-l fierb un pic. Să fac mofturi..." Icnind de sughiţuri de rîs spuse :

— Nu-mi trebuie Socol. Nu-i de-nsurat. Îi bătrîn..

— Cîtă vreme-şi trage singur cizmele, nu-l poţi opri de la însurătoare.

— Da ce-am să fac eu cu un bărbat ca el ?

— Cu el n-ai să faci nimic. Te măriţi cu el, iar mai departe, toate au să fie cum au fost şi pînă acum.

— Adică noi...

— Şi noi şi celelalte.

— Şi dacă se prosteşte ? Se îmbată şi uită ?

— Nu uită el nimic, oricît de tare s-ar îmbăta.

Mariei îi veni iarăşi ceva-n minte, că iarăşi izbucni în hohote pe care nu şi le putea stăpîni. Vălean, uitîndu-se la ea, se gîndea că poate-i adevărat şi i-a fost credincioasă şi pe Cupariu nu l-a plăcut nici măcar o dată şi cînd ea, după ce îşi istovi tot rîsul, îl întrebă :

— Şi tu iar ai să vii numai pe fereastră ?

Îi rspunse luînd-o-n braţe :

— Ba pe horn.

Pe urmă, cumva mai împăcaţi, amînară pentru seara ce ar mai fi fost de discutat, că era ziuă plină şi la crîşmă

era nevoie de Maria, iar Vălean avea şi el treburi dincolo de Murăş. Au mai trecut însă cîteva zile pînă s-a întors el. Ea se tot gîndise între timp şi i se părea că nu toate le înţelege chiar lămurit, acum însă convinsă că numai bine are să-i fie dinspre partea lui Vălean, îl întrebă, cînd rămaseră singuri :

— Dacă tot plecăm împreună, de ce să mă mărit cu Socol, că măritată cu el tot n-am să fiu, numai pe hîrtie ? Şi încă de-am să fac şi copii, cu tine am să-i fac, dar au să fie socotiţi că-s ai lui...

Vălean i-a explicat că altfel nu se poate. Hanul şi locurile şi pădurea şi toate-s pe numele ei acum. S-ar putea face hîrtii că le-a cumpărat Socol, dar cine-ar crede că el are bani să le plătească. Lumea s-ar întreba ce-i. S-ar vîntura vorbe. S-ar isca bănuieli... Dacă ea se mărită cu un bătrîn şi pe deasupra şi băutor, lumea nu s-ar mira ? a întrebat Maria... Nu prea tare, că se ştie că Socol se pricepe la scrisori şi socoteli cu bani şi hanul are nevoie. S-ar cleveti poate, că adică uite, vicleana îşi ia bărbat bătrîn care să vadă de gospodărie, să aibă ea vreme mai multă pentru celelalte, dar ei ce-o să-i pese ? După cununie hanul şi toată averea au să treacă pe numele lui Socol, nu imediat, un pic mai tîrziu. Hanul îi rămîne lui pe veci, ori pînă are să-l beie, iar pămînturile au să se împartă la mai mulţi dintre oamenii lui, pe rînd, cu încetul, cîte o bucată, tot aşa, cu acte de parcă le-ar fi cumpărat.

— Şi cu banii ce ai să faci ? întrebă ea. O să le laşi lor şi banii ?

— O parte le lăsăm şi lor, că au lucrat pentru ei nu i-am făcut eu singur. Da' o să ducem şi cu noi destui, că banii-s buni orişiunde.

— Şi-acolo unde om merge, cum am să-ţi fiu eu ţie, numai aşa, ibovnică ? Ori slujnică poate...

— Ai să fii femeia mea, cum eşti şi-acum.

Răspunsul care parcă suna în doi peri, Maria l-a primit mulţumită şi după aceea n-a mai întrebat nimic de viitor, a lăsat totul pe Vălean, să facă după voinţa lui, ca orice nevastă supusă bărbatului pe care şi-l crede al ei. Numai de vreo două ori, cînd i-a venit în minte şi s-a gîndit şi a avut şi chef să glumească, i-a spus :

— Nu cumva să mi te vadă Socol, cînd intri la mine, c-apoi n-are să mai vrea să mă ia de nevastă, și-atunci eu ce mă fac ?

Iar Vălean a zis :

—Las-că am eu grijă, să nu bage de seamă, mai vezi și tu...

Apoi cîteva luni de zile n-au mai pomenit între ei de Socol, s-ar fi părut că au uitat, că Vălean și-a schimbat planul, că nu fusese decît glumă sau încercare. În vară, totuși, curînd după Sînpetru, Socol și Maria s-au cununat, în solemnitate, la biserică și au făcut nuntă cu ceterași și joc și bunătăți de tot felul pe masă, după cuviință. Nuni au fost Ispas — care trecea pe-aici drept fratele lui Socol — nu se știe cine scornise bănuiala, dar putea fi crezută — și Bozan, noul podar de la Glodeni. Au fost chemați și vecinii de pe cîteva uliți. Maria se îmbrăcase cu cele mai bune haine ale ei de jupîneasă, numai mătasă și barșon, și nu în alb, că nu era mireasă pentru prima oară, iar Socol, în laibăr negru, pe cămașa albă, pleșuv și ras ca un popă papistaș cu ochelarii lui în rame argintate, parcă și întinerise, și lumea nu s-a mirat de această însoțire. Petrecerea s-a încheiat nu mult după miezul nopții, că nimeni nu era curios de cămașa miresei. După ce casa s-a liniștit, Maria s-a culcat singură în odaia ei, dar lucrul acesta străinii nu l-au mai aflat.

Maria a dormit singură, fiindcă Vălean nu fusese la ospăț. El era plecat de mai multe zile și dînsa nu știa unde. Știau numai Stoica și cei patru frați Șuta care-l însoțeau, ca de obicei, și Ispas, care trebuia să-i urmeze, cînd avea să primească o anumită știre.

Ispas a și primit știrea prin Fidileș și l-a găsit pe Vălean la hanul lui Tănase din Luduș. Era într-o joie, în a doua zi a tîrgului de vară. Vălean ședea la masa cea lungă din fața crîșmei, sub umbrarul de stuf ; se înțelegea că tocmai prînzise și-acum bea bere dintr-o cană de lut, înaltă ; îi spunea unui alt cupeț că-i în mare încurcătură, cumpărase niște boi și n-are oameni destui care să-i mîie ciurda ; cupețul îl lămurea că pe vremea asta-s greu de găsit oameni buni, numai ciurucuri, rămășături — slugile bune oricum îs rare și-și găsesc repede stăpîn, nu stau să aștepte tîrgurile de vară. Ispas îi ascultă un timp, apoi își ceru iertare că s-amestecă, dar, zise el, ar cunoaște niște bărbați pe-aici, prin partea locului, poate că ar fi buni pentru lucrul ăsta, și vru să știe cîți boi sînt și unde trebuie să fie mînați. Nu departe deocamdată, răspunse Vălean, pînă lîngă Reghin, într-un sat de-acolo, și nu-s mulți, vreo șaptezeci de capete, numai tineret ; doi oameni dacă ar găsi, ar fi mulțumit, că doi mai are, dar nu ajung. Bine, spuse Ispas și întrebă unde să vină cu oamenii, pentru tocmeală. Dacă nu-s departe de-aici, zise Vălean, merge și el, acum, imediat. Se și duseră împreună la Ștefu, cunoscut de-al lui Ispas, care-l mai ajutase pe Vălean și mai demult, în anumite împrejurări, pentru bani, bunînțeles, și alte foloase, și nu-l înșelase niciodată. Avea o gospodărie chiar pe malul Murășului, la oarecare depărtare da sat. Slugi nu ținea, se descurca bine cu cei patru feciori ce-i avea. Acolo s-aflau și boii, într-un ocol larg, pe luncă, rumegau în umbra sălciilor ; nu-s mai mult de patruzeci, se gîndi Ispas, dar nu stătu să-i numere și nici nu întrebă unde-s ceilalți, dacă mai sînt. Tot acolo îi găsi și pe doi din frații Șuta și nu întrebă nici unde-s ceilalți doi și Stoica. Aștepta să-i spună Vălean ce-i de făcut, el încă nu știa, nu credea însă că fusese chemat numai s-ajute la mînatul boilor cumpărați.

Ștefu avea și pod, un fel de luntre mare și grea, lungă, largă, care se trăgea dintr-un mal în celălalt, cu lanțuri prinse pe roți, lunecate pe-o sîrmă împletită de oțel, groasă cît coada de mătură.

Vălean și Ispas ieșiră la pod și Ștefu îi trecu dincolo. Murășul era mai strîmt aici și mai adînc și apa avea putere, podul însă plutea ușor, roțile alergau sprinten, zornăind, pe sîrmă, podarul își pricepea meseria. Dincolo ajunși, ieșiră pe mal și s-așezară pe iarbă, sub o salcie. Vălean îl întrebă pe Ispas dacă-l cunoaște bine pe Cioca, pe cărăuș.

Îl știe, bunînțeles, dar nu poate spune că-l cunoaște bine ; doar așa ca pe-un om din satul tău cu care nu ești nici neam, nici prieten, îi dai bună ziua cînd îl întîlnești și poate-l întrebi ce mai face, iar el, continuă după o altă întrebare a lui Vălean, tot așa-l cunoaște, știe că-i crîsnicul popii Chirilă de vreo zece ani încoace.

Vălean îi spuse, mai departe, față de Ștefu, fără să se ferească, să meargă la Uioara, de la Chețani să taie pe scurtătură, iar la Copand să treacă Murășul și, dacă se întîlnește cu Stoica și doi dintre Șuta, să nu le spună nimic, nu-i cunoaște, numai lui Cioca, dacă-i el, omul pe care-l caută ei, să-i dea bună ziua și să se mire ce cai buni are.

Ispas se uită mirat la Valean :

— Tu crezi că-i alt Cioca ?

— Poate fi, că ăsta nu-i nume de-un singur om, cum nici măcar Vălean nu-i... Dacă nu-i al nostru, nu zici nimic, treci mai departe și la noapte te-ntorci aici și o să vedem.

Ispas mai vru să-l întrebe oare l-a uitat chiar pe Cioca, doar el, Vălean, îi dăduse bani să-și cumpere prima pereche de cai și căruța cea grea de povară, se răzgîndi însă ; Valean o fi avut motiv să nu dea ochi cu cărăușul și-atunci se înțelege că trebuia trimis cineva să-l recunoască. Încălecă și porni pe drum la vale.

Vălean trecu Murășul înapoi. Se uită la Ștefu cum aruncă dibaci lanțurile în față, pe rînd, cînd pe unul, cînd pe celălalt, și s-atîrnă de ele, tot pe rînd, împingînd ușor luntrea grea, parcă jucîndu-se. Îl întrebă :

— Ce face unu'care nu se pricepe și vrea să treacă podul ?

— D-apoi se chinuie.

— Și-ajunge pînă la urmă ?

— Cîteodată ajunge. Și dacă nu, rămîne pe la mijloc și trebuie să merg cu luntrea acolo, să-l scap.

— Și de se rupe un lanț, ori funia asta de oțel, ori sare roata ?

— Funia nu se rupe și nici lanțurile. Roata, una ori alta, mai sare cîteodată, da' o punem la loc.

— Și podul nu se răstoarnă ?

— N-are cum să se răstoarne. Nu s-a-ntîmplat niciodată. Ar trebui să se așeze toți cîți îs pe pod numai pe o margine, atunci, gîndesc eu, s-ar răsturna...,

Vălean s-a mirat că-s așa de rari cei care trec pe-aici și Ștefu i-a explicat că așa-i, de cînd s-a făcut drum nou, de piatră, peste deal, de-a dreptul, pe-aici trec mai ales cei care au încărcătură grea și vor să cruțe animalele de urcuș, chiar de ocolesc, și aceștia sînt mai puțini.

În vremea asta, Stoica și frații Șuta, doi dintre ei, greu de știut anume care, terminaseră de încărcat sacii grei, plini cu bolovani de sare. După ce plătiră prețul, la cănțălaria ocnei, scoaseră cele două căruțe la drum, și abia porniți, și opriră în dreptul unei crîșme. Stoica ținea morțiș să-i cinstească pe cărăuș și pe omul lui, o ulcică-două de vin, zicea, și ceva friptură sau măcar brînză, să nu pornească la drum cu pîntecul deșert. Aceștia se împotriviră oarecît, de formă, că-i tîrziu, că-i drum lung înainte, că-i cald și peste vreo două ceasuri, pe la prînz, are să fie și mai cald, Stoica însă rămase neînduplecat, se jură că el un pas nu mai face, pînă nu bea măcar o dușcă de vin rece, că-l ustură și-n gîtlej, și pe cerul gurii, și-n nări, și ochii, ba și-n urechi parcă, de atîta colb de sare, ce se așternuse pe el, cît timp zăbovise în magazia ocnei. A și descălecat și a intrat. L-au urmat și ceilalți, neavînd încotro.

Stoica nu se mulțumi cu un singur pahar de vin și cu niște firimituri de gustat. Mîncară un ied întreg, îl cumpărară de la un vecin al crîșmarului și-l puseră în frigare, și băură în așteptarea fripturii o găleată de vin, apoi înfulecînd carnea fragedă și dulce, mai băură o găleată de vin, și după aceea, sătui, aproape țepeni din pîntecul plin, băură încă o găleată și n-a mai fost nici o supărare între ei, s-au împăcat în toate și cu toate.

Cioca era un om vechi pe văile acestea, umblase drumurile și în sus și în jos, se încrucișase cu fel de fel de lume și de nimic nu se mira, așa că rar punea întrebări ; gîndea că-i mai bine — și pînă acum nu se înșelase — să afle singur ceea ce-l interesa. Nu-l mira că un negustor, care nu-i băcan, nici măcelar sau pastramagiu, sau pescar, cumpără două căruțe de sare și o cară pînă la Reghin — unde mai aproape-i Praidul, dacă-i vorba de sare ; degeaba, oricum, n-o cumpără... are boi la îngrășat, mă rog, în ceair... (Ce-i aia ceair ? Asta întrebase că nu mai auzise... Un fel de ocol și cu pășune și cu șopru, unde vitele stau mai slobode, au loc să se miște... Aha ! Dar ce fel de vorbă-i asta, ceair ? Nu-i o vorbă de pe aici, e adusă de prin alte părți... Adică dumnealor nu sînt de pe

aici ? Ba da, dumnealor sînt de pe-aici, şi Stoica rîsese ca un bărbat tînăr şi frumos, cum şi era, şi îşi rotise mîna arătînd cam jumătate din zare şi Cioca nu mai întrebase mai departe). Aşadar, are boi la îngrăşat şi boii ling sare ori le-o amesteci în nutreţ şi-l mănîncă mai lacomi, mă rog, şi dacă-s boi mulţi şi sare trebuie mai multă, se poate primi şi aşa... Îl mira dărnicia, mîna spartă a tînărului negustor şi ar fi vrut să înţeleagă ce poate fi la mijloc. Nu cele trei vedre de vin şi iedul, care nici nu-s cine ştie ce scumpă cinste, după un tîrg bun poţi junghia şi-un viţel şi să dai cep la un butoi de vin, dar omul nu se tocmea ; nu se tocmise cu el, îi ceruse trei zloţi pentru un drum de zece, cincisprezece coroane, nici pe sare nu se tocmise şi, bun înţeles, nici pe ied — plătise cît i se ceruse... Poate să nu fie nimic, numai o prostie, om tînăr, neînvăţat, care se pomenise cu o moştenire, şi acum o toca şi îşi închipuia că face negoţ, dar poate să fie şi altceva..

Aşteptînd să se lămurească şi să înţeleagă, Cioca bea în rînd cu ceilalţi, ştia că poate să cadă din căruţă de beat, dar mintea nu şi-o pierde, şi era atent la toate vorbele lui Stoica — flăcăul trecuse un prag care dezleagă limbile şi nu mai era în stare să se oprească şi se pare că nici nu dorea să încerce. Ceilalţi tăceau. Tovarăşii lui Stoica, parcă gemeni, păreau ieşiţi din acelaşi tipar de urîţenie şi muţenie, erau tot mai încruntaţi. Se băuse ultima picătură din cea de a treia găleată de vin, şi Stoica zise fericit, să mai vie cîte o cană de vin, de încheiere, una de cap, mai mult nu.

Cioca se opuse. Zise :

— Jupîne, să nu mai bem. Uite, a trecut de-amiaz şi avem de mers, şi-i căldură mare.

Stoica rîse :

— Nu-mi spune jupîn, că nu-s. Jupîn eşti dumneata, că dai simbrie la un om măcar, iar eu nici mie nu-mi dau, că altul mă plăteşte.

Cioca zise în sinea lui că înţelege, din banii altuia nu-i mirare să fii larg de mînă şi se gîndi că el nu l-ar ţine nici un ceas în slujba lui pe tînărul ăsta, oricît rîde el de frumos. Continuă întrebările, acum sînt beţi toţi, acum se poate :

— Da' jupînul tău unde-i ?

— La tîrg, aşa cred. Dacă n-o fi plecat în altă parte, şi-atunci mi-a lăsat vorbă.

— Umblă mult jupînul tău...

— De ce n-ar umbla ? Cai are, oameni are, bani are, tîrguri se ţin peste tot. Unde-i rost de ceva cîştig, acolo s-arată şi el.

— Îi bogat ?

— Bogat.

Cioca se uită la hainele lui Stoica şi gîndi : se poate.

— Şi caii pe care-i călăriţi tot ai lui îs ?

— Se poate spune că nu-s, că-s făgăduiţi, de-i iese bine negoţul ce l-a pornit, caii ne rămîn nouă şi parte din bani.

— Bună slujbă !... mormăi Cioca.

— Bună ! îl aprobă Stoica rîzînd frumos.

— Cum îl cheamă ? Oare-l cunosc ? Eu cam îi cunosc pe toţi.

— Nu ştiu de-l cunoşti. Îl cheamă Gogu.

Cioca nu mai auzise de numele ăsta. De unde-i Gogu ?

— De pe-acolo... răspunse Stoica şi arătă peste umăr, la peretele dindărătul lui, şi Cioca se gîndi că feciorul ăsta nu-i chiar aşa de prost şi ştie să răspundă, măcar că-i topit de beat.

Băură apoi şi-a patra cană de vin, de încheiere, după cele trei vedre dinainte, care nu s-au mai socotit, şi se învoiră cu toţii că-i vremea de plecat.

Era cald afară, bătea soarele drept în creştet, ameţind pînă şi plopii din marginea drumului. Ei erau bine asudaţi şi parc-ar fi intrat într-un cuptor încins ; Cioca se aburcă gemînd în jilţul primei căruţe, îi văzu şi pe Stoica şi pe fraţii Şuta culcaţi pe spinarea cailor, trudindu-se îndelung să-şi arunce un picior dincolo. Porniră apoi, alene, în voia cailor, toropiţi şi ei, dar numai de dogoarea zilei. Se cam legănau dealurile şi aerul tremura. Animalele îşi făceau munca lor, cuminţi, răbdătoare, iar oamenii se poate spune că aţipiseră.

Se treziră întrucîtva cînd ajunseră la Copand, unde Murăşul se trecea pe-atunci printr-un vad larg, pe unde apa nu se ridica peste butuc, era însă repede şi mîna. Trecură în două rînduri, înhămînd pe rînd tuspatru caii

la cîte o căruţă. Dincolo ajunşi simţiră că-s flămînzi. Traseră caii la umbră, sub sălcii, se aşezară şi ei pe iarbă, scoaseră din traistă pîine şi slană, cu ceapă, şi mîncară. S-apropia de ojină şi se potrivea. După aceea adăpară caii şi îşi continuară drumul.

În tot acest timp, după ce se trezise cînd ajunseseră la vad, opintindu-se ca să ajute caii, călcînd greu prin apa pînă la genunchi şi alunecînd pe bolovanii spălaţi, Cioca se tot gîndise ce-ar putea să-i spună lui Şurli despre acest negustor Gogu, care îngrăşa boi pe undeva pe lîngă Reghin şi a cărui slugă se joacă cu banii stăpînului său. În altă parte încă n-ar avea ce să spună şi tot Şurli plăteşte mai bine o informaţie, dacă îl interesează şi-ar fi greu de crezut că nu-l interesează un negustor străin care şi sarea o cumpără de-a dreptul de la ocnă şi-şi trimite omul, iar el lucrează în altă parte, unul care poate să pună stăpînire peste tîrguri şi să joace preţurile cum îi place lui...

După ce porniră mai departe, Cioca se hotărîse să treacă neapărat pe la jupînul Şurli, cînd are să poposească în Tîrgul Murăşului. Şi se simţea cumva mai bine. Era treaz şi liniştit.

Stoica, alături de el, călare, părea mahmur, dar se potrivea şi asta.

Curînd se întîlniră cu Ispas, care cobora. Se opri şi îi dădu bineţe :

— Ziua bună, Cioca.

— Bună să-ţi fie inima, da' unde mergi pe căldura asta ?

— D-apoi căldura nu-i aşa de mare, să nu poţi merge. S-a mai şi îmblînzit un pic. Mă uit ce cai frumoşi ai şi mă tot mir cîtă putere au.

— D-apoi ce gîndeşti. Numai doi şi trag la zece măji de povară.

— O avere ! exclamă Ispas cu admiraţie şi îşi luă rămas bun, urîndu-le numa noroc şi pe mai încolo.

Trecură mai departe şi Cioca nu se gîndi că Ispas se ferise să-i răspundă unde merge şi nici n-avea să-şi mai amintească de această ciudată întîlnire cu un ţîrcovnic, la vreo şaptezeci de kilometri de biserica lui, călare pe un cal de douăzeci şi cinci de zloţi cel puţin.

Cînd ajunseră la podul lui Ştefu, sub dealul Ludu-şului, se insera.

Stoica îşi dăduse părerea să urce peste deal pe drumul ţării, Cioca însă voia să-şi cruţe caii şi promisese că vor ajunge la timp la han, numai să vină podul mai repede.

Strigară şi bătură în toaca de tuci atîrnată de-un stîlp şi, în aşteptare, Stoica şi fraţii Şuta se descălţară şi îşi muiară picioarele în apă, şi după ei şi Cioca şi omul lui. De-a lungul malurilor adia răcoare şi era numai bine. Era un pic de lună, nu plină, intrată în al treilea pătrar, se zărea însă binişor, că era senin pe tot cerul.

Văzură pe malul de dincolo pe cineva coborînd la pod, în cămaşă albă, lungă pînă la genunchi. Auziră lanţurile schelălăind şi roţile zornăind pe sîrma de oţel. Podul s-a desprins de mal şi venea încoace, lunecînd ca pe-o oglindă veche, înceţoşată.

Pînă a ajuns podul la ei, apucaseră să se scalde de-a binelea, despuiaţi şi de izmene, iar Stoica a rîs de Cioca şi s-a mirat că nu ştie înota şi se ţine numai lîngă mal, bălăcindu-se ca femeile, pe brînci şi cu fundul afară.

Amîndouă căruţele şi caii lor şi încă şi cei trei cai ai negustorului nu încăpeau pe pod. Merse cu prima şi cu cei doi cai omul lui Cioca şi unul dintre fraţii Şuta, trecînd şi doi din caii lor. Pînă cînd podul reveni, se îmbrăcase şi Stoica şi celălalt Şuta, iar Cioca apucase să-şi tragă şi cizmele, cu destulă greutate — de scaldă, picioarele i se umflaseră un pic. Tinerii nu se mai chinuiră, rămaseră desculţi.

Urcară pe pod şi a doua căruţă şi pînă spre mijloc toate au mers bine. Acolo apa bătea tare şi se simţi ca o clătinare uşoară şi Stoica se rezemă de marginea podului, care se înclină. Atunci se întîmplă nenorocirea. Luntrea grea şi lată se desfăcu din lanţuri, de parcă le-ar fi retezat cineva, podul luat la vale începu să se rotească, oamenii treceau buluc dintr-o margine în cealaltă căutînd o cumpănă, caii se zbăteau nechezînd, căruţa lunecă şi ea într-o parte, apa începu să intre pe pod şi să-l încline tot mai mult, Ştefu strigă : Săriţi ! şi îşi dădu drumul cu capul înainte, şi apăsă şi mai mult, din greu-

tatea lui, luntrea într-o parte, făcîndu-şi vînt şi nu mai văzu cum Şuta îl leagă, într-o mişcare furişă şi repede, pe Cioca de roata mare a căruţei, cum îşi trage calul peste botul podului şi sare, o dată cu Stoica, în clipa cînd toate celelalte se duceau la fund.

Ştefu a ieşit primul, nu departe de locul unde ar fi trebuit să vină podul. Stoica şi al patrulea Şuta au răzbit la mal mai la vale, cu un kilometru. Juganul lui Şuta fusese luat de vîltoare şi se înecase. Rămaseră pe fundul Murăşului şi Cioca, şi caii lui, cu căruţă cu tot.

Cam după un ceas s-aflau în casă la Ştefu cei care scăpaseră şi îşi schimbau hainele. Beau rachiu să nu mai dîrdîie, mai mult de spaimă, că nu era frig. Podarul, scump de pagubă, uitase spaima şi înjura mormăit întrebîndu-l pe Dumnezeul din ceruri din ce-o să-şi facă alt pod şi cînd, că el darea trebuie s-o plătească de parcă podul ar fi şi ar umbla, că de nu plăteşte îi iau dreptul şi vine altul şi face pod aici, sub nasul lui. Mai rău decît toţi tremura, deşi el nu se udase de loc, omul lui Cioca, şi tot bolborosea uitîndu-se cu ochi sticliţi ţintă la un perete — că el acum ce face oare cu căruţa şi cei doi cai, şi cine are să-i plătească pentru ce-a lucrat, că, Doamne-Dumnezeule, el are nevastă şi copii şi ăia trebuie să mănînce oarece şi că of, aşa are el noroc pe lume.

Vălean, după ce-l ascultă un timp, îi spuse că norocul lui a fost că n-a venit de-al doilea, cînd s-a rupt lanţul, mai bine să deie să i se citească un acatist — şi-l întrebă de cînd e-n slujba lui Cioca; aflînd că numai de-o săptămînă şi că ăsta fusese al doilea drum cu căruţă de-a lui, îl linişti, are să-şi primească şi simbria care i se cuvine şi, de vrea, îl ia printre ciurdarii lui pînă una, alta, mai în deal, la Solovăstru, nu chiar în sat, în hodăi, la ocoalele pe care le are acolo şi în care se îngraşă boi, poate să-şi ducă şi nevasta şi copiii, că sînt sălaşe. Omul îi mulţumi plîngînd şi Vălean îl crezu. Îl întrebă cum îl cheamă. „Iacobe, mă cheamă, şi pe muierea mea, Ană“. „Bine, zise Vălean. Ai să mergi cu Stoica şi de căruţa şi caii rămaşi să n-ai grijă, n-au să se piardă.“

Vălean s-a întors de la Luduş a doua zi, împreună cu doi dintre Şuta. Ceilalţi doi şi Stoica, ajutaţi de Iacob şi de încă doi oameni năimiţi dinainte de Ştefu, mînau boii cumpăraţi şi veneau mai cătingan.

La han, la Dumbrăvioara, Vălean a stat o noapte, ca un călător oarecare, şi s-a dus de-acolo la stîna lui Creţu şi vreo trei zile s-a odihnit ziua, iar noaptea cobora pe neştiute, la Maria şi-i bătea în fereastră, din grădină.

3.

Nu din vina lui, Cupariu nu ghicise vreo legătură între pierderea lui Cioca şi prezenţa lui Vălean la tîrgul din Luduş cam în acelaşi timp, lucru pe care nici nu se ştie de l-a aflat vreodată. Poate de-ar fi dispărut primarul din Tîrgul Murăşului ori protopopul, să se fi observat, un cărăuş însă nu făcea gaură în cer dacă nu se mai vedea; era o vreme în care oamenii de rînd erau o marfă ieftină. Uciderea şi jefuirea lui Bota, cupeţul de vite, l-a preocupat însă, fiindcă el a făcut cercetarea şi i-a dus la ştreang pe făptaşi. Nici atunci însă n-a ghicit şi n-a bănuit măcar legătura — şi ar fi fost şansa lui, aşteptată şi pîndită, să mai cîştige un grad şi probabil un cheag de avere. Cupariu însă era jandar şi de loc mai deştept decît poate fi deştept un jandar.

Bota, împreună cu trei dintre oamenii lui, se întorcea de la Rîci, unde vînduse vite, douăzeci de capete. Cobora spre Band, cu gînd poate să folosească banii la tîrg, a doua zi, poate din alt motiv, fiindcă de-ar fi vrut din bun început să se întoarcă la Tîrgul Murăşului, acasă, ar fi avut drum de-a dreptul, tot prin sate. La mijloc de cale se răzgîndise şi cotise prin Mădăraş, unde se şi oprise, la crîşmă, aproape toată ziua şi apucase să arvunească două perechi de juncani. De la Mădăraş, oraşul nu-i departe, şaptesprezece sau optsprezece kilometri pe drumul ţării; călări, nici n-ar fi fost nevoie să se grăbească şi în două ceasuri bune ar fi ajuns. Bota însă iarăşi schimbase direcţia, se înfundase în pădure, să treacă dealul la Voiniceni, pe drum mai rău

şi neumblat. Se îmbătase, aşa se crede, şi i se făcuse dor de-o femeie pe care o avea acolo, dar nu se ştie precis.

În pădure, aproape de curmătură, cupeţul şi ajutoarele lui au fost prinşi, poate prea uşor, şi legaţi de mîini şi de picioare şi peste gură. După aceea, hoţii au început să scotocească prin chimirele şi tăştile lor şi prin coburii şeilor, după bani desigur, şi-a fost de-aici pieirea slugilor lui Bota. Cea mai tînără dintre ele, Raţ, un roşcovan arţăgos, cunoscut ca bătăuş, şi-a desfăcut cumva o mînă şi şi-a scos cîrpele îndesate între dinţi ; se gîndea cum să facă mai departe, neobservat de hoţii, care lucrau tăcuţi, şi tocmai atunci a auzit ceva zgomot din vale, tropot de cai, uscături strivite ; a strigat tulvai hoţii, ajutor ! Tîlharii auziseră şi ei zgomotul din vale, au săltat repede în şa şi au fugit. Raţ a mai aşteptat un pic, dar n-a venit nimeni ; fusese poate doar un căprior care trecuse prin vale, urmărit de frica lui. Apoi Raţ, cu mîna de-acum liberă, s-a dezlegat de tot şi s-a grăbit să-l elibereze şi pe stăpînul său, care zăcea rezemat de răzor. A îngenuncheat alături şi a sărit imediat în picioare, strigînd îngrozitor : „Vai de mine !" S-a repezit la ceilalţi şi i-a dezlegat, tremurînd scuturat ca de friguri. Văzînd că Bota fusese gîtuit, s-au speriat şi ceilalţi doi, Puică şi Loţi, şi-au zis : „Hai să-i chemăm pe jandari." Au şi pornit, însă pe drum, după ce se mai depărtaseră de mort şi spaima li se mai opăcise, s-au oprit înfioraţi de-o frică nouă — nu cumva să fie bănuiţi ei înşişi. S-au sfătuit şi s-au înţeles să tacă din gură mai bine, să se facă a nu şti nimic. Au mai mers puţin şi le-au venit în minte banii din taşca lui Bota, erau acolo şi cinci sute de zloţi, poate chiar mai mulţi, o mică avere şi cum nici Raţ, nici ceilalţi nu auziseră, nu-şi aminteau să fi auzit zornăit de bani, în timp ce hoţii scotoceau chimirele şi coburii de la şei şi tăştile, şi-au zis că poate hoţii nu apucaseră să găsească banii, poate mai erau acolo, de ce să-i lase şi să-i ia jandarii sau alţii care aveau să descopere hoitul ? S-au înapoiat şi, cam dîrdîind, au ridicat taşca lunecată în şanţ, sub picioarele mortului. De mirare-i că n-o găsiseră tîlharii, dar era noapte şi, în grabă, se poate întîmpla. Banii erau la locul lor.

Mortul a fost găsit a doua zi de nişte ţărani din Mădăraş, veniţi să transporte lemne pentru grof ; norocul lor a fost că-i însoţea şi administratorul moşiei, altfel ieşeau poate aceştia vinovaţi. Şi după aceea încă, după ce ţăranii, scutiţi de bănuială prin mărturia administratorului, au fost lăsaţi în pace, calfele lui Bota ar fi putut să-şi folosească nesupăraţi prada. Nu se poate şti măcar de-ar fi fost vreodată întrebaţi pe unde-or fi umblat ei în ziua aceea. Pe-atunci nu se făceau anchete, ucigaşul, tîlharul, dacă nu era prins la locul faptei sau prin apropiere, nu mai era căutat şi se aştepta să iasă la iveală, cam în felul în care iese uneori şarpele la drum, parcă anume, să fie zdrobit. Autorităţile nu se complicau şi, uneori, un tîlhar prins plătea şi pentru alţii.

Feciorii aceştia însă şi-au vîrît singuri grumazul în laţul hoherului. Au ajuns în zori la Tîrgul Murăşului şi au avut atîta minte să se ducă la nevasta lui Bota şi să afle că jupînul încă nu se întorsese de la Rîci. Apoi au umblat lela prin oraş, ca buimaci, cam furnicaţi de ceva. Cam spre seară au zis, privindu-se mai dintr-o parte că degeaba-l mai aşteaptă azi pe stăpîn şi s-au dus la hanul lui Filep, unde erau cunoscuţi. Au închiriat o cameră pentru tustrei şi au cerut mîncare şi vin pe masă. Au cinat bine şi au băut şi au mai cerut vin şi au încuiat apoi uşa, să se culce după ce au să golească ulciorul. Erau veseli, mulţumiţi, un pic ameţiţi. Nu s-au culcat însă, ci au zis că hai să-i împărţim acum şi dimineaţă plecăm care încotro. Raţ, roşcovanul, care ţinea banii, a zis : să-i împărţim, dar cum ? În trei părţi, a zis Loţi, şi fiecare ia una, frăţeşte şi pe dreptate. Raţ însă n-a fost de-acord ; el se dezlegase, zicea, şi-i scăpase şi pe ceilalţi, tot el îşi amintise de bani, el îi luase de lîngă mort, lui i se cuvine jumătate. De aici, bătaia s-a stîrnit repede şi a ţinut pînă s-a auzit şi a venit hangiul cu străjile şi i-au dus la temniţa oraşului, legaţi.

Dimineaţa, plutonierul Puni, care era de serviciu, i-a întrebat : „De unde aţi furat banii ?" Ei au povestit ce se întîmplase. Puni s-a dus la Cupariu şi i-a spus : „S-au găsit ucigaşii lui Bota."

Feciorii i-au repetat şi lui Cupariu aceeaşi poveste, şi nici el nu i-a crezut. I-a şi întrebat rîzînd : „Mă, care l-aţi strîns de gît ? Ori tustrei ? Ai ?!..." şi a adăugat binevoitor : „Mai bine spuneţi, că aşa poate vă mai rămîn zile". Ei au continuat să se dezvinovăţească, au început însă întrebările şi nu cu tustrei de faţă, ci luaţi cîte unul şi mai croiţi, din cînd în cînd, cu un bici împletit din piele. Răspunsurile au început să se încurce. Cîţi tîlhari ? Parcă patru, poate cinci... Ba zece, măcar zece, altfel li s-ar fi împotrivit... Ba că fuseseră vreo douăzeci, nu apucaseră să-i numere, ar fi fost şi greu, că era noaptea, în pădure, era întuneric, nu se vedea. Fuseseră însă desigur mulţi, foarte mulţi... Aha, şi cum erau ? Iuţi, sprinteni, puternici, erau ca dracii şi aveau cuţite şi pistoale... La faţă cum erau ? Aveau năfrămi pe faţă, pînă sub ochi. Aha, era noapte şi nu se vedea, dar aţi văzut că au pistoale şi năfrămi legate pînă sub ochi pe faţă şi-acum ce credeţi voi, de ce au fugit hoţii şi v-au lăsat vouă banii ? D-apoi auzise Raţ ceva zgomot, parcă s-ar fi apropiat cineva venind din vale, şi strigase după ajutor... Cum să strige cu gura legată şi bine-nfundată cu cîrpe ? D-apoi, el reuşise să-şi dezlege o mînă... Aha ! Cum se dezlegase ?... Biciul de piele a fost înlocuit cu fiare înroşite în foc şi cu cleşti, şi cu saboţi, şi cu jug, şi cu de toate cîte se găseau la îndemînă în beciul temniţei. Întinşi, strînşi, călcaţi, ciupiţi pe tot trupul şi împunşi, prăjiţi la tălpi, afumaţi şi adăpaţi, a treia zi, Loţi şi Puică au recunoscut şi au jurat că Raţ îl omorîse pe Bota ; a patra zi, Raţ, rămas fără unghii, şi la mîini, şi la picioare, cu părul rărit şi-n cap şi-n barbă, tot trei fire smulse şi două lăsate, aproape orb şi surd pe jumătate, a recunoscut că el, împreună cu Loţi şi Puică l-au omorît pe Bota, el îl sugrumase, iar Loţi şi Puică îl ţinuseră. În cea de a cincea zi au fost spînzuraţi tustrei, în dealul Sîngiorgiului, sub pădure, nu departe pe drum, şi lăsaţi apoi să atîrne încă trei zile, să bage spaima în toţi păcătoşii.

Cei şase sute de zloţi rămaşi după Bota şi găsiţi la calfele lui au fost împărţite aşa : jumătate, trei sute adică, văduvei, fiindcă i se cuveneau ca moştenitoare, cincizeci pentru judecată, cincizeci hoherilor care-i munciseră trei zile şi trei nopţi pe criminali, o sută a primit locotenentul Cupariu, dreptul lui legal, fiindcă-i prinsese pe ucigaşi, iar plutonierul Puni, fiindcă dăduse un ajutor, a primit şi el cincizeci, tot după lege ; hangiul Filep s-a ales cu douăzeci şi cinci, iar preotul care-i consolase pe condamnaţi, promiţîndu-le o judecată mai dreaptă în cer şi iertarea tot acolo, a primit cinci zloţi ; douăzeci de zloţi şi nu se ştie cîte coroane, cu tot mărunţişul, florini, creiţari şi piţule se pare că se pierduseră şi pînă la urmă nu s-au mai socotit.

A doua zi, după ce oraşul se liniştise, în timp ce văduva lui Bota îşi plînsese toate lacrimile şi număra banii moşteniţi, făcîndu-şi planuri de viitor, iar Cupariu, trezit din beţia în care se îngropase întors de la execuţie, împreună cu prietenii, se socotea şi el cam în ce fel să-şi cheltuie cîştigul — cam pe la prînz, treceau prin vama de sus, să intre în Tîrgul Murăşului, Vălean, şi Ispas, urmaţi de Stoica şi fraţii Şuta. Era cald, zăpuşeală, nu se grăbeau. Din drum zăriseră, în geana pădurii, spînzurătorile şi cele trei mogîldeţe atîrnînd, păzite de doi jandari, însă nu se opriseră să-i privească mai pe îndelete. Ispas ştia cam tot ce se întîmplase, după prinderea ucigaşilor, de la Juju, neam de-al lui Fidileş, care era ajutor de hoher, şi de la Capătă, pe care-l aveau printre jandari. Mai departe, ceea ce urmase în ajun văzuse cu ochii lui, că fusese acolo, prin mulţime. Iar despre sfîrşitul lui Bota mai bine ştia Vălean.

Vălean şi oamenii care-l însoţeau mergeau tăcuţi, fără grabă, lăsîndu-se în voia cailor. Lăsară vama în urmă, după ce plătiseră pentru trecere, şi pătrunseră pe lunga uliţă a Reghinului, care-i scoase în piaţa cea mare, lîngă fîntîna de curînd zidită de Bodor. În dreptul fîntînii se opriră un pic şi o ascultară cum cîntă izvorîndu-şi fără contenire apa ; părea să aibă fluiere şi taragoturi ce se îngînau ciripind şi gîngurind o melodie duioasă, mai mult domnească, dar plăcută. Se mirară ei cît trebuia şi trecură mai departe pe lîngă biserica papistăşească cu două turnuri, pe lîngă casa mare, cu un cat a jupînului Şurli, şi în dreptul hanului lui Filep, în care se îmbătaseră pentru ultima oară cele trei calfe ale lui Bota, cotiră pe uliţa Dîlmei Mari, dar n-o urcară pînă-n

culme, ci pe o ulicioară fără nume, ieșiră la drumul Sighișoarei. De aici mînară caii mai tare, ținîndu-i tot în trap. Pînă-n seară voiau să fie la Bălăușeri, unde Chifor își clădea han, și voiau să vadă ce-i pe-acolo.

După vreo jumătate de ceas numai, cînd intrau în pădure, urcînd dealul Acățarilor, lăsară caii la pas. Ispas se rezemă de oblînc, parcă ostenit și se întoarse spre Vălean, zicînd :

— Cupariu ăsta-i bărbat harnic. Lucră repede, nu stă.

— Așa-i. Se și vorbește de hărnicia lui, răspunse Vălean, se gîndea însă altfel, că feciorul ăsta umblă mai mult după neveste, nu coapte, dar nici tinere tare, așa-i plac lui și poate-l plac și ele cîteodată.

— Ne-a ajutat bine, continuă Ispas și icni scurt, a rîs. Și nici nu știe. Ce-ar zice oare, de i-ai spune, zic așa, de-ați ajunge să vorbiți, dintr-o întîmplare...

— Nu cred c-am să-i spun nici atunci. Dacă i s-a menit să trăiască mult, atunci n-o să ne întîlnim niciodată, el și cu mine.

Ispas îl măsură din ochi, cumva nedumerit, și cu glasul omului care-și găsește greu cuvintele și încă nu-i convins de le-a găsit pe cele mai potrivite, îl întrebă :

— Tu chiar crezi că el... Doar n-a mai trecut de mult pe la Dumbrăvioara.

— Eu nu cred, numai ce știu... Numai o dată a mai fost, de cînd m-am întors eu din țară, și nici atunci n-a stat, s-a dus repede mai departe... Poate că nici aia nu-i bine, că nu s-a oprit și că de atunci n-a mai călcat pe-acolo. Cine poate să știe ce-a vorbit cu Maria și ce i-a spus ea ?

— De ce n-ai întrebat-o ?

— Cu întrebări mare lucru n-ai să afli niciodată de la femeie. Dacă vrea ea, îți spune și neîntrebată, iar de nu vrea, poți s-o jupoi de piele, că tot nu-ți spune...

— E ! Tu trebuie să le cunoști mai bine. Eu n-am prea avut de lucru cu multe muieri, că nu m-or plăcut... Și Ispas rîse urît, cu gura lui ciuntită și adăugă după aceea : Oricum, n-aș crede să ascundă ceva ; de Maria zic. De i-ar fi spus ceva, ăla de mult și-ar fi pus haita, pe drumuri, după noi. N-ai fi trecut așa de ușor pe unde ai umblat. Nu s-a văzut nici o mișcare.

— Mă gîndesc și așa. De aceea stau și mai aștept...

Deodată, Ispas, cu glasul schimbat, tremurînd de-o ațîțare parcă, mai mult șopti :

— Poate că am putea acum să începem. Măcar să încercăm. Să-i pipăim. Să vedem ce fac. Locu-i curat. N-a prea rămas din cei vechi niciunul care să te cunoască. O dată cu Bota s-a dus și Loți și te-ai plătit și de Roșcovanu. Acum or să-i spioneze și să-i pîrască pe draci către Scaraoțki. Numai Telegdi a mai rămas neplătit. El nici nu bănuie, așa cred, că te-ai apropiat iar.

— Am să-i trimit eu unele vești, cumva... Să simtă că mă apropiu...

După ce-au trecut curmătura, spre vale mînară caii iarăși la trap. Pe la ojină coborau dealul Bălăușarilor, pe un drum șerpuit. Se opriră la răspîntia unde drumul Sighișoarei se întretaie — ca lemnele unei cruci — cu un alt drum care, de peste munți, pe la Praid și Sovata, urmează Tîrnava pînă-n vale la Diciosînmartin și, mai departe, la Blaj. Chiar la încrucișare, în partea dinspre luncă, se ridica noul han. Acoperișul era pus nu de multe zile, cununa de flori mai era acolo, pe coamă. Jur împrejur fusese ridicat gardul, înalt și bine încheiat, fără o singură crăpătură, din scînduri groase de-un țol. Se vedea și grajdul, lung ca o cazarmă, să poată cuprinde mai mult. Mai trebuia întinsă tencuiala și puse ferestrele, și multe de făcut nu mai rămîneau.

Vălean descălecă, o lăsă pe Vilma afară, după ce-i dăduse zahăr și o pălmuise duios pe grumaz, șoptindu-i : „Tu stai aici ! Așa. Cuminte". Apoi intră în curte, printre ciubare și coveți de zidărie și capre de schelă, și scînduri și rămăsătură de cărămidă și piatră.

Acum lucrul se oprise. Meșterii și lucrătorii erau la Tîrnavă, să se spele. În mijlocul curții, un băiat, tot de-al lor, că era stropit de var pînă și pe obraz, rotea, într-o frigare deasupra flăcărilor, un berbecuț.

De sub un șopru ieși Chifor, cu un șorț murdar legat de mijloc și-i dădu bună seara. Își strînseră mîna și Vălean îl întrebă dacă-i poate găzdui aici ori mai bine să caute în sat.

Chifor înțelese că-i glumă și rîse :

— D-apoi o noapte se poate dormi, da' numai pe paie, aşa dormim toţi şi-i bine, că nu-i prea cald şi-avem aer curat.

— Bine-a fi şi pe paie... spuse Vălean şi privind la clădire a întrebat : Mai este mult pînă-i gata ?

— Poate o săptămînă, mai mult nu cred, şi-i fac sfeştania. De poimîine încep s-aşez vinul în butoaie, în pivniţă ; s-a uscat frumos. Am cumpărat şi porci. Oi şi capre am şi om mai găsi ; pîine iar se găseşte, moara-i în capul de sus al satului. Are să fie cum vrei tu. Numai să-mi trimiţi oamenii de care ai zis...

— Ai să-i primeşti.

Între timp intrară şi ceilalţi, aducîndu-şi caii de frîu — — numai Vilma se împotrivi, nu vru să vină, pînă n-o strigă Vălean şi nici atunci nu se duse la conoveţele încheiate sub un fel de şopru, ci alergă la stăpînul ei, nechezînd uşor, prezentîndu-i-se cumva, cerînd să fie luată în seamă. Vălean îi scoase şaua şi frîul şi o mînă spre şopru, lovind-o uşurel peste şold.

Se strînseră apoi Vălean şi ai lui şi se aşezară pe şei, în jurul unei mese scunde ţărăneşti, pe care Chifor o aşternuse şi adusese mîncare. Zidarii mîncau mai la o parte şi se uitau curioşi la oaspeţi, gîndind poate că a şi început deverul pentru hangiu şi că în viitor are să-i meargă bine în această încrucişare de drumuri, la o bătaie de puşcă de tîrgul care se ţinea în fiecare miercure. După ce meşterii şi calfele lor au mîncat şi şi-au băut porţia de vin, s-au dus să se culce.

Vălean îi spuse lui Chifor, care strîngea de pe masă lucrurile cam cu prea multă grijă, parcă s-ar fi temut să nu le strice :

— Îţi trebuie şi o muiere. Poate-ai să te însori...

— Da. M-am gîndit la asta. Pînă una, alta am să iau o slujnică, ori şi două, că n-am să stau să fac tocana tot eu.

— Tu cîţi ani ai ?

— D-apoi am şi eu peste treizeci.

— O văduvă să-ţi iei. Aşa, mai tinerică, da' nu prea. Aia nu mai trebuie învăţată nimic.

— Ba de ce ? Fată mare am să-mi iau de nevastă, că şi eu mi-s fecior. Văduvele-s fiecare cu un nărav.

De ce să-l învăţ eu pe-al ei. Mai bine să-nveţe ea năravurile mele.

— Se poate şi aşa, spuse Vălean şi mai departe îl întrebă de primar şi de notar şi dacă au trecut jandari pe la el să întrebe ce şi cum şi Chifor îl linişti, cu primarul şi cu notarul se împrietenise întrucîtva, le dăduse să beie de mai multe ori, cînd fusese nevoie de unele acte şi îndreptări, îi şi cinstise cu cîte două-trei coroane, arvunise şi nişte vin pe care-l au de vînzare şi nu-i rău, nici scump, mai este şi morarul, se bucură toţi că se reface hanul — în sat nu-i crîşmă, mai toţi localnicii au vin şi fierb ţuică şi rachiu cît au nevoie şi chiar şi pentru vînzare, şi încheie bucuros :

— E-un vad bun...

4.

Tot cam pe vremea asta, în partea cealaltă, peste două şiruri de dealuri, Cupariu s-apropia de Dumbrăvioara şi se gîndea, dorindu-şi o consolare, că în orice rău este şi un bine — de are niţel noroc, plictisita patrulare s-ar putea îndulci.

Puţin mai tîrziu, convins că numai norocul l-a împins încoace, a descoperit cu mintea lui un adevăr mai vechi, că uneori întîmplarea potriveşte lucrurile mai frumos decît orice calcul...

Dezmeticit cam tîrzior după cheful prea lung, numai cu prietenii, fără femei de nici un fel, şi tocmai de aceea băuseră ca de-o spaimă de sfîrşitul lumii — abia pe la prînz se prezentase la Telegdi să-şi dea raportul. Contele era mahmur şi el, dar nu după vreun chef, că nu părea ; era mohorît şi fără voie din cine ştie care motiv. Mai întîi îl lăudase pe locotenent, mai acruţ, aşa din vîrful buzelor, pentru reuşită, frumoasă şi rapidă, îi mai dăduse şi alte ordine şi deodată îşi amintise ceva, se supărase şi-l certase vreo zece minute, că jandarii s-au lenevit, bat crîşmele, în loc să patruleze, că ticăloşii şi haimanalele îşi fac de cap şi numai norocul le

dăduse în mînă pe ucigașii lui Bota, și-l întrebase mai îmblînzit acum :

— Tu știai că Bota a fost omul nostru ?

Cupariu știa, dacă i se îngăduia, avea și o părere, și anume că prea mulți îl știau lucrul ăsta și de aceea nu-i o pagubă mare pierderea lui, oameni ca Bota se mai pot găsi. Telegdi n-avea poftă de discuție ; o încheiase zicînd : „Bine. Caută oameni ca Bota, că avem nevoie. Numai noi singuri nu putem afla tot ce se întîmplă în comitat". Apoi îi arătase ușa.

Locotenentul ieșise cătrănit, înjurîndu-l în gînd pe comandantul său, („pentru băieți o sută de zloți...(îl rîcîie, i-ar fi luat și ăștia, tot el, nu-i ajunge că moștenește în fiecare lună cîte o mătușă, cîte un unchi..."). Trei trepte mai la vale se ciocnise de tînărul stegar Lomahidi. Mînia lui se răsucise brusc spre acesta. („Poftim pentru cine trebuie să înghit eu tot felul de hapuri !"). Îl luase de braț pe micul ofițer, cu obraz trandafiriu, delicat de domnișoară și-n timp ce-l conducea spre cazarma jandarilor, îl înjurase fără încetare de tot ce se poate închipui — începuse cu Dumnezeu și sfinții de toate gradele, continuase cu părinții și celelalte rude apropiate și la sfîrșit pomenise și cîteva animale de pe lîngă casa omului, pe care le imagina în cele mai nefirești legături cu tînărul uluit. Stegarul încercase să protesteze, Cupariu însă cunoștea bine cele cîteva jumătăți de cuvînt și interjecții care înlemnesc în disciplină pe orice subaltern, în orice împrejurare. După ce se răsuflase, îl certase mai blînd, cîteva minute, că jandarii își fac de cap prin crîșme, umblă după neveste și vînează găini, în loc de răufăcători și, la sfîrșit, aproape binevoitor, îl făcuse atent că situația nu mai poate dura ; îl bătuse prietenește pe umăr și-l trimisese imediat în patrulare pe direcția Sînpaul-Luduș. Ideea i se păruse prea frumoasă ca s-o lase lustruită numai pe jumătate. Îl chemase pe plutonierul Puni și, după ce-l lăudase mai cu măsură pentru prinderea criminalilor, observase că ajutase și norocul, care pentru jandar e-o curvă, azi îl mîngîie și-l pupă pe el, iar mîine pe celălalt, așa că ai grijă, și-l trimisese în patrulare spre Voiniceni-Rîci și mai departe. Pe sergentul Lenart îl mînase pe șoseaua

Sighișoarei, iar pe drumul Reghinului hotărîse că merge el însuși.

Aceste patrulări ale jandarilor n-au însemnat nimic din ceea ce își închipuise Vălean, care le credea într-o oarecare legătură cu dispariția lui Cioca și pierderea lui Bota. Au fost numai un prilej pentru Cupariu să se arate zelos, să aibă mai multe de spus cînd își dă raportul. Și-i erau plăcute lui însuși aceste scurte călătorii care-i permiteau libertăți mai multe și mai ieftine decît viața în oraș. Și împărțirea pe care o făcuse, fără să se gîndească prea mult, fusese întîmplătoare ; drumul spre Reghin și mai departe, poate nu-l dorea mai mult decît pe celelalte, peste tot avea prieteni, iar femei frumoase și îngăduielnice se găseau în orice loc. Se va înțelege așadar de ce s-apropia de Dumbrăvioara așa de tîrziu ; mai tîndălise pe drum, întîrziase la discuție cu vameșul de la bariera Sîngiorgiului și mai încolo, și la crîșma lui Imre de la Ernei, unde-și băuse și Știrbu ultimul lui rachiu.

Și chiar de Maria își amintise numai cînd s-apropia de sat și zărea prin ceața subțire a înserării luminile pîlpîite ale lămpilor de curînd aprinse ici-colo. Abia atunci dăduse pinteni calului, zicîndu-și ușor ațîțat : „Încă s-ar putea să nu dorm singur în noaptea asta."

Maria însă nu-l primi cu prea mare bucurie, cînd îl văzu, și Cupariu constată pentru sine : „Repede mai uită femeile".

Îi rîse totuși ca oricărui oaspete și-l întrebă ce poftește să mănînce și ce fel de vin să bea, ori de nu vrea vin, este și bere. El îi răspunse că tare flămînd nu-i, are să se mulțumească cu orice, iar de băut chiar că nu simte nevoia și mai adăugă că n-o mai văzuse de mult și numai de aceea se oprise acum aici, i se făcuse dor să-i vadă ochii cei negri și să-i asculte glasul. Ea se cam pierdu, cumva se buimăcise și se bîlbîi cînd îi spuse că uite ce tînăr îi el și fără griji, înseamnă că-i merge tare bine de tot glumește ; mai surîdea însă după un obicei deprins mai demult și în continuare îl sfătui să-și ducă glumele în altă parte, la vreo fată mare ori la vreo văduvă tînără, fiindcă ea-i femeie măritată

acum şi nu toate vorbele frumoase se potrivesc. Apoi ieşi cam îngîndurată.

Cupariu a înţeles ce i-a plăcut lui ; femeia-i supărată că el nu mai trecuse de-atîta timp pe-aici şi gîndi : „Las-c-o împac eu, şi după aceea am să viu mai des."

Mîncarea i-o aduse şi i-o puse în faţă, pe masă, Raveca, slujnica. Cupariu nu se miră. Era obişnuit cu anumite nazuri femeieşti şi nu credea c-ar fi altceva la mijloc. Ba putea să fie şi mai convins de şansa lui din astă-seară. O întrebă totuşi pe Raveca dacă-i adevărat că Maria se măritase.

— Da' ce, nu ştii ?

— Cînd ?

— D-apoi mai de-o lună.

— Cu cine ?

— Cu Socol.

Cupariu îşi aminti pe loc de unele vorbe vînturate pe seama tinerei hangiţe, cum întotdeauna se scornesc între bărbaţi bănuieli despre femeile singure şi cam de capul lor, puteau fi crezute sau nu — şi cum se aştepta s-audă un alt nume, prea neobişnuit prin aceste părţi ca să-l fi uitat, surpriza îl izbi vesel. Începu să rîdă :

— Cu Socol ? Da' ce, ăla-i bărbat ?

— Bărbat dară, că doară n-o să zici că-i femeie...

— Măcar la cununie s-a dus treaz ?

— Da' ce, crezi că dormea ?

— Şi-acum bărbatul unde-i ?

— În odaia lui, unde să fie ?

— Şi stăpînă-ta ?

— De unde să ştiu eu ? Poate la bucătărie, poate-n pivniţă, poate-n ogradă... Ea ştie.

Chiar şi din rîsul nătîng al slujnicii, Cupariu citi asigurări pentru speranţa lui. Nu-i fu greu, gîndindu-se mai departe, să înţeleagă că Maria, dacă-şi luase un soţ bătrîn, n-o făcuse din prostie, avea motive ; încet, încet, tot închipuindu-şi de toate, şi numai bune, ca orice bărbat tînăr, îndoielile i se destrămară : femeia se zăpăcise numai de surpriză, prea venise el pe neaşteptate, după o atît de îndelungată lipsă şi, deci, trecerea lui care a fost cîndva pe-acolo stăruie mai fierbinte în

amintirea ei. Acum, lui Cupariu îi şi părea rău, sincer, că n-a înţeles încă de-atunci cum stau lucrurile.

Călători, alţii, s-a întîmplat să nu mai fie în seara aceea. Doar cîţiva localnici, la bere, care s-au şi risipit curînd.

Cupariu îi trimise pe oamenii care-l însoţeau să-şi caute sălaş în sat ; reţinu numai ordonanţa. Ceru apoi o odaie pentru noapte, tot de la Raveca, fiindcă Maria nu mai apăruse, ceea ce, după cum le gîndea el, tot un semn bun era, la o adică.

Camera însă în care-l conduse Raveca, după cum îi poruncise stăpîna, zicea ea, nu i se mai păru lui Cupariu un semn tot aşa de bun. S-afla în cel mai îndepărtat colţ al clădirii, înspre drum. S-ajungă la odaia Mariei, trebuia să coboare cîteva scări, să parcurgă un culoar lung, să treacă prin faţa uşii de la bucătărie, să iasă în cîrciumă şi să intre pe-un alt culoar, suind cîteva trepte.

Cupariu, prea aţîţat ca să se resemneze, strigă după Raveca şi o întrebă unde-i Socol, că vrea să ciocnească un pahar de vin cu el. Raveca îl duse la Socol, într-o odaie perete-n perete cu bucătăria. Bătrînul era destul de beat ca să-şi permită să nu-l recunoască pe tînărul ofiţer şi să-i zică hai să cîntăm aia că peste Murăş, peste tău, ard două lumini de său. Cupariu nu se supără, ba se şi bucură şi bău cu el o ulcică de vin, ajutîndu-l şi la cîntat cît se pricepea. Se întoarse apoi în camera care îi fusese dată, hotărît s-o găsească neapărat pe Maria, încă în noaptea asta, deşi nu mai era chiar aşa de convins că are să se bucure de bunăvoinţa ei, însă cu atît mai aţîţat şi mai nerăbdător. Blăstăma slugile care mai trebăluiau prin crîşmă, prin bucătărie şi prin curte şi lungeau aşteptarea.

Ceva ghicise el, dar numai dintr-o parte ; nici Maria nu se zăpăcise aşa cum credea el, încît să-şi piardă firea şi nici Socol nu era aşa de beat pe cît i se păruse.

După ce ofiţerul se întorsese în odaia lui să-şi roadă unghiile, bătrînul ieşi şi el, se duse la bucătărie, mai clătinîndu-se, dar fără primejdie să cadă, o certă pe Raveca şi o făcu de leneşă, ce fel de vase spălate-s astea, îi spuse, fă bine şi mai spală-le o dată şi nu

cruța cenușa. Bine-nțeles că fata se minie, că era ostenită și s-ar fi culcat și ea să doarmă și, spălînd vasele, spălate o dată, le cam trîntea. Continuînd să se clatine frumos și lunecat, Socol se duse în crîșmă și începu să înjure. Strigă doi argați din odăița de sub scară și-i puse să deretice în crîșmă și să așeze altfel mesele. Ieși apoi în curte și-l căută pe Guba. Cu el n-a vorbit tare, nici nu s-a auzit. Îl trimise într-un loc știut se pare numai de ei doi — trebuia să se afle repede și fără greș la ce case din sat se culcaseră jandarii care-l însoțeau pe Cupariu și iarăși repede și fără să se simtă, să se împrăștie oamenii care sînt și să stea de strajă, să nu doarmă toată noaptea, la locurile pe unde ar putea să se apropie Vălean și, de s-ar arăta, să i se spună că-i drumul închis deocamdată, nu se știe ce caută jandarii, să nu vină așadar, să aștepte pînă avea să primească altă știre. Apoi Guba să se grăbească și să se întoarcă aici.

Nici după aceea Socol nu s-a culcat. Se întoarse în odaia lui, cu un ulcioraș plin, își aprinse pipa, stinse lampa și stătu așa pînă la ziuă, tot pufăind și sorbind cîte o înghițitură de vin, și se zgîia ca orbul la fereastra deschisă, în întuneric.

Între timp, cam după un ceas de vreme, Guba se întoarse și veni la el, dar nu intră pe ușă, se cățără pe fereastră, alunecînd ca un șarpe în odaie și se chinci sub pervaz și rămase acolo, nemișcat, cu spatele rezemat de perete. Socol a continuat să pufăie, nemișcat pe jilțul lui, de parcă nu l-ar fi observat.

Cam la vreun ceas, poate și mai bine, după miezul nopții se auziră pași pe sub fereastră. Numai Cupariu putea să fie, de-ar fi fost om de-al lor, nu s-ar fi auzit, și nici n-ar fi trecut, ar fi intrat.

După ce pașii nu se mai auziră, decît numai ca o bănuială, un ecou de departe, omul trecuse dincolo de colțul casei, Socol șopti :

— Vezi, mă !

Guba se prelinse iarăși pe sub perdea, afară. Pașii lui însă nu se auzeau, în timp ce se îndepărta, urmîndu-l pe Cupariu.

Ofițerul s-apropia, călcînd numai pe vîrfuri, pe-un drum pe care nu mai umblase, de fereastra pe care

trebuia s-o ghicească, gîndindu-se la așezarea odăii. Nerăbdarea-i da fiori, dar se stăpînea și făcea eforturi să se miște prevăzător ; ar fi jurat pe sfînta cruce sau, mai bine, ar fi făcut prinsoare pe solda lui pe-un an, că nici Dumnezeu și nici Satana nu-l simt. Găsi fereastra și o recunoscu după perdeaua care nu putea să fie a unei odăi pentru oaspeți.

Se opri acolo și puțin se gîndi. Nu bătu, tot pentru ca să nu fie auzit de urechi străine. Se prinse de pervazul destul de înalt și începu să-l zgîrie ușurel.

Într-o clipă, perdeaua se dădu deoparte și apăru Maria și cînd îl văzu prin întunericul abia-abia zărit de stele, oftă :

— O, Doamne... Șoptit, îl întrebă apoi :

— Da' ce vrei ?

— Lasă-mă să intru și-ți spun, răspunse el tot în șoaptă.

— Nu te las, că mai bagă de seamă cineva, slujnica ori vreo slugă, și nu vreau.

— De ce n-ai vrea ce-ai mai vrut o dată ?

— O dată nu înseamnă totdeauna. Poți crede că nici n-a fost.

— Eu nu cred, că n-am uitat.

— Treaba dumitale dacă n-ai uitat. A bătut vîntul poate, și s-a dus. Aleargă și prinde-l...

— Lasă-mă să intru, că trebuie să vorbim...

Și Cupariu se atîrnă de pervaz, căutînd cu botul cizmei o spărtură în zid, de care să se rezeme, săltîndu-se. Maria însă îl opri :

— Nu intra, că strig pe bărbatu-meu și aud și vecinii și argații care dorm în fîn.

Cupariu stărui, rămînînd însă pe loc :

— Lasă-mă să intru, chiar de nu pentru altceva, dar vreau să te întreb ceva.

— Întreabă-mă de acolo.

El mai încercă, cu o vorbă sau alta, să-l lase înăuntru, ea însă se împotrivi în continuare.

— Bine, zise el în cele din urmă. Cine-i negustorul ăla cu care te ții ?

— Nu mă țin cu nimeni.

— Ba da. Este unul care vine des pe-aici...

— Nu ştiu de cine zici. Pe-aici vin mulţi, că-i han.
— E unul care vine mai des decît ceilalţi.
— Se poate. N-am băgat de seamă.
— Un străin, nu-i de pe-aici.
— Dacă-i străin, cum să-l cunosc ?
— Gogu îl cheamă şi-i din Valahia.
— Gogu ? Se poate, da' eu n-am auzit aşa nume. Am să-i întreb de-acum încolo pe toţi cum îi cheamă. De-am să dau de el, ce să-i spun ?
— Să nu-i spui nimic. Am să-l găsesc eu şi-am să-l întreb. Şi să ştii c-am să te mai caut şi pe tine.
Cupariu a plecat furios pe unde venise, uitînd că nu trebuie să facă zgomot. A intrat pe fereastră în odaia lui, şi-a luat lucrurile, a ieşit bocănind în cîrciumă, a strigat să vie cineva să deschidă, a trimis ordonanţa după cai, i-a strîns pe jandari şi a pornit spre Reghin.
Nici ameninţarea lui Cupariu nu plătea mai mult decît alte vorbe pe care le spune un bărbat supărat că femeia nu-l vrea, după ce el îşi închipuise că are să fie primit repede. Plecase valvîrtej şi de necaz, dar şi de silă, gîndindu-se că a doua zi femeia ar mai şi ride de el. Pe drum, după ce îi înjurase cu năduf şi-i muştruluise pe oamenii lui, s-a mai potolit. S-a mîngîiat amintindu-şi de alte femei pe care le poate găsi, chiar la Reghin cunoaşte el vreo două şi-aşa a trecut într-o stare mai blîndă ; poate că de-ar fi stăruit, pînă-n cele din urmă, Maria s-ar fi învoit — poate aşa-i dînsa, de fiecare dată vrea să fie rugată mult — rîndul viitor am să încerc altfel. Apoi nu s-a mai gîndit la ea, numai peste vreo două săptămîni, cînd a avut iarăşi drum pe acolo, s-a oprit hotărît să fie de astă dată mai stăruitor pînă-n pînzele albe.
Guba nu auzise ce şi-or fi vorbit Cupariu şi Maria. Lui Vălean, peste trei zile, cînd s-a întors, i s-a spus numai ce se putuse zări prin întuneric, într-o noapte senină, dar fără lună, şi ceea ce auziseră cam toţi, un pic mai tîrziu. Se putea crede orice ; că tînărul voise să intre printr-o fereastră prin care se mai strecurase poate cîndva, cunoştea cărarea, şi că de astă dată femeia nu-l primise ; sau că, dornic şi aprins, încercase într-o doară, sperînd într-un noroc, şi dacă se văzuse păcălit,

se mîniase... Se putea însă gîndi şi altfel ; că fusese o înţelegere, că mînia şi plecarea în toiul nopţii, cu înjurături şi larmă să trezească tot satul, fuseseră anume convenite, ca să se afle şi să se ştie că dînsul e nemulţumit.
Mai tîrziu, cînd a dat ochi cu Maria, în aceeaşi odaie pe care acum o cunoştea ca pe un loc al lui, Vălean era destul de bănuitor, dar încă nehotărît. Cum îl văzu, ea se repezi şi începu să-l strîngă în braţe, înfrigurată, se agăţa de umerii lui, tremura toată şi-l săruta orbeşte, scîncind :
— Vălene, ai grijă, păzeşte-te ! îi spuse şi dinţii-i clănţăneau, vorbele se strecurau plînse, icnite. Cupariu a întrebat de tine. A zis că te caută.
Vălean nu s-aştepta s-o vadă aşa de speriată şi se simţi şi mai nehotărît şi parcă-i şi părea bine că se trezeşte-n el ca o pornire de încredere. Poate că nu minţeşte, îşi spuse. O luă pe după umeri şi o duse pe pat — n-a fost însă un gest de mîngîiere, măcar că ar fi vrut poate să fie aşa. Tot încordat rămase şi o pîndea încă. Se aşeză pe dungă lîngă ea şi o întrebă :
— Cum de a venit el drept la tine să întrebe ?
Femeia păli, simţise o undă străină, rea, în glasul lui.
— Da' ce crezi tu de mine, Vălene ?
— Încă numai ce-mi spui tu... Da' să-mi spui tot cum a fost.
Maria îi povesti cum a venit Cupariu şi noaptea a vrut să intre pe fereastră :
— Am gîndit că eşti tu, că nu ştii că-s jandari în sat şi vii singur... M-au trecut toate spaimele, puteam să leşin... Şi s-a mîniat că nu l-am primit şi atunci a zis de tine, că negustorul ăla, Gogu, cine-i, că de ce tot vine aici. Doamne, Vălene, să te păzeşti, că el te caută.
— Lasă-l să mă caute, numai vezi să nu te mai caute pe tine, că repede a găsit fereastra, dacă zici că a venit acum prima dată...
Ea înţelese altfel ameninţarea, ca pe o ţîvnă de bărbat gelos, şi-un pic de vină şi o fi cunoscut şi ea cine mai poate şti ? — şi începu să plîngă.

— Da' ce gîndeşti tu? Tot nu crezi că n-am pe nimeni? Că n-am avut pe nimeni cît ai fost dus? Că nu mi-a trebuit altul? Şi să mă prostesc tocmai acum?...

Şi i se jură cu sinceritate obidită pe sănătatea şi pe norocul ei şi pe mormîntul maică-si, şi-l rugă să lase dracului toate, să-şi dezlege oamenii şi să plece împreună oriunde şi să fie numai ei doi.

Vălean n-o mai descusu. Ştia că femeia, de-o laşi să plîngă şi să vorbească, să se linişească, găseşte ea ce să zică. Îi spuse numai atît, că o crede, numai să bage de seamă, că pe el minciuna îl greţăleşte şi-i în stare de orice, cînd cineva îl înşeală.

Poate s-o fi crezut, totuşi. Oricum, pentru Maria, n-a fost decît o amînare.

X.

1.

Vălean ar fi putut să-l prindă pe Telegdi destul de uşor, încă din vara aceea, dacă ar fi avut măcar un pic de încredere şi în noroc, doar atît cît să nu se ferească, să nu-şi pună alte întrebări, să-şi uite firea bănuitoare şi să se repeadă, atunci cînd îi iese înainte.

Prima dată la Band. Nu era tîrg mare. Numai tîrgul de-o zi, care se ţinea în fiecare săptămînă, miercurea. Vălean era în trecere pe acolo. Nici n-ar fi ieşit poate la obor, pe vale, mai jos de sat... Se oprise la hanul lui Soroc mai mult de căldură şi de sete, decît de foame. Se gîndea că are să răsară de pe undeva şi Forţa, omul lui de-aici, ceteraşul, şi aştepta să se mai stîmpere ziua. Avea drum la Fînaţe, nu departe de-aici, un ceas-două de mers, să vadă nişte cai, poate să şi cumpere, la crescătoria magnatului Ceban.

Din locul în care se afla, sub umbrarul dinspre drum al cîrciumii, Vălean vedea mişcarea din tîrg, pestriţă, un pic încleiată de dogoare şi colbuită. Nu era îngrămădeală, nici marfă din care să poţi alege, nici cumpărători prea mulţi...

Mai întîi n-a dat atenţie unei cocii cu doi cai care se oprise în faţa crîşmei. S-a uitat numai o dată la ea şi n-a stăruit, nu părea nimic deosebit, ar fi putut însă şi peste zece ani să ţi-o descrie, dacă ar fi fost să-l întrebi. O cutie bine încheiată, cîndva neagră, acum cenuşie de praf şi de vechime, cu jilţ în spate, numai pentru doi, cu capra vizitiului numai un pic mai ridicată, cu arcuri ţapene, să ţină la drumuri proaste, bună pentru călătorii lungi, cu răbdare, cînd nu te grăbeşti, acoperişul uşor înclinat, să se scurgă ploaia, iar la cele două uşi, geamuri care vara se puteau scoate. Era obişnuita

cocie de dîrvală, folosită mai de toţi geambaşii bogaţi, cărora le venea greu să umble călare.

Şi chiar un geambaş coborî primul, unul pe care-l chema Toth şi îl întrebă pe hangiu, strigînd destul de tare, dacă nu trecuse pe-aici Istokfi. Soroc, apropiindu-se, îi răspunse că trecuse mai de dimineaţă, acum poate fi în vale, prin tîrg, adusese nişte cai, cică. Atunci se auzi un alt glas :

— Bere ai, măi Soroc ?

— Este, măria-ta, şi-i rece, din pivniţă, răspunse hangiul.

Vălean tresări şi se întoarse. Îl văzu pe Telegdi cum coboară legănat şi se apropie de umbrar.

— Doar de ce v-aţi mai dat jos, că v-o aduceam acolo ?

— Lasă, c-am amorţit de tot. Şi-i cald ca-n baie. Mă mai răcoresc o ţîră.

Veni şi se aşeză la umbră, îl pofti şi pe cupeţ, pe Toth, care se apropie smerit, dar nu se aşeză, chiar alături, ci mai într-o parte. Telegdi ceru două oale de bere şi ceva de gustat, dacă se găseşte la îndemînă şi poate fi adus repede şi porunci să li se dea şi oamenilor săi de mîncat şi de băut ; aceştia erau doi, vizitiul şi încă unul, care însoţise călare cocia şi nu se ştie dacă era jandar, că nu era îmbrăcat în uniforma ştiută, sau un valet. Nici Telegdi nu era în uniformă, ci într-un costum de călătorie, sur, în picioare cu ghete moi, iar în cap cu pălărie de paie. Se purta ca un domn mare, nu dăduse bineţe cînd intrase sub umbrar şi nici nu se uitase la ceilalţi cîţi s-aflau acolo şi erau destui, ţărani unii, negustori vreo doi-trei, cărăuşi, slugi de grofi, amestecătură cum e într-o zi de tîrg. Cînd s-a apropiat, ei au tăcut toţi cu respect parcă, poate cu teamă — îl simţiseră ori îl cunoşteau.

Lui Vălean i-a plăcut că-l vede aşa, mîndru şi nepăsător. Parcă-i şi părea bine că-i sănătos, încă rumen în obraji, că se mişcă vioi, nu cu greutate ca moşnegii, că-i bine ras, cu mustăţile sfîrcuite ţepene, parc-ar fi nişte corniţe negre, că-i încă frumos, bărbat în putere. S-ar fi aşteptat să fie mai înalt ; aşa-l ţinea el minte, înalt, un zid de om. Poate era numai o părere, şi arăta mai scund, numai fiindcă se mai împlinise între timp, se

îngroşase şi se lăţise. Era încă totuşi un bărbat de care poţi să te temi.

Vălean simţea ca o bucurie în el. Gîndea : „Îi ca un măr, hoherul ! Ce tot zice Ispas, c-a fost beteag ? Parcă-i un urs, n-are să se lase uşor... Ca un bivol are să mugească, atunci cînd l-oi pune în genunchi..."

Într-adevăr, contele nu zăbovi mult la crîşmă, numai cît îşi potoli setea şi cronţăni un covrig. Pe însoţitorii lui nu-i mai întrebă dacă le-ajunge sau mai vor ; se ridică şi-l strigă pe crîşmar, îi aruncă o coroană de argint pe care o scosese dintr-un buzunăraş al vestei şi iar se urcă în cocie, împreună cu Toth. Mînară la vale, în tîrg.

Vălean rămase, un timp, nemişcat, acolo pe laviţă, cu ochii ţintă în direcţia în care pierise cocia contelui şi călăreţul galopînd alături. Parcă nici nu-i venea să creadă că se întîmplase aievea, că nu fusese vis, ca de atîtea ori altă dată, cînd se trezise după aceea, strîngînd pumnul în aer, simţind încă patul pistolului în palmă, încă tremurînd de emoţia unei revederi care îi nălucise numai. Acum nu tremurase se păstrase liniştit, aproape vesel. Şi atent. Nimic nu-i scăpase ; paşii lui de om greu, uşor legănaţi, mîinile albe ca laptele, clipitul genelor, mai des poate de la praful de pe drum, şi albul ochilor cam bulbucaţi, sîngeraţi pe la colţuri, tot de la praf poate ori de bătrîneţe. Şi glasul, cum îl au cantorii de biserică şi popii cei tineri ; suna şi acuma frumos, nu se ruginise, nu se dogise.

Sub umbrar, larma reîncepuse după plecarea contelui. Oamenii beau şi mîncau şi vorbeau tare unul cu celălalt şi toţi deodată, încît nu se înţelegea nimic.

Vălean îşi lăsă mîna uşurel pe umărul lui Stoica :

— Hai şi noi, îi spuse încet. Să vedem ce caută măritul domn Telegdi la tîrg...

Stoica tresări ca fript :

— Asta-i Telegdi ?

— El.

— Cucurigu lui ! De ce nu mi-ai spus ?

— Poate că n-am vrut... Hai să mergem !

Plătiră ce erau datori şi ieşiră sub soare. Stoica aduse grăbit caii, din dosul hanului, unde conoveţele aveau

umbră. Flăcăul era palid de emoție și tremura. Cînd încălecau, întrebă cu glasul sugrumat în gîtlej :

— Îl prindem ?

— Știe Dumnezeu !... Da' poate că nu sîntem pe două dealuri și cu o vale între noi, ca să strigi. Te-aud și de vorbești mai cătinel. Iar de-ai tăcea, aș zice că-i mai sănătos.

— Bine, Vălene. Tac... Numai semn să-mi dai. Cînd o fi.

— Cînd o fi, om vedea.

Îndată după ce Vălean și Stoica trecuseră de colțul hanului și coborau dîlma, pe drumul încovoiat ca un arc, se ridicară și frații Șuta, de pe unde ședeau. Curînd intrau și ei în obor prin mulțime, mereu în apropierea lui Vălean.

Pe Telegdi îl găsiră mai spre margine, la ocolul în care puteau fi încercați caii de vînzare. Era și Toth lîngă el și încă un cupeț, care ținea de frîu o iapă albă, nu prea tînără, cam de vreo cinci-șase ani, și nici de vreun soi ales, avea copite mari și picioare ciolănoase, groase în chișiță, scundă și cu spatele lat, o corcitură.

— Ei, dă-i drumul, s-o vedem, tocmai striga Telegdi, cînd a ajuns Vălean la îngrăditura de bîrne care despărțea ocolul de obor.

Cupețul îndemnă iapa, cu vorba numai, și ea și porni. Avea mers destul de bun, neted.

— La trap ! strigă Telegdi.

Mergea destul de ușor și la trap.

„Nu-i rea, gîndi Vălean, curios cumva, parcă iapa s-ar fi cumpărat pentru el sau pentru careva din oamenii lui, da' numai de plimbare. Pentru fugă îi prea înceată..."

— Pune-i șaua, porunci Telegdi. Să vedem de-i blîndă cum ai spus, că n-aș vrea s-o azvîrle jos pe domnișoara.

Rîdea vesel. Se bucura de ceva, numai el știa de ce. Căută un băiat nu prea mare din mulțimea care se strînsese să caște gura, îl măsură din ochi, ba îl săltă și-n brațe, să vadă cît e de greu și-l puse să încalece iapa și s-o alerge puțin. Iapa se arătă răbdătoare și blîndă și se supunea cum îi cerea băiatul — un țărănuț desculț, cu clopul de paie spart în vreo două locuri, dar voios și sprinten. Telegdi fu mulțumit. Îl chemă

pe băiat și-i dădu un ban de zece creițari, apoi începu tocmeala cu negustorul.

Vălean îl împinse cu cotul pe Stoica :

— Hai !

Se desprinseră din mulțime și se apropiară de locul unde-și lăsaseră caii, în grija fraților Șuta.

După ce ieșiseră din tîrg și urcau spre hanul lui Soroc, Stoica îl întrebă pe Vălean.

— Nu-l prinzi ?

— Așa zici tu ?... Să-l prind ?

— D-apoi să-l lași ?... Altă dată cînd ai să-l mai găsești singur, cum îi acum ?

— Da' ce, acum îi singur ?

— Crezi că are să-l apere cupețul ? Ori vizitiul ? Cred că nici briceag n-au la ei. Stoica începu să rîdă și adăugă : — Ca sfinții au să steie, cînd le-om arăta pistolul.

— Ei poate că n-au să-l apere, nu zic, da' el n-are să steie ca sfîntul... Și-ai uitat de ăla care merge călare pe lîngă cocie. Poate fi jandar, măcar că-i îmbrăcat ca o slugă.

— D-apoi ? ! insistă Stoica. Ei, doi și noi, șase. Îi luăm ca dintr-o oală.

— De-aici, din tîrg...

— E, din tîrg... Nu-s nici eu chiar prost. Stăm acolo la umbră și mai bem și-un pic de bere, că de sete îi bună și așteptăm. El cumpără iapa, apoi se duce și el spre casă. Vedem pe care drum o pornește și-l întrecem. Doi din Șuta rămîn în urma lui și-ajung și ei cînd îi oprim noi la cotitura pe care am ales-o.

— Ziua. Cînd mai pot fi și alții pe aproape.

— Dacă or fi, norocul lui. O să amînăm petrecerea.

— Iar dacă n-or fi, norocul nostru. Lăsăm s-aleagă norocul.

— Apoi dacă nici ăla nu-i noroc, să-ți vie înainte Telegdi singur, cînd nu-i picior de jandar nici în tîrg, nici în sat !...

— No, uite c-ai băgat de seamă și tu că nu-s jandari ! Și zici că-i bine așa. Că ăsta-i norocul nostru, că nu-s jandari la tîrg.

— D-apoi nu-i ?

— D-apoi nu știu. Că eu n-am văzut încă niciodată să se țină tîrg pe undeva și să nu fie și jandarii pe acolo numai acum nu-i văd, și chiar într-o zi cînd vine Telegdi, nepăzit de nimeni, îmbrăcat în haine de om cumsecade, să cumpere un cal de cinci pițule.

Stoica se uită surprins la Vălean.

— Adică tu gîndești că-i anume ?

— Nu știu — și de ce nu știu nu-mi place. Ei pot s-o facă și anume, că nu se și arată întotdeauna cînd caută după cineva ; și acum l-au pierdut pe Cioca și nu mult după aceea pe Bota, și tot pe lîngă tîrguri, ba Cupariu a mai și întrebat la han, la Dumbrăvioara de un cupeț din Valahia, unul Gogu. Poate că a întrebat și prin alte părți.

Stoica încă tot nu credea :

— Și să iasă tocmai Telegdi de momeală ?

— La pește mare se pune momeală grasă...

Cocia lui Toth a trecut curînd, cu caii mînați într-un trap domol, prin fața hanului, fără să mai oprească de astă dată. În urma ei călărea sluga, ducînd de funie iapa cumpărată. Au ieșit la drumul care, prin Nazna, te scotea la Tîrgul Murășului și au pierit dincolo de deal.

Vălean s-a uitat de sub umbrar cum trece și nu-i părea rău după acest prilej pierdut. Nu știa și nu bănuia și nici n-avea să afle vreodată că fusese un noroc adevărat și nu amăgeală. Telegdi îi trimisese prin alte părți pe jandari să patruleze, fiindcă voise să fie singur cînd cumpără un cal blînd și bleg care s-o plimbe pe mica lui Poli, fără primejdie ; după cinci ani de cînd se mistuia pentru ea, încă mai credea că amorul lui ceilalți nu-l cunosc și trăia momente de tinerețe gîndindu-se că poate ține secret, de familie și de prieteni și de toată lumea, darul pe care i-l făcea. De dispariția lui Cioca încă nu aflase, cît despre moartea lui Bota, era mulțumit că fuseseră aflați niște vinovați și mai departe nu-și bătea capul. Știa ceva și despre venirea prin aceste părți a unui negustor valah, dar nu de la Cupariu, ci de la jupîn Șurli, care i se plînsese că-i din zi în zi mai greu să te miști, că uite năpădesc străinii și iau din cîștigul ăstora de-aici și-l duc Dumnezeu știe unde ; lui Telegdi însă puțin îi păsa de grijile lui Șurli, legea nu se călca și nu din cîștigul lui se scădea ceea ce lua negustorul străin.

A doua oară, Vălean mai avea să-l întîlnească pe Telegdi tot așa, singur și nepăzit, peste vreo două săptămîni, într-un loc și mai norocos, îndepărtat de așezări locuite — atunci însă avea să fie ca tehui, bolnav după nenorocirea care i se întîmplase între timp, și nici n-avea să observe.

2.

Nici o nenorocire nu s-ar fi întîmplat și Maria ar fi scăpat și ar fi plecat cu Vălean în țară, să-i fie soție, la Moșteni, dacă el, în noaptea aceea, ar fi întîrziat măcar o jumătate de ceas.

Vălean însă se grăbea. Trecuseră vreo două săptămîni și mai bine poate de cînd n-o mai văzuse pe Maria, fusese tot pe drumuri și mereu departe și nu avusese prilej să se abată pe la Dumbrăvioara și acum, cînd i se părea că isprăvise, se trezi dintr-o dată că i-i dor.

De la Band, atunci, după ce-l văzuse pe Telegdi dispărînd în cocia lui Toth, dincolo de deal, se dusese la Fînațe, la măria-sa magnatul Ceban și cumpărase caii de care avea nevoie. Nu-și schimbase planul deocamdată. Umblase doar mai atent. Revenise totuși pe alt drum, ocolind pe la Ceauș și zăbovi la stîna lui Crețu două zile. Să se odihnească, le spuse celorlalți, mai mult însă avea nevoie de liniște, să se gîndească la viitor. Era bucuros și chiar mîndru în sinea lui, convins că ferise o capcană și se simțea și ațîțat, spunîndu-și că n-are să fie ușoară prinderea lui Telegdi.

Apoi trimise după Socol, care nu întîrzie să s-arate, clătinat în șa, de parcă l-ar fi bătut vîntul cînd dintr-o parte, cînd din cealaltă. Nu cădea totuși, se ținea, și nimeni nu se mira, fiindcă era cunoscut.

Vălean se uită la el, cum se reazămă de peretele stînii, parc-ar fi vrut să-l mute mai încolo. Ridică din umeri și-l întrebă :

— Pot vorbi cu tine ceva, Socole, ori așteptăm pînă dimineața ?

Socol se uită la Vălean pe deasupra ochelarilor ; în ochii lui tulburați licărea parcă o nedumerire :

— Poți vorbi și-acum și mîine și la noapte, dacă vrei, că eu orice aud și înțeleg. Dacă-mi dai o ulcică de vin, îți și cînt mîndră de dragostea noastră a-nflorit un măr pe coastă. Dacă n-ai, am adus eu într-o ploscă, îi agățată de șa, da' am uitat-o acolo.

— Eu aș zice să nu mai bei, măcar un ceas-două, că am de vorbit cu tine.

— Dacă zici tu, nu mai beau ; un ceas, două se poate, da' numai pentru că zici tu ; că la mine, vinu-i ca aerul, pot bea oricît de mult, că-mi cade bine ; ba-i mai rău cînd nu beau, c-atunci mi-i sete...

Vălean rîse și-l trimise să se culce. După vreo două ceasuri îl trezi, dar Socol mult nu se schimbase, somnul nu-i ajutase, tot tulbure se uita și se clătina ușor, cînd stătea în picioare. Își ceru plosca, și Vălean nu avu încotro, îl lăsă să bea cîte puțin, în timp ce discutau. Îi explică, fără multe vorbe, pentru care motive negustorul Gogu nu mai este deocamdată, s-a topit, nu se știe unde se află, a plecat și n-a spus nimănui și nu se știe dacă se mai întoarce...

— D-apoi nu s-ar simți nevoia, spuse Socol. Hîrtii mai bune și mai adevărate n-ar putea să aibă nici Gogu cel adevărat, de-o fi pe undeva vreunul. Dacă vrei, pot să te fac și grof, ba și cneaz de la Varșovia, da' ți-ar folosi mai puțin, că nimeni cu călătorește mai mult ca un negustor...

— Am să călătoresc mai puțin și pe cît se va putea numai noaptea și-o să-mi aleg bine drumurile.

— Tu știi mai bine, da' nici de Cupariu n-ai de ce să te sperii, că ăștia frumoși și țanțoși îs și proști de obicei. El a vrut ceva de la Maria și dacă n-a răușit, a amenințat-o. Atîta minte are orice prost să cujete că o femeie tînără și frumoasă trebuie să aibă ibovnic și că de nu-l vrea pe el, înseamnă că are pe altul — și iarăși numai prostul crede că știe tot ce nu știe sau numai bănuie.

— De proști eu pot să mă tem ; că ei au răsturnat un car gol într-un loc șes și tot un prost a găsit o comoară pe care a ascuns-o unul cu minte... Tu ai să faci așa cum ți-am spus eu, dacă n-ai uitat ; dacă ai uitat, îți mai spun o dată.

— Nu-i nevoie, că eu nu uit nimic, numai anii pe care-i am, că dacă au trecut, nici nu-mi mai trebuie, că și de i-aș mai dori, tot degeaba.

— Ești fecior vesel, mă Socole, și vorbele-ți scapără, parcă-s aurite, da' ia să văd ce ții minte din ce ți-am spus.

Socol ținea minte bine. Hanul, împreună cu livada din spate și fînața ce suie pînă-n pădure, care-s ale Mariei, toate trec și pe numele lui cu drepturi egale, scrise încă a doua zi după cununie — o înțelegere între soți, pentru partea de bani adusă de bărbat („Unii se vor mira că-s așa de bogat, după cît beau, da' se vor mira-n prostie că tot bogăția are crezămînt"). Pămînturile și casele care sînt în sat și hodaia din luncă s-au vîndut la oameni, mai mulți, după cum au avut bani să cumpere, între timp... Socol îi înșiră pe toți, fără nici o greșeală („Și să mai zici că nu-i noroc în lume, da' îl au numai unii, care nici ei nu știu cum s-a întîmplat de s-au trezit c-au cumpărat ce nici n-au visat, cu bani pe care nici nu i-au văzut". „Las-că nici unul n-are să zică : nu-m trebuie). Ceairele de la Solovăstru și Ierbuși au să fie ale oamenilor care le păzesc, împreună cu vitele care sînt și caii — după un timp, au să le vîndă toate, și ceairele și vitele și au să vadă ei ce au să facă cu banii. („Care le mai rămîne un pic de minte au să-i beie".) Casa care se află peste drum de hanul lui Chifor, la Bălăușeri, are s-o stăpînească Ispas și tot el, via care urcă pe coastă și arătorul care se așterne mai departe, pînă sub pădure... Și tot așa, Socol înșiră, ca un școlar sîrguincios, toate locurile și averea întreagă a lui Vălean, cîtă nu era din bani, și oamenii care aveau să le primească atunci cînd are să zică el. Hîrtiile are să le țină toate Socol, pînă una, alta.

— No, spune-mi, a spus el, dacă poți găsi tu un potracăr mai bun ca mine...

— Nu pot și nici nu-mi trebuie.

— De-aia numai, ca să ştii şi să nu mă mai opreşti de la băut. C-aşa soi îs eu. Vinul mă limpezeşte, numai apă mă tulbură şi mă îmbolnăveşte; tremur şi cînd mă spăl cu ea.

— D-apoi nu te mai spăla.

Socol se întunecă la faţă:

— Iar tu ai rămas sărac. He! Nimic nu mai ai, numai hainele de pe tine-s ale tale.

— Îs haine de-a lui Creţu, de cînd era mai tînăr, răspunse Vălean serios.

După aceea îl trimise pe Socol acasă, să facă hîrtiile care trebuiau, încuiat în odaia lui de la han, iar el se pregăti de o călătorie mai scurtă prin locurile lui.

Actele care-l făceau negustor nu le aruncă, le puse numai la păstrare — poate avea să le mai folosească în viitor, cînd avea să plece de tot. Părăsi şi îmbrăcămintea de tîrgoveţ şi trecu iarăşi în haine care-l arătau ca pe un ţăran bogat ori poate proprietarul vreunei moşioare prin Ardeal pe undeva; cioarecii de aba subţire, albă, cizme cu carîmbii scurţi, cămaşă cu poale largi şi lungi pînă mai la genunchi, şerparul de piele strîns pe mijloc, o zeghe uşoară, sură, pe umeri, iar dedesubt un laibăr, în cap o pălărie cu obada largă, care se putea trage pe frunte, să lase umbră peste ochi. Îşi rase barba, lăsîndu-şi numai mustăţile.

Coborî la Dumbrăvioara de se întîlni cu Maria şi rămase cu ea pînă la miezul nopţii, apoi plecă şi lipsi, aşa cum s-a mai spus, cam două săptămîni şi poate mai bine.

Acum se întorcea grăbit. Era şi vesel, ca omul după ce a lucrat cu spor şi mulţumit de ceea ce găsise în călătoria lui. Ştia că Socol poate să aibă dreptate — Cupariu nu mai întrebase de negustorul Gogu prin alte părţi, nu-l căutase. Şi Maria putea să fie crezută; sînt toate aşa cum trebuie, încă puţin şi-ncepem jocul, o să stăm roată şi-o să-l poftim la mijloc pe măria-sa domnul Telegdi şi o să-l rugăm frumos: joacă, mărite domnule, numai un pic, aşa cum am jucat şi noi.

Nu venise pe drumul ţării, încă de la Deda trecuse Murăşul pe malul stîng, la Filea, coborîse pînă la Murăşmort pe drumul de pămînt, bunicel acuma vara şi-apoi

suise în munte pe sub Măgura: ocolise Gurghiul, prin pădure, şi se oprise ziua la Beica, în casa pădurarului, de se odihnise. Seara îşi continuase drumul prin Nadăşa, trecuse dealul la Mura şi, fără să intre în sat, urcase în pădurea din dealul Dumbrăvioarei, unde-l avea pădurar pe Drîmbă, fratele lui Rob.

Pe Drîmbă îl găsi acasă. Îl întrebă dacă se întîmplase ceva în zilele acestea şi Drîmbă îi răspunse că nimic nu se întîmplase, e linişte, se poate trece.

Vălean, urmat de Stoica şi fraţii Şuta, ajunse în marginea pădurii, cam pe la miezul nopţii. Era lună plină şi se vedea bine satul adormit, cu toate ferestrele stinse, şi hanul, iar fereastra de la odaia Mariei era luminată.

— Nu doarme, murmură Vălean.

Stoica îl auzi şi rîse:

— Simte că vii şi te aşteaptă.

— O să vedem dacă mă aşteaptă, răspunse Vălean mormăit şi parcă toată voia lui bună s-ar fi sleit deodată. Nu-i plăcea o bănuială mai veche, care-i venise în minte iarăşi. Şi gîndea: „Ea n-are de unde să ştie că vin, nu i-am trimis veste şi nici cînd m-am dus nu i-am spus cît am să stau şi chiar de-a simţit că-s pe-aproape, ar putea să mă aştepte pe întuneric — aşa, înţelege că nu doarme oricine vede fereastra"...

Încă pînă n-au pătruns în livadă, printre meri şi pruni descălecară. Mergînd tot pe lîngă gardul de nuiele cu streaşină, ajunseră la portiţa prin care se trecea în curte. Aici îi aştepta Guba.

— Ce-i, Guba? Cum îi vremea? întrebă Vălean.

— Nu-i rea.

— Cum îi? Bună?

— Ar putea să fie.

— Nu te prosti, că nu sîntem la şezătoare.

Guba rîse liniştitor:

— Nu-i mare lucru. A venit Cupariu, da-i singur. Au mai fost cinci jandari, da' i-a trimis acasă. A rămas numai el.

— Jandarii ăia nu cumva s-au dus ca să vie iarăşi înapoi, la un semn.

— A fost Cuc după ei şi i-a văzut c-au ieşit din Ernei şi-au cîrmit apoi către Sîngiorgi. Înapoi n-au venit,

c-am fi primit noi un semn, că Fodor ăl mic a rămas în Bercul Turcilor, într-o căpiță, care-i acolo în margine. Oricine ar trece pe drum, în orice parte, el îl vede și-l aude, și dă semn, cum s-ar văieta o ciuvică. Da' pîn acum n-a dat nici un semn.

— Ai limbarniță ca mîne-ta.

— D-apoi cu ea seamăn eu.

— Și Cupariu unde s-a culcat ?

— Nu s-a culcat. A cerut aseară odaie și s-a dus s-o vadă și nu i-a plăcut că fereastra dă în drum. A cerut alta. I-au dat-o. Aia care-i deasupra odăii jupînului. Nici aia nu i-a plăcut. A cerut-o pe aia care-i lîngă odaia jupînesei. Apoi a băut cu jupînul. Au băut și-au cîntat. Apoi Cupariu a zis că se duce să se culce, da' nu s-a culcat. A așteptat pînă a crezut că doarme toată lumea și nu-l simte nimeni, da' eu eram sub scară și-l pîndeam, că mi-a spus jupînul și l-am văzut cum s-a dus la ușă la jupîneasa și-a ciocănit, nu tare, da' multă vreme, pînă cînd dînsa a întrebat dinăuntru : cine-i acolo ? și el i-a spus și ea a întrebat ce vrea și el a zis să-l lase înăuntru, da jupîneasa n-a vrut și el a zis că face larmă și sparge ușa și trezește tot satul, că nu se lasă el descîntat de două ori, că odată îi prea ajunge și atîta a tot zis deschide, deschide, pînă ce jupîneasa s-a îndurat și a zis, stai să aprind lampa și-apoi îți deschid și să-mi spui ce tot vrei, și el că mai bine nu aprinde lampa că știi bine ce vreau eu și nu-i nevoie de lumină și dînsa că nu se poate și a aprins lampa și l-a lăsat să intre...

Vălean gîndi : „O fi vrut să-mi dea de veste, să mă păzesc, de-aia o fi aprins lampa..." Întrebă :

— Cînd a fost asta ?

— Cam de-o jumătate de ceas... Eu m-am dus la jupînul, că așa mi-a spus dumnealui : tu să stai aproape de el, da' să nu te simțească, și vezi, de face vreo nebunie și nu se lasă, bagi cuțitul și apoi vii la mine, de celelalte, după aceea, am eu grijă, iar dacă se culcă sau altfel se poartă pașnic, vii și-mi spui. Jupînul, dacă i-am spus cum a fost, m-a trimis aici : cînd vezi că lampa s-a stins, vii și-mi spui.

— Bine, Guba, zise Vălean șoptit, cum vorbiseră și pînă acum. Du-te și-i trezește pe toți și spune-i și lui Socol că-s aici și stați gata. Tu, Stoica, și cu doi Șuta așteptați sub fereastră. Aialalți doi Șuta vin cu mine.

Vălean încă nu știa ce are să urmeze din graba și înfrigurarea care-l apucaseră. Se gîndea numai că trebuie să-l prindă acum și pe Cupariu și să-l facă înecat ca și pe ceilalți zicîndu-și : „Nu-s eu de vină că-mi tot iese în drum, ca șarpele."

Fără să facă vreun zgomot, intrară în crîșmă pe-o ușiță pe care nu mulți o știau, era ascunsă sub scară și-o vedeai și ziua numai cînd ajungeai la doi pași, și pe întuneric, Vălean sui cele cîteva trepte spre odaia Mariei. Unul din Șuta rămase în crîșmă, celălalt pe ultima treaptă, jos.

Vălean se apropie de ușă ca umbra și își lipi urechea, atent parcă să nu calce pe dunguța de lumină ce albea pragul pe dinăuntru.

Ascultă și nu înțelese ce auzea. Geamătul Mariei. Gemea ciudat, chinuit cumva, parcă se înăbușea, horcăia și scîncea subțire, dar nu într-una, ci icnind ca într-un plîns, cu pumnii pe gură. Și-n toate s-amesteca un mormăit înfundat, un glas necunoscut. „Asta-i Cupariu !"

Încercă ușa, mișcîndu-i clanța moale, încet, de-abia, de-abia. Și clanța coborî fără să se simtă și ușa se deschise și nu scîrțîi.

Vălean o văzu pe Maria răstignită de-a curmezișul patului și pe Cupariu deasupra ei. O apăsa cu tot trupul lui, cu o mînă ținea o perină pe fața ei, cu cealaltă îi desfăcea laibărelul la piept. Femeia se opintea să scape, și tot efortul ei se vedea numai ca o unduire zvîcnită, slabă a șoldului.

Vălean nu se știe ce a înțeles din tot ce vedea. Se furișă iute, prelins, ca mîța sălbatică, îl apucă pe Cupariu de guler, pe după ceafă și-l smuci deodată, aruncîndu-l pînă la perete. Cupariu se duse, împleticindu-se de-a-n-dăratelea și se izbi cu spinarea toată, bufni, și capul i se lovi sec de zid, sună ca doaga. Și înlemni cît ai clipi acolo, și se uita buimac la țăranul care-l îmbrîncise.

Maria cînd simţi că-i liberă, îndată aruncă perina şi se ridică repede, netezindu-şi poalele rochiei. Îl văzu pe Vălean şi ca nebună, gîfîind, şuieră :

— Aaaaa ! Vălene ! Omoară-l ! Scapă-mă !

Cupariu pricepu ori numai se sperie, luă repede pistolul pe care-l pusese pe un scaun cînd se descinsese şi îl ridică spre Vălean. Mária sări înaintea lui, cu mîna întinsă şi strigă : „Nu !“ Glonţul însă pornise şi o nimeri în piept. Femeia tresări, se zgîrci, parc-ar fi încercat să ascundă ceva la piept, să apere, şi căzu parcă lunecînd.

Cupariu nu mai avu vreme s-o vadă pe Maria întinsă pe podele, cum deschide încă o dată ochii şi se uită nedumerită şi încearcă să-şi întoarcă faţa şi-apoi rămîne aşa; încă nu apucase să lase pistolul din mînă ca să-şi apuce sabia, şi cădea şi el, alături, cu gîtlejul sfîrtecat de pumnalul lui Vălean.

Cînd veni Şuta, care păzise la scară, şi Stoica se aburcă de-afară pe pervazul ferestrei, o văzură pe Maria zăcînd pe jos, cam pe-o coastă şi pe ofiţer cu tîmpla rezemată de umărul ei, şi sîngele gîlgîia ca din izvor din gîtul lui deschis.

Vălean sta lîngă uşă şi se uita. Era ca împietrit şi alb tot la faţă.

Stoica întrebă !

— Ce-i ?

Dar vedea bine ce-i acolo şi întrebase numai din zăpăceală.

Cu glas uscat, într-un fel de şoaptă, Vălean spuse :

— Aduceţi-mi-i pe Socol şi pe Guba. Da' iute !

Pe urmă se aplecă şi-l împinse pe Cupariu mai încolo, pînă aproape de uşă, avînd grijă să nu se mînjească de sînge.

Socol veni îndată, tot legănat şi şovăit, cum umbla el de obicei, era numai în cămaşă şi se ţinea de brăcinar, nu reuşea să-l încheie, îi tremurau mîinile. Se uită la morţi, pieziş, ferit cumva, îşi făcu cruce repede, de mai multe ori şi se retrase într-un colţ cît s-a putut mai departe şi rămase acolo, în aşteptare, privind ţintă la Vălean.

Mult nu avu de aşteptat. Vălean îi spuse puţine lucruri, iar urmările se văzură dimineaţa, o parte, şi cîte s-au mai putut afla, după aceea...

În zori se stîrni oarecare alarmă la cazarma jandarilor. Veni gazda lui Cupariu să anunţe că s-a întîmplat ceva ciudat, calul domnului ofiţer s-a întors acasă singur, cu şaua sîngerată şi cu sînge şi pe coamă. Stegarul Lomahidi, ca unul mai mare în grad, în lipsa locotenentului şi pînă avea să se trezească măria-sa comandantul, îl trimise pe sergentul Lenart, bănuind pentru început că locotenentul stă la adăpost pe undeva, burduşit după o încăierare pentru femei, cum i se mai întîmplase. Lenart cu încă patru jandari porniră în direcţia Reghinului, se ştia că în ajun, întorcîndu-se dintr-acolo, Cupariu rămăsese pe undeva pe acest drum. Îl şi găsiră mai în sus de Ernei, la ieşirea din Bercul Turcilor, grămădit în şanţ, cum ar fi fost azvîrlit de calul gonit într-un galop bezmetic. Cînd se apropiară de el, văzură că-i cu gîtul tăiat, jumătate. Alături în iarbă era pistolul lui, descărcat. La şold, sabia un pic scoasă din teacă. Lenart trimise înapoi, în goană, un jandar, care îl aduse curînd pe Lomahidi. Începîndu-şi cercetarea la noroc, nu nepăsător, dar nici prea zelos, nu se bucura desigur, motive însă n-avea de supărare mare, Cupariu nu era de neam — tînărul şi delicatul stegar a şi dezlegat repede misterul, la Dumbrăvioara unde a găsit hanul cu susul în jos — cîrciuma, grajdurile vraişte, pe Socol în odaia lui, legat burduf de scaun, cu gura plină de cîlţi, aproape fără suflare, pe Raveca, slujnica de la bucătărie, tot aşa, înfăşată ca un prunc, cu un gomoloţ de cîrpe în gură ; Guba şi Cuc, legaţi, vineţi, leşinaţi pe jumătate în cămăruţa lor de sub scară, sluga de la grajd, legat în iesle ; într-o odaie din capăt, doi negustori şi alături într-o altă odaie oamenii lor, tot doi, singurii oaspeţi din noaptea aceea, s-aflau în aceeaşi stare, ţepeni şi aiuriţi, în legături strînse drăceşte. Dulăii din ogradă fuseseră adormiţi cu ceva, nu erau morţi, dar nu se lăsau treziţi nici acum.

Lomahidi şi-a închipuit ceva. După ce toţi cei găsiţi legaţi fură eliberaţi, stegarul îi strînse în crîşmă să le

pună cîteva întrebări, la care ei răspunseră cam rătăciți, tot frecîndu-și trupurile care-i dureau.

Socol multe nu prea își amintea, că el mai băuse niște vin aseară și nu fusese tocmai limpede cînd se culcase; tîlharii intraseră peste el și îl legaseră așa de repede, încît abia mai tîrziu, cînd îl părăsiseră își dăduse seama. Nici slugile nu adăugară cine știe ce; cam tot așa fuseseră lucrați și ei și mai pe nesimțite. Raveca doar zicea că ea se zbătuse, temîndu-se mai mult pentru cinstea ei (ceea ce nu prea era de crezut, dacă te uitai bine la ea, gîndi micul ofițer), dar degeaba se împotrivise, că erau tari ca taurii. Și negustorii și ajutoarele lor fuseseră împachetați cu aceeași repeziciune și într-o tăcere deplină, fără nici un fel de vorbe, de unde se putea înțelege că nu erau în prima lor ieșire la drum și că fuseseră mulți, greu de știut cîți, n-a fost cine să-i numere, în nici un caz nu numai doi-trei, că n-ar fi răzbit.

Împușcătura, se auzise și așa ceva parcă, însă nu toți o auziseră, și dacă fusese înainte sau după legarea lor, nu s-au putut înțelege, mai de crezut e că după aceea, altfel s-ar fi trezit înainte și n-ar fi curs lucrurile așa de lin, ar fi ieșit tărăboi.

În timp ce se vorbea de împușcătură — s-a auzit, nu s-a auzit — Socol strigă deodată:

— Doamne, da' Maria unde-i? Și domnu' ofițer? Unde-s?

Lomahidi vru să știe de ce fel de ofițer îi vorba și Socol îi spuse că aseară domnul locotenent Cupariu își luase o cameră să doarmă la han și chiar și cu el băuse vreo trei ulcici de vin, ar tebui să fie aici, cum se poate că nu s-a trezit încă, du-te, Guba, vezi...

Lomahidi îi lămuri că nu mai e nevoie să-i caute, nici pe Cupariu, nici pe hangiță, nu se mai poate ajuta, lui să i se spună doar dacă s-a furat ceva sau hoții s-au jucat.. N-a fost mult de numărat, tăștile negustorilor și lada bătute-n ținte de aramă și lăcătuită de sub tejgheaua cîrciumii și cufărașul cu încuietoare de oțel de sub pat din odaia lui Socol erau sparte și deșerte. Hoții luaseră cam nouă sute de zloți în tot, de era să-i creadă pe păgubași.

Ceea ce bănuise Lomahidi s-ar fi potrivit. Tîlharii se ținuseră după negustori, pierderea hanului nici nu era mare, vreo optzeci de zloți, că Socol ținea banii la Ciontea, în oraș; lotrii n-au știut că-i pe-acolo Cupariu; n-ar fi lovit, de-ar fi simțit; locul le era cunoscut, au izbit repede, unde n-au dat de împotrivire, s-au mulțumit să lege și să scotocească. Maria se opusese, poate strigase știindu-l pe Cupariu în odaia vecină, că nici locotenentul nu se oprise la han numai de ostenit, și-atunci o omorîseră. Cupariu, trezit de vînzoleală și împușcătură, văzînd că nu mai poate s-o salveze, alergase după ajutoare, măcar pe făptași să-i prindă, fusese ajuns însă după cîțiva kilometri, se bătuse, dar îl copleșiseră...

— Ei, să știi că-mi pare rău de Kupári, a spus Telegdi, după ce Lomahidi îi raportase constatările și presupunerile sale... Era de prevăzut că femeile au să-l vîre în bucluc, pînă la urmă. Da. Plutonierul Puni să se ocupe de înmormîntare. Să se tragă șapte salve de pușcă. Solda pînă la sfîrșitul anului să fie dată familiei, dacă are. Tu preiei comdanda companiei. Am să propun avansarea ta, sper că ai banii pentru brevet. Pînă vine răspuns de la guvernămînt, ai să faci rost. Ciontea împrumută oricît cu treizeci de procente dobîndă... Așa. Ia măsuri și capturează-i pe ticăloșii ăia. Atunci n-ai să mai fii nevoit să împrumuți.

La Drumbăvioara, alte cercetări n-au fost deocamdată. Se va înțelege îndată din ce motiv. Maria a fost înmormîntată în cripta pe care o clădise Știrbu în țintirim și în care își ținuse, cît trăise, o parte din bani. Socol, rămas văduv așa de curînd după însurătoare, părea aproape hotărît să moară și el, așa de mult bea acum, și lacom, ca de un pojar ce-l mistuia pe dinăuntru.

3.

Jafurile care au urmat, vreo cinci într-o singură săptămînă, au fost o nebunie a lui Válean și ar fi putut să strice tot și chiar și pe el să-l piardă.

Cît timp vorbise cu Socol, lăsîndu-i ce să facă şi să spună jandarilor cînd au să vină, nu se simţise nimic. Vălean se purtase ca de obicei, poate un pic mai încruntat, cu uitătura mai subţiată, cînd întorcîndu-se sau mişcîndu-se din loc îi vedea pe morţi. Guba alergase, cum i se ceruse, la Porumb, să-l trimită fără întîrziere, la stîna lui Creţu : feciorii toţi, călări şi împreună cu caii de schimb, cu pistoalele pregătite, să vie la casa din pădure a lui Drîmbă, numai cu băgare de seamă, să nu observe nimeni, pînă a doua zi seara să fie toţi acolo. Cuc umblase şi-i trezise pe oamenii care s-aflau în apropiere, aşezaţi în casele cumpărate prin vecini, ştiuţi de lume drept arendaşi pe pămîntul hangiţei.

Apoi Socol şi Cuc şi Guba, după ce se întorsese, fuseseră legaţi şi lăsaţi cum se ştie. Pînă atunci, fraţii Şuta îi şi înfăşaseră pe cei doi negustori oaspeţi şi pe calfele lor şi pe Raveca, slujnica de la bucătărie, iar după aceea căraseră trupul lui Cupariu în locul în care avea să fie descoperit peste cîteva ceasuri de sergentul Lenart.

În continuare, Vălean îşi petrecu ziua la Drîmbă, în casa lui de pădurar, întins pe-o laviţă, cu ochii pironiţi într-o grindă din tavan. Nu mîncă mai nimic şi bău numai apă de vreo două ori, cînd şi ieşi din casă şi se uită pe unde-i soarele ; şi încă părea liniştit. Vilma îl simţi şi îi veni în faţă şi el îi dădu zahăr şi o mîngîie pe grumaz. „Mai aşteaptă, proastă", îi spuse şi cu un ghiont, o trimise să pască.

Pînă-n prînz au venit şi feciorii chemaţi de la stîna lui Creţu ; soseau, după cum îi îndrumase Porumb pesemne, pe rînd, cîte doi, cîte trei, din mai multe direcţii, cu pistoalele ascunse prin desagi, la îndemînă însă. Cum ajungeau, îl căutau pe Vălean. El se uita la ei şi da din cap, că bine adică şi cîte unuia îi spunea ca şi Vilmei : aşteaptă !

Şi tot aşa pînă seara, a zăcut mai mult şi a tăcut tot timpul şi a stat ca nesimţitor. Ar fi rămas nemîncaţi şi oamenii de nu s-ar fi gîndit Stoica. A cumpărat Drîmbă o oaie, din sat, din Mura, şi au fript-o înăbuşit, în pietre, într-o groapă, aşa în pielea ei, s-au ocupat fraţii Şuta, că se pricepeau ; au fiert şi o mămăligă lîngă ea,

că de pită nu se gîndiseră niciunul ; iar de băut, s-au mulţumit cu apă din fîntînă.

Cam pe la scăpătat, Vălean ieşi şi se tot foi prin faţa casei, tot în tăcere. O fluieră pe Vilma şi-i strînse bine chinga, apoi îi vîrî zăbalele în gură şi o încălecă. Se uită, parcă supărat la un stejar mare care crescuse acolo străin printre fagi, şi icni, parcă l-ar fi ars vreun junghi, pe dinăuntru şi dînd pinteni porni ca turbat, pe drumul către Ilioara.

Stoica strigă la ceilalţi, dar pînă să fie toţi călare cum trebuie, Văleanu nu s-a mai auzit. Îl ajunseră numai cînd să pătrundă în Isla, de unde tot în goană, merseră împreună, tăiară peste deal şi numai după ce trecuseră de Mitreşti se domoliră întrucîtva, că nici caii nu mai ţineau, osteniseră.

Continuară într-un trap mai blînd, pînă se apropiară de Miercurea Nirajului şi sparseră conacul grofului Nyaradi, la vreo două ceasuri după ce toată lumea se culcase.

De n-ar fi fost fraţii Şuta, care ştiau mai de mult regulile, nu se ştie ce s-ar fi întîmplat. Conacul era aproape de oraş, cam la jumătate de ceas de drum pe jos, în lunca Nirajului, sub poala pădurii.

După ce deschiseră poarta cea mare, de unde pe o alee cu tei, nici chiar aşa de lungă, ieşeai la drumul ţării, iar pe paznicul care venise somnoros să vadă ce-i îl legară de trunchiul unui copac, unul din cei patru Şuta lăsă oameni, la toate ieşirile, să păzească : nimeni să nu intre, nimeni să nu iasă.

De cîini, tot un Şuta se îngriji. Se pricepea să-i amăgească şi să-i cîştige şi-i hrănea apoi cu nişte carne care fusese tăvălită într-un praf anume, şi cîinii adormeau pînă nici nu molfăiseră mîncarea de tot.

Argaţii şi birişii din curte fură adunaţi toţi, cu grijă, fără răutate, că s-au supus cînd au văzut pistoalele, într-un hambar şi încuiaţi acolo şi rămase un om să-i păzească.

Slugile din casă nu erau multe. Încăpură toate în bucătărie, unde stătură năucite, dîrdîind, pînă la sfîrşit.

Tot Şuta, doi dintre ei, nu se ştie care, aranjaseră şi aceasta, repede, cum ştiau ei să lucreze. Tot dînşii,

după ce trecuseră de paznicul de la poartă, îi puseră pe Vălean și pe ceilalți să-și lege năfrămile sub ochi.

Pe conte îl ridicară din pat după aceea. Era bătrîior și nici nu se gîndi să se apere. Numai se ruga mereu, scîncit, ținîndu-se de izmene, să nu-i trezească pe copilași, că se bagă spaima-n ei și se îmbolnăvesc. Nici contesa n-a strigat. Ea era cît se poate de tînără, și cînd a intrat Vălean și a aprins lampa numai și-a tras coperitoarea pe piept.

Luară numai banii, vreo mie de zloți, și podoabele doamnei, nu toate, numai aurul și pietrele, care plăteau de zece ori mai mult ca zloții.

Lucrul a mers repede și în liniște, încît în oraș la Miercurea s-a aflat numai dimineața, cînd Vălean și oamenii lui după ce trecuseră prin Beica, în goană, s-apropiau de pădurea cea mare, la Mociar, unde Crețu mai avea o stînă.

Peste zi s-au odihnit. Oamenii au mîncat ce s-a găsit, brînză și carne de berbec și mămăligă, ca la stînă, și au primit și cîte o înghițitură de rachiu, de la ciobani. Vălean însă nici acum nu s-ar putea zice că ar fi mîncat. A mestecat o bucată de carne un timp, ai fi crezut că n-are putere s-o înghită și numai apă a băut. A tot stat rezemat de-un trunchi de stejar, gros cît să-l cuprindă numai trei feciori cu brațele întinse, și s-a uitat cine știe unde, țintă. Mai tîrziu s-a mișcat, umblînd ușor, prin jurul stînei, încoace și încolo, parc-ar fi căutat ceva și nu găsea. A ieșit mai tîrziu la un luminiș mai depărtat și s-a tot uitat cum se schimbă un nor departe, atîrnat de piscul Prislopului. Încruntat, s-a răstit deodată, parc-ar fi fost beat și-ar fi vorbit cu vîntul: De ce nu mă ierți? De ce tot dai în mine și pe Teleghi îl cruți? De ce nu mă slobozești odată de blăstăm, să-l prind și-apoi să mă duc în lumea mea? Pe urmă s-a întors iarăși la stînă și a rămas tăcut, rezemat de trunchiul stejarului.

Dintr-o margine a poienii îl urmăreau cu ochii Stoica și frații Șuta, cam îngrijorați și sfătuiau ceva în șoaptă, ei în de ei.

Tot așa ca în ajun, aproape de scăpătat, Vălean șuieră de-o chemă pe Vilma și-i puse șaua, strîngînd

chinga cum trebuie, îi trase frîul peste cap și după ce-i dădu zahăr, îi vîrî zăbala între dinți; nu plecară însă, Vălean arăta nehotărît sau cu gîndul dus și Vilma juca pe loc, bătea mărunt cu copitele dinainte, nervoasă, ațîțată, simțea că se întîmplă ceva, nu înțelegea de ce nu pornesc după ce erau pregătiți și parcă-l întreba pe stăpînu-său nechezînd moale, dar într-una, stăruitor. Vălean însă nu-i spunea nici vorbele obișnuite, tăcea și dacă nu-i auzea măcar glasul, Vilma devenea tot mai neliniștită și fără stare și au simțit-o și ceilalți cai și tot ciuleau urechile și adulmecau ridicînd boturile în aer.

Porniră mai departe după ce se înserase, de astă dată la pas și intrară în Gurghiu destul de tîrziu. Părea o paradă dintre cele mai pașnice, numai neobișnuită, acum după ce se întunecase. Nici cei doisprezece jandarî, și cu sergentul Sofron treisprezece, le și zicea lumea sfinții apostoli, n-au înțeles nimic pînă nu s-au pomenit legați de mese și scaune și de paturi, într-o odaie a postului din capul pieții, unde își aveau și dormitorul.

Intrară apoi în casină, vreo șapte case mai în vale; aici la vreo cinci mese jucau cărți domnii. N-au zis nimic nici ei, au scos toți banii cîți îi aveau la dînșii, ba vreo doi s-au arătat bucuroși să meargă acasă și să mai aducă, numai să nu le facă vreun rău, să nu-i taie. Cîștigul n-a fost mare, vreo două sute de zloți și încă vreo cincizeci, mărunțiș, în tejgheaua crîșmei. Apoi domnii se lăsară împinși în pivniță, iar Stoica încuie lacătul pe ușă, pe dinafară.

Mai mult au ridicat din banca jupînului Friss, cinci mii, gata numărați în săculețe pecetluite cu ceară. După cum se mișca și se tot înclina în fața lor zaraful, scos din așternut de lîngă nevasta rămasă legată acolo, ai fi zis că se bucură, că abia așteptase să scape de banii ăștia păcătoși, că-i pare rău chiar că nu-s mai mulți; îl lăsară și pe el legat, lîngă vizitiu și bucătăreasă, și se adunară în capătul de jos al pieții, după ce Stoica șuierase într-un anume fel, să-i cheme pe cei rămași pază în diferite locuri, mai în urmă.

Vălean se uită la piața largă, parcă tăiată cu o foarfecă știrbă. Felinare pîlpîite adurmicau în fața postului de jandarmi, la casină și încă la vreo două case, fără să

strice însă întunericul. Și era liniște, de parcă toată lumea ar fi murit. Nici cîinii nu lătrau.

— Ai crede că-s vrăjiți, spuse Vălean cu ciudă cumva. Nu-i nici un bărbat să-mi iasă înainte cu pușca, ori măcar cu parul...

Chiui lung, neașteptat de subțire, o struni smucit pe Vilma, îi dădu pinteni și porni în galop spre Reghin. Iar acolo avu parte de întîlnire cu bărbați.

La barieră încă treaba a mers ușor. Vameșul a ieșit somnoros, trezit de bătaia în poartă, obișnuit însă și nu prea supărat, pentru că taxa de noapte se plătea îndoit. Luat repede de pe picioare, s-a lăsat în voia fraților Șuta.

Jupînul Walter însă, fie că era pățit, fie că din firea lui prudent, n-a deschis poarta, ci numai oblonul, mare cam cît o icoană de catapeteasmă. Vălean se aștepta și la așa ceva. Cînt bătrînul Walter se aplecă un pic, să vadă cine bătuse în poartă, Vălean făcu semn și Șuta, unul dintre frați, care aștepta alături, se întinse repede și apucîndu-l pe hangiu de subțiori, îl smuci, să-l tragă afară prin deschizătura oblonului. Îl și scoase numai că Walter avea pistol, lucru la care Vălean nu se așteptase ori nu se gîndise de astă dată, și chiar trase și sub bolta mare a porții focul sună ca o bubuitură de tun și întreg hanul se răscoli. Pînă să intre Stoica prin aceeași deschizătură și să deschidă canaturile mari ale porții, oaspeții din han și slugile erau gata de apărare și nu se speriară, degeaba năvăliră peste ei, împroșcîndu-i din pistoale. Traseră și apărătorii și chiar de nu nimeriră de la început, că Vălean stinsese lăpașul de sub poartă, treziră orașul. S-aprindeau lămpi prin ferestre, se auzeau strigăte întrebătoare și răspunsuri și nu mai avură încotro. Numai fuga mai putea fi bună la ceva. Vălean strigă la ai lui și se năpusti pe drumul Dedei, la întîmplare. La ieșirea din piață se ciocniră cu un pîlc amestecat, jandari și orășeni care aveau puști și le folosiră. Hoții însă veneau tare peste ei, în cea mai mare goană a cailor și despicară pîlcul subțire, că se înfiripase în pripă, al tîrgoveților, lăsînd pe jos vreo cîțiva, mai curînd răsturnați de cai, decît nimeriți de plumbi. Vălean pierdu un om, ucis sub poarta hanului și încă unul, pe drum

spre barierea din sus a orașului, împușcat de la o fereastră. Era lovit și Stoica în coapsă. Morții îi întîrziară puțin, că Vălean nu-i lăsa niciodată, îi ducea legați de cai și după ce ajungea la lărgime undeva și putea să se oprească îi îngropa, spunea un Tatăl-nostru și aprindea o lumînare, iar mai tîrziu plătea parastase pentru ei.

După ce-au răzbit afară din oraș și a venit Stoica să-i spună lui Vălean că sînt toți, oamenii rămași vii și cai teferi și cu cei doi morți legați de caii lor, au mers tare pînă la prima cotitură, aproape de Suseni, acolo s-au oprit și au așteptat, ieșiți din drum în niște cucuruze, pe-un pic de măgură, dar nimeni nu-i urmărea. N-au stat mult și au mers mai departe, la pas acum și, la vad, sub Suseni, au trecut Murășul și au urcat în pădurea Idecilor ; au găsit o poiană, mai la margină cu iarbă și lăstăriș des, au pus oameni de pază și au poposit. Caii nu i-au dessșeuat, le-au scos numai zăbalele dintre fălci, ca să poată paște. N-au aprins foc. S-au întins printre copaci, pe frunzele așternute acolo de ani de zile, calde încă de peste zi și moi ca un pat bun și unii au adormit ; era vara-n toi și roua se așeza numai spre ziuă.

Vălean stătea și acum tăcut și se uita în întuneric. Lîngă el, Stoica își schimba legătura de pe rană. Și-o spălase cu rachiu din ploscă și presărase pe ea praf de pușcă — obicei de la cătănie — și o strîngea într-o fașă nouă, ruptă din cămașă și suduia printre dinți de durere. La sfîrșit oftă și rîzînd zise :

— Ăștia știu că n-au fost vrăjiți.

Vălean răspunse :

— Dacă ne gîndeam un pic, puteam să batem tot orașul.

— Dacă ne gîndeam, îl ocoleam, spuse Stoica și rîse iarăși, lungindu-se pe spate, cu brațele îndoite sub ceafă, drept pernă.

Vălean mîrîi ceva neînțeles și Stoica nu mai întrebă.

Curînd se făcu ziuă și văzură să sape groapa pentru cei doi morți. După ce-i înmormîntară, pe amîndoi într-o singură groapă, înveliți într-un țol, pe la amiază se mutară mai la deal, mergînd tot în marginea pădurii. Se opriră iarăși după ce trecuseră de sat, pe dîmbul Bolț. La poalele dîmbului era un fel de cătun, care n-avea

nume, sălaşele porcarilor şi ciurdarilor lui Kérpinişan, gropul de la Veţa.

Din locul în care se aflau, Vălean şi oamenii lui puteau să vadă bine castelul grofului; era o clădire masivă, cu ziduri de piatră, cu ferestre înguste ca bisericile săseşti, cu turn de pază şi foişoare de luptă. Un parc întins ocolea castelul şi, în spatele lui, pădurea de stejar urca parcă pînă la cer.

— Ăsta ştiu că doarme fără frică. Gîndeşti că-i cetate... spuse Stoica, fără vreun gînd oarecare, numai cu admiraţie pentru un lucru bine făcut şi aşezat la locul lui.

— Cam aşa... murmură Vălean şi rămase cu privirile ţintă în direcţia castelului un ceas, poate chiar două şi nu se putea ştii la ce se gîndeşte.

Stoica adormise între timp, întins alăturea de el şi gemea prin somn cînd şi cînd; dormeau şi ceilalţi, mai toţi; numai oamenii de pază, vreo patru şi doi care grijeau de cai erau treji şi Vălean — care nici ieri nu dormise şi nici în cealaltă zi — ai fi putut să crezi că-i de piatră. Au avut şi noroc în vremea asta că nimeni nu i-a tulburat, nu s-a apropiat de locul în care se aflau nimeni, nici urcînd din vale, nici coborînd dinspre munte; a fost linişte şi s-au odihnit bine şi ei şi caii.

Pînă a venit seara, s-ar fi părut că Vălean se potolise şi nici unul dintre ei nu presimţise nimic. Ce gîndeau anume nu se ştie se cam învăţaseră de la stăpînul lor să tacă mai mult şi să vorbească numai cîteodată.

Cînd se însera, Vălean le spuse să adune caii şi după ce îi aduseseră şi-i pregătiseră de drum, controlaseră chingile şi se uitaseră la potcoave, le spuse iarăşi să-şi încarce pistoalele şi să aşeze la îndemînă, în coburi, plumbii şi pulberea, încă nu bănuiau ce are să urmeze.

Nici în momentul cînd ocoleau sălaşele, coborînd pe-o vale, acum secată, pe sub sălcii mari, cu frunzişul prăfuit, şi ieşeau la vad, la Murăş, încă Vălean nu le spusese ce are de gînd.

Dincolo s-au oprit în luncă. S-auzeau pînă la ei moara mergînd, vuietul apei în scoc, şi chiar cîte o vorbă de om, ca un strigăt răzleţ, fără înţeles. Se vedeau şi luminile de la castel, cîteva din odăile în care fuseseră aprinse lămpile. Cîte o pală uşoară de vînt, clintind abia aerul,

aducea din sat miros de fum din vetre, de mămăligă în fiert, de bălegar rînit proaspăt şi caii fornăiau simţindu-l.

Vălean descălecă şi spuse:

— Lăsaţi caii să mai pască, dar numai pe-aici şi aveţi grijă să nu s-apropie vreun străin.

O lăsă şi el pe Vilma la păscut, apoi se aşeză pe-un trunchi de salcie. Cînd veni un pic mai tîrziu lîngă el, îl întrebă pe Stoica:

— Tu ştii la ce foloseşte turnul ăla înalt?

— D-apoi la pază. De-acolo vezi pînă la Reghin, în vale şi pînă la Deda, la deal.

— Bun îi şi pentru pază, nu-i vorbă, da' ce să păzeşti, că turcii de mult nu mai dau pe-aici? Şi nici tătarii...

— Şi ce-i dacă nu mai dau? Or dat cîndva, atunci l-or ridicat. Acum de ce să-l strice, dacă este?

— Îl folosesc şi-acum... Da' nu la pază.

— La ce-l folosesc?

— Este o fîntînă-n el, jos. Şi în pereţi îs coase cu vîrful înăuntru şi tăişul în sus, prinse ca nişte spini, da' mai lungi. Şi dacă bunăoară un iobag prinde un iepure şi-l mîncă sau face altceva ce-i oprit, îl aruncă de sus, printre coase. Rămîn numai zdrenţe de carne din el...

Stoica ascultă, fără să se mire şi nu zise nimic, după ce Vălean tăcuse. Iar după puţin timp tot Vălean adăugă:

— Mi-ar plăcea să-l arunc pe Kérpinişan acolo, să vadă şi el cum îi şi-apoi să-l întreb.

— Ce să-l mai întrebi? zise acum Stoica şi se mută mai încolo, să-şi aprindă pipa.

Dar Vălean, observînd, îl opri. Îi spuse:

— Mai aşteaptă.

Tot la castel se uita. O fereastră singură mai lumina, clipind. Se stinse apoi şi aceea şi parc-ar fi fost un semnal aşteptat. Vălean se ridică în picioare şi zise:

— Adunaţi-vă cu caii. Batem la castel.

— Acum?! întrebă Stoica nedumerit.

— Acum, da, că mîine o să batem în altă parte, de-om mai trăi...

Stoica se uită la Vălean, prin întuneric, şi i se păru că rîde. Nu rîdea însă. Era încruntat şi se simţea dospit de-o mînie care nu-l mai lăsa.

Nici la castelul grofului Kérpinişan, însă, n-a fost după aşteptări. Aici n-au mers orbeşte, ci pregătiţi să fie bătaie, măcar Vălean era pregătit şi simţea nevoia.

Ocoliră mult prin vale şi se apropiară prin pădurea care învăluia din spate castelul, pînă ajunseră la zidul împrejmuitor. Găsiră şi ce căutau acolo, o spărtură pe care o lărgiră ; intrară fraţii Şuta, ca umbrele şi pieriră în întuneric neauziţi. După un timp se întoarse unul din trei ei şi zise :

— Treceţi mai în sus. Este poartă. Cîinii i-am hrănit. Dorm.

Caii îi lăsară în pădure, în faţa porţii, păziţi de Stoica şi de încă unul. Fraţii Şuta, trei dintre dînşii, se duseră la grajduri, ce erau într-o curte în marginea dinspre sat a parcului.

— Acolo nu-i zid şi peste şanţul împrejmuitor este o podişcă, dacă ţin eu bine minte, le-a spus Vălean. Aveţi grijă să n-o tulească pe-acolo careva.

Toate au mers uşor, pînă să intre în castel şi Vălean se mira. Nu înţelegea cum de s-a lăsat groful nepăzit şi bănuia un vicleşug şi era tot mai fără răbdare, că — îşi spunea el — trebuie să se fi aflat de cele petrecute la Reghin. Kérpinişan aflase, desigur, însă de la jandari, care nu se ştie de ce, începuseră urmărirea în direcţia Dedei şi numai pe drumul ţării, fără să caute şi dincolo, pe ţărmul stîng. Groful nu-s-a neliniştit. A judecat în felul lui, bine. Tîlharii, cînd sînt hăituiţi, nu s-opresc să prade ; chiar de s-or fi gîndit să-l onoreze, în noaptea asta n-au cum să se întoarcă şi nici în zilele următoare ; între lotri şi castelul lui sînt jandarii şi satele alarmate. Aşa că, după ce şi-a băut vinul, s-a culcat şi n-a lăsat pază în afara celei obişnuite, un om la poarta mare, într-o cămăruţă lipită de zid şi-un om la portalul din faţă al castelului.

Aceştia fură puşi la pămînt şi legaţi strîns, cu gura înfundată cu cîrpe, ceea ce fraţii Şuta ştiau s-o facă repede şi bine, după cum s-a mai văzut. Surprinşi în somn, nici slugile din castel nu le dădură mai multă bătaie de cap. Numai groful se gîndi că se poate lupta ; cît era de buimac, în momentul în care intrară peste el, se rostogoli din pat cu destulă sprinteneală şi reuşi, pînă să se apropie de el, să scoată din scrinul de-alături, un pistol şi să tragă la nimereală, unde i se păruse lui că vede mişcare. Era, însă, întrucîtva emoţionat şi nu nimeri, le arătă numai, cu flacăra detunăturii, unde se află şi cu băgare de seamă fu făcut ghem şi înfăşat în cearşafurile smulse de pe pat. Puşcătura însă o trezise pe grofoaie, dacă dormea cumva ; femeia începu să ţipe şi să cheme slugile. Conduşi de strigăte o găsiră şi pe dînsa şi o cărară legată lîngă soţul ei. Feciorul contelui, un ţînc de cincisprezece ani, mai cu minte fu. El nu ţipă, ci se furişă nebăgat în seamă de nimeni în turn şi începu să bată toaca de alarmă şi să tragă focuri cu puşca şi cu pistolul. Curînd se auzi clopotul bisericii din sat bătînd în dungă, a primejdie, şi nu mult după aceea, murmur de glasuri multe bărbăteşti apropiindu-se şi cîte o flintă descărcîndu-se în vînt, mai mult de speriętoare deocamdată pentru un duşman care nu se vedea şi poate sămînţă de curaj pentru cei care înaintau.

Vălean nu se sperie. Nu se duse nici el şi nici pe altul nu trimise după cel din turn. După cum bătea toaca şi se oprea între două detunături, îşi dădu seama că-i un singur om acolo şi prea curînd n-avea să coboare — şi nici de-l prindea nu era un cîştig, fiindcă în sat tot se auzise şi se ştia că la castel se petrece ceva.

Nu-l îngrijora nici murmurul şi tropăielile şi acele rare puşcături care se auzeau încă destul de departe în vale, dinspre sat. Simţea numai un tremur pe dinăuntru, care putea fi şi de bucurie — au să năvălească ăia, şi are să se încingă un pic de bătaie.

Pînă atunci, stăpînindu-se, făcu altceva. Aprinse o lumînare şi se apropie de groful culcat pe covor — grofoaia fusese întinsă în pat — şi-i arătă pumnalul, iar cu mîna cealaltă făcu semn cum ar fi numărat bani şi fu înţeles ; groful arătă spre scrin. Într-unul din sertare se găsi o lăduţie în care erau bani, nu mulţi, doar ce-i care urmau să fie cheltuiţi mîine-poimîine ori care se strînseseră de ieri-alaltăieri, cum e-n orice gospodărie, pentru un om sărac însă ar fi însemnat mai mult decît aurul lumii. Vălean vărsă zloţii şi ce mai erau acolo, mărunţiş, în două pungi şi le vîrî în chimir. Tocmai atunci veni şi unul din feciori cu un sipet mic lăcuit

și încrustat cu sidef, îl aducea din odaia grofoaiei. Vălean îl deschise cu vîrful pumnalului și luă numai un șirag de mărgăritare, cîteva inele cu pietre și vreo trei brățări mai groase de aur, bătute și acestea cu pietre.

Îl căută un Șuta și-i spuse : „Ăia-s la poartă.“ Vălean stinse luminarea și ieși din castel. Șuieră un semnal și se îndreptă într-acolo, fără mare grabă. Lui Șuta îi spuse :

— Dă fuga la grajduri ! Dați drumul la cai ! Aprindeți-le la vreo cîțiva iască sub coadă, știți voi cum.

— Știm, răspunse Șuta și se topi în întuneric.

La poartă era un alt Șuta cu vreo cinci oameni. Așteptau pregătiți, adăpostindu-se în dosul zidului. Dincolo, afară pe alee, se auzea mișcare, dar nu prea hotărîtă, un fel de bîjbîială și murmurul de glasuri, acum mai aproape, dar mai moale.

— Ce-i cu ăia ? Nu vin ? întrebă Vălean în șoaptă.

— Vin încet. Se tem, răspunse Șuta, fără rîs.

— Or fi oare jandari cu ei ?

— N-aș crede. Nu s-au auzit decît flinte de vînătoare.

— O să vedem noi îndată.

La un moment apoi se făcu liniște peste tot. Nu ținu însă mult, cît ai fi spus, mai grăbit un pic, Tatăl-Nostru... Și deodată izbucniră chiote și detunături de pistol și se auziră trei sau patru nechezături sălbatice și-un galop bubuit, parc-ar fi pornit în iureș un întreg regiment de cavalerie, mai la vale cu vreo trei sute de pași.

Dincolo, pe aleea de intrare la castel se simți un fel de susur de șoapte, vorbe gemute, pași tîrșiți, ale unor oameni, care vor, dar nu știu să umble fără zgomot. Și iar fu liniște și se zăriră, cît se putea noaptea, mogîldețe ieșind de sub copaci, apropiindu-se, încă fără curaj, cu speranța numai că drumul e liber. Erau peste douăzeci, poate mai mulți.

Cînd ajunseră în dreptul porții, se opriră iarăși ; canaturile grele de stejar și fier se deschideau parcă singure. Se auzi un glas, o șoaptă groasă :

— V-am spus doar că or fugit.

— Așa cred și eu, răspunse o altă șoaptă.

— Dacă-i un vicleșug ? Mai bine să-i așteptăm pe jandari.

— Pe dracu ! Pîn-la ziuă tot nu vin. Ce, lor nu li-i frică, așa crezi ? Hai !

Vălean încă mai credea că are să se bată. Umbrele mai înaintară cîțiva pași, tot așa, cu grijă, ca printre ouă. Vălean descărcă un pistol, nu ca să nimerească, numai să vadă ce se întîmplă.

Mogîldețele o și rupseră la fugă imediat, fără să mai aștepte al doilea foc și nici nu aveau să se oprească prea repede, judecînd după sprinteneala tropăiturilor.

Vălean mai așteptă, pînă ce nu se mai auzi nimic. Veniseră între timp și ceilalți Șuta și mai mulți dintre feciori, s-ar fi putut bate, gîndea Vălean, și cu o întreagă companie de jandari, dar nu se arătaseră. Șuieră ca să-i adune și pe ceilalți și se întoarseră la cai, unde Stoica aștepta îngrijorat. Întrebă :

— Ce-i ?

— O sfîrlă ! îi răspunse Vălean. Să mergem.

— Prin pădure ?

— Ba nu, că prin nori. Ieșim la Săcal și de-acolo om vedea.

— Nu ești mulțumit ?

— Poate c-am să fiu mîine.

De la Săcal, după ce au să se odihnească o zi, Vălean se gîndea să urce spre Monor și de-acolo, pe undeva, să treacă la drumul țării și poate chiar în dealul Tecii, în pădure, să aștepte diligența ; s-a auzit peste tot, desigur, de ieșirea lotrilor și diligența are să fie păzită și au să se bată, n-au să se lase ușor.

La Săcal însă și-a schimbat gîndul. Îi spuse cineva că se strîng jandarii la Deda și fac goană mare să-i prindă pe hoți. Își zise atunci : de ce să nu-i caut eu ? Și se întoarseră la drumul Dedei și se întîlniră a doua zi spre seară cu jandarii mai în deal un pic de la Maiorești, dar jandarii nu voiau să se bată. Trecuseră prin Veșa și auziseră acolo că hoții-s pe puțin o sută, și se temeau că erau și ei oameni. Vălean înțelese din asta altceva, că jandarii au o poruncă — știa că așa se face în anumite împrejurări — să nu se bată, s-aștepte strîmtorirea tîlharilor undeva, într-un loc potrivit și-acolo să-i strivească intrînd peste ei mulți, cu multe puști și

cu ajutoare multe dintre țărani și chiar și cetățeni de la oraș, care vor, și de-i nevoie și cu armată.

Își spuse în sinea lui : așa să fie, dar locul am să-l aleg eu. Și se liniști deodată.

A ocolit Deda și a trecut în munți pe la Rîpa, fără să lovească, numai speriind vreo doi crîșmari în trecere. Ceata a împărțit-o și i-a dat loc de întîlnire pădurea de la Herina. Voia să lovească la Sărățel mai întîi, la moară ; pînă atunci se gîndea să se odihnească la Arcalia, la Cioată. Aici îl ajunse Ispas și cînd rămaseră singuri, în odaia pentru oaspeți, îl întrebă :

— Ce vrei tu, Vălene ?

Vălean nu răspunse îndată. Supărat, tăcu o vreme, apoi se răsti :

— Cum m-ai găsit ?

— N-a fost greu, cu urmele pe care le-ai lăsat...

— Da' tu știi ce s-a întîmplat ?

— Am auzit. Am fost acolo. Am vorbit cu Socol. Destul de rău că s-a întîmplat. Da' acum ce vrei ?

Și deodată Vălean nu mai păru mînios ; murmură aproape în șoaptă :

— Tu ce crezi că vreau eu ?

— Să pieri poate.

— Poate că aia și vreau.

— Și pe Telegdi îl lași să scape ?

— Telegdi-i jurat cu Satana. Tot alții mor în locul lui.

— Chiar de-aia... Și urmă mai tîrziu : Pe feciori, să știi că i-am trimis la stîna lui Crețu, care au fost acolo și pe ceilalți la Dumbrăvioara. Stoica și cei patru Șuta au să fie aici astă-seară. Am lăsat oameni peste tot pe drum, dacă are să fie vreo primejdie, au să vestească. Zic să mergi și tu la stînă și să rămîi acolo oarecît, apoi mai poți să te miști după ce ți-a crește barba, ca negustor, cum ai mai fost, că jandarii nu bănuie nimic. Nici Cupariu nu bănuia nimic și a pierit dintr-o prostie de om buiac.

Vălean n-a răspuns. S-a răsturnat pe pat și a stat acolo, cu fața în sus, cu ochii deschiși, dar parcă fără să vadă, pînă s-a făcut întuneric.

Seara, l-a ascultat pe Ispas și s-a întors la stîna lui Crețu, însoțit pe drum de Stoica și de frații Șuta.

XI.

1.

Hăituiala după Telegdi și-o începu Vălean numai după ce trecuse și iarna. Pînă atunci a locuit mai mult la stînă. Și-a lăsat barbă și a scos la purtare iarăși hainele de negustor bogat călător, a ieșit și la tîrguri, a mers pînă departe, pe la Cluj și pe la Arad, dar n-a mai fost ca înainte. A cam tînjit în vremea asta. Se tot gîndea că Maria ar fi putut să scape ; chiar atunci în noaptea aceea, dacă el îl omora dintr-o dată pe Cupariu, fără să mai aștepte să vadă ce are să facă — ori de l-ar fi amețit numai, n-ar fi fost greu, cu mînerul pistolului ori și numai cu pumnul după cap, la vînă — l-ar fi pus jos și n-ar mai fi apucat să tragă ; Maria ar fi rămas vie, iar pe Cupariu l-ar fi judecat după aceea...

O și visa destul de des, că-i era dor după ea. O vedea în toate chipurile, cum o cunoscuse el, dar mai des așa cum îl întîmpinase atunci speriată și-i spunea și în vis, de fiecare dată : „Ai grijă, Vălene, să te păzești..."

Se trezea și-i părea rău și gîndea : „Uite că eu m-am păzit, și ea îi moartă".

Uneori putea să se gîndească mai liniștit cum ar fi trebuit să facă el pentru ca să se întîmple altfel. Se gîndea cum să facă adică, un plan — și-l rostuia cu cea mai mare grijă ca să reușească în orice împrejurare, de parcă ar mai fi fost nevoie și s-ar fi putut îndeplini. Ar trebui — își zicea — s-o trimită dincolo, în țară, să-l aștepte acolo, un an trece repede, nu-i cît o viață, și-apoi ar veni și el și s-ar găsi. Apoi se trezea și înțelegea că-i degeaba, ea tot n-ar fi plecat singură acolo, chiar dacă el s-ar fi gîndit la asta, fără el ea n-ar fi plecat, nici măcar pentru o săptămînă ; degeaba se mai gîndește cum ar fi fost ceea ce n-a putut să fie altfel ; pe Maria n-o mai învie la loc.

Cîteodată îi venea chef să bea. Nu că ar fi dorit băutura — i se părea însă că de se îmbată, de se ameţeşte, are să se mai aline, dar nici cînd bea mai mult, cum nu-i plăcea şi-l scîrbea şi bea în silă, tot nu cădea în starea aceea în care devii nepăsător la toate şi poţi uita şi că trăieşti şi că eşti om. Răul nu se topea din el, rămînea acolo ca un pietroi zgrunţuros şi numai atît cîştiga că două zile după aceea era bolnav şi-l durea tot trupul.

A avut însă şi zile bune, cîteva, cînd puteai să crezi că-i tot el, cel vechi. Se trezea mai limpede şi simţea tremurînd în el neastîmpărul cunoscut. Şi n-avea ce face şi nu putea să stea pe loc şi-l lua la învăţat pe Spulber, care crescuse armăsar frumos şi sprinten şi destul de rău către străini. Îl alerga prin poiană, în lung şi-n larg şi-l deprindea cu mişcări neaşteptate şi neobişnuite la un cal. Era o muncă şi trebuia să stăruie mult şi mai uita de celelalte. Vilma, care se înstrăinase cu totul de Spulber, fusese mînzul ei doar, acum însă nu-i era decît un cal oarecare acolo printre ceilalţi, îi urma cînd băga de seamă ieşirea lor, dar nu se mai arăta nervoasă şi nu mai încerca să se împotrivească şi să se îmbie ea, cu invidie — parc-ar fi simţit ce se întîmplă cu stăpînul ei şi ar fi înţeles că nu trebuie zădărît acum, ci lăsat în voia lui ; numai la sfîrşit, cînd vedea că muştrul se terminase, s-apropia mai mult de Vălean şi i se anunţa nechezînd domol — şi, uneori, el îi şi punea şaua şi o mîna în figuri, pe care la făcea mai bine decît Spulber, cu ambiţie şi încăpăţînare şi apoi îşi primea zahărul cuvenit.

Şi aşa, mai pe-ncetul, starea aceasta încruntată i-a trecut cumva, ori s-a învăţat s-o îndure mai uşor, să n-o mai simtă şi ceilalţi. La ajutat şi Ispas, care venea la stînă cît de des şi-i aducea ştiri din oraş, ce se mai întîmplă, mereu afla cîte ceva despre Telegdi, ce mai face, pe unde se plimbă şi petrecerile la care se îmbată, şi despre fata aceea care-l stăpîneşte ca pe un căţel, cam tot ce se vorbea prin tîrg. L-a ajutat şi baciul Creţu cu tăcerile lui înţelegătoare. Chiar şi Porumb — de cîte ori venea să-l vadă, şi-i povestea ce-a văzut el în foc aseară sau alaltăseară, o comoară şi alături era Vălean şi mai în spate o păluţă albă cu porţi aurite, ori o pădure frumoasă şi-o casă mare, cu ferestre care străluceau şi o grămadă de copii care cîntau frumos — şi-i spunea ce visase Roza, un cîmp înflorit şi pe Guba cum sugea de la o capră neagră, că aşa făcea el cînd era mai mic, da-n vis, capra-i cu noroc, fiindcă-i neagră — iar la plecare lua pe furiş cîte ceva de-al lui Vălean, un nasture ori o năfrămuţă ori un fir de arnici din alesătura cămăşii, pe care apoi Roza le descînta cum ştia dînsa, ţigăneşte. Şi timpul trecînd l-a ajutat, aşa cum toate le spălăceşte încet, încet şi nimic nu iartă.

Iar la han, la Dumbrăvioara, nu s-a mai dus decît o singură dată, dar asta mult mai tîrziu, după ce se socotise cu Telegdi şi alte multe lucruri se mai întîmplaseră între timp.

2.

Primăvara, cam la vreo săptămînă după Paşti, într-o zi vîntoasă şi cu cerul supărat, cînd Ispas nu se aştepta, nu sperase că s-ar putea întîmpla aşa ceva, Vălean veni la el ziua în amiaza mare ; Ispas şedea pe-un scaun lung de şelar, în dreptul ferestrei şi cîrpea nişte căpestre, iar Saveta spăla vasele. Se auzi tropot de cal apropiindu-se, portiţa lovindu-se de stîlp şi-ndată apoi un ciocănit afară, la uşa tinzii.

Pînă Saveta să-şi şteargă mîinile şi să iasă, Vălean şi intră, iar femeia se smeri deodată şi se retrase în colţul de sub icoană. Ispas se uită mirat, dar bucuros altfel.

— Să trăieşti, Ispase, şi tu, Saveta, bine v-am găsit ! le strigă.

— Hristos a înviat ! zise Ispas, cumva fără să-şi dea seama, din obişnuinţă.

— Aşa-i, că doar ai dreptate, am şi uitat... Adevărat c-a înviat ! Şi trecînd repede îi sărută pe amîndoi după datină şi adăugă între timp : Şi vă mulţam de pască şi de ouă roşii. Le-am mîncat cu feciorii şi ne-am bucurat. Au fost bune. Şi vinul a fost bun. Pe urmă se aşeză la masă şi se uită la Saveta : Voi, cum văd, aţi şi mîncat de-amiază... Poate a mai rămas ceva şi pentru mine...

Nu-mi trebuie mult, da' azi n-am mîncat. Am uitat să mînc.

Ispas îi spuse că nu-i nici un bai chiar de-i trebuie mai mut, că har Domnului, mîncare este destulă, iar Saveta dădu numai din cap, adică aşa-i, se găseşte, de zis însă nu zise nimic, parc-ar fi avut canon să nu vorbească un timp — şi ieşi repede şi tot repede se înapoie cu faţa de masă şi cu un blid.

Aşteptînd răbdător, Vălean se întoarse către Ispas.

— N-ai mai venit să mă cauţi, au trecut trei săptămîni de cînd n-ai mai fost pe la mine şi uite că mi s-a făcut dor să te văd...

— D-apoi că n-am putut să merg, că au fost sărbătorile şi a trebuit să stau tot mereu pe-aproape, să trag clopotele, ştii doar cum îi...

Ispas simţise de la început o schimbare la Vălean — înţelegea că-i vesel sau măcar trecut dincolo de supărare, se scuturase de ea, o lăsase în urma lui — şi numai din vorbele lui, cum sunaseră, cum ceruse el de mîncare şi-i sărutase amintindu-şi de datina iertării, înseamnă că-i bine acum, se înseninase, altfel însă tot încruntat era, ca de obicei, cu privirea lui rece, de om rău, aspru, care a uitat de blîndeţe pe lume.

Saveta aduse mîncarea şi o puse în blid şi iar ieşi, grăbindu-se, nu se ştie de ce, poate găsise de lucru, pe-afară, ceva care nu se mai putea amîna sau numai se sfia de încruntarea lui Vălean, pe care n-o cunoştea şi despre care îşi făcuse o altă părere ori poate nici atît, voia numai să-i lase pe bărbaţi singuri, să discute netulburaţi de-ale lor, care pe dînsa n-o interesau.

Vălean parcă n-ar fi observat intrarea şi ieşirea şi toate mişcările femeii şi nici nu se uită la mîncarea pe care o ceruse. Îi spuse lui Ispas, privindu-l cu ochii mijiţi, şi-n glasul lui tremura ceva :

— Eu m-am gîndit la un lucru, Ispase. Şi de-aia am venit să-ţi spui, poate vrei să ştii şi tu...

Ispas rămase tăcut, măcar că voia să ştie, dar încă nu era convins că-i un lucru dorit ; s-ar fi putut să fie ceva nedorit, o toană de-a prietenului său, şi de aceea nu zise nimic, aştepta.

— M-am gîndit să-l scoatem pe urs, urmă Vălean şi iarăşi Ispas auzi ceva, ca un tremurat îngînîndu-se în vorbele ce-i veneau în ureche şi răspunse încă prudent :

— D-apoi să-l scoatem, dacă zici, da' şi altfel, vremea-i potrivită, că uite, doar îi primăvară şi-i cald afară şi-s flori.

— Aşa, Ispase, să-l stîrnim să iasă de la vizunie şi să-l prindem. Să-l ducem şi să-l învăţăm să joace.

— D-apoi aşa cum zici, să-l stîrnim să iasă şi apoi celelalte se pot face mai uşor. Tu numai să spui ce vrei să faci şi cum crezi că trebuie să facem lucrul ăsta şi-l facem.

— Las-c-am să-ţi spun...

Vălean numai după aceea începu să mănînce şi Saveta parc-ar fi simţit de-acolo de unde se afla ori poate că pîndise din tindă, apăru cu un canceu din care turnă vin în două ulcici şi ieşi iarăşi, tot grăbindu-se.

Vălean mîncă bine, cu poftă, bău şi două ulcici de vin, cum ar fi băut apă, de sete. Tot aşa era şi acum, încruntat, cu faţa parcă împietrită în încruntarea ei veche, cum Ispas îl cunoştea, se obişnuise să-l vadă mereu aşa şi să nu-l mai îngrijoreze, de multe ori nici nu mai observa ; o oarecare înfrigurare însă se simţea în gesturile lui Vălean, în toate mişcările mărunte pe care le face un om cînd stă la masă şi mănîncă, cum se întinde să ia pîinea şi o frînge, cum taie carnea cu cuţitul, cum mestecă parcă foarte atent să macine bine totul — şi parcă nici nu înfrigurare se simţea, ci mai multă stăpînire ca de obicei, forţa pe care o ai în trup şi ţi-o ştii şi te joci cu ea, aşa puţin, o foloseşti şi pentru lucruri unde nu-i nevoie de forţă, dar e plăcut să vezi cît eşti de puternic. „Da, poate-i încordat acum", gîndea Ispas, în momente de acestea eşti întotdeauna încordat, chiar dacă nu te temi, chiar dacă nu poţi să pierzi, aşa se întîmplă, că eşti om doar, n-ai ce-i face. Ispas cunoştea şi el starea asta, îl încercase şi pe el nu numai o dată, el însă nu se ştia ascunde, pe el oricine îl ghicea, vedea că-i încordat şi înfrigurat — numai la început, pînă cînd lucrul încă n-a fost pornit, că după aceea se ţinea calm, parcă nepăsător şi cînd vedea gura pistolului căutîndu-l — dar pe Vălean

nu-l poți ghici, dacă nu-l cunoști bine, dacă n-ai trăit multă vreme în apropierea lui.

Și așa, pe încetul, Ispas deveni nerăbdător să afle, îl furnica și pe el ca un fior de emoție, dar nu-l îndemna nici cu o vorbă pe Vălean să spuie. Aștepta tot mai încordat, parcă s-ar fi prelins și în el starea pe care gîndea că o ghicise și poate într-adevăr o ghicise la prietenul său.

Pe urmă Vălean își spuse planul la care se gîndise, cum au să-l stîrnească pe Telegdi, să-l întărîte, să-l scoată din fire, cum au să dea izbituri dese și repezi, în locuri neașteptate, cu întreruperi și reveniri și întoarceri ca de vîrtej de vînt și nimeni să nu înțeleagă nimic, să fie spaimă prin întreg comitatul și Telegdi n-are să rabde, are să se înfurie ; atunci are să fie momentul lui Vălean, are să cînte el și Telegdi are să joace, are să-l poftească la mijloc : no, măria-ta...

Era ca un război, unul mai mic, dar cu de toate, adevărat, ceea ce pregătise Vălean, cu atacuri și retrageri prevăzute, în locuri căutate anume, bune pentru ciocniri, pregătite de Dumnezeu pentru ca să moară oameni acolo, împușcîndu-se, sfîșiindu-se cu pumnalele, zdrobindu-se cu topoarele... Are să fie greu, ei sînt mulți, sînt mai bine de-o sută și se pot spori, pot cere și soldați și ajutoare din alte părți, iar noi putem socoti poate cam cincizeci, că unii, ca Porumb ori Fidileș, ori chiar Copăcean, nu-s buni de scos la hartă... N-am să-i pot bate niciodată, așa ca să nu mai fie, dar nici nu vreau să-i bat și nici să-i omor pe toți, măcar că au să moară destui, și de la ei și de la noi, numai pe Telegdi vreau să-l prind și numai viu ; în el n-o să pușcăm, o să-l ferim...

Ispas asculta atent. Îi plăcea planul și se bucura. Gîndea : uite, a stat el acolo supărat și năcăjit și lovit în suflet, da' tot n-a uitat nimic și nu s-a muiat ; ca un lup a stat, care-a fost sfîrtecat de ceilalți și s-a ascuns să-și lingă rănile, să și le vindece și-acum a ieșit iar, și mai rău, mai înveninat, să sfîșie mai tare.

Asculta și i se părea cumva că a și început, locurile pomenite le cunoștea și el bine. Și văile cu pădure, și rîpile în care aveau să aștepte pîndind, și satele prin care au prieteni, erau tot locurile lui Vălean, care aveau să-l

apere și să-l ajute. Spuse la sfîrșit, cînd se părea că Vălean terminase de vorbit :

— Înseamnă că începem.

— Începem dară, răspunse Vălean, dar nu chiar acum.

— Da' cînd ? Acum îi cald. O să înceapă și el să mai umble la plimbare, să-i aflăm drumurile.

— Să i le aflăm.

— Poate-și scoate ibovnica la vie, iarăși. Acolo ar fi mai ușor.

— Încă nu mă grăbesc. Dacă el se grăbește să mă găsească, eu nu mă supăr. Îl primesc și-acum, dacă vrea, din partea mea nu-s grăbit.

Ispas nu-l credea că poate fi așa de liniștit, cînd el simțea pînă-n buricele degetelor fiori mărunți, ca o mîncărime, așteptarea în pîndă, parcă ar fi fost acolo, la cotitură, ascuns sub tufă, nevăzut de nimeni, gata să sară. Poate-i și Vălean tot așa, și numai de-aceea se vede liniștit, fiindcă se încrede, știe că nu poate pierde ; așa, cînd știi că nu poți pierde și că toate au să se întîmple după cum vrei tu, atunci poți sta liniștit, chiar dacă te trec fiorii.

— Poate că am să-ți cer să-l lași pe popa Chirilă, mai spuse Vălean în continuare.

— Am să-l las.

— Nu azi. Am să-ți spun eu cînd.

— Cînd ai să-mi spui, am să-l las.

— Și să te muți de-aici.

— Unde zici tu am să merg, ce-ai să zici am să fac.

— La Bălăușeri, în casa aceea care-i peste drum de han. Are și vie, tot pentru tine și ceva arător deasupra, pînă-n pădure. Ai să sameni ceva, poate cucuruz.

— Am să mă fac iar țăran.

— Cam așa. Casa asta s-o vînzi.

— Bine.

— Nu în grabă. Copăcean rămîne aici, pînă una, alta are s-o vîndă el, după aceea, de nu găsești cumpărător îndată.

Discutînd așa, se mai liniști și Ispas. Cînd ieșiră să treacă la Copăcean, se simțea ca în oricare altă zi, parcă abia s-ar fi trezit din somn și se uită cum îi vremea pe-afară și se întreabă : ei, ia să vedem ce mai am de făcut pe ziua de azi.

3.

Și acum începu goana pentru capturarea lui Telegdi, așa cum o gîndise și o plănuise Vălean, ca un mic război.

Cam la o săptămînă sau două de la Duminica Tomii, uneori mai tîrziu, după cum îngăduia vremea, începeau în tot Ardealul maialurile, balurile din luna mai, la modă mare pe-atunci printre grofi, care deprinseseră obiceiul de la frații lor austrieci, primit și de domnii mai mici de la țară și de prin orașe, preluat în cele din urmă și de tîrgoveți — negustori, meseriași, funcționari, care îi imitau bucuros pe mai mari. Sălile îmbîcsite, în care căldura de la sobe și din trupurile mereu în mișcare te dospea, fumul de la pipe și mai noile țigări și praful din podele te sugruma, iar mirosul de petroleu și sudoare și sulimanuri topite îți rîncezeau nările pentru trei zile, erau părăsite, pînă avea să vie iarăși toamna cu ploi și răcoare. Mesele se întindeau pe sub copaci, în parcuri, în crăci s-atîrnau lămpașe, pe pajiști se întindeau covoare groase, să nu se împiedice doamnele și domnișoarele în timpul dansului și să nu-și înverzească trena, tîrînd-o pe iarbă de-a dreptul, lăutarii erau pitiți prin boschete, și așa se petrecea plăcut, în miros de flori, sub adiere de zefir.

Și tot așa cum unele baluri de iarnă deveniseră vestite, ca sărbători la care era o cinste deosebită să fii invitat, și maialuri se aleseseră cîteva, de renume, cunoscute și rîvnite de toată lumea. Le cunoștea și Vălean, avusese timp să le învețe, iar acum se gîndi că sînt un prilej care trebuie folosit.

Mai întîi lovi la Sîncari, la groful Venczédi Kenyeres. Balul se ținea în parcul castelului, așezat ca o pădure frumoasă și îngrijită grădinărește în lunca Murășului; se strîngeau aici tot ce era mai vestit și mai de neam în întreg comitatul, ba veneau familii și din alte părți, din Cojocna și de la Deva și de prin părțile Bistriței și de la Brașov și din Ciuc, din Secuime; soseau în alaiuri bogate cu trei zile mai devreme, să aibă timp de pregătire și domnii să mai tăifăsuiască la casină, jucînd cărți. Unii aveau case în Tîrgul Murășului și locuiau acolo, găzduindu-și rudele mai apropiate, alții veniți mai de departe, erau primiți chiar în castel, că erau odăi destule.

Sîmbătă, cam de pe la ojină, cînd căldura zilei se mai stîmpărase, începură să curgă calești trase de cîte patru și cîte șase cai, după cum permitea titlul și vechimea și rangurile deținute în dregătorii și la curtea împăratului, urmate de trăsuri în care se aflau slugile și bagajele, escortate de gărzi călări, care mai mult curățau drumul de prostime și gură-cască, decît păzeau cortegiul. Drumul era din vreme și după aceea mereu stropit, ca să nu se ridice praful; în sate, pe ulița de trecere, casele și gardurile iobagilor erau împodobite cu covoare și scoarțe și cu crengi de brad anume aduse, ca să ofere un tablou frumos invitaților și de pe acum să le dea o dispoziție veselă.

La castel, după obicei, invitații fură primiți dintîi de majordom și o armată de cameriste, foarte cuviincios încostumate, care-i conduseră, pe rînd cum sosiseră, în camerele lor, să se primenească. Pînă aveau să se adune toți cei chemați, pînă femeile își dregeau obrajii și ochii și buzele de sulimanuri, și își cercetau în oglinzi cutele rochiilor, căderea buclelor și bijuteriile, domnii care pierdeau mai puțin timp cu pregătirea se regăsiră prin diferite unghere ale parcului, la mese trase la umbră și își începură conversația, mai sorbind din băuturile aduse într-una din ghețărie.

Atmosfera era potolită, de așteptare calmă, tarafe tăinuite nu se știe pe unde presărau peste oaspeți cîntări mai duioase, legănate lin, cînd mai săltate, dar nu prea mult, așa ușurel, răspîndind un dulce iz melancolic, foarte plăcut acum în momentele dinaintea petrecerii.

Un semnal discret, mai mult presimțit, știut totuși, se stîrni în clipa în care se aprinseră lămpile, aproape deodată, în toate încăperile castelului, în chioșcurile din parc, în boschete, în crăcile copacilor, deasupra meselor, a băncilor; un oftat lung, de tresărire și domnii toți, de peste tot, se grăbiră să-și caute doamnele și fiicele, să le conducă în parc, unde avea să urmeze, în cîteva minute, primirea. Se formă curînd o largă jumătate de cerc, în care familiile se înșiruiau după cerințele etichetei, și un murmur de emoție se auzi, orchestra din balcon cîntă marșul lui Rákoczi, ceva mai domol decît obișnuiau s-o facă fanfarele, și pe scara de marmură albă a intrării de gală, coborî venerabilul grof Venczédi Kenyeres Zsiga,

cu părul în cap tot alb, cu mustața groasă ca din fuioare, albă și ea, cu barbă de profet, neiertată nici ea de zăpada vremii. Avea optzeci de ani pe atunci și avea să mai trăiască douăzeci, să aibă timp să-și scrie memoriile toate și să îngroape cam jumătate dintre moștenitori. Pășea destul de drept, numai puțin zvîcnit, ducîndu-și de braț pe cea de a doua soție, mult mai obosită la cei șaizeci de ani cîți îi avea, zice-se. Urmau cele două fete și feciorul, ginerii și nora, nepoții și nepoatele cu soațele și soții lor, și parcă o strănepoată pătrunsă în vîrsta vrednică de bal. Pe ultima treaptă, groful cel bătrîn se opri, iar urmașii lui trecură înainte și se amestecară printre oaspeți. Marșul conteni, se întinse liniștea, contele spuse :

— Dragii mei, mă bucur că mi-ați făcut onoarea să veniți la modesta mea petrecere. Poftiți și gustați din bucatele mele și din vinul meu și după aceea o să dansăm un pic și o să mai fie și alte distracții să nu vă plictisiți și să fiți mulțumiți.

Se aplaudă reținut, după cuviință, și măria-sa trecu încet dintr-un cap în altul al șirului și strînse pe rînd mîna fiecărui oaspete, în timp ce soția sa, doamna Katalin, le săruta pe doamne și pe domnișoare. Pe urmă, tot în ordinea statornicită, se așezară la masă, fiecare în locul ce-i fusese dat. Cina dura vreun ceas-două și începu balul, cu marele cotilion, deschis de însuși stăpînul casei ; nu-l conduse însă decît trei-patru pași, pînă la prima mare reverență, după care transmise cu bunăvoință mîna soției sale în dreapta contelui Tothfalusi-Brodi, care bătea și el vreo șaizeci și cinci de ani și într-un trecut nelămurit fusese amantul sau măcar curtezanul pe față al Katalinei ; acum era un bărbat gras și enorm, care gifîia și transpira ; gemea cînd a trebuit să îngenuncheze învîrtindu-se pe loc după rotirea în cerc a contesei și, ridicîndu-se, întîrzie un tact întreg, încurcînd ritmul întregii procesiuni și-atunci se uită la femeia odinioară iubită, ca spînzuratul la călău, iar domnul conte Kenyeres care așteptase momentul, oprit într-o margine, într-un grup de amici și alți lingușitori, spuse cu înțelepciune ceea ce toți așteptau, fiindcă de vreo zece ani se repeta ca-ntr-un ritual : „Poftim ! Ce schimbători sînt bărbații ! Mai ieri-alaltăieri o adora, și-acum ar fi în stare s-o înghită pe nemestecate..." Hohotele de rîs ale grupului aproape acoperiră orchestra și contele Brodi, care cunoștea motivul hazului, mai greși un tact și-atunci groful Kenyeres spuse, mîngîindu-și barba albă de apostol : „Domnilor, poate sînteți dispuși să ne jumulim unii pe alții, prin mijlocirea unui nevinovat taroc, și fără să aștepte răspuns, strigă unui valet : Cărțile ! iar altuia : Mi s-a făcut sete, mă, bivole !" Toate acestea însemnau că groful Venczédi Kenyeres Zsiga se afla în voia lui cea mai bună. Balul continuă cam despărțit pe pîlcuri. Tinerii se aleseseră dintre cei vîrstnici și se aruncaseră în polci, mazurci, ceardașuri, pînă ce amețiră și-atunci fetele cerură un cadril, oricum, mai potolit — obosiți totuși — se opriră pentru un timp ca să joace gajuri, tot neastîmpărați, că altfel nu-i lăsa vîrsta. Doamnele se grupară după simpatii și nevoile bîrfei, domnii la cărți sau numai la mese cu băutură. Se întîmplară și unele mici incidente, din pricina cîtorva cameriste mai puțin virtuoase... Și toate s-ar fi desfășurat după obicei, de n-ar fi tulburat petrecerea Vălean..."

„Nu cred că aș fi păstrat vreo amintire de la acest maial, notează groful într-un scurt pasaj în cel de al paisprezecelea volum — din șaptesprezece — ale memoriilor sale, că le țineam an de an și cam la fel se petreceau lucrurile de fiecare dată, acum însă ne-a conturbat distracția un tîlhar valah, al cărui nume cred că l-am știut, dar între timp l-am uitat și nici n-are importanță. Trecuse de miezul nopții. Habar n-am ce făceau musafirii mei — s-auzeau muzici, și cîntece, și rîsete ca la orice bal. Eu jucam taroc ; norocul se lipise de mine și nu mă mai slăbea, ca în piesa în care unul face contract cu dracul ; îmi cădeau figurile ca la comandă, de parcă singur mi-aș fi scos cărțile din mînecă ; îi curățasem pe toți, unul nu mai avea în pungă măcar o pițulă găurită. Grohăiau toți ca porcii în jurul meu și cereau într-una să fie schimbate cărțile. S-au perindat vreo treizeci de rînduri de cărți. Teleki Bela îmi lăsase zălog lunca din Nazna și moara și cinci perechi de boi pe deasupra și tocmai dezbăteam prețul viei din Rîpi care urma să intre în pot, Benczédi András îmi lăsase dîlma toată, pînă la Murăș, cam tot ce-i mai rămăsese din moșia de la Chinari, iar Szenthelyi Miki, pe care noi îl porecliserăm cerbul de

rasă (de la nevastă-sa, Karola, care pe lîngă el îi mai avea și pe Borostyán Aladar, comandantul de honvezi, și pe tînărul Czeglédi, secretarul ișpanului de comitat, ba se mai vorbea că din cînd în cînd se mai împreuna și cu vizitiul, care era intr-adevăr fecior frumos și zdravăn). Miki așadar pontase casa și grajdul cu cai cu tot și cu trăsuri de la oraș și acolo i-au rămas, în pot, Véydán — tînărul, dacă bine-mi aduc aminte, îmi datora pe cuvînt de onoare cinci sute de zloți, cam ăsta-i cîștigul ce mi-a rămas, poate mai mult, au trecut trei ani de-atunci, mărunțișul l-oi fi uitat fiindcă toți banii ce puteau fi numărați s-aflau morman în fața mea, peste douăzeci de mii de coroane — numai pentru monezile de zece, bătute încă de Iosif I, și la mare preț și-acum, a trebuit să trimit după o măsuță s-o am alăturea — iar hîrtiile verzi și roșii, încă noi, dar pătrunse bine în afacerile și comerțul mare, arătau grămădite dinaintea mea ca sălățile și lobodele pe taraba unui zarzavagiu. Mă gîndeam oare pe care dintre ăștia are să-l lovească damblaua și ce bine am să rîd cînd l-oi vedea căscînd ca peștele scos din apă. Și mă gîndeam să-l provoc pe Béni Eduard, codoșul lui Pernécki, care încă de pe atunci începuse să se drăgostească cu băiețandri plătiți mai scump decît actrițele de la Pesta, ba chiar și decît călugărițele exilate de la Roma la Sárospatak, să-i promit pricoliciului douăzeci de zloți ca să-și pună nădragii și cizmele pe masă, să rămînă în izmene și desculț și să ceară la dans pe hoașca lui Bornémisza, chioara, s-o văd cum leșină și cum lașul de bărbatu-său se preface a fi așa de beat, încît nu înțelege nimic ; așa ieșea el din toate încurcăturile. S-ar fi stîrnit o mișcare și niște țipete, mai mare dragul. Ne-am fi prăpădit de rîs. Mă înveselea teribil, încă mai înainte să-i fi dat drumul și cred că de-aceea îmi și aduc aminte. Și pentru că tocmai atunci, în momentul în care mă pregăteam să-i zic lui Béni, mă cufuritule, vrei să-ți dau douăzeci de zloți să mai pontezi și tu ? a trăsnit peste noi afurisitul de valah cu banda lui, altfel îndrăzneață și pricepută de minune în meserie, că s-a mai vorbit și după aceea de ea.

N-am mai ajuns să zic nimic, totul a rămas o frumoasă intenție, cum frumoase sînt toate intențiile neduse la capăt, degeaba o regret azi, n-am mai avut ocazia s-o reiau, nu mai știu din ce motiv.

Ne-am trezit înconjurați de vlăjgani în ițari, cu năfrămi negre legate pe față, sub ochi, cu cîte două pistoale în mînă.

Dracu știe cum au intrat și cînd, dracu știe cum au ținut în mînă mulțimea de bărbați care mă onorase cu prezența ei, cum le-au convins pe femei să tacă mile și să stea ca sfintele, nu pot să-mi dau seama, nu-mi pot aminti de erau mulți, trebuie să fi fost, altfel rămîne un miracol totul.

Eu nu mi-am pierdut calmul. Am trecut, la viața mea, prin altele și mai și, dar tot nu mi l-am pierdut, poate de-aceea reușesc să trăiesc atît de bine și de mult și să nu mai obosesc.

Am stat mai departe liniștit pe scaun. Unul din ei a venit repede și a măturat într-o traistă, ca un adevărat crupier, și monedele de pe măsuța alăturată, și zarzavatul de bancnote din fața mea ; altul, cu o îndemînare colosală, i-a separat pe domnii din jurul mesei de ceasurile de aur cu lanțurile lor cu tot, cu un gest simplu le-a scos el însuși scutindu-i pe păgubași de orice efort penibil, și tot așa ne-a deșurubat inelele din degete ; n-am fost ocolit nici eu, mi-a smuls și năsturașii cu briliante de pe gheroc, atît de repede încît m-am încurcat la numărat.

Am aflat pe urmă că un alt grup le-a strîns pe doamne și le-a despodobit de bijuterii, au luat tot ce sclipea pe ele, aur, argint, pietre, șiraguri de perle, brățări, inele fără să se încurce, alt rău nu le-au făcut ; tinerii domni care le țineau companie au rămas și ei fără ce bani aveau în pungă, fără ceasornice și fără inele.

Reprezentația a fost scurtă, cam un sfert de oră ; măcar mie nu mi s-a părut să fi ținut nici atît, deși alții susțineau că ne-am fi găsit sub imperiul groazei mai bine de-un ceas.

Șeful bandei nu era un ageamiu ; și-a dat seama sau o fi știind dinainte că prea mulți bani nu aduc oamenii la maial, nici dacă au de gînd să joace și cărți. L-a dibuit, nu știu în ce fel, pe administratorul meu, și împungîndu-l în coaste cu țeava pistolului, l-a silit să descuie dulapul

de fier prins în perete, de unde a luat vreo treizeci și cinci de sute de zloți.

După ce au considerat că și-au încheiat treburile, ne-au strîns pe toți grămadă, m-au obligat și pe mine, dimpreună cu ceilalți să mă ridic, și fără cea mai mică urmă de respect, ne-au condus, ținîndu-și pistoalele în noi, în salonul cel mare, de la parter, al castelului, laolaltă cu slugile, cu țiganii lăutari, au încuiat ușile toate pe dinafară, au închis ferestrele pe noi și au înțepenit obloanele. Pînă să ne dezmeticim și să ne dăm seama că miroase teribil acolo și că sîntem amenințați să ne sufocăm și să-i vină în minte unui deștept să spargă o ușă, pentru ca după aceea trei să-l imite, oaspeții mei cei nepoftiți dispăruseră.

Cînd te stăpînește frica, nu te mai gîndești la nimic. După ce a trecut, ideile îți scapără în cap, ca din tăișul cuțitului pus pe tocilă. Sigur că-i o prostie să te gîndești ce-ai fi putut să faci, într-o împrejurare în care n-ai făcut nimic. Și de-obicei așa-i : cu cît sînt mai mulți oameni adunați la un loc, imboldiți, nu importă de ce, să-și dea părerea, cu atît mai multe prostii ai să asculți.

Așa și atunci : cică să ne luăm după ei, să-i ajungem din urmă, să-i facem harcea-parcea și să ne luăm bunurile înapoi... alții, să trimitem după jandari la oraș, să-i chemămă să... ba unii, să alarmăm satele, clopote în dungă, focuri pe dealuri, ca de năvălirile tătărești... adică leagă clopoței de gîtul pisicii și trimite-o să prindă șoareci ; numai prostii. Să-i urmărești, ar fi fost o soluție, probabil, dar în ce direcție ? Și mai ales cum ? Dracii avuseseră grijă să dea drumul la toți caii noștri și să-i miie în luncă, dezlegați, fără căpestre.

I-am lăsat să-și compare între ei inteligența. Am trimis după capel-maistru și i-am poruncit să dea un semnal, cu orchestra, adică să fie liniște.

După ce s-a făcut tăcere, am zis : „Dragii mei, la Mohács s-a pierdut mai mult. Pe tîlhari au să-i prindă jandarii, pentru asta au ei simbrie. V-am invitat ca să petrecem. Să petrecem așadar. Potroacele trebuie să fie gata, cafele de asemenea se pot face, după dorință. Nici băutura nu ne-au luat-o și nici pe lăutari. Mai atinși sîntem noi, cîțiva, robiți cărților, c-am fost lăsați fără măruntiș, dar o să reparăm și asta. O să-i trimit pe oamenii mei

la oraș, cu hîrtii la Petry, Ciontea și Czodich, fiecare va da hîrtii pentru bancherul său, o să-i scoale din somn și pînă fumăm cîte o pipă bună de tăbac, avem și bani...

M-au aclamat de parcă ar fi recîștigat coroana Ungariei de la Habsburgi. Îi auzeam șușotind primprejurul meu : ce bătrînel curajos, uite la el ! Mă rog, dacă așa ceva-i curaj, să înțelegi că nu poți face nimic atunci cînd într-adevăr nu poți, înseamnă că toată viața mea am fost curajos.

Bine-nțeles, petrecerea a continuat ca și altă dată, pînă a doua zi seara, spre entuziasmul voinicoșilor care după ce bandiții dispăruseră voiau să se bată cu ei neapărat..."

De la Sîncrai, Vălean își împărți oamenii în două cete ; cu una pe care o conducea el, însoțit de doi dintre frații Șuta, ca să-l ajute, trecu Murășul, mai în vale de Nazna, și tot în noaptea aceea, cam peste două ceasuri, lovi la Cristur, spărgînd maialul dat de groful Keresztúrfőszegi, boier de rang ceva mai mic decît cel din Sîncrai, mai ambițios însă pe faimă și falǎ — de-aceea și dădea maialul în întrecere cu celălalt, ceea ce Vălean n-avea de unde să știe. Aici s-a ivit oarecare împotrivire, potolită însă repede, după ce doi domni au fost tăiați. A fost rănit și unul din oamenii lui Vălean, în pîntece și a murit curînd după aceea pe drum. Și la Cristur s-au ales cu un oarecare cîștig, mai mic decît dincolo și cu trudă mai mare.

Ca să-i încurce pe urmăritori, de s-ar fi găsit unii în stare, Vălean îi trimise pe cei doi Șuta în urmă — unul dădu foc la un stog de paie în capătul din vale al moșiei, în apropiere de grajduri, iar celălalt, furișîndu-se printre sălcile de lîngă Murăș, descărcă vreo cîteva pistoale — de departe s-ar fi crezut că-i luptă. El și ceata, ajunși din urmă apoi și de cei doi Șuta, s-au tras la adăpost cît se poate de liniștiți în pădurea de la Cocoș, unde peste zi s-au odihnit și și-au îngropat mortul.

Ceata a doua, în frunte cu Stoica și ceilalți doi Șuta, urcă spre Cîmpie, îl trezi din somn pe groful din Hirț și îl sili să le dea repede, fără tîrguială, banii ce-i avea în casă și scumpeturi în aur și ce-o mai fi. Îl vizitară și pe crîșmar, pe urmă, grăbiți, să nu-i apuce ziua cumva, intrară în pădure pe sub Bardăș și suiră dealul, coborînd la drumul

țării, pe care îl trecură nu departe de Voiniceni și ajunseră nesimțiți, la timp, în poiana lor, la stîna lui Crețu.

Tot aici, un alt pîlc, mai mărișor, condus de Ispas, opri un convoi de vreo trei căruțe numai cu negustori, fără marfă, care în ajun coborîseră de la Teaca, scurtaseră drumul pe la Ocnița, înnoptînd la hanul din Crăiești, iar dimineața se sculaseră înainte de ziuă s-ajungă din bună vreme la Rîci, unde lunea avea să se deschidă tîrgul mare de primăvară. Dacă abia porniți din Crăiești, se întîlniseră cu Ispas, la tîrg nu se mai duseră că n-avea rost, bani să cumpere marfă nu le mai rămăseseră.

Spre seară apoi, în aceeași zi, tot Ispas cu pilcul lui scoase ce bani se găsiseră la călătorii din diligența de poștă care prin Teaca venea de la Bistrița și mergea la Reghin.

Despre aceste lovituri izbite de Vălean, memoriile grofului Kenyeres nu pomenesc, noi le-am aflat din altă parte. Tot ce ar mai avea vreo legătură sînt cîteva fraze care încheie descrierea unor mărunte neînțelegeri, obișnuite la orice petrecere la care iau parte și domni și doamne și mai ales soți... „Regret un singur lucru, că a lipsit bășinosul de văru-meu, Viktor (numele mic al lui Telegdi); m-ar fi amuzat teribil să-l văd tremurînd în fața banditilor, și de-ar fi venit în uniforma lui de colonel, plină de zorzoane ca un pom de Crăciun, cred că m-aș fi îmbolnăvit de rîs. Nu-i vorbă, pînă-n cele din urmă, tot n-a scăpat de ce i-a fost scris și tot un hoț l-a nenorocit și i-a scurtat zilele. Ce să-i faci? Asta-i viața. Înghiți, înghiți, înfuleci, înfuleci, pînă ești la rîndul tău înfulecat și înghițit..."

4.

Pînă în toamnă, tot așa avea să lucre Vălean, aproape mereu, numai cu unele întreruperi care însă aveau să schimbe multe.

După ce feciorii s-au strîns în poiană, la Crețu, pentru odihnă, Vălean n-a mai coborît la drum; a rămas pe loc s-aștepte vești, care i-au venit cam peste trei zile,

mai spre seară. I le-a adus Fidileș. Erau bune, așa cum le și așteptase.

Jandarii începuseră urmărirea. Erau comandați de Lomahidi, care între timp fusese avansat locotenent. Lui îi dăduse ordin Telegdi să facă ce-o face, ce știe, ce poate, ce-l ajută capul, dar să-i prindă pe tîlhari, are mînă liberă.

Lomahidi a cugetat cît era el în stare și a zis în sinea lui, ca o primă părere, că bandiții-s foarte periculoși și au cai buni. După aceea, gîndind mai departe, și-a mai adăugat o părere: tîlharii loviseră întîi la Cristur, fiindcă drumurile încep dintr-un capăt oarecare și niciodată de la mijloc. Martorii ziceau: cam pe la miezul nopții au venit — *cam* ăsta însă poate fi și mai devreme și mai tîrziu, și poate închide în el și un ceas de vreme — iar la ceasornic nici unul nu se gîndise să se uite... Așadar, după Cristur urmase Sîncraiul, continuaseră la Hirț, iar în zori, mai în vale de Crăiești, înhățaseră convoiul de negustori. Distanța mare de la Cristur la Crăiești mai bine de treizeci de kilometri, peste dealuri, nu l-a pus în încurcătură pe Lomahidi; cu cai buni de alergătură și învățați cu drumuri de noapte, și-a zis el, s-a putut străbate în patru ceasuri, și fusese mai ușor de astă dată, că luminase luna pînă la ziuă. Locotenentul și-a explicat în cele din urmă și de ce, din cinci-șase sate, poate șapte, cuprinse în întinderea asta, nu se găsise suflet de om, nici unul, care să poată spune ceva despre trecerea hoților — măcar să fi auzit cîinii lătrînd, mai altfel ca de obicei... Scurtaseră din drum, pe drumeaguri de cîmp și pădure, nu urmaseră drumul bătut, ublaseră astfel și mai repede și ferit de întîlniri neașteptate și nedorite. Se potrivea cu ceea ce declaraseră jefuiții înșiși: fuseseră călări, mascați, aveau pistoale și pumnale lungi de luptă și erau tăcuți, nu prea vorbiseră. Așadar, avea de-a face cu meșteri bine învățați care știau cum să lucreze... Peste zi apoi, după Crăiești, tîlharii avuseseră timp să treacă dealurile, la adăpostul codrului și să ajungă în drumul țării la momentul potrivit ca să întîmpine diligența. Apoi se așezase liniște, deci pe-acolo pe undeva trebuie să se ascundă banda,

locul e bine ales, dealuri cu păduri, satele destul de departate unele de altele.

Deocamdată, proaspătul locotenent se mulțumi cu această constatare. Încă nu se gîndea la tîlharii pe care-i urmărea ca la niște oameni, ci ca la o trupă, cam după chipul și asemănarea detașamentului său, țintind numai un alt scop și ascultînd de comanda altui stăpîn, iar viitorul îl vedea ca pe o luptă care, oricum, se supune unor reguli, și nici în cele mai rele visuri ale lui nu bănuia neplăcerile care-l pîndeau și aveau să încheie această luptă, prima din cariera lui — și nu mai știm dacă nu cumva și ultima.

Porni decis luni dimineața cu detașamentul de douăzeci de jandari călări, după ce mai în zori repezise înainte o patrulă de cinci într-un soi de recunoaștere, prudență învățată din regulament. Convins că drumul are să fie lung și o să ceară eforturi multe, avusese grijă să-i consemneze în cazarmă pe cei aleși pentru ca să nu mai bea, iar cei care apucaseră să se îmbete, să se trezească pînă dimineața; și ei, însă, avuseseră grijă, la rîndul lor, să se aprovizioneze din timp și, măcar de curaj, să soarbă cîte-un strop. În felul acesta pornirea fu mai domoală decît s-ar fi cerut, iar pe drum trecu o bucată de vreme, pînă să fie strînși într-o ordine.

De bine, de rău, pe la prînz erau la Reghin, unde compania din loc, anunțată de patrulă, îi aștepta într-o stare de disciplinată îngrijorare. Lomahidi își adăugă de la această companie încă zece jandari, numai atîția aveau cai, iar timp pentru rechiziții nu mai era și pare-se nici legea n-ar fi îngăduit Pentru apărarea liniștii orașului rămaseră zece pedestrași, la care urmau — în caz de alarmă — să li se alăture cetățenii care aveau arme și drept să tragă cu ele și bun înțeles bunăvoința s-o facă; doritorii de luptă, care n-aveau arme, puteau veni cu ciomege.

Patrula de recunoaștere și înștiințare, și avangardă oarecum, odihnită așteptînd, fu trimisă la Deda, unde era post de jandari, cu șapte soldați și un sergent. Cu încă cinci chemați de la Toplița aveau să formeze o patrulă mărită, care avea să urce în cercetare prin Rîpa, pînă-n Sebeș, și avea să coboare pe la Pozmuș și Pintic, la Teaca,

unde avea să se întîlnească cu detașamentul venit acolo pe drumul țării și după cum va cere situația, au să înceapă urmărirea — cu goană ca la vînătoare și puncte de pîndă obligate sau au să-i caute după regula năvodului, să-i încercuiască și-apoi să-i strîngă la mijloc pe încetul.

Era un plan de luptă bun și socotit, pe care Vălean l-a înțeles cum trebuie. S-a gîndit (nu-l știa pe Lomahidi decît din nume, nu-l văzuse niciodată, dar își închipuia că vorbește cu un fel de uniformă care stă în picioare și poate umbla, cum i se întîmplase uneori și pe cînd fusese husar): „Caută tu, locotenente, cît vrei și pînă are să ți se urască, prin toate pădurile de la Reghin pînă la Deda și la Teaca, sînt destule și-acum îi bine, că-i frunza deasă".

El își luă numai zece feciori, din cei care stăteau ca argații năimiți pe la oamenii lui, prin apropiere, și pe tovarășii săi nelipsiți de obicei, pe Stoica și cei patru frați Șuta și, socotind că Lomahidi plecat din Tîrgu Mureșului luni, abia de ajunge miercuri la Teaca și că nu poate să-și înceapă lucrul mai devreme de joi, porni și el marți seara ca într-o plimbare. De la vadul Curtenilor tăie lunca și trecu drumul țării pe sub Bercul Turcilor, urcînd de acolo la pădurea Dumbrăvioarei. Se nimeri și de trei ori prin locuri de unde se putea zări hanul, cu ferestrele luminate încă, dar nu întoarse capul niciodată într-acolo și cum mohorît la chip era el cam mereu, greu s-ar fi putut ști dacă se gîndise măcar. Poate s-o fi gîndit.

La casa de pădurar, la Drîmbă, nu se opriră. Îi spuseră numai să aibă grijă și să țină locul liber, să lase semnele știute dacă s-ar întîmpla ceva.

Coborîră la Mura, ocolind satul frumos, fără grabă, cotiră spre Nadășa, pe drum, cu băgare de seamă și pe la Chiher, tot ocolindu-l, ieșiră spre Eremitul, mergînd mai ușor și mai repede, după miezul nopții, că ieșise luna între timp. La Eremitul ajunseră în zori și nu intrară în sat, ci trecură pe Niraj în sus, pînă la niște rîpi năpădite de tufe, un loc pustiu altfel, ferit și cu bună cale de retragere spre pădurile din munte, la un caz, și poposiră acolo.

După ojină, mai tîrziu, cam la asfințit, se urniră iarăși, cî odihniți bine și caii sătui și adăpați. Pînă aici, Vălean îl călărise pe Spulber și Vilma venise alături, cal de schimb cum ar fi — așa cum avea și Stoica unul, și mai erau doi pentru frații Șuta. Acum, Vălean trecuse la Vilma, după ce îi strînsese bine chinga și-i dăduse să ronțăie cuvenitul zahăr. Călărind în urma lui, Stoica își zicea că desigur s-apropie iarăși un moment al lor și că trebuie să fie atenți să știe cum să se poarte, dar nu întrebă, fiindcă Vălean prea rar explica lucrul, ci numai le făcu semn fraților Șuta, iar ei răspunseră cu o mișcare din cap, abia văzută.

Stoica se gîndea că va fi Sovata. Sat mare de țărani liberi și cu oieri cu turme bogate, mai vestit încă pentru vitele care se prăseau aici și iarăși pentru joagărele de scînduri și lobde și stîlpi, și pentru atelierele de șindrilă. Erau și hanuri, două sau trei, bine întemeiate, fiindcă de aici, drumul mare care suia de la Blaj și Diciosînmartin, pe Tîrnava Mică, se continua în sus, printre munți, pînă la Gheorgheni și mai departe, la Moldova, și de popas nu puteau fi scutiți nici oamenii, nici caii, nici urcînd la deal, nici coborînd dintr-acolo.

N-a fost însă Sovata dintîi. Ocoliră și de astă dată satul și ieșiră mai sus, la valea Tîrnavei, apropiindu-se de Praid, unde încă înainte de miezul nopții loviră în liniște și tăcere la administrația ocnei ; pe paznici i-au legat ușor, că erau somnoroși, îl treziră pe administrator și luară toți banii, apoi îl legară și pe administrator și plecară înapoi spre Sovata, luînd-o pe sub muntele Pintenul, ținînd acum într-una poala pădurii. În sat nu intrară nici de astă dată, ci trecură de el, pe poteca de dincolo de Tîrnavă, și numai cînd ajunseră în capătul de jos al satului, reveniră pe malul drept și-i luară jupînului Mogoș, proprietar de joagăr, banii agonisiți în ultima săptămînă.

Prea mulți bani n-au fost nici la ocnă, nici la Mogoș, dar nu după bani umbla Vălean acum, ci altceva voia.

De la Sovata printr-o vale mai mică, secată acum vara, suiră pe o potecă, pînă la Silea, îndreptîndu-se de acolo, tot printre dealuri, spre Bîra, unde Vălean avea un om și-au stat ziua la el. Pe om, unul Bodea, îl trimiseră în vale la Miercurea Nirajului, s-asculte ce se spune prin lume, fără să-l lămurească anume ce vești așteaptă ei.

Au dormit bine și au mîncat și-apoi l-au așteptat pe Bodea, ocupîndu-se de cai — i-au țesălat, le-au cercetat potcoavele cum se țin, le-au dat niște ovăz.

Bodea se întoarse cam nedumerit de la oraș, fusese tîrg în ajun, tîrgul din fiece săptămînă, nu se întîmplase nimic de speriat, fusese liniște, unii se îmbătaseră la adălmașe, vreo doi se tăiaseră cu cuțitul, da' nu tare, nu fusese omorît nici unul, fusese furată o fată și-o ajunseseră din urmă, dar degeaba, că ea se învoise cu flăcăul și-acum au să-i cunune după ce-aveau să se înțeleagă dinspre zestre, popa din Surda își pusese zălog la cărți odăjdiile, și pierduse, iar după aceea nu voise să le dea și fugise, luînd un cal la întîmplare și nici calul nu era al lui ; Boloi răscumpărase paguba și-acum popa n-are încotro, s-a învoit să-și însoare feciorul cu cocoșata ăstuia — nu-i ea tocmai cocoșată, da-i zic așa fiindcă umblă strîmbă de spate și nici altfel nu-i frumoasă, averea de zestre însă-i frumoasă, așa că-n cele din urmă nimeni nu-i păgubit de-adevăratelea și Bodea rîse încurcat, dîndu-și seama că spusese o grămadă de fleacuri de care lui Vălean nici nu-i păsau.

— Da'altceva nu se vorbește, despre altele, întîmplate prin lume ? întrebă el.

Bodea îl privi cam ciudat :

— Ba se vorbește ceva, da' nu știu de-i adevărat, că nu prea mi se pare mie de crezut.

— Ce ?

— Zice-că au ieșit niște lotri, pe la Teaca, pe undeva.

— La Teaca ?

— Da. S-a dus domnul locotenent Lomahidi să-i prindă. S-a dus cu jandari mulți. O sută.

— Așa de mulți ?

— D-apoi zice că și tîlharii-s mulți și-s îndrăzneți, nu se tem de nimic, și iarăși Bodea privi cam ciudat la Vălean, cumva nedumerit și mirat în același timp și cu neîncredere parcă și adăugă : Ce crezi ? Au spart sîmbătă noaptea maialul la groful din Sîncrai. La petrecere erau vreo sută de bărbați, domni și domnișori ; femei zice

că erau și mai multe și dacă socotești și slugile, zău că au fost mulți.

— Da' ce-au căutat hoții la maial ?

— D-apoi ce ? Bani și giuvaere, că doar nu s-au dus să le joace pe doamnele grofoaie, că vreo zece din ele au și leșinat, zice că...

— Și adică hoții bat la Sîncrai și ăla s-a dus să-i caute la Teaca.

— Bun înțeles, că ei n-au rămas la bal pînă-n ziuă. Au plecat mintenaș. Pe doi cai au încărcat, în desagi, averea ce-au luat-o și nu s-au mulțumit. Au lovit și la Cristur — zice că — și la Hirț, și Mădăraș, și la Rici, ba și la Crăiești, zice că au luat tot, n-au mai lăsat nici un creițar să cumpere omul o lumînare.

— Tot într-o noapte ?

— Zice că într-o noapte. Zice că au pe dracu-n ei, și Bodea rîse, acum parcă pricepuse ceva, dar sigur nu era, fiindcă repede încetă, văzînd că Vălean nu răspunse la glumă și numai adăugă, ca o lămurire necesară : Iar diminică au oprit diligența pe drumul țării, chiar în dealul Tecii.

— Aha ! De-aceea-i caută acolo. Domnul Lomahidi ăsta, cum văd eu, nu-i om prost. Poate-i prinde.

Se înțelegea din glasul lui Vălean că-i mulțumit, că știrea îi plăcea, chiar de nu era tocmai sigură, chiar de era nițeluș umflată și adăugată după ce trecuse din om în om ; și așa se potrivea cu lucrul așteptat, nu ce se aflase și se vorbea despre hoți, ci de plecarea lui Lomahidi chiar la Teaca, unde-l mînase el. Și se gîndi : „De-i fi tot așa, și-ai să m-asculți și de-acum înainte, am să te cinstesc și n-are să-ți pară rău“, și nici acum nu i se părea c-ar vorbi cu un om, ci numai cu un soi de uniformă, pusă pe ceva, în picioare, cum ar fi întinsă la uscat.

Joi seara, Vălean și oamenii lui își luară rămas bun de la Bodea. Frații Șuta aveau să meargă cu feciorii înapoi, la locurile lor, pe alte drumuri decît la venire și să se arate, să fie văzuți lucrînd fiecare acolo unde are un rost, vineri și sîmbătă pînă la amiaz. Ce urma să facă după aceea aveau să afle de la Ispas sau de la altcineva.

El și cu Stoica coborîră prin Răgmani, dar nu merseră pe drum, ci peste deal și de aici tot așa, la Troița și mai departe la Suveica, de unde dădură la Bălăușeri. Nu intrară însă la han, ci venind din pădure, prin dos, la casa din deal a lui Ispas, încheiată de-acum și cu acoperișul pus, încă nelocuită totuși ; era cu ușa și ferestrele bătute în scînduri, așa se vedea de jos din vale, iar în ogradă nici țipenie. Caii și-i lăsară în pădure, le scoaseră șeile și zăbalele, să pască. Ei intrară prin ușa care din drum nici nu s-ar fi bănuit.

Pînă la amiază au dormit. După ce s-au trezit, Vălean a stat cîtva timp, apoi a ieșit în botul dealului, de unde se vedea destul de bine curtea hanului, aflată în vale ; era mai pustie, numai un car mare de povară se vedea și boii dezjugați, tolăniți sub umbrar rumegau. Cînd a înțeles că se poate mișca liniștit, fără vreun pericol, l-a trimis pe Stoica după Chifor care a și venit cam după un ceas. Un an numai trecuse de cînd era hangiu și mai mult ședea locului, și se îngrășase binișor, lățindu-se, obrajii parcă i se copseseră în soare, erau rumeni și plinuți și cu mustățile late și frumos răsucite în sus, îți cîștiga îndată încrederea, ca orice gospodar care are destul ca să nu ceară împrumut niciodată. Numai la ochii lui trebuia să te uiți ceva mai atent, că nu te priveau în față — asta însă poate pentru că îl cunoștea de stăpîn și-l știa om cu putere și mai ales bogat.

De la el s-a aflat ca un lucru sigur că ieri, nu tîrziu după prînzul mare, trecuse dinspre Praid curierul poștei, ceea ce se și întîmplă de obicei în fiecare joie și duminică ; acum însă mergea însoțit de doi jandari și era foarte grăbit, nu se oprise ca altădată la taifasuri de cîte un ceas, băuse la repezeală o ulcică de vin rece și își continuase alergarea. Și nu numai că se grăbea, dar era încruntat și mut și cam galben, parcă de îngrijorare, nu se știe de ce. Pe urmă s-au prelins și unele zvonuri șoptite, cică ar fi lovit hoții la Praid și la Sovata și ar fi luat o grămadă de bani.

S-au mai aflat și altele, un pic mai vechi, nu tare, numai de duminică, vorbeau cupeții care veniseră miercuri la iarmaroc dinspre Tîrgul Mureșului. Călcaseră hoții la Sîncrai, așa ziceau, și prin apropiere, unii ziceau că și

prin oraş, la cîteva case bogate unde nu erau acasă decît slugile, iar stăpînii duşi pe la maialuri, şi la Teaca iarăşi şi prin alte sate, tot în aceeaşi noapte, că adică — aşa zic unii — ar fi fost tot ăia, dar parcă-i greu să crezi — zic alţii — că nu se poate să fie tot aceia, că-i depărtare mare la mijloc şi-acum noaptea-i mică ; şi dacă-i adevărat că au ieşit din pădure la Praid şi la Sovata, înseamnă că-s mai multe bande şi, printr-o întîmplare poate sau Dumnezeu ştie cum, şi-au început lucrul în acelaşi timp.

Ştirile n-ar fi fost proaste, dar nu se alegea mare lucru din ele. Curierul putea să fie grăbit şi galben de îngrijorare sau din alt motiv. Poate transporta printre altele şi bani, bogaţii de pe vale s-or fi grăbit să-i pună la adăpost la băncile din oraş — numai atît de-ar fi fost şi curierul trebuia neapărat să fie însoţit de jandari care să-l apere. Poate să fi dus şi un raport despre cele întîmplate, ori el, ori jandarii. Oricum ar fi însă ştirile, Chifor pare să fie nimerit în acest loc de răspîntie, chiar şi dacă ochii-i fug cînd i te uiţi în faţă — aude însă ce se vorbeşte, vede tot ce-i în jur şi ţine minte, iar întrebări nu pune, aşteaptă să i se spună ce are de făcut. Ca să înţeleagă şi el că toate sînt aşa cum trebuie, îl întrebă, cumva mai în prietenie :

— Şi-altfel cum îi ?

— Altfel, bine.

— Şi hanul ? Aduce ?

— Aduce. Am ştiut eu de-atunci că-i vad bun.

— Şi nu ţi-i frică de tîlhari.

— Nu mi-i frică. Am oameni buni şi am puşti şi ţin pază.

— Răzbeşti înseamnă.

— Răzbesc. Răzbesc bine. Ţin şi slujnică şi m-am însurat.

— Nu-i rău nici să te-nsori, mai cu seamă dacă muierea-i tînără şi frumoasă. Atunci îi chiar bine.

Chifor surîse iarăşi, acum cu încîntare ce nu şi-o ascundea :

— Îi tînără şi-i frumoasă şi-i şi harnică. Am avut noroc.

— D-apoi aşa te-şi ştiu eu pe tine, cu noroc...

Şi Vălean îşi subţie buzele într-un surîs care nu încălzea obrajii. Chifor nu simţi nimic din aceste vorbe sau nu se văzu că ar înţelege şi altceva decît ceea ce păreau să spună. Continuă :

— O cheamă Floare. Zice că te cunoaşte, că te-a văzut, mai de mult, cînd era copilă...

— Se poate. M-o fi văzut şi ea pe undeva...

A fost o şovăială în glasul lui Vălean şi parc-ar fi oftat. O clipă parc-ar fi lipsit de-acolo. Apoi cu glas schimbat urmă :

— Înseamnă că i-ai spus cam ce fel de han ai şi ce fel de hangiu eşti tu.

— A trebuit să-i spun, să ştie şi ea.

— Bine-ai făcut ... Ce lume ai acum la han ?

— D-apoi sînt nişte cupeţi, au venit cu sare din sus, şi pe seară merg mai încolo, spre Sighişoara, ziua-i cald şi noaptea boii trag mai bine. Ei dorm acuma.

— Tu du-te înapoi. Muierii nu-i spui c-am trecut peaici. Uită şi tu că m-ai văzut. Să nu uiţi să trimiţi încoace, dar cu grijă, pe nevăzute, nişte ovăz, vreo două traiste pline şi nişte mîncare, orice, pentru noi. S-o aducă una dintre slugi. Melinte bunăoară. Să-i spui şi lui să fie cu grijă.

— Eu să nu mai viu, aşa, mai pe sub seară ?

— Nu. Tu stai la han. Cît poţi să nu lipseşti de-acolo.

Mai departe, Vălean merse îmbrăcat în hainele de negustor din Valahia, cu hîrtiile pe numele Gogu, scrise de Socol, şi călători şi ziua şi noaptea, neocolind satele, pe Tîrnavă în jos, pînă la Diciosînmartin, în oraş însă nu mai intră, ci scurtă prin Abuş şi peste deal trecu la Cucerdea, de unde ieşi la Iernut şi se îndreptă de aici la Luduş, pe care iarăşi îl ocoli, pe stînga Murăşului, şi se opri la Ştefu, în aşteptare, sîmbătă spre seară.

Ispas sosise încă de pe la amiază. Veniseră şi dintre oameni, cei care stăteau ca păcurari pe lîngă Creţu, o parte, şi aveau să mai vie ; se prelingeau prin mai multe părţi, aşa cum ceruse Vălean. Noaptea sau pînă-n ziuă sînt aici şi fraţii Şuta şi feciorii de pe la hanuri şi din odăi, iar cei din preajma lui Copăcean se mişcau şi ei încoace.

— În oraş ce s-aude ? a întrebat Vălean.

— Este oarecare zarvă. Dac-ar fi să crezi, s-au furat cam jumătate din averea lumii.

— Da' jandarii ce fac ?

— D-apoi s-au dus la Teaca și au găsit sfîrla. Acum îs plecați prin două părți, pe la Eremitul și pe Tîrnavă în sus, s-ajungă la Sovata. Cînd au s-ajungă, nu se știe, că răscolesc prin sate și prin păduri, și-așa, mersul lor îi mai cătinelüț.

— Toți îs duși ?

— Nu-s toți, da' cum crezi ? ! O companie a rămas în Tîrgul Murășului. I-au strîns pe cei de la Reghin și Deda, i-au cules și pe cei care au fost la Teaca, au zis că hoții n-au să se întoarcă așa curînd acolo. Sînt ca la treizeci.

— Tot cu Lomahidi îs ?

— Tot cu el.

— Telegdi nu vrea să iasă.

— După cum se vede nu vrea. Încă nu s-a hotărît.

Vălean tăcu o bucată de timp, încruntat, dar nu altfel ca de obicei. De era mînios, numai el știa. Mai tîrziu mîncă și se culcă și adormi pînă duminică dimineața.

Pînă la amiază apoi sosiră toți cei așteptați. Stăteau la umbră printre sălcii, în zăvoaiele luncii. Mai de departe nu se vedeau, mai de aproape, ai fi înțeles, văzîndu-i, că-s niște flăcăi ieșiți cu caii la iarbă. Se întoarseră și feciorii lui Ștefu de la biserică, din sat, și Vălean îi luă deoparte în grădină și îi întrebă unele lucruri. După aceea îi trimise pe toți, să se culce, să se odihnească, să stea liniștiți, pînă are să le spuie el.

Iar duminică, pe la miezul nopții, Vălean a dat vestita lovitură de la Luduș. A fost un lucru făcut cu dibăcie, care a uimit mai mult decît a speriat, măcar pe oamenii de rînd, iar pe domni i-a și supărat, fiindcă s-a simțit cumva ca o bătaie de joc în toate, după cum s-au desfășurat.

Ludușul încă de pe atunci era un sat prea mare. Erau acolo și pretură, și secție de jandari, cu nouă soldați și un sergent care îi muștruluia, și hanuri mari două și cîrciumi două, unde se îmbătau oamenii, și o casină pentru lumea de soi, să joace cugle și cărți și să petreacă, și pive de bătut pănură și pîslă cîteva, și darace, și mori mai multe, și teascuri de ulei, și prăvălii cu de toate, și trei pălute grofești chiar în mijloc și, printre pălute și-alături și în jur, case mari, cu grădini și garduri cu grilaj, iar după ce s-a deschis bancă și s-a pus stație de poștă, cum era și la Turda, a trecut și Luduș drept oraș, măcar că locuitorii nu aveau recunoscute încă toate libertățile unor orășeni, se zbăteau însă să și le cîștige.

Ca oameni cu bunăstare, ludoșenii nu se încredeau numai în paza jandarilor — și nu se înșelau — și-au făcut și o pază de-a lor, cu străji plătite să nu doarmă și să simtă și păsările care trec pe sus. Și aveau și cîini care ajutau, poate chiar mai bine. Erau cîte un bărbat strajă pe loc în capetele de sat, la trei drumuri care intrau și se întîlneau aici și alți cîte trei care se plimbau din margine pînă-n piața din mijlocul satului, unde se întîlneau și iar se întorceau spre marginile satului. Și încă un bărbat care sta în clopotnița bisericii. La vreun semn de primejdie, oricare din străji l-ar fi observat, ridica pistolul sau pușca spre cer și descărca un foc și-atunci straja din clopotniță începea să tragă clopotul în dungă și trezea tot orașul și cîteva sate din jur.

În noaptea aceea însă, clopotul a rămas mut și numai dimineața avea să se afle ce se întîmplase și nici atunci chiar limpede.

Vălean a știut cum să facă pentru ca toată lumea să doarmă în liniște și să nu se trezească decît cei de care avea el nevoie.

Mai întîi se furișară frații Șuta prin grădini, în trecere amețiră cîinii, acela dintre ei care știa cum să-i vrăjească, ieșiră la biserică și pătrunseră nesimțiți în clopotniță, unde îl adormiră și-l legară pe paznic. După aceea, tot în liniște și repede, fură puse la adăpost străjile care păzeau ulițele mari, plimbîndu-se în sus și în jos, chiar în momentul în care, după ce se întîlniseră în mijlocul satului și se salutaseră, spunîndu-și fiecare celeilalte că toate sînt în cea mai bună rînduială, dădeau colțul și se îndreptau spre margini, să vadă ce mai fac înșii rămași de pază pe loc, la cele trei bariere. Aceștia la rîndul lor fură legați în tăcere de alți oameni de-ai lui Vălean cam în același moment. În locul lor rămaseră cîte doi-trei

hoţi, pentru ca, de s-ar întîmpla să vie cineva, să-l primească.

Se strînseră apoi la secţia de jandari aproape toţi, venind din patru părţi, furişaţi ca nişte umbre. Santinela de la intrare fu uşor legată, că adormise şezînd pe o laviţă, şi după ce i se înfundă gura cu cîlţi, i se vîrî-în cap un sac, fu înfăşat ca un sugaci şi aşezat înapoi pe laviţă, cu puşca alături. Tot aşa păţiră şi ceilalţi cinci, care dormeau în dormitorul secţiei ; trei şi cu sergentul, care dormeau în sat, la casele lor, lîngă neveste, fură lăsaţi în pace să doarmă.

După ce toate acestea s-au făcut şi au reuşit, celelalte au urmat după regula ştiută. Domnul Konţ fu trezit să descuie banca şi să arate ce bani se găsesc acolo şi nu se împotrivi. Pe urmă fu lăsat lîngă soţia sa, legaţi amîndoi cum trebuie. Altă pagubă nu li se făcu. Domnul Pruncu dădu fără să numere încasările casinei pe-o săptămînă şi o duminică, dădură cît aveau şi negustorii, şi morarii, şi crîşmarii, şi ceilalţi jupîni cunoscuţi că fac dever bun se supuseră şi nu ziseră nimic.

Grofii fură ocoliţi de astă dată, nu se ştie de ce, şi lăsaţi în pace. Unii spun că Vălean ştia, aflase cum, cum nu că grofii aceştia din Luduş au mai multe datorii decît bani, şi n-ar fi mirare să fie adevărat.

Cam un ceas trecuse şi hoţii ieşiră apoi din Luduş aşa cum şi pătrunseseră, pe tăcute, fără să se simtă ceva. Ştefu şi feciorii lui se întoarseră acasă şi se culcară, ceilalţi oameni ai lui Vălean se împrăştiară, unii urcară în Cîmpie, alţii coborîră pînă pe la Aiud, alţii luară drumul Clujului, în căruţe, ca şi alţi cupeţi, iar Vălean cu Stoica şi Ispas şi cu fraţii Şuta porniră, fără să mai stea nici măcar o clipă să mai răsufle, spre Tîrgu Murăşului, pe drumul frumos luminat de luna care începuse să scadă, se vedea destul de bine, ca o dîră lată de făină, care undeva, mai înainte, se scufundă deodată în umbră.

Cînd s-apropiau de Vidrasău, luna trecuse dincolo de dealuri, şi la răsărit zarea se-nălbea.

Cotiră spre Murăş, pînă a nu intra în sat şi trecură spre Moreşti, de unde cam după prînzişor, ajunseră la Podeni, acasă, la Ispas. Tot drumul nu vorbiseră nimic. Numai acum, după ce adăpostiseră caii şi le umpluseră

ieslea cu fîn, aşezîndu-se la masă, să guste ceva, Vălean ceru un pahar de vinars şi, înainte să-l bea, în loc de cuvenita închinăciune zise :

— No, acum aşa gîndesc că are să iasă şi Telegdi la bătaie.

— D-apoi aşa s-ar cuveni, răspunse Ispas.

— Şi de nu iese, îi mai trimitem o chemare, şi două, şi trei, ori de cîte va fi nevoie, că se poate.

Mai tîrziu, în timp ce mîncau, Vălean îi spuse lui Ispas că ar fi bine să se mute pînă-ntr-o săptămînă, cum fusese înţelegerea, în casa din dîlma Bălăuşerilor, că de acum are să fie mai multă vreme pe drumuri şi prea l-ar încurca pe popa Chirilă de-ar rămînea crîsnicul lui.

5.

Telegdi n-a ieşit la întîlnire. Lumea s-a răscolit de atîtea întîmplări ce nu puteau fi explicate. Poveşti îngrozitoare au început să circule. Negustorii şi-au ferecat prăvăliile şi casele cu drugi şi au mai adăugat şi cîte trei-patru lacăte pe fiecare încuietoare ; în călătorie nu mai plecau decît în convoaie mari, cîte douăzeci de care şi mai multe, şi cu pază de speriat. Grofii au cerut armată să le apere palutele, că în jandari şi în jitarii lor nu mai aveau încredere ; cînd se duceau în vreo vizită, urneau alaiuri de parc-ar fi plecat la război. Orăşenii au cerut puşti şi pistoale şi muniţie. Ziua cît era de lungă, oamenii vorbeau numai de jafuri şi pîrjoluri şi morţi cumplite, iar noaptea le visau şi se trezeau tremurînd şi de la un miorlăit de motan. Noaptea nu mai ieşeau din casă decît străjile, dar nici ele cu prea multă voie bună.

Telegdi habar n-avea de toate acestea.

Într-o zi, cam pe la începutul verii, cînd domnii începuseră să-şi alcătuiască grupurile pe simpatii şi nemşug ca să meargă la băi, a venit la Telegdi işpanul cel mare al comitatului, prefectul — cum i s-ar mai zice — tot un conte, Mariaffy Gerö. Cum era încă de vreme, să fi fost ceasurile cam unsprezece, înainte de amiază, musa-

firul fu condus în dormitor, şi Telegdi se scuză, nu prea încîntat, glumind totuşi :

— Tu să mă ierţi că te-am primit aici, şi încă bine că nu m-ai găsit în cămaşă de noapte, da' salonaşul, de vreo săptămînă încoace, s-a transformat în atelier de lenjerie, se coase ştafirungul fiică-mi, numai dacă nu cumva vrei să dai o mînă de ajutor, ciupind croitoresele...

Gerö rîse din răsputeri, iar după ce-i trecu declară că între rude aşa de apropiate, eticheta-i un moft şi, ca să arate că se simte de ai familiei, se tolăni oftînd pe canapeaua de la picioarele patului, pe care de obicei după-amiaza aţipea îmbrăcat Telegdi.

Între timp, valetul, răspunzînd unor semne ale stăpînului, pe care numai el le înţelegea, adusese pe tavă o sticlă pîntecoasă de rachiu şi două păhărele scunde şi aşeză totul pe o măsuţă rotundă pe care o apropie cu grijă de canapea. Telegdi s-aşeză lîngă Gerö şi umplînd paharele îl îmbie să guste din otrava asta sfîntă.

Işpanul era cu vreo zece ani mai mic decît colonelul şi îi zicea acestuia unchiule, mai degrabă în semn de respect, decît din simţ de clan, în conversaţie însă îl tutuia, fiindcă aveau acelaşi rang în lume.

Se interesă întîi de sănătatea familiei şi de emoţiile apropiatului eveniment şi fu foarte mulţumit cînd află că toate-s bine, chiar şi starea sufletească a unchiului-său. În continuare întrebă de alte noutăţi şi Telegdi care avea haz cînd voia el, ştiindu-l pe işpan ca vînător nărăvit şi pătimaş de cîini buni, l-a informat că alaltăieri Kuki, vijla cea mare, pentru care Szenthelyi îi oferise doi cai arabi, un armăsar şi o iapă, fătase cinci căţeluşi superbi, toţi unul şi unul, şi cu entuziasm neaşteptat îi descrise, încheind :

— Mai ales o căţeluşă îmi place teribil. Îi ca o castană. Numai în frunte are o pată mică albă şi-n vîrful cozii. Are de pe acum un bot, uite aşa...

Şi arătă cu mîinile.

Mai departe vorbiră cam un ceas despre cîini, mai mult işpanul. Telegdi îl asculta şi nu prea. El avea numai un gînd, o singură grijă, nu-l mai preocupa nimic în afară de mica Poli ; toate celelalte care n-aveau vreo legătură cu ea n-aveau decît să se ducă dracului, că lui puţin îi păsa.

De la cîini trecură apoi la vînătoare şi işpanul povesti foarte amănunţit cum împuşcase el un urs la Bilbor, şi încîntat făcu o frumoasă descriere a pieii care-i întinsă acum pe podea, lîngă patul cu polog din dormitor. Cum la vînătoarea pomenită se întîmplaseră şi altele, ca la orice vînătoare, contele Gerö relată sughiţînd de rîs cum fusese găsită Amalia, nevasta lui Sebestyen, procurorul Curţii, goală puşcă în pat cu doi băieţaşi („nici unul n-avea peste douăzeci de ani, aşa dar amîndoi la un loc ar fi de o vîrstă cu ea..."), şi cum alergase aşa goală prin grădină la mătuşă-sa în vecini, unde o şi găsise procurorul, însă dormind. Speriată din somn şi furioasă îl făcuse porc beat pe Sebestyen şi-l şi pălmuise de faţă cu tuşa, indignată şi ea de purtarea lui scandaloasă. Sebestyen era într-adevăr beat — cine se întoarce treaz de la vînătoare de cinci zile? — şi începuse să creadă că numai i se păruse.

Telegdi, mai sensibil se pare la intrigi cu dragoste, fusese mai atent de astă dată şi la sfîrşit întrebă :

— Şi cu băieţii ce s-a întîmplat ?

Gerö izbucni într-un hohot prelung, care a clătinat florile de pe masă şi-a făcut geamurile să zăngăne. După ce se linişti, răspunse gîfîind :

— Închipuie-ţi, au dispărut. Nimeni nu i-a simţit. Nimeni n-a văzut pe unde. Cînd s-a întors Sebestyen în dormitor, acasă, s-a frecat la ochi. Pînă şi patul era frumos aşternut, de parcă nu s-ar fi dormit acolo de o săptămînă.

— Păi în cazul ăsta ce pretenţii are şi prostul ăla ?

Gerö rîse iarăşi, acum însă nu aşa de zgomotos şi numai observă :

— Trebuie să recunoşti că Amalia asta-i dată dracului.

Telegdi recunoscu, aşteptînd nerăbdător să se termine vizita de care se plictisise. Işpanul însă nu plecă. În scurtul răstimp de tăcere care urmase rîsului se tot gîndi cum să treacă la motivul principal care-l adusese încoace. Tot căutînd un cîrlig de vorbă de care să s-atîrne apoi conversaţia cît mai firesc şi să se întindă cît s-o putea, nu găsi altceva decît să-i spună că arată foarte bine, nimeni

nu i-ar da vîrsta pe care o are şi reuşi în acest fel să-l enerveze pe Telegdi.

— Şi ce-i dacă arăt bine? Ce vîrstă aş avea adică?... îl întrebă el înţepat.

— Păi dacă eu am, e, cincizeci şi opt împliniţi...

— Ei!? Tu ce crezi, anii te îmbătrînesc? Află de la mine că vîrsta nu hotărăşte nimic, decît la femei. La bărbaţi nu contează. Cîtă vreme te simţi bărbat, înseamnă că eşti tînăr... Altfel poţi să fii boşorog şi la cincizeci de ani. Depinde...

Gerö, căruia-i plăcea să rîdă, fiindcă nu-şi auzea glasul spart, hohoti iarăşi.

— Păi sigur că depinde. Ştii şi tu de ce mai depinde, că dacă-i vorba de nevastă, lîngă ea demult nu mă mai simt bărbat...

Şi cu un aer de gimnazist din ultima clasă, işpanul descrise şoptind şi răsuflînd greu o scenă care se petrecuse pe pomenita blană de urs din dormitor („Ca inaugurare"), nu de mult, între el şi între Ibolyka, una din cameristele cele noi, i-o adusese *cineva* („Dacă vrei, te pun în legătură"), petrecuseră ca-n cele mai bune vremi ale tinereţii („Mă simţeam iarăşi cadet... Şi ea, numai foc, înţelegi? Numai foc... Dacă ai nevoie, spune-mi. Îţi trimit *persoana* şi te serveşte după dorinţă. Dacă vrei înger, îţi trimite un înger, dacă vrei drac, îţi trimite un drăcuşor...").

Nu, Telegdi n-avea nevoie de aşa ceva. Se descurcă singur, fără *persoane*. Gerö rîse iarăşi. Ştie. Cunoaşte. Dragostea-i un sentiment frumos la orice vîrstă. Îl şi invidiază pe unchiul său că-i în stare de-aşa statornicie. Zău că-i frumos. Într-adevăr semn de tinereţe prelungită.

„Mai du-te dracului şi cară-te odată!" gîndi Telegdi. Gerö însă urmă:

— Dragostea cere linişte. Şi nu prea cred că ai tu linişte acum.

— De ce n-aş avea linişte?

— Păi, cu bandele astea de tîlhari!...

— Ce-i cu ele?

— Doar n-o să-mi spui că nu ştii.

— Ştiu. Dar ce legătură au cu liniştea mea?

— Nu cumva nu-ţi pasă?...

— Îmi pasă, bine-nţeles, dar n-o să fac în pantaloni de frica lor. De cînd sînt bogaţi pe lume care au bani, sînt şi tîlhari, şi dacă sînt tîlhari, sînt şi jandari care să-i prindă.

— Da, dar văd că pe ăştia nu-i prindeţi.

— E, nu-i prindem. I-am prins pe toţi pînă acum. O să-i prindem şi pe ăştia.

— Da, dar vezi... de fapt, eu pentru asta am venit mai ales. Sînt tot felul de plîngeri. Drumurile nu mai sînt sigure. Liniştea oamenilor e ameninţată. S-a cerut intervenţia armatei. Vezi şi tu, vin căldurile şi s-ar duce oamenii care-ncotro, dar se tem, iar din partea voastră nu se vede nici un rezultat... Au să înceapă a curge plîngeri şi la guvernămînt. Breslele, pare-se, au şi trimis nu ştiu pe cine la Cluj... De-aceea aş zice...

Telegdi se ridică şi-l cuprinse pe Gerö pe după umeri în aşa fel, încît îl sili şi pe el să se ridice, apoi uşurel şi cu multă băgare de seamă începu să-l îndrepte spre ieşire. Între timp îi spunea că n-ar fi fost nevoie să se deranjeze numai pentru asta şi s-o lase pe micuţa Ibolyka singură, iar cînd ajunseră în prag, îl îmbrăţişă plictisit, mai adăugînd:

— Lasă că o să-i prindem. La revedere...

După plecarea işpanului celui mare, Telegdi îl strigă pe valet şi-l întrebă unde-s cucoanele. Aflînd că plecaseră cu trăsura după nu se ştie ce fel de ultime tîrguieli, toată plictiseala lui se risipi şi deveni deodată vesel. Se înapoie în dormitor şi aplecîndu-se din greu descuie un sertar secret ce se afla dedesubt de tot, într-o latură a scrinului de lîngă pat. Scoase de acolo o cutiuţă din lemn de trandafir, plată ca o carte. O aşeză pe genunchi şi o deschise. Cutia era căptuşită cu catifea vînătă şi conţinea un şirag de perle ale căror ape ar fi îmbătat de cap şi pe-o femeie de gheaţă. Telegdi mîngîie perlele una cîte una, cu o gingăşie pe care o recîştigi la o anumită vîrstă, dacă între timp o pierduseşi. Murmura ceva de neînţeles, parcă ar fi vorbit unui sugaci care trebuie adormit şi le săruta pe rînd. După aceea, plutind în aceeaşi încîntare ce poate nici n-are nume, ascunse cutia înapoi în sertarul secret, fredonînd cu oarecare geamăt, că nu-i mai era uşor să se

aplece așa de mult : „Ah, deseară, ah, deseară, am să merg la draga mea...“

Ieși pe urmă, poruncind valetului să le anunțe pe doamne că nu trebuie să-l aștepte cu masa, prînzește la casină și că nici deseară nu știe dacă are să fie acasă, are o cercetare și poate să întîrzie. Trecu prin parc, îndreptîndu-se nu spre poarta mare, ci spre o ușă strîmtă din zidul lăturalnic, ascunsă după tufe, care-l scoase în curtea cazărmii de jandari. Trimise un soldat să-l caute pe Lomahidi, iar el se duse în cancelarie ; încăperea purta acest titlu pompos, fiindcă era singura din toată cazarma, în care nu se afla nici un pat, ci doar cîteva scaune, un dulap cu hîrțoage și, mai ales, o masă de scris, la care Telegdi însuși se așeza destul de rar și mai niciodată să scrie, ci fiindcă numai acolo putea sta mai comod, rezemat în coate adică.

Locotenentul se prezentă imediat și se opri smirnă în fața biroului, ciocnindu-și călcîiele deolaltă. Era palid, muncit și parcă și mai subțire ca de obicei, o frunză.

Telegdi se uită la el cam zîmbind. Se gîndea că oricum, tinerețea duce lipsă de minte ; feciorașul ăsta cu obraz de fată mare ar putea, dacă ar vrea, să se drăgostească în fiecare noapte cu orice femeie și-ar dori, fără altă cheltuială, iar el își dă sufletul la datorie.

— Ei, locotenente !?

Tînărul înțepeni, după cum cerea regulamentul și susură obosit :

— Raportez excelenței voastre... În ultima săptămînă, nimic de semnalat.

— Așadar toate-s în bună regulă.

— Nu, excelență. Nu pot să spun asta.

— Dar ce ?

Lomahidi însă nu răspunse imediat. Pe fața lui apărură toate semnele unui efort, se auzi și un icnet sugrumat pe undeva prin adîncul gîtlejului, cuvintele însă întîrziau. Numai după cîteva încercări repetate, locotenentul, ai cărui obraji între timp trecuseră în culoarea sfeclei murate, reuși să îngaime :

— N-a...m îndeplinit misiunea... Sup...ort toate consecințele. D...ispuneți !

Telegdi se uită iarăși la subalternul său și-l văzu că dîrdîie. Se părea că numai disciplina îl mai apăra de plîns. Altă dată și-ar fi bătut joc de el, l-ar fi lucrat ca pe-o pulpă de berbec rotită lent în frigare deasupra jeraticului, poate că l-ar fi pedepsit chiar, după ce l-ar fi stors ca pe-o cîrpă — avea acest obicei, să-și facă o plăcere chinuindu-i pe cei mai mici decît el ; acum însă era mult prea bine dispus în așteptarea serii, a zaiafetului aranjat pentru aniversarea micuței Poli — și se înduioșă întrucîtva. Arătă spre un scaun, care era mai aproape de masă :

— Șezi.

În același timp suci de un mîner de alamă, atîrnat de perete și s-auzi clopoțelul sunînd pe coridor. Porunci ordonanței care apăru să aducă de la casină, de peste drum, o sticlă de vin și două pahare — vinul să fie rece.

Pînă cînd ordonanța reveni, tăcură amîndoi. Locotenentul privea țintă în podele, Telegdi îl observa și începea să-i pară rău de ideea miloasă care se trezise în mintea lui.

Cînd vinul fu adus, colonelul umplu paharele.

— Bea !

Locotenentul gustă prevăzător, de parcă în pahar ar fi fost sare amară.

— Dă-l peste cap. Ești jandar doar.

Tînărul se supuse, fără plăcere însă. Îndeplinea numai ordinul. Telegdi umplu iarăși paharele.

— Hai, și pe ăsta. Liniștește-te.

Locotenentul înghiți cuprinsul celui de al doilea pahar cu destulă greutate. Acum mai era și speriat de blîndețea neobișnuită a superiorului său.

— Și-acum dă-i drumul. Ascult.

Micul ofițer țîșni în picioare și ca repezit începu :

— Raportez...

— Nu raporta. Șezi la loc și povestește.

Vinul băut de-a dușca pătrunsese în măruntaiele tînărului ofițer surprins nepregătit, i se împrăștiase prin tot trupul, lăsînd în urmă o senzație caldă de legănare și-apoi destul de repede i se adunase în cap, rumenindu-i obrajii și încețoșîndu-i ochii. Printr-o neașteptată transformare, însăși soarta lui și-o simți îmblînzită, iar colonelul i se păru un tată bun care înțelege.

Pentru această situație neprevăzută însă, Lomahidi nu era pregătit și tăcu, așteptînd poate a doua minune sau poate numai căutînd niște gînduri la care renunțase cînd intrase aici.

Răbdător, Telegdi umplu iarăși paharele („Acum tot am timp, dar n-aș fi crezut că-i chiar așa de prost..."). Lomahidi bău iarăși, apoi ridică din umeri, desfăcîndu-și brațele în lături și îngăimă :

— N-am reușit să-i prind.

— Cum se poate ?

— Nu știu. I-am căutat peste tot. Am cercetat toate împrejurimile pe unde au atacat. Nu i-am găsit. Am alergat după ei, am omorît caii în goană. Mereu am ajuns prea tîrziu. Sînt niște diavoli, nu hoți. Diavoli.

— Spune-mi totuși cum ai făcut și ce anume, că eu îți dădusem mînă liberă.

— Da...

Lomahidi povesti cu multe amănunte și expresii de știință militară ieșirea la Teaca, plasa, năvodul care se închisese peste nimic, fiindcă *ei* în vremea aceea erau la Praid, în celălalt capăt al comitatului, cum atunci desfăcuse detașamentul ca pe o furcă și-l îndreptase într-acolo pe patru drumuri, repezind cîte o ștafetă la Sighișoara și Odorhei, pentru cazul în care *ei* ar fi trecut dincolo.

— Iar *ei* erau tocmai la Luduș...

Glasul locotenentului tremurase ușor la sfîrșit și asta lui Telegdi nu-i plăcu. („Îndată are să plîngă. După trei pahare... Naiba m-a pus să-l propun locotenent..."). Își stăpîni totuși plictiseala care revenise, zicîndu-și că nici un chef nu-i bun, dacă schimbi băutura pe la mijloc. Spuse cu o sforțare de bunăvoință :

— Așa, și-atunci te-ai dus și tu la Luduș, după ei...

— Da.

— Și-acolo hoți ca-n palmă.

— Da.

— Se mișcă repede.

— Da. Eu cercetam la Luduș și ei opreau nu departe de Reghin diligența poștei, pe drumul Dedei. Dările strînse din toată Secuimea. Paza, opt jandari. Era întuneric. Caii s-au oprit deodată, neîndemnați. Pînă să se

lămurească băieții ce se întîmplase, s-au pomenit strînși în plase, legați, vîrîți în saci și înșirați de-a lungul șanțului, așa au fost găsiți dimineața, diligența era trasă la margine și caii pășteau, împiedicați, în luncă. S-ar crede că-i o glumă, dar banii s-au topit.

— Mai departe.

— Mai departe, la înălțimea să domnul conte Felszegi, de la Apalina. În aceeași noapte...

Telegdi rise :

— Felszegi. Ce i-au furat ? Soțioara.

— Numai bijuteriile.

— Se spune că-s false.

— El declară că sînt veritabile, valorează cincizeci de mii.

— După aceea ?

— După aceea, nimic. De o lună de zile nu s-a mai semnalat nimic. Parc-ar fi intrat în pămînt. E liniște și în comitatele învecinate. Mă-ntreb uneori de nu-i aceeași bandă, de anul trecut. Aceeași mișcare iute, surprinzătoare : aceia însă erau zgomotoși. Aceștia sînt mai calculați și mai liniștiți, lucrează ca niște umbre, apar în tăcere și tot așa dispar și nu lasă urme...

Telegdi înțelese că locotenentul e dispus la o discuție cît mai mărunțită, care însă pe el nu-l atrăgea de loc. Nu-i păsa de hoții aceștia cum nu-i păsa nici de aceia de anul trecut, n-aveau decît să fure și să dea foc, să fie prinși sau să scape, lui îi era totuna ; el n-avea decît un singur gînd acum, o singură grijă, aniversarea micuței Poli să reușească așa cum o plănuise el, fata să fie fericită, mai departe, putea să ardă totul și să se schimbe în cenușă. De aceea nici nu fu atent la explicațiile tot mai inviorate ale locotenentului care începuse să înșire nenumăratele sale presupuneri. Visa în acest timp la frumoasa călătorie la Pesta și la Viena, el împreună cu Poli, zile întregi la rînd, de dimineața pînă seara și de seara pînă dimineața, tot timpul împreună, el cu ea. Nu reuși totuși să se depărteze de-ajuns în închipuire ; cîteva din vorbele locotenentului pătrunseră pînă la el și înțelese că tînărul așteaptă și-și roade unghiile și cam atît, nu-i în stare să-i prindă pe bandiți singur de capul lui, speră într-un sfat, într-un ajutor. „Altă

grijă n-am," își spuse și convins că făcuse o mare prostie chemîndu-l pe Lomahidi și încurajîndu-l să-și bocească nepriceperea, se decise să încheie repede și să uite imediat. Zise schimbînd tonul :

— Așadar aștepți un nou atac ?

— Păi, de unde să ?...

— Și alte măsuri ?

— Păi, v-am spus, supravegherea tăinuitorilor cunoscuți, spionii, hangiii, cercetarea hoților prinși între timp... V-am spus...

— Am înțeles. Sînt sigur c-ai să-i prinzi. Ții toți așii în mînă, regulamentul și legea și-un reghiment de jandari puturoși și bețivi. El vine și bate potul, tu întorci cartea. E ?!

Se ridică în picioare, obligîndu-l astfel și pe locotenent să înțepenească în poziție de drepți și, cu o ultimă tresărire de interes în glas, adăugă :

— Alergînd pe urmele lor, n-ai să-i ajungi niciodată. Ăia habar n-au de regulamentul jandarilor chezaro-crăiești. Sînt niște lupi. O haită de lupi care nu cunoaște nici o regulă. Mușcă, sfîșie, înhață și fuge. Caută strîmtoarea prin care îi silită, musai, să treacă. Acolo s-o aștepți. Așa poate că ai să-i prinzi pe tîlhari. Ești liber.

XII.

1.

Lomahidi, care și în somn era frămîntat de gînduri și întrebări și de grija carierei sale, putea să creadă că luna de zile care trecuse în liniște e tot o manevră de-a bandei, un răgaz pe care și l-a luat pînă se limpezesc apele și pînă se pregătește noua lovitură.

N-a fost însă nici o manevră și nici un răgaz de pregătire, chiar dacă lucrurile s-au potrivit bine și în folosul lui Vălean, măcar pentru o bucată de vreme. A fost numai o întîmplare — un fulger care i-a luminat în față și l-a orbit — într-o zi cum sînt toate celelalte, încît nici n-o poți deosebi pe urmă, de aceea Vălean nici nu și-a dat seama ce se petrecuse cu el, decît după ce n-ar mai fi putut ocoli, nici de-ar fi vrut — și poate că nici n-a vrut.

După cum fusese înțelegerea, Ispas s-a mutat la Bălăușeri. El nici nu ieșise cu Vălean la drumul Dedei și la Apalina. Și-a încărcat tot calabalîcul în trei căruțe, ba și găinile și gîștele în cușculii împletite din nuiele. Purceii i-au lăsat lui Copăcean, că pînă-n Crăciun mai era vreme să cumpere alții și să-i îngrașe. Ajutat de încă patru oameni, din zori pînă seara, mergînd fără grabă, a ajuns la casa lui cea nouă din dîlma ce se înălța chiar peste drum de hanul lui Chifor, și a început de-a doua zi să-și rînduiască gospodăria, așa cum se cerea.

Cînd, la trei zile, a venit Vălean, pentru Savetă a însemnat cea mai mare nenorocire — să-i pice un oaspete pe cap, cînd încă nici un lucru nu-i la locul lui, cînd nici casa nu-i gata ca să-i poți zice casă, pereții încă de-abia humuiți peste tencuiala de lut și nedați cu var, ferestrele cu geamurile pătate și stropite, iar înăuntru,

cum e mai rău, paturile fără cearşafuri şi pernele fără feţe, pe scaune şi pe lădoaie grămezi de haine de-a valma, în tindă vasele pe jos şi amestecate ca la tîrg, toate într-o stare de să-ţi vie să turbi.

Vălean a venit prin pădure, din sus, din deal, împreună cu Stoica. Descălecară cînd ajunseră la cucuruzişte şi se apropiară pe jos de gardul de nuiele din dosul casei, iar caii veneau cuminte după ei, cum erau învăţaţi.

La portiţă, Vălean se opri şi ascultă. Pe undeva, în ogradă, două femei vorbeau, una era Saveta, îi recunoscuse glasul cîntat, mîngîios ; cealaltă, după glas, părea să fie mai tînără. Nu era o discuţie. Întrebări scurte, în răstimp, răspunsuri tot scurte, uşor icnite, semn că femeile lucrau ceva, un lucru mai greu, care cere oarecare efort. S-auzeau şi găinile şi toate zgomotele unei curţi ţărăneşti.

Vălean deschise portiţa şi-o îndemnă pe Vilma să intre, pălmuind-o uşor pe spinare. Intrară şi ceilalţi cai, urmînd-o şi, simţind grajdul şi miros de fîn proaspăt, se îndreptară drept spre şură.

Cînd Vilma ieşi de după colţul casei şi înaintă ocolind nepăsătoare nişte coveţi şi ciubare în care s-aflau albituri puse la muiat, s-auzi o exclamaţie ascuţită, imediat urmată de lipăitul repezit al unor picioare desculţe şi de strigătul mirat al Savetei :

— Da' unde fugi tu, Floare ? !

Toată această mişcare Vălean mai nici n-o băgă în seamă. Apăru şi el în curte, cu Stoica alăturea, şi-l căută din priviri pe Ispas, fără să-l zărească pe-aproape. Era numai Saveta, cu spatele spre el, frămîntînd cu picioarele nişte năglag clisos amestecat cu balegă, pentru lipit în casă pe jos.

Portiţa din faţă era deschisă şi, prin deschizătura ei, Vălean mai apucă să zărească, pierind prin vie, la vale, o fată subţire ca un pai, fără năframă în cap, cu cozile descolăcite, zbătîndu-se de fuga ei, ca nişte şerpi de aur.

Cînd auzi paşi apropiindu-se, Saveta se întoarse sprintenă şi văzîndu-l pe Vălean, în loc de bineţe, strigă sugrumat :

— Doamne, Dumnezeule !

— Bine te-am găsit sănătoasă, Savetă, spuse Vălean, încă nedumerit de tulburarea pe care o provocase, pare-se, sosirea lor.

Femeia nu răspunse. Îl privea înlemnită şi cum nici ea n-avea năframa în cap, îşi acoperea gura cu palma, într-un gest de surpriză speriată.

— Ispas unde-i ? mai întrebă Vălean, gîndind : „Asta cînd o să mai înţeleagă că-s un om şi eu ?"

— S-a dus... începu ea, dar se poticni. Îşi plecă fruntea, femeieşte, ruşinată şi atunci îşi văzu picioarele mînjite pînă sub genunchi, aproape pînă spre poalele rochiei, de clisa pe care o frămîntase şi ţipă ca muşcată : — O !

Şi într-o clipă, cît era ea de voinică, pieri prin uşa tinzii. Vălean se şi uită mirat, dar nu la uşă, ci la locul unde fusese înainte femeia, la grămada de năglag năclăit care sclipea frumos în lumina soarelui. Saveta se întoarse apoi, tot repede, cum îi erau poate din fire mişcările, în ciuda trupului ei mare, îmbrăcată într-o altă rochie, cu capetele năframei înnodate peste gură şi cu picioarele spălate, încă umede. Se opri lîngă uşă, parcă i-ar fi fost frică să mai facă şi un pas mai departe.

Spuse, tot poticnindu-se :

— Ispas îi dus. De vale. La Şoimuş. Să vadă nişte purcei. Da' trebuie să vie.

— Bine, răspunse Vălean, uitîndu-se după cai şi adăugă : Am să-l aştept. Nu-i nici o grabă.

— Să-ţi dau să mînci, continuă femeia. Ea stătea nemişcată ca un stîlp, iar glasul îi tot sălta. Ce s-a găsi. N-am fiert nimic. Da' este.

— Nu trebuie să ne dai nimic. Pînă vine Ispas, ne-om odihni un pic.

Şi Vălean porni să intre în tindă, Saveta însă îl opri, proţăpindu-se în prag :

— Iartă, da' nu se poate. Nu-i pus în rînd. Nimic. Mai bine-n grădină. La umbră. Pe iarbă. Mă duc să-ntind două ţoluri.

— Bine, zise Vălean şi se duse la cai să-i desşeie şi să vadă cît sînt de prăfuiţi după drum. Îi şi spuse lui Stoica : Poate mergem mai tîrziu, la Tîrnavă, să-i scăldăm.

Stoica îi răspunse :

— Bine, dar cu ochii o căuta pe Saveta care tocmai trecea, încărcată cu perini și țoluri, înspre grădină.

Vălean observă și în felul lui morocănos spuse, mormăind cumva, să nu s-audă vorbele prea departe:

— Mă Stoica, eu aș zice că Saveta-i muierea lui Ispas.

Stoica tresări și întoarse spre Vălean o privire scurtă, piezișă, ca de bănuială:

— Da. Bunînțeles... Pe urmă — cine știe ce i-o fi venit în minte? — rîse: Îi frumoasă. Ispas ăsta, cu nara lui ruptă, a nimerit-o bine.

— Ispas ăsta, cu nara lui ruptă — și buza i-i ruptă, de n-ai văzut pînă acum — îi omul meu și, dacă n-ai știut, pe mine m-a scos de la moarte, atunci i-au tăiat nara și buza — că pînă atunci a fost tot așa de frumos ca și tine.

Stoica nu mai rîse. Se mira parcă și se uita cercetător la Vălean. Spuse după un timp:

— D-apoi da... Da' eu cu Ispas n-am nimic. Nici cu ea... Da-i frumoasă.

Vălean nu mai răspunse. Terminînd cu caii se duse în grădină, unde găsi țolurile întinse pe iarbă, în umbra unui măr. Saveta nu mai era acolo. Cine știe unde stătea, că nu se vedea nicăieri. Veni și Stoica și se întinse alături, oftînd de căldură și de osteneală. Privind în sus, la crengile de pe care florile se scuturaseră și viitoarele mere de-abia se cunoșteau, doar cît niște bolduri părelnice printre frunze, se gîndi că Vălean cam prea multe vede și toate le înțelege numai cum vrea el; simțea parcă nevoia să se spele de-o vină sau măcar de bănuiala ei, și-apoi ce vină-i să vezi că o femeie-ți place și chiar te trec fiori cînd îți aduci aminte de ea? Spuse de-aceea sau poate ca să nu tacă, numai așa, într-o doară:

— Ne-a mers bine zilele acestea...

— Da. Nu ne-a mers rău; nu poți zice. Da' nu se știe dacă asta-i bine...

— De ce să nu fie bine?

— Pe unde-am fost, tot peste proști am dat...

— Și-apoi ce?!

— Apoi n-are să fie tot așa...

Sunase ceva în glasul lui Vălean, mai aspru și mai tăios, ceva întărîtat, și Stoica simțise că mai bine-i să tacă. Întinse mîna spre locul unde-și lepădase chimirul cînd se descinsese, să caute pipa și punga cu tutun, apoi își aminti că lui Vălean nu-i place fumul. Se ridică, rezemîndu-se într-un cot, uitîndu-se după un alt loc cu umbră, de unde fumul și mirosul să nu ajungă aici. Îl văzu atunci pe Vălean lungit alături, cu fața în sus, nemișcat ca un mort, încruntat și cumva adîncit în sine, parcă dus pe altă lume, și își spuse: „Tot se mai gîndește la biata Maria, de-aia-i el tot nemulțumit; nici nu-i mirare că n-o poate uita, c-a fost femeie frumoasă..." Și pipa, și nevoia de fumat îi ieșiră din minte ușor, se întinse la loc, liniștit și adormi îndată.

Vălean nu observă că Stoica adormise și după un timp adăugă:

— Este unu' care nu-i prost... Trebuie să m-aștepte el undeva. Să ne întîlnim... în cele din urmă. Și-atunci n-are să mai fie ca pînă acum...

Tăcu apoi și nici nu se uită să vadă de ce Stoica nu mai răspunde. Poate nici nu aștepta un răspuns, că n-avea chef de discuții și vorbise și pînă aici mai mult în silă, numai de nevoie. Ori poate își dădea seama că rămăsese singur, că Stoica se depărtase în somnul lui, visîndu-și dorurile ca toți feciorii tineri, și-atunci nici nu fuseseră niște vorbe pentru discuție, ci numai un gînd oarecare spus tare, cum oricui i se poate întîmpla uneori să vorbească singur, cînd e obosit și cătrănit și-l sîcîie ceva, și s-au adunat prea multe și i se pare că așa, spunîndu-și gîndurile cu glas tare, le descîlcește mai ușor și află poate chiar și ceea ce încă nu știa sau n-a ajuns să înțeleagă... Că Vălean era într-adevăr supărat și nemulțumit, dar nu pentru ceea ce i se năzărise lui Stoica — era sîcîit văzînd că Telegdi nu mai iese la întîlnire, că nu se mișcă de loc, se poartă de parcă n-ar ști nimic și nici cu un semn n-arată că ar avea de gînd să vină, măcar deocamdată... Ar fi trebuit poate s-aștepte mai liniștit, să zică după Ispas, adică să mai stăm să vedem, să nu ne grăbim, a îmbătrînit și el între timp, nu-i tot așa de sprinten și de iute cum a fost, și-l ține și ibovnica, îi tinerică tare și o

teme, îi gelos de ea, cînd n-o simte în apropierea lui, dar mai poate să-i fie și frică, doar îi și el om trăit și acum cînd știe ce scump lucru îi viața, ar vrea să tot trăiască și să nu mai moară și nu i-ar plăcea să cadă în nas într-o prostie de hârță cu niște hoți care lui nu i-au furat nimic... Desigur, se putea înțelege și cum zice Ispas, s-ar potrivi adică, dar Vălean nu credea, nu toate potrivelile-s adevărate, zicea el, iar frica nicicum nu se potrivește la Telegdi — să zicem că-i glumă, dar nici măcar așa, de el nu se prinde; fricosul așa se naște el, tremurînd, și apoi tremură pînă moare, tot tremurînd, iar unu' ca Telegdi, care niciodată nu s-a temut de nimic, nici de oameni, nici de sfinți, nici de dracu, n-are să se strice la bătrînețe, doar de nu-l lovește cineva în moalele capului să-l lase cu mintea-ntr-o parte, ori vreo boală care să-l damblagească, dar el, cîinele, îi teafăr ca mărul, Vălean doar îl văzuse, vesel și rumen la față, mișcîndu-se ca un bărbat tînăr, de ce să-i fie frică ?... Numai o viclenie poate să fie, a zis Vălean în cele din urmă, și tot la asta se gîndea și acum, că trebuia s-o ghicească...

Și tot coborînd în gîndurile lui, adormi și el, tot încruntat și nemulțumit...

Cînd se trezi, ziua mai trecuse ; umbra se așternuse peste toată grădina și numai pe crengile cele mai de sus ale unui nuc, soarele mai punea un pic de lumină obosită, înainte de asfințit.

Stoica nu se mai afla acolo. Nici perina și nici țolul pe care dormise.

Din ogradă, prin larma pașnică a galițelor care mulțumite și sătule își căutau acum adăpostul de noapte, s-auzea și-un murmur de glasuri omenești, o discuție mai molcomă, din care nu se înțelegea nimic, în locul unde era Vălean. Ascultînd mai atent, recunoscu totuși vocea duioasă a Savetei și torsul ca de motan al lui Stoica.

Trecu și Vălean în ogradă, domol, cu pași neauziți, nu că ar fi urmărit ceva, în acest moment nu-l interesa ce au să-și spună Saveta și Stoica, dar așa se învățase din tinerețe, să se miște cît mai nebăgat în seamă, și nici în cătănie nu se dezvățase.

După ce ieși de după colțul casei, se opri. Văzu ograda, acum curățată de ciubare și troci, și măturată, dispăruse și grămada de năglag, era ordine peste tot, și-n fața ușii pe o laviță ședea Saveta, un pic aplecată, alegea pare-se fasole din șorț și-o arunca într-un blid mare ce era dinaintea ei jos pe pămînt ; lîngă ea, cam aproape, sta Stoica și parcă i-ar fi șoptit la ureche.

Vilma, din șură, unde fusese legată, îl simți și necheză scuturînd din cap, iar Vălean se duse la ea, uitînd de ceilalți. Desprinse funia căpăstrului din belciug și, după ce-i dădu zahărul, o mînă în curte. Îl dezlegă și pe Spulber, care se mișca nervos în loc, cerîndu-și și el, prin sforăituri scurte, partea cuvenită.

Se întoarse după aceea în curte. Saveta și Stoica tocmai scoteau din tindă o masă, cu fața gata pusă.

— Să mîncați ceva, spuse femeia, retrăgîndu-se ușor și rămase lîngă ușă cu spatele spre perete, nemișcată. Era iarăși cu colțurile năframei legate peste gură, de parcă i-ar fi fost rușine să-și arate toată fața, ca la femeile turcilor. Mai adăugă uitîndu-se în direcția lui Vălean, dar nu la el, ci alături undeva, că Ispas n-a venit, dar vine el, că-i dus de mult, mai de azi-dimineață, că s-a dus numai așa, nici mîncare nu și-a luat.

Vălean îi răspunse că nu mănîncă acum, au să-l aștepte pe Ispas — și îl chemă pe Stoica, să meargă și el, în vale, la Tîrnavă, să scalde caii.

Ceva mai tîrziu, cînd înserarea venea moale, parcă pipăind ca un orb drumul, dealurile cu păduri, semănăturile foșnitoare, Vălean și Stoica se întorceau de la apă, călărind pe deșelate. Caii se înviorasera și le-ar fi plăcut să zburde, săreau mereu, ca într-o tresărire, gata să continuie în galop, și mereu trebuiau struniți.

Lăsară drumul, intrînd pe un fel de hudiță pe care numai cine o știa o nimerea. Strîmtă și adîncită între două răzoare înalte, napădite bogat de lițion și porumbele, putea să fie un bun ascunziș la nevoie, fiindcă din drum nu putea fi văzută, ci doar de sus, din ograda lui Ispas.

— Și-acum ce-o să mai facem ? întrebă la un moment Stoica.

Vălean, care mergea mai înainte, călărind acum pe Spulber, răspunse fără să se întoarcă :

— O să vedem...

— Mai ieşim undeva ?

— Dacă va fi nevoie, o să mai ieşim.

— Şi pînă atunci stăm aici.

— Poate că aici, poate că în altă parte.

Stoica înţelese că voia lui Vălean nu se schimbase, nici acum, după ce se scăldaseră, bălăcindu-se şi împroşcîndu-se şi dîndu-se peste cap în apă, şi mai departe îl urmă în tăcere, gîndindu-se că s-ar cuveni să-şi caute şi el o muieruşcă, pentru petrecere, vreo două-trei nopţi ori măcar una, că altfel are să uite şi că-i bărbat.

Şi încă mai era bună hudiţa, că ocolea casa şi ieşea sus, mai departe, aproape de pădure — aşa că Vălean şi Stoica tot din spatele casei intrară în ogradă. Şi cum s-aflau chiar pe fruntea dîlmei, numai un pic înclinat, spre apus, încă se vedea bine, că seara nu suise pînă aici, numai s-apropia, ca un val încet de la răsărit.

Ispas se întorsese. Era cu Saveta. Şedeau pe podmol. Între ei şedea o femeie tînără, care-i spunea ceva Savetei, vorbind repede şi rîzînd. Rîdea frumos, cu toată faţa şi da din mîini şi clătina din cap, apărîndu-se ca de-o învinuire, dar veselă parcă — cine ştie, poate-i plăcea.

Ispas îi văzu şi se ridică domol, spunînd bună seara şi pornind spre Vălean. Atunci chicotelile femeilor se frînseră dintr-o dată. Saveta se prelinse parcă prin uşa tinzii şi pieri, iar femeia cealaltă rămase în picioare şi acum Vălean o văzu bine. Era înăltuţă şi subţire şi îmbrăcată ca într-o zi de duminică. Fusese în mişcarea ei un zvîcnet de pornire spre Vălean, dar se oprise, continuînd însă să rîdă şi uitîndu-se fără sfială la el. Şoptise şi ea bună seara şi Vălean auzise. Îi răspunse dînd din cap, apoi Ispas ajunse la el şi împreună se duseră să aşeze caii pentru noapte.

Vălean se gîndi că poate o cunoaşte, poate o mai văzuse undeva pe femeia aceasta. Surîsul ei un pic uimit, ca de o înţelegere neaşteptată — aşa i se păruse lui cumva — parcă mai sclipise oarecînd, ca într-o

oglindă mică, şi mirare ar fi să-şi aducă aminte ; femeia însă părea să fie tînără tare, după cît era de subţire, de n-ar fi avut năframa legată nevesteşte pe sub bărbie, ai fi zis că-i o fetişcană şi-atunci nu-i nici o amintire, iar el se înşeală. Şi Vălean nu se mai gîndi. Îl întrebă pe Ispas :

— Purcei găsit-ai ?

— I-am şi cumpărat.

— Altceva n-ai mai cumpărat ?

— Altceva n-am găsit.

— Aşa... Nici nu era încă timpul.

— Da' vine mîine Copăcean... Poate află el pînă atunci...

— De ce vine Copăcean ?

— D-apoi s-apropie tîrgul Sînzienelor şi lumea umblă mai mult.

— Da' nu-i mîine tîrgul.

— Mîine, poimîine, răspoimîine — totuna-i. Negustorul bun o ia înainte. Da' Copăcean mai caută să cumpere şi vin şi răchie. Pe-aici, dacă-i mai mult, îi şi mai ieftin.

— Bine atunci...

Cînd se întoarseră de la cai, în ogradă, femeia cea tînără era tot acolo, de parcă nici nu s-ar fi mişcat din loc. Se înserase între timp şi nu se mai vedea desluşit, lui Vălean însă i se păru — o clipă doar — că ea tot mai surîde, ori numai aşa-i rămăsese în ochi, cînd ocupîndu-se de cai, uitase de ea. S-apropiară de masa pe care Saveta acum tocmai aşeza blide şi linguri, iar femeia cea tînără li se alătură, mergînd cei cîţiva paşi întoarsă pe jumătate spre Vălean, privindu-l ţintă prin întunericul încă subţire, şi cînd Vălean se aşeză la masă, s-aşeză şi ea pe scaunul de lîngă el, firesc, fără să şovăie nici măcar o fărîmă de clipă, de parcă locul ei acela ar fi fost de totdeauna. Vălean n-a observat gestul ei. Şi nici după aceea, după ce Stoica a adus, căznindu-se, gîfîind, ceaunul cu mămăliga şi, gemînd de efort, a răsturnat-o pe cărpătorul cel mare pus în mijlocul mesei, n-a simţit cum îl priveşte ea, dintr-o parte, aproape într-una ; fiindcă îşi continua discuţia lui cu Ispas despre pădurea cea mare care începea dincolo de casă,

și de satele la care se poate ieși și alte locuri bune de adăpost sau numai de trecere, despre cei care țin pădurea și care dintre ei ar vinde partea lor acum repede și cum s-o cumpere, să nu se simtă că-i doar unul singur acela, ca să nu se iște bănuieli și să nu se pună întrebări.

Saveta aduse o oală mare, din care o dată cu aburii se răspîndea și un miros bun de fasole și iar se înapoie în casă, ieșind apoi cu o lampă aprinsă pe care o agăță într-un cui, de ușcior și o lumină destul de bună se aștcrnu peste masă și peste meseni, încît acum se puteau vedea.

Cît timp au mîncat, n-au prea vorbit; se auzeau numai lingurile cum se bat de blide, sorbituri, molfăitul fălcilor și cîte un ușor oftat, că și mîncatul cere cît de cît efort. Nici acum Vălean n-a observat că la lumină, femeia cea tînără stă mai smerită, abia gustă, destul de rar din mîncare și numai cîteodată își furișează privirea, scurt, spre el, și rămîne după aceea puțin îngîndurată și poate că și nemulțumită. Vălean a observat-o numai pe Saveta, cum mînca ea, întoarsă într-o parte, parcă mereu ar fi fost gata să se ridice de la masă, acoperindu-și gura cu palma, lăsînd puțin loc, numai cînd trebuia să vîre lingura, și-ndată acoperind-o iar, de parcă i-ar fi fost rușine că mănîncă și ea la un loc cu ceilalți.

Saveta aduse și carnea, sfîrîind într-o cratiță de tuci cu picioare, mișcîndu-se în felul ei, uimitor de ușor și de repede, după cît era de voinică. Ispas lipsi și el un moment și se întoarse cu un ulcior mare de vin. Și parcă numai prin gîlgîitul lui, cînd era turnat în ulcici, vinul schimbă deodată voia celor de la masă; parc-ar fi fost triști pînă acum sau măcar înnorați și fără chef și acum deodată s-au înseninat și ar fi vrut să-și spună tot felul de lucruri plăcute. Numai Vălean singur a mai rămas cîtva timp în starea în care se găsise ori poate că încruntarea lui era prea veche și se desgheța mai cătinel.

Mai înainte de primul ciocnit de pahare, Stoica spuse, înveselit, că vinul, așa se zice, are suflet, care pe încetul se și mută apoi într-al tău și ajungi uneori de nu te mai cunoști nici tu și nu te mai cunosc nici ceilalți, după ce îl bei. Rîseră toți, ascultîndu-l, iar Vălean se uită cumva curios la el, dar nu supărat. După ce au ciocnit și au băut bărbații ulcica toată, femeile numai muindu-și buzele, Stoica mai spuse, pentru a dovedi, că pe vremea cînd cătănea la husari, era unul în escadronul lor, un șvab spălăcit, fricos ca o găină, încît își băteau joc toți de el, da' după ce bea și se îmbăta, sărea la bătaie și-i punea jos și pe unii mai înalți ca el și mai grei și chiar în lupte, dacă apuca să fi băut, făcea vitejii de se mirau toți — și altul, un plutonier amarnic, de care toți se temeau ca de dracu, fiindcă era crud și fără milă, sălbatic de sînge, după ce se îmbăta, plîngea ca un copil și se ruga de fiecare: „Dă-mi o palmă, te rog frumos, dă-mi o palmă", și dacă vreunul era destul de beat ca să aibă curaj și-l plesnea, el mai cerea o palmă și încă una, pînă-i da sîngele pe nas și-atunci, tot plîngînd, îl lua în brațe pe acela și-i mulțumea și zicea că numai acela îl iubește și înțelege ce-i în inima lui.

— Așa că, adăugă el ca să încheie, eu cred că are suflet vinul, că mai nimeni nu rămîne, cum îi el de obicei, după ce-l bea.

— Da' tu cum ești după ce-l bei? întrebă Vălean.

— D-apoi după ce beau un pahar-două, încă nu se întîmplă nimic, numai după ce-am numărat vreo cinci, îmi vine să cînt...

Rîseră cu toții, că așa vorbise Stoica, de parcă și-ar fi mărturisit cine știe ce păcat de moarte și ar fi fost turtit de povara rușinii și a părerii de rău. Vălean nu rîse, se uită tot așa, ca un om curios, la feciorul care-și umplea ulcica, și zise:

— Cînd ai să ajungi cu număratul la cinci, să-mi spui, ca să mă duc și eu mai departe, nu cumva să surzesc...

Și iarăși rîseră, și mai tare dintre toți, chicotind ascuțit, aproape țipat, Saveta, pentru ca dîndu-și seama, să se liniștească dintr-o dată, înaintea celorlalți, și să-și tragă repede colțurile năframei peste gură.

Își umplu ulcica a doua oară și Vălean și atunci femeia cea tînără, care ședea lîngă el, îi spuse:

— Da' cu mine nu vrei să închini, bade Vălene ?
— Ba am să închin, răspunse Vălean, întorcîndu-se spre ea și zîmbi parcă surprins și bucuros în același timp.
— Că doar tot am zis oare de unde te cunosc, urmă el, și uite, acum, mi-am adus aminte, că doar tu ești Floarea, fata lui Indrei, săracu, fie iertat...
Vălean zîmbea mai departe și se uita drept în ochii Floarei, care îl primeau, nesfiiți în lumina lor uimită ; tremura în ei o îndrăzneală de copil care nu știe primejdia și Vălean o văzu iarăși, ca într-o fulgerare, așa cum fusese ea, la prima lor întîlnire. Și adăugă :
— Erai o copilă, cînd te-am trimis atunci la Fidileș, și-acum, uite, te-ai măritat și ești nevastă, și, zău de nu, ești și mai frumoasă...
Ea îl asculta nemișcată, tot cu ochii țintă în ochii lui, fără să se schimbe la față, și numai acum la aceste vorbe din urmă, roși și își plecă pleoapele peste bucuria care zvîcnise ca o flacără — și apoi își rezemă barba-n piept și nu răspunse, măcar că Vălean tăcuse și poate aștepta un cuvînt...

2.

După ce au gătat cina, nu s-au ridicat imediat de la masă. Saveta a strîns de pe masă blidele și celelalte și a adus în loc niște plăcinte dospite umplute cu brînză, din care însă n-au mîncat decît Stoica și Ispas care au și băut mai mult — Stoica mai ales care se trezise deodată mare povestaș și nu mai era în stare să se oprească, vorbea într-una și nici nu se înțelegea cine știe ce din tot ce înșira acolo.
Saveta, cît nu umbla să ducă și să aducă la masă, stătea ca de obicei, cînd era cu lume de față, țeapănă pe locul ei, cu năframa legată peste gură și numai după cum i se mișcau ochii în cap și scăpărau uneori, se simțea că vede și aude tot, că nimic nu-i scapă.
Vălean nu vorbea și bea puțin, numai cîte o sorbitură din cînd în cînd și nici pe Stoica nu-l asculta. După

momentul de bucurie care-i luminase obrajii și îi înveselise, mai înainte, acum se îngîndurase, dar fără să fie trist. Se întorcea destul de des spre Floarea și se uita la ea, cu blîndețe — ce-i schimba mai cu totul înfățișarea, chiar îmbătrînindu-l, arătîndu-l cu toți anii pe care-i avea, patruzeci — și se gîndea, mirat și într-un fel năcăjit, cum de uitase de ea, că era doar ca și copila lui Indrei ; se întreba ce s-o mai fi întîmplat cu ea, între timp, după ce Indrei murise, cum o fi trăit ea și pe unde ; o fi rămas singură pe lume și numai așa s-ar înțelege că se măritase tocmai cu Chifor, de sila singurătății, că dragoste greu s-ar putea închipui să fi fost — nu-i Chifor bărbat să-l placă o fată tînără, care și-acum gîndești că-i numai o copilă îmbrăcată nevastă din joacă — și nici altfel nu se potrivește că-i prea copt pentru dînsa...
Iar Floarea sta tăcută și ea, cu mîinile adunate în poală, pierdută în gîndurile ei. Cîteodată, cine știe ce-i venea în minte, sau simțea privirea grea a lui Vălean ațintind-o, un surîs scurt îi clintea colțurile gurii, într-o trecere repede, ca o părere, și îndată se stingea — și după aceea se uita și ea la Vălean, gravă, ai fi zis că se miră și nu înțelege și parcă s-ar pregăti să întrebe ceva, dar nu întreba nimic, își întorcea fața de la el și închidea ochii, ușor încruntată, tot numai cît o clipă și iarăși se pierdea în cine știe ce gînduri depărtate.
La un moment, Stoica se ridică țîșnit în picioare, parcă pișcat, se cumpăni cîtva timp, nehotărît, apoi își rezemă palmele pe masă, se uită crunt la ceilalți și zise amenințător :
— Mie mi-i somn... Vreau să mă culc...
Ispas se ridică rîzînd :
— No, hai atunci la culcare.
Și apropiindu-se prudent de el, îl cuprinse pe după umeri :
— Hai, feciorul-tatii, cătingan-cătingan, că vinul a fost greu și ești ostenit rău. .
Stoica își propti pumnul în pieptul lui Ispas și protestă mînios :
— D-apoi că eu nu-s beat.
— N-am zis că ești beat, am zis că ești ostenit...

Stoica adăugă rîzînd :
— ...rău !
Şi îşi rezemă, acum, fruntea în barba lui Ispas.
— Unde-l duci ? strigă îngrijorată Saveta, cînd împins de Stoica, Ispas făcu vreo trei paşi în direcţia tindei. Că nu-i nici un pat pus în rînd...
— Las' că-l duc în fînar. Are să doarmă bine acolo. Adu numai perină şi ţoluri...
Şi ţinîndu-l bine de mijloc cu braţul, îl împinse cu grijă spre capătul curţii, unde s-afla fînarul, într-o latură a grajdului.
La masă rămăseseră numai Vălean şi cu Floarea.
Femeia se uita iarăşi ţintă în ochii lui şi rîdea. Spuse, bucurîndu-se parcă :
— S-a îmbătat Stoica...
Avea un glas limpede ca de ceteră şi Vălean se gîndi că Floarea i-ar putea fi dragă oricui şi numai pentru glasul acela — să stai cu ceasurile şi să-l asculţi, orice-ar vorbi. Răspunse :
— Da. El se mai îmbată uneori, că-i tînăr şi încă nu cunoaşte măsura... Da' pînă dimineaţă îi trece.
— Da' dumneata nu te-mbeţi niciodată...
Şi parc-ar fi fost iarăşi numai o copilă, cuprinsă de îndoială, temîndu-se de un nimic — aşa i se păru lui Vălean, că-i o copilă speriată nu se ştie de ce, şi punîndu-şi palma uşor pe umărul ei, spuse :
— Eu beau puţin şi rar şi de-aceea nu mă îmbăt, da' mi s-ar putea întîmpla şi mie, că nimeni nu-i scutit...
— Tetea Indrei zicea că dumneata nici cînd bei nu te-mbeţi, că eşti mai tare şi ca vinul şi ca orice fel de beutură...
— Poate să fie şi aşa, cum zicea tete-tău Indrei, că el mă cunoştea bine... Mi-a fost prieten...
— Da' tetea Indrei se îmbăta cîteodată. Îi venea lui aşa, că i se ura în pădure şi-atunci se ducea în sat. Eu ştiam că după aceea vine beat şi-i făceam zeamă acră de găină. Şi totdeauna cînd venea beat din vale, era supărat ; îl auzeam încă de departe cum suduie. Tot aşa zicea : „Nu-i bai ! Las-că vine Vălean şi le arată el..." Te plăcea tare...

Î se uita şi acum drept în ochi, şi tot aşa, surîzînd deschis, nesfiită, şi nu cu îndrăzneală de copii ca mai înainte, ci altfel, ca o femeie care ştie că-i frumoasă şi că poate fi plăcută. Ea poate nu gîndea aşa şi lumina care-i încălzea faţa şi-i netezea surîsul era numai încrederea toată şi mulţumirea că are încredere.
Iar Vălean gîndi, cum se uita la ea de aproape : „Tare s-a făcut frumoasă Floarea. Mai frumoasă şi decît s-ar fi putut crede de-atunci..." Îşi aminti limpede şi o revăzu în închipuire cum îi dădea mere Vilmei.
Îşi dădu seama că încă o ţine de umăr şi-şi retrase mîna, cumva cu părere de rău.
— Şi mie mi-a fost drag Indrei, spuse. Ca un frate... Rău destul că a murit ; ar mai fi putut trăi, că n-a fost bătrîn... Ar fi văzut cum ai crescut şi cît de frumoasă te-ai făcut... Ar fi avut o bucurie...
O tristeţe blîndă tremura în vorbele lui şi-n ochii mari ai Floarei răsăriră lacrimile.
Şi-un timp după aceea tăcură amîndoi.
Din întunericul ogrăzii s-apropie Ispas. Saveta, care-l urma, s-opri şi rămase mai la o parte.
— L-aţi culcat ? întrebă Vălean.
— A şi adormit, răspunse Ispas şi s-aşeză iarăşi la masă. Dacă ţi-i somn să te culci şi tu. Poate vrei în casă. Om face cumva.
— Nu, Ispase, interveni grăbită Saveta, din locul în care se afla, un pic mai departe de masă. C-abia am lipit pe jos şi încă nu s-a uscat, şi pereţii nu-s văruiţi şi nici paturile nu-s puse-n rînd...
— D-apoi atunci, răspunse Ispas liniştit, să-ţi aşternem în podul grajdului, pe fîn, că lîngă Stoica ar fi loc, nu-i vorbă, da' cum îi beat, se va zbate în somn...
— Da' de ce ? spuse repede Floarea. Poate să vie jos la han, că doar sînt odăi destule... Şi oricum, careva trebuie să vie cu mine, că mi-i frică singură pe întuneric...
Şi brusc îşi lăsă bărbia-n piept, roşind.
— No, bine, zise Vălean, să te ducem atunci acasă, să nu te fure cineva... Ispase, dezleag-o pe Vilma şi dă-i drumul să vie după noi...
— Să-i pui şaua ?
— Nu. Că mergem pe jos. Da' să fie şi ea acolo...

Vălean se întoarse spre Saveta și mulțumi pentru cină, urîndu-i noapte bună, iar pe Floarea o prinse de mînă, spunînd :

— No, hai tu, copilă.

Ieșiră pe portiță și tot coborînd prin vie pe-o cărăruie care alburea tulbure, frîntă mereu cînd într-o parte, cînd în alta, că era coasta dealului repezită, ajunseră, tot ținînd-o de mînă, ea venind cu un pas în urma lui, la hudița adîncită între răzoare, unde întunericul era ca funinginea și un moment se opriră orbiți, pipăind cu tălpile pămîntul. Vălean simți cum femeia îl strînge tare de mînă, cum s-apropie tare de el și i se reazămă de umăr, și-i simți sînul apăsîndu-l pe braț și răsuflarea gîfîită adiindu-i pe sub ureche. Și se înfioră, speriat la rîndul său.

A fost o clipă scurtă, cît a fost nevoie să li se învețe ochii cu întunericul. Și după aceea, tot fața ei a văzut-o el, aproape, lîngă umăr, și ochii sticlindu-i, și parcă și-acum încă mirați.

— Poate coborî Vilma pe aici ? Nu se dă de-a dura ? întrebă ea.

— Ea vine pe hudiță, ocolit...

— Da' nimerești drumul ?

— Mai ușor ca noi.

Porniră încet, călcînd cu băgare de seamă. Ea continua să-l țină de mînă, dar venea acum un pic mai în urmă.

— Îi deșteaptă Vilma, spuse ea.

— Da.

— Dumneata ai învățat-o ?

— Eu am învățat-o. Da-i deșteaptă din felul ei. Altfel nu s-ar fi prins nimic de ea. Îi ca și la om. Dacă-i prost, poți să-l tot înveți.

Rîsul ei mărunt îi sună în ureche ca o rostogolire iute de mărgeluțe de sticlă.

— Da' de unde știi dacă un cal îi deștept ?

—D-apoi aia se vede încă de pe cînd îi mînz.

Atunci s-auzi ca un răspuns nechezatul Vilmei, nu prea tare, chemînd de undeva de deasupra lor, și nu de departe.

Floarea rîse iarăși, limpede, prin întuneric :

— Auzi cum te strigă ! Zice că unde ești ?

— Da, încuviință Vălean, rîzînd și el, apoi șuieră frînt de două ori.

Îndată răsună galopul apropiindu-se furtunos ca o rostogolire de bolovani.

Speriată, Floarea zvîcni apucîndu-l pe Vălean strîns cu amîndouă mîinile de braț și își ascunse fața la pieptul lui, ca un copil care vrea să se ascundă, țipînd :

— Vai !

Cînd Vilma răsări ca o nălucă albă din noapte și se opri sforăind ușor lîngă ei, ținîndu-și capul înălțat, și Vălean spuse domol : „Hai, Vilma, hai...". Floarea se desprinse încet, fără să se depărteze însă mai mult de un pas, și rîse liniștită acum :

— O, cum m-am speriat... Ca o proastă ! Doar am știut că-i Vilma.

Întinse palma și, tremurînd încă, mîngîie iapa pe grumaz.

Nici după aceea nu l-a lăsat de mînă. Parcă îl strîngea și mai tare și cîteodată îl smucea ușor, fără putere, înapoi, cum i-ar fi cerut pe mutește să meargă mai încet, măcar că nici el nu se grăbea. Vilma venea în urma lor, parcă i-ar fi păzit.

După cîțiva pași, Floarea — se vede că nu suferea tăcerea, că era vorbăreață din fire — ori numai acum — spuse :

— Cînd am văzut-o azi-dimineață pe Vilma, am cunoscut-o mintenaș, am zis : „Uite iapa lui Vălean".

— Și te-ai speriat de-o biată iapă, ai fugit de parcă nici n-ai fi fost acolo.

— Nu de-aia am fugit că m-am speriat, că n-aveam de ce să mă speriu, da' eram în cămașă și numai cu poalele pe mine și desculță, c-așa am venit să-i ajut la Saveta, să frămînte năglagul și eram ca dracu mînjită toată, cînd am văzut-o pe Vilma, că am știut că îndată vii și dumneata, de-aia am fugit... Apoi cînd m-am întors, Saveta mi-a spus că ai dus caii la scăldat și am așteptat să te întorci...

— Bine-ai făcut și-mi pare bine că te-am găsit.

— Chiar ?

— Da. Că tu ești ca și copila lui Indrei și eu aveam o datorie la el și-acum datoria aia îți vine ție...

— D-apoi ce datorie... că tetea Indrei zicea că în fața lui este numai Dumnezeu și după el vii dumneata, că Dumnezeu i-a dat viața întîi și dumneata a doua oară și că mai mult nici nu se poate.

— Nu-i chiar așa, că doar și el m-a scos pe mine de la moarte.

— Ba nu, că asta nu mi-a spus-o.

— N-o fi spus-o, dar așa-i ; m-au împușcat în umăr și mi-au împușcat și calul, și-aș fi rămas acolo și m-ar fi prins ; dar Indrei m-a luat în spinare și m-a scos printre tufe și m-a ascuns într-o vizunie și noaptea m-a dus de-acolo și m-a ținut la el pînă m-am vindecat.

— Apoi asta n-o știu, că nici tușa Cătălina, cînd trăia, săraca, nu mi-a spus nimic...

Ajunseseră la drum, sub stele și era senin și nu li se mai păru că-i întuneric, fiindcă își vedeau bine fața. Ea încă tot îl ținea de mînă — și Vălean îi simțea palma un pic asudată și fierbinte. Venea și acum în urma lui, într-o parte, însă mai aproape și din cînd în cînd, ca din întîmplare sau numai pentru că pașii nu li se potriveau de fiecare dată, ea își rezema umărul de brațul lui și Vălean simțea ca un val cald pe creieri și un fior cum tresare în el, și se gîndea că asta nu se poate, că trebuie să se stăpînească, doar ea nici nu-și dă seama și încă tot ca un copil se poartă.

Drumul mai cobora, dar lin de-aici încolo și se încovoia larg, apoi avea să se așeze drept și neted ca masa. Vedeau hanul, mai în vale, și la cîteva ferestre, lumină.

Văleanu spuse, tot cumva să apere nici el nu mai știa anume ce :

— D-apoi nici nu poți să știi tu tot despre mine. Numai unele.

— Ba că le știu pe toate, că și tușa și tetea mi le-au tot povestit, ba pe cîte unele și de mai multe ori... Le știu de parcă aș fi fost și eu acolo și, dacă vrei, pot să-ți spun și-acum una-două...

Învins de o curiozitate nelămurită, Vălean se învoi. Zise :

— Bine, hai spune, să mai aflu și eu cum a fost...

— Odată, începu Floarea lungind copilărește cuvîntul, groful din Craifalău s-a dus la vînătoare, să împuște urși

și a trecut prin satul lui Vălean, și a văzut o fată frumoasă la fîntînă și i-a plăcut și s-a gîndit s-o fure ; și după ce a împușcat ursul, a venit înapoi și a furat fata — și ea era chiar mîndra lui Vălean. Și Vălean a auzit și a alergat mintenaș după ei și i-a ajuns. Și grofu' avea pușcă și pistoale, și sabie, și era călare, iar Vălean era cu mîinile goale și pe jos. Și s-a furișat ca un șarpe și grofu' nu l-a simțit, și l-a tras jos de pe cal și i-a luat și pușca, și sabia cu pistoale cu tot, și chiar și calul, și pe grof l-a legat de-un copac și pe fată a dus-o înapoi în sat și zice că de-atunci s-a tîlhărit Vălean, că pînă atunci a fost numai un fecior din sat, printre ceilalți ca el... No, să-ți mai spun și alta ?

— Mai spune...

— Cînd i-ai dezbrăcat pe jucuții la Zau... Odată, s-au strîns la han la Zau zece jucuți. Veneau de prin sate, unde au fost să strîngă dările și cine n-a avut bani, i-au luat vaca, și după ce au gătat de umblat, s-au adunat la han să-și petreacă și să meargă a doua zi mai departe. Și a venit Vălean cu oamenii lui și-a înconjurat hanul, nimeni să nu iasă, nimeni să nu intre. Și Vălean a intrat în crîșmă unde erau toți jucuții și beau și cîntau. Vălean le-a spus la ceterași să tacă și s-a suit pe-o laviță și a strigat : „Eu îs Vălean. Banii pe masă. Toți". Un jucuțăl a scos pistolul să-l împuște, da' Vălean s-a mișcat mai repede și l-a pușcat el pe acela. Și toți s-au speriat și au scos banii și i-au grămădit pe masă. Și Vălean n-a fost mulțumit și și-a chemat oamenii de i-au dezbrăcat pe toți jucuții și pe negustorii și pe toți cîți erau în noaptea aia în han și s-au găsit bani cît să zidești o biserică și să-i cumperi și clopot, și toți i-a luat Vălean, iar vitele din țarc le-a lăsat slobode să se întoarcă la stăpînii lor... Și cînd ai furat-o pe mireasa unui grof... El era bătrîn și ea numai o copilă și nu-l plăcea... Da-i drept că te-a plăcut o fată de grof și te-o scos de la o strîmtoare ?...

— Dacă zici tu, poate...

— Zice că odată, s-au strîns jîndari mulți și cătane multe și domni cu puști și pistoale și l-au prins pe Vălean la mijloc într-o pădure unde avea el un loc al lui, ascuns, de venea acolo să se odihnească atunci cînd

era trudit ; şi nimeni nu ştia unde-i locul acela, şi se şi temeau să se apropie şi-l aşteptau pe marginea pădurii, cînd are să iasă, să-l prindă ori de nu, să-l împuşte, da' fata grofului l-a văzut pe Vălean o dată şi n-a putut să-l mai uite şi-l visa şi noaptea ; şi cînd fata a prins de veste că Vălean ii în primejdie, s-a furişat în pădure şi l-a găsit pe Vălean şi i-a spus. Şi Vălean a ieşit din pădure pe sub pămînt, printr-o peşteră, în partea cealaltă a muntelui şi a dus-o şi pe fată cu el ; şi după aceea fata s-a dus la mînăstire şi s-a făcut călugăriţă, că n-a mai vrut să se mărite cu alt bărbat, măcar că era frumoasă şi bogată, iar Vălean n-a putut-o ţine, că nu putea să steie într-un loc şi nici s-o care după el peste tot... No ! pot să-ţi mai spun şi-o sută, dacă vrei...

— Chiar o sută ?...

— Şi mai multe... Că doar zice că şi împăratul s-a făcut cap de gînd de cîte a auzit de Vălean şi le-a poruncit la miniştri şi la generali aşa : să mi-l prindeţi pe Vălean ăsta, de viu şi să-l aduceţi la mine. Cine mi-l aduce capătă o mie de zloţi. Şi un hangiu care-l găzduia cîteodată pe Vălean l-a vîndut jandarilor, că avea muiere frumoasă şi o temea de el. Şi împăratul nu l-a spînzurat. I-a spus : am auzit că eşti un bărbat şi jumătate şi nu te temi de nimeni, şi l-a făcut căpitan la husari şi după aceea general, că Vălean i-a bătut pe toţi duşmanii...

— Indrei ţi-a spus ţie toate poveştile acestea ?

— Unele tetea Indrei, altele tuşa Cătălina... da' nu-s poveşti, că-s adevărate toate, că la Onuca, de unde-s eu, oamenii aveau o bisericuţă, da' clopot n-aveau, numai toacă şi Vălean, cînd a trecut pe acolo, a auzit toaca şi după ea nimic, şi a întrebat de ce nu bate şi clopotul, şi-au zis oamenii că n-avem şi Vălean le-a dăruit un clopot, şi acolo-i şi azi în clopotniţă şi zic oamenii : ăsta-i clopotul lui Vălean şi l-am auzit şi eu cu urechile mele şi l-am văzut ; îs adevărate toate şi de-ar fi poveşti unele... eu, cînd eram mai mică, gîndeam despre dumneata că eşti ca Făt-Frumos...

Floarea spusese aceste vorbe din urmă într-un şir egal, ca şi pe celelalte, mărunţite de glasul ei curat ca argintul, rîzîndu-le cumva, dar pe Vălean l-au durut ; a fost ca un

junghi care îţi taie răsuflarea şi te amorţeşte după aceea şi rămîne.

Se opri şi se întoarse cu faţa spre dînsa şi mîna liberă şi-o aşeză pe umărul ei :

— Făt-Frumos îi tînăr, iar eu nu-s, spuse oftînd fără să-şi dea seama.

Îi văzu în ochi aceeaşi uimire pe care o cunoştea şi care l-ar fi tulburat pe oricare bărbat şi se gîndi că ar putea s-o sărute, dar ea se desprinse de el şi se depărtă un pas, dar nu-şi desfăcu mîna din pumnul lui care acum o ţinea încă mai strîns.

Ea spuse cu duioşie, coborînd vocea, aproape să nici nu s-audă, zîmbind :

— Doar n-ai să zici că eşti bătrîn...

Şi numai atunci îşi desprinse şi mîna din mîna lui şi îşi întoarse faţa încet, cu capul aplecat pe-un umăr — apoi se răsuci din tot trupul, întorcîndu-se cu spatele spre el şi rămase aşa, parcă aşteptînd.

Iar Vălean se trezi stingher şi nehotărît, cum nu i se mai întîmplase de pe cînd fusese fecioraş — se uita la Floarea şi se mira cît poate să fie de subţire din mijloc o femeie şi zise în sinea lui acum oare ce să fac, şi după aceea, asta nu se poate că doar ea altceva a gîndit.

Spuse răguşit, fără putere :

— Hai, Floare, să mergem, că-i tîrziu şi încă are să te certe bărbatu-tău.

— D-apoi că n-are să mă certe, că nici nu-i acasă.

Şi parcă Vălean se şi bucură că putea să vorbească despre altceva decît ceea ce îi ardea în minte, şi întrebă, urnindu-se :

— Da' unde-i dus Chifor ?

Ea îl urmă şi iarăşi îl prinse de mînă, cu un gest firesc de încredere :

— La oraş s-a dus, cu banii, are un zaraf la care-i ţine.

— La Tîrgu Mureşului ?

— Ba la Sighişoara. Merge-n fiecare săptămînă, cînd s-adună ceva bani, zice că stau mai bine acolo şi mai capătă şi un pic de camătă.

— Nu zice rău, dacă zice aşa...

Şi Vălean se gîndi că Chifor ar fi trebuit să-i spună şi lui despre lucrul ăsta şi că trebuie să-l întrebe cît de curînd. Iar pe Floarea o întrebă :

— Şi ţie nu ţi-i frică să stai noaptea singură, cînd el îi dus ?

— D-apoi nu-s singură, că mai este şi slujnica şi-s slugile, vreo patru şi oaspeţi avem tot mereu, rar se întîmplă să nu fie unu-doi măcar... Şi iarăşi coborî vocea spre şoaptă cînd adăugă : ...Şi acuma, că eşti şi dumneata, chiar nu mi-i frică de nimic.

Vălean însă îşi spuse că numai i se păruse lui ceva, ca şi mai înainte, şi nu răspunse...

Se făcuse destul de tîrziu cînd ajunseră la han. Lumea se cam culcase. O slujnică mai era trează, care o aştepta pe Floarea, în bucătărie. De somnoroasă, părea îmbufnată şi abia înţelese că trebuie să aştearnă patul într-o odaie cu fereastra spre curte.

Vălean se gîndi că prea sînt oamenii adormiţi pe-aici, însă cînd o duse pe Vilma s-o lege la conovăţ sub umbrarul dintr-o latură a curţii, înţelese că este şi pază, că din umbră îi ieşi înainte Ban, unul din argaţii trimişi mai demult de Ispas şi acesta nu era somnoros de loc. Îl recunoscu pe Vălean şi se bucură de întîlnire şi întrebat, aşa în treacăt, îi răspunse că toate-s bine deocamdată, poate să meargă liniştit la culcare.

3.

Vălean se trezi înaintea tuturor cînd încă nu era ziuă, şi după ce se spălă la fîntînă şi se îmbrăcă, o dezlegă şi pe Vilma şi o adăpă, şi după aceea se apucă s-o ţăsale el singur. Între timp îl trimisese pe Lascu, un alt om de-al lui, adus argat la han, să meargă în deal la Ispas şi să-l cheme încoace pe Stoica, să vie cu Spulber şi s-aducă şi şaua Vilmei.

Stoica veni curînd cu caii şi se bucură aflînd că merg să-i mai plimbe de vale, prin luncă.

Ieşiră cu caii duşi de dîrlog, prin dos, pe-o portiţă pe care străinii n-o ştiau. Printre arini şi sălcii trecură nevăzuţi de nimeni în lunca întinsă pînă departe, mărginită spre drum de un zăvoi încîlcit, greu de pătruns şi în cealaltă parte de-o încolăcitură largă a Tîrnavei. La mijloc era o întinsură, dreaptă ca masa, pe care creştea iarba şi numai din loc în loc cîte o salcie, cîte un plop.

Încălecară, Vălean pe Vilma, iar Stoica pe Schinteie şi începură imediat alergarea cerută de tînăr, pentru ca şi armăsarul lui s-o deprindă cum trebuie. Calul gonea cît putea el de repede, cum şi-ar fi căutat o scăpare, să se piardă înainte undeva, să nu poată fi ajuns din urmă, şi deodată se oprea şi ridicat în două picioare se întorcea, cu faţa spre urmăritori şi în acelaşi timp se şi trăgea la o parte din drum. Vilma ştia mai demult mişcarea şi o făcea bine, fără greş, dar Schinteie, din goana lui se oprea mai greu şi nu deodată, şi cînd se opintea să se întoarcă, mai mult juca nervos pe loc şi sforăia mînios, supărat parcă de ce-i vine lui aşa de anevoie. Spulber, încercat la rîndul lui, merse ca un şcolar silitor şi iarăşi se supără Schinteie, auzind cum celălalt îşi ronţăie zahărul.

Vălean şi Stoica se opriseră să se mai odihnească, lăsîndu-i pe cai liberi, Schinteie însă nu voia să se astîmpere, tot se repezea şi alerga o bucată şi venea înapoi la stăpînul său şi se îmbia, privind la el cu capul ridicat. Stoica îl înţelese şi îi spuse lui Vălean :

— Parc-ar fi un copil şi i-i ciudă că nu ştie ce ştiu ceilalţi.

— Învaţă-l, că vrea şi el, şi dacă vrea, are să reuşească.

— No, hai, Schinteie, strigă Stoica şi sări în şa, cum îl învăţase mai demult Vălean, fără să-şi vîre mai întîi un picior în scară ; armăsarul şi porni ca din puşcă şi măcar că era obosit, lucră parcă mai bine de astă dată, şi îşi primi şi el zahărul cuvenit.

Pînă pe la amiază s-au jucat tot aşa, oprindu-se din cînd în cînd pentru un pic de odihnă. Era o figură care Vilmei îi plăcea mai mult şi pe care şi armăsarii tineri, care-i fuseseră mînji, o ştiau face tot aşa de bine. Săltîndu-se pe piciorul dindărăt băteau repede cu cele din faţă şi puteau zdrobi cu copitele potcovite orice-ar fi nimerit. Era o mişcare de luptă care înspăimînta pe cel luat pe neaşteptate, fie om, fie alt cal.

Apoi desșeuară caii și îi bușumară cu șomoioage de iarbă ce-au găsit-o mai uscată, rămasă parcă din alt an pe sub tufe, în hățișul de zmeuriș de lîngă malul apei și după aceea le dădură drumul să pască.

— Mie aș zice că mi-i foame, spuse Stoica.

— Du-te la han și mîncă, ori poate-n deal, la Ispas ; or mai fi rămas plăcintele făcute aseară de Saveta. Stoica rîse și schimbă vorba :

— M-am îmbătat rău aseară.

— Te-ai îmbătat bine. Da' ai dormit și ți-a trecut. Dacă toate ar trece ca o beție, încă ar fi bine pe lumea asta.

— Cîteodată rămîi cu durere de cap.

— Numai cînd nu-i vinul curat. Da' durere de cap îți poate rămîne și după altfel de beție...

Stoica rîse iarăși, gîndind că înțelesese unde bate Vălean.

— Las-că nu mă îmbăt eu chiar din toate... No, înseamnă că mă duc la han să mînc. Dumneata nu vii ?

— Nu. Eu mai stau pe-aici. Cînd vii iară, mai tîrziu, adu-mi și mie o bucată de pîine.

Stoica și plecă îndată, cîntînd ceva fără vorbe. Vălean se așeză sub o salcie, rezemat de trunchi. Era soare și liniște. Aici pe luncă, dogoarea zilei nu se simțea — adia răcoare dinspre apă. Caii pășteau mai încolo.

Vălean se gîndea că, oricum, n-are să mai stea mult prin părțile acestea, Telegdi trebuie el să iasă ; cît are să mai rabde ? Și dacă nu-l poate stîrni cum încercase pînă acum, are să găsească altceva — iar după aceea, el are să plece și zicîndu-și că n-are să mai vie niciodată pe-aici, parcă-i părea rău. Și nu de văile acestea și de dealurile cu păduri și nici măcar de prietenii pe care avea să-i lase, pe aceia care n-or să meargă cu el, or să vrea să rămîie aici. Nici nu știa de ce-i pare rău, că n-avea de ce. I se părea numai, ca o stare pe care nu ți-o înțelegi.

O văzu, la un moment, pe Vilma ridicînd capul cu urechile ciulite și venind deodată aproape de el. Și Spulber o urmă, parcă poruncit. Vălean deveni atent și auzi pași apropiindu-se. Cînd apăru Floarea ieșind în lumină de

sub coroana joasă a unei sălcii, Vilma se depărtă apucîndu-se iarăși de păscut.

Femeia venea domol, legănată din mijlocul ei subțire ca de viespe. În mîinile atîrnate pe lîngă trup ducea două traiste umflate și le purta cu grijă să nu le clatine. Și-i rîdea lui Vălean de departe. El îi văzu ochii albaștri și se întrebă oare de ce i se pare lui că străluceso din cînd în cînd, ca oglinda trecută prin bătaia soarelui. De sub năframa înnodată la ceafă ieșise o șuviță de păr bălan și parcă ardea.

— D-apoi de ce-ai rămas aici ? întrebă ea cînd ajunse mai aproape.

— D-apoi am rămas.

— Am zis că-i fi flămînd și să-ți aduc să mînci.

— Ai ghicit, zise Vălean și rîse. Bine-ai făcut că ai venit.

Ea îngenunche pe iarbă în fața lui, lăsînd la pămînt traistele, cu băgare de seamă, încet, să nu se răstoarne cumva. Scoase de la brîu o merindare mare mai cît o față de masă și o așternu pe jos, netezind-o, apoi așa cum ar fi dezbrăcat un copil, desfăcu din traistă, pe rînd, mămăliga împachetată într-o altă merindare, mai mică, apoi o strachină cu capac și, la sfîrșit, o oală mai pintecoasă care aburea încă. Din cealaltă traistă scoase un ulcior și-l vîrî sub o tufă la umbră.

Cînd toate au fost puse la locul lor, Vălean observă că blide sînt două și linguri iarăși două. Ea, parcă ghicindu-i gîndul, spuse :

— Am zis să mînc și eu cu dumneata, să nu-ți fie urît singur — și adăugă în timp ce umplea blidele : Am făcut zeamă de găină, cu usturoi, și tocană, cum am făcut și cînd ai fost la noi, la tetea Indrei. Ai zis atunci că-s bune tare.

— D-apoi au și fost. N-am glumit.

— Acum poate-s mai bune, că de-atunci oi mai fi învățat și eu cîte ceva...

El nu răspunse. Se uita la ea cum se întinde, aplecată, să așeze blidul pe colțul de merindare care-i venea lui în dreapta. Ea însă — pare-se — nu suferea tăcerea sau numai acum poate, nu i-ar fi plăcut să steie fără vorbă. Continuă :

— Eu încă de aseară m-am gîndit să-ţi fac de mîncare găină. Şi chiar m-am gîndit pe care s-o tai, să fie grasă. Şi azi dimineaţă, cînd m-am sculat şi-am văzut că eşti dus, m-am năcăjit un pic, am zis doar cum de-ai putut să te şi duci fără să spui o vorbă. Da' Lascu mi-a spus că eşti pe-aici pe-aproape, şi că vii iară înapoi şi m-am grăbit să gat amiaza, şi-atunci îl văd pe Stoica numai singur şi-mi spune c-ai rămas aici, şi-am zis că nu se poate să stai nemîncat pînă pe seară şi Stoica a zis că aşa eşti dumneata, nu prea dai pe mîncare, că sînt zile cînd abia mînci o bucată de pîine uscată, şi atunci am zis că bine, las-c-am să-ţi aduc mîncarea aici...

— Ţi se sleieşte zeama-n blid, Floare, spuse Vălean surîzînd.

— Ba nu se sleieşte, răspunse ea şi s-aplecă dintr-o parte spre blidul ei, roşind, bucuroasă că el îi spusese pe nume.

După ce au mîncat, ea s-a ridicat şi a adus ulciorul şi a început să rîdă cînd a ajuns înapoi :

— No, vezi că tot am uitat ceva ? ! spuse după ce se liniştise.

— Ce-ai uitat ?

— D-apoi ulcicile. Acum trebuie să bem unul după celălalt.

— O să bem unul după celălalt, dacă altfel nu se poate...

— Numai e-ai să-mi citeşti gîndul, spuse ea cu un răsfăţ în glas, pe care pînă acum el nu-l mai auzise şi-l privi cumva speriată pe sub genele lăsate pe jumătate ; iar el, cam stingherit, îşi spuse că iarăşi se înşeală şi că nu trebuie să creadă tot ce i se pare că ar fi oarecum.

Bău ea întîi, numai puţin, ridicînd cu greu ulciorul cu amîndouă mîinile şi Vălean îi văzu sînii parcă încordîndu-se în cămaşă să scape de sub pieptar — şi se uită repede în altă parte.

Bău pe urmă şi el, mai mult, cu înghiţituri îndelungi, şi de sete, şi pentru că astfel reuşea să se liniştească şi să-şi mai adune gîndurile, că tot ce-i scăpărase lui în minte, în aceste ultime clipe, îl tulburase.

Ea strînse vasele şi le vîrî înapoi în traistă. Se aşeză în locul unde stătuse Vălean mai înainte, şi tot aşa se

rezemă de trunchiul salciei. Oftă uşor şi întrebă cu o mîhnire care se vedea că-i prefăcută, copilărească oarecum :

— Nici nu mi-ai spus dacă ţi-a plăcut mîncarea.

— Ba mi-a plăcut tare. Nici n-am mîncat vreodată mai bună. Şi-ţi mulţam frumos.

— Să-ţi fie de bine, răspunse Floarea înveselită.

Veni şi Vălean şi se aşeză lîngă ea. Fără să-şi dea seama sau numai fără să se gîndească, întinse braţul şi o cuprinse pe după umeri, şi ea, îngîndurată, îşi lăsă tîmpla pe pieptul lui, dintr-o parte, într-un fel de ghemuire. El însă nu-i vedea chipul îngîndurat, îi simţea numai năframa şi şuviţa de păr mîngîindu-i obrazul. Şi-o auzi spunînd cu glas moale :

— Eu am ştiut că, odată şi odată, noi trebuie să ne întîlnim iară. Nu se putea să nu ne întîlnim.

— Ne-am întîlnit, pe cum vezi.

— Aşa m-ai ţinut şi-atunci, pe după umăr, şi-ai zis că eu îs prietena dumitale şi, dacă-mi face vreun rău cineva, apoi vai de el are să fie...

— Ce-am zis atunci e-adevărat şi-acum.

— De-ai şti ce-am gîndit eu atunci cu mintea mea proastă !...

— Ce-ai gîndit ?

Ea tresări şi se întoarse puţin în cealaltă parte, desprinzîndu-şi obrazul de pe pieptul lui şi spuse repezit, cu un fel de ţîfnă :

— E ! Nu-ţi spun !

Şi ţîşni ca o zvîrlugă de lîngă el, încît îl şi sperie, şi se depărtă cîţiva paşi, oprindu-se mai încolo, întoarsă cu spatele. Rămase aşa o micuţă de vreme, cu barba-n piept, şi cînd simţi că el se mişcă din loc, ridicîndu-se, se urni şi ea, în paşi leneşi să iasă la malul apei. El veni după ea, fără să se grăbească şi cînd ajunse aproape, o prinse de mînă. Mai merseră cîtăva vreme aşa, ea cu un pas înaintea lui, înaintînd domol, parcă ar fi fost amîndoi foarte osteniţi. Pe mal se opriră, între sălcii, uitîndu-se la apa care se vîrtejea la picioarele lor, nici aici însă nu rămaseră multă vreme. Ea se clinti întîi, oftînd uşor, şi se întoarse pornind printre sălcii la întîmplare, iar el o urmă, ţinînd-o de mînă. Într-un loc, undeva, Floarea

se opri iarăși și se întoarnă cu fața spre el și i se uită în ochi și părea un pic supărată.

— Bade Vălene, spuse ca-ntr-o șoaptă oftată, așa-i că-s tare proastă ?

Și s-apropie rezemîndu-și palmele de pieptul lui.

— De ce zici că ești proastă ?

— Vorbești de parcă n-ai ști de ce-i proastă o femeie...

Părea că-l învinuiește că știe ceea ce ea încă doar bănuiește poate.

Atunci o cuprinse și o sărută și ea își aruncă brațele pe după grumajii lui și răbdă cu ochii închiși îmbrățișarea care o frîngea dureros, dorită însă. Și el se gîndea în timp ce o săruta și-i simțea dinții încleștați sub buze, că uite, nici să se pupe cu un bărbat n-a învățat încă, dar n-are să-i spuie acum, mai tîrziu poate, că-i zăpăcită de tot și de n-ar ține-o-n brațe și i-ar da drumul, ar cădea.

Apoi ea se retrase puțin, dar fără să se desprindă cu totul din îmbrățișare și își frecă ochii, de parcă i s-ar fi încețoșat vederile și ar vrea să și le limpezească. Și se văzu în lumina lor aceeași uimire de demult, numai o clipă și se stinse și ochii îi străluceau acum altfel, bucuroși și plini de încredere.

— Acum nu m-ai pupat ca pe-o prietenă, spuse.

— Nici tu n-ai vrut să te pup ca pe o prietenă.

— Atunci, cînd ai fost la tetea Indrei, altfel m-ai fi pupat, dacă te-ai fi gîndit.

— Atunci erai o copilă.

— Poate că și o copilă își face gînduri cîteodată.

— Ce fel de gînduri își poate face o copilă ?

— E ! Nu eram chiar așa de proastă, să nu înțeleg.

— Ce ?

— Că ai putea să mă placi...

Vălean rîse și mîngîindu-i umerii o trase iarăși aproape :

— Atunci erai prea mică.

— Știu. Am știut și-atunci și-mi era ciudă că nu-s mai mare. Tușa Cătălina mi-a povestit că furai cîte o fată, care-ți plăcea, și o duceai în pădure ori în altă parte, unde aveai casă bine ascunsă și o țineai acolo cu dumneata. Și ziceam că poate m-ai fi furat și pe mine, de eram mai mare.

— Poate c-am să te fur acum.

— D-apoi fură-mă, că eu mă duc oriunde vrei dumneata.

El o luă în brațe, mirat cît poate fi de ușoară, și ea se lăsă purtată cu ochii închiși, și nici picioarele nu și le mai mișca, să-și caute un reazem, și din cînd în cînd i se loveau de pămînt neputincioase. Se drăgostiră acolo, ascunși între tufe, ca într-o hrubă de umbră și răcoare, aproape de apa Tîrnavei.

Mai tîrziu, ea îl împinse cu un gest moale și ridicată în genunchi se întoarse cu spatele la el și cu bărbia în piept, șopti :

— Acum, lasă-mă un pic... Du-te.

El înțelese că nu de supărare vorbește așa, numai s-a dezmeticit și-i vine greu și i-i rușine că el o văzuse dezgolită pe ziuă și ieșită din minți și o ascultă supus. Ieși dintre tufe, la goliște și o văzu atunci pe Vilma cum vine cu capul sus, ciulind urechile, căutînd nehotărîtă și nervoasă. O șuieră și îndată iapa se grăbi să vină la el. Cînd fu aproape se opri, jucînd pe loc și necheză ușurel de vreo două ori, parcă l-ar fi întrebat ceva.

— Ce-i, Vilmă ? spuse el. Ți s-a urît de păscut ? Ori ți-i sete ?... Apa-i doar la doi pași...

Iapa înălță iarăși capul, cu urechile ciulite, fiindcă auzise pașii Floarei. Cînd o văzu, păru mai liniștită, dar tot se uită la ea, într-un fel ciudat, prevăzătoare parcă, pînă ce femeia, oprindu-se lîngă Vălean, îl prinse de braț. Atunci, înțelegînd că Vălean e cu cineva de al său, își reluă iarăși păscutul.

— Oare ce gîndește de s-a uitat așa la mine ? întrebă Floarea, privind lung după iapa care se depărta lent, smulgînd smocuri mari de iarbă grasă și măcinîndu-le calmă.

— Nu poți ști ce gîndește un cal, răspunse Vălean, că nu știe să-ți spună. Poți numai să înțelegi că i-i foame ori sete, că nu-i place vreun lucru, ori că-i speriat de ceva — cît poate să-ți arate și el.

Floarea începu să rîdă deodată și, vîrîndu-se la pieptul lui, spuse :

— Oare ea bănuie ce s-a întîmplat ?

— N-are cum să bănuie, ce gîndeşti ?

— Dacă aş şti că înţelege, mi-ar fi ruşine de ea... Doamne, ce prostii pot să-mi treacă prin cap...

Şi rîse mai tare, nestăpînit şi se opri greu, gîfîind un pic. Şi se schimbă deodată la faţă şi-l privi cu ochii mari, cu frică parcă, şi întrebă cu glasul pierdut :

— Da' dumneata ce gîndeşti de mine acum ?

— Eu gîndesc că am să te duc într-un loc frumos şi liniştit, unde numai tu mai lipseşti ca să fie toate aşa cum trebuie.

Ea îl crezu. Se vedea din ochii ei şi de pe surîsul care îi lumină obrajii cît se bucură. Îşi aruncă braţele pe după grumajii lui şi-l sărută repezită şi încă tot neîndemînatecă.

— Du-mă acum, spuse ea ca în şoaptă.

El o domoli, strîngînd-o în braţe :

— Îi departe, răspunse.

— D-apoi. De-ar fi şi la capătul lumii.

— Mai am un lucru de făcut aici, zise el, posomorîndu-se deodată. Mai trebuie să stau pe-aici o bucată de vreme, da' nu mult. Poate şi-o săptămînă s-ajungă. Poate a trebui mai mult. Nici eu nu ştiu cît. Da' prea mult n-am să-l las...

Floarea nu înţelegea de ce se schimbase el aşa, fără veste şi se încruntase, de iarăşi poate să ţi se pară că-i un om rău, de care ar trebui să te temi. Şi ar fi vrut să întrebe ce-i, la ce se gîndeşte, ce i-a venit în minte, dar chiar atunci apăru Spulber, alergînd şi el cam neliniştit, căutînd cu capul înălţat şi cu urechile ciulite şi, după ce-i zări, se linişti şi îşi văzu de păscut. Înveselită, spuse :

— Ca nişte căţeluşi, aşa vin după dumneata. Parcă-s rătăciţi şi speriaţi de ceva şi, cînd te-au găsit, se opăcesc. Ai putea să crezi că au suflet în ei.

— D-apoi au, spuse el, că de aceea înţeleg cînd îi înveţi un lucru şi te simt cînd eşti supărat ori eşti voios şi te cunosc după glas cînd te-ai mîniat, şi se supără chiar şi ei cîteodată, şi se ştiu bucura cînd îi mîngîi...

Îmbunat acum, cînd venise vorba despre cai, Vălean se aşeză pe un ciot vechi de salcie, răsturnat în iarbă şi o aduse şi pe Floarea alături, ţinînd-o de mijloc. Îi povesti cum la Viena la ţircus văzuse caii făcînd tot felul de figuri şi se tot uitase la ei în mai multe rînduri şi se gîndise după aceea că, la urma urmei, caii pot fi învăţaţi şi altele, nu numai să se închine şi să joace după tactul tobelor şi căutînd găsise un meşter care pentru bani îi arătase cum trebuie să te ocupi de cai. Îşi învăţase pe urmă caii pe care-i avusese unele mişcări, de l-au scăpat de cîteva ori şi de la moarte, dar Vilma îi întrece pe toţi cîţi i-a avut vreodată şi-i pare rău numai că îmbătrîneşte, săraca, uite, are zece ani acum şi mult n-are să-l mai poată duce...

— Zicea şi tetea Indrei că totdeauna ai fost nebun după cai, spuse ea.

— Asta cam aşa-i...

Şi înviorat, Vălean o chemă pe Vilma şi o puse să facă nişte mişcări hoţeşti, care o încîntară pe Floarea — să se întindă la pămînt ca moartă şi să sară deodată în picioare şi să muşte în dreapta şi în stînga, să se întoarcă fără veste şi să izbească cu pieptul dintr-o parte, să-l apuce pe Vălean care se întinsese pe jos şi să-l tîrască între tufe, ca să-l ascundă.

Pe urmă, Vălean veni cu Vilma lîngă Floarea şi o ridică dinaintea lui aşa de repede, încît pînă să se dezmeticească, şi porniseră în galop pe deşelate, prin luncă. Femeia îşi încleştă braţele pe după mijlocul lui şi închise ochii. Cînd se opriră mai tîrziu, ea spuse :

— Gîndeam că m-ai şi furat...

— Nu aşa am să te fur, răspunse el. Am să te învăţ să călăreşti şi am să ţi-l dau pe Spulber ţie...

— Parcă mai mult mi-ar plăcea Vilma, că pe ea o cunosc mai de demult...

— Atunci pe Vilma am să ţi-o dau, se învoi el şi nici nu se mai mira că poate spune aşa ceva şi nici de gîndul care-i fulgerase prin minte, că orice i-ar cere Floarea n-ar fi mult...

Cînd s-au întors la han, se însera.

Chifor încă nu se întorsese de la Sighişoara, dar Vălean nu s-a mirat — cînd merge la oraş, un hangiu nu se duce pentru un singur lucru, mai cumpără una-alta, mai întreabă de preţuri şi mai ascultă ce vorbeşte lumea...

Şi a mai zis, gîndindu-se, că nici aia nu-l prostie de își caută Chifor legături și prin comitatul vecin, numai că trebuie să i le spuie și lui — are să-l întrebe oricum și are să-l cheme și pe Socol, într-una din zile, să citească prin hîrtiile lui Chifor, să vadă ce zaraf își găsise și ce bani îi lăsase în păstrare, că nu erau banii lui Chifor deocamdată, ceea ce ar fi trebuit să știe...

Noaptea, cînd se gîndea Vălean la acestea și la altele, că nu-l prindea somnul, a venit Floarea la el. După ce au stat un ceas ori două împreună, el a trimis-o să se culce în odaia ei.

— Ce să caut acolo ? Lasă-mă să rămîn aici... spuse ea.

— Nu trebuie să se simtă deocamdată.

— Da' mie acum nu-mi pasă de nimeni, nici măcar de Chifor.

— De Chifor să nici nu-ți mai pese de-acum înainte, da' de mine trebuie să asculți și să te supui.

Femeia l-a ascultat în cea dintîi noapte și n-a stat să doarmă lîngă el, a plecat mai înainte de s-a făcut ziuă, s-a dus în odaia ei, care era în cealaltă parte a casei, măcar că-i era urît să se întoarcă într-un așternut care dintr-o dată îi devenise străin. Și acolo n-a adormit repede și nici n-a dormit mult și cînd s-a luminat, a și fost în picioare și iarăși a venit la Vălean, zicea că numai să-l întrebe ce să-i gătească de mîncare pe cînd se va scula. Și bun-înțeles că de-a venit, nici unul din ei nu s-a gîndit c-ar trebui să se mai astîmpere, că lumea începuse să se miște prin han și s-auzeau ușile cum se deschid și pași pe podelele tîrnațului și chemările slugilor prin ogradă și galițele cerîndu-și gălăgios mîncarea... Ei poate că nici nu le auzeau...

Și ca dintr-o întîmplare bună, după ce slujnica o căutase peste tot și nu mai știa unde-ar putea să fie, Floarea coborî la bucătărie, răsărind acolo fără să fi văzut cineva de unde venea. Cînd reveni slujnica și o găsi acolo, se miră și întrebă unde a fost, că uite pleacă niște oaspeți și vor să plătească, iar Floarea se miră și ea și spuse :

— Da' unde m-ai căutat de nu m-ai găsit, că tot pe aici am fost... ?

Apoi se duse să ia plata de la oaspeții care plecau și tocmai atunci sosi și Chifor. Părea trudit, mai tare ca după treizeci de kilometri de drum în jilțul căruței, și cumva mohorît, parcă nu i-ar fi mers bine treburile sau cine știe ce, dar Floarea nu prea observă. După ce oaspeții plecară și îi petrecu pînă-n drum, după cuviință, spunîndu-le la bună revedere, se duse să-l ajute la descărcat în curte și-i spuse că-i aici Vălean și Chifor zise :

— Aha ! Cînd a venit ?

— Alaltăieri.

— Drept aici ?

— Ba că a vrut să rămînă la Ispas, da' acolo nu se poate, că nimic nu-i gata ca lumea și-am zis să vie aici...

—Bine-ai făcut, spuse Chifor și cum era ocupat cu lucrurile cumpărate, să le așeze care la locul lor, nu observă că Floarea parcă-i mai veselă ca alte ori, și nici glasul nu i-l auzi că alunecă mai altfel, ca înfiorat, și în continuare, gîndindu-se el cine știe la ce, o mai întrebă : I-ai spus că-s la Sighișoara ?

— Spus dară, dacă a întrebat.

— Și că am dus banii acolo ?

— Și.

— Și el ce-a zis ?

—A zis că bine, ce să zică ?

— No, bun atunci, înseamnă că nu s-a supărat.

— De ce s-ar supăra ?

— D-apoi pentru că hanul ăsta e-al lui Vălean și eu îs numai omul lui aici, cu parte, da' nu cu tot cîștigul.

— Și-apoi ce ? Doar banii-s în loc bun, nu s-au pierdut și la împărțeală își ia fieștecare partea.

— Cam așa, cam așa, spuse repede Chifor și adăugă : Eu acum mă duc să mă întind un pic, că n-am dormit toată noaptea și-s ostenit.

Și așa Vălean nu se întîlni cu Chifor nici dimineața, nici mai tîrziu, de parcă anume le-ar fi potrivit cineva. Veni Ispas și-i spuse că sus la el în casă acum s-au așezat toate și crede și Saveta că Vălean poate să locuiască acolo cît are de gînd să mai steie, că la han nu-i potrivit, că trece lume multă — și apoi, dacă vrea, poată coborî din cînd în cînd. Vălean se învoi și se duse, după

ce îi spuse și Floarei și înțelese și ea că poate-i mai bine așa, și îi ceru deseară s-o aștepte, că merge și ea în deal, măcar pentru un ceas-două. El răspunse :

— Bine. Să vii că am să te aștept, și mai adăugă : Spune-i și lui Chifor că vreau să vorbesc cu el, chiar azi de-o avea vreme, ori mîine poate...

Floarea însă nu mai așteptă seara. Urcă mai devreme și cum o văzu pe Saveta, se repezi la ea și, fără să se mai ferească, o întrebă :

— Unde-i Vălean ?

Saveta arătă mutește spre grădină.

— Singur îi ?

Saveta dădu din cap, clipind hoțește dintr-un ochi.

— Doarme ?

— Du-te și vezi. Poate că nu doarme și dacă doarme, pupă-l și se trezește.

Floarea se izbi ca un ied cu fruntea de pieptul Savetei, mai înghiontind-o și cu pumnul, apoi alergă în grădină, unde îl găsi pe Vălean curățindu-și pistoalele. Se chirci lîngă el, fără să spună nimic și rămase așa, urmărindu-i cu ochi de copil cuminte, atentă, fiecare gest. Cînd sfîrși și, vîrînd gloanțele pe țeavă, așeză pistoalele lîngă șerparul care zăcea desfăcut pe pătură, îi spuse parcă vinovată puțin :

— Am venit mai iute, că mi-a fost dor să te văd.

El se uită la ea parcă surprins, că nu se așteptase la astfel de vorbe. Adîncindu-și privirile în ochii ei, altădată nedumeriți și curioși la apropierea lui, acum numai împăcați, umbriți de înțelegere, se gîndi că poate glumi :

— D-apoi a și trecut vreme multă de cînd ne-am despărțit.

— D-apoi a trecut de azi-dimineață, că am gîndit că nu se mai gată ziua asta, așa a fost de lungă.

— Așa-s zilele vara, lungi.

— Și nopțile prea scurte.

Și începu să rîdă, în felul ei, mărunt și limpede, și el iarăși fu surprins, fiindcă rîsul ei avea un înțeles și se gîndi că pe femei mai repede le viclenește dragostea și că-i bărbat norocos acela spre care viclenia lor îi bună.

Apoi o întrebă dacă venise și Chifor încoace.

— I-am spus că vrei să vorbești cu el și a zis că bine, da' s-a dus iară, că trebuie s-aducă de la Ibașfalău niște viței pe care i-a arvunit ieri, la Sighișoara, îi trebuie, zice, pentru carne, că s-apropie tîrgul și să aibă ce să frigă.

— Și acum s-a dus, pe noapte, n-a putut s-aștepte pînă mîine ?

— Ba nu, că a pornit mîntenaș după-amiază, că nu știu ce treburi mai are și vrea să fie înapoi, zice, pînă mîine seară...

Lui Vălean nu i se păru prea lămurită povestea asta să cumperi viței tocmai de la Ibașfalău, că doar nu-s mai ieftini la oraș vițeii, și să dai arvuna la Sighișoara, adică pe nevăzutelea ? Dar nu se gîndi mai departe, zicîndu-și : „Las-că vedem noi mîine“.

După cină, Vălean trebui s-o petreacă iarăși pe Floarea, pînă în vale, la han. Și merseră acum mai ocolit și mai încet și ajunseră tîrziu, cînd ceilalți dormeau toți. Floarea îl rugă pe Vălean să mai rămîie măcar pînă la cîntatul cocoșilor, și el o ascultă, dar nu intrară în han, ci ieșiră în luncă și stătură printre sălcii, într-un loc pe malul Tîrnavei.

Mai tîrziu, după ce se stîrniseră cocoșii a doua oară, se înapoiară spre han și atunci Floarea îi spuse cumva pornită :

— Auzi, bade Vălene, eu îi spun lui Chifor.

— Ce-i spui ?

— Parcă n-ai ști, așa vorbești...

— Încă nu-i spune... Am să-i spun eu, cînd va fi nevoie.

Vălean se gîndea simplu că nu femeia trebuie să lămurească o încurcătură, cînd se ivește ; nu se știe cum primește un bărbat lucrul ăsta, tabără cu pumnii, ba dă și cu cuțitul, dacă-i destul de nebun ; orice s-ar putea întîmpla, dacă nu-i și el, Vălean, acolo s-o apere.

Floarea altceva gîndea. Spuse :

— Trebuie să-i spun. Să știe că nu-mi mai trebuie...

— Are să știe...

— Să nu-i vină cumva să se prostească...

Vălean înțelese numai acum ceea ce măgulește pe oricare bărbat cînd află și zise rîzînd :

— Femeile știu mai bine cum trebuie să se ferească atunci cînd nu vor să se prostească și ele...

— Da' cum să mă feresc de el, că mi-i bărbat și dacă nu-mi dă pace, eu ce să fac ?

— Ai să găsești tu ceva.

— Am să găsesc ! bombăni ea nemulțumită. Ce să găsesc ? Doar de n-oi zice că-s beteagă, că mă scutură frigurile...

— No, vezi ?

— Și el o să mă creadă.

— Da' ce-ți mai pasă dacă te crede ori nu te crede ?

— Apoi uite că-mi pasă. Că eu nu știu să mințesc. De-aia... Mai bine scoate-mă de aici și du-mă undeva, în altă parte, să nici nu-l mai văd.

— Ți-am mai spus doar că nu se poate acum. Mai trebuie să aștepți și să rabzi un pic. Nu mult. Iar eu am să fiu mereu pe aici.

Cum s-au întîmplat însă lucrurile mai departe, Floarea n-a fost nevoită să se ferească ea de Chifor, mai pînă la sfîrșit.

4

Cam acestea au fost și au urmat în acele trei sau patru săptămîni, cu liniște pentru Lomahidi, care nu mai pricepea nimic și, păcălit și de nepăsarea comandantului său, se hotărîse să lase lucrurile în voia lor, zicîndu-și : poate o să am noroc.

Iar Vălean a trăit în vremea asta într-o stare cum n-o mai cunoscuse de pe cînd avea poate optsprezece ani, ce-l luase ca un val și, dus, cam uitase de toate celelalte și altă grijă n-a mai avut, numai s-o caute pe Floarea.

O lună de zile după ce a trecut însă, a început să-și vină în fire și să-și dea seama că numai orbii nu văd și poate Chifor — după cum îi de altfel și scris, ca bărbatul să afle cel din urmă — ceea ce se petrece. Saveta surîdea pe sub colțurile năframei legate peste gură și-i jucau ochii în cap cînd îl vedea pornind să coboare la han, și ar fi ghicit și un copil ce gîndește ea. Ispas mereu găsea

unde să-l trimită pe Chifor, care și altfel avea destule drumuri în ultima vreme și era cît mai rar pe acasă, iar cînd se găsea pe acolo, îl trăgea Stoica la băute, în chefuri ce se întindeau pe cîte o noapte întreagă.

A înțeles, chiar fără să se gîndească mult la asta, că așa cum sînt lucrurile acum, ascunse parcă, dar cunoscute mai de toți, sînt încurcate și tulburi ; orice se poate crede despre Floarea, că nimeni nu știa anume ce hotărîse el cu dînsa pentru viitor — nici ei nu-i spusese ceva limpede — și într-o zi a zis gata, trebuie să mă grăbesc, nu mai pot aștepta, și a dat lovitura de la Sînpaul, care a reușit poate numai pentru că a fost o nebunie curată, dar a zis Vălean dacă nici acum n-are să iasă Telegdi să mă caute și să mă găsească, am să-l fur de-acasă, din păluta lui, seara cînd mîncă de cină ori din pat de lîngă ibovnică, din casa pe care i-a făcut-o. Și poate că numai așa ar mai fi putut da de Telegdi, cum ar fi trebuit să încerce mai înainte, cînd ar fi fost poate mai ușor, dacă soarta n-ar fi răsucit lucrurile în ultima clipă.

La tîrgul de Sînziene din Sînpaul a lovit vinerea, ziua în amiaza mare. Încă de noaptea, jur împrejurul satului, pe toate drumurile, la cotituri alese anume, au stat la pîndă, nevăzuți, oamenii lui. Pe toți care au trecut i-au lăsat în pace, numai pe jandari i-au prins și pe jitari și i-au pus legați bine la adăpost, iar caii lor i-au desșeuat și i-au mînat pe luncă să pască. Între timp, o parte din feciori s-au revărsat prin tîrg, ca niște cumpărători ori numai gură cască — avea însă pistoale ascunse în cămașă și pumnale la tureacul cizmei.

După aceea pe la amiază veniră ceilalți călări, din trei părți și închiseră tîrgul, pe nimeni nu mai lăsară să iasă și nici de-afară să se apropie. Vălean descărcă un pistol în aer și strigă să steie fiecare pe loc, să nu se miște de acolo. Feciorii care se găseau printre oameni îi aleseră frumos pe toți negustorii și jucuțăii și vameșii și-i strînseră grămadă, împungîndu-i cu botul pistolului în coaste pe toți în oborul de vite și le luară banii pe care-i aveau la ei. Pe urmă se retraseră cu grijă, fără grabă, spre pădurea din dealul Sînpaulului și de acolo se împrăștiară, cu vorbă să se întîlnească o parte

dintre ei peste trei zile, la stîna lui Crețu, iar ceilalți s-aștepte în locuri știute.

Bunînțeles, cîntecul n-a curs chiar așa de lin, cum l-am primit și l-am dat aici — a fost mai zăticnit pe-alocuri — și măcar doi-trei zloți, doi-trei taleri, două-trei coroane și florini au fost stropiți cu sînge. Că din vreo cinci-șase sute de țărani, numai bărbații socotindu-i, cîți or fi fost pe-acolo, nici unul n-a sărit pe tîlhari, se poate crede — lor petrecerea le-a plăcut, știau că n-o plătesc ei. Jucuțăii, însă, unii dintre ei, s-au împotrivit și au fost bușiți și mai împunși cîte puțin, și din negustori cîțiva, ce erau mai tineri, s-ar fi opus și-au încercat să folosească armele, s-au răzgîndit după ce i-au văzut pe vreo doi dintr-ai lor sîngerînd, iar vameșul Dombi, care se îmbătase încă din ajun și nu apucase a se trezi, a tras cu pistolul și l-a împușcat pe-unul din feciori și-a fost tăiat și el, de nu s-a mai sculat niciodată.

Cu toate acestea, tevatura n-a durat mai mult de un ceas de cînd a început și pînă ce păgubașii priveau năuciți cum se ineacă în pădure tîlharii, ducîndu-se duși cu banii lor cu tot.

De aici, Vălean, împreună cu Stoica și frații Șuta, se trase spre Rîci, unde și dormiră noaptea, la hanul lui Zob. Voia să vadă cîteva locuri în care să stîrnească alarme, dacă Telegdi va ieși, mai mult larmă pentru încurcătură, pînă îl va duce la cotitura de unde să-l ia și să nu-l mai lase. De aceste alarme însă n-a mai fost nevoie.

A doua zi chiar de dimineață, cînd soarele abia se ivise, Vălean se pregătea de plecare. O dezlegase pe Vilma de la conovăț și o adăpase și acum îi încerca, smucind puternic de ea, chinga. Stoica și cei patru Șuta își mînau și ei caii de vălău. Atunci a apărut pe drumul Săbedului venind tare, într-un nor de colb, o cocie neagră trasă de doi cai. Era o cocie urîtă, veche și prăfuită, un fel de ladă mare, cu geamuri la uși de o parte și de cealaltă și capra vizitiului numai un pic mai ridicată — și lui Vălean i se păru că o mai văzuse undeva, așa că se opri din lucrul lui și, rezemîndu-și umărul de Vilma, se uită mai atent la toate.

În fața hanului, cocia se opri și coborî legănîndu-se ca un om beat sau prea ostenit Telegdi, îmbrăcat în straie de tîrgoveț, nu prea îngrijit puse pe el. Pălăria rotundă, cu obadă largă, îi sta aplecată pe ochi și Vălean de-abia îl recunoscu și numai cînd Telegdi se întoarse spre vizitiu și-i spuse ceva, arătînd cu mîna pe drum înainte. Atunci ridică fruntea o clipă, și Vălean îl văzu că-i alb ca văruit la față și cu un fel de spaimă în ochi.

„Oare ce-i asta ? gîndi Vălean. Ce caută el aici ? Doar n-a avut vreme să afle și să și ghicească unde să vie să ne întîlnim. Trebuia să mai aștepte să-i trimit vești... Înseamnă că s-au mai întîmplat și altele..."

Telegdi intră în crîșma hanului, urmat cam la un pas de un alt bărbat, bătrîn și acela; după îmbrăcăminte, nu putea să fie decît valetul. Vizitiul coborî și el de pe capră și intră după ei. „De ce-i singur, numai cu slugile acestea bătrîne ?" se întrebă iarăși Vălean, că simțea cutreierîndu-l înfrigurarea de dinaintea încăierării și se gîndi că nu trebuie să se grăbească, mai ales acum, dar nici să întîrzie, că poate Telegdi nici nu-i singur și numai vrea să se arate așa, să pară că-i singur...

Vălean îl trimise pe Stoica în crîșmă să-i spuie lui Zob, iar dacă nu se poate, să-i dea de înțeles prin semne, că trebuie să afle ce-i cu Telegdi, ce caută el aici, unde merge, dar fără să-l întrebe anume, ca să nu trezească bănuieli. Pe unul dintre frații Șuta îl trimise către Săbed, să vadă de nu-i cumva vreo mișcare cu jandari, iar celorlalți le spuse să fie gata.

Telegdi n-a zăbovit mult în crîșmă. A gustat un pic de brînză, mai mult o băut, trei pahare bune de răchie de bucate. A stat, se vede, numai să-i hrănească pe oamenii care-l însoțeau și pentru cai, să se mai odihnească, fiindcă porniseră de cu noapte. Ieși curînd, petrecut pînă la ușa cociei de Zob care arăta cu mîna spre Crăiești, explicînd ceva și tot dînd din cap. După aceea își continuă drumul, tot grăbit.

Zob veni imediat la Vălean și-i spuse că Telegdi îl întrebase de o domnișoară care fugise, nu se știe ce fel, doar că era tînără și cu ea se afla o femeie bătrînă, că au fugit cu o cupea ușoară, voise doar să știe cam pe la care ceas trecuseră.

— Și chiar trecuse o cupea ? întrebă Vălean. Trecuse într-adevăr, cam pe la miezul nopții, dar nu oprise decît puțin, nu coborîse nimeni, doar vizitiul întrebase de drumul Clujului, cum se ajunge acolo.

„Atunci să mergem și noi, să nu-l lăsăm să se depărteze,“ spuse Vălean, cam bănuind el după care domnișoară aleargă Telegdi, și lăsînd vorbă pentru Șuta cel rămas în urma lor, porni cu Stoica și ceilalți trei Șuta, în galop. Cocia o ajunseră și o întrecură înainte de Mărtinești și o așteptară aproape de Crăiești, în pădure, unde drumul ocolește dîlma înaltă a Babei, coborînd după aceea repede.

Pînă la amiază mai erau cam două ceasuri. Drumul prin pădure, pustiu, dintr-o întîmplare norocoasă ; sîmbăta, puțini sînt cei care pleacă de-acasă, să-i găsească duminica pe drumuri, iar de-au fost plecați, s-au grăbit s-ajungă acasă din vreme.

Al patrulea Șuta, care rămăsese în urmă, sosi și el, într-un galop mare, cu calul tot în spume și le spuse că și cocia a intrat acum în pădure, dar urcă drumul la pas.

Curînd, după nici o jumătate de ceas, se auziră scîrțîind roțile și încheieturile cociei și tropotitul opintit al cailor.

Vălean dădu semn. Stoica și frații Șuta își împinseră caii în locurile dinainte alese, după tufele înalte și dese de alun. Vălean o mînă pe Vilma mai încolo, pînă ieși din cotitură, la drum drept. Acolo se opri, să poată da alarma, de-ar fi venit cineva din cealaltă parte.

Cînd frații Șuta, doi din ei, își mînară caii să-i strîmtorească la mijloc pe cei de la cocie și Stoica se întinse și dintr-o smucitură îl smulse pe vizitiu de pe capră, Telegdi se răsti morocănos :

— Ce-i, Vicze ? De ce-ai oprit ? Ți-am spus doar să nu mai oprești...

Ceilalți doi frați Șuta erau și descălecați și deschideau ușile cociei de o parte și de cealaltă și îl traseră afară pe Telegdi și pe valetul său, atît de repede, încît se și zăpăciră. Telegdi se împiedică, punînd piciorul prea jos, alături de scara cociei și făcu o metanie în praf.

Șuta îl ridică, îi răsuci mîinile la spate și i le legă. Îi văzu legați și pe valet și pe vizitiu și împinși, o dată cu el, în pădure, pe un drumeag ce cobora prăpăstios spre pîrîul Milașului.

— Ce înseamnă asta ? Ce faceți ?

Nimeni însă nu-i răspunse.

După ce caii fură deshămați și lăsați în voia lor, cocia o traseră din drumeag și o împinseră într-o rîpă, unde se răsturnă. Pe valet și pe vizitiu îi legară bine și le înfundară gura cu cîlți și-i părăsiră într-o poiană, zicînd că o să treacă un pic de vreme pînă au să se poată dezlega sau au să fie găsiți — îi culcară frumos pe iarbă, mai la umbră, între timp mai puteau să și doarmă, la o adică.

Pe Telegdi îl legară tot cam așa, însă în spinarea unuia din caii lor de schimb și se adînciră în pădure, dar nu merseră prea mult, cam un ceas, pînă se apropiară de Bozed, unde pădurea se și sfîrșea. Aici era pădurar Pop și la el avea de gînd Vălean s-aștepte noaptea și să treacă după aceea spre Ceauș, ca să poată intra în pădurea cealaltă, unde avea stînă Crețu. Pop și cei doi dintre Șuta au și fost trimiși să dea o raită să vadă ce-i prin jur, dacă s-a stîrnit ceva ori îi liniște, timp în care ceilalți au așteptat într-un loc ferit, într-o despicătură rîpoasă a dealului, unde numai cine cunoștea putea să nimerească, fiindcă nu ducea nici o cărare acolo. Telegdi, întins, legat, pe jos, încă tot nu înțelegea și se zbătea, și mugea, cu ochii holbați, plini de lacrimi și cu bale prelingîndu-i-se pe bărbie, pînă cădea într-un soi de jumătate leșin — jumătate somn toropit, apoi se trezea tresărind și iar începea să se zbată mugind neputincios.

Vălean se uita la el și nu-i plăcea cum se poartă, că se vînzolește ca un prost și nu stă liniștit, dar nu-i zicea nimic, îl lăsa în pace și aștepta răbdător să vie seara. Stoica și ceilalți doi Șuta adormiseră și nu le mai păsa de nimic.

Pe urmă însă, încet, îl umplu ciuda pe Vălean, văzîndu-l așa de urît și de nimurug pe acest domn, pe care îl voia cum îl cunoscuse, frumos și bărbat, și cu batjocura în ochi, și-n vorbe. Și se răzgîndi. „Nu-l mai duc

dincolo, zise, îl spînzur aici și tot aici îl și îngrop, să i se piardă urma pe veci, să nu mi-l ia pe Pop la întrebări după aceea, să gîndească lumea despre el că s-a dus în rai cu hoit cu tot... Doamne, iartă-mă, de-un gînd prost și de păcat, zise pe urmă, revenindu-și, îți mulțam că mi l-ai dat, iar mînăstirea am s-o fac negreșit, da *acolo*, și am să i-o dau călugărului acela care m-a afurisit, să-i fie stareț, să înțeleagă că nu m-am supărat pe el..."

Și dintr-o dată se simți vesel și ușor cum nu mai fusese de mult, dîndu-și seama că uite, toate s-au terminat și, în două-trei zile, el poate pleca împreună cu Floarea, la drumul pe care amîndoi de-abia îl așteptau.

Mai tîrziu cînd se întoarseră Pop și cei doi Șuta și-i spuseră că toate sînt bine, peste tot îi liniște, nu se simte nici o mișcare străină, Vălean înțelese că-i tot un semn bun pentru el, trimis de la Dumnezeu care așa a vrut, să i-l dea pe Telegdi să-l spînzure chiar în seara asta.

Între timp se treziseră și Stoica, și ceilalți Șuta, și-acum se ocupau de cai, îi periau de praf, îi hrăneau cu grăunțe, aduceau apă de la un izvor de-aproape, să-i adape. Telegdi era istovit, nu se mai zbătea, rămăsese zgîrcit pe-o coastă și gemea numai abia, într-un fel de scîncet necontenit, ca un cîine bătut în lanț.

Vălean îi chemă și le spuse arătînd spre Telegdi:

— Dezlegați-l. Și aveți grijă... Stați numai în jurul lui.

— Da' nu-l mai ducem la stînă?

— Nu. Îl spînzur aici. Da' întîi să-și cunoască judecata.. Alegeți o creangă frumoasă, să-l ție. Și funia legați-o, s-o vadă cum se leagănă...

În lume, vremea s-așezase de ojină. Pe deasupra copacilor, sub cer, lumina dogora încă, dar soarele bătea dintr-o parte și nu se mai vedea. Pe sub crengi era umbră blîndă, cu răcoare și liniște de sfîrșit de zi. De undeva de departe s-auzea o ciocănitoare lucrînd, parc-ar fi bătut cuie într-o scîndură prea uscată — pe aproape însă nu se auzea decît mișunarea furișă a goangelor prin frunzișul mort de pe jos.

Vălean sta în picioare, ușor rezemat de trunchiul unui fag bătrîn, care crescuse mai în capăt și se avîntase parcă să-i întreacă pe ceilalți copaci de sus, din buza rîpei.

Se uita la Telegdi, care încă nu observase că-i dezlegat. Zăcea tot așa, zgîrcit pe o coastă, cu mîinile la spate; de n-ar fi răsuflat gîfîit, cu suferință și încruntat, ai fi putut să crezi că-i mort, așa era de alb și pierit la față.

— Treziți-l, spuse Vălean.

Stoica s-apropie și s-aplecă spre Telegdi, curios parcă să-l vadă mai bine și întinse mîna să-l scuture de umăr, însă nu mai fu nevoie.

Telegdi se lăsă pe spate deodată, pipăind orbește pămîntul cu palmele. Deschise ochii și-și roti privirile căutînd. Zvîcni să se ridice, rezemat în coate, dar se vede că n-avea putere destulă și căzu la loc. Apucase însă să-și dea seama că-i în pădure, într-un loc necunoscut și nu-i singur. Se ridică iarăși, mai încet acum, greoi, pe-o rînă și se uită nedumerit la Stoica, aflat lîngă el, gata parcă să-l sprijine.

— Ce vrei? întrebă obosit, ca bolnav. Cine ești?

Stoica nu-i răspunse. El n-avea treabă cu contele, s-afla aici numai să ajute. Și se depărtă cîțiva pași.

Telegdi își continuă efortul, bătrînește, gemînd. Sprijinit în cot se ridică în genunchi și, tremurînd, pe vine, încă proptindu-se de pămînt în vîrfurile degetelor de la mîini.

Vălean, nemișcat și încă răbdător, se uita la el cît de ciudat se pune pe picioare, cît de încet, și cum se clatină, ca băut ori lovit în cap, măcar că nimeni nu se atinsese încă de el; și, mirat, îl văzu cum iarăși cade în genunchi și-apoi în brînci și rămîne așa gîfîind șuierat. Și gîndi: „Ce dracu-i cu el?!" apoi spuse:

— Ajutați-l să se ridice și-aduceți-l încoace.

Doi dintre frații Șuta îl prinseră de subțiori și îl înălțară în picioare, cu ușurință, ca într-un joc. Telegdi se uită pe rînd la fiecare, cu neîncredere:

— Cine sînteți? Ce vreți? întrebă.

Ei nu răspunseră. Îl urniră mai cu silă, dar fără să se fi simțit efortul, în direcția lui Vălean, care aștepta nemișcat lîngă trunchiul fagului.

Telegdi tresări deodată, parcă l-ar fi scuturat un fior sau l-ar fi ars un junghi și, neașteptat de sprinten față de cum se mișcase pînă-n momentul acela, se răsuci pe călcîie și dădu să pornească tocmai în partea dinspre care veniseră încoace, de parcă un instinct l-ar fi condus fără greș. O grabă care nu suferea amînare se trezise în el.

Tot un Șuta însă i se împlîntă înainte și-i puse palma mare și grea în piept.

— Lasă-mă. Dă-mi pace ! protestă Telegdi. Tu nu, știi cine-s eu. Am să te spînzur. Dă-mi drumul.

Șuta însă, nepăsător, îl întoarse și îl împinse domol înapoi, spre Vălean, pe care contele abia acum îl văzu. Încă zăpăcit că poate nu înțelegea de ce nu-i ascultat și lăsat în pace, întrebă nedumerit :

— Cine ești ? Ce vrei ?

— Uită-te mai bine la mine și ai să ghicești... spuse Vălean aproape pașnic, fără să se miște din loc, așteptîndu-l pe Telegdi să se mai apropie. Acesta însă se opri la vreo zece pași și privi, lung acum, la Vălean, iar în ochii lui spălăciți se alegea ca o spaimă de ceva necunoscut și neînțeles.

— Nu te cunosc, spuse cu tonul lui de bărbat, însă nu mînios, uitase parcă amenințările strigate mai înainte.

Vălean simți ca o bucurie că are să aibă cu cine vorbi, să lămurească niște lucruri bărbătește între bărbați și îi răspunse bățos :

— Ba mă cunoști, că doar m-ai avut în mînă acum cincisprezece ani... Eu îs Vălean.

— Vălean ! exclamă bătrînul ; părea mulțumit că aflase cu cine are de-a face. Nu te cunosc, repetă el convins și chiar binevoitor, dornic să clarifice neînțelegerea.

Cum Vălean tăcea nemișcat și numai îl pironea cu ochii, încă nici acum prea supărat, mai mult bănuitor, pus pe neîncredere, Telegdi stărui :

— Nu te-am văzut în viața mea...

— Ba m-ai văzut, spuse Vălean rar și destul de încet și de aceea pe glasul lui încă nu se simți mînia care încet, încet începuse să se strîngă ghem în el.

Telegdi mai făcu doi pași, dorind parcă să-l vadă mai de aproape pe Vălean. Se uita la el tot mai nedumerit

și tremura un pic, așa cum tremură bătrînii după cel mai mic efort. Brusc însă altceva îi veni în minte. Uită tot și se răsuci pe călcîie, mișcîndu-se neașteptat de sprinten, și porni să plece în aceeași direcție înspre care se îndreptase și mai înainte. Același Șuta îl opri și-l sili să se întoarcă, de astă dată însă bătrînul nu se supuse. Îl prinse pe Șuta de mînă, încercînd să se desprindă și cînd fu încleștat în brațe, începu să se zvîrcolească și să țipe :

— Dă-mi drumul ! Dă-mi drumul, nu înțelegi ? Te spînzur, auzi ? Lasă-mă !

— Astupă-i gura ! spuse Vălean mîniat.

Șuta își apăsă palma peste gura bătrînului, dar acesta îl mușcă și atunci Șuta îl îmbrînci. Telegdi se împletici vreo doi pași și căzu iar, mai întîi în genunchi, apoi în coate și se lovi și cu fruntea de pămînt, destul de tare. Rămase așa un timp, întins cît ai fi putut scoate două găleți de apă dintr-o fîntînă adîncă, poate chiar mai mult. Nu mai striga. Gemea cu ochii închiși, bolborosind ceva numai pentru sine, încît de-abia se înțelegea :

— Trebuie s-o ajung... că nu poate fi departe... trebuie s-o ajung... trebuie să...

Uitase deocamdată sau încă nu-și dădea seama ce anume se întîmplă cu el și își spunea un gînd care îl urmărea și îl urmărise se pare tot timpul.

Pe urmă se ridică din nou, dar nu de tot. Rămase sprijinit într-un genunchi și privi rătăcit spre Vălean, simțise că toți ceilalți ascultă de el, că-i stăpînul aici și cine știe ce-o fi voit să spună, că arăta la față copleșit ca un credincios după o noapte de post și veghe. Văzu însă, în clipa aceea, îndărătul lui Vălean, un pic mai într-o parte, funia aruncată peste creangă și lațul atîrnînd. Pricepu că-i părăsit, fără nici un ajutor, în voia acestor oameni. Acum își înțelese spaima. Ucis de frică, îngăimă înecat :

— Ce vreți ?... De ce ?... Ce... Ce...

Și fața lui, pe care Vălean o văzuse mereu albă, fără pic de sînge în ea, de nici nu-i plăcuse, se schimbă și se făcu neagră ca țărîna, dar nu dintr-o dată, ci încet, așa cum se schimbă la culoare și se scrumește lipia ui-

tată pe plită încinsă. Îl auziră mai tîrziu suspinînd, cu un glas scîlciat :

— Doamne ! Da' ce v-am făcut ?...

Și alunecînd parcă scăzu și mai mult, lăsîndu-se înapoi, cum stau uneori copiii, cu picioarele adunate sub ei și cu fundul rezemat pe călcîie. Plîngea cu adevărat. Lacrimile îi curgeau pe obraz și-i picurau pe piept și pe pumnii încleștați sub bărbie. Și trupul i se cutremura de hohotele sugrumate în gîtlej.

Și iarăși tresări la un moment și sprijinit în mîini se ridică, mai în putere acum, și spuse cu glasul lui obișnuit parcă n-ar fi fost după plîns :

— Nu se poate. Trebuie să-mi dați drumul. Dacă nu-mi dați drumul, eu pot să vă spînzur pe toți...

La ultimile cuvinte însă, glasul i se pierdu și ieșiră șoptite, necrezute nici de el însuși. Își revenise poate și-și dădea seama că-i prins și că nu poate să scape cu forța, așa cum stăteau șapte în jurul lui, toți cu pistoale la brîu și cu pumnale.

— Vreți bani ! spuse și chiar încercă să surîdă, bucuros că-i venise în minte așa ceva. Vă dau. Am bani destui. Numai să mă lăsați să plec...

Și iarăși surîse, cum ar fi zis : înțelegeți și voi, doar oameni sîntem...

Nu primi răspuns și știu imediat că nu-i crezut, că nici nu se poate să fie crezut, așa-i jocul, nici nu poate fi închipuit astfel, și adăugă cu înțelegere :

— Veniți cu mine. S-o ajungem din urmă pe Poli. Atunci vă dau bani cît vreți. Mergem la bancă. Am la Cluj o bancă. Și nu vă fac nimic. Zău că nu vă mint... Numai s-o ajungem. Să n-o pierd...

— D-apoi de dînsa să nu-ți mai pară rău, mărite domn... Mai bine roagă-te la Dumnezeu să te ierte de păcate... Ori măcar fă-ți cruce, de ești papistaș... Și să gătăm țircusul...

Sunase ca o șoaptă, ascuțită și rea, care seceră, glasul lui Vălean. Telegdi însă nu simți mînia care fierbea pe dedesubt, cu greu stăpînită. Se gîndea poate, dacă se mai gîndea și nu cumva își ieșise cu totul din minți, că-i numai o amenințare să-l sperie cît mai tare, ca să-și

plătească mai scump răscumpărarea, fiindcă nu credea că ar putea să fie și altceva.

— Dă-mi drumul, spuse. Îți dau toată averea mea, numai lasă-mă să plec. Uite că se face seară și n-am s-o mai pot ajunge din urmă...

Vorbea rugător, cu obidă, dar supus situației. În ochi îi sticliră iarăși lacrimi și buzele-i tremurau, încîlcind cuvintele. El însuși înduioșat de propria lui stare, sperînd că i-ar putea înduioșa și pe ei, s-apropie încă doi pași de Vălean și întinse mîinile :

— Fie-ți milă !

Atunci Vălean izbucni.

N-a strigat nici acum. Nu era felul lui să strige : șuieră gîfîind cuvintele, rupte unul de celălalt, de cădeau ca dintr-o pleasnă de bici :

— Da' ție ți-a fost milă, cînd i-ai pus pe hoheri să muște cu cleștele din mine ? Și să mă întindă ? Și să mă adape ? Și să mă afume ? Și să-mi scoată limba din gură cu sila, ca să-ți speli cizmele cu ea ?

Ce-o fi înțeles Telegdi, cine știe ? Poate i-o fi străfulgerat prin fața ochilor adevărul, o amintire de groază l-o fi săgetat, o fi înțeles că l-a ajuns răzbunarea care-l urmărise nesimțită o viață întreagă, ținîndu-se de el mereu, fără să-l părăsească nici o clipă, ca umbra... Sau a fost poate numai spaima morții, l-a umplut, orbindu-l înnebunindu-l, așa cum înnebunesc vitele cînd sînt mînate la tăietor...

Ca un trunchi retezat dintr-o singură lovitură căzu în genunchi și se tîrî așa spre Vălean, înaintînd pe genunchi, ca milogii și, cînd fu lîngă el, se aruncă pe burtă și-i luă în brațe cizmele, frecîndu-și de ele obrajii, înfrigurat, udîndu-le cu lacrimi adevărate și ștergîndu-le cu părul lui frumos, sur. Și scîncea într-una, înecat. „Fie-ți milă !...Fie-ți milă !..."

Un singur moment răbdă Vălean situația asta, pînă înțelese și se smulse de-acolo, sărind într-o parte ca urzicat. Dădu îndărăt cîțiva pași și scoase zvîcnind pistolul din șerpar :

— A înnebunit, zise tare.

Se uită la Telegdi care continua să se tăvălească la pămînt, mușcînd țărîna și buruienile, scurmînd cu unghiile frunzișul de pe jos.

— A înnebunit, repetă Vălean ca într-o șoaptă de disperare și chin și exasperată zădărnicie. Și nu mai putu să rabde. Strigă gîtuit : Ridicați-l !

Doi frați Șuta, care s-aflau mai aproape, s-aplecară și-l prinseră de subțiori și-l puseră pe picioare.

Bătrînul era istovit. Lacrimi nu mai avea. Se uita undeva țintă, dar parcă nici nu mai vedea. Fața-i era toată mînjită de pămînt și mustățile năclăite de muci, frunze ruginite i se lipiseră pe frunte și pe obraji, și pe piept. Gemea scîncit și se clătina greu, silindu-i pe Șuta să șovăie și ei, în efortul pe care-l făceau să nu-l scape din mînă. Se îndreptau cu el spre Vălean, care sta mai încolo, întors într-o parte. Cînd îi simți, spuse fără să se uite, arătînd numai cu mîna în care ținea pistolul :

— Duceți-l !

Cei doi Șuta se opriră nedumeriți.

— Lăsați-l ! mai adăugă Vălean și părea el însuși obosit.

S-apropiară și ceilalți. Păreau curioși de ceva, dar tăceau, privindu-l pe rînd cînd la Telegdi, care lăsat liber șovăia în loc, ca omul beat, adîncit ca într-o cugetare, dar poate numai în pustia din lăuntrul lui, cînd la Vălean care se depărtare de ei și acum ședea pe una din șeile îngrămădite în margine. Cîte unul, pe nesimțite, în tăcere, se depărtaseră și ceilalți de Telegdi : lăsîndu-l la mijloc, singur. Și el se uita după ei, nici speriat, nici bucuros, fața îi era însă împietrită în plînsul care trecuse peste ea, dar părea împăcat și uitat și de sine însuși. Numai după un timp, ca o undă de viclenie tremură în ochii lui spălăciți. Crezînd poate că merge furiș, tîrîndu-și însă destul de greu picioarele, și gîrbovit, cum s-ar fi ferit de ceva, începu să se retragă, de-a-ndăratelea, exact în direcția din care veniseră încoace. Se întoarse apoi destul de repede și își închipui poate că fuge, fiindcă gîfîia din greu și încă o vreme îl auziră cum se cațără, pieptiș, pe malul despicăturii, stîrnind bulgări de pămînt care se năruiau cu zgomot.

Și numai după ce se făcu liniște și nu se mai auzi decît foșnetul moale al pădurii, Stoica întrebă :

— De ce nu l-ai omorît ?

Vălean privi mirat la el și nu răspunse imediat, de parcă la altceva s-ar fi gîndit și tot la altceva se gîndise și înainte. Și din ceea ce spuse după aceea, o mormăitură moale ca de om somnoros ori prea plictisit, se înțelese doar :

— ...că-i mort...

— Da' încă mai poate să scape, mai spuse Stoica.

Vălean ridică din umeri :

— Ce să mai scape ? Pădurea-i mare...

Era cu totul schimbat la față, nu mai era încruntat, nici vesel, ci numai desprins din toate acestea și îndepărtat spre alte gînduri. Așa și sună adăugarea, o constatare nepăsătoare care se poate folosi oricînd și poate însemna orice :

— Cum i-i fieștecăruia soarta...

Mai tîrziu, cînd se întuneca și se despărțeau de Pop, chiar la poarta casei acestuia, în marginea pădurii, Vălean, îi spuse să meargă peste vreo săptămînă—două, oricînd va crede, la Socol, la hanul din Dumbrăvioară și să-i arate semnul pe care-l are și o să-și capete partea cuvenită, că de-aci încolo îi dezlegat și-i liber să facă tot ce voiește. Mirat și un pic supărat, Pop îl întrebă de ce oare n-a lucrat bine, ce-a greșit, și Vălean îi spuse senin :

— D-apoi că eu mi-am terminat treburile pe aici și zic așa că n-o să ne mai vedem și să deie Dumnezeu numai bine...

5.

Numai într-o privință se înșelase Vălean. Telegdi, în cele din urmă, a scăpat și a ieșit din pădurea cea mare care, de la Crăiești încoace acoperea pe atunci cîteva dealuri, și a nimerit la drumul Clujului și a ajuns, mergînd pe jos, pînă la Moci.

Acolo l-a găsit a treia zi, marți, cam pe la prînzul mic, un negustor de la Tîrgul-Murășului, care venea cu căruțele lui. Telegdi ședea istovit, aproape adormit, pe o grămadă de pietriș de lîngă șanț, nu departe de intrarea în sat. Abia l-au recunoscut, fiindcă era desculț și în capul gol și fără contăș pe el, numai în cămașă, și aceea sfîșiată în vreo două locuri ; cine știe unde le aruncase de pe el, ca să nu-l stînjenească la mers, să poată umbla mai ușor.

Mai la început crezuseră că-i un cerșetor și negustorul a voit să-l miluiască, pe urmă, cînd s-au apropiat de el, l-au recunoscut și s-au și speriat că nu le-a răspuns. Cînd s-au lămurit că-i scuturat de friguri și are fierbințeală, l-au luat cu ei pînă în sat, la contele Madaras, care l-a primit, că erau întrucîtva rude.

Nimic nu s-a putut afla din ce i se întîmplase, pentru că n-a răspuns nici atunci, nici mai pe urmă la nici o întrebare, părea trecut în altă lume, de unde nu-i mai vedea și nu-i mai auzea pe cei de dincoace. Nici după ce s-a vindecat de fierbințeală și de friguri și s-a înzdrăvenit, de putea să umble, și a fost adus acasă, nici atunci n-a vorbit. Numai cîteodată, la răstimpuri lungi, părea că se trezește, privea în jurul lui căutînd, și cu un fel de surîs, o strîmbătură ce s-ar fi putut crede bucuroasă o chema pe ibovnica fugită, îi șoptea numele.

Ar fi putut spune cîte ceva slugile care-l însoțiseră pînă la locul știut, dar nici ele nu se mai arătaseră. Nici căutate n-au fost, căci nimeni nu și-a amintit de ele, dacă Telegdi însuși le uitase. Cum, cum nu, se vor fi dezlegat ele în cele din urmă și vor fi ieșit din pădure, și de teamă să nu plătească pentru o vină a altora, închipuindu-și că, oricum, stăpînul lor nu mai are scăpare, și-or fi luat lumea în cap, să-și piardă urmele.

Vălean însă n-avea să afle niciodată sfîrșitul lui Telegdi. El mai înainte avea să-și încheie soarta lui.

Sîmbătă seara s-a oprit la crîșma lui Copăcean în Podeni, unde a stat pînă aproape de ziuă. S-a socotit și cu el, l-a dezlegat de jurămînt și Copăcean nu s-a supărat, s-a bucurat că-i rămîne lui cîrciuma să facă ce vrea cu ea și că mai primește parte în bani, pe care-i va găsi la Socol.

Duminică, în zori, a urcat la Curteni, însoțit de Stoica și de frații Șuta. A trecut pe la pădurarul Cătană și a căutat la ascunzătoare lăduția cu zloți lăsată în păstrarea lui Indrei și a găsit-o așa cum o lăsase. S-a plătit și de Cătană și a ieșit la stînă, unde a stat mai mult, pînă cam pe după-amiază, într-o înțelegere îndelungă și măruntită cu Crețu — pe urmă i-a chemat pe feciorii care s-aflau de obicei la stînă și pe cei care veniseră între timp pentru niște lovituri de care fusese vorba, și nu mai era nevoie de ele, și le-a spus că, de s-au gîndit unii dintre ei să rămînă ciobani, își vor primi partea în oi, iar ceilalți în bani, să se hotărască fiecare ce vrea, că el acum se desparte de ei și vrea să-i lase mulțumiți, nu cumva să-l pomenească de rău după aceea. Și chiar de unii din feciori erau supărați și mîrîiau de-ale lor, Vălean era senin și a glumit cu ei și le-a spus că fieștecare om își are soarta lui, iar de acum, a lui se schimbase și poate că și a lor... A și băut cu ei rachiu și și-au povestit lucruri trăite împreună, pe care le știau, dar amintindu-și-le așa, ciocănind ulcicile, parcă se mîngîiau și se legau altfel, pentru viitor...

A coborît apoi, tot numai cu Stoica și cei patru Șuta, la Dumbrăvioara, la han, a trimis caii la Porumb să-i potcovească de drum lung și întins, iar pe Guba l-a trimis după Fidileș, să-și umple căruța cu oale și cu fîn, ca de obicei cînd duce marfă la tîrg, și să vină cu ea aici.

S-a dus apoi singur la cripta clădită de Știrbu, mai mult ca ascunzătoare. Două sicrie erau acolo, în cele două laturi. L-a deschis pe cel din dreapta și a trecut în tașca lui aurul strîns și lăsat încă de Știrbu și a prins coperișul la loc. Cînd să iasă, s-a oprit și s-a uitat și la sicriul din stînga, dar n-a stat mult. Ca o negură i-a tulburat ochii un pic și s-a gîndit : „Maria, cum a murit, fără noroc ! N-o mai fi rămas nimic din ea, numai oasele... și poate părul ei negru și des... Și încă am și bănuit-o, săraca !"

Cînd încuia ușa de fier a criptei nu se mai gîndea la ea. A uitat-o poate chiar atunci, pentru totdeauna... Acum se gîndea iarăși la drumul lung care-l aștepta — n-are să se grăbească, nu-i de ce, o să meargă în tihnă, are să-i ia cu el și pe Stoica și bunînțeles pe cei patru Șuta, nu

de tot, dar măcar pînă au să fie trecuți dincolo, în țară, iar dacă vor ei, pot merge și mai departe și chiar să rămînă cu el, cît le-o plăcea, poate pentru totdeauna, au să vadă ei...

Cu aceste gînduri și altele cam la fel a coborît înapoi la han și pînă seara tîrziu, împreună cu Socol, au socotit cîtă-i averea care o aveau și cum să se împartă. Bătrînul, alb la cap tot și gîrbov, și subțiat ca o vargă, scria cîte un șir și sorbea din ulcică și mormăia, ștergîndu-se la ochi cu mîneca de la cămașă, și-atunci îi tremurau buzele. Vălean se mira cît a putut să îmbătrînească numai într-un an și l-a întrebat de nu-i bolnav, iar el, în loc să răspundă, a întrebat la rîndul lui :

— Te duci pe totdeauna ?

— Cam așa.

Socol a oftat :

— D-apoi să știi că-mi pare rău că n-am să te mai văd.

— Nici mie nu-mi pare bine că mă despărțesc de-un prieten cum mi-ai fost tu, da' cum ni-i soarta, vezi și tu... Și încă dacă bine mă gîndesc, s-ar putea drege, că-n două-trei luni au să se cam scurgă toți oamenii ce-am lăsat să-i plătești tu, așa-i înțelegerea și au să capete vești toți care pînă acum n-au aflat, iar ceilalți care mai sînt, prin alte părți, au să meargă la Ispas și-atunci, dacă vrei și crezi că-i mai bine, poți să vinzi hanul și ce mai este pe aici și să vii și tu *acolo,* te-aduce Crețu, poate chiar la toamnă, cînd trece cu oile...

— Poate că așa am să fac, a spus Socol și a surîs, călare pe un măgar am să merg, ca Domnul nostru Isus Christos, numai minuni n-am să pot face...

Spre seară a sosit și Fidileș, cu căruța lui plină de oale și fîn. S-au așezat cu toții la cină, nu în crîșmă, ci în odaia în care dormea și își bea nopțile în singurătate Socol. În timp ce mîncau au discutat una și alta și au rămas înțeleși ce mai au de făcut fiecare ; Socol, împreună cu Stoica și doi dintre Șuta, avea să scoată o parte din banii pe care-i avea la Giontea ; Fidileș cu ceilalți doi Șuta aveau să-i aștepte la Copăcean, unde zloții și florinii au să fie ascunși în oalele de pe fundul căruței, sub fîn ; apoi Socol avea să se întoarcă la han, iar Fidileș avea să-și mîie

căruța spre Bălăușeri, iar Stoica și frații Șuta o să meargă pe urmele lui, ținîndu-se mereu aproape, ca să nu se întîmple vreo surpriză. Cum au socotit ei toate, se putea înțelege că pînă a doua zi seara au să se întîlnească iar, la Ispas de astă dată, numai Vălean are să fie mai repede, că pornește încă de pe acum și merge și pe scurtătură peste dealuri...

Vălean a și plecat îndată, prea nerăbdător ca să mai aștepte pînă dimineață și a și mers repede, îndemnînd-o și grăbind-o într-una pe Vilma, a tăiat peste deal, prin Isla și apoi pe la Mitrești și a ajuns la Miercurea-Nirajului înainte de miezul nopții.

În orașul adormit, numai la casină ardeau lămpile și s-auzeau pînă în stradă cum plesnesc domnii cărțile de masă de parcă s-ar pălmui între ei. Vălean rîse de unul singur, privind înainte printre urechile Vilmei, cînd se gîndi cum s-ar îngălbeni toți domnii aceia, dacă el ar intra urmat de feciorii lui cu pistoalele în mînă și-ar zice numai : bună seara ! banii pe masă ! Oftă, nu trist însă, nici cu părere de rău, ci numai așa, ca de vreo poznă din trecut de care-ți amintești la bătrînețe ; se gîndea că n-are să mai vadă oameni speriați în fața lui...

De la Miercurea-Nirajului coborî pe drumul țării pînă la Găiești, acolo trecu Nirajul printr-un vad nisipos, la Adrianu, și lăsînd în dreapta Troița, străbătu destul de repede pădurea, pînă la Suveica, de unde nu mai avea mult de mers și parcă-i și venea să mai întîrzie, nu că ar fi ostenit, ci fiindcă i se părea că ajunge prea devreme și mai că-l zăpăcea emoția ; își închipuia ca un fecior tînăr că Floarea doarme singură în odaia ei și Chifor nu-i acasă, ci acolo unde fusese trimis, la Tirimia, să stîrnească larmă, cum era planul, aici și în alte locuri, pentru ca Telegdi să se supere și să iasă la întîlnire : Chifor n-are să primească semnul convenit, dar are să-l aștepte. Și Vălean se gîndea că are să intre în odaie, la Floarea, cînd somnul s-a istovit și tresare și dintr-un nimic, dintr-un vis chiar ; are să se furișeze lîngă ea și s-o trezească blînd, dar ea tot are să se sperie un pic, pînă o să înțeleagă și atunci are să i se aștearnă pe piept, sărutîndu-l orbește, pe mușcate, cum o învățase el că-i mai bine...

Nu-şi încetini totuşi mersul. Avea şi noroc într-un fel, drumul se vedea curat, era lună plină şi lumina mai ca ziua. Se zăreau ca nişte spinări negre dealurile de la Oaia. Vălean însă ieşi la drumul de ţară, mai în vale, de unde începea urcuşul spre Găieşti şi chiar acolo, după un cot, care ocolea un pîlc de fagi rămas dintr-o pădure, îl aştepta locotenentul Lomahidi cu încă şase jandari şi-l opri.

Vălean îi observă mai tîrziu decît s-ar fi cuvenit, pentru că n-o ascultase pe Vilma care de vreo două ori se încordase să se oprească, jucînd pe loc a împotrivire. Se gîndise că-i vreo sperietură obişnuită noaptea, cînd calul mai aţipeşte la buiestru domol şi tresare din cînd în cînd, trezindu-se şi o îndemnase din frîu să-şi urmeze drumul.

Lomahidi îi strigă dintr-o margine, unde era oprit în umbra neagră a unui măr :

— Hei ! Tu, ăla ! Opreşte !

Vălean nu se sperie. Trase de frîu uşor şi o bătu pe Vilma cu palma pe grumeaz, blînd, s-o liniştească. Şi mai spuse : „Hai, Spulber ! Hai !" să-l domolească şi pe el.

— Apropie-te ! Da' încet. Cu amîndoi caii. Şi nu sta cu mîna la chimir !

Lomahidi era călare şi cam nervos şi calul său îl simţea şi tropăia şi el în loc, neastîmpărat. Jandarii descălecaseră şi stăteau cu puştile întinse, gata de tras. Vălean îşi mîna caii spre ei şi se întrebă : „Oare se tem sau nu se pricep la treburi de acestea ?"

— Cine eşti ? îl întrebă Lomahidi cînd fu destul de aproape.

Vălean reuşi să vadă în lumina lunii că locotenentul era băiat frumos şi poate prea tînăr pentru rangul însemnat cu stele de argint pe gulerul mundirului. Şi spuse în sinea lui : „Eu încă mai pot să scap, dar tu ce-ai să faci atunci ?" A fost un moment în care ar fi putut sări cu Vilma între ei şi în trecere să-l doboare de pe cal pe locotenent şi să se piardă pe vale-n jos, printre sălcii — fiindcă jandarii îşi aleseseră pentru pîndă locul cel mai prost. Vălean însă voia să afle ceva şi amînă totul pentru puţină vreme. Bănuia ceva şi avea să se adeverească.

— Am să vă spun cine sînt, spuse, că dumilorvoastră, aveţi drept să întrebaţi şi eu sînt silit să vă răspund... Eu is negustorul Gogu, din Ţara Românească, Valahia, cum se mai spune...

Între timp se apropiaseră unul de celălalt, iar jandarii îl înconjuraseră pe Vălean, care pîndind cum ştia el, printre genele mijite, zărise şi mogîldeaţa chircită sub o tufă cam la o azvîrlitură de băţ ; cămaşa albă îl arăta ţăran, faţa însă nu i se desluşea. Vălean se gîndi : „Care-o fi ?"

— Un negustor nu se plimbă noaptea pe drumuri singur.

— Tovarăşii mei m-aşteaptă la Sighişoara, unde am să-i găsesc, iar de singurătate, eşti şi dumneata bărbat şi ştii că în unele locuri omul se duce singur, mai ales noaptea, şi tot singur se întoarce de acolo.

— Noi nu credem că eşti negustor şi că te cheamă aşa cum ai spus. Eşti Vălean şi eşti tîlhar şi te-am prins.

— Domnule ofiţer, dumneata eşti tînăr şi grăbit şi cîteodată graba aduce pagubă. Eu sînt Gogu şi-s învoit de breasla negustorilor din Tîrgu Mură̧şului să-mi fac negoţul. Am plătit învoirea aceasta care mă şi apără, iar de sînt tulburat, găsesc şi avocaţi care ştiu face zarvă...

— Cu ce dovedeşti că eşti Gogu ?

— Cu ceea ce se obişnuieşte. Am hîrtii date de ispravnicul nostru de-acasă, de breasla negustorilor noştri şi de breasla de la dumneavoastră şi chiar şi de işpanul vostru.

— Să le văd...

Vălean voi să scoată hîrtiile din taşcă, jandarii însă nu-i îngăduiră. Îi scoaseră pistoalele din coburi şi pumnalul de la tureacul cizmei şi se atîrnară de braţele lui. Vălean mîrîi :

—Lăsaţi pistoalele acolo, îmi trebuie să mă apăr de hoţi.

— O să te apărăm noi, spuse Lomahidi vesel înainte de vreme. Unde-s hîrtiile ?

— În taşcă.

Lomahidi scoase hîrtiile. De bani nu se atinse. Vălean se gîndi : ce mînuţe gingaşe are, parcă-i domnişoară. Cum o fi ţinînd el sabia ?... Cupariu măcar era bărbat.

Apropiindu-şi-le mult de ochi, dintr-o parte, să le vadă şi luna, locotenentul reuşi să înţeleagă ce spuneau hîrtiile scrise în nemţeşte.

Rîse, acum şi mai vesel :
— Poate că un copil te-ar crede. Eu însă ştiu că sînt hîrtii mincinoase.
— Asta trebuie dovedit, mărite domn, spuse Vălean anume supărat de astă dată.
— Avem martori care te cunosc şi care jură că eşti tîlharul Vălean.
— N-aş putea crede aşa ceva.
— Ai să mergi cu noi şi o să-ţi dovedim.
— N-am să merg cu voi, cînd rosturile mele mă cer la Sighişoara.
— O să mergi şi de vrei şi de nu vrei.
— Numai dacă mă ucideţi şi nu cred că dumnitale ţi-ar folosi să omori un negustor din străini.
Şi tot atunci Vălean o îmboldi uşurel pe Vilma cu călcîiul în pîntece, şi iapa înţelese şi începu să sforăie şi să zvîcnească în salturi mici pe loc, încît jandarii care o apucaseră de frîu şi de şea, abia o ţineau.
Lomahidi păru descumpănit de împotrivirea la care nu se aşteptase şi-i spuse unuia din jandari :
— Cheamă-l încoace pe ăla.
Iar Vălean gîndi : am să te iert, că m-ai ascultat.
Chifor veni, şi nu arăta încîntat. Nu se uita drept la Vălean, ci undeva alături.
— Spune, îi porunci Lomahidi.
— V-am spus, măria-ta. Îi Vălean.
— Nu-l cunosc pe omul ăsta, spuse Vălean.
Chifor însă se gîndise că nu mai are de ce să se teamă, o dată ce Vălean îi prins şi adăugă, acum hotărît :
— Ba-i Vălean. Îl cunosc de mai de mult, de acum douăzeci de ani...
Şi înşiră repede ceea ce le mai spusese pare-se jandarilor, cum fusese prins atunci Vălean şi scăpase de spînzurătoare fiindcă împăratul avea nevoie de cătane.
— Acum n-are să mai scape, încheie Lomahidi.
Vălean nu se mai împotrivi.
Jandarii îşi scoaseră caii din desiş şi încălecînd, îl luară la mijloc şi-i legară mîinile, în faţă însă, să poată ţine frîul. Vălean se gîndi că-i un semn bun. Ar fi putut să-l ducă legat pe jos. Lomahidi se gîndise poate şi el la

aşa ceva, scria şi-n regulament, dar se grăbea, şi nu ştia încă la ce se grăbeşte. El se vedea raportînd, primind laude şi partea cuvenită din banii găsiţi în taşca pe care o şi luase la el şi o simţea foarte grea. Nici nu băgă de seamă o ciudăţenie ; armăsarul negru al lui Vălean, rămas liber, dezlegat, îi urma totuşi de aproape, foarte atent la Vilma, care ţintuită la mijloc, sforăia nervoasă din cînd în cînd şi scutura din cap, de parcă nu i-ar fi plăcut mirosul celorlalţi cai — şi Spulber, sforăia şi el, ca un răspuns... Numai Vălean ştia că-i o înţelegere, la care-i învăţase, să stea mereu apropiaţi şi să nu se depărteze unul de celălalt şi să se urmeze. Şi tot numai Vălean observase cum Chifor rămăsese în urmă pe nesimţite şi la un moment, se întorsese din drum.
Trecură prin Oaia încă pe noapte şi nu-i văzură decît străjile.
Cînd intrau în Acăţari, luna apunea şi-a fost după aceea cam o jumătate de ceas de tulbureală şi cum începuse şi urcuşul, au mers mai încet. Au ajuns la cotul cel larg din curmătură — încă vreun kilometru mai era, şi se zărea oraşul — cînd se făcea de ziuă şi de n-ai dormit nimic de seara, ai un ceas greu. La acest loc îşi potrivise Vălean gîndul, fiindcă îl cunoştea. Ştia că poate să moară din asta, dar zicea că de lucră repede, poate reuşi. Mai pe la începutul drumului lor împreună, jandarii fuseseră mai atenţi şi treji, acum însă pînda lor trecuse în obişnuinţă şi oboseală ; luaţi pe neaşteptate, se puteau zăpăci, iar lui îi ajungea o singură clipă, oricît era de legat la mîini.
Curmătura frînge dealul în două ca o şea, chiar pe culme, şi unde se isprăvea, se deschidea o rîpă, care silea drumul să se sucească şerpeşte. Malul era atît de repezit, încît o bucată de loc la vale, nu se putea ţine decît tufele încăpăţînate de porumbele. Mai departe urma pădurea cea deasă, destul de povîrnită şi ea, frămîntată pe-alocuri de pîraie cu albia strîmtă şi adîncă. Într-acolo năzuia Vălean.
Pînă aici venise liniştit, supus la situaţie, ca orice învins, ai fi zis că doarme sau că-i toropit de pierderea ultimei speranţe ; nici el, nici caii lui nu i-au dat bătaie de cap escortei.

Ajunşi în dreptul rîpei, el se încordă şi numai Vilma îl simţi. Ciuli urechile de cîteva ori, s-arate că-i atentă şi că aşteaptă gata.

Vălean îşi apăsă pumnii legaţi deolaltă pe greabănul ei şi îndată o lovi destul de tare cu botul cizmei între coaste. Iapa necheză sălbatic şi ţîşni cum ştia ea, într-o parte, muşcînd în trecere, scurt, de grumaz, calul de alături, exact în clipa în care Vălean, ţinîndu-se bine cu mîinile de oblîncul şeii, îl izbea cu capul în falcă pe jandar, răsturnîndu-l, aruncîndu-l în praf, sub copite.

Vilma se repezi drept la rîpă ceea ce nimeni nu s-ar fi aşteptat şi într-o clipă nu se mai văzu.

Tot atunci, Spulber, care venea în urma pîlcului, cam la douăzeci de paşi, necheză şi el ca de-o spaimă, stîrnindu-i astfel şi pe ceilalţi cai, sări şi el peste şanţ, în aceeaşi parte, repezindu-le la vale, spre pădure.

Pe mal, printre tufele de porumbele, Vilma mai mult a alunecat, cu picioarele dindărăt îndoite şi strînse dedesubt, şi şi-a găsit singură drumul, sprijinită greu în picioarele din faţă întinse ca nişte proptele mişcătoare; fiindcă Vălean însuşi de-abia se ţinea, numai cu picioarele încleştînd şaua, ţinîndu-şi greutatea pentru echilibru, cu greu, anevoie aplecat înapoi şi într-o parte, în fiece clipă în primejdie să se desprindă şi să cadă. A fost o minune poate că n-a căzut, zdrobindu-se zob; ori poate priceperea iepei...

Pînă s-au dezmeticit jandarii, sus în drum, pînă şi-au dat seama că nu-l mai au pe prizonier, pînă ce Lomahidi s-a gîndit să iasă în buza rîpii să vadă, n-a trecut mult. Poate cît să numeri pînă la zece nu prea grăbit.

Pentru Vălean şi cu Vilma a fost însă de-ajuns, să ajungă în pădure, la adăpost şi la un loc pe care se putea coborî mai repede şi fără chin. Mai merseră puţin, pînă găsiră o albie seacă şi intrară în ea oprindu-se, iar cînd jandarii priviră în vale nu mai văzură decît copacii, frunzişul des, nepătruns.

Mai în urmă însă, Spulber, care intrase de asemeni în pădure, mai alerga, aşteptînd chemarea care să-l orienteze. Tropotul lui frînt, uneori brusc, reluat apoi şovăit, într-o căutare nehotărîtă, trosnetul uscăturilor călcate sub copite se auzea pînă sus. Tot cercetînd, nerăbdători şi furioşi, încordaţi pe puştile lor, jandarii şi văzură parcă mişcare şi Lomahidi îi trimise pe patru dintre ei acolo.

Între timp, Vălean lunecă încet, cu mare grijă, să nu facă zgomot din şa. Se aplecă puţin şi prinse cu dinţii, dintre bumbii laţi de aramă bătuţi pe marginea şeii, de pe doabă, unul anume, chiar pe colţ şi trase de el, scoţînd din cusătură, ca dintr-o teacă, un pumnal subţire, cu tăişul nu mai lung de-o şchioapă. Îl înfipse într-un trunchi şi sîngerîndu-se un pic, reuşi să taie, frecînd, sfoara cu care-i fuseseră legate încheieturile. Din poala cealaltă a şeii scoase un alt pumnal, tot scurt ca şi întîiul.

Lucrînd, ascultase ce se întîmplă deasupra. Auzise vorbele repezite ale locotenentului şi înţelese că au început să coboare cîţiva, nu se putea şti cîţi, dar mergeau greu, pieziş, alunecînd mereu, stîrnind bolovănişul, împiedicîndu-se de crengi şi de tufe. Caii lor nu ştiau coborî de-a dreptul o clină atît de repezită şi nici să se strecoare repede printre trunchiurile pădurii, nu fuseseră învăţaţi.

„Poate că au să mă asculte“, gîndi Vălean.

Îndată după aceea auzi galop de cai, parcă trei, sus pe drum, şi înţelese că locotenentul şi jandarii rămaşi aleargă să-i iasă înainte în vale şi zise că nu-i rău ceea ce îi venise în minte locotenentului.

— Cheamă, Vilma! Cheamă.

Şi îi şopti Vilmei la ureche.

Şi iapa necheză înăbuşit, foarte scurt, ca o întrebare mirată.

Jandarii care pătrunseseră în pădure se opriră pe unde se aflau, s-asculte chemarea, însă ea nu se repetă din partea asta. S-auzi răspunsul lui Spulber, tot aşa, nechezat scurt, ca o exclamaţie de surpriză, de undeva mai din vale, nu tare departe, de-ajuns însă pentru ca să-ţi închipui că-i numai ecoul. Îndată urmă tropăitul său nervos, cum şi-ar fi descoperit ţinta căutată şi s-ar fi grăbit s-ajungă la ea.

Zgomotele în pădure sînt înşelătoare şi ceea ce spera Vălean se împlini întrucîtva. Urmăritorii se răzleţiră cu tot curajul, fiindcă-l ştiau pe cel fugit neînarmat şi cu mîinile legate, fiecare zicînd că-i el pe urma bună şi are să cîştige banii făgăduiţi de locotenent. Şi jandarul

cerut de Vălean, unul oarecare dintre ei, se și anunță cu-rînd, mînindu-și calul cît de repede se putea, trosnind crenguțele uscate sub copite, foșnind frunzișul care parcă i se împotrivea.

Vălean care trăise ani destui în pădure, ghici ușor din-cotro vine. Îi șopti iepei :

— Du-te, Vilma ! Mergi acolo...

Și o împinse de șold, și iapa, care cunoștea jocul, se mișcă încet prin albia seacă la vale. Vălean se ținea după ea, suit pe mal, furișat printre copaci, pitit pe sub tufe, ca o sălbăticiune.

Cînd o văzu pe Vilma apărînd printre crengi, jandarul își struni calul și întinse pușca spre ea. Iapa fornăi furioasă și se ridică pe picioarele dindărăt, bătînd aerul cu copitele din față.

Descumpănit că nu-l vedea pe omul căutat, jandarul lăsă pușca jos și smucind de frîu își îndemnă calul să dea îndărăt, să-l ferească de atacul iepei, iar Vălean folosi clipa, sări de pe mal, în spatele lui și, cum l-ar fi îmbrățișat pe după umăr, întinse mîna și-i reteză gîtlejul atît de repede încît poate nici nu simți — căzu de pe cal cam în cap și se întinse cu fața în jos, bolborosind de sîngele care zbucnea din el.

Vălean s-aplecă să ia pușca, pe care jandarul o scăpase din mînă mai înainte de a fi căzut el însuși, îi observă însă pistolul de la brîu și se mulțumi cu acela, încă mai bucuros de el că era încărcat și nou. După aceea veni repede la Vilma, care mai era speriată și se tot depărta, dînd înapoi, neliniștită. I se atîrnă de grumaz, șoptindu-i :

— Hai, Vilma ! Hai !

După ce o calmă, o întoarse cu destulă greutate prin albia strîmtă și o mînă, de astă dată la deal, îndemnînd-o tot așa cu șoapte scurte, iar el, furișîndu-se ca rîsul pe urmele ei, atent în toate părțile. Și se gîndea că albia asta seacă, de care-și amintise în ultima clipă, îi ca un prag peste care și ceilalți jandari trebuie să treacă.

Îl auzi pe Spulber apropiindu-se și pe urmele lui gîfîitul unui cal străin. Pe acest jandar de-al doilea, pe care Spulber îl înșelase încoace, Vălean a fost nevoit să-l împuște, că apucase să-l vadă și se pregătea să ridice pușca în direcția lui.

Detunătura îi sperie pe ceilalți jandari. Își descărcară și ei puștile, și Vălean se întrebă oare în ce-or fi tras, că — așa cum i se păruse lui — erau destul de departe încă și n-aveau cum să-l vadă. Frica unora e bună pentru alții, gîndi. Pe Spulber îl trimise iarăși la vale, cu un ghiont puternic în burtă, iar pe Vilma o opri și o sili să steie nemișcată, unde se afla. Ca om de pădure, ghicise în ce parte sînt urmăritorii rămași și-i trebuia zgomot ca să-i aducă spre el. Spulber, care era tot mai nervos, că nu pricepea de ce-i chemat și trimis și bătut, tropăia cît era nevoie și un al treilea jandar nu întîrzie să vină la prag și să rămînă acolo cu vîna cea groasă a grumazului tăiată deasupra gulerului. Pistolul acestuia nu mai era nou, dar mai putea fi folosit. Vălean avea acum două pistoale în stare bună, că-l încărcase și pe celălalt din săculețul cu gloanțe de la șoldul mortului...

Al patrulea jandar rătăcit în pădure rămase și el sîngerat pe fundul pîrîului secat. Acum Vălean simți că trebuie să se grăbească. Lomahidi și cu ceilalți jandari care porniseră înapoi să-i taie retragerea trebuia să fi ajuns, chiar de nu s-au grăbit, la încovoierea de drum din vale, și n-ar fi vrut să-i lase mai departe și parcă nu i-ar fi plăcut nici în pădure să intre fără să știe și el pe unde. Fu nevoit să alerge tare pînă-n vale, la drum, unde pîrăul cel sec se abătea într-o parte.

Ajunse la timp, cînd Lomahidi și încă un jandar, care veniseră mai încet decît se așteptase, ieșeau de după cotul drumului și se apropiau cu puștile pregătite, încordați s-audă și să vadă cea mai mică mișcare. Ori li-i frică de mor, ori numai se fac, gîndi Vălean și se întrebă cum să-i atragă printre copacii pădurii, dar nu pe amîndoi deodată, ci pe rînd. Ar fi putut, la urma urmei să-i lase să treacă, iar el — luîndu-și caii — prin păduri spre Tirimia ori pe dincolo, pe la Bozeni, s-ajungă încă în aceeași zi la Bălăușeri ; îi trebuia însă tașca de piele pe care i-o luase locotenentul și o ținea la el, împreună cu trei mii de zloți și cu hîrtiile care erau chiar mai scumpe, și-i trebuiau și cele două pistoale ale lui.

Așa că se răzgîndi. Să gătăm, zise.

Cînd fură în dreptul lui, cam la vreo douăzeci de pași, mai mult dintr-o întîmplare, așa-i ieșise cînd ridicase

mîna, şi-l împuşcă întîi pe jandar care călărea în urmă, dar se potrivi bine, fiindcă Lomahidi, speriat şi tot aşa de alb ca un perete, se întoarse şi descărcă pistolul pe care-l ţinuse pregătit, ţintind îndărăt, el ştia unde.

Vălean ştiu că-n clipa asta Lomahidi-i omul lui, se grăbi însă şi mutînd pistolul dintr-o mînă în cealaltă, din greşeală şi cu părere de rău, nimeri calul.

Locotenentul se rostogoli în praf, mai speriat decît fusese vreodată în viaţa lui, şi cînd, înfiripîndu-se pe picioare, cam boţit, simţi în coaste botul pistolului, lepădă iarăşi, parcă scîrbit armele culese în neştire de pe jos, îşi aruncă foarte repede braţele în aer şi începu să tremure.

— Taşca ! spuse Vălean.

Lomahidi o desprinse de după gît şi i-o întinse.

— Sabia !

Ofiţerul şi-o deschise supus.

Atunci îi veni lui Vălean gîndul.

— Dă-ţi jos mundirul !

Lomahidi, ascultător, dezbrăcă mundirul, tremurînd din ce în ce mai tare, îi clănţăneau şi dinţii în gură şi parcă gemea un pic.

Vălean îl puse după aceea să se descalţe şi să-şi scoată nădragii. Rămas în izmene şi cămaşă şi desculţ, Lomahidi părea un băieţandru nefericit, pierdut de părinţi.

Vălean începu să rîdă. Şuieră ascuţit semnul cunoscut, Vilma necheză şi porni în galop încoace ; curînd ieşi din pădure scuturînd din cap. Spulber o urma de aproape.

Vălean încălecă dintr-un salt pe Vilma şi spuse :

— No, domnule ofiţer, ia-o înainte, să mergem. Să te învăţ ce ar fi trebuit să faci.

— Ce vrei cu mine ? Să nu mă-mpuşti.

— Dacă ştii să fugi desculţ, poate scapi...

Tînărul înţelese destul de greu, dar cînd, pînă la urmă reuşi, o luă la fugă şi se pare că şi plîngea puţin. Vălean voia să-l alerge oarecît şi-apoi să-l lase şi să-şi vadă de treabă. N-a fost însă nevoie. Calul jandarului de pe urmă se urni şi el, cînd Vilma porni pe după locotenentul desculţ care alerga grăbit şi stîngaci, chinuit de pietrişul aşternut pe drum. Vălean, ca din joacă, îl mai stîrni şi calul trecu în galop, iar ofiţerul auzindu-l, îşi înteţi fuga. Vălean o struni pe Vilma şi văzînd ce frumos se depărtează Lomahidi, urmărit de propriul lor cal, rîse şi-l lăsă în pace să alerge cît o şti. O întoarse pe Vilma şi-l strigă şi pe Spulber şi-i porni înapoi spre Bălăuşeri.

Un ceas numai trecuse, în care se întîmplaseră toate, şi soarele de-abia acum răsărea. Vălean se gîndea că pînă la amiază are vreme să şi ajungă, să-l şi ia ca din oală pe Chifor şi să-l judece şi s-o şi pornească la drum împreună cu Floarea, dar n-are să plece, are să-i aştepte pe Fidileş şi pe ceilalţi...

Gîndindu-se la acestea, Vălean uitase de jandarul pe care-l răsturnase de pe cal, chiar la început, la prima mişcare spre fugă. Acesta se trezise între timp şi înţelegînd din larma ce s-auzea din pădure şi puşcăturile care tunau din cînd în cînd că urmărirea pe-acolo curge, coborî mergînd pe jos, cal nu era la îndemînă şi ajunse la drum, în vale, tocmai la timp ca să vadă batjocura ce-o păţea stăpînul său. L-ar fi putut ajuta, dar se gîndi că i-ar putea rămînea lui taşca plină de aur şi zise că mai bine-i s-aştepte.

Cînd Vălean, călare, după ce se întoarse din drum, se potrivi în dreptul lui, întinse puşca şi ţinti — clintise însă o creangă şi Vilma auzi mişcarea şi de astă dată, neîndemnată, ţîşni în saltul ei de luptă, ridicată pe picioarele dindărăt şi primi în piept glonţul care-l căuta pe Vălean. Iapa căzu greu pe spate şi Vălean abia avu vreme să-şi desprindă picioarele din scări. Se rostogoli fulgerător în şant de unde urcă dintr-un salt în pădure căutîndu-şi omul şi-l găsi îndată chiar pe marginea şanţului pîndind spre iapa care se zbătea şi se ridica şi nu mai avea putere. Căuta nedumerit oare unde-i tîlharul după care împuşcase. Vălean îi vîrî pistolul în ceafă şi-l trăsni şi nici nu mai aşteptă să-l vadă aşternut la pămînt.

Ieşi repede la drum la Vilma, care, istovită, sta pe-o coastă, gemea şi răsufla greu şi repede şi tuşea stropind cu sînge.

— Da' ce-i, Vilma ? şopti Vălean şi simţi că se îneacă.

Iapa, auzindu-l, încercă să se ridice, zgîrcindu-şi picioarele sub ea, dar numai icni şi-un val de sînge izbucni din rană.

— O, Doamne ! murmură Vălean. Mi-a omorît-o...

Îngenunche și-i luă capul în brațe, mîngîind-o între urechi și degetele îi tremurau.

— Vilma, șopti el. Vilma...

Iapa gemea și se tot încorda și sîngele nu se mai oprea din rană și Vălean gîndi : Trebuie s-o împușc, să nu se mai chinuie. O, Doamne !"...

Puse țeava pistolului în fruntea Vilmei și închise ochii cînd s-auzi detunătura, iar cînd după ceea îi deschise iar i se păru că-i ceață.

O tîrî, muncind din greu, ajutîndu-se cu un trunchi de fag tînăr, în pădure și-o îngropă acolo, în groapa săpată cu sabia locotenentului.

Era bine trecut de amiază cînd, călare pe Spulber, porni în drumul lui. Tînjea ca de-o boală.

6.

Merse destul de încet, dacă ajunse la Ispas numai pe înserate. Îl mînă pe Spulber în grajd, după ce-l desșeuase și-i puse fîn în iesle, mîngîindu-l între timp pe frunte. Și-i mai și șopti :

— Ai văzut, mă Spulber, mă ? ! Apoi să nu-l jupoi eu pe Chifor ăsta ?

Din gîndul acesta, parcă se învioră. Ieși din grajd hotărît să le încheie toate încă în astă seară, după ce aveau să sosească și ceilalți prieteni ai săi — pînă atunci poate ar sorbi o picătură de rachiu.

Văzu lumină la fereastra tindei. Celelalte erau întunecate. Liniștea i se păru cumva prea întețită și se gîndi că așa-i starea lui și de-aceea i se pare numai lui așa, și mai departe, că oricît de rău îi pare după un cal ca Vilma, doar n-are s-o jelească un an întreg, că și oamenii mor, iar dînsei, biata de ea, pînă aici îi ținuse soarta și-aici se încheiase...

Intră, deschizînd ușa larg, mai tare decît ar fi fost nevoie și o văzu pe Saveta șezînd pe-un scăunel în fața vetrei și uitîndu-se în foc nemișcată și fără să se mire măcar că femeia și-a lăsat așa de vreme treburile și a trecut la odihnă, strigă :

— Bună seara, Savetă. Da' cei ?

Femeia sări în picioare ca aruncată și se răsuci spre el tresărind atît de puternic încît se clătină pe picioare de cîteva ori, ca beată. De astă dată nu-și mai legă colțurile năframei peste gură ; nici măcar nu erau legate ca de obicei, pe sub bărbie, atîrnau obosite, iar de sub ele se vedea și părul, pornit spre căruntețe, nepieptănat.

O spaimă uluită citi, în ochii ei sprincenați, Vălean. O întrebă iarăși, acum cu un fel de grijă în glas :

— Da ce-i, Savetă ?... Unde-i Ispas ?

Femeia numai icni și pieri ca suflată de-un vînt, pe ușă, în cealaltă odaie, de unde se auzi cum cade pe pat și plînge-n pernă cu suspine multe, frînte.

Atunci Vălean îl văzu și pe Ispas, ridicîndu-se dintr-un ungher ca de sub o perdea de întuneric și-apropiindu-se speriat și el, cum niciodată nu se mai întîmplase. Vălean gîndi : „Ce-i cu ăștia ?" Întrebă cu glas tare :

— Ce-i, mă Ispase ? !

Nici după cum îi răspunse, cu vorbele tremurătoare și-mpleticite, nu l-ar fi recunoscut, de nu l-ar fi văzut că-i el :

— D-apoi, Vălene... O, Doamne... !

Și-acum Vălean se răsti :

— Da ce-i cu voi, mă omule ? Ce s-a întîmplat ?

— Floarea... murmură Ispas și se înecă.

— Ce-i cu Floarea ? întrebă Vălean și teama se însăilase și în glasul lui ca boala cînd se lipește de omul sănătos de la ceilalți...

Și Ispas gemu :

— Or găsit-o sugrumată...

Vălean îl apucă de piept și începu să-l scuture, strigînd :

— Ce zici tu, mă ? Cum sugrumată ? Cine-a găsit-o ?

— Chifor ! răspunse Ispas, frînt de lacrămi, ce te mira la acest bărbat des încruntat și mereu posomorît. Chifor a găsit-o azi-dimineață...

— Chifor ! strigă Vălean, uitîndu-se ca un nebun în ochii lui Ispas. Ai fi crezut că se bucură. Îi ardeau privirile. Buzele-i se strînseră, ca de-un zîmbet, i se vedeau dinții albi pe la colțuri.

— D-apoi, da ! Chifor, mai pufni el, parcă tot în rîs.

Apoi tăcu o bucată de vreme, fără să-şi mute privirea de la Ispas, de la faţa lui bărboasă, de la nara lui despicată. Nu se ştia însă dacă la el se uita şi dacă-l vedea măcar...

Mai tîrziu se mişcă încet şi se aşeză pe scaunul pe care şezuse Saveta şi rămase cu privirile ţintă la focul care adormea. Întrebă cu glasul lui obişnuit, numai un pic mai moale, ca într-o şoaptă trezită :

— Şi acum unde-i Chifor ăla ?

— Aşa cred că-i acasă.

— Du-te şi adă-mi-l încoace... Poate că n-are să vrea să vie, da tu să nu-l laşi... Să mi-l aduci oricum, numai viu... Şi să ai grijă, să nu mi-l pierzi...

Cînd Ispas, supus, era gata să iasă, fără să mai întrebe şi altceva, Vălean adăugă :

— Să-ţi iei pistolul, da nu cumva să mi-l omori... Şi feciorii de-acolo, Lascu şi Ban să facă o năsălie şi s-o aducă pe Floarea aici... Şi slujnica să-i aducă hainele ei de duminica şi mărgelele şi cerceii... şi de-s oaspeţi în han, trimite-i să se ducă, spune-le că-i ciumă, că-i holeră, nu se ştie, să se ducă şi repede...

Chifor a fost într-adevăr acasă, stătea liniştit şi nu se temea, crezînd că toate îi succeseră. Ispas l-a adus cam după o jumătate de ceas, cam buşit şi învineţit de lovituri, că se împotrivise, nu se lăsase convins cu vorba bună şi fusese nevoie şi de ajutorul celor doi feciori de la han, Ban şi Lascu. Îi legaseră mîinile la spate şi-i împiedicaseră şi picioarele, ca la caii lăsaţi la păscut noaptea. De-aceea veniseră aşa de încet. Îl legaseră şi peste gură, după ce i-o înfundaseră bine cu cîlţi...

Tot atunci căzură, cu oarecare zgomot, veseli pînă ce-au aflat, liniştindu-se după aceea, Fidileş, cu căruţa plină de oale şi zloţi şi Stoica, împreună cu fraţii Şuta. Au intrat şi ei în tindă şi s-au aşezat tăcuţi, care pe unde. Se uitau miraţi la Chifor şi mai miraţi la Vălean care tăcea, cu ochii la jăratecul aproape adormit de pe vatră.

Cînd Ban şi Lascu au ajuns sus, şi slujnica a intrat şi ea cu cele cerute, Vălean a strigat-o pe Saveta şi a rugat-o să încălzească apă. Femeia tremura ca de friguri şi clănţănind a întrebat :

— Da ce vrei ?

— S-o scăldăm pe Floarea.

— Da nu trebuie apă caldă.

— Ba trebuie... Nişte luminări ai ?

— Am.

— Aprinde şi o lampă acolo, şi arătă spre odaia de oaspeţi...

Pe urmă o trecură şi pe Floarea acolo şi Vălean îi mînă pe toţi afară şi rămase singur cu ea, pînă se încălzi apa. Atunci o chemă pe Saveta şi pe slujnică să-i ajute, dar nu le lăsă să se atingă de moartă ; el singur o scăldă, apoi îi pieptănă părul cu grijă, ferindu-se să tragă şi să smucească, şi i-l întinse frumos pe umăr şi pe piept, după ce despicîndu-i hainele la spate, o îmbrăcase. Îi legă şi mărgelele şi-i puse cerceii şi-apoi îi legă năframa.

Şi cînd termină, îngenunche la căpătîiul ei şi rămase aşa. Poate se ruga.

După un timp, îi spuse Savetei care ghemuită într-un colţ, bocea pe tăcute :

— Du-te spune-le la Şuta să sape groapa-n marginea pădurii, acolo sus, unde-i o tufă de rujă sălbatică. Şi Ispas cu Stoica să meargă după popă, în sat, să-l scoale din pat şi să-l aducă...

— Da nu-s nici colaci şi ştergare şi...

— O să ne ierte cu inima ei bună... Şi de ăla să aibă grijă Fidileş, să-l ducă undeva la dos, să nu-l vadă cînd o ducem la groapă... Şi tu fă ceva de mîncare. Să-ţi ajute slujnica. Ban şi Lascu să aducă nişte vin. Vorbea liniştit şi moale. Abia se auzea ce spune. Faţa-i era albă, fără culoare şi muncită de-o mare oboseală...

Toate s-au făcut cum ceruse Vălean. O îngropară în zori. Slujba grăbită de popă — care speriat venise şi speriat rămase pînă la sfîrşit şi tot aşa plecase şi după ce primise un pumn de zloţi plată — se încheie puţin înainte de răsăritul soarelui.

Se întoarseră pe urmă toţi şi se aşezară la masă, în tăcere. Nimeni însă n-a mîncat ca de obicei. Au gustat numai şi-au băut cîte un pahar de vin, după ce au vărsat cîte o picătură pe pămînt.

Mai tîrziu, Vălean spuse :

— Aduceţi-l pe Chifor aici.

Şi cînd îl aduseră, mai adăugă :

— Legaţi-l bine la scaunul ăla cu jilţ. Să şadă tihnit.

După aceea, tăcu vreo jumătate de ceas uitîndu-se la el...

— Așa ! spuse în sfîrșit. Cît ți-a plătit ofițerul ?

— M-a silit. N-am vrut să-i spun nimic, da m-a silit...

— Cum te-a silit ?

— A zis că mă omoară.

— Și tu ai zis că mai bine să te omor eu... Am să-l rog pe Fidileș să te întrebe, poate că lui ai să răspunzi.

Fidileș s-a și ridicat apropiindu-se și privind cruciș la Chifor, gîndeai că i se uită la ureche.

Chifor spuse repede :

— O sută de zloți, da nu mi i-a dat. A zis că după aceea... și de-atunci începu să tremure și numai conteni pînă la capăt.

— N-are să ți-i mai deie, spuse Vălean, grav și pătruns, da nu-i nici un bai, am să ți-i dau eu, să nu rămîi de pagubă.

— Ce vrei să-mi faci ?

— Am să te satur, ce crezi ? Flămînzii trebuie săturați. Da' pe Floarea de ce-ai sugrumat-o...

— Nu eu.

— Da' cine ?

— Ofițerul...

Vălean se uită ciudat la Chifor. Parcă ar fi fost plictisit și ceva nu-i plăcea.

— Nu mă pot înțelege cu tine. Niciodată n-am vorbit noi ca doi oameni, iar eu nu mi-am dat seama și acum îi tîrziu să ne mai înțelegem. Fidileș, întreabă-l tu.

— Ba nu, că-ți spun.

Pe Vălean parcă-l și scîrbea frica lui Chifor, și încă prostia lui. „Da' ce crede el ?" gîndi și murmură cumva blînd :

— Spune.

— A auzit ce-am vorbit cu locotenentul și-a vrut să vie la Ispas să-i spuie și el să-ți iasă înainte, să te scape și eu n-am vrut s-o las și atunci ea a strigat după Lascu și eu i-am astupat gura... și așa...

Atunci Vălean sări drept în picioare și răcni :

— Ați auzit ? !

Apoi izbi cu pumnul în masă de săltară blidele și un ulcior se răsturnă și iarăși răcni :

— Ați auzit ? !

Și zgîrcindu-se la loc pe scaun, gemu lung, parcă murea :

— Oooo !

Și își înfipse mîinile în păr și rămase așa, ghemuit, destul de multă vreme, numai gîfîind, de parcă cine știe ce greutate l-ar fi apăsat și nu se putea scoate de sub ea.

După ce se liniști oarecît și-și arătă fața, se părea că a îmbătrînit atunci deodată.

Spuse :

— Femeile să meargă-n treaba lor.

După ce Saveta și slujnica ieșiră, se întoarse spre Fidileș :

— Deschide-i gura și razămă-i bine fălcile cu scîndurele groase.

Fidileș făcu semn fraților Șuta, care dintr-o mișcare se lăsară pe Chifor. Îl ținură bine, cît timp Fidileș îi descleștă dinții și-i vîrî între măsele, de o parte și de alta două lemne groscioare, bine înțepenite acolo cu sfori legate pe sub bărbie și pe deasupra, peste moalele capului.

Vălean deschise tașca și scoase un pumn de zloți. Îi întinse lui Fidileș și-i spuse :

— Hrănește-l !

Țiganul lucră migălos, împingînd banii pe gîtlejul lui Chifor la vale, cu o coadă de lingură, pînă ce acesta se înecă de sîngele stîrnit.

Vălean nici nu se uită într-acolo. Numai cînd Fidileș spuse : gata ! le porunci să-l arunce pe *ăla* la pești.

Mai tîrziu, în timp ce oamenii lui cărau leșul în vale, el a urcat la pădure și a stat lîngă mormîntul Floarei pînă seara. A venit apoi și părea senin cumva, împăcat ori rămas în altă parte. I-a chemat pe toți cîți erau aici, pe Ispas și pe Stoica și pe Fidileș și pe cei patru Șuta și pe Ban și Lascu și le-a spus :

— Fraților, eu m-oi duce. Banii ăștia și care mai sînt, împărțiți-i. Ispase, tu știi la care ce i se cuvine...

— Da bine, a spus Ispas, doar nu te duci singur...

— Ba că de-acum numai singur mă duc...

— D-apoi unde ?

— D-apoi asta numai Unul Dumnezeu o știe...

Cînd l-au văzut îndreptîndu-se spre Spulber, Ispas s-a repezit în calea lui :

— Da' bine, Vălene, doar nu-i merge fără bani la tine. Ia-ți măcar ceva. Ce-i în tașcă, doar...

— Nu-mi trebuie mie de-acum nimic, a răspuns el și șuierîndu-l pe Spulber, a încălecat nu ca de obicei, ci cumva cățărîndu-se în șea, de parcă n-ar mai fi avut decît atîta putere.

Dădu pinteni și porni într-un buiestru domol în sus, spre pădure și curînd nu se mai văzu.

Și de-atunci nu s-a mai știut nimic de Vălean.

SFÎRȘIT

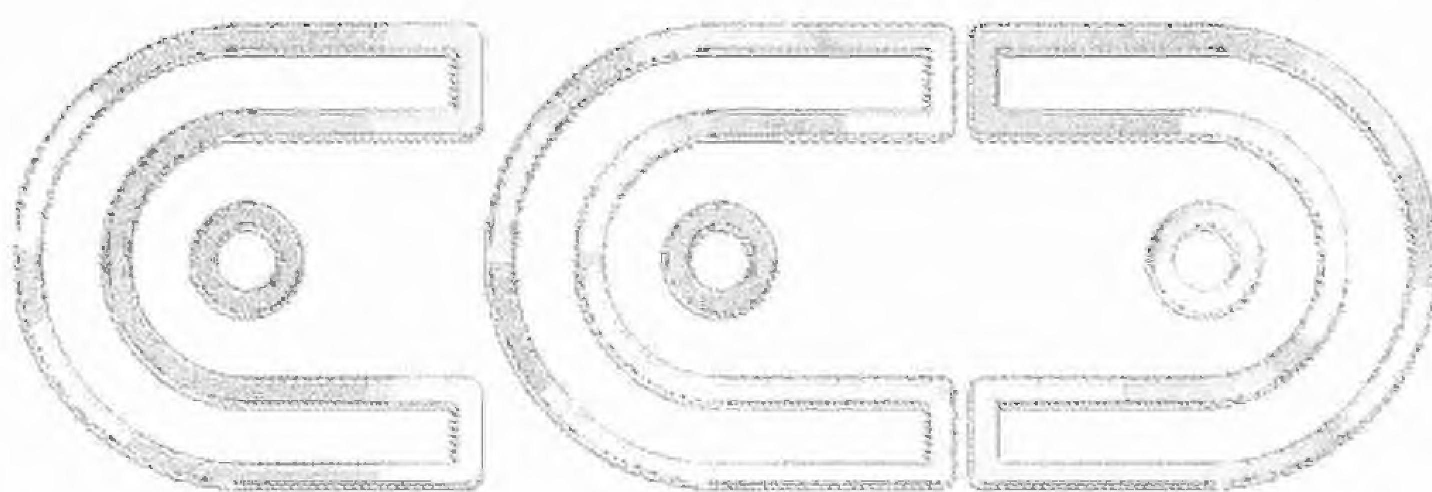
Redactor : ALEXANDRA BENGESCU
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Apărut 1970. Comanda nr. 10 072.

Tiparul executat sub comanda nr. 377 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București, Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

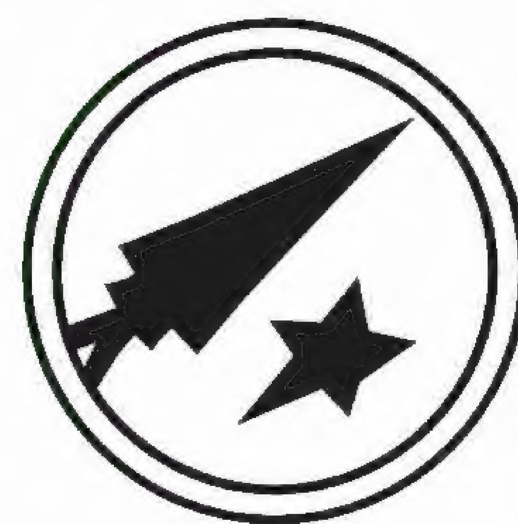
Anonim

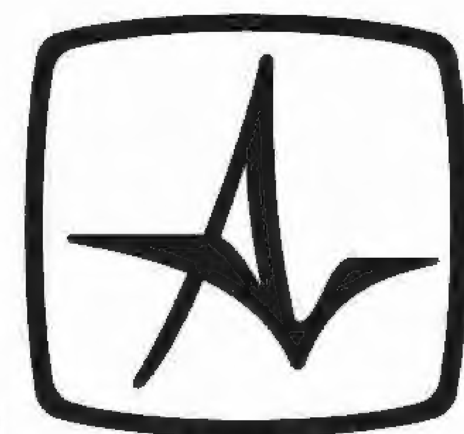
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

